

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1968

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1970

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1968

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1970

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Εὐεργέται	η΄
Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν ἰσριετίαν 1969-1971 . .	θ΄
Ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι	ι΄
Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	ι΄
Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	ια΄
Ἀντεπιστέλλοντες ἑταῖροι	ιγ΄
Τακτικοὶ ἑταῖροι	ιδ΄ - ις΄
Ἐκθεσίς τοῦ Γ. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1968	1 - 3

Α΄. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. Ἀνασκαφὴ Μυκηθῶν ὑπὸ Γεωργίου Ἐ. Μυλωνᾶ (πίν. 1-7)	5-11
2. Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς Ἀφροδίσιον Ψωφῖδος ὑπὸ Χρυσούλας Καρδαρᾶ (πίν. 8-9)	12-14
3. Ἐργασίαι συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Ὀδηγητρίας Λευκάδος ὑπὸ Δημητρίου Πάλλα (πίν. 10-13)	15
4. Ἀνασκαφὴ Κεφάλου Ἀμβρακικοῦ ὑπὸ Χαρικλείας Μπάρλα (πίν. 14-21)	16-23
5. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σέσκλῳ ὑπὸ Δημητρίου Ρ. Θεοχάρη (πίν. 22)	24-30
6. Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου ὑπὸ Παύλου Ἡ. Λαζαρίδου (πίν. 23-35)	31-41

	Σελίς
7. Ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης ὑπὸ Σωτηρίου Ἰ. Δά- καρη (πίν. 36-42)	45- 59
8. Ἀνασκαφὴ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ παρὰ τὸ Νησί Ἀλεξαν- δρείας ὑπὸ Ἀγγελικῆς Ἀνδρειωμένου (πίν. 43)	60- 64
9. Ἀνασκαφὴ Ναούσης ὑπὸ Φωτίου Μ. Πέτσα (πίν. 44-49) .	65- 71
10. Ἀνασκαφαὶ Φιλίππων ὑπὸ Στυλιανοῦ Πελεκανίδη (πίν. 50-55)	72- 79
11. Ἀνασκαφὴ Μεσημβρίας Θράκης ὑπὸ Ἀνδρέου Βαβρίτσα (πίν. 56-62)	80- 83
12. Ἀνασκαφὴ τοῦ ναοῦ τῶν Μέσων Λέσβου ὑπὸ Βασιλείου Πετράκου (πίν. 63)	84- 86
13. Ἀνασκαφαὶ Θήρας ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου (πίν. 64-121)	87-127
14. Ἀνασκαφὴ Θήρας ὑπὸ Νικολάου Ζαφειροπούλου (πίν. 122-130)	128-132
15. Ἀνασκαφὴ μινωικοῦ σπηλαίου Κρήτης (Περιβόλια Κυδω- νίας) ὑπὸ Ἰωάννου Τζεδάκι (πίν. 131-138)	133-138
16. Ἀνασκαφὴ Μητροπόλεως Μεσαρᾶς Κρήτης ὑπὸ Ἐμμ. Μπορμπουδάκη (πίν. 139-145)	139-148
17. Ἀνασκαφαὶ Ζάκρου ὑπὸ Νικολάου Πλάτωνος (πίν. 146-164)	149-183
18. Μικραὶ ἀνασκαφαὶ καὶ περισυλλογὴ ἀρχαιοτήτων εἰς Κρή- την ὑπὸ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου (πίν. 165-166)	184-186
18α. Λέσβος. Περισυλλογὴ ἀρχαίων ὑπὸ Βασιλείου Πετράκου .	187
Β'. Ἀναστήλωσις καὶ συντήρησις μνημείων (πίν. 166) . . .	188-190
Γ'. Ἐργασίαι εἰς Μουσεῖα (πίν. 167)	190-192
Δ'. Ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων	192
Ε'. Δημοσιεύματα, μορφωτικὴ δραστὶς κλπ.	192-194
Ζ'. Συνέλευσις τῶν ἐταίρων κατὰ τὸ ἔτος 1968	195-197

Η'. Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ	Σελίς
τοῦ ἔτους 1967 Ἐπιτροπείας	198-203
Θ'. Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1968 . . (παρένθ. πίν.)	
Ι'. Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος	
1968	204-224
ΙΑ'. Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.	225-233

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ	ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ	ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ	HEINRICH SCHLIEMANN
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ	ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ	ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES	ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ	ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ	ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ	ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ	BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ	ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ	GEORGES CLEMENCEAU
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ	A. E. H. ΓΟΕΚΟΡ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX	ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

WILLIAM PATON

ΜΙΧΑΗΛ Π. ΒΛΑΣΤΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1969 - 1971

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΠΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΚΟΡΡΕΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΛΛΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

† **Sir John Davidson Beazley.**

Carl William Blegen. — Πλουτάρχου 9, Ἀθήναι.

Louis Robert. — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris XIVe, France.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ἡ **A. M. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.**

Oscar Broneer. — Παλαιὰ Κόρινθος.

Ward M. Canaday. — 500 Security Bldg., Toledo 4, Ohio, U.S.A.

Georges Daux. — 6 Avenue Paul - Appel - 75, Paris XIVe France.

William Bell Dinsmoor. — Σουηδίας 54, Ἀθήναι.

André Grabar. — 2 Avenue Dode de la Brunerie, Paris XVIe, France.

Pierre de la Coste - Messelière. — Les Ousches, par Melle, Deux-Sèvres.

Benjamin Dean Meritt. — Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, U.S.A.

Charles H. Morgan. — Amherst College, Amherst, Mass., U.S.A.

Homer Thompson. — Institute for Advanced Study, Princeton, N. J., U.S.A.

Eugene Vanderpool. — Σουηδίας 54, Ἀθήναι.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Helmuth Berve.** — Rainweg 9, Hechendorf (Pilsensee).
- Veselin Čaikanović.** — Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
- Rhys Carpenter.** — “Jerry Run”, R. D. 2, Downington, Pa, U.S.A.
- John Caskey.** — University of Cincinnati, Cincinnati, Ohio, U.S.A.
- † **Jean Charbonneau.**
- Pierre Demargne.** — 120 Brd de Montparnasse, Paris, France.
- Otto Demus.** — 1 Hofburg (Schweizerhof), Wien, Österreich.
- Pierre Devambez.** — Direction des Musées de France - Arts et Lettres - Palais du Louvre, Paris, France.
- Πορφύριος Δικαῖος.** — Haig Sreet 5, Λευκωσία, Κύπρος.
- Fritz Eichler.** — Arbesbachgasse 21 - A 1190 Wien, Österreich.
- Sir John Forsdyke.** — 13. Sandringam Road, London, N. W. 11, England.
- Gallet de Santerre.** — Université de Dijon, France.
- Stanislaw J. de Gasiowski.** — Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie, Pologne.
- Roland Hampe.** — Archäologisches Institut der Universität - Marstallhof 4, Heidelberg, Deutschland.
- Herbert Hunger.** — 40 Weissgerberlande, Wien III, Österreich.
- Hâmit Zübeyr Kosay.** — T. K. Kültür Bakanlingi, Ancara, Turquie.
- Emil Kunze.** - Grosshesselohe / B Immergrünstrasse 1. München.
- † **Scarlat Lambrino.**
- Doro Levi** — Ἀμαλίας 56, Ἱταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, Ἀθήναι.
- Ernst Meyer.** — Universität, Zürich, Schweiz.
- Kazimierz Michalowski.** — Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.

Kurt Müller. — Dahlmannstrasse 10, I, Göttingen, Deutschland.

Denis Page. — Jesus College, Cambridge, England.

Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς. — 67 Lexham Gardens Kensington, London, W. 8.

Jeanne Robert. — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris, XIVe, France.

Fritz Schachermeyer. — Liechtensteinstr. 59, Wien IX, Österreich.

Henri - Arnold Seyrig. — Institut Français, B.P. 1424, Beyrouth, Liban.

Hidenaka Tanaka. — Imperial University, Kyoto, Japan.

Lincoln Mac Veagh. — Casa das Laranjeiros, Estoril, Portugal.

Carl Weickert — Devrientweg 6, Berlin - Lichterfelde, Deutschland.

Arthur Maurice Woodward. — 21 Byng Road, Tunbridge Wells; Sussex, England.

Walther Wrede. — Allmandweg 47, Nagold, Deutschland.

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Pierre Amandry.— Av. de la Marseillaise 6, Strasbourg, France.

Richard David Barnett.— British Museum, London, W.C.I.

Henri Ducoux.— 37 avenue de Versailles, Paris, France.

Ernest Jos. Goerlich. — Vienne, III/40, Arsenal, Objekt V III,
Stlege III'8, Autriche.

Βασίλειος Καραγεώργης.— Κυπριακὸν Μουσεῖον Λευκωσίας, Κύπρος.

Karl Kübler.— Linsenbergstrasse 25, Tübingen - Lustnau, Deutschland.

Paul Lemerle.— École des Hautes Études, Sorbonne, Paris, France.

Ibraim Noshy.— Egyptian University of Cairo, Egypt.

† **William Stuart Thompson.**

Iwan Velkoff.— Musée National, Sofia, Bulgarie.

ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1968

Σημ.— Οί δι' άστερίσκου σημειούμενοι έταίροι είναι ισόβιοι.

1. *Αγγελόπουλος Θεόδωρος	36. Δρανδάκης Νικόλαος
2. *Αδαμίδης Κωνσταντίνος	37. Δροσογιάννη-Κουτσοκώστα Φανή
3. *Αλεξανδρῆ *Όλγα	38. *Εξαρχος Νικόλαος
4. *Αλεξανδρῆς Κωνσταντίνος	39. Ζαφειρόπουλος Νικόλαος
5. *Αλεξίου Στυλιανός	40. Ζέπος Παναγιώτης
6. *Αλιβιζᾶτος *Αμίλλας	41. *Ζυγαδινός Νικόλαος Ε.
7. *Αναστασιάδης *Αναστάσιος	42. Ζώρα Καλλιόπη
8. *Ανδρειωμένου *Αγγελική	43. *Ηλιόπουλος Γεώργιος
9. *Ανδρόνικος *Εμμανουήλ	44. *Θεοφανείδης Βασίλειος
10. *Αντωνιάδης *Ιωάννης	45. Θεοχάρη Μαρία
11. *Αχειμάστου Μυρτάλη	46. Θεοχάρης Δημήτριος
12. Βαβρίτσας *Ανδρέας	47. Θρεψιάδη *Αντιγόνη
13. *Βαλάσης Θωμᾶς	48. *Ιακωβίδης Σπυρίδων
14. *Βαρούχα - Χριστοδουλοπούλου Είρ.	49. *Ιακωβίδου *Αθηνᾶ
15. Βασιλείου *Ιωάννης	50. *Ιγγλέσης Σωτήριος
16. *Βασσενχόβεν Λουδοβίκος	51. Καζαμίας Θωμᾶς
17. *Βελουδίου Μαρία	52. *Καλιτσουνάκης Δημήτριος
18. *Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	53. Καλλίας Κωνσταντίνος
19. *Βερναρδάκης Κωνσταντίνος	54. *Καλλιγᾶς Μαρίνος
20. Βουκίδης Τιμολέων	55. Καλλιπολίτης Βασίλειος
21. *Γεωργακόπουλος Κωνσταντίνος	56. Καλογεροπούλου *Αθηνᾶ
22. Γιαλούρης Νικόλαος	57. Καλοκύρης Κωνσταντίνος
23. *Γιαννακόπουλος Γεώργιος	58. Καμπίτογλου *Αλέξανδρος
24. *Γιαννόπουλος Δημήτριος	59. Κανατσούλης Δημήτριος
25. *Γιαννουλάτου *Αρτεμισία	60. *Κανελλόπουλος Παναγιώτης
26. Γκόφας Δημήτριος	61. Κανελλόπουλος Παῦλος
27. Δαβάρας Κωνσταντίνος	62. Καπετανόπουλος *Ηλίας
28. Δάκαρης Σωτήριος	63. Καράγιωργα Θεοδώρα
29. Δαλαμάγκας *Εμμανουήλ	64. *Καραθανάσης Δημήτριος
30. Δημαρᾶς *Ιωάννης	65. Καραμανώλη - Σιγανίδου Μαρία
31. *Διαμαντόπουλος *Ανδρέας	66. *Καρανδρέας *Απόστολος
32. *Διαμαντοπούλου *Αγνή	67. Καράσσης Χρήστος
33. Δοντᾶς Γεώργιος Σπ.	68. Καρδαρά Χρυσούλα
34. *Δουκάκη Εὐανθία	69. *Καρούζου - Παπασπυρίδη Σέμνη
35. *Δραγούμης Φίλιππος Στεφ.	70. *Κάτσανος Νικόλαος

71. * Kent John
72. Κεραμόπουλος Ἀ. Δημήτριος
73. Κιουσόπουλος Δημήτριος
74. * Κόλιας Γεώργιος
75. Κόλλας Περικλῆς
76. Κολοκοτρώνης Βλαδίμηρος
77. Κονιδάρης Γεράσιμος
78. * Κοντῆς Ἰωάννης
79. Κοντολέοντος Εὐρυδίκη
80. * Κοντολέων Νικόλαος
81. Κοντόπουλος Ἀλέξανδρος
82. * Κορρὲς Στυλιανὸς
83. Κορωναῖος Δημήτριος
84. * Κοσμόπουλος Δημήτριος
85. * Κοτζίᾱς Νικόλαος
86. Κουμανούδης Στέφανος
87. * Κουρμούλης Γεώργιος
88. Κριεζῆς Ἀντώνιος
89. * Κριμπᾱς Ἡλίας
90. Κριμπᾱς Κωνσταντῖνος
91. Κτισιόπουλος Κωνσταντῖνος
92. Κωνσταντινόπουλος Γρηγόριος
93. Κωνσταντίνου Θεόδωρος
94. * Κωνσταντίνου Ἰωάννα
95. * Κωττάκης Λεωνίδα
96. Λαζαρίδης Δημήτριος
97. Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ.
98. * Λάμπας Γεώργιος
99. * Λογοθέτης Κωνσταντῖνος
100. * Μακαρόνας Χαράλαμπος
101. Μακκᾱς Λέων
102. Μανούσακας Μανούσος
103. * Μαντζούνης Παναγιώτης Δ.
104. * Μαντζούφας Γεώργιος
105. * Μαριδάκης Γεώργιος
106. * Μαρινᾱτος Σπυρίδων
107. * Μαρκεζίνης Σπυρίδων
108. Μαστροκώστας Εὐθύμιος
109. * Μαυρούλιας Ἰωάννης
110. * Μέγας Γεώργιος
111. Μερτικόπουλος Θεόδωρος
112. * Μηλιάδης Ἰωάννης
113. * Μιράσγεζης Δημοσθένης
114. * Μισὸς Μάρκελλος
115. Μιχελῆς Παναγιώτης
116. Μουτσόπουλος Νικόλαος
117. * Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος
118. * Μπακαλάκης Γεώργιος
119. Μπάρλα Χαρίκλεια
120. Μπενάκης Λουκᾱς Ἀ.
121. Μπίτζιος Κωνσταντῖνος
122. Μπόννης Κωνσταντῖνος
123. Μπότσαρης Δημήτριος Τ. Ν.
124. Μπούρας Χαράλαμπος
125. Μπουφίδης Νικόλαος
126. * Μυλωνᾱς Γεώργιος
127. * Μυλωνᾱς Παῦλος Κ.
128. * Νομικὸς Μᾱρκος
129. Νταῆς Ἀστέριος
130. Ντούμας Χρήστος
131. * Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας
132. Οἰκονομίδου Ἀδαμαντία
133. * Ὁρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.
134. * Πάλλας Δημήτριος
135. * Παμπούκας Ἀπόστολος
136. Παναγιωτόπουλος Γεώργιος
137. Πάνζαρης Γεώργιος
138. * Παναζόπουλος Νικόλαος
139. * Παντελίδης Ἐμμανουήλ
140. Παντελίδου Μαρία
141. Παπαγιαννόπουλος-Παλαιὸς Ἀ.
142. * Παπαδόπουλος Θωμᾱς
143. Παπαδόπουλος Στυλιανὸς
144. Παπαδοπούλου - Ζαφειροπούλου Φωτ.
145. * Παπαθανασίου Πᾱνος
146. Παπαθανασόπουλος Γεώργιος
147. * Παπαῖωάννου Κωνσταντῖνος
148. * Παπακωνσταντίνου Κωνστ. Δ.

149. Παπανδρέου Πᾶνος
150. Παπαντωνίου Γεώργιος
151. Παπαντωνίου Ροζαλίνδη
152. Παπασταύρου Ἰωάννης
153. * Παπαστράτος Εὐάγγελος
154. * Παπαφλέσσας Γρηγόριος
155. * Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος
156. Πασαδαῖος Ἀριστείδης
157. * Πελεκανίδης Στυλιανὸς
158. Πελεκίδης Χρῆσης Εὐστρ.
159. Πέππα - Δελμούζου Κωνσταντίνα
160. * Πεσματζίου Γεώργιος
161. Πετράκος Βασίλειος
162. Πέτσας Φώτιος
163. Πλατῆς Γεώργιος
164. Πλάτων Νικόλαος
165. * Πολίτης Λῖνος Ν.
166. * Πολυγένης Ἰωάννης Κ.
167. * Πουλόπουλος Ἀπόστολος
168. * Πουρῆς Μιλτιάδης
169. Πουρναρόπουλος Γεώργιος
170. Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη Εὐαγγελία
171. * Ρουμπάνης Γεώργιος
172. Ρωμιοπούλου Αἰκατερίνη
173. Σακελλαρίου Ἀγνή
174. Σακελλαρίου Μιχαὴλ Β.
175. Σεργόπουλος Γεώργιος
176. * Σκάσσης Ἐρρῖκος
177. Σολομωνίδης Γεώργιος
178. Σπυριδάκης Γεώργιος
179. * Σπυρόπουλος Παναγιώτης
180. * Σταθακόπουλος Παναγιώτης
181. * Σταθάτου Ἑλένη
182. Σταθάτου Χριστίνα
183. Σταματᾶκος Ἰωάννης
184. Στασινοπούλου· Τουλούπα Ἐβη
185. * Σταυρόπουλος Κωνστ. Ἀγγ.
186. * Σταυρόπουλος Φοῖβος
187. Στεφανόπουλος Πολύβιος
188. * Στίκας Εὐστάθιος
189. * Συνδινὸς Ἐλευθέριος
190. Συριόπουλος Κωνσταντῖνος
191. * Σωτηρίου Μαρία
192. * Τεγοπούλου· Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
193. Τενεκίδης Γεώργιος
194. Τζαβέλλα - Ενjen Χαρά
195. Τζαννετᾶτος Θησεὺς
196. Τοῦλ Χάρης
197. * Τραυλὸς Ἰωάννης Μ.
198. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς
199. Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάνν.
200. Τσιριντάνης Ἀλέξανδρος
201. Τωμαδάκης Νικόλαος
202. Φατούρου Κάντω
203. Φιλιππάκη Βαρβάρα
204. * Φουντούλης Δημήτριος
205. Φραγκιδάκης Ἰωάννης
206. * Χαρίτος Ἰωάννης
207. * Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ
208. * Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ.
209. Χατζηνικολάου Ἄννα
210. Χρήστου Χρῦσανθος
211. * Χριστόπουλος Μιχαὴλ

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1968

Κύριοι Ἑταῖροι,

Καθῆκον εὐλαβείας καὶ εὐγνώμονος ἀναμνήσεως ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς καὶ ἐφέτος νὰ προτάξωμεν πάσης λογοδοσίας τὸ μνημόσυνον τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκλιπόντων ἐταίρων καὶ συναγωνιστῶν ἐν τῷ στίβῳ τῆς ἐπιστήμης.

Ἐκ τῶν ξένων ἀντεπιστελλόντων μελῶν ἡμῶν ὁ θάνατος μᾶς ἀφήρπασεν, ἐν πλήρει ἀκόμῃ δράσει, τὸν ἐξαίρετον ἀμερικανὸν ἀρχιτέκτονα William Stuart Thompson, ὅστις ἐφιλοτέχνησε τὰ σχέδια καὶ ἐπέβλεψεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καλλιγράμμου, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, μεγάρου τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης, ὑπῆρξε δὲ συνάμα καὶ ἐκ τῶν πρώτων συνεργατῶν τῆς ἀναστηλώσεως τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου.

Τῶν Ἑλλήνων νεκρῶν ὁ κατάλογος περιλαμβάνει ἐφέτος προσφιλῆ ὀνόματα συνεργατῶν καὶ φίλων :

Τοῦ διακεκριμένου πολιτικοῦ μηχανικοῦ Παν. Μεσολωρᾶ, τοῦ ἐπιτίμου πρέσβεως Βασιλ. Μόστρα, τοῦ καθηγ. τοῦ Πολυτεχνείου Ἰω. Ρωμαΐδη καὶ τῶν δικηγόρων Κ. Βερναρδάκη καὶ Ἀδαμαντίου Μπαβαβέα, οἵτινες πάντες μὲ πολλὴν στοργὴν παρηκολούθησαν τὸ ἔργον τῆς εταιρείας μας, δι' ὃ καὶ πολλὴν τὴν λύπην ἠσθάνθημεν διὰ τὴν ἀπώλειάν των.

Μεγίστην ἐπίσης ἐδοκιμάσαμεν θλίψιν καὶ διὰ τὸν ἀδόκητον θάνατον δύο ἀριστεῶν φιλόλογων ἐταίρων μας : τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Ἰω. Σταματάκου καὶ τοῦ ἄλλοτε Γ. Γραμματέως τοῦ Ὑπ. Παιδείας Κωνστ. Γεωργούλη.

Ὁ Σταματάκος ὑπῆρξεν ἄριστος γραμματικὸς φιλόλογος. Τὸν διέκρινε φιλολογικὴ ὀξύνοια, εὐθύτης χαρακτῆρος καὶ παρρησία γνώμης. Πλὴν τῆς σημαντικῆς συμβολῆς του εἰς τὴν ἔκδοσιν στερεοτύπων κειμένων καὶ ἰδίᾳ ἔργων τοῦ Πλουτάρχου, ἔχει ὁ Σταματάκος εἰς τὸ ἐνεργητικόν του ἓνα ἀληθῆ ἄθλον, τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν τοῦ τετρατόμου λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, ἐν τῷ ὁποίῳ περιεκλείσθη ὁλόκληρος ὁ λεξικογραφικὸς θησαυρὸς τῆς τε δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρευούσης ἡμῶν γλώσσης.

Ὁ Κωνστ. Γεωργούλης ὑπῆρξε διαπρεπέστατος φιλόλογος καὶ ἔξοχος ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ὡπλισμένος μὲ βαθεῖαν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν συνέγραψε πολλὰς καὶ σοφὰς πραγματείας.

Δὲν διεκρίνετο ἐν τούτοις μόνον διὰ τὴν σοφίαν του ὁ Γεωργούλης· ἐκοσμεῖτο καὶ ἐξήρето ὑπὲρ τοὺς συνήθεις ἀνθρώπους καὶ διὰ τοῦ ὑπερόχου του ἡθους, τοῦ ἀδαμαντίνου χαρακτῆρος καὶ τῆς εὐγενεστάτης του ψυχῆς.

Ἀλλὰ τὸ βαρύτερον πλῆγμα κατέφερε καθ' ἡμῶν ὁ θάνατος ἀρχομένου τοῦ 68, ὅτε ἔπληξεν αὐτὸ τὸ ἡμέτερον Συμβούλιον, σκληρῶς ἀφαρπάσας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, τὸν προσφιλεῖ καὶ πολύτιμον Πρόεδρον ἡμῶν Παναγιώτην Πουλίτσαν.

Τέκνον πτωχῆς οἰκογενείας τοῦ Γερακίου τῆς Λακεδαιμόνος ὁ Πουλίτσας ἐσταδιοδρόμησε τελείως ἀπροστάτευτος, ἀριστεύων πάντοτε χάρις εἰς τὴν ἐπιμέλειαν, τὸν εὐθὺν χαρακτῆρά του καὶ τὴν προσήλωσιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὰς τιμίας παραδόσεις τῶν γονέων του.

Εἰσελθὼν ἐνωρὶς εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον καὶ μεγάλως εὐδοκίμησας ἐν αὐτῷ διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τοῦ καθήκοντος, τῆς πάντοτε διαυγοῦς καὶ ἀσφαλοῦς αὐτοῦ σκέψεως καὶ τοῦ ἀλυγίστου χαρακτῆρός του, ἀνῆλθε ταχέως τὰς βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας μέχρι

καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἡ ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπταετὴς δρᾷσίς του ἀφῆκεν ἐποχὴν, ἀναδείξασα αὐτὸν ὡς μεγάλην φυσιογνωμίαν τῆς Ἑλληνικῆς νομικῆς ἐπιστήμης.

Δι' ὃ καὶ διαρκούσης εἰσέτι τῆς θητείας του ὡς Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἐκλήθη τὸ 1946 νὰ ἀναλάβῃ τὴν Προεδρίαν Ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως, ὀλίγον δ' ἔπειτα καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τιμῶσα τὸ ἐπιστημονικόν του ἔργον ἐξέλεξεν αὐτὸν παμψηφεὶ μέλος τῆς.

Ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας εὐστόχως ἐξελέγη ὁ Πουλίτσας πρόεδρος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Μπενάκη· διότι ὁ Πουλίτσας, καίπερ νομικός, ὅμως δὲν ἦτο ξένος πρὸς τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ὡς τρανῶς μαρτυροῦσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ πολύτιμον περὶ Σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἔργον του, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ γνῶσις τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας λαμπρῶς συνδυάζεται πρὸς τὴν νομικὴν σκέψιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δημοσίευσις πλείστων ἐπιγραφῶν καὶ ἐνθυμήσεων ἐκ Β. Ἡπείρου καὶ Ἀγράφων.

Ὡς πρόεδρος τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας ὑπῆρξεν ὁ Πουλίτσας ἐκ τῶν ὠφελιμωτέρων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ιδρύματος· διότι μὲ τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς κρίσεώς του ἐπελαμβάνετο καὶ θαυμαστῶς ἐπέλυε πλεῖστα ὅσα ἀκανθώδη τῆς Ἑταιρείας ζητήματα καὶ δὴ ὄχι μόνον νομικὰ ἀλλὰ καὶ ἠθικὰ καὶ πνευματικά.

Τοιούτου ἠθικοῦ, σοφοῦ καὶ πολυτίμου ἀνδρὸς θρηνοῦμεν τὴν δυσαναπλήρωτον ἀπώλειαν.

Κλείοντες ἤδη τὸ βιβλίον τοῦ θανάτου καὶ ἀναλαμβάνοντες τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀναφέρομεν, ὅτι τὸ Συμβούλιον τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκλιπόντος προέδρου αὐτοῦ ἀειμνήστου Πουλίτσα ἐξέλεξε, διὰ τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς θητείας του πρόεδρον τὸν ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ κ. Γεώργιον Βέλτσον.

Ὡσαύτως τὸ Συμβούλιον τιμῶν τὴν ἀρχαιολογικὴν δρᾷσιν των ἐξέλεξεν ἐπιτίμους μὲν Συμβούλους αὐτοῦ τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχ. Σχολῆς καθηγητὴν κ. Georges Daux καὶ τὸν Γάλλον καθηγητὴν καὶ ἀκαδημαῖκὸν κ. André Grabar, ὡς ἐπιτίμους δ' ἐταίρους αὐτῆς τοὺς ἐξῆς :

Τὸν κ. Gallet de Santerre, Πρύτανιν τοῦ Π/μίου τῆς Dijon, τὸν Ἀκαδημαϊκὸν Jean Charbonneaux, τοῦ ὁποίου μετὰ λύπης ἐπληροφορήθημεν τὸν πρό τινων ἡμερῶν ἐπισυμβάντα θάνατον ἐξ αὐτοκινητικοῦ δυστυχήματος, τὸν κ. Pierre Devambez, ᾿Εφορον τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου, τὸν κ. Pierre Demargne, Καθηγητὴν τῆς Σορβόννης, τὸν κ. Roland Hampe, Καθηγητὴν τοῦ Π/μίου τῆς Heidelberg, τὸν κ. Denis Page, Ἑλληνιστὴν, Master of Jesus College, καὶ τοὺς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης Fritz Schachermeyr, Fritz Eichler, Herbert Hunger καὶ Otto Demus.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας καὶ δὴ κυρίως τοῦ ἀνασκαφικοῦ.

.

(Ἔπεται ἡ ἔκθεσις, περὶ τῆς ὁποίας βλ. τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1968).

.

Τοιαύτη, Κυρίαι καὶ Κύριοι, ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, πλούσιον καὶ πάλιν δεῖγμα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ μορφωτικῆς πολυμερείας τοῦ Ἰδρύματος.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

1. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΩΝ

(Πίν. 1 - 7)

Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ περιορίσθη ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ σκοπὸν εἶχε τὴν τελικὴν μελέτην μικροῦ τμήματος τῆς βορείας κλιτύος τοῦ λόφου καὶ τὴν ἐξακριβώσιν τῶν χρόνων τῆς ἐπιχώσεως τῆς διασωζομένης κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πύργου καὶ τοῦ Δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Βοηθοὺς εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῶν δύο τούτων τομέων ἐρεύνης εἶχον τὰς κυρίας Γ. Ἐ. Μυλωνᾶ καὶ Ρ. Παπαντωνίου καὶ τὰς Δίδας Κ. Κινδύνη καὶ Λ. Παπαματθαίου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ παλαιὸς τῶν μυκηναϊκῶν ἐρευνῶν συνεργάτης Ν. Τομπάζης ἐφιλοτέχνησε τὰς ληφθεῖσας φωτογραφίας καὶ ὁ Ἀργύριος Μαρίνης καὶ πάλιν ἐπιτυχῶς ἐξετέλεσε τὰ χρῆμα τοῦ συγκολλητοῦ. Πάντας τοὺς συνεργάτας τούτους καὶ πρὸς τούτοις τοὺς φύλακας τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τῶν Μυκηνῶν χώρου καὶ τοὺς πιστοὺς μου ἐργάτας εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν πολύτιμον συμβολὴν των εἰς τὴν ἐπιτυχῇ ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου μας. Θεομὰς ἐπίσης εὐχαριστίας ὀφείλω εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν καὶ τὸ Συμβούλιόν Της, εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου τῆς Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν Πρυτανείαν τοῦ Washington University καὶ εἰς τοὺς ἐν Saint Louis, Mo., φίλους μου, οἱ ὅποιοι κατέστησαν δυνατὴν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐρεύνης τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν.

Τ Ο Μ Ε Υ Σ Α.
Βορεία κλιτύς
τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ ἀνασκαφεὶς χώρος ὑπέρκειται τοῦ δρομίσκου, ὁ ὅποιος, βαίνων παραλλήλως τοῦ Βορείου Κυκλωπείου τείχους, ἔφρεν ἀπὸ τῆς Βορείας Πύλης πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν τῆς ἀκροπόλεως ἐπέκτασιν καὶ τὴν ὑπόγειον δεξαμενὴν.

Εἶχε μῆκος 4 μ. καὶ μέσον πλάτος 9.50 μ. Ἡ καλύπτουσα τὸν χώρον ἐπίχωσης ἀπεδείχθη διδακτικωτάτη. Τὸ ἐπιφανειακὸν στρώμα, μέσου πάχους 0.65 μ., ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν καὶ ἐπὶ τοῦ στρώματος αὐτοῦ εἰς διάφορα τμήματα εἶχον κατὰ καιροὺς τεθῆ χῶματα προγενεστέρων ἀνασκαφῶν. Τὸ Ἑλληνιστικὸν στρώμα περιεῖχε μικρὰ τμήματα θεμελίων, τὰ ὅποια ἀποδεικνύουν μόνον τὴν ὑπαρξιν, εἰς τὴν περιοχὴν, κτηρίου ἀδήλου μορφῆς καὶ ἐκτάσεως. Τρία νομίσματα, ἐν τῇ Σικυῶνος καὶ δύο τοῦ

Ἄργους, ἀνάγουν τὸ κτήριο καὶ τὴν ἐπίχωσιν του εἰς τὰ μέσα τῆς τρίτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Τὸ τέλος τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐπιχώσεως ὠρίζετο ὑπὸ δαπέδου δεξαμενῆς κατεσκευασμένου ἐξ ἀσβέστου ἐπὶ κροκαλῶν.

Ἀμέσως ὑπὸ τὸ Ἑλληνιστικὸν στρῶμα εὐρέθη ἐπίχωσις μέσου πάχους 0.40 μ., περιέχουσα μόνον ὄστρακα τῆς ΥΕ ΙΙΙ' περιόδου. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη ἐτεριάζετο εἰς στρῶσιν δημιουργηθεῖσαν ἀπὸ καταπεσόντας πυρακτωμένους τοίχους καὶ λίθους. Ἡ στρώσις αὕτη ἐκάλυπτεν δλόκληρον τὸ μῆκος τῆς ἀνασκαφείσης περιοχῆς καὶ προφανῶς ἐδημιουργήθη ἀπὸ καταπεσόντας τοίχους κτισμάτων καταστραφέντων διὰ πυρός. Εἰς τὴν στρώσιν αὐτὴν καὶ ἀμέσως ὑπ' αὐτὴν εὐρέθησαν ὄστρακα πολλὰ τῶν ΥΕ ΙΙΒ χρόνων καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ δύο μικρὰ τεμάχια ἐνεπιγράφου πινακίδος.

Ἡ πυρακτωμένη στρώσις (τὸ destruction level) ἐσφράγισεν, οὕτως εἵπεῖν, τὴν ὑπ' αὐτὴν ἐπίχωσιν, μέσου πάχους 1.20 μ., ἡ ὁποία εὐρέθη ἀμιγῆς καὶ ἀνάγεται εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους (ΥΕ ΙΙΒ - 2). Ἡ ἐπίχωσις αὕτη ἐδημιουργήθη ὅταν κατεστράφησαν διὰ πυρὸς τὰ κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἰδρυμένα ἐπὶ τοῦ χώρου. Τὰ κτίσματα αὐτὰ ἀπετέλουν μίαν σειρὰν 4 δωματίων καὶ μικρᾶς ἀποθήκης, μὲ πρόσοψιν καὶ εἴσοδον πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς καλῶς ἐπεστρωμένον δρόμον. Τὸ ἀποτόμως πρὸς Βορρᾶν κατερχόμενον πέτρωμα ἐσχημάτιζε τὴν ὀπισθίαν τῶν δωματίων πλευράν· τὰ δωμάτια αὐτὰ ἀσφαλῶς ἐχρησίμευον ὡς ἰσόγειον, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἦσαν ἰδρυμένα ἄλλα, μὴ διασωθέντα, δωμάτια μεγαλυτέρου πλάτους¹. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ διάφορα ἀντικείμενα (ἄγγεῖα, τεμάχια κονιάματος μετὰ γραφῶν κλπ.), τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν 0.40 - 0.50 μ. ὑπεράνω τῶν δαπέδων ὡς καὶ εἰς τὴν ἐπίχωσιν πίθων, τοποθετημένων εἰς τὰ δάπεδα.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν δωματίων εἶναι πίθοι καὶ ὄχετοί, βαίνοντες ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν. Εἰς τὸ δεύτερον ἀπὸ Ἀνατολῶν δωματίον καὶ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ πλάτους του εὐρέθη πίθος εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν (πίν. 1). Ὑψοῦται 1.60 μ. περίπου ἄνωθεν τοῦ δαπέδου καὶ κάτω τοῦ λαιμοῦ φέρει πλαστικὴν ταινίαν κεκοσμημένην διὰ κυματοειδοῦς ταινίας καὶ μικρῶν κυκλικῶν βυθισμάτων. Ὁ πίθος αὐτὸς θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ἀποθήκευσιν ξηρῶν καρπῶν ἢ δημητριακῶν (π.χ. κριθῆς, σίτου, σύκων κλπ.), διότι ὅτε ἐθραύσθη, κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς ἀκόμη χρόνους,

¹ Ἐπειδὴ τὸ πέτρωμα κατέρχεται καὶ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν ἀνωμάλως διὰ τοῦτο τὸ πλάτος ποικίλλει ἀπὸ δωματίου εἰς δωμάτιον. Αἱ διαστάσεις τῶν ἀνασκαφέντων δωματίων ἔχουν ὡς ἑξῆς: Δωμάτιον ὑπ' ἀριθμὸν 1, μῆκος 6.40 μ., πλάτος 2.80 μ. Δωμάτιον ὑπ' ἀριθμὸν 2, μῆκος 6.40 μ., μέσον πλάτος 2.80 μ. Δωμάτιον ὑπ' ἀριθμὸν 3, μῆκος 3.85 μ., πλάτος 3.30 μ. Δωμάτιον ὑπ' ἀριθμὸν 4, μῆκος 5.50 μ., πλάτος 3.20 μ. Τὸ μέσον πλάτος τῶν ἐπὶ τῶν ἰσογείων δωματίων προφανῶς ἰδρυμένων διαμερισμάτων θὰ ἦτο περὶ τὰ 7 μέτρα.

τὸν ἐκάλυψαν μὲ ἰσχυρὸν ἐπίχρισμα πάχους 5 χιλιοστομέτρων καὶ τὸν ἐχρησιμοποίησαν καὶ πάλιν. Περὶ τὸν πίθον εὐρέθησαν δύο πεπλατυσμένα μολύβδινα ἀγγεῖα καὶ ἡμίπιθος, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ κατέπεσεν ἐξ ὑπερκείμενου δωματίου (πίν. 2α). Ἐντὸς τοῦ πίθου καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς ἐπιχώσεώς του εὐρέθησαν πολλὰ ὄστρακα, κύλιξ ἄγραφος καὶ ταινία ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, 0.085 μ. μήκους καὶ 0.018 μ. πλάτους, κεκοσμημένη δι' ἀναγλύφων συνεχομένων σπειρῶν (πίν. 4β). Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου τούτου εὐρέθησαν ἀρκετὰ ἀγγεῖα, τεθραυσμένα βεβαίως, ἐν οἷς καὶ ὁ βαθύς, δίωτος σκύφος τοῦ πίν. 3β, 1, κεκοσμημένος μὲ πλοχμὸν ἐρυθρωποῦ χρώματος ἐπὶ φαιοχρώμου ἐδάφους. Ὁ μικρὸς, τρίωτος ἀμφορεὺς, ὁ φέρων ἐσχηματοποιημένην φυτικήν παράστασιν (πίν. 3β, 2) ἐπίσης εὐρέθη εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἀλλ' εἰς ὕψος 0.60 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου¹ προφανῶς εἶχε καταπέσει ἀπὸ ὑπερκείμενου δωματίου.

Εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 3 δωματίου εὐρέθη πιθόσχημος ἀμφορεὺς ἄγραφος¹ περὶ αὐτὸν δὲ πολλὰ ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ τὰ τεμάχια τοῦ πίνακος 4α, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ μεγάλου κρατήρα, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου ἦσαν γεγραμμένα δι' ἐρυθρωποῦ χρώματος ἔλαφοι ἰστάμενοι ἐκατέρωθεν ἀβακοειδοῦς κοσμήματος.

Δυτικῶς τοῦ δωματίου ὑπ' ἀριθμὸν 4 εὐρέθη μικρὸς χῶρος, πλάτους ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν 3.60 μ. καὶ μήκους ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς 2.40 μ. Φαίνεται ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἀποθήκη, διότι εἰς αὐτὸν εὐρέθη σωρὸς συντετριμμένων ἀγγείων καὶ πίθων (πίν. 2β). Τοῦλάχιστον 24 ἀγγεῖα προῆλθον ἐκ τῶν συντριμμάτων αὐτῶν.

Ἀγγεῖα εἶναι τὰ πολυαριθμότερα εὐρήματα καὶ ἐκ τούτων ἄγραφοι κύλικες καὶ γραπτοὶ καὶ ἄγραφοι ψευδόστομοι ἀμφορεῖς εἶναι τὰ συνηθέστερα σχήματα (πίν. 3β, 3 ἐκ τοῦ δωματίου ὑπ' ἀριθμὸν 2 καὶ «3β, 4» ἐκ τοῦ δωματίου ὑπ' ἀριθμὸν 4). Ἄλλοι τῶν ψευδοστόμων φέρουν ἀπλὴν ἐκ ταινιῶν καὶ λεπτῶν γραμμῶν διακόσμησιν (πίν. 3α) καὶ ἄλλοι πλὴν τῶν ταινιῶν φέρουν ἐπὶ τῶν ὤμων γραπτὰ στοιχεῖα χαρακτηριστικὰ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ΥΕ ΙΙΒ περιόδου.

Κυπελλόσχημοι βαθεῖς σκύφοι ἐπίσης ἦσαν συνηθεῖς· δύο τούτων

¹ Μόνον τὸ ἀγγεῖον αὐτὸ ἐξήχθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὴν νεοῖδρυθεῖσαν ἀποθήκην τῶν Μυκηνῶν, φροντίδι καὶ δαπάναις τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεων. Καὶ ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὸ ἔργον τοῦτο τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως, διότι πληροῖ μεγίστην καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν αἰσθητὴν ἀνάγκην καὶ νὰ ἐκφράσω τὰς θερμὰς πρὸς αὐτὴν εὐχαριστίας μου. Οἱ ἀνευρεθέντες τεθραυσμένοι πίθοι ἀφείθησαν κατὰ χώραν ἀφ' οὗ περιετοιχίσθησαν δεόντως μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι συντόμως τὰ δωμάτια θὰ περικλεισθῶν εἰς τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν συγκόλλησιν καὶ ἔκθεσιν κατὰ χώραν τῶν πίθων αὐτῶν.

παρέχω εἰς τὸν πίνακα 3γ, 2-3. Τὰ ἀγγεῖα αὐτά, εὗρεθέντα ἐπὶ τῶν δαπέδων, παρέχουν ἀσφαλῆ χρονολογικὰ δεδομένα διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν δωματίων, τὴν ὁποίαν ἀνάγουν εἰς τοὺς περὶ τὸ 1200 π. Χ. χρόνους¹. Μεταξὺ τῶν εὗρεθέντων πολυαρίθμων ὀστράκων εἶναι καὶ ὀλίγα, παρουσιάζοντα μελαμβαφῇ ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΒ περιόδου ἤρχισεν ἡ συνήθεια τῆς βαφῆς διὰ μελανοῦ χρώματος τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας ἀνοικτῶν ἀγγείων. Τὸ μελανὸν ὅμως αὐτὸ χρῶμα εἶναι συμπαγὲς καὶ ἐπιμελῶς τεθειμένον.

Εἰς τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια πλὴν τῶν ἀγγείων εὗρέθησαν ἐλεφάντινα ἐλάσματα, δύο κτέναι ἐξ ἐλεφαντοστοῦ (πίν. 4β), τμήμα στεφάνης ἐκ χαλκοῦ, κεκοσμημένης διὰ συνεχομένων σπειρῶν (πίν. 5α), καὶ ἄλλα μικρὰ χαλκᾶ ἐλάσματα, πολλοὶ ὄγκοι μολύβδου, μέγα μέρος λιθίνου ἀγγείου, μήτρα ἐκ στεατίτου, βελόναι ὀστέϊναι καὶ δύο λίθιναι ψηφίδες διάτρητοι, φέρονσαι γραπτὴν διακόσμησιν. Εἰς τὴν πρώτην εἰκονίζεται ἀνὴρ κρατῶν ζῶον, ἴσως ἄπτερον γοῦπα· εἰς τὴν δευτέραν ὁ τεχνίτης προσεπάθησε νὰ εἰκονίσῃ, ἀνεπιτυχῶς, ζῶον ὀκλαζόν.

Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης εἶναι καὶ ἀκέφαλον ἐκ λίθου πρασίνου εἰδώλιον (ἐκ στεατίτου;) ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 2 δωματίου (πίν. 5β). Ἡ κεφαλὴ του, ἀποσπασθεῖσα εἰς μυκηναϊκοὺς προφανῶς χρόνους, δὲν εὗρέθη. Τὸ ὕψος τοῦ εἰδωλίου, ἀνερχόμενον εἰς 0.052 μ., δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς περιάπτον.

Μεγαλύτερον βεβαίως ἐνδιαφέρον καὶ σημασίαν ἔχουν δύο μικρὰ τεμάχια ἀποτελοῦντα μέρος μόνον ἐνεπιγράφου πινακίδος. Τὰ διασωθέντα δύο τεμάχια, μεγίστου μήκους 0.075 μ. καὶ μεγίστου πλάτους 0.05 μ., θὰ ἀπετέλουν τὸ τρίτον ἴσως μέρος μεγάλης τετραπλεύρου πινακίδος, ἡ ὁποία ἔφερεν ἐγγράρακτα στοιχεῖα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων (πίν. 6α). Ἡ προσθία ὄψις τοῦ διασωθέντος τμήματος φέρει 11 γραμμὰς, ἐξ ὧν αἱ 9 καλύπτονται διὰ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν· ἡ ὀπισθία ὄψις ἔχει 4 γραμμὰς, καλυπτομένας ὑπὸ στοιχείων μεγάλων διαστάσεων. Τὰ τμήματα αὐτὰ ἀσφαλῶς κατέπεσον ἀπὸ ὑπερκείμενον δωμάτιον ἢ καὶ ἐκύλισαν ἀπὸ ὑψηλότερα σημεῖα τοῦ λόφου.

Πρὸ τῆς σειρᾶς τῶν δωματίων εὗρέθη δρόμος μέσου πλάτους 2.50 μ., τοῦ ὁποίου τὸ ἐπίστρωμα ἀπετελεῖτο ἐκ πυκνῶς τεθειμένων χαλίκων εἰς ἀσπρόχωμα. Πρὸς Δυσμὰς ὁ δρόμος αὐτὸς ἐτερματίζετο εἰς τοὺς ἀπὸ Νότου κατερχομένους βράχους καὶ περὶ τὰ 20 μ. πρὸς Δυσμὰς τῆς μικρᾶς ἀπο-

¹ Καὶ πάλιν θὰ ἐπαναλάβω ὅτι μόνον τὰ ἐπὶ τῶν δαπέδων κατάλοιπα (τὰ floor deposits) καὶ κατὰ προτίμησιν τὰ πλήρη ἀγγεῖα, ἀποτελοῦν ἀσφαλῆ δεδομένα διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς καταστροφῆς ἐνὸς κτηρίου (δρα καὶ ΠΑΕ 1967, σ. 7).

θήκης τὰ ἐκ τοῦ δρόμου ὄστρακα καὶ ἀγγεῖα ὁμοιάζουν πλήρως πρὸς τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν δαπέδων τῶν δωμάτων. Ἡ βορεία πλευρὰ τοῦ δρόμου ὑπεβαστάζετο ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1967 ἀναλημματικοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν βορείαν παρειὰν τοῦ κατὰ μῆκος τοῦ βορείου Κυκλωπείου τείχους βαίνοντος δρομίσκου. Ὁ δρομίσκος αὐτὸς ἀπεκλείσθη ὑπὸ κτηρίου, ἴσως μεγάλου φυλακείου, κατὰ τοὺς ΥΕ ΙΙΓ' χρόνους, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἀνασκαφή τοῦ 1967. Ὁ καθαρισμὸς μικροῦ σωροῦ χώματος πρὸς Δυσμὰς τοῦ κτηρίου τούτου ἔφερεν εἰς φῶς ἐπίχωσιν, μέσου βάθους 0.50 μ., ἡ ὁποία περιεῖχε πλῆθος ὀστράκων καὶ τεθραυσμένων ἀγγείων τῶν ΥΕ ΙΙΓ' χρόνων. Ἐν τῶν ἀγγείων τούτων¹ παρέχω εἰς τὸν πίνακα 3γ, 1. Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς ΥΕ ΙΙΓ' πρωίμους χρόνους καὶ ἄφ' οὗ ἐκτίσθη τὸ κτήριο - φυλακεῖον, τὸ ἐπίπεδον τῆς πρὸς τὴν Βορείαν Πύλιν καταβάσεως τοῦ δρομίσκου ὑψώθη τεχνητῶς καὶ εἰς τὸ χρησιμοποιηθὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χῶμα ἀφέθησαν τὰ ὄστρακα καὶ τὰ θραυσμένα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν πλέον χρήσιμα.

Ἡ ἀνασκαφή τῆς λωρίδος αὐτῆς τῆς βορείας κλιτύος, συμπληρώνουσα τὴν ἔρευναν τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ λόφου, παρέσχε σπουδαιότατα δεδομένα σχετικὰ πρὸς τοὺς χρόνους τῆς καταστροφῆς τῶν κτισμάτων τῆς ἀκροπόλεως τοῦ τέλους τῆς ΥΕ ΙΙΒ περιόδου. Ἡ ἔρευνα τοῦ δευτέρου τομέως παρέσχεν ἐξ ἴσου σπουδαῖα καὶ πολύτιμα δεδομένα διὰ τὴν ζωὴν τῶν Μυκηνῶν.

ΤΟΜΕΥΣ Β.
Περιοχὴ Ἑλληνιστικοῦ πύργου.

Ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου Χρήστου Τσουντα ὅτι ὁ πύργος, διασωζόμενον ὕψους 11.70 - 12.20 μ., εἶχε τὴν ἐξωτερικὴν μόνον ὄψιν κτιστὴν μὲ κροκαλοπαγεῖς λίθους. Ἡ ὄψις αὐτὴ συνεκράτει ριχτοὺς λίθους, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὸ σῶμα καὶ τὸ ὑπόστρωμα τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου. Τμῆμα τῆς κορυφῆς αὐτῆς, μήκους 10.80 μ. καὶ πλάτους 4 μ., διεσώθη καὶ ἐπ' αὐτοῦ φαίνεται ὅτι εἶχεν ἰδρυθῇ ἔπαλξις. Ἡ πεπλατυσμένη αὐτὴ κορυφή παρουσιάζει δάπεδον ἐπεστρωμένον διὰ πολυγωνικῶν κροκαλοπαγῶν πλακῶν τεθειμένων εἰς ἄσβεστον. Οἱ ριχτοὶ λίθοι εἶχον τεθῇ μεταξὺ τῆς ἐξωτερικῆς κτιστῆς ὀψεως τοῦ πύργου καὶ ἐπιχώσεως μυκηναϊκῆς, ἡ ὁποία πρὸς Ἀνατολὰς ἐχώρει πρὸς τὴν λεγομένην Οἰκίαν Τσουντα. Προφανῶς οἱ κτίσται τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων ἀφῆρεσαν τὸ πρὸς τὸν πύργον τμῆμα τῆς ἐπιχώσεως διὰ νὰ δημιουργηθῇ χώρος διὰ τοὺς ριχτοὺς λίθους τοῦ σώματος καὶ τοῦ ὑποστρώματος. Μέρος τῆς ἐπιχώσεως, ἰδίᾳ τὸ προσκείμενον πρὸς τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος, εἶχεν ἀφαιρεθῇ

¹ Τὰ ἀγγεῖα παρέχω ἀσυμπλήρωτα διὰ νὰ φανῇ ἡ ἐσωτερικὴ των ὄψις.

ὑπὸ τοῦ Τσουντά. Παρέμεινεν ὁμως ὀγκῶδες τμήμα μέσου πλάτους 5 μέτρων καὶ μήκους ἀρκετῶν διαστάσεων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ πύργου. Τοῦτο ἐγένετο ἀντικείμενον μελέτης καὶ μέρος αὐτοῦ ἡρευνήθη κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφήν.

Ἡ ἀφαίρεσις τῆς ἐπιχώσεως τοῦ βορειοδυτικοῦ τμήματος τοῦ τομέως ἐγένετο κατὰ μικρά, τεχνητὰ ἐπίπεδα (πάσσες ὡς λέγουν οἱ ἐργάται) μέσου πάχους 0.15 μ. τὰ δ' ἐξ αὐτῶν ὄστρακα ἐκρατήθησαν χωριστά. Μέχρι βάθους 0.90 μ. τὰ χόματα περιεῖχον ὀλίγα ἑλληνιστικὰ καὶ πολλὰ μυκηναϊκὰ ὄστρακα. Ἀπὸ βάθους 0.90 μ. ἡ ἐπίχωσις ἀπεδείχθη μυκηναϊκὴ, παρέμεινε δὲ ἀμιγῆς μέχρι τοῦ ἐρευνηθέντος βάθους τῶν 3.80 μ. Εἰς τὸ βάθος αὐτὸ ἐδράζεται ἐπὶ τῶν πυρακτωμένων τοίχων τῆς «Οἰκίας Τσουντά». Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης λοιπὸν ἀπεκαλύφθη ἐπίχωσις μυκηναϊκὴ τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου, βάθους τριῶν περίπου μέτρων. Μέρος ταύτης ἀφηρέθη σταδιακῶς.

Εἰς βάθος 1 περίπου μέτρον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἀπεκαλύφθη ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοίχου, διατηρουμένου εἰς ὕψος 0.45 - 0.50 μ. Εἰς τὴν ρίζαν του, εἰς βάθος 1.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, εὐρέθη τὸ δάπεδον, τὸ ἀνῆκον εἰς τὸ δωμάτιον τὸ ὀριζόμενον πρὸς Βορρᾶν ὑπὸ τοῦ τοίχου. Εἰς ἀπόστασιν 5.60 μ. πρὸς τὰ Νοτιοανατολικά τοῦ πρώτου εὐρέθη καὶ δεύτερος τοίχος παράλληλος καὶ σύγχρονος τοῦ πρώτου, ὃ ὁποῖος ὀρίζει τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ δωματίου. Ἐπίσης εὐρέθη καὶ τμήμα τοῦ δαπέδου παρὰ τὸν δεύτερον ἐκείνον τοίχον. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου αὐτοῦ, φέροντος καταφανῆ ἵχνη καύσεως καὶ κεκαλυμμένου ὑπὸ τέφρας καὶ ἀπηνθρακωμένων ξύλων, εὐρέθησαν τεθραυσμένα ἐπτά ἐν ὅλῳ ἄγγεϊα: 3 μεγάλα ἰδρύαι, μία οἰνοχόη μὲ τριφυλλοειδὲς στόμιον (πίν. 6β), τμήμα γραπτοῦ ψευδοστόμου ἀμφορέως, βαθὺς δῖωτος σκύφος τοῦ τελευταίου ρυθμοῦ Granary καὶ μικρὸν μελανὸν ἄγραφον ἄγγειον. Τὰ ἄγγεϊα ταῦτα, ἀποτελοῦντα τὰ ἐπὶ δαπέδου κατὰλοιπα τοῦ δωματίου, παρέχουν ἀσφαλῆ κεραμεικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν τελικὴν καταστροφὴν τῶν Μυκηνῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Πλὴν τῶν ἄγγειων τῶν χρονολογουμένων εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου εὐρέθησαν καὶ πολλὰ ὄστρακα τῆς αὐτῆς περιόδου. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ δωματίου ἀνῆκει εἰς τὴν τελευταίαν οἰκοδομικὴν φάσιν τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ ἐποχῆς.

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου ἐξηκριβώθησαν ἐπάλληλοι στρώσεις, μαρτυροῦσαι τὴν μακρὰν χρῆσιν τοῦ χώρου. Εἰς βάθος 2.35 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, καὶ περὶ τὸ 1.35 μ. κάτωθεν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ δωματίου, εὐρέθη δάπεδον μὲ τὸ ὁποῖον ταυτίζονται τμήματα κτηρίου καὶ τοῖχοι καλῶς διατηρούμενοι (πίν. 7α). Οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν δευτέραν οἰκοδομικὴν φάσιν τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου. Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τῆς διασωθείσης ἐπιχώσεως, καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ κτηρίου τῆς δευτέρας φάσεως, εὐρέθη τὸ μεγαλύν-

τερον τμήμα κυκλικῆς ἐστίας, διαμέτρου περίπου 0.80 μ., περικλειομένης ὑπὸ στρογγύλου ἐκ πλαίσιας κλοιοῦ. Τὸ δάπεδον τῆς ἐστίας ἦτο ἐπεστρωμένον μὲ ὄστρακα (πίν. 7β:ε). Τὴν ἐστίαν αὐτὴν ἀνενέωνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ὡς ἀποδεικνύουν δύο ἑτερα, ἐπάλληλα δάπεδα, ἐστρωμένα καὶ αὐτὰ μὲ ὄστρακα, 0.15 καὶ 0.10 μ. ἄνωθεν ἀκριβῶς τοῦ χώρου τῆς ἀρχικῆς ἐστίας. Ἐν τῶν ὀστροάκων τοῦ ἐνδιαμέσου δαπέδου φέρει μικρὸν γραπτὸν τμήμα σκηνηῆς κυνηγίου, φαίνεται δ' ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ γραπτὸν ἀγγεῖον μὲ σκηνην κυνηγίου, τὸ ὁποῖον ἀνεῦρε πρὸ ἐτῶν ὁ Τσουντας εἰς τὴν περιοχὴν.

Ἐν μέτρον κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς ἀρχαιοτέρας ἐστίας, καὶ εἰς βάθος 3.45 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, εὗρέθη δάπεδον (πίν. 7β:δ) καὶ ὁ εἰς τοῦτο ἀνήκων τοῖχος (πίν. 7β:β). Τὰ ἐκ τοῦ δαπέδου καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀμέσως ὑπερκειμένης ἐπιχώσεως ὄστρακα ἀνάγονται εἰς τὸν πρῶτον ρυθμὸν τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ κεραμεικῆς. Ὁ τοῖχος ἐδράζεται ἐπὶ τῶν πυρακτωμένων καταλοίπων τῆς Οἰκίας Τσουντα (πίν. 7β:δ) καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν, πρῶτην οἰκοδομικὴν φάσιν τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου.

Ἐκ τῆς ἐρευνηθείσης ἐπιχώσεως προέρχονται πολλὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα βεβαίως κρατοῦνται χωριστὰ κατὰ στρώματα καὶ τεχνητὰς στρώσεις. Ἡ τελικὴ των μελέτη ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐπιτρέψῃ μίαν σταδιακὴν διάκρισιν τῆς ἐξελίξεως τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ κεραμεικῆς, ὡς ἀνεπτύχθῃ εἰς τὰς Μυκήνας. Καὶ εἰς τὰ τρία στρώματα πλὴν τῶν ὀστροάκων εὗρέθησαν τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων καὶ ζωδίων, βελόνας ὀστέϊναι, κομβία ἐκ στεατίτου καὶ τὸ χαλκοῦν περιάπτον τοῦ πίνακος 5α (ἐκ τῆς δευτέρας οἰκοδομικῆς φάσεως).

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία διεσώθη κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πύργου ἀκόμη δὲν ὠλοκληρώθη. Τὸ μικρὸν τμήμα, τὸ ὁποῖον ἠρευνήθη, παρέσχε πολὺτιμα στοιχεῖα. Ἐπιστεῦετο μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδος τῶν Μυκηνῶν ἦτο μικρᾶς διαρκείας καὶ τὸ τέλος τῆς συνήθως ἐτίθετο περὶ τὸ 1550 π. Χ. Ἡ ἐπίχωσις τῶν τριῶν περίπου μέτρων καὶ αἱ τρεῖς ἐπάλληλοι οἰκοδομικαὶ φάσεις, μία τῶν ὁποίων θὰ ἦτο ἀρκετῆς διαρκείας, ὡς ὑποδεικνύεται ὑπὸ τῆς ἀνανεωθείσης ἐστίας, ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ διάρκεια τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου, εἰς τὰς Μυκήνας τοῦλάχιστον, ἦτο μακροχρόνιος. Ἀφ' οὗ δὲ ὅλα τὰ κατάλοιπά της ἀκολουθοῦν τὴν διὰ πυρὸς καταστροφὴν τῆς «Οἰκίας Τσουντα» τοῦ τέλους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου (ἤτοι τοῦ 1200 π. Χ. περίπου), εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδος διήρκεσε τοῦλάχιστον τρεῖς γενεὰς πέρα τῆς καταστροφῆς ἐκείνης. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ τέλος τῆς καὶ ἡ τελικὴ καταστροφὴ τῶν Μυκηνῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ δὲν δύναται νὰ τεθῇ πρὸ τοῦ 1120 π. Χ.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1968 διενεργήθη δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ψωφίδα ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν Ἀφροδισίων ὁρέων (κειμένων μεταξὺ Ἐρυμάνθου καὶ Ἀροανίων) ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου, μερικῶς διατηρουμένου, ὁμωνύμου δρυμοῦ, τοῦ ὁποίου δεσπόζει σήμερον μικρὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου ναός.

Ἐπὶ τῆς ράχεως ταύτης τὰ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐπισημανθέντα λείψανα ἀρχαίου κτίσματος εἶχον θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκον εἰς μικρὸν οἰκόσχημον στενομήκη ναόν (ΑΕ 1966, Χρονικά, 6 κ.έ.).

Κατὰ τὴν ὥς ἄνω δοκιμαστικὴν ἔρευναν ἀπεκαλύφθη ὅλον τὸ κατὰ χώραν διατηρούμενον μέρος (πίν. 8α), τὸ ὁποῖον εἶχε ταυτισθῇ πρὸς ναὸν τοῦ κτίσματος τούτου. Τοῦτο ἠδράζετο μερικῶς, ἥτοι κατὰ μὲν τὸ ἔν, τὸ νότιον, μέρος τοῦ κυρίου του ἄξονος, ἐφ' ὕψηλόν βάθρου, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον, τὸ βόρειον, μέρος τοῦ κυρίου του ἄξονος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους τῆς ράχεως. Ἡ ὁφρὺς τῆς ράχεως ἐπεκταθεῖσα δίκην τεχνητοῦ ἐξώστου ἀπετέλεσεν οὕτω τὸ ὑπὸ μορφὴν βάθρου νότιον τμήμα τοῦ ὅλου κτίσματος. Τοῦ κτίσματος τούτου ἡ ὥς βάθρον νοτιά πλευρὰ ἀπετελεῖτο ἐξ ἐπαλλήλων δόμων ἐξ ὀρθογωνίων πλίνθων τοπικοῦ τιτανολίθου. Τῶν πλίνθων τούτων τὸ μήκος ἐποίκιλλεν ἀπὸ 0.65 μέχρι 1.50 μ., τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ 0.65 μέχρι 1.85 μ., ἐνῶ τὸ ὕψος των ἐξ ἄλλου ἦτο 0.35 μ.

Ὑπῆρχον, ὥς φαίνεται, συνολικῶς δέκα δόμοι τοιούτων πλίνθων, ἐκ τῶν ὁποίων σφύζονται σήμερον ἐπὶ τῆς προσόψεως μόνον τέσσαρες. Αὗται εἶναι ἰσοδομικῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τοποθετημέναι. Σφύζεται ἐπίσης καὶ πλίνθος ἐκ τοῦ πέμπτου δόμου, ἔχουσα ἐκ τῆς ἀρχικῆς τῆς θέσεως ἐλαφρῶς μετακινήθῃ. Τὸ συνολικὸν ὕψος τοῦ βάθρου τούτου κατὰ τὴν νοτίαν του πρόσοψιν ὑπολογίζεται εἰς 3 1/2 μ. πιθανῶς.

Ἐκ τῆς ἀνωδομίας τοῦ κτίσματος τούτου οὐδὲν μέλος διεπιστώθη. Αἱ δεκάδες τῶν κατεσπαρμένων τιτανοθιλικῶν πλίνθων, πέραν τῆς νοτίας πλευρᾶς του, καθὼς καὶ κατὰ τὰ προσκείμενα ἄκρα τῶν δύο μακρῶν του πλευρῶν, φαίνεται ὅτι προέρχονται ἐκ τῶν ὑπολοίπων (ἑξ) ἀνωτέρων δόμων τοῦ βάθρου τῆς νοτίας πλευρᾶς του, αἱ ὁποῖαι, ἐρειπωθέντος τοῦ κτηρίου, θὰ κατέρρευσαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν.

Τὸ πλάτος τοῦ ὅλου κτίσματος ἦτο 4.50 μ. τὸ δὲ συνολικὸν μῆκός του ὑπολογίζεται εἰς 13.85 μ. Ἡ στενομῆκης αὕτη κατασκευή, ὡς ἐλέχθη, ἡρμηνεύθη ὡς οἰκόσχημος ναός. Ἐκ τῆς τελικῆς ὅμως ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης κατέστη σαφές ὅτι τὸ ὡς ἄνω ὑπὸ μορφὴν βάνθρου στενόμηκες κτίσμα ἦτο ἀπλῶς μέγας βωμός. Εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ταύτισιν τοῦ κτίσματος τούτου συνηγόρησεν ἄλλωστε ἡ ἔλλειψις οἰουδήποτε ἐκ τῆς ἀνωδομίας του ὕλικου, ἡ στενομῆκης κατασκευή του, ἡ ἐκ μεγάλου βάνθρου μορφὴ του, καθὼς καὶ ὠρισμένα ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων του, καὶ μάλιστα αἱ σιδηραῖ πυράγραι, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν του, ἐντὸς ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία περιεῖχε τέφραν καὶ κεκαυμένα ξύλα καὶ ὀστά. Ἐκ τῶν ἄλλων κινητῶν εὐρημάτων τοῦ χώρου τοῦ κτίσματος τούτου τὰ σπουδαιότερα ὑπῆρξαν : πήλινα εἰδώλια, κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναικεῖα, ἀλλὰ καὶ ζώων καὶ μάλιστα περιστερῶν, καθὼς καὶ χαλκᾶ ἐλάσματα, χαλκοὶ καὶ ἀργυροὶ δακτύλιοι, χαλκαὶ περόναι καὶ μικκύλαι χαλκαὶ φιάλαι.

Πλὴν τοῦ ὡς βωμοῦ πλέον ταυτιζομένου τούτου κτίσματος, κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθη ἐπίσης τὸ πρὸς Βορρᾶν αὐτοῦ σφρζόμενον τμήμα Ἱερᾶς ὁδοῦ (πίν. 9β), διεπιστώθη δὲ πρὸς Δυσμᾶς ὑπαρξίς Τελεστηρίου (πίν. 8β καὶ 9α), ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἀνιχνεύθη καὶ οἰκισμὸς ἀνατολικῶς αὐτοῦ.

Ἡ Ἱερὰ ὁδὸς ἔκειτο περὶ τὰ 6 μ. βορείως τοῦ βορείου ἄκρου τοῦ βωμοῦ, ἀποτελοῦσα τὴν Εὔσοδον τοῦ Ἱεροῦ ἐκ τῆς πλησίον ἀρχαίας πόλεως Ψωφίδος (βλ. κατωτέρω)· σφάζεται εἰς μῆκος 7 μ., εἶναι πλάτους 1.20 μ. ἀποτελεῖται δὲ ἐκ δύο σειρῶν τιτανολιθικῶν πλίνθων, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶναι μήκους 1 μ. περίπου, πλάτους δὲ 0.65 μ. περίπου.

Ἡ ὁδὸς αὕτη κατὰ τὸ νότιον ἄκρον της, τὸ ὁποῖον ἔφερε κατ' εὐθείαν εἰς τὸν ἔναντι αὐτῆς βωμόν, ἐκάμπτετο κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Δυσμᾶς, τὸ δὲ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην συνεχιζόμενον σκέλος της, σφζόμενον εἰς μῆκος 1.40 μ., συνεχίζετο ἐν εἴδει κλιμακοστασίου πρὸς τὸν ὥρον τοῦ Τελεστηρίου.

Τὰ κυριώτερα τῶν κινητῶν εὐρημάτων τοῦ παρὰ τὴν Ἱερὰν ὁδὸν χώρου ὑπῆρξαν μικρὰ πηλίνη πλάξ μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως κούρου, ὡς καὶ μέρος κεφαλῆς πηλίνου ἀγαλματίου Δαιδαλικῆς ἐποχῆς.

Τοῦ Τελεστηρίου ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἔρευναν τοῦ 1968 αἱ παρειαὶ δύο τῶν συνεχομένων ἐξωτερικῶν του πλευρῶν, ἥτοι ἡ τῆς βορείας καὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς. Μεταγενεστέρως κατέστη σαφές ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ κτηρίου ἦτο ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.

Τῆς πλευρᾶς ταύτης, τῆς ἀνατολικῆς, σφάζεται ὁ ἐπὶ χαμηλῆς κρηπίδος στυλοβάτης, μήκους 11 μ. περίπου. Τὸ τμήμα δὲ τοῦ ἀρραβδώτου κίονος,

τὸ ὁποῖον εὐρέθη καὶ ὑπετέθη κατ' ἀρχὰς ὅτι προήρχετο ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κτηρίου, φαίνεται ὅτι ἀνῆκεν εἰς κίονα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.

Τῆς βορείας ἐξ ἄλλου πλευρᾶς ἀπεκαλύφθη ἡ ἐξωτερικὴ παρειά, σφύζουσα καὶ τμῆμα τῆς ἀνωδομίας της, συγκεκριμένως τὸν ἐπὶ τῆς χαμηλῆς κρηπίδος τοιχοβάτην μετὰ μέρους τοῦ ὑπερκειμένου τοίχου, ὕψους περίπου 1.50 μ. συνολικῶς. Μικρὰ ἀνίχνευσις κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ κτηρίου ἔπεισεν ὅτι ἡ τετάρτη πλευρά, ἡ Δυτικὴ, εἶχε κτισθῇ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐσφύζετο δὲ εἰς ὕψος πολὺ μεγαλύτερον.

Αἱ πλίνθοι τοῦ τοιχοβάτου τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Τελεστηρίου ἔχουν ὕψος 0.65 μ., ποικίλον μῆκος, μέσον πλάτος δὲ 0.20 μ. περίπου.

Τὰ σημαντικώτερα τῶν κινητῶν εὐρημάτων τοῦ χώρου τοῦ Τελεστηρίου κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἔρευναν τοῦ 1968 ὑπῆρξαν: χαλκοῦς συμπαγῆς ἀμφίστομος πέλεκυς καὶ πῆλινον γυναικεῖον ἀρχαῖκόν πρόσωπον, προερχόμενον ἐκ τῆς σίμης ἢ καὶ ἐξ ἀκρωτηρίου πιθανῶς.

Τέλος ἐκ προχείρου ἐρεῦνης ὁ ἀνατολικῶς τοῦ βωμοῦ χῶρος ἀπεδείχθη ὅτι περιελάμβανεν ἐγκαταστάσεις οἰκισμοῦ. Αὗται ἀνῆκον εἰς κατοικίας ἱερέων (ἢ ἱερείων), ἐχρησίμευον δὲ καὶ ὥς ξενῶνες πιθανῶς καὶ ἴσως ὠρισμένα ἐκ τῶν δωματίων των καὶ ὥς ἐργαστήρια. Εἰς μίαν τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων ἔφερε καὶ κτιστὸς ἀγωγὸς ἐξ ὑπερκειμένης ἀρχαίας πηγῆς.

Τὰ πῆλινα εἰδῶλια τῶν περιστερῶν καὶ ἡ ἀρχαία ὀνομασία τοῦ δρυμοῦ ὑποδεικνύουν ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἱερὸν ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ θεὰ αὕτη λατρευομένη ὥς Ἑρυνίκη εἰς τὴν πλησίον πόλιν τῆς Ψωφίδος, ἀπετέλει τὴν κυρίαν θεότητα τῆς περιοχῆς. Ὁ ἀμφίστομος πέλεκυς, καθὼς καὶ ὁ ἐπὶ τῆς μικρᾶς πηλίνης πλακὸς ἀνάγλυφος κοῦρος, ὑποδεικνύει ἐξ ἄλλου ὅτι, μετὰ τῆς Ἀφροδίτης, ἐτιμᾶτο καὶ ἄρρην θεὸς ἀποτελῶν ἐπιβίωσιν τοῦ Μεγάλου Κούρου τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, Ἡφαιστος ἢ καὶ Ζεὺς (μεθ' ἑκατέρου τῶν ὁποίων ἐτιμᾶτο ἡ Ἀφροδίτη εἰς διαφόρους περιοχάς), ἥτοι ἐπιβιώσις τοῦ τύπου τοῦ προ-Ἑλληνικοῦ θεοῦ τοῦ κεραυνοῦ καὶ τῆς γονιμοποιούσης τὴν περιοχὴν βροχῆς.

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΚΑΡΔΑΡΑ

3. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ
ΤΗΣ ΟΔΗΓΗΤΡΙΑΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ
(Πίν. 10 - 13)

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀνέλαβεν ἐφέτος νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀπὸ ἐτῶν παρὰ τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ὑπηρεσίᾳ ἐκκρεμοῦν αἶτημα τῆς πλήρους ἀποκαλύψεως καὶ συντηρήσεως τῶν σπουδαίων τοιχογραφιῶν τῆς ἐπικινδύνως ἐτοιμορρόπου ἐκκλησίας τῆς ἄλλοτε Μονῆς Ὁδηγητρίας παρὰ τὴν Ἀπόλπεναν τῆς Λευκάδος. Ἡ Ὁδηγήτρια, χρονολογούμενη εἰς τοὺς περὶ τὸ 1450 χρόνους, εἶναι τὸ μόνον ἰστάμενον εἰσέτι βυζαντινῶν χρόνων — τῆς ἐποχῆς τῶν Τόκων — μνημεῖον ἐν Λευκάδι, ἐξ ὧσων τοῦλάχιστον εἶναι μέχρι τοῦδε γνωστά. Ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῆς μονοκλίτου ξυλοστέγου βασιλικῆς (πίν. 10α). Τὸ μνημεῖον ἔχει ὑποστῇ μεγάλας ζημίας ἐκ βανδαλισμῶν κατὰ τὴν κατοχὴν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκ τῶν σεισμῶν. Ἀπὸ ἐτῶν ἔχει ἐκπονηθῇ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστηλώσεως μελέτη στερεώσεως τοῦ μνημείου, ἐκρίθη ὅμως ἀναγκαῖον πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ ἀποτερισθοῦν αἱ τοιχογραφίαι του.

Αἱ τοιχογραφίαι εἶναι πολὺ κακοποιημέναι καὶ ἐφθαρμέναι· τὰ καλύτερον διατηρούμενα μέρη τῶν διασώζονται εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον (πίν. 11α). Φαίνονται ὅμως ἔργα ἐξαιρετικῶς ἱκανοῦ βυζαντινοῦ τεχνίτου, τὸ ἰδιαίτερον δὲ ἐνδιαφέρον των ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀντιπροσωπεύουν αὗται τάσιν ἀνανεώσεως τῶν ἐκφραστικῶν τρόπων τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς διὰ συνειδητῆς στροφῆς πρὸς καλλιτεχνικὰς μορφὰς τῆς ὀψίμου γοτθικῆς τέχνης, τῆς «διεθνοῦς» φάσεώς της (πίν. 11β καὶ 12). Προερχόμεναι ἐκ τῶν ὑστάτων χρόνων τοῦ Βυζαντίου, ἀπηχοῦν τὸ διαχύτως ὑπάρχον τότε πνεῦμα ἀμφιβολίας τῶν βυζαντινῶν πρὸς τὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ των.

Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας κατέστη δυνατόν νὰ ἀποτερισθοῦν αἱ τοιχογραφίαι μόνον τοῦ νοτίου τοίχου τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς συντηρητοῦ καλλιτέχνης Κ^{ας} Φλωρεντίας Καλαμάρα· αὗται μετεφέρθησαν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Κεντρικὸν Ἐργαστήριον Συντηρήσεως πρὸς περαιτέρω ἐπεξεργασίαν. Προηγουμένως ἐφωτογραφήθησαν καὶ ἐσχεδιάσθησαν. Χάριν ἀσφαλείας ἀπετεχεύσθησαν ἐπίσης τὰ δύο διασωζόμενα εἰσέτι ἐκ τῶν ἄλλοτε πέντε ὑπεράνω τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, ἐξωτερικῶς, ἐντετειχισμένων πινακίων, προΐόντων ἰσπανομαυριτανικοῦ ἐργαστηρίου τῆς Βαλεντίας (Valencia) (πίν. 13). Ταῦτα κατετέθησαν πρὸς φύλαξιν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν Λευκάδος.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΛΛΑΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΕΦΑΛΟΥ ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΥ

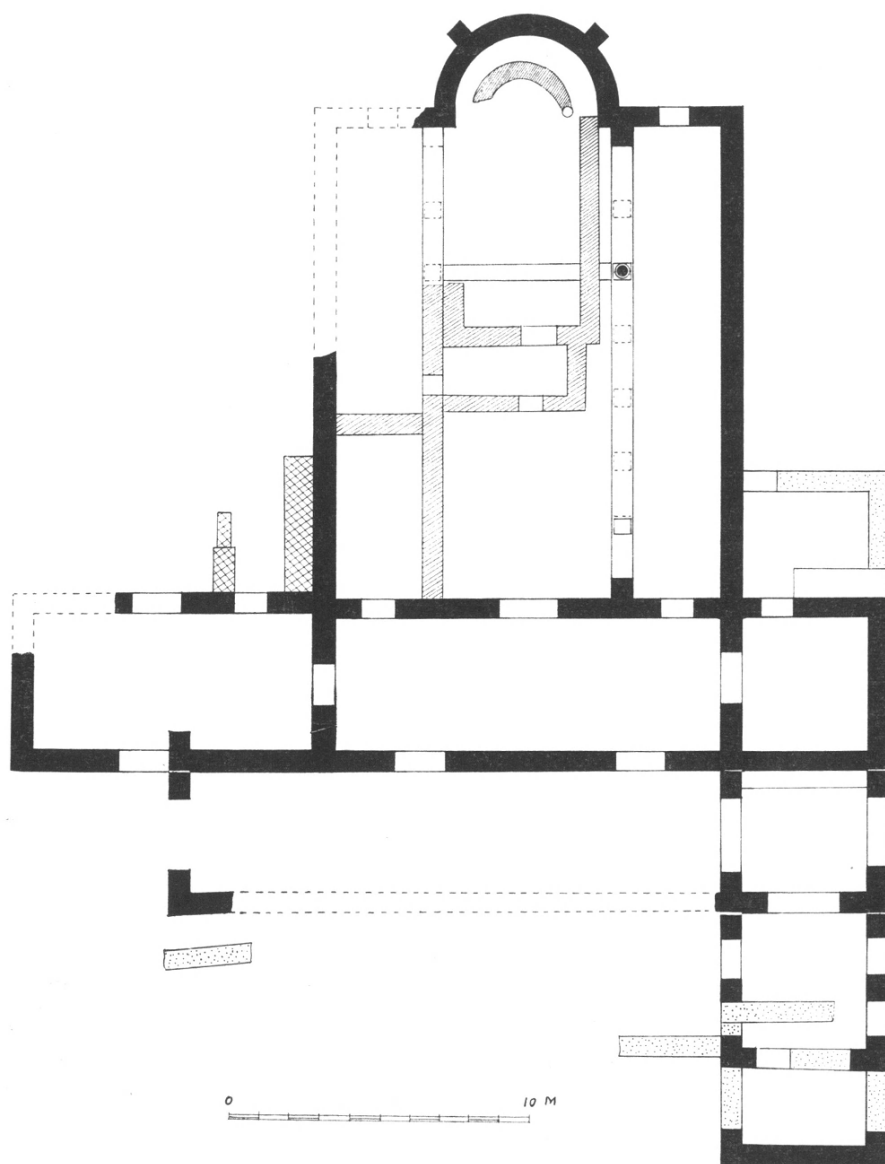
(Πίν. 14 - 21)

Α. Εἰς τὴν νησίδα Κέφαλον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου συνεχίσθη καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ ἔτους 1968 ἡ ἔρευνα τῆς τρικλίτου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τῆς ὁποίας εἶχον ἀποκαλυφθῇ μέχρι τοῦδε τὸ ἱερόν, ὁ κυρίως ναὸς καὶ ὁ νάρθηξ μὲ τὰ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ προσκτίσματα¹.

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν² ἀπεχωματώθη πρῶτον ἡ πρὸς Δ. τοῦ νάρθηκος περιοχὴ, ὅπου ὑπελογίζετο ὅτι εἶναι τὸ αἶθριον. Ἐρευνήθη μέχρι μήκους 15 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος, ἀλλὰ, ὅπου ἀνεμένετο νὰ εὑρεθῇ τοίχος τοῦ αἵθριου ἢ στυλοβάτης κιονοστοιχίας του, οὐδὲν λείψανον σχετικοῦ θεμελίου ἦλθεν εἰς φῶς. Τοῦναντίον διεπιστώθη, ὅτι ὁ πέρυσιν ἐπισημανθεὶς ἔξω τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ βορείως τοῦ νάρθηκος προσκτίσματος τοίχος, ὁ κατευθυνόμενος πρὸς Δ., εἰς ἀπόστασιν 4.80 μ. κάμπτεται πρὸς Ν. βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος μέχρι μήκους 2.00 μ., ὅπου καὶ διακόπτεται (εἰκ. 1). Τὸ πέρασ τοῦτου προσδιορίζουν λείψανα τοίχου τοῦ αὐτοῦ πάχους (0.70 μ.) καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος ἀπόστασιν (4.10 μ.) ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν ἀπέναντι ἐπίσης πέρυσιν κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς νοτίας μακροῦς πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς ἐπισημανθέντα τοῖχον, ὁ ὁποῖος προχωρεῖ 13.20 μ. πρὸς Δ. τοῦ νάρθηκος. Διαμορφοῦται οὕτω χώρος διαστάσεως 17.65 × 4.10 μ., αἱ στεναὶ πλευραὶ τοῦ ὁποίου ἐπικοινωνοῦν δι' ἀνοιγμάτων πλάτους 2.38 μ. (τῆς βορείας πλευρᾶς) καὶ ἀντιστοίχως 2.50 μ. (τῆς νοτίας) ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς ὡρόν, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Ἡ ἐπιμήκης αὕτη κατασκευὴ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἐξωνάρθηξ. Ὡστε ἡ βασιλικὴ τοῦ Κεφάλου ἐστερεῖτο μὲν αἶθριον, ἀλλ' εἶχεν ἀνοικτὸν ἐξωνάρθηκα ἢ στοάν, τῆς ὁποίας ἡ δυτικὴ πλευρὰ πιθανώτατα ἐπερατοῦτο εἰς σειρὰν κιόνων ἐν

¹ ΠΑΕ 1967, σ. 28 ἔξ.

² Τῆς ἀνασκαφῆς μετέσχον οἱ πτυχιούχοι τῆς Ἀρχαιολογίας κ. Λάζαρος Δεριζιώτης καὶ δ. Κωνσταντῖνα Τσαϊμου.

Εικ. 1. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς τοῦ Κεφάλου.

παραστάσι, ὡς εἰς τὴν βασιλικὴν τῆς Βραυρωνῶνος¹. Εἰς τὴν στοὰν πρέπει νὰ ἀνήκῃ ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εὐρεθεῖσα εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ χώρου τούτου βάσις κίονος, ἀρκετὰ μικροτέρων διαστάσεων τῶν βάσεων τῆς κιονοστοιχίας τοῦ κυρίως ναοῦ². Ἡ στοὰ ἀπετέλει τὴν πρόσοψιν τῆς βασιλικῆς. Ὁ ἐξωνάρθηξ ἦτο ἐστρωμένος διὰ πλακῶν, διετηρήθησαν, ὅμως, μόνον λείψανα τοῦ ὑποστρώματος τῆς πλακοστρώσεως μετὰ τινων ἀρμών.

Περαιτέρω ἀπεχωματώθη ἐφέτος τὸ δυτικῶς τοῦ διακονικοῦ σύμπλεγμα τριῶν κατὰ σειρὰν διαμερισμάτων, τῶν ὁποίων πέρυσιν εἶχον ἐπισημανθῇ ὁ βόρειος τοῖχος, τὸ πέρασ αὐτοῦ πρὸς Δ. καὶ τὰ διάμεσα διατειχίσματα. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν χώρων τούτων εἶναι ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπικοινωνεῖ, ὡς εἴπομεν, ὁ ἐξωνάρθηξ. Τὸ ἐν λόγῳ πρόσκτισμα εἶναι ὀλικοῦ μήκους 13.15 μ. καὶ διατηρεῖ τοὺς τοίχους του μέχρις ὕψους περίπου 0.70 μ. Τὰ τρία διαμερίσματα (εἰκ. 1 καὶ πίν. 14α) ἐπικοινωνοῦν μεταξύ των ἐλευθέρως ἐπίσης δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς των, ἦτοι ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὸν χώρον τὸν ἔξω τοῦ νάρθηκος καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς Ν. πρὸς τὴν ἐλευθέραν περιοχὴν. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν χώρων τούτων, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 4.40×3.90 μ., φέρει ἀπέναντι τοῦ ἀνοίγματος (πλάτους 2.50 μ.) τῆς βορείας, πρὸς τὸν ἐξωνάρθηκα, πλευρᾶς, ἄνοιγμα πλάτους 2.35 μ., ἐπικοινωνεῖ δὲ πρὸς τὸ ἐπόμενον, τὸ μεσαῖον διαμέρισμα, δι' ἀνοίγματος πλάτους 2.10 μ., ἐνῶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν εἶναι ἐφωδιασμένος διὰ πεζουλίου πλάτους 0.66 μ. Τὸ μεσαῖον διαμέρισμα, μεγαλύτερον τῶν ἄλλων, σχεδὸν τετράγωνον (4.60×4.40 μ.), ἔχει τὰς ἐκατέρωθεν μακρὰς πλευρὰς διαμορφωμένας εἰς ἀνὰ ἓν δίλοβον ἄνοιγμα χωριζόμενον διὰ πεσσῶν (0.80×0.70 μ.). Μετὰ τοῦ τρίτου ἐπικοινωνεῖ δι' ἀνοίγματος 3.40 μ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, μήκους 2.58 μ., ὁμοίως μὲ ἐκατέρωθεν εὐρέα ἀνοίγματα (ἐκαστον πλάτους 2.18 μ.) περατοῦται εἰς ἐνιαῖον τοῖχον. Τὸ δάπεδόν του ἦτο ἐστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν, λείψανα τῶν ὁποίων διεσώθησαν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν του γωνίαν. Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ του τοίχου, χαμηλά, εἶχον διατηρηθῇ λείψανα τοῦ ἐξ ἀσβεστοκονιάματος ἐπιχρίσματος μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, ἐκ τῆς ὁποίας μόνον τὰ χρώματα — λευκόν, κυανοῦν, βαθυπόρφυρον καὶ καστανόν — κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῶν. Τὸ ἐν λόγῳ πρόσκτισμα δομικῶς μεταγενέστερον τοῦ κυρίου οἰκοδομήματος, ἀλλὰ πάντως σύγχρονον, ἦτο ξυλόστεγον· ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως εὐρέθησαν πολλαὶ δεκά-

¹ ΣΤΙΚΑΣ ἐν ΠΑΕ 1952, σ. 84 καὶ εἰκ. 1. Πρβ. καὶ Βασιλικὴν Λαυρεωτικοῦ Ὀλύμπου (ΚΟΤΖΙΑΣ ἐν ΠΑΕ 1952, σ. 105 καὶ εἰκ. 1), ἐπίσης Ἀχειροποίητον Θεσσαλονίκης (DIEHL - LE TOURNEAU - SALADIN, Les monuments de Salonique, 1918, σ. 37 καὶ πίν. III), ἐνθα ἀντὶ κιονοστοιχίας ἔχομεν 3 ἢ 5 ἀνοίγματα.

² ΠΑΕ 1967, σ. 30 καὶ πίν. 19β.

δες σιδηρῶν ἡλῶν μήκους 0.12 μ. Περὶ τοῦ προορισμοῦ του οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ μετὰ θετικότητος. Πιθανῶς ἐχρησίμευεν ὡς καταφύγιον τῶν προσκυνητῶν (καταγῶγιον).

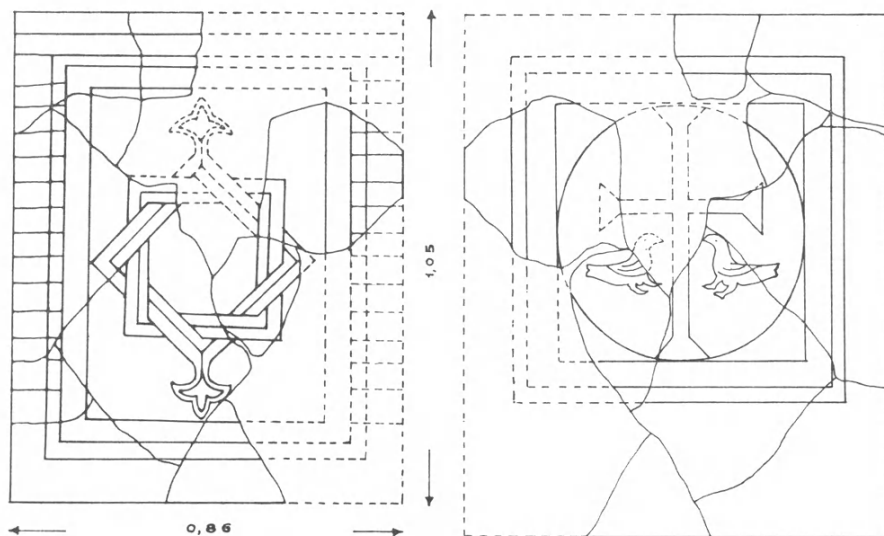
Ἐν συνεχείᾳ ἐπεξετάθη ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ βορείως τοῦ νάρθηκος πρόσκτισμα, τὸ ὁποῖον εἶχε χαρακτηρισθῇ πέρυσιν ὡς «Πρόθεσις». Διεπιστώθη ἤδη, ὅτι ὁ κατὰ τὴν περυσινὴν ἀνασκαφὴν ἐκληφθεὶς ὡς βόρειος τοίχος του μετὰ πεζουλίου ἦτο μεταγενεστέρα κατασκευὴ¹ ἀποτελοῦσα συνέχειαν παραστάδος προβαλλούσης ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου κατὰ 0.60 μ. Ὁ παλαιοχριστιανικὸς χώρος ἐκτείνεται ἔτι βορειότερον μέχρι μήκους 9.30 μ. εἰς σχῆμα ὀρθογώνιον 4.52 μ. πλάτους. Οἱ τοῖχοι τούτου σώζονται καὶ μέχρι ὕψους 1.00 μ. πλὴν τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας, ἡ ὁποία εἶναι κατεστραμμένη. Ὁ ἐν λόγῳ χώρος συγκοινωνεῖ, ὡς ἤδη γνωρίζομεν, μετὰ τοῦ νάρθηκος². Εἶναι, ὅμως, ἐφωδιασμένος διὰ τριῶν προσέτι θυρῶν, ἥτοι μιᾶς πρὸς Δ. ἀριστερὰ τῆς παραστάδος, φερούσης ἔξω τοῦ βορείου ἀνοίγματος τοῦ ἐξωνάρθηκος, ἐτέρας πρὸς Α. ἀπέναντι τῆς προηγουμένης (ἀμφότεραι πλάτους 1.65 μ.) καὶ ἄλλης, μικροτέρας (1.10 μ.), νοτίως αὐτῆς. Δύο παράλληλοι τοῖχοι, μεταγενέστεροι μὲν, ἀλλ' ἐπιμελοῦς τοιχοδομίας, ὡς ἡ τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς, ἐξωτερικῶς τῆς τελευταίας ταύτης θύρας σχηματίζουν εἶδος διόδου. Τῶν δύο θυρῶν ἐσώθησαν τὰ λίθινα κατώφλια, ὅχι ὅμως κατὰ χώραν. Τὸ ἐν, ἀκέραιον, μήκους 1.40 μ. καὶ πλάτους 0.49 μ., προέρχεται ἐξ ἀρραβδώτου κίονος καταλλήλως λαξευθέντος. Τὸ ἔτερον, εὑρεθὲν εἰς δύο τεμάχια παρὰ τὴν κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς θύραν (πλάτους 0.52 μ.), σώζει καὶ τὸν τόρμον διὰ τὴν στροφὴν τῶν θυροφύλλων. Τὰ πολλὰ ἀνοίγματα ὑποβάλλουν τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ προορισμὸς καὶ τοῦ χώρου τούτου ἦτο ὁμοιος πρὸς τὸν τοῦ νοτιοδυτικῶς τοῦ νάρθηκος συγκροτήματος.

Ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τῆς βασιλικῆς ἦλθον ἐφέτος εἰς φῶς: Τεμάχια ἀρραβδώτων κίωνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο συνανήκοντα εἰς τὸν αὐτὸν κίονα (πίν. 14β)· ὁ κορμὸς τοῦ κίονος τούτου, συνολικοῦ ὕψους 2.13 μ., ἔχει ἄνω μὲν διάμετρον 0.25 μ. κάτω δὲ 0.31 μ., παρουσιάζων οὕτω μείωσιν 0.06 μ. Ἐπίσης: ἀμφικιονίσκοι παραθύρων, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἀκέραιος (πίν. 15α), ὕψους 0.83 μ., τρία ἐπιθήματα ἀμφικιονίσκων ἀκόσμητα, περίπου τῶν αὐτῶν διαστάσεων (ἄνω ἐπιφάνεια 0.47×0.23 μ., κάτω ἐπιφάνεια 0.31×0.12 μ. καὶ ὕψους 0.18 μ.) πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον (πίν. 15β), ὡς καὶ τεμάχια διαφόρων θωρακίων. Ἐν τῶν θωρακίων εἶναι ἀμφίγλυφον (διαστάσεων 1.05×0.86 μ. καὶ πάχους 0.05 μ.)· ἡ προσθία ὄψις

¹ ΠΑΕ 1967, σ. 30.

² ΠΑΕ 1966, σ. 95 καὶ 1967, σ. 28.

του κοσμεῖται δι' ἀναγλύφου σταυροῦ περικλειομένου ἐντὸς συμπλεκομένων τετραγώνων ἐκ διπλῶν ταινιῶν, τὸ ἕτερον τῶν ὁποίων ἀπολήγει κατὰ τὸν κάθετον ἄξονα εἰς τρίφυλλον· ἡ ὀπισθία ὄψις κοσμεῖται διὰ δίσκου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπλοῦται λατινικὸς σταυρός, ἐκατέρωθεν τῆς κάτω κεραίας τοῦ ὁποίου ἴστανται δύο ἀντωπὰ πτηνά (εἰκ. 2, πίν. 16). Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον εἶναι ἐφέτος εὑρεθὲν μαρμάρινον καμπύλον μέλος κοσμούμενον

Εἰκ. 2. Δύο ὄψεις ἀμφιγλύφου θωρακίου.

ἐξωτερικῶς δι' ἐλικοειδῶν ραβδώσεων (πίν. 17α), ὡς τὰ κατὰ προηγούμενα ἔτη ἐλθόντα εἰς φῶς, ἐρμηνευθέντα τότε ὡς τεμάχια λεκάνης περιρραντηρίου¹. Τὸ νέον τοῦτο τεμάχιον, διασῶζον τὰ πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω πέρατά του (ὕψους 0.52 μ.), εἶναι πλέον σαφές, ὅτι μετὰ τῶν ὁμοίων του ἀνήκει εἰς θωράκιον ἐξέδρας ἄμβωνος².

Ἐκ τῶν λειτουργικῶν κατασκευῶν εὑρέθησαν καὶ ἐφέτος: τεμάχια πλακῶν τραπεζῶν μὲ βαθεῖαν γλυφὴν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν χειλέων³, μικρὰ ἰωνίζουσα βάσις μετὰ συμφυοῦς τετραγώνου πλίνθου (ὕψος 0.12, πλευρὰ πλίνθου 0.11 μ., ἄνω διάμετρος 0.08 μ.), τεμάχιον ἀρραβδώ-

¹ ΠΑΕ 1966, σ. 99 καὶ πίν. 85δ. 1967, σ. 31 καὶ πίν. 20α.

² Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ τεμαχίου τούτου εἶναι κατὰ μὲν τὴν ὀριζοντίαν τομὴν καμπύλη, κατὰ δὲ τὴν κάθετον τομὴν εὐθεῖα.

³ ΠΑΕ 1965, σ. 81 καὶ πίν. 99β. 1966, σ. 99 καὶ 1967, σ. 31 καὶ πίν. 20β.

του κιονίσκου (διαμέτρου 0.08 μ. καὶ σωζ. ὕψους 0.15 μ.) καὶ κιονόκρανον (ὕψος 0.08 μ., πλευρὰ ἄβακος 0.08 μ. καὶ διάμετρος κίονος 0.07 μ.) μὲ τὴν συνήθη διακόσμησιν ἐκ γωνιαίων λοβῶν ἀκάνθης, ἀνήκοντα εἰς κιονίσκον ἐκ τῶν στηριζόντων τὴν πλάκα τῆς Ἀγίας Τραπέζης (πίν. 15γ), ὡς κορινθιάζον μικρὸν κιονόκρανον (ὕψος 0.25 μ., πλευρὰ ἄβακος 0.18 μ. καὶ διάμετρος κίονος 0.14 μ.) πιθανῶς τοῦ κιβωρίου αὐτῆς (πίν. 17β).

Ἡ ἀνασκαφή ἀπέδωκεν ἐπίσης: α) ὄστρακα ἀγγείων καὶ λύχνων μὲ διακόσμησιν ἐκ ρόμβων, γωνιωδῶν σχημάτων (Λ), σταυρῶν κλπ. (πίν. 18α), ὡς καὶ τριγώνων ὀρθίων ἐναλλάξ καὶ ἀναστροφῶν (πίν. 18β) β) τεμάχια ὑαλίνων σκευῶν καὶ γ) τεμάχια κεράμων καὶ πλίνθων ὅμοια πρὸς τὰ πέρυσιν εὑρεθέντα¹· προσέτι δὲ λείψανα ἀρχαῖα ὡς: τὸ ἄνω τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης (τοῦ τύπου τῶν Βοιωτικῶν — 4ον πρὸς 3ον αἰ. π. Χ.) μὲ τὸ ὄνομα ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ;] (πίν. 19α) καὶ ὄστρακον μελαμβανοῦς ἀγγείου ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς (τέλους 4ον - ἀρχῶν 3ον αἰ. π. Χ.). Τέλος εὑρέθησαν τριάκοντα ἐπτὰ χαλκᾶ νομίσματα, ἦτοι:

3 ὑστερορρωμαϊκά

28 βανδαλικά

ἐν τεσσαρακοντανούμιον 6ον αἰ. μ. Χ., ἐφθαρμένον

ἐν τεσσαρακοντανούμιον Μαυρικίου, ἔτους 585/6

ἐν τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, ἐπικεκομμένον ἐπὶ ἄλλου (ἔτους 611/2)

ἐν ἀνώνυμον βυζαντινὸν (969 - 989) καὶ

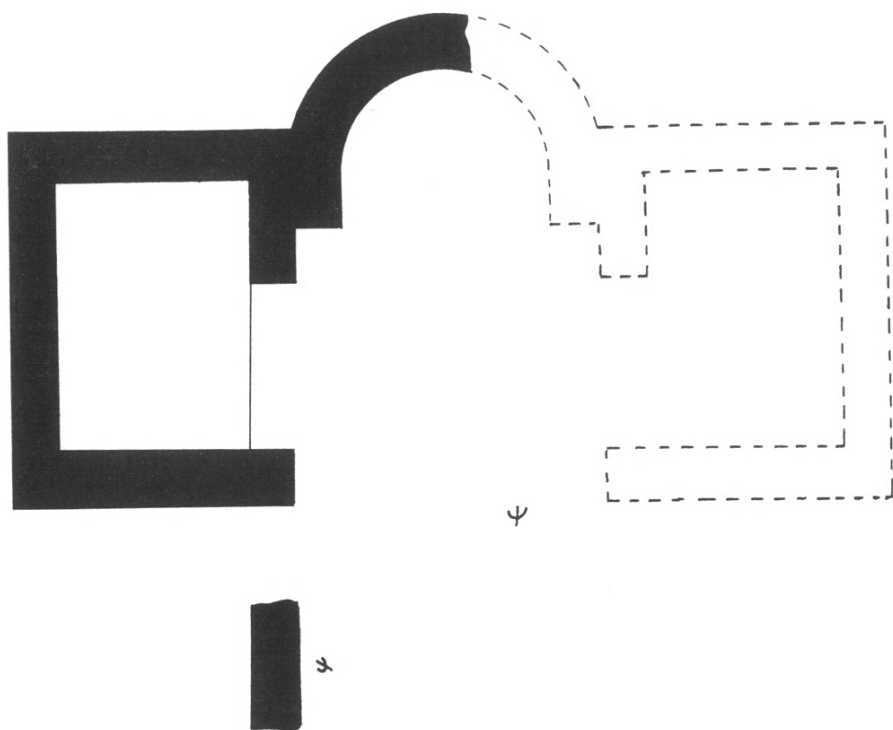
τὸ εἰκονιζόμενον ἐν τῷ πίν. 21α φέρον τὴν παράστασιν τῆς λυκαίνης θηλαζούσης τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον³.

Β. Παραλλήλως ἐπεχειρήθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς περιοχὴν 120 περίπου μέτρων νοτίως τῆς βασιλικῆς (πίν. 19β), ὅπου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐπισημανθῇ ἀψὶς ἐτέρου ναοῦ. Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἐρείπια τοῦ βορειοανατολικοῦ τμήματος τοῦ ἱεροῦ του (εἰκ. 3)· τὸ ἀντίστοιχον, νοτιοανατολικὸν τμήμα αὐτοῦ (σημειούμενον εἰς τὸ σχέδιον διὰ διακεκομμένων γραμμῶν), ἔχει κατακρημνισθῇ ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Ἡ ἀψὶς, ἐκτισμένη μὲ ἀργολιθοδομήν, εἰς τὴν ὁποίαν παρεμβάλλονται σειραὶ πλίνθων, παρουσιάζει μεγάλην ὑπερύψωσιν (χορδὴ 3.00 μ. καὶ βέλος 2.50 μ.). Βορείως τοῦ ἱεροῦ, ὅπου θὰ ἦτο τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ βορείου κλίτους, ἐὰν πρόκειται περὶ

¹ ΠΑΕ 1967, σ. 31 καὶ πίν. 22γ καὶ 23α.β.

³ Κατὰ τὴν Διευθύντριαν τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς κ. Μάντω Καραμεισίνη - Οἰκονομίδου, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ταύτισις τῶν νομισμάτων, τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐκόπη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀστρογότθου Θεοδορίχου πιθανῶς κατὰ τὸ 493 μ. Χ.

βασιλικῆς, ἀπεκαλύφθη χώρος (παστοφόριον;) ἐσωτερικῶν διαστάσεων 3.90×2.85 μ. Ὁ χώρος οὗτος ἔχει δάπεδον κατὰ 0.50 μ. περίπου ὑψηλότερον τοῦ ἱεροῦ ἐστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν. Δυτικῶς αὐτοῦ, κατὰ

Εἰκ. 3. Σχέδιον βασιλικῆς (:) Β.

προέκτασιν τῆς βορείας παραστάδος τῆς ἀψίδος, διασώζεται θεμέλιον μήκους 1.80 μ. καὶ πλάτους 0.67 μ., πιθανῶς θεμέλιον κιονοστοιχίας.

Τὸ δάπεδον τοῦ ἱεροῦ εἶναι ἐστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ὁ ἕξω ὅμως αὐτοῦ πρὸς Δ. χώρος ἐκαλύπτετο διὰ ψηφιδωτοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου διετηρήθησαν δύο μικρὰ τμήματα ἀνήκοντα εἰς πλαίσιον διαχώρου. Τὸ ἐν τούτων εἰκονίζει ἄνθη καὶ φύλλα, τὸ ἕτερον ἀποτελεῖται ἐκ σηρικῶν τροχῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων περικλείονται ἀνὰ ἓν φυτὸν ἢ πτηνόν (πίν. 21β.γ).

Ἐκ τῶν ὀλίγων ἐνταῦθα κινητῶν εὐρημάτων σημειοῦμεν: α) ἐν τεμάχιον μαρμαρίνου κιονίσκου σωζομένου ὕψους 0.26 μ. καὶ διαμέτρου 0.09 μ., β) μικρὰ τεμάχια διατρήτων θωρακίων, γ) θραύσματα ἀγγείου ἐκ ζωηρῶς

ἐρυθροῦ πηλοῦ, τὰ ὅποια συγκολληθέντα ἔδωσαν λοπάδα (ἄνευ πώματος) μὲ διακόσμησιν εἰς τὸν πυθμένα ἐκ μικρῶν καὶ βαθειῶν γραμμῶν διατεταγμένων εἰς κοχλιοειδῇ σειρὰν (πίν. 20), 6ου αἰ. μ. Χ. καὶ δ) ἀπότμημα δίσκου λύχνου κοσμούμενον διὰ πτηνοῦ ἐν μέσῳ φοινικοειδῶν καὶ κυπαρίσσω¹ (πίν. 18γ).

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ Ν. ΜΠΑΡΓΛΑ

¹ Ὅμοιον εὑρέθη εἰς Ν. Ἀγχίαλον (βλ. Ἔργον 1968, σ. 41, εἰκ. 43).

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΣΕΣΚΛΩ

(Πίν. 22)

Ἰδιαιτέρως σημαντικὰ ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς πέμπτης καὶ τελευταίας περιόδου τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Σέσκλου ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1968¹, διὰ τῶν ὁποίων ἔκλεισεν ὁ ἐρευνητικὸς κύκλος τῆς ἐπανεξετάσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προϊστορικοῦ κέντρου τῆς Θεσσαλίας².

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐνηργήθησαν ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸν βορειοανατολικὸν τομέα, ὅπου ὠλοκληρώθη ἡ ἀποκάλυψις τῆς μεγάλης Οἰκίας 50 καὶ τῶν παρακειμένων Οἰκιῶν 47 καὶ 37, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν δυτικὸν τομέα, ἔνθα συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ οἰκήματος 11-12 (ἀποκληθέντος ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Χρ. Τσουντα «κεραμικοῦ ἐργαστηρίου») καὶ τῶν πέριξ. Μικρότεροι σκαφαὶ ἐξ ἄλλου ἐγένοντο εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς ἀκροπόλεως, ὅπου παρέστη ἀνάγκη ἐξακριβώσεως λεπτομερειῶν καὶ συμπληρώσεως τοῦ νέου τοπογραφικοῦ σχεδίου.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνασκαφῶν ἐπεχειρήθη ἐφέτος (1968) εὐρείας κλίμακος συντήρησις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων τῆς ἀκροπόλεως, δαπάναις καὶ ἐπιβλέψει τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως. Ἡ σχετικὴ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία (καθαρισμοί, ἀποχωματώσεις κλπ.) παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν λεπτομερειακῆς σπουδῆς καὶ ἐπανεξετάσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων εἰς τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς ἀκροπόλεως, αἱ γενόμεναι δὲ κατ' αὐτὴν παρατηρήσεις διεφώτισαν πλείστα σκοτεινὰ ζητήματα, ἀπέδωκαν δὲ σπουδαιότατα νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα — ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα — συνθέτουν ἤδη μίαν νέαν καὶ ἄγνωστον μέχρι σήμερον εἰκόνα τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Σέσκλου.

Ι. Εἰς μίαν σύντομον ἀνασκαφικὴν ἔκθεσιν δὲν εἶναι βεβαίως δυνατόν νὰ ἐκτεθοῦν ἐπαρκῶς τὰ ἄφθονα νέα ἀρχιτεκτονικὰ πορίσματα ἀπλῇ ὁμῳς μνεία τῶν σπουδαιωτέρων εἶναι, νομίζομεν, ἀναγκαῖα :

α) Ὁ συνοικισμὸς τῆς Μέσης Νεολιθικῆς (ἥτοι τῆς «Περίόδου τοῦ

¹ Πρβ. ΠΑΕ 1962, 25 ἐξ. 1963, 40 ἐξ. 1965, 5 ἐξ. 1966, 5 ἐξ.

² Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν μεγίστην βοήθειαν παρέσχεν ὁ Ἑπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Γ. Χουρμουζιάδης, ἀναλαβὼν τὴν εὐθύνην τῆς λεπτομεροῦς ἐπανεξετάσεως τοῦ οἰκήματος 38 καὶ ἐν μέρει τοῦ οἰκήματος 11-12.

Σέσκλου») ἦτο ὡχυρωμένος. Ἡ ὀχύρωσις αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαιότερα γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ ἀνάγεται χρονικῶς εἰς τὰ μέσα τῆς 5ης Χιλιετίας π. Χ. τοῦλάχιστον.

β) Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ὁ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως οἰκισμὸς ἠκολούθει ἐν προκαθορισμένον καὶ ἐνιαῖον πολεοδομικὸν σχέδιον, προβλέπον σύστημα καθέτων καὶ παραλλήλων ὁδῶν, τεταγμένων περὶ ἐν κεντρικὸν οἰκοδόμημα.

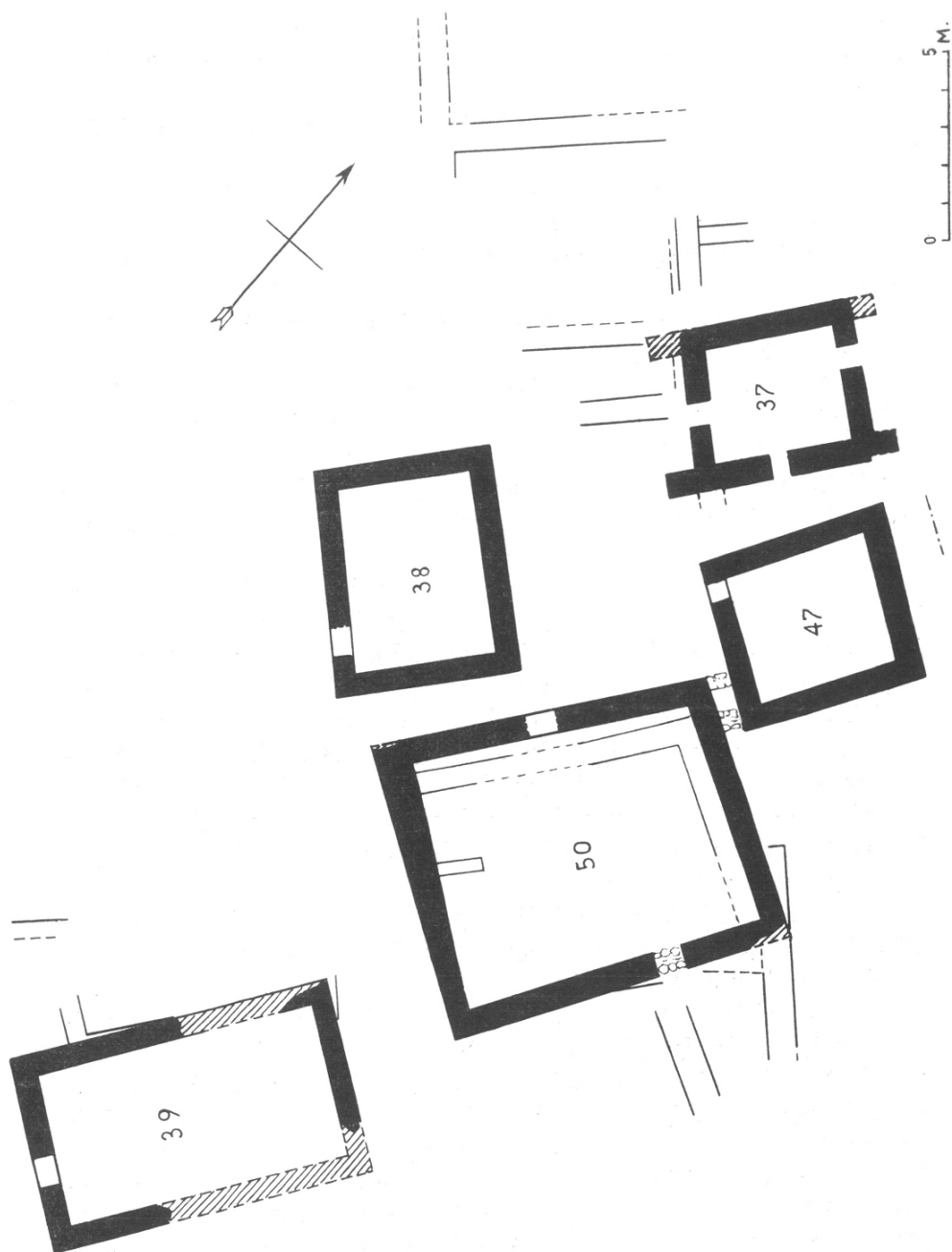
Ὡρισμένα αὐστηρῶς ἦσαν ἐπίσης τὰ ὅρια τῶν ἰδιοκτησιῶν, ὡς καὶ ὁ χῶρος πλατειῶν ἢ κοινοχρήστων αὐλῶν. Ἐξ ἄλλου φαίνεται λίαν πιθανὸν ὅτι τὸν συνοικισμὸν ἀπῆρτιζον μικρότερα οἰκιστικὰ σύνολα ἐκ τεσσάρων, πέντε ἢ πλείονων οἰκιῶν.

γ) Ὁ «μεγαροειδὴς» τύπος οἰκήματος ἦτο ἀσφαλῶς γνωστὸς ἐν Σέσκλῳ ἀπὸ τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, ὡς καὶ ἡ χρῆσις ξυλίνων κιόνων εἰς στοὰς μεταξὺ παραστάδων. Ἐβεβαιώθη ἐπίσης ἡ ὑπαρξίς ἐσωτερικῶν ἀντηρίδων.

δ) Τὸ σπουδαιότερον καὶ κάλλιον διατηρούμενον ἐν Ἑλλάδι ἀρχιτεκτονικὸν τῆς Νεολιθικῆς Ἐποχῆς, τὸ περίφημον μέγαρον τῆς περιόδου τοῦ Διμηνίου ἢ «διπλοῦν μέγαρον» κατὰ τὸν Τσουνταν, ἡσφαλίζετο δι' ἐσωτερικοῦ περιβόλου, ὅστις τὸ πρῶτον νῦν ἀνεκαλύφθη. Ἐξ ἄλλου ἀνεκαλύφθη πύλη τοῦ δευτέρου ὀχυρωτικοῦ περιβόλου, ὅπισθεν τοῦ μεγάρου, ἐπεσημάνθησαν δὲ καὶ λείψανα τρίτου περιβόλου ὁλοσχερῶς σχεδὸν κατεδαφισθέντος. Ὡστε καὶ ἐνταῦθα ὁ οἰκισμὸς ἦτο ὡχυρωμένος διὰ πᾶσι περιβάλλων, ὡς ὁ τοῦ Διμηνίου.

II. Πέντε ἀρχιτεκτονικαὶ φάσεις καὶ τρεῖς βασικαὶ ὑποπερίοδοι διεπιστώθησαν εἰς τὸ στρῶμα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς («Περίόδου τοῦ Σέσκλου»). Ἐξ αὐτῶν ἔχομεν διὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν ὑποπερίοδον ὀλίγα λείψανα· τῆς τρίτης ὁμως ἀνεσκάφησαν οἰκήματα σφύζοντα δύο καὶ ἐνιαχοῦ τρεῖς ἀρχιτεκτονικὰς φάσεις.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τομέα ἡ ὁλοκληρωτικῶς ἤδη ἀποκαλυφθεῖσα Οἰκία 50 — τὸ μέγιστον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως οἰκοδόμημα τῆς «Περίόδου τοῦ Σέσκλου» — εἶναι σχεδὸν τετράγωνος τὴν κάτοψιν (εἰκ. 1). Μῆκος ἔχει 7.50 ἕως 8.00 μ., πλάτος 6.00 ἕως 6.80 μ. καὶ ἔμβαδὸν 50 μ. τετραγωνικὰ περίπου. Ἀνάγεται εἰς τὴν τρίτην ὑποπερίοδον τῆς Μέσης Νεολιθικῆς καὶ σφύζει δύο οἰκοδομικὰς φάσεις, ὡς καὶ ἔχνη τρίτης. Τὸ πάχος τῶν λιθοκτίστων κατὰ τὴν κρηπίδα τοίχων ποικίλλει πολὺ, λόγῳ τῆς διαστροφῆς τοῦ οἰκήματος καὶ τῆς ἐκ σειμοῦ πιθανῶς καταστροφῆς. Παρὰ τὴν νότιον γωνίαν ἡ κρηπίς ἐσώθη καθ' ὅλον τὸ ὕψος, ἐπὶ τῆς ἄνω δὲ ἐπιφανείας διετηρήθησαν πλάκες μεγάλαι καὶ μικραί, ἀποτελοῦσαι προφανῶς τὴν κοίτην τῶν πλίνθων, διὰ τῶν ὁποίων ἦτο ἀσφαλῶς ἐκτισμένη ἡ ἀνωδομία. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ παρατηρήθη καὶ εἰς ἄλλα οἰκήματα, οὕτω δὲ ἐβεβαιώθη, ὅτι

Εἰκ. 1. Κάτοπις οἰκημάτων τῆς Μέσης Νεολιθικῆς εἰς τὸν ΒΑ. τομέα τῶν ἀνασκαφῶν ἐν Σέσλφ.

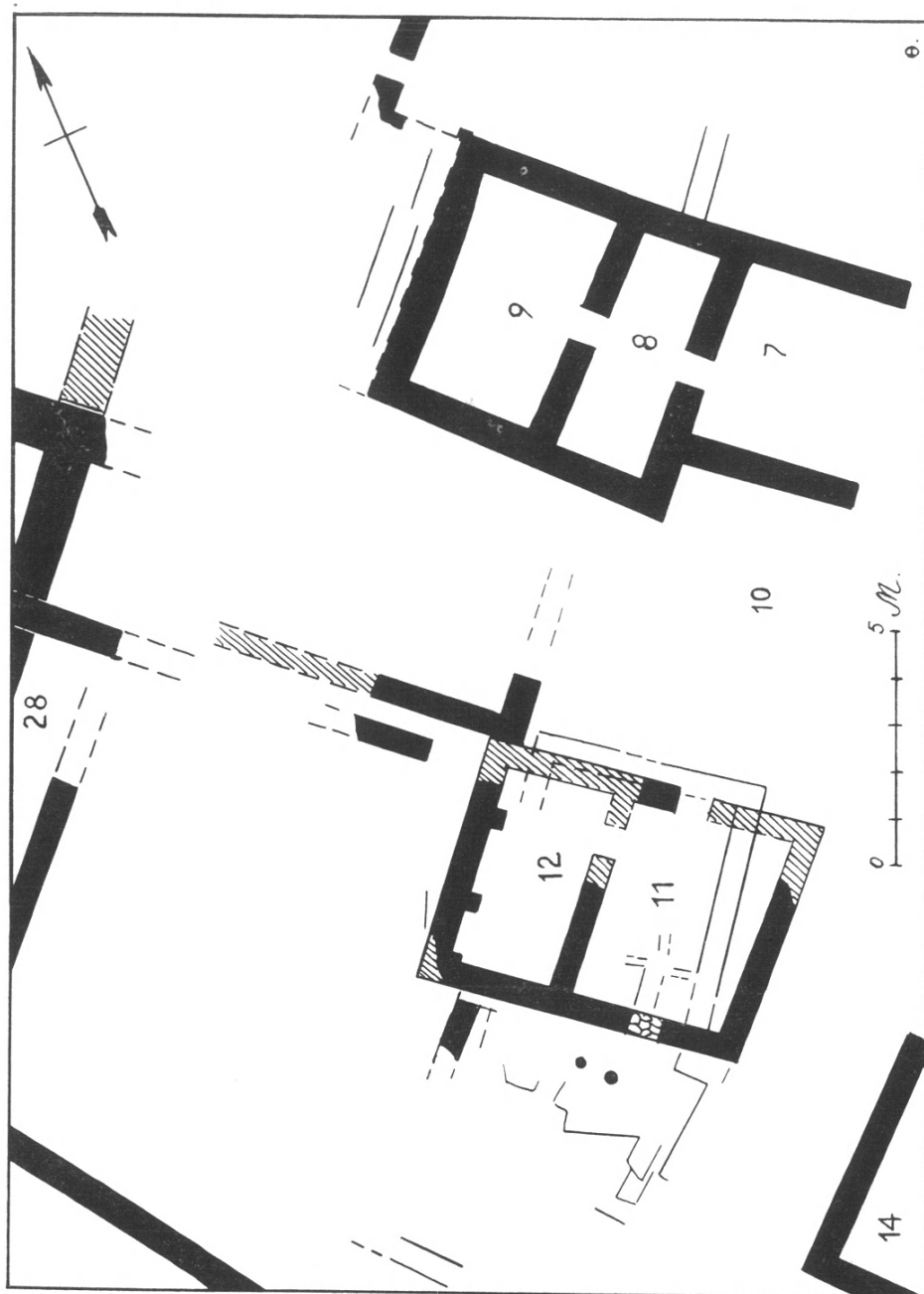
πλινθίνη ἦτο ἡ ἀνωδομία τῶν οἰκημάτων τῆς μέσης νεολιθικῆς. Πρὸς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἄλλως τε ἦγον ἀνασκαφικαὶ παρατηρήσεις (πηλώδης ἐπίχωσης κατὰ μῆκος τῶν τοίχων).

Δυτικῶς τῆς οἰκίας 50 κεῖται ἡ ὑπ' ἀριθ. 38, ἀνασκαφεῖσα ὑπὸ τοῦ Τσουντά, χωριζομένη δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης διὰ δρομίσκου πλάτους 1.40 ἕως 1.15 μ. Βορειότερον ὁ χώρος εἶναι ἀνοικτός, ἐν εἵδει πλατείας ἢ κοινῆς αὐλῆς (διαστάσεων περ. 5×6 μ.) καὶ πρὸς τὰ ΒΑ. αὐτοῦ κεῖνται αἱ οἰκίαι 47 καὶ 37, τῶν ὁποίων ἡ ἀνασκαφή ὠλοκληρώθη ἐφ' ἑρέτος. Μεταξὺ τῶν οἰκιῶν 47 καὶ 37 ὑπάρχει δρόμος στενός, ἐν μέρει διὰ πλακοειδῶν λίθων ἐστρωμένος, ὁμοίως δὲ ὁδὸς ὑπῆρχε βορείως τῆς οἰκίας 47 καὶ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν 50 καὶ 39. Αἱ ὁδοὶ ἔχουν παράλληλον ἢ κάθετον πρὸς ἓνα νοητὸν ἄξονα κατεύθυνσιν, τὸ αὐτὸ δὲ παρατηρήθη εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς ἀκροπόλεως.

Ἡ οἰκία 47, ὥς καὶ ἡ 38, εἶναι ἀπλοῦν μονόδομον τετράγωνον περίπου οἶκημα, μὲ τὴν θύραν πρὸς τὴν πλατεῖαν ἢ κοινὴν αὐλὴν. Ἀλλ' ἡ παρακειμένη οἰκία 37 ἔχει ἔμπρὸς καὶ ὀπισθεν δύο ἀνοικτάς καὶ ἀβαθεῖς στοάς, σχηματιζομένας ὑπὸ παραστάδων, ἐν εἵδει $\pi\rho\omicron\delta\omicron\mu\omicron\upsilon$ καὶ $\omicron\pi\iota\sigma\theta\omicron\delta\omicron\mu\omicron\upsilon$. Ἐξ ἄλλου, ἡ οἰκία δὲν εἶναι πλέον τετράγωνος ἀλλὰ κάπως δρομικὴ τὴν κάτωσιν, τὴν τᾶσιν δὲ ταύτην πρὸς ἐπιμήκυνσιν τῶν πλευρῶν βλέπομεν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν οἰκίαν 39 (τῆς ὁποίας ἡ θύρα κεῖται εἰς τὴν νότιον στενὴν πλευράν). Παρατηροῦμεν δηλαδὴ εἰς τὰ οἰκήματα ταῦτα τοῦ βορειοανατολικοῦ τομέως $\delta\nu\nu\acute{\alpha}\mu\epsilon\iota$ ὑπάρχοντα ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ «μεγάρου», τὸν τύπον τοῦ ὁποίου ἀποδίδει τὸ οἰκοδόμημα 7-8-9, τὸ $\kappa\epsilon\nu\tau\rho\iota\kappa\omicron\nu$ οἰκοδόμημα τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, προφανῶς δὲ ἡ κατοικία τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ἄρχοντος. Περὶ αὐτοῦ ὅμως θὰ λεχθοῦν τὰ δέοντα εἰς τὴν ὀριστικὴν δημοσίευσιν τῶν ἀνασκαφῶν.

III. Νοτιοδυτικῶς τοῦ μεγάρου 7-8-9 κεῖται τὸ οἰκοδόμημα 11-12 (εἰκ. 2), τὸ ὁποῖον ἐν μέρει ἀνέσκαψεν ὁ Τσουντάς, θεωρήσας αὐτὸ ὡς «κεραμεικὸν ἐργαστήριον» ἔκ τινων ἐνδείξεων, ἃς ἐπεσήμανεν εἰς τὸ δωμάτιον 11. Τοῦ ἐπομένου δωματίου 12 δὲν ἦτο δυνατὴ τότε ἡ ἀνασκαφή, ἐπειδὴ ὑπὲρ αὐτὸ εὐρέθη τμῆμα ἰσχυροῦ καμπύλου τοίχου τῆς περιόδου τοῦ Διμηνίου, τὸ ὁποῖον ὁ Τσουντάς ἐξέλαβεν ὡς «μέγαρον μετ' ὀπισθοδόμου». Τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δωματίου 12, ὥς καὶ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ ἐπεχειρήσαμεν ἤδη, ὅτε τὰ ὑπερκείμενα λείψανα εἶχον κατὰ μέγα μέρος καταστραφῇ ἐκ τῆς μακροχρονίου ἐγκαταλείψεως.

Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα: Ἐν πρώτοις, ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ δωματίου 11 δὲν προέκυψαν ἐπαρκεῖς ἐνδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτόθι κεραμεικοῦ ἐργαστηρίου, ἀλλὰ μᾶλλον δώματος μετὰ

Εἰκ. 2. Σέσκλον. Κάτοψις οἰκημάτων τῆς Μέσης Νεολιθικῆς (οἰκία 11 - 12 καὶ «μέγαρον» 7 - 8 - 9).

τῆς ἐστίας. Ἀνεκαλύφθησαν ὅμως μία θύρα εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον καὶ ἐτέρα εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν, καταργηθεῖσα εἰς παλαιότεραν φάσιν. Ὅπισθεν τῆς θύρας αὐτῆς, ἥτοι δυτικῶς τοῦ δωματίου 11, εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου αἱ ὅσαι δύο ξυλίνων κιόνων, ἀπανθρακωθέντων κατὰ τὴν πυρκαϊάν, ἡ ὁποία κατέστρεψε τὸ ὅλον κτίσμα· ὑπῆρχεν ἐπομένως ἐδῶ στοὰ ἀρχικῶς μεταξὺ παραστάδων, μετατραπεῖσα πιθανῶς εἰς δευτέραν φάσιν εἰς δωματίον αὐτοτελὲς δι' ἐντοιχισμού τῆς μεσοθύρας.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μέρος τοῦ οἰκοδομήματος ἦτο, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς, τὸ δωματίον 12, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου κεῖται τμήμα τοῦ καμπύλου τοίχου τῆς Περιόδου τοῦ Διμηνίου, ὃν ὁ Τσουντας ἐξέλαβεν ὡς «μέγαρον μετ' ὀπισθοδόμου». Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ εἰς ἄλλα παρακείμενα ἀπεδείχθη, ὅτι πρόκειται περὶ τμήματος τοῦ πρώτου, δηλ. τοῦ ἐσωτέρου ὀχυρωτικοῦ περιβόλου, ὅστις ἠσφάλιζε τὸ μέγαρον. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ δωματίου 12 ἀπέδωκε, πλὴν ἄλλων, σαφῆ μαρτύρια τῆς βιαιᾶς διὰ πυρὸς καταστροφῆς τοῦ οἰκοδομήματος: Ἐπὶ τοῦ δαπέδου διεπιστώθη στρώσις μελανή, ἀνθρακοῦχος, ὑψηλότερον δὲ στρώμα ὁλόκληρον ἐκ τεμαχίων πηλοῦ ἐπαλείψεως τῶν τοίχων καὶ τῆς στέγης. Εἰς τὸ δάπεδον εὐρέθησαν πολλὰ ἄρτια ἀγγεῖα (πίν. 22α), μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔν ἐκπληκτικῆς λεπτότητος καὶ εὐγραμμίας ὑψηλὸν κυλινδρικὸν ποτήριον (πίν. 22β), ὑψηλαὶ μεταλλικοῦ σχήματος βάσεις κυπέλλων, ἄλλα μονόχρωμα ἀγγεῖα καὶ δοχεῖα καὶ ἔν πληρῆς σφαιρικὸν ἀγγεῖον τοῦ ρυθμοῦ Α 3 α (λευκὴ κόσμησις ἐπὶ ἐρυθροῦ βάθους), τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσφαλῶς τὸ τελειότερον παράδειγμα τοῦ εἶδους (πίν. 22γ) ἐκ Θεσσαλίας.

Πολὺ σπουδαιότερα ὅμως καὶ τῶν ἀγγείων καὶ τῶν ἀπτῶν ἀποδείξεων τῆς διὰ πυρὸς καταστροφῆς τοῦ οἰκοδομήματος ἦσαν ἄλλα εὐρήματα καὶ παρατηρήσεις: Ἐκ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου 12 ἐκφύονται συμμετρικῶς δύο μικραὶ ἐσωτερικαὶ ἀντηρίδες, ἄλλη δὲ τρίτη ὑπάρχει εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν. Καθ' ὅλον τὸ σφζόμενον ὕψος του ὁ δυτικὸς τοῖχος διατηρεῖ ἐπάλειπιν ἐκ πηλοῦ, ὁμοίαν δ' ἐπάλειπιν εἶχε καὶ ὁ νότιος τοῖχος, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ δυτικῶς τοῦ οἰκήματος χῶρος. Ἐπάλειψις ἐν εἴδει κονιάματος τὸ πρῶτον διαπιστοῦται εἰς οἶκημα τῆς μέσης νεολιθικῆς ἐν Σέσκλῳ. Ἀλλ' ἐντὸς τοῦ δωματίου 12 εὐρέθησαν ἐν τῇ ἐπιχώσει πλεῖστα τεμάχια ἐπαλείψεως τοίχου, φέροντα ἐπάλληλα στρώματα λεπτοτάτου ἐπιχρίσματος ἐκ καθαρωτάτου πηλοῦ, καθ' ὅλας δὲ τὰς ἐνδείξεις ταῦτα προσέρχονται ἐξ ὁροφου.

Ἡ ὑπαρξὶς ἀκριβῶς ὁρόφου δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν παρουσίαν τῶν μικρῶν ἐσωτερικῶν ἀντηρίδων τοῦ δυτικοῦ τοίχου, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν λόγον ὑπάρξεως τεκτονικόν. Πράγματι, τὸ μικρὸν πλάτος τοῦ δωματίου (2.15 μ. μόλις) δὲν ἐξηγεῖ τὴν ἀνάγκην τῶν ἀντηρίδων, ἐνῶ ἡ ὑπαρξὶς των

δικαιολογεῖται πρὸς στήριξιν ξυλίνου πατώματος ἡμιορόφου ἴσως, μεταγενεστέρως δημιουργηθέντος.

Αἱ μικραὶ ἐσωτερικαὶ ἀντηρίδες ἐνθυμίζουν ἀκόμη τὰ ἱερὰ τοῦ Catal Hüyük, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς, ἀλλὰ περαιτέρω σύγκρισις δὲν εἶναι δυνατή, ἐπεὶ οὐδεμία ἔνδειξις ἱερότητος τοῦ χώρου τοῦ δωματίου 12 παρατηρήθη. Δὲν ἐξητάσθησαν ἀκόμη τὰ τεμάχια τοῦ ἐπιχρίσματος διὰ τὸ ἐνδεχόμενον ὑπάρξεως χρώματος καὶ διακοσμήσεως, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι μᾶλλον ἀπίθανος εἶναι θετικὴ ἀπόφανσις.

Ὅπως δὴ ποτε, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ οἰκοδομήματος 11 - 12 μεγάλως συνέβαλεν εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν γνώσεών μας περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γενικώτερον τῆς πολιτιστικῆς στάθμης τῶν κατοίκων τοῦ Σέσκλου, παρέσχε δὲ συγχρόνως εὐκρινῇ εἰκόνα τοῦ αἰφνιδίου τῆς περὶ τὸ τέλος τῆς Μέσης Νεολιθικῆς καταστροφῆς, συνεπεία τῆς ὁποίας ἡ ἀκρόπολις ἠρημώθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

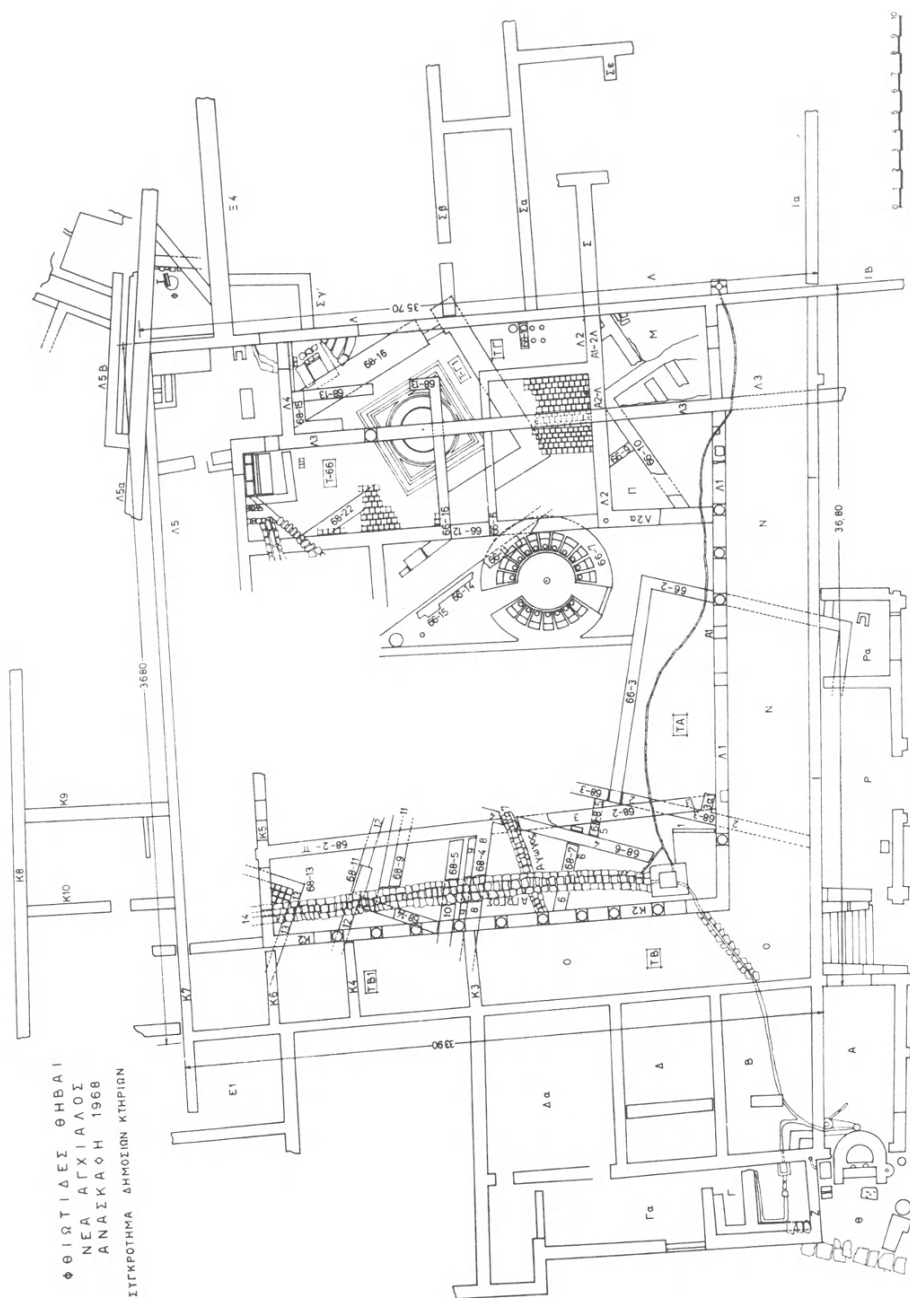
(Πίν. 23 - 35)

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1960 διεξαγομένη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ ἐκτεταμένου κτηριακοῦ συγκροτήματος ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ὀμηρικῆς Πυράσου (πίν. 23α) καὶ εἰς τὸν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν Α καὶ Β χώρον (ΠΑΕ 1964, σ. 22, εἰκ. 2) τῆς ἀκμασάσης κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον πόλεως τῶν Φθιωτῶν Θηβῶν, διεκόπη κατὰ τὸ ἔτος 1967. Τοῦτο ἐγένετο, ἵνα ὑπάρξῃ ὁ ἀναγκαῖος χρόνος διὰ τὴν λήψιν τῶν ἐνδεικνυμένων μέτρων συντηρήσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων, διὰ τὴν διαλογὴν, ταξινόμησιν, καταγραφὴν, φωτογράφησιν καὶ ἐν γένει τακτοποίησιν τῶν πολυπληθῶν εὗρημάτων κλπ. (ΠΑΕ 1966, σ. 8-23, πίν. 37).

Αἱ ἐργασίαι ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1968 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ πάλιν τοῦ ὑπογράφοντος, βοηθηθέντος ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου δ. Αἰκατερίνης Παπαζαφείρη.

Σκοπὸς τῶν ἐργασιῶν τούτων, τὰς ὁποίας παρηκολούθησε, περιοδικῶς, καὶ ἡ ἐπιμελήτρια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας Εὐτυχία Κουκουτίδου, ἦτο ἡ διερεύνησις τῶν χώρων δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος τὸ 1966 κυκλικοῦ λουτρῶνος (ΠΑΕ 1966, σ. 8, εἰκ. 1, 2 καὶ 3. Ἔργον 1968, σ. 34, εἰκ. 37 καὶ 39). Ἐπὶ τῶν κατόψεων τοῦ ἐρευνωμένου κτηριακοῦ συγκροτήματος (εἰκ. 1 καὶ 2) οἱ τομεῖς εἰς τοὺς ὁποίους διεξήχθη ἡ ἀνασκαφὴ δηλοῦνται διὰ τετραγωνιδίων, ἐντὸς ἐκάστου τῶν ὁποίων σημειοῦνται αἱ ἐνδείξεις: ΤΑ, ΤΒ, ΤΒ1, ΤΓ, ΤΓ1 καὶ Τ-66. Ἐκ τῶν τομέων τούτων, ὁ ΤΑ ἐκτείνεται νοτίως τοῦ κυκλικοῦ λουτρῶνος, οἱ ΤΒ καὶ ΤΒ1 δυτικῶς, οἱ ΤΓ καὶ ΤΓ1 ἀνατολικῶς καὶ ὁ Τ-66 βορείως (εἰκ. 1).

Παραλλήλως πρὸς τὴν κυρίως ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τοῦ ἀνωτέρω κτηριακοῦ συγκροτήματος ἐγένοντο καὶ αἱ ἐξῆς ἐργασίαι: στερέωσις τῶν ἐρειπίων τῆς βασιλικῆς Α, ἀποκόλλησις, ἐπισκευὴ καὶ ἐπανατοποθέτησις τοῦ δαπέδου τοῦ βορείου αὐτῆς κλίτους, τακτοποίησις καὶ συγκόλλησις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν μελῶν αὐτῆς καὶ διαμόρφωσις τοῦ ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος τῆς χώρου. Τέλος ἐκαθαρίσθη ὁ ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅστις βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν νότιον τοῖχον τῆς βασιλικῆς κατευθύνεται πρὸς τὴν θάλασσαν.

Εἰς. 1. Συνολικὴ κάτοψις τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηριακοῦ συγκροτήματος ἐν Νέᾳ Ἀγγίᾳ.

Κατωτέρω ἐκτίθενται διὰ βραχέων τὰ ἀποτελέσματα τῆς διεξαχθείσης ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὸ οἰκοδομικὸν συγκρότημα - κοσμικὸν κτίσμα, κατὰ τὴν προεκτεθεισάν σειρὰν τῶν τομέων, ἐν συνεχείᾳ δὲ παρέχονται πληροφοροῖαι περὶ τῶν γενομένων ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν λειψάνων τῆς βασιλικῆς Α καὶ τακτοποιήσεως τῶν μελῶν αὐτῆς.

Σημειοῦται ὅτι διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ὕψους τῶν τομέων Α, Β καὶ Β1 ἐλήφθη ὡς σταθερὸν σημεῖον ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς πρώτης ἀπὸ Δυσμῶν μαρμαρίνης βάσεως τῆς κιονοστοιχίας τοῦ τοίχου Α1 (εἰκ. 1).

1. ΤΟΜΕΥΣ Α (ΤΑ). Ὁ τομεὺς οὗτος εὗρισκόμενος νοτίως τοῦ κυκλικοῦ λουτρῶνος ἐκτείνεται βορείως καὶ κατὰ μῆκος τῆς κιονοστοιχίας Α1. Ἡ ἐπιφάνειά του εὗρίσκετο κατὰ 0.90 μ. ὑψηλότερον τοῦ καθορισθέντος σταθεροῦ σημείου. Ἡ σκαφὴ γενομένη κατὰ τέσσαρα στρώματα ἔφθασεν εἰς βάθος 2.00 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ τομέως.

Σκοπὸς αὐτῆς ἦτο ἡ διερεύνησις τῶν τοίχων 66-2 καὶ 66-3, ἡ ΒΑ. γωνία τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποκαλυφθῇ κατὰ τὸ ἔτος 1966 (ΠΑΕ 1966, εἰκ. 1 καὶ 2). Διεπιστώθη ὅτι ὁ τοῖχος 66-2 συνεχίζεται πρὸς Νότον ὑπὸ τὴν κιονοστοιχίαν Α1 καὶ ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ χώρου Ν καὶ φθάνει μέχρι τοῦ δωματίου Ρα νοτίως τοῦ τοίχου Ι, ὁ δὲ 66-3 συνεχιζόμενος πρὸς Δυσμὰς συναντᾶται μετὰ τοῦ τοίχου 68-3 ἔχοντος κατεύθυνσιν Β. - Ν.

Οὕτω, σχηματίζεται ἐν μέγα ὀρθογώνιον κτήριον παλαιότερον τῆς οἰκοδομικῆς περιόδου εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ τοῖχοι Α1, 68-2, Ι καὶ ἡ πλακόστρωτος στοὰ Ν. Ἡ ἀκριβὴς μορφή τοῦ κτηρίου τούτου ὡς καὶ ὁ προσορισμός του δὲν εἶναι δυνατὸν πρὸς τὸ παρὸν νὰ καθορισθῶν. Σημειοῦται ὅτι ὁ τοῖχος 68-3 εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ λίθων, ὀπτῶν πλίνθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος, ὡς συνδετικοῦ μείγματος.

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ΤΑ συνεχίζεται ὁ διὰ πηλίνων σωλήνων ἀγωγός, ὅστις καταλήγει εἰς τὸ τετράγωνον φρεάτιον παρὰ τὸν τοῖχον Κ2 (εἰκ. 1).

2. ΤΟΜΕΙΣ Β ΚΑΙ Β1 (ΤΒ, ΤΒ1). Οἱ δύο οὗτοι τομεῖς καταλαμβάνουν τὴν δυτικὴν στοάν τοῦ μεγάλου αἰθρίου τοῦ ἐρευνωμένου συγκροτήματος, καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος. Καὶ τὸ μὲν ἀρχικὸν ὕψος ἀμφοτέρων ἦτο 0.90 μ. ὑπὲρ τὸ καθορισθέν, ὡς ἀνωτέρω, σταθερὸν σημεῖον, ἡ γενομένη δὲ εἰς ἑξ στρώματα σκαφὴ ἔφθασεν εἰς βάθος 1.95 μ.

Κατ' αὐτὴν ἀπεκαλύφθησαν δέκα τέσσαρες τοῖχοι καὶ δύο ἀγωγοί. Ἐπειδὴ, δι' οἰκονομικοὺς λόγους, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀποκαλύψεως τῶν τοίχων τούτων δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς τῆς στοᾶς δὲν εἶναι δυνατόν, πρὸς τὸ παρόν, νὰ λεχθῇ εἰς ποῖα καὶ πόσα κτήρια ἀνήκον οἱ

τοιχοὶ οὗτοι. Δι' ὃ ἐνταῦθα δίδονται τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τούτων καὶ σημειοῦνται αἱ κυριώτεραι παρατηρήσεις (πίν. 23β καὶ 24α).

Ὁ τοῖχος 68-2 (εἰκ. 1), σωζόμενος εἰς ὕψος 0.35 μ., ἀποτελεῖται ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ χωματολάσπης, ὡς συνδετικοῦ μείγματος, μὲ ἀραιὰν χρῆσιν θραυσμάτων κεράμων. Ἀνήκει εἰς μεταγενεστέραν τῆς τοῦ τοίχου 68-3 οἰκοδομικὴν περίοδον.

Ὁ τοῖχος 68-6, σωζόμενος εἰς ὕψος 0.45 μ., εἶναι κατεσκευασμένος ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος. Εἶναι μεταγενέστερος τοῦ 68-3.

Ὁ τοῖχος 68-8, σωζόμενος εἰς ὕψος 0.55 μ., εἶναι ἐπιμεμελημένης κατασκευῆς ἐκ λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος. Εἶναι προγενέστερος τοῦ 68-2 καὶ τοῦ 68-6.

Ὁ τοῖχος 68-7, σωζόμενος εἰς ὕψος 0.45 μ., εἶναι ἐπιμεμελημένης κατασκευῆς ἐξ ἐπαλλήλων σειρῶν ὀπτῶν πλίνθων καὶ χαμηλοῦ στρώματος ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας μεταξὺ αὐτῶν. Οὗτος εἶναι παλαιότερος τοῦ τοίχου 68-6 καὶ τοῦ ἐπιμήκους κτιστοῦ ἀγωγοῦ, τοῦ διασχίζοντος τὴν στοὰν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μήκος.

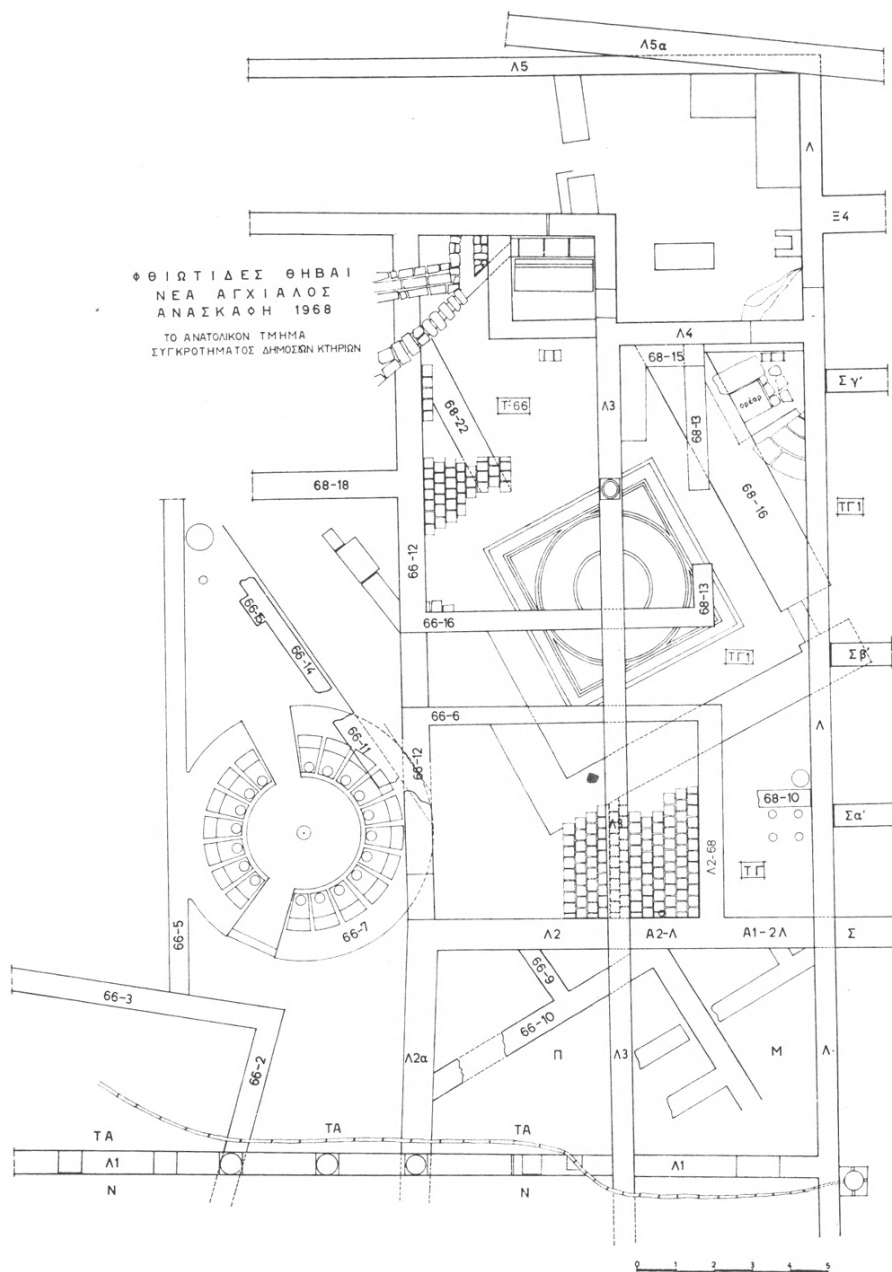
Ὁ τοῖχος 68-4, σωζόμενος εἰς ὕψος 0.56 μ., εἶναι τῆς αὐτῆς ἐπιμεμελημένης κατασκευῆς, ὡς ὁ ὑπ' ἀριθμ. 68-7 τοῖχος. Εἶναι προγενέστερος τῆς κιονοστοιχίας K2 καὶ τοῦ προαναφερθέντος ἀγωγοῦ, ἀνήκει δὲ μετὰ τοῦ 68-2-II εἰς τὴν αὐτὴν οἰκοδομὴν.

Ὁ τοῖχος 68-5, σωζόμενος εἰς ὕψος 0.63 μ., εἶναι κοινῆς τοιχοποιίας ἐκ λίθων ἀργῶν καὶ ἀσβεστοκονιάματος. Εἶναι προγενέστερος τοῦ ἀγωγοῦ, ἀλλὰ μεταγενέστερος τῆς κιονοστοιχίας K2. Μεταξὺ τῶν τοίχων 68-4 καὶ 68-5 σχηματίζεται αὐλάξ, προφανῶς διὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ἐνῶ παχὺ στῶμα κορασάνιου ἐπροστάτευεν ἀπὸ τῆς ὑγρασίας τὸν τοῖχον 68-4 (εἰκ. 1, πίν. 24β).

Ὁ τοῖχος 68-9, ὕψους 0.18 - 0.38 μ., εἶναι διπλοῦς, συνολικοῦ πλάτους 0.02 μ. Ἀμφότερα τὰ μέρη εἶναι ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ νότιον ἔχει χρησιμοποιηθῇ ὡς συνδετικὸν μείγμα χωματολάσπη, εἰς δὲ τὸ βόρειον ἀσβεστοκονίαμα. Ὁ 68-9 εἶναι προγενέστερος τοῦ ἀγωγοῦ καὶ τοῦ τοίχου 68-2-II (εἰκ. 1).

Οἱ τοῖχοι 68-11 καὶ 68-14 ἀνήκουν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα (εἰκ. 1). Οὗτοι, σωζόμενοι εἰς ὕψος 0.38 μ., εἶναι προγενέστεροι τῆς κιονοστοιχίας K2, τοῦ ἀγωγοῦ καὶ τοῦ τοίχου 68-2-II. Εἰς τὸ σημεῖον τομῆς τῶν δύο τούτων τοίχων ὑπάρχει *in situ* κατώφλιον ἐκ σκληροῦ λίθου, διαστάσεων 1.51×0.70 μ. (εἰκ. 1, πίν. 24α).

Εἰς τὸ βόρειον πέρας τῆς στοᾶς σώζεται ἡ ΝΑ. γωνία δωματίου, τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν, διαστάσεων 0.30×0.30 μ. (πίν. 25α, εἰκ. 1). Τὸ δωμάτιον τοῦτο, εἰς τὴν τοιχοποιίαν

Είχ. 2. Οί τομείς ΤΓ, ΤΓ1 καί Τ-66. Λεπτομέρεια.

τοῦ ὁποίου ἔχει γίνει χρῆσις δόμων ἐκ παρολίθου, μεγάλων διαστάσεων, ἀνήκει εἰς οἰκοδομικὴν περίοδον προγενεστέραν τῆς κιονοστοιχίας K2, τοῦ τοίχου K5 καὶ φυσικὰ τοῦ ἀγωγοῦ.

Πλὴν τῶν περιγραφέντων τοίχων, εἰς τοὺς τομεῖς B καὶ B1 ἀπεκαλύφθησαν καὶ δύο ἀγωγοί, ἀμφοτέρω κτιστοί. Ὁ εἰς τούτων, διασχίζων τὴν στοὰν κατὰ πλάτος, περίπου, μεταξὺ τῶν τοίχων 68-7 καὶ 68-4 εἶναι προγενέστερος μὲν τῆς κιονοστοιχίας K2 καὶ τοῦ ἐτέρου ἀγωγοῦ, μεταγενέστερος δὲ τοῦ 68-6.

Οὗτος, ἐκκινῶν πιθανῶς ἐκ τοῦ οὐρητηρίου, τοῦ εὗρισκομένου εἰς τὸ βόρειον τέρμα τοῦ T-66 (εἰκ. 1 καὶ 2) θὰ καταλήγῃ εἰς τὸν ἀποχετευτικὸν ἀγωγόν, τὸν ἀποκαλυφθέντα παλαιότερον εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ συγκροτήματος. Ὁ ἕτερος ἀγωγός, ὃ διασχίζων ἀπὸ B. - N. τὴν στοὰν, εἶναι ὁμοίως κτιστός, καλυπτόμενος διὰ σειρᾶς λίθων ἀκατεργάστων, εἰς ποικίλας διαστάσεις (εἰκ. 1, πίν. 24α). Οὗτος, καταλήγων εἰς τὸ τετράγωνον φρεάτιον εἰς τὸ νότιον τέρμα τῆς στοᾶς, εἶναι μεταγενέστερος πάντων τῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων, προγενέστερος ὅμως τοῦ τοίχου K5 (πίν. 25α).

3. ΤΟΜΕΙΣ Γ ΚΑΙ Γ1 (ΤΓ ΚΑΙ ΤΓ1). Οἱ δύο οὗτοι τομεῖς καταλαμβάνουν τὸν ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον χώρον τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου, τὸν ὀριζόμενον ὑπὸ τῶν τοίχων Λ3, Λ2, Λ καὶ Λ4. Ὡς σταθερὸν σημεῖον διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὑψῶν ἐτέθη ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τὸ ἥμισυ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποκαλυφθῇ τὸ ἔτος 1966, δυτικῶς τοῦ τοίχου Λ3 (εἰκ. 1 καὶ 2· πρβ. ΠΑΕ 1966, σ. 14, εἰκ. 4). Σκοπὸς τῆς σκαφῆς ὑπῆρξεν ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ ψηφιδωτοῦ καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ χώρου, εἰς τὸν ὁποῖον τοῦτο ἀνῆκεν. Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς τομεῖς ἡ ἐπίχωσις εἶχεν ὕψος 2.00 μ. ὑπὲρ τὸ ψηφιδωτόν (πίν. 25β καὶ 26α).

Κατὰ τὴν διενεργηθεῖσαν ἀποχωμάτωσιν ἀνευρέθησαν λείψανα ἐτέρων τεσσάρων πατωμάτων, τὰ ὁποῖα φυσικὰ εἶναι στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξιν ἰσαριθμῶν μεταγενεστέρων οἰκοδομικῶν περιόδων. Οὕτω, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λειψάνων τούτων καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων τοιχοδομίας, αἱ οἰκοδομικαὶ φάσεις εἰς τοὺς τομεῖς Γ καὶ Γ1 δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ὡς ἀκολούθως:

α) φάσις κτηρίου εἰς ὃ ἀνήκουν ὁ κυκλικὸς λουτρὼν καὶ τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον.

β) φάσις κτηρίου εἰς ὃ ἀνήκουν οἱ τοῖχοι Λ2, Λ2-68 καὶ 68-13, ὡς καὶ τὸ δάπεδον ἐκ πηλίνων πλακῶν εἰς ὕψος 0.14 μ. ὑπὲρ τὸ ψηφιδωτόν. Αἱ πλάκες, διαστάσεων 0.30×0.30 μ., συνεχιζόμεναι κάτωθεν τοῦ μεταγενέστερου τοίχου Λ3, ἀπετέλουν ἑνιαῖον πάτωμα μετὰ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν

τὸ 1966 δυτικῶς τοῦ τοίχου Λ3, τὸ ὁποῖον κατελάμβανε τὸν χώρον τοῦ δωματίου τοῦ σχηματιζομένου ὑπὸ τῶν τοίχων 66-12, Λ2, Λ2-68 καὶ 66-6 (εἰκ. 1 καὶ 2). Κατὰ τὴν φάσιν ταύτην κατεστράφη τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον (πίν. 26β καὶ 27α).

γ) φάσις κατὰ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιήθησαν πιθανώτατα ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει οἱ τοῖχοι τῆς προηγουμένης φάσεως, κατεσκευάσθη ὅμως ἕτερον πάτωμα ἐκ πεπατημένου ἀσβέστου πάχους 0.05 μ. κατὰ 0.12 μ. ὑψηλότερον τοῦ προηγουμένου πλακοστρώτου δαπέδου καὶ κατὰ 0.26 μ. ὑψηλότερον τοῦ ψηφιδωτοῦ.

δ) φάσις κατὰ τὴν ὁποίαν πιθανὸν νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν σωζόμενα τμήματα τῆς τοιχοδομίας τῶν προηγουμένων περιόδων καὶ εἰς ἣν ἀνήκει ὁ τοῖχος 68 - 20 μετὰ τῶν κατωτέρων τμημάτων τοῦ Λ. Τὸ δάπεδον τῆς φάσεως ταύτης, ἀποτελούμενον ἐκ χονδρῆς ἄμμου, θραυσμάτων κεράμων καὶ ἀσβέστου, ὁμοιάζον ἐπομένως πρὸς «κορασάνι», εὐρίσκεται εἰς ὕψος 0.80 μ. ἀπὸ τοῦ ψηφιδωτοῦ. Καὶ

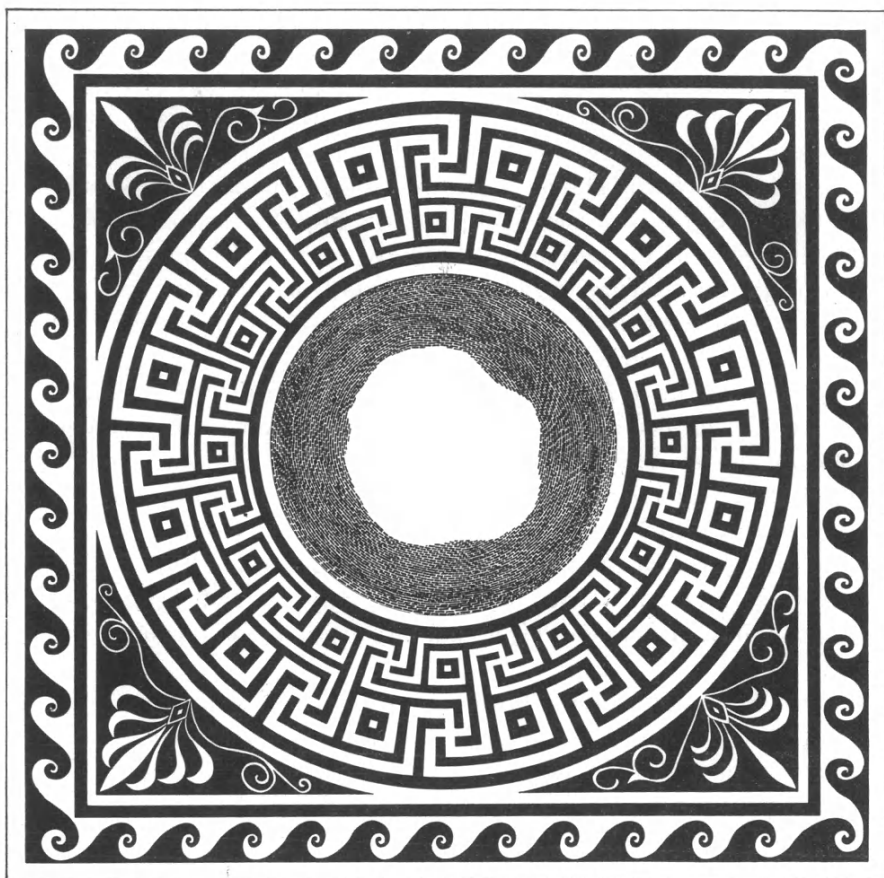
ε) φάσις εἰς ἣν ἀνήκουν οἱ τοῖχοι Λ3, ἡ ἀνωδομία τοῦ Λ2 καὶ τοῦ Λ καὶ ὁ Λ4. Τὸ δάπεδον τῆς φάσεως ταύτης εὐρισκόμενον ὑπὲρ τὸ 1.00 μ. ἀπὸ τοῦ ψηφιδωτοῦ καὶ συγκείμενον ἐκ χονδρῆς ἄμμου καὶ ἀσβέστου, ὕψους 0.075 - 0.08 μ., ἀπετέλει τὸ ὑπόστρωμα πλακοστρώσεως, τμήματα τῆς ὁποίας εὐρέθησαν νοτίως τοῦ Λ4. Ἐκ τοῦ δαπέδου τούτου ἐγένετο ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὸ μαγειρεῖον τὸ εὐρισκόμενον βορείως τοῦ Λ4 (εἰκ. 1 καὶ 2). Σημειοῦται ὅτι ὁ μὲν τοῖχος Λ3 εἶναι θεμελιωμένος κατὰ 0.70 μ. ὑψηλότερον τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὁ δὲ Λ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῆς θύρας τοῦ δωματίου τοῦ ψηφιδωτοῦ.

Τέλος εἰς τὴν δευτέραν πιθανῶς φάσιν ἀνήκει καὶ τὸ τετράγωνον φρέαρ, τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη παρὰ τὴν γωνίαν τῶν τοίχων Λ4 καὶ Λ. Εἰς τὴν κατασκευὴν του ἔχουν χρησιμοποιηθῇ μεγάλοι δόμοι ἐξ ἀρχαιοτέρων κτισμάτων, τὴν δὲ δυτικὴν του πλευρὰν ἀποτελεῖ ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου τοῦ ψηφιδωτοῦ. ΝΑ. τοῦ φρέατος ἀπεκαλύφθη μέρος πλακοστρώσεως ἐκ μεγάλων δόμων, μελανῶν καὶ στιλπνῶν προφανῶς ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ φρέατος, τοποθετημένων ριπιδοειδῶς καὶ εἰλημμένων ὁμοίως ἐξ ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος (εἰκ. 2).

Ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ εἰς τοὺς τομεῖς ΤΓ καὶ ΤΓ1 ἐμπῖπτον ἀνατολικὸν ἡμισυ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Τοῦτο πλὴν τῆς προξενηθείσης σοβαρᾶς ζημίας ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ κατασκευῆς τοῦ τοίχου 68 - 13, τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν δευτέραν οἰκοδομικὴν φάσιν, ἔχει ὑποστῇ φθορὰν καὶ εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν αὐτοῦ, ὅπου τὸ ἀνθέμιον (πίν. 26β).

Διὰ τὴν ἐνοποίησιν τῶν δύο ἡμίσεων τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ χώματα κάτωθεν τῆς ὑποθεμελιώσεως τοῦ Λ3 καὶ τῇ

βοηθεία τριῶν πεσίσκων ἐκ «ξερολιθιάς» νὰ διατηρηθῇ ὁ τοῖχος οὗτος μετέωρος (εἰκ. 2, πίν. 27α. β). Παραλλήλως ἐγένετο συντήρησης τοῦ δαπέδου, ἀποκόλλησης, ἐπισκευῇ καὶ ἐπανατοποθέτησις μερῶν αὐτοῦ, τὰ ὅποια

Εἰκ. 3. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον. Σχεδιαστικὴ ἀποκατάστασις.

εἶχον ὑποστῇ ρωγμὰς ἐπικινδύνους καὶ βαθείας καθιζήσεις (πίν. 27α. β καὶ 28α. β). Οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ σχεδιαστικὴ ἀποκατάστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ (εἰκ. 3). Εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐσωτέρου κύκλου, τοῦ ὁποίου τὸν κάμπον καταλαμβάνει κατὰ μέγα μέρος στρωσίς διὰ τεμαχίων κεράμων τοποθετημένων ὀρθῶν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν opus incertum, θὰ ὑπῆρχεν, ἀσφαλῶς, παράστασις, «ἔμβλημα» κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἕτερα ὅμοια δάπεδα

σφωζόμενα ἀλλαχοῦ (ΠΑΕ 1966, σ. 14, εἰκ. 4. Τὸ Ἔργον 1968, σ. 37 - 41, εἰκ. 42).

Ἡ διχρωμία τῶν ψηφίδων — λευκόν, μέλαν —, τὸ κανονικὸν σχῆμα αὐτῶν, ἡ ἐπιμελετημένη προσαρμογὴ καὶ ἐπεξεργασία, ἡ ἀκρίβεια τῶν σχεδίων καὶ ἡ εὐαισθησία εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀνθεμίων εἶναι στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνηγοροῦν διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ψηφιδωτοῦ εἰς τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα, ἥτοι πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως τὸ 217 π. Χ. Τὸ τετράγωνον τοῦ ψηφιδωτοῦ περιβάλλει πλαῖσιον πλάτους ὑπὲρ τὸ 1.00 μ., κατεσκευασμένον διὰ τεμαχίων κεράμων εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ *opus incertum*, ὡς εἰς τὸν κάμπον τοῦ ἐσωτερικοῦ κύκλου τοῦ ψηφιδωτοῦ.

Λόγω τῶν ἐπαλλήλων οἰκοδομήσεων καὶ τῆς μὴ συμπληρώσεως εἰσέτι τῆς ἀνασκαφῆς δὲν εἶναι δυνατόν πρὸς τὸ παρὸν νὰ καθορισθῇ τὸ ἀκριβὲς σχέδιον κατόψεως τοῦ ἀρχικοῦ κτηρίου ὡς καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ χώρου μεταξὺ τοῦ ψηφιδωτοῦ καὶ τοῦ κυκλικοῦ λουτρῶνος. Διεπιστώθη ὅμως ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν ἀποτελεῖ τὸ πάτωμα τετραγώνου δωματίου, τοῦ ὁποῖου οἱ τοῖχοι εἶχον, σχετικῶς, μέγα πλάτος. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ δωμάτιον ἐγένετο διὰ θύρας ἀνοιγομένης εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν. Κάτωθι τοῦ τοίχου Α ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ ἥμισυ μαρμάρινον κατώφλιον, μήκους 1.03 μ. καὶ πλάτους 0.43 μ. (εἰκ. 2).

Συμπληρωματικὴ μικρὰ ἔρευνα ἐγένετο καὶ εἰς τὸ «μαγειρεῖον», βορείως τοῦ τοίχου Λ4 (εἰκ. 1 καὶ 2). Ἐξηκριβώθη ἡ διαμόρφωσις τῆς θύρας ἐπικοινωνίας ἀπὸ τοῦ χώρου τῶν ΤΓ καὶ ΤΓ1 πρὸς τὸ «μαγειρεῖον», ὡς καὶ ἡ ὑπαρξὶς εἰς τὸ δάπεδον τοῦ τελευταίου τριῶν ἐπαλλήλων πατωμάτων. Ἡ ὑψομετρικὴ διαφορὰ τοῦ δευτέρου πατώματος ἀπὸ τοῦ πρώτου εἶναι 0.20 μ. καὶ ἡ τοῦ τρίτου ἀπὸ τοῦ δευτέρου 0.10 μ. Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην διεπιστώθη ἡ συνεχὴς ὑπαρξὶς ὑπολειμμάτων καύσεως (πυρκαϊᾶς), ὡς καὶ ὀστέων ἰχθύων, πτηνῶν καὶ ἄλλων βρωσίμων ζώων (πίν. 29α).

4. ΤΟΜΕΥΣ Τ-66. Ὁ τομεὺς οὗτος καταλαμβάνει τὸν χώρον δυτικῶς τῶν ΤΓ καὶ ΤΓ1, μεταξὺ τῶν τοίχων Λ3 καὶ 66-12, βορείως τοῦ 66-16 (εἰκ. 2). Ἀπεκαλύφθησαν: α) Πήλιναι πλάκες, ὡς αἱ περιγραφεῖσαι εἰς τοὺς ΤΓ καὶ ΤΓ1, ἀνήκουσαι εἰς τὸ πάτωμα τοῦ κτηρίου τῆς δευτέρας φάσεως (εἰκ. 2, πίν. 29β). β) Τὸ πάτωμα τοῦ πρώτου κτίσματος τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐκ τεμαχίων κεράμων *opus incertum* ἐκτεινόμενον εἰς ὅλον τὸν βορείως τοῦ ψηφιδωτοῦ χώρον, κάτωθι τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου. γ) Τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ἐκ τεμαχίων κεράμων πρώτου πατώματος, κατεσκευασμένον δι' ἀσβέστου καὶ λίθων. δ) Ὁ τοῖχος 68-22, πλάτους 0.75 μ., κάτωθι τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ ψηφιδωτοῦ,

καὶ ε) κτιστοὶ ἀγωγοὶ διὰ τὰς ἀποχετεύσεις ἐκ τοῦ οὐρητηρίου, τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν (εἰκ. 2).

Οὗτοι εἶναι ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας, κεκαλυμμένοι ἢ ἀκάλυπτοι μετὰ μεγάλων κεράμων, μήκους 0.86 μ. καὶ πλάτους 0.34 μ. εἰς τὸν πυθμένα, ὁ νοτιώτερος δὲ τούτων εἶναι ὁ αὐτός, πιθανῶς, μὲ τὸν ἀποκαλυφθέντα καὶ περιγραφέντα ἤδη εἰς τοὺς ΤΒ καὶ ΤΒ1.

Τέλος διεπιστώθη, ὅτι τὸ οὐρητήριον ἀνήκει εἰς μίαν τῶν τελευταίων οἰκοδομικῶν περιόδων, καθ' ὅσον οἱ τοῖχοί του εἶναι θεμελιωμένοι εἰς ὕψος 1.32 μ. ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ. Ἐντυπωσιακὰ κινητὰ εὐρήματα δὲν προσέφεραν ἢ ἀνασκαφικὴ περίοδος τοῦ 1968 ἀλλὰ περισυνελέγη μέγας ἀριθμὸς ὀστράκων ἀγγείων Ὑστεροελληνιστικῶν, Ρωμαϊκῶν καὶ Παλαιοχριστιανικῶν, ὡς καὶ μικρὸς ἀριθμὸς Μυκηναϊκῶν καὶ μεταγενεστέρων. Προσέτι περισυνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς νομισμάτων Ἑλληνιστικῶν, Ρωμαϊκῶν καὶ Παλαιοχριστιανικῶν, ὡς καὶ ἀριθμὸς ἀκεραίων ἢ τεμαχίων πηλίνων λύχνων κυρίως τοῦ 4ου καὶ τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος (πίν. 30α).

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ 1) Εἰς τὸ ἀνασκαπτόμενον κτηριακὸν συγκρότημα ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐργασίαι συντηρήσεως : α) στερέωσις ἐρειπίων τοιχοδομίας, β) συντήρησις ψηφιδωτοῦ δαπέδου μετ' ἀποκολλήσεως, ἐπισκευῆς καὶ ἐπανατοποθετήσεως τῶν πλέον κατεστραμμένων μερῶν καὶ γ) κατασκευὴ πεσσῶν διὰ λιθοδομῆς πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ τοίχου Λ3.

2) Εἰς τὴν βασιλικὴν Α' : α) μεγάλης ἐκτάσεως ἐργασίαι πρὸς στερέωσιν τῆς τοιχοδομίας, ἐπανατοποθέτησιν τῶν σφρζομένων πλακῶν ὀρθομαρμαρώσεως κλπ. (πίν. 30β), β) κατὰ τὰς στερεωτικὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν πρὸ μὲν τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ καὶ εἰς βάθος 1.50 μ. δάπεδον ἐκ πηλίνων πλακῶν διαστάσεων 0.43 × 0.43 μ., παρὰ δὲ τὸ βόρειον σκέλος τοῦ στυλοβάτου τοῦ τέμπλου καὶ εἰς βάθος 0.25 μ. ἕτερον δάπεδον ὁμοίως ἐκ πηλίνων πλακῶν καὶ τέλος εἰς τὸ αἶθριον δίδυμος πήλινος ἀγωγὸς διὰ τοῦ ὁποίου διωχετεύετο ὕδωρ ἐκ τοῦ δυτικῶς εὐρισκομένου συγκροτήματος τοῦ ὑποκαύστου πρὸς τὴν κρήνην τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς.

Ἐπίσης ἐγένοντο καὶ αἱ ἑξῆς ἐργασίαι : 1) Ἀπεκολλήθησαν τὰ ψηφιδωτὰ μέρη καὶ αἱ πλάκες τοῦ βορείου κλίτους, ἐπεσκευάσθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν ἐπὶ νέου ὑποστρώματος συγκειμένου ἐκ κορασανίου, ἐλαφρόπετρας, ἄμμου καὶ σιμέντου (πίν. 31, 32 καὶ 33). 2) Διαλογὴ, ταξινόμησις, τακτοποίησις καὶ συγκόλλησις τῶν ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς πολυπληθῶν

μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν μελῶν (πίν. 34 καὶ 35). Περισυνελέγησαν περὶ τὰ 100 τεμάχια καὶ ἀποκατεστάθησαν περὶ τὰ 20 μέλη. Καὶ 3) Ἐκαθαρίσθη κατὰ μέγα μῆκος αὐτοῦ ὁ ὑπόγειος ἀποχευτικός ἀγωγὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅστις βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν νότιον ἐξωτερικὸν τοῖχον τῆς βασιλικῆς Α΄ κάμπτεται πρὸς Ἀνατολὰς καὶ διασχίζων τὴν πλακόστρωτον ἀρχαίαν ὁδὸν κατευθύνεται πρὸς τὴν θάλασσαν.

ΠΑΥΛΟΣ Η. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

(Πίν. 36 - 42)

Με τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τῆς πρὸ τοῦ βουλευτηρίου δωρικῆς στοᾶς, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐπεξετάθη ἐφέτος πρὸς τὸ πρὸς Βορρᾶν συνεχόμενον ἐκατόμπεδον ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα Ε2 (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ παρὲνθ. πίν. Α'), διαστάσεων 32.40×43.60 μ. (ἡ βόρειος πλευρά, μετρεῖ 31.60 μ.), οἰκοδομηθὲν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π. Χ. αἰ. ἐπὶ βασιλέως Πύρρου (297 - 272 π. Χ.), συγχρόνως πρὸς τὴν στοᾶν καὶ τὸ θέατρον τῆς Δωδώνης¹.

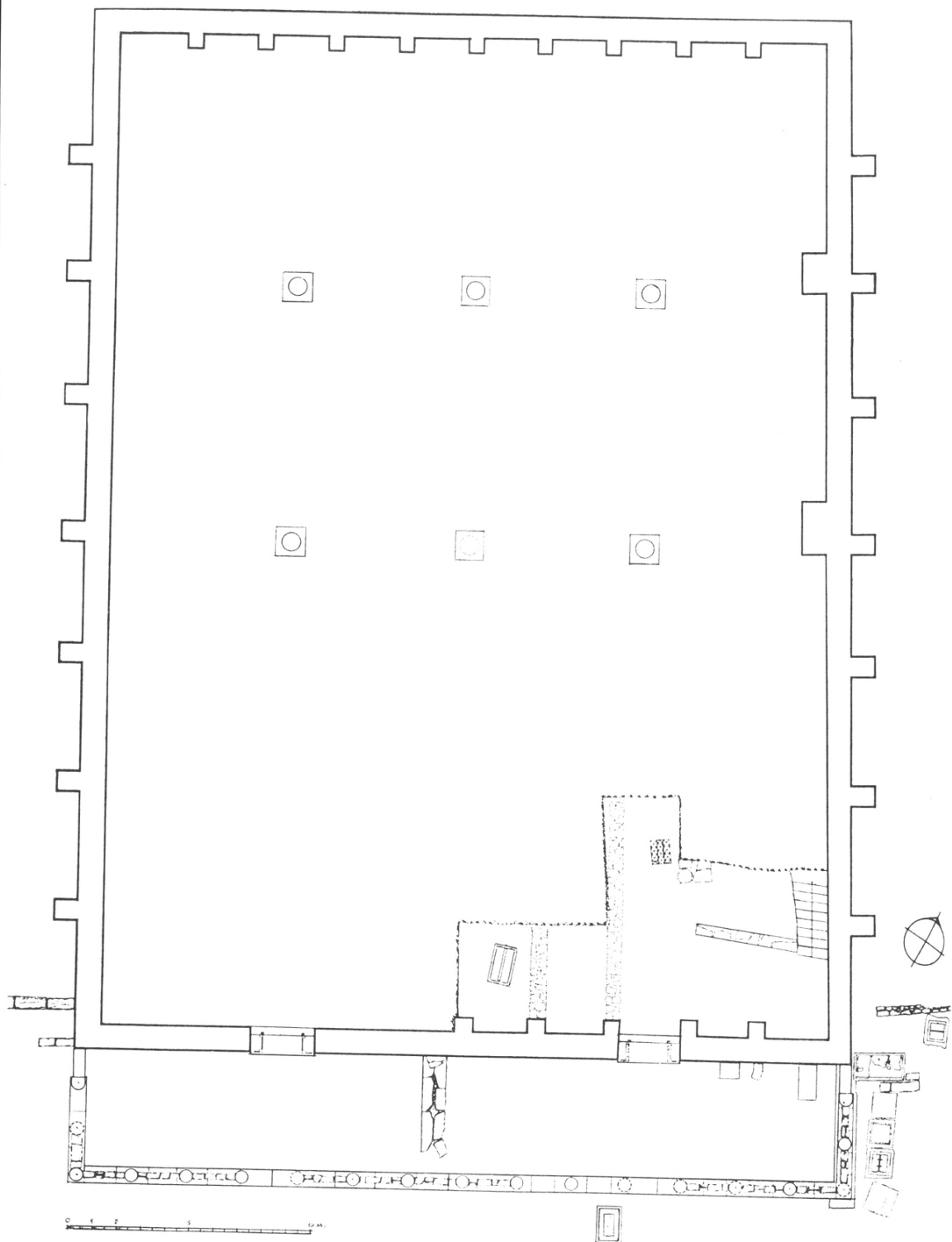
Με τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου ὁ ΝΑ. ἀναλημματικὸς πύργος ἀπέκοψε τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ὀρθογωνίου κτηρίου Μ, πιθανῶς Πρυτανείου τοῦ 4ου π. Χ. αἰ. (παρὲνθ. πίν. Α, Μ), τὸ ὁποῖον ὅμως ἔνεκα τῆς σημασίας του διετηρήθη μέχρι τέλους τοῦ 3ου π. Χ. αἰ., ὅτε κατεστράφη ὀριστικῶς τὸ ἔτος 218 π. Χ. ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν². Ἵνα τὸ κτήριο τοῦτο, ἐκ μικρῶν καὶ προχείρως λαξευμένων λίθων, προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν μνημειακὴν τοιχοδομίαν τῶν πυργοειδῶν ἀναλημμάτων τοῦ θεάτρου, ἡ νοτία καὶ ἡ δυτικὴ πλευρά, αἱ γειτονικαὶ πρὸς τὸ θέατρον, ἐπενεδύθησαν συγχρόνως πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου μετὰ ὁμοίαν πρὸς τὰ πυργοειδῆ ἀναλήμματα τραπεζιόσχημον ἰσοδομικὴν τοιχοδομίαν ἐκ μεγάλων λίθων. Μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς δωρικῆς στοᾶς καὶ τοῦ βουλευτηρίου, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π. Χ. αἰ., παρέστη ἀνάγκη νὰ μετατοπισθῇ ὀλίγον δυτικώτερον κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, συνδεθεῖσα μετὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ πρυτανείου. Ὁ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ βουλευτηρίου τοῖχος, θεμελιωμένος πολὺ ὑψηλότερον τῶν παρακειμένων κτηρίων, κατεσκευάσθη μετὰ τὴν αἰτωλικὴν καταστροφὴν (218 π. Χ.) διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰ ἐκεῖ ἀπορριφθέντα ἐκ τῆς καταστροφῆς ὑλικά καὶ χρώματα, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπταν καὶ τὸ ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα Μ³.

Ἡ ταύτισις τοῦ οἰκοδομήματος Ε2 πρὸς τὸ βουλευτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον συνήρχοντο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π. Χ. αἰ. οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Συμμε-

¹ Τὸ Ἔργον 1968, σ. 41 - 53. ΠΑΕ 1966, σ. 71 - 84, 1967, σ. 35 - 54.

² ΑΔ 18, 1963, Χρονικά, σ. 149. ΠΑΕ 1966, σ. 80 - 81.

³ ΠΑΕ 1966, σ. 80.

Είχ. 1. Κάτοπις τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ δωρικῆς στοᾶς.

χίας τῶν Ἑπειρωτῶν (330/325 - 232 π. Χ.) καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν (232 - 168 π. Χ.), ἐβεβαιώθη δι' ἀνασκαφῆς προσφάτως, ὅταν πρὸ τῆς ΝΑ. γωνίας ἀπεκαλύφθησαν ἑξ βάσεις τιμητικῶν ἀνδριάντων, τρεῖς τῶν ὁποίων διατηροῦν τέσσαρα τιμητικά ψηφίσματα, τρία τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ ἓν τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων¹.

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ θέρους τοῦ 1968 προέκυψε καὶ νέα ἀναμφισβήτητος περὶ τούτου ἀπόδειξις, ἐνεπίγραφον βάθρον, πιθανώτατα βωμός, περὶ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ βουλευτηρίου (σχέδ. εἰκ. 1), μὲ ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευομένου Χάροπος Μαχατᾶ (πίν. 39α). Συμφώνως πρὸς ταύτην, ὁ βωμὸς ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Χάροπος Μαχατᾶ εἰς τὸν Δία τὸν Νάϊον, τὴν Διώνην καὶ τὸν Δία Βουλέα. Ἦτο ἐπομένως τὸ μέγα οἰκοδόμημα τὸ βουλευτήριον τῶν Ἑπειρωτῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ναίου Διός, τῆς Διώνης καὶ τοῦ Διὸς Βουλέως, ὅπου ἐλαμβάνοντο αἱ ἀποφάσεις διὰ τὰ κοινά, μερικαὶ τῶν ὁποίων, ἀναγεγραμμέναι ἐπὶ λίθου καὶ ἐπὶ χαλκῶν ἐλασμάτων, ἦλθον εἰς φῶς ἀπὸ τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν τοῦ Καραπάνου (1875) μέχρι σήμερον.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδου ἀποκληθεῖσα ὑπόστυλος αἴθουσα, ἔνεκα τῶν ἑξ ἰωνικῶν κιόνων εἰς δύο στοίχους, θεμελιωμένων εἰς δύο ὑψηλότερα ἐπίπεδα, ἔφερε στέγην, τὴν ὁποίαν ἐβάσταζον οἱ ἑξ ἰωνικοὶ κίονες, ὅπως περίπου εἰς τὸ βουλευτήριον τῆς Σικυῶνος (4 × 4 κίονες), τὸ νέον βουλευτήριον τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν (2 × 2), τὸ ἐκκλησιαστήριον τῆς Πριήνης (2 × 2), τὸ βουλευτήριον τῆς Μιλήτου, τὸ συνέδριον τῆς Μεσσήνης (Παυσ. IV 31.4).

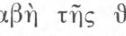
Ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ συνήθης ἐσωτερικὴ διάταξις εἰς σειρὰς ἐδωλίων, προσηρμοσμένης εἰς τὴν φυσικὴν ἀνωφέρειαν τοῦ λόφου, εἴτε εἰς σχῆμα ὀρθογωνίου, ὅπως κατὰ κανόνα εἰς τὰ ἀρχαιότερα βουλευτήρια, τῆς Ἀγορᾶς Ἀθηνῶν, τὸ Θεοσίλιον Μεγαλοπόλεως, Σικυῶνος, Πριήνης (περὶ τὸ 200 π. Χ.), εἴτε εἰς σχῆμα ἀμφιθεατρικόν, ὅπως εἰς τὰ βουλευτήρια τοῦ 3ου - 2ου π. Χ. αἰ., τῆς Μιλήτου, τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι βεβαία². Ἡ ὀρθογώνιος διάταξις φαίνεται πιθανωτέρα, διότι παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀπεκαλύφθη λιθινὴ κλίμαξ, πλάτους 1.30 μ., ἑξ ἐννέα βαθμίδων, ὀδηγοῦσα εἰς ὑψηλότερον ἄνδρον (πίν. 36α), ὅπως π.χ. εἰς τὸ ἐκκλησιαστήριον τῆς Πριήνης. Ἐτέρα ἀντίστοιχος κλίμαξ παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν πρέπει νὰ θεωρηθῇ βεβαία. Αἱ δύο πλευρικαὶ κλίμακες, εἰς τὰς ὁποίας ἔφθανε

¹ ΠΑΕ 1965, σ. 53 ἑξ., ἰδίως 58 ἑξ.

² Συντόμως ἰδὲ W. B. DINSMOOR, *The Architecture of Ancient Greece*³, 1950, σ. 242 ἑξ. καὶ 295 ἑξ. R. E. WYCHERLEY, *How the Greeks built Cities*², 1962, σ. 123 ἑξ.

κανεῖς διὰ τῶν δύο εἰσόδων, ὠδήγουν εἰς τὰ ὑψηλότερα ἐδῶλια τῆς βορείου πλευρᾶς. Τοιαῦται πλευρिकाὶ κλίμακες εἰς ἀμφιθεατρικὰς κατασκευὰς δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι, διότι αὗται ὑπάρχουν εἰς τὸ κοῖλον τοῦ ἀνωφεροῦς χώρου. Ἀμέσως δυτικῶς τῆς κλίμακος διεπιστώθη ἀναλημματικὸς τοῖχος τῶν ἐδωλίων (σχέδ. εἰκ. 1, πίν. 36α).

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου ἀπεκαλύφθη τὸ ἐξ ἀσβεστολίθου κατώφλιον, ὅμοιον πρὸς τὸ ἀποκαλυφθὲν τὸ ἔτος 1966 τῆς δυτικῆς εἰσόδου¹. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν αἱ ὀρθογώνιοι ἐγκοπαὶ πρὸς ἔδρασιν τῶν ξυλίνων παραστάδων (πίν. 36β) καὶ τὰ λοιπὰ λαξεύματα πρὸς στήριξιν τῶν θυρωμάτων. Τὸ μεταξὺ τῶν παραστάδων ἀνοιγμα, 1.63 μ. (ἤτοι 5 πόδες), ἐκλείετο διὰ διφύλλου θύρας, ἡ ὁποία ἠνοίγετο πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀφθονα ἵχνη ἀνθρώπων καὶ ὁ ἐρυθρωπὸς πηλὸς τοῦ δαπέδου ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πυρὸς μαρτυροῦν τὴν πυρπόλησιν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ θυρώματος καὶ τοῦ κτηρίου. Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κατωφλίου εὐρέθησαν κατὰ χώραν ὀρειχάλκινος ὀλμίσκος καὶ παρ' αὐτὸν πέντε χαλκαῖ κεφαλαὶ ἐφηλίδων (πίν. 37α). Ὁ ὀλμίσκος (πίν. 37β), ὅμοιος, ἀλλὰ μικρότερος τοῦ ὀλμου τῆς ΝΑ. πύλης τῆς ἀκροπόλεως², ὕψους 7,7 ἐκ., ἐσωτερικῆς διαμέτρου 5,8 ἐκ., εὐρίσκετο ἐντὸς ὀρειχαλκίνης τετραγώνου θήκης, ἡ ὁποία εἶχε ἐγκιβωτισθῇ ἐντὸς τοῦ λιθίνου κατωφλίου. Ὁμοία θήκη διετηρεῖτο καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς (ἀριστερᾶς) πλευρᾶς τοῦ κατωφλίου. Ἐντὸς τούτων περιεστρέφοντο οἱ ὀλμίσκοι μετὰ τῶν στρογγύλων ἀξόνων τῆς διφύλλου θύρας. Πολλαὶ ἄλλαι ἐφηλίδες, μὲ ὠραίας καὶ μεγάλας διακοσμητικὰς κεφαλὰς, εὐρέθησαν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ κατωφλίου³.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐξαρτημάτων τοῦ χαλκενδύτου θυρώματος ἄξια μνείας εἶναι ὀρειχαλκίνη λαβὴ τῆς θύρας, σχήματος , διαστάσεων 0.24 × 0.15 μ. (πίν. 37δ). Ἡ λαβὴ ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν, σχήματος Γ, τὰ ὁποῖα συνενώνονται διὰ διακοσμητικοῦ κομβίου μὲ διακόσμησιν λεσβίου κυματίου καὶ ἀστραγάλου. Ἀπὸ τὰ ἄκρα τοῦ ὀριζοντίου σκέλους τῆς λαβῆς ἐκφύονται φυτόμορφα ἐλάσματα, τὰ δὲ κάθετα σκέλη, ποὺ προσαρμόζονται εἰς τὴν θύραν, ἀπολήγουν εἰς ὅμοια περίπου κομβία μὲ κόσμησιν ἐκ λεσβίου κυματίου καὶ φύλλα ἀκάνθου. (Ἰδὲ παρόμοιον ἐκ Λαγκαδᾶ JdI 26, 1911, σ. 206, εἰκ. 18).

Ἐνεκα τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων (3.50 μ.) οἱ τοῖχοι διατηροῦνται εἰς ὕψος 4 μέτρων περίπου, προσδίδοντες εἰς τὸ μέγα ἐρειπωμένον οἰκοδόμημα ἐπιβλητικότητα (πίν. 36α). Ὑψηλότερον ἢ ἀνωδομία ἀπετελεῖτο ἐκ συμπαγῶν

¹ ΠΑΕ 1966, σ. 75, πίν. 76 καὶ 77β, γ.

² ΑΔ 18, 1963, Χρον. σ. 152-3 σχέδ. 3 καὶ πίν. 187δ.

³ Πρβ. ΠΑΕ 1966, σ. 75 καὶ πίν. 77α.

τετραγώνων ὀπτοπλίνθων καὶ συνδετικοῦ πηλοῦ, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶχον εὐρέθῃ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς συνεχομένης στοᾶς, ἐναλλασσομένων μὲ ξυλοδεσιάς¹. Δύο τοιαῦται πλίνθοι, μὲ πλευρὰν 0.45 μ. καὶ ὕψους 0.08 μ., ἤρουν διὰ τὸ πάχος τοῦ τοίχου (0.90 μ.).

Ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς στοᾶς ὑπῆρχον παρὰθυρα, διότι ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν πλάκες ὀρθογώνιοι ἐξ ἀμμολίθου, ὕψους 0.875 μ., πλάτους 0.80 μ., πάχους 0.15 - 0.16 μ., διαχωριστικαὶ τῶν παραθύρων, ἀπολίγουσαι ἐκατέρωθεν εἰς ἡμικίονια, ὅπως καὶ τμήματα ἐπικράνων ἐξ ἀσβεστολίθου². Αἱ πλάκες αὗται ἦσαν ἐπιχρισμέναι μὲ λεπτότατον λευκὸν κονίαμα, τὸ δὲ πλάτος των, 0.80 μ., ἀρμόζει εἰς τὸ πάχος τῶν τοίχων.

Ὅμοιαν περίπου κατασκευὴν παρουσιάζουν τὸ καταγώγιον - πρυτανεῖον τῆς Κασσώπης τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., καὶ τὸ νεκρομαντεῖον τῆς Ἐφύρας, παρὰ τὸν Ἀχέροντα τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.³ Εἰς τὸ πρῶτον ὅμως πλὴν τοῦ συνδετικοῦ πηλοῦ, ἡ σύνδεσις τῶν ὀπτοπλίνθων, ἐνίστε ἐφωδιασμένων διὰ δύο ἢ πέντε ὀπῶν, ἐπετυγχάνετο τῇ βοηθείᾳ μεγάλων σιδηρῶν ἥλων, ἐμπηγνυομένων εἰς τὰς ἰσχυρὰς ξυλοδεσιάς. Ὁ μεικτὸς οὗτος τρόπος, διὰ συνδετικοῦ πηλοῦ καὶ συνηλώσεως, ἔχει βεβαιωθῇ καὶ εἰς τὴν Δωδώνην πρὸς κατασκευὴν κτιστῶν κίωνων, ὅπου ὅμως διὰ τῶν ὀπῶν τῶν πλίνθων ἐνεπηγνύνοντο ἐντὸς τοῦ συνδετικοῦ πηλοῦ στελέχη ξύλων ἢ καλᾶμων. Διότι εἰς τὴν αἰτωλικὴν ἐπίχωσιν, μετὰ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ βουλευτηρίου, ὅπου εἶχον ἀπορριφθῇ λείψανα τῆς αἰτωλικῆς καταστροφῆς (218 π.Χ.), εὐρέθησαν ποσότητες πηλίνων πλινθίδων κυρτῶν ἢ ραβδωτῶν, ἐνίστε μὲ ὁπὰς⁴. Ἡ διάμετρος τούτων, προσεγγίζουσα περίπου τὸ μέτρον, ἀρμόζει εἰς τὰς διαστάσεις τῶν σωζομένων κατὰ χώραν ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου κατωτέρων ἰωνικῶν σπονδύλων ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου. Μία τοιαύτη πλινθὶς εὐρέθη ἐφέτος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ βουλευτηρίου. Βεβαιώνεται ἐπομένως ἡ χρῆσις ὀπτοπλίνθων εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. πρὸς κατασκευὴν κίωνων καὶ τῆς ἀνωδομίας τοίχων. Προφανῶς ἡ ἔλλειψις καταλλήλου ὕλικου διὰ τοὺς κίονας καὶ ἐνδεχομένως τὸ σεισμοπαθὲς τοῦ ἐδάφους (Κασσώπη) ὑπῆρξαν οἱ κύριοι λόγοι τῆς πρώιμου χρῆσι-

¹ ΠΑΕ 1966, σ. 76, πίν. 78β.

² Αὐτόθι.

³ ΠΑΕ 1952, σ. 342-344, 1953, σ. 169-170, 1960, σ. 102, 1961, σ. 110. Ὁ Ν. G. L. HAMMOND, *Epirus*, 1967, σ. 488, 518 καὶ 553-4, χρονολογεῖ τὸ καταγώγιον ἀπὸ τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Περὶ τῆς χρονολογήσεως ὅμως ἀπὸ τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. τούτου καὶ τῆς Κασσώπης ἰδὲ πρόσφατον ἄρθρον μου εἰς τὴν *Enciclopedia dell'Arte antica* ἐν λ. *Kassope* (συμπλήρωμα).

⁴ ΑΔ 18, 1963, Χρονικά, σ. 150 ἐξ. σχέδ. 2, πίν. 187γ.

μοποιήσεως τεχνικῆς, εἰς τὴν Ἠπειρον, ἢ ὁποία εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα δὲν βεβαιώνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸ τοῦ 2ου π. Χ. αἰ.¹.

Ἐσωτερικῶς ὁ νότιος τοῖχος τοῦ βουλευτηρίου ἐνισχύεται δι' ἐννέα ἀντηρίδων, πέντε τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν κατὰ κανονικὰ διαστήματα (πίν. 36β). Πιθανώτατα αὗται ἐχρησίμευον πρὸς ἐδρασιν τῶν ὀριζοντίων ξυλοδοκῶν τῆς στέγης.

Μεταξὺ τῆς τετάρτης καὶ τῆς πέμπτης ἀντηρίδος, περὶ τὸ μέσον δηλαδή, εὐρέθη εἰς ἀπόστασιν 2 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου ὀρθογώνιον βάθρον ἐκ καλῆς ποιότητος ἀσβεστολίθου, διαστάσεων $1.57 \times 0.76 - 0.745$ μ., ὕψους 0.73, βαῖνον ἐπὶ χαμηλῆς βάσεως, ὕψους 0.15 μ., διαστάσεων 1.73×0.95 μ., τοποθετημένον κάπως λοξῶς (σχέδ. εἰκ. 1). Ἐλλείπει ἡ ἐπίστεψις.

Τὸ βάθρον φέρει περιτένειαν μὲ κατὰ *μίττα* κόσμησιν, γνωστὴν εἰς κτήρια καὶ βάθρα τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου π. Χ. αἰ. κυρίως², καὶ τεκτονικοὺς ἀγκῶνας.

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς μακρᾶς πλευρᾶς, ἢ ὁποία εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον, ἔχει χαραχθῆ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ Χάροπος (πίν. 39α), πλησίον δὲ εὐρέθη μικρὸν τμήμα χαλκῆς πτέρυγος πτηνοῦ (ἀετοῦ), ἀρίστης τέχνης, σωζομένου μήκους 0.10 μ. (πίν. 37γ). Ἡ σμικρότης τῆς σωζομένης πτέρυγος δὲν ἐπιτρέπει νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἄποψιν, ὅτι ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου ἔβαινε χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Διὸς Ναΐου ἢ Βουλέως³, ὁ ὁποῖος θὰ ἐκράτει ἀετὸν καὶ σκῆπτρον. Ἀτυχῶς ἐλλείπει καὶ ἡ ἐπίστεψις τοῦ βάθρου, ἢ ὁποία θὰ ἔδιδεν ὀριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου εἰς τὰ ἀρχαῖα βουλευτήρια ἦτο συνήθης ἡ ὑπαρξίς βωμοῦ, *ὅπου εἰσιόντες οἱ βουλευταὶ προσεύχονται* (ΑΝΤΙΦΩΝ 6. 45), ὅπως π. χ. εἰς τὸ Βουλευτήριον τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο θυσία (ΔΗΜΟΣΘ. ΜΕΙΔ. 115), εἶναι λογικώτερον νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο βωμόν⁴.

Ἡ ἐπιγραφή, συμφώνως πρὸς τὴν μορφήν τῶν γραμμάτων, χρονολο-

¹ ΑΝ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, Τὰ Ὑλικά Δομῆς, Α', 1955, σ. 84 ἐξ. Χρησις πλίνθων εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 2ου π. Χ. αἰ. εἰς τὴν Λυκόσουραν, τὸ Πρυτανεῖον τῆς Ὀλυμπίας καὶ εἰς τὴν Ἐρέτριαν (δευτέρα φάσις Γυμνασίου). Πρβλ. ὅμως καὶ W. DINSMOOR, ἔ. ἀ. σ. 388.

² Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ, Τὸ ἱερόν τῆς Δωδώνης, ἐν ΑΕ 1959, σ. 57 καὶ σημ. 1, σ. 104 καὶ σημ. 3. ΠΑΕ 1965, σ. 62.

³ Ξόanon τοῦ Βουλαίου Διὸς εὐρίσκετο εἰς τὸ Βουλευτήριον τῶν Ἀθηνῶν (ΠΑΥΣ. Ι 3. 5).

⁴ Πρὸςθετοὶ λόγοι ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας τοῦ βάθρου ὡς βωμοῦ εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ βάθρον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν Διῶνην, τὸν Δία Νάιον καὶ Δία Βουλέα.

γεῖται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου αἰ.¹, πάντως δὲ εἶναι ἀρχαιότερα τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πυρπολήσεως τοῦ οἰκοδομήματος (167 π.Χ.), διότι τὸ πυρπολημένον στρῶμα τοῦ δαπέδου ἐφήπτετο τῆς βάσεως τοῦ βάρθρου, ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς (πίν. 39α) :

*Χάροψ Μαχατᾶ
Θεσπρωτὸς Ὀπατὸς
Διὶ Νάωι καὶ Διώναι
καὶ Διὶ βουλ/ε/ι*

Τὰ ἐλλείποντα γράμματα ὑπάρχουν, ἀλλ' ἔχουν ἐκπέσει. Ἀρχικῶς ἡ τελευταία λέξις εἶχε χαραχθῇ, ΒΟΥΛΗΣ, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεξέσθησαν τὰ δύο τελευταῖα γράμματα, ὁρατὰ εἰσέτι, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐγράφησαν τὸ Ε καὶ τὸ Ι.

Ἐκ τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς προκύπτει ὅτι ὁ Χάροψ τοῦ Μαχατᾶ, Θεσπρωτὸς, ἐκ τοῦ ἀγνώστου μέχρι τοῦδε κλάδου τῶν Ὀπατῶν, ἀνέθεσε τὸν βωμὸν εἰς τὸν Δία τὸν Νάϊον, τὴν Διώνην καὶ τὸν Δία Βουλέα. Ὁ Ζεὺς τῆς Βουλῆς καλεῖται καὶ Εὐβουλεύς, διὰ τὴν ἐν τῷ βουλευέσθαι καλῶς σύνεσιν (Διοδ. Σικ. V 72.2), Ἀμβούλιος, Βουλαῖος καὶ Βουλεύς εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μυκόνου².

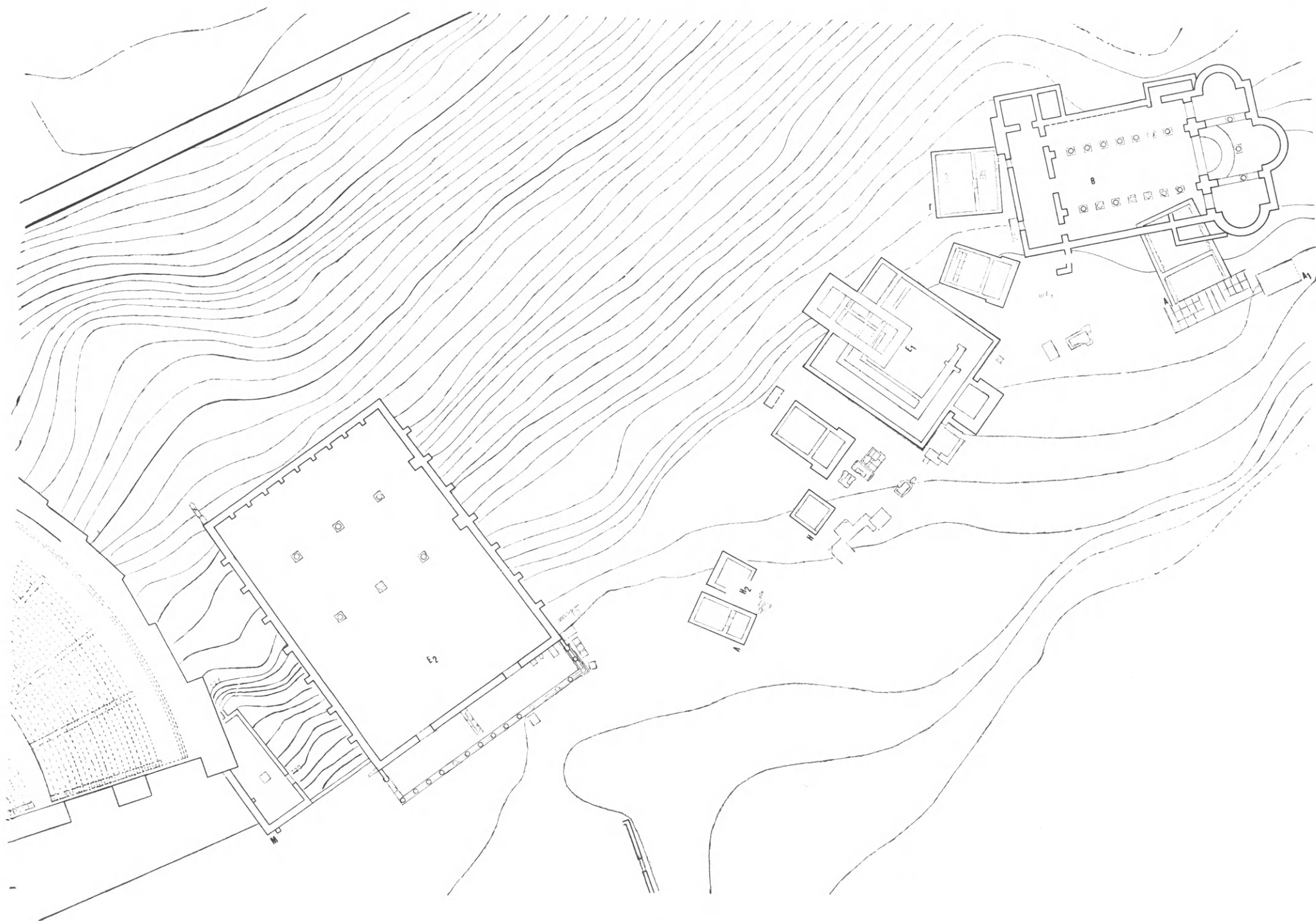
Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην μας τὸν περιβόητον Χάροπα Μαχατᾶ, περὶ τοῦ ὁποῖου συχνὰ κάμνει λόγον ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος³. Ἦτο ἔγγονος τοῦ ἀγνώστου φύλου καὶ πατρωνυμικοῦ Ἡπειρώτου Χάροπος, ἡγέτου τῆς φιλορρωμαϊκῆς μερίδος κατὰ τὸ ἔτος 192 - 191 π.Χ. (Πολύβ. XX 3), ἀνδρὸς καλοῦ κάγαθοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος 198 π.Χ. εἶχε βοηθήσει τὸν Φλαμνῖνον κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του εἰς τὴν Ἡπειρον ἐναντίον τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' τῆς Μακεδονίας (Πολύβ. XXVII 15)⁴.

¹ Γράμματα ὕψους 2,5 - 3 ἐκ., τὸ ἄλφα μὲ καμπύλην τὴν ὀριζόντιον κεραΐαν, τὸ νῖ μὲ κάθετα ἰσομεγέθη σκέλη. Ἡ γραφὴ ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν πρὸ τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ βουλευτηρίου βάρθρων, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Χάροπος φαίνεται κάπως νεωτέρα. Ἀπουσιάζουν ὁμως τὰ κυρτὰ γράμματα C καὶ W, ποὺ ἀπαντοῦν εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Δωδώνης περὶ τὸ 170 π.Χ. (SGDI, 1349, 1350, 1352 καὶ 1339) πρβ. καὶ Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΝ, Ἐπιτύμβιος στήλη ἢ περὶ δρυολατρείας, Χαριστήριον εἰς Ἀν. Κ. Ὁρλάνδον, Δ', 1967, σ. 397, σημ. 50.

² DITIENBERGER, SIG³ 1024. Σχετικῶς ἰδέ, ROSCHER, Lexicon, VI, σ. 612 - 3. (O. WASER) καὶ M. NILSSON, Griechische Religion I², σ. 402.

³ H. H. SCULLARD, Charops and Roman Policy in Epirus, JRS 35, 1945 σ. 58 - 64 καὶ S. I. OOST, Roman Policy in Epirus and Acarnania 1954, σ. 85, N. G. L. HAMMOND, Epirus, σ. 619, 621, 626 - 7, 632.

⁴ N. G. L. HAMMOND, Epirus, σ. 617 καὶ 221.

Κάτοψις ἱεροῦ.

Ἡ σύγχρονος ἔρευνα θεωρεῖ ἀμφοτέρους Χάονας, διότι ἀναφέρονται δρῶντες εἰς τὴν βόρειον Ἑπειρον μὲ κέντρον τὴν Φοινίκην. Τώρα ὅμως πληροφοροῦμεθα ὅτι εἶναι Θεσπρωτοί. Τούτων ἡ χώρα ἐξετείνετο κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰ. ἀπὸ τοῦ Θυάμιδος μέχρι τοῦ Ἀχέροντος (ΘΟΥΚ. Ι 46.4), βραδύτερον ὅμως, ἀπὸ τοῦ 4ου π. Χ. αἰ., οἱ Θεσπρωτοὶ ἤλεγχον καὶ τὴν βορείως τοῦ Θυάμιδος περιοχὴν μὲ πολιτικὸν κέντρον τὴν Γιτάνην, τὴν σημερινὴν ἀκρόπολιν τῆς Γκούμανης, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Θυάμιδος¹.

Ποίαν ἀκριβῶς θέσιν κατεῖχον οἱ Ὀπατοί, εἰς ἐκ τῶν πολλῶν κλάδων τῶν Θεσπρωτῶν, δὲν εἶναι γνωστόν. Τὰ εἰς -τὸς λήγοντα ἔθνηκα εἶναι συνήθη εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ φύλα².

Τοῦτον τὸν νεώτερον Χάροπα Μαχατᾶ, παῖδα εἰσέτι ἀπορφανισθέντα, ἀπέστειλεν ὁ πάππος του εἰς Ρώμην διὰ νὰ ἐκπαιδευθῇ καὶ νὰ ἐκμάθῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἑπειρον, ὀλίγον πρὸ τοῦ 170 π. Χ., καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάππου του, ὁ νεαρὸς Χάροψ ἠγγήθη τοῦ φιλορρωμαϊκοῦ κόμματος, εἰς τὸ ὅποιον εἶχον προσχωρήσει μέρος τῶν Θεσπρωτῶν καὶ οἱ Χάονες, οἱ ὅποιοι ἐγεινίαζον πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν, ρωμαϊκὸν ἤδη προτεκτοράτον (ΠΟΛΥΒ. XXVII 15). Προφανῶς ἐκ τῶν Θεσπρωτῶν τούτων προήρχετο καὶ ἡ ἰσχυρὰ οἰκογένεια τοῦ Χάροπος, τὸν ὅποιον ὁ Πλούταρχος (ΦΛΑΜ. 4) ὀνομάζει «*πρωτεύοντα Ἑπειρωτῶν*», ἡ δὲ οἰκογένεια ἥσκει μεγάλην πολιτικὴν ἐπιρροήν.

Μετ' ὀλίγον διεσπάρθη τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν εἰς δύο κόμματα, τὸ φιλορρωμαϊκὸν ὑπὸ τὸν Χάροπα, μὲ ἔδραν τὴν Φοινίκην, ὅπου ἐλειτούργει Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινίκην, καὶ τὸ φιλομακεδονικόν, μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τοὺς Μολοσσοὺς καὶ ἔδραν τὴν Δωδώνην³.

Μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑπείρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (168 π. Χ.) αἱ παρανομίαι καὶ αἱ ὁμότητες τοῦ Χάροπος εἰς βάρος τῶν συμπατριωτῶν του ὑπῆρξαν τοιαῦται καὶ τοσαῦται, ὥστε ὑπὸ τοῦ Πολυβίου χαρακτηρίζεται *ἀσεβέστερος καὶ παρανομώτερος ὅλων καὶ μὴ γεγονέναι μὴδ' ἔσσεσθαι θηριωδέστερον ἄνθρωπον μὴδὲ σκαιότερον (ἢ μὴδ' εἰκαιότερον) Χάροπος* (XXX 12 πρβλ. καὶ LIV. XLV 28. 6-7). Οἱ βαρύντατοι οὗτοι χαρακτηρισμοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐγέννησαν τὴν βásiμον ὑποψίαν⁴, ὅτι οὗτος εὐθύνεται διὰ

¹ N. G. L. HAMMOND, ἔ. ἀ. σ. 478, 479-80 καὶ 677.

² Ἄγνωστον ἂν οἱ Ὀπατοὶ εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς Ὀπούους (SGDI 1349). Τὰ λήγοντα εἰς -τὸς ἔθνηκα εἶναι συνήθη εἰς τὴν Ἑπειρον. Πρβλ. Καρτατός, Φοινατός, Ὀριατός, Κλαθιατός, SGDI 1338-9, 1346, 1351, 1356 καὶ FR. BECHTEL, Griechische Dialekte, 1963, II, σ. 81. Ὀπατὸς πιθανὸν ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ὀνόματος Ὀπα, ὡς Φοινατός ἐκ τοῦ Φοῖνα.

³ N. G. L. HAMMOND, ἔ. ἀ. σ. 628-9.

⁴ H. H. SCULLARD, ἔ. ἀ. σ. 59 ἐξ.

τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ μετὰ δευτέραν ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου ἀνήκουστον καταστροφὴν τῆς Ἡπείρου καὶ μάλιστα τῆς Μολοσσίδος (167 π. Χ.). διότι ἐβδομήκοντα πόλεις καὶ τειχισμένοι οἰκισμοί, κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν Μολοσσῶν, ἐξηφανίσθησαν καὶ 150.000 ψυχαὶ ἀπήχθησαν εἰς δουλείαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χάροπος¹. Ἐθεωρήθη δὲ τόσον εἰδεχθῆς καὶ ἀπάνθρωπος ἡ πρᾶξις τοῦ Χάροπος, ὥστε, ὅταν βραδύτερον ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, δὲν ἐγένετο δεκτὸς οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Λευκίου Αἰμιλίου Παύλου καὶ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προκαθημένου τῆς Συγκλήτου, Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου (XXXII 6). Ὅτε δὲ ἀπέθανεν εἰς Βρινδήσιον, καθ' ὁδὸν πρὸς Ρώμην (157 π. Χ.), ἡ χώρα, λέγει ὁ ἱστορικός, ἀνέπνευσεν, ὥς ἐὰν εἶχε συμβῇ καθαρμός (XXXII 5. Διοδ. Σικ. XXXI. 31).

Γεννᾶται ἐπομένως τὸ εὐλογον ἐρώτημα, ποῖος εἶναι ὁ ἀναθέτης τοῦ βωμοῦ, ὁ πρεσβύτερος Χάροψ ἢ ὁ ἐγγονὸς τούτου, ὁ περιβόητος Χάροψ Μαχατᾶ;

Ἀλλὰ κατὰ τελευταῖα ἔτη πρὸ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἡπείρου (168 π. Χ.), ὅταν ὁ νεαρὸς Χάροψ ἐπανέκαμψεν ἐκ Ρώμης, οἱ Μολοσσοί, ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, ἐξουσίαζον τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης, ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ Κοινοῦ. Πῶς λοιπὸν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτὸν ἀφιέρωμα τοῦ Χάροπος, ἀρχηγοῦ τῆς φιλορρωμαϊκῆς μερίδος καὶ ἀντιπάλου τῶν Μολοσσῶν, εἰς τὸ βουλευτήριον, ὅπου ἐλαμβάνοντο αἱ ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων ἀποφάσεις; Ἡ μετὰ τὸ ἔτος 167 ἀνάθεσις τοῦ βωμοῦ πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ, διότι μεταξὺ τῶν 70 πόλεων, τὰς ὁποίας κατέστρεψαν οἱ Ρωμαῖοι, περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης μετὰ τοῦ θεάτρου, τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ δωρικῆς στοᾶς (ΠΑΕ 1966, σ. 82), ὁ δὲ βωμὸς προὔπηρξε τῆς καταστροφῆς. Ἐνδεχομένως ὁ βωμὸς ἀνετέθη κατὰ τὸν μεσολαβήσαντα χρόνον μετὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἡπείρου (168 π. Χ.), ὅτε πλέον ὁ Χάροψ ἦτο πανίσχυρος, καὶ τῆς καταστροφῆς (167 π. Χ.). Ἀλλ' ἡ μορφή τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται παλαιότερα, ἀρμόζουσα μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πρεσβυτέρου Χάροπος, περὶ τὸ τέλος τοῦ 3ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π. Χ. αἰ. Τούτου ὁ πατὴρ θὰ ὠνομάζετο ἐπίσης Μαχατᾶς, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ υἱὸς του εἶχε τὸ αὐτὸ ὄνομα.

Τὸ ζήτημα χρήζει περαιτέρω διερευνήσεως. Βέβαιον πάντως εἶναι, ὅτι

¹ ΠΟΛΥΒ. XXX 15. ΣΤΡΑΒ. VII 7.3. LIV. XLV, 34.5-6. ΠΛΟΥΤ. Αἰμ. 29. 4-5, ΑΠΠ. Ἰλλυρ. 9. PLIN. NH IV 39. EUTROP. L 8.1. Σχετικῶς OOST, ἔ. ἀ. σ. 83-86. M. HOLLEAU, CAH 8, 1930, σ. 272. PHILIPPSON - KIRSTEN, Die Griechischen Landschaften II, I, σ. 223. P. FRANKF, Jb Num. 8, 1957, σ. 31 ἔξ., ἰδίως 39-40. H. H. SCULLARD, ἔ. ἀ. σ. 58 ἔξ. Θ. Ι. ΣΑΡΙΚΑΚΗΣ, Αἰμίλιος Παῦλος, 1962, σ. 118-120 καὶ AE 1964, σ. 105 ἔξ.

ὁ περιβόητος Χάροψ Μαχατᾶ δὲν ἦτο Χάων, ὡς συνήθως πιστεύεται, ἀλλὰ Θεσπρωτὸς ἐκ τοῦ κλάδου τῶν 'Οπατῶν, φύλου ἀγνώστου μέχρι τοῦδε, πιθανῶς βορείως τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ).

*Υπεράνω τοῦ στρώματος τῶν ἐρειπίων τοῦ βουλευτηρίου, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν ἐπὶ τοῦ δαπέδου μὲν κεραμίδες στέγης καὶ ἀνθρακες, ὑψηλότερον δὲ στρώμα λίθων, 0.75 - 0.80 μ., προερχομένων ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν λιθίνων τοίχων, καὶ ἐπὶ σχηματισθείσης ἤδη ἐπιχώσεως, διεπιστώθησαν θεμέλια τοίχων ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος, ὡς συνδετικῆς ὕλης, ἀνήκοντα εἰς οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον, συμφώνως πρὸς τὴν πλειονότητα τῶν νομισμάτων, θὰ εἶχε κατασκευασθῇ κατὰ τὸν 4ον μ. Χ. αἰ. Τούτου ἀπεκαλύφθησαν δύο τοῖχοι εἰς τὴν προέκτασιν τῶν δύο ἀντηρίδων, ἀριστερὰ τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου (σχέδ. εἰκ. 1), λείψανα ἐγκαρσίου τοίχου, ὁ ὁποῖος ἔβαινεν ὑπεράνω τοῦ βάθρου τοῦ Χάροπος¹, καὶ ὀρθογώνιος ἐστία ἐκ λεπτῶν ὀπτοπλίνθων, ρωμαϊκῶν χρόνων, μὲ πολλὴν τέφραν, 8 περίπου μέτρα βορείως τῆς εἰσόδου.

*Ὑπὸς τῶν ἐπιχώσεων τούτων κυρίως εὐρέθησαν τὰ πλεῖστα τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Ἐκ τῶν 40 χαλκῶν νομισμάτων μερικὰ μόνον τοῦ 3ου - 2ου π. Χ. αἰ. εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου, τὰ δὲ λοιπὰ ἐντὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρώματος. Ἐκ τῶν νομισμάτων τούτων 2 εἶναι τῆς Ἑπειρωτικῆς Συμμαχίας², 3 Ἀμβρακίας³, 3 τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν⁴, ἐν Μολοσσῶν τοῦ 4ου π. Χ. αἰ.⁵, ἐν τοῦ Φιλίππου Β', ἐν Ἀκαρνάνων, καὶ ἐν πέταλον ἀσφράγιστον, ἐνδεικτικὸν λειτουργίας νομισματοκοπείου εἰς τὸ ἱερόν⁶, καὶ ἕτερον νόμισμα τοῦ 3ου - 2ου π. Χ. αἰ. Τὰ λοιπὰ 27 εἶναι ρωμαϊκά, 2 αὐτόνομα Νικοπόλεως (μετὰ τὸ 31 π. Χ.), ἐν τοῦ 1ου π. Χ. - 1ου μ. Χ. αἰ., ἐν ἐποχῇ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, 19 τοῦ 4ου μ. Χ. αἰ., 1 βανδαλικὸν καὶ 3 ἀπροσδιόριστα ἔνεκα φθορᾶς⁷.

Συμφώνως πρὸς τὰ νεώτερα τῶν νομισμάτων, τὸ μεταγενέστερον κτή-

¹ Δὲν σημειώνονται εἰς τὸ σχέδιον.

² P. FRANKE, Die antiken Münzen von Epirus, πίν. 12 - 13 V1 - V18 καὶ πίν. 15 V44 - 45.

³ SNG. COR ἀρ. 31, BMC, σ. 95, ἀρ. 15 ἐξ.

⁴ P. FRANKE, ἔ. ἀ. πίν. 37V 272 ἐξ.

⁵ Αὐτόθι πίν. 9V 14 ἐξ.

⁶ 'Ο P. FRANKE, Epirus, σ. 222 - 3, πίν. 52, 1, δημοσιεύει διπλοῦν ἐκ χαλκοῦ πέταλον ἀσφράγιστον ἐκ Δωδώνης, ἐνδεικτικὸν τῆς λειτουργίας νομισματοκοπείου κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Κοινοῦ μετὰ τὸ 148 π. Χ.

⁷ Ἡ ἀναγνώρισις τῶν περισσοτέρων νομισμάτων ὀφείλεται εἰς τὴν εὐγενῆ φροντίδα τῆς νομισματολόγου κ. Μάντως Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου.

ριον κατεσκευάσθη κατὰ τοὺς ὑστάτους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στρώματος προέρχονται ἐπίσης πολλὰ τεμάχια ὑαλίνων ἀγγείων, ὅστρεα πορφύρας καὶ μερικά εὐρήματα προχριστιανικῶν χρόνων. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶχον παρασυρθῇ, ὡς φαίνεται, μετὰ τῶν χωμάτων τῆς ἀνωφερείας, τὰ ὅποια ἐσχημάτισαν τὴν βαθεῖαν ἐπίχωσιν τῶν 3.50 μέτρων.

Κατωτέρω περιγράφομεν συντόμως τὰ σπουδαιότερα :

1. Περὶ τὰ δέκα πήλινα «εἰσιτήρια», γνωστὰ ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς δωρικῆς στοᾶς. Ταῦτα εἴχομεν ἐρμηνεύσει ὡς εἰσιτήρια θεατρικὰ καὶ ὡς ψήφους βουλευτικούς¹. Ἡ παρουσία των καὶ ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ταύτην.

2. Μεταξὺ τῶν συντριμμάτων κεραμίδων, ποὺ ἀπετέλουν, ὡς εἴπομεν, τὸ στρῶμα καταστροφῆς, συνελέγησαν τεμάχια, φέροντα ἐντυπα ὀρθογώνια σφραγίσματα καὶ γράμματα, ἀνήκοντα εἰς ἐπιγραφάς, *Διὸς Νάον, Ἐπὶ Φορμίσσκον*, γνωστὰς ἐκ προηγουμένων ἀνασκαφῶν². Ἐν φέρει ἐντὸς τετραγώνου ἐγκοίλου τὸ ἀπροσδιόριστον μονογράφημα τοῦ πίν. 38β, γνωστὸν ἐκ παλαιότερων εὐρημάτων τοῦ ἱεροῦ³. Εἰς τὸ μονογράφημα περιλαμβάνονται τὰ γράμματα Α, Π, Ρ, Τ, Ν καὶ Κ. Ἐπομένως εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ Κ(ΟΙ)Ν(Ο)Ν ΑΠ(ΕΙ)Ρ(Ω)ΤΑΝ. Πιθανῶς ὁμως ὑπόκειται ὄνομα ἄρχοντος, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σφραγίσματα κεραμίδων.

3. Ἐκ τῶν ρωμαϊκῶν ἐπιχώσεων προέρχονται δύο τεμάχια προϊστορικῆς ἀξίνης μὲ ὀπὴν ἐκ γρανίτου.

4. Χαλκῇ λαβὴ θύρας, σχήματος ἑλλειπτικοῦ, τομῆς ὀκταπλεύρου, ἑλλιπῆς κατὰ τὸ ἔτερον ἄκρον (διάμ. μεγίστη 0.175 μ.), ἀνήκουσα πιθανὸν εἰς τὴν ἀνατολικὴν θύραν τοῦ βουλευτηρίου (πίν. 38α). Εὐρέθῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ στρώματος καταστροφῆς.

5. Χαλκῇ βάσις ἀγγείου, μὲ ραβδωτὴν κόσμησιν, διάμ. 7,5 ἐκ.

6. Στήλη ἐξ ἀσβεστολίθου, ὕψος 0.35 μ., σωζόμε. πλάτ. 0.255 μ. (τὸ ὀλικὸν πλάτος ὑπολογίζεται 0.40 μ. περίπου), μὲ ἀνάγλυφα γράμματα ἐπὶ παραλλήλων ἀναγλύφων γραμμῶν καὶ ὑπεράνω ἀνάγλυφον κλάδον μὲ φύλλα

¹ ΑΔ 16, 1960, σ. 37, πίν. 13β. ΠΑΕ 1966, σ. 79, πίν. 80γ. Πρβλ. ἕτερον ἐκ τοῦ ὕψωματος τοῦ Προφήτου Ἡλίου τῆς Κοινότητος Λουκαβίτσας Ἡλείας, ἐρμηνευόμενον συνήθως ὡς ὑπόθεμα (setter) ἀγγείων κατὰ τὴν ὀπησιν, R. HOWELL, ΑΔ 23, 1968, Χρον., σ. 182, πίν. 138b.

² ΑΔ 16, 1960, σ. 32, πίν. 12γ. ΠΑΕ 1966, σ. 82, πίν. 82.

³ Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Ἡπ Χρον. 10, 1935, σ. 260, 43, πίν. 25β¹². P. FRANKF., ἔ. ἀ. σ. 312, 4, πίν. 61, 4. Ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ ἀπαντᾷ ἐπίσης παραπλήσιον μονογράφημα.

καὶ βαλάνους δρυός· ὕψ. γραμμάτων 3 ἐκ., τοῦ τελευταίου στίχου, 2 ἐκ. Ἡ τεχνικὴ αὕτη, συνήθης εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Ἑλλάδα, μὲ κέντρον τὴν Ἀμβρακίαν, ἔφθασε μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Δωδώνης¹.

Ἐπ' αὐτῆς ἀναγιγνώσκεται :

Ἀνδρ[όμαχος, ἡ -ομένης]

Ἀλεξά[νδρου]

Ἀλέξαν[δρος]

Ἀνδρομ[άχου ἡ -μένους]²

χαίρετε

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων ἡ στήλη χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 2ου - 1ου π. Χ. αἰ. Εἶναι ἡ πρώτη ἐπιτύμβιος στήλη, εὗρισκομένη εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης μὲ ὀνόματα δύο νεκρῶν, πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Ἡρευνήθη προσέτι μικρὸν τμῆμα εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς δωρικῆς στοᾶς, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφελθῇ ὡς δείκτης. Ἐνταῦθα εἶχε διαπιστωθῇ πέρσι μελανὸν στρῶμα, ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀνθρώκων, περιέχον πολλὰ ὄστρακα τοῦ 5ου - 4ου π. Χ. αἰ., μὲ ὥραϊον μελανὸν γάνωμα, μολύβδινα ἐλάσματα μὲ χρηστήριους ἐπιγραφάς, κ. ἄ³. Ἡ παρουσία τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μαρτυρεῖ ὅτι πρόκειται ἀποθέτης, ὀφειλόμενος εἰς κάθαρσιν τοῦ ἱεροῦ. Τὰ χρώματα εἶχον ἀπορριφθῇ ἐκεῖ πιθανὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π. Χ. αἰ., κατὰ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τῆς στοᾶς καὶ τοῦ βουλευτηρίου, πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ ἐδάφους.

Μεταξὺ τῶν εὗρημάτων συγκαταλέγεται καὶ ὄστρακον μὲ στιλπνὸν μελανὸν γάνωμα (πίν. 388), ἀνήκον εἰς κύπελλον ἢ σκύφον, φέρον ἐγχάρακτα γράμματα (grafitti) *εμη κλέπ[τε]* ;], καὶ ἀμφίγραφον μολύβδινον ἔλασμα (πίν. 39 β. γ), διαστάσεων 5,2 × 2,8 ἐκ., τοῦ 4ου π. Χ. αἰ.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς (β) ἔχει χαραχθῇ ἡ ἐρώτησις τοῦ Τιμοδάμου, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας (γ) ἡ ἀπάντησις τοῦ μαντείου.

¹ Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ, Χαριστήριον εἰς Ἀν. Κ. Ὁρλάνδον, Δ', 1967, σ. 386 ἐξ. πίν. CVIII, α. Περὶ τῶν ἐπιτυμβίων τούτων στηλῶν γενικώτερον, ἰδὲ P. M. FRASER - T. RÖNNE, Boeotian and West Greek Tombstones, 1957.

² Ἀπὸ τὰ γνωστὰ ὀνόματα, ποὺ ἀρχίζουν μὲ τὰ γράμματα Ἀνδρομ-, Ἀνδρόμαχος, Ἀνδρομένης, Ἀνδρομήδης (BECHTEL, Die Historischen Personennamen, 1964, σ. 48), τὰ δύο πρῶτα ἀπαντοῦν εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἡπείρου, SGDI 1370· ΠΑΕ 1952, σ. 357 - 8, τὸ δὲ Ἀνδρόμαχος ἦτο προσφιλὲς εἰς τοὺς Μολοσσούς, ὡς σχετιζόμενον πρὸς τὴν Ἀνδρομάχην καὶ ἐμμέσως πρὸς τὰς τρωϊκὰς παραδόσεις, Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 33. Πρβλ. ἐπίσης Syll.⁴ 1169, στ. 60 καὶ AD 23, 1968, σ. 292.

³ ΠΑΕ 1966, σ. 82, 1967, σ. 43.

(α)

*Θεοί. Τύχαν Ἀγαθάν.**᾽Ο Ζεῦ, ἀναίρει Τ[ι]μοδά-**μοι, ἐμπ[ο]ρεύεσθαι**καὶ κατὰ γ[ᾱ]ν καὶ κατὰ θάλασσαν**5 ἀπὸ τοῦ [ᾱ]ργυρίου, ὅσον**καὶ τὸς [h]έλγεται χρόνον ;**Ταῦτα κράτιστα ;*

(β)

*Θεοὶ Τύχαν Ἀγαθάν. Ἐν τοῖ**ἄσκει οἱ[κ]ῆν καὶ καπηλεύ-**ην καὶ ἐμπ[π]ορεύεσθαι, τὰ δ' ἐ-**ν τοῖ γαν . . ἐγδιδόμεν'**ἐμπορε[ύ]εσθαι δὲ χρήματα**ἄγοντα [καὶ] κατὰ γᾱν καὶ κα-**τὰ θάλασσ[α]ν, πωλόντα καὶ**ὠνόμ[ε]νο(ν).*

Τὸ ἔλασμα ἦτο συνεπτυγμένον περὶ τὸ μέσον καὶ ὥς ἐκ τούτου 1 - 2 γράμματα κατὰ μῆκος τῆς πτυχῆς ἔχουν ἐξαφανισθῇ εἰς ἕκαστον στίχον. Ὁ στίχος α4 ἐχαράχθη ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὸ τρίτον διάστιχον μὲ μικρότερα γράμματα. Εἰς τὸν στίχον αβ, μετὰ τὴν λέξιν ΚΑΥΤΟΣ, ὑπάρχει θέσις ἑνὸς γράμματος, τὸ ὁποῖον συνεπλήρωσα μὲ τὸ δασὺ Η, τῆς λ. ΕΛΗΤΑΙ, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς ἐπιγραφὰς ἐξ Ἀνδρου (περὶ τὸ 425 π. Χ.), Ἀργονος (450 π. Χ.) καὶ ἄλλοι¹. Τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ στίχου β7 ἔχουν γραφῇ κανονικῶς τὰ γράμματα ΩΝΟΜ[Ε], ὑπεράνω δὲ τῶν γραμμάτων ΟΜ, λόγῳ ἐλλείψεως χώρου, ἐχαράχθησαν τὰ γράμματα ΝΟ(Ν) (ὠνόμενον = ὠνούμενον).

Τὸ τρίτον γράμμα τῆς λέξεως ΓΑΥ. ., τοῦ β4 στίχου, φαίνεται ὥς ψ (ψῖ), ἀλλ' ἢ κάθετος κεραία εἶναι μᾶλλον τυχαία.

Ἐρωτήσεις, ἀφορῶσαι εἰς ἐπαγγέλματα, εἶναι συχναὶ εἰς τὰς χρηστηρίους ἐπιγραφὰς τῆς Δωδώνης, σπανίως ὅμως ἀναγράφεται ἡ ἀπάντησις τοῦ μαντείου. Ὁ Τιμόδαμος ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ ἔάν εἶναι συμφέρον νὰ διενεργῇ ἐμπόριον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου, ὅσον χρόνον αὐτὸς ἐπιθυμεῖ.

Καὶ ἄνευ τοῦ στίχου α4 ἡ ἐρώτησις εἶναι ἀρτία (᾽Ο Ζεῦ, ἀναίρει Τιμόδαμοι, ἐμπορεύεσθαι ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου κλπ.) καὶ εἰς αὐτὴν ἀντιστοιχεῖ ἡ ἀπάντησις β1 - β4. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Τιμόδαμος ὑπέβαλεν ἐκ νέου τὴν ἐρώτησιν, ἀφοῦ παρενέβαλε τὴν φράσιν, καὶ κατὰ γᾱν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἔλαβε ἐκ δευτέρου τὴν ἀπάντησιν β5 - β7 (ἐμπορεύεσθαι δὲ χρήματα ἄγοντα καὶ κατὰ γᾱν καὶ κατὰ θάλασσαν κλπ.). Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὴν διατύπωσιν τῆς ἀπαντήσεως. Ἐάν ἀρχικῶς εἶχε δοθῇ ὥς ἔχει ἡ ἀπάντησις β1 - β7, θὰ ἐπε-

¹ BUCK, The Greek Dialects, 1965, σ. 53, σ. 190, 7 καὶ σ. 285, 85, 92 - 3.

ρίττευνεν ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἐμπορεύεσθαι, ἡ δὲ διατύπωσις θὰ εἶχεν ὡς ἐξῆς¹·
 ἐν τοῖ ἄστει οἰκῇν καὶ κατηλεύην καὶ ἐμπορεύεσθαι, χρήματα ἄγοντα καὶ
 κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν, πωλόντα καὶ ὠνόμενον· τὰ δ' ἐν τοῖ γαν...
 ἐγδιδόμεν.

Προσέτι εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους β5 - β7, ποὺ ἐγράφησαν ἐκ τῶν ὑστέρων, τὰ διάστιχα καὶ τὰ γράμματα εἶναι μικρότερα, ἵνα ἐπαρκέσῃ ὁ χῶρος διὰ τὴν συμπληρωματικὴν ἀπάντησιν.

Δυσχερεῖαν παρέχει ἡ λέξις ἀργυρίου (= νόμισμα). Ἐν συσχετίζει ὁμῶς πρὸς τὸν στίχον β3 - 4, τὰ δ' ἐν τοῖ γαν... ἐγδιδόμεν (= νὰ μισθώσῃ τὴν κτηματικὴν περιουσίαν ποὺ εἶχεν εἰς τὸ Γαν...), δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ἀργύριον ἦτο ιδιόκτητον μεταλλεῖον τοῦ Τιμοδάμου, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ θεοῦ, οὗτος ὤφειλε νὰ ἐνοικιάσῃ (ἐγδιδόμεν). Ὅμως ἡ λ. ἀργύριον εἰς τὰ λεξικά ἐρμηνεύεται ὡς νόμισμα καὶ ὄχι μεταλλεῖον ἀργύρου (ἀρχ. ἀργυρεῖον ἢ μέταλλον). Μόνον εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου ἀπαντᾷ ἡ λ. ἀργύριον μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀργυρίου (= μεταλλεῖον ἀργύρου). Ἡ λ. ἀργύριον, μὲ τὴν σημασίαν ἀργυρεῖον ἢ μέταλλον, ἀπαντᾷ ὁμῶς εἰς τοὺς Λεξικογράφους, ὅπως εἰς τὸν Πολυδεύκη (VII 99) καὶ εἰς τὰ Lexica Segueriana (271, εἰς BEKKER, Anecd. Graeca, τόμ. I).

Ποῦ εὐρίσκετο τοῦτο τὸ μεταλλεῖον τοῦ Τιμοδάμου δὲν γνωρίζομεν, διότι μόνον τὰ τρία πρῶτα γράμματα τοῦ ὀνόματος διατηροῦνται. Ὑπάρχει θέσις διὰ δύο εἰσέτι γράμματα ἢ καὶ τρία ἴσως, ἐὰν τὸ ἓνα εἶναι γῶτα. Ὅτι δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ὅτι ὁ Τιμοδάμος ἦτο δωριεύς, ὅπως καὶ ἡ διάλεκτος τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ συμπλήρωσις Γαυρίῳ ἢ Γαυρεῖῳ, φροῦριον καὶ λιμὴν εἰς τὴν ΒΑ. Ἄνδρον, ὅπου ὑπῆρχον μεταλλεῖα, ὄχι ὁμῶς ἀργύρου², παρέχει δυσχερείας, διότι ὁ κενὸς χῶρος δὲν ἐπιτρέπει περισσότερα τῶν δύο γραμμάτων.

Ἡ συμπλήρωσις μὲ τὴν λέξιν Γαῦλος, νῆσος παρὰ τὴν Μελίτην, εἰς τὴν σικελικὴν θάλασσαν, ἢ Γαῦδος, νῆσος παρὰ τὴν ΝΔ. Κρήτην (γαῦλος = ὀλκάς, πλοῖον φορηγόν) εἶναι ἐπίσης ἀμφίβολος καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν χώρου, ἀλλὰ κυρίως διότι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὰς δύο νήσους μεταλλεῖα ἀργύρου.

Τέλος ἀνεσκάφη στρῶμα ἀνατολικῶς τοῦ ἀρχαίου βουλευτηρίου, μεταξὺ

¹ Τὴν ἐπανάληψιν τοῦ ἐμπορεύεσθαι παρετήρησεν ὁ συνάδελφος καθηγητῆς κ. Φ. 'Ι. Κακριδῆς, ὁ ὁποῖος μοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀνωμαλίας αὐτῆς.

² PHILIPPSON - KIRSTEN, Die Griechischen Landschaften IV, σ. 90 καὶ 92 - 3.

πρώτης καὶ δευτέρας ἐξωτερικῆς ἀντηρίδος, ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ὁποίου ἀνέδειξε περισσότερον τὸ οἰκοδόμημα. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἀντηρὶς δὲν συνδέεται ὀργανικῶς μετὰ τοῦ τοίχου, τὸ δὲ θεμέλιον βαίνει ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους, πιθανὸν προσετέθη βραδύτερον. Παρὰ τὰ θεμέλια ταύτης εὗρέθη χαλκοῦν νόμισμα τοῦ 3ου - 2ου αἰ., μετὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἡρακλέους δεξιὰ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας ρόπαλον καὶ φαρέτρα.

Προσέτι δύο περίπου μέτρα βορείως τοῦ τοιχαρίου, πού εὐρίσκεται πρὸς Βορρὰν τοῦ βάθρου 1, ἀπεκαλύφθη ἕτερον ὅμοιον τοιχάριον, μετ' ὧν πρὸς τὴν νοτίαν πλευράν (δὲν σημειώνεται εἰς τὸ σχέδιον 1). Ἀμφότερα τὰ τοιχάρια κατεσκευάσθησαν διαδοχικῶς διὰ τὰ συγκρατοῦν τὰς ἐκ τῆς ἀνωφερίας τοῦ λόφου συσσωρευμένας ἐπιχώσεις, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ ἐκάλυπτον τὰ πρὸς Νότον τιμητικὰ βάθρα. Εἶναι ἐπομένως τὰ δύο τοιχάρια ἀρχαιότερα τῆς καταστροφῆς τῶν βάθρων (167 π. Χ.). Ἐπειδὴ αἱ ἐπιχώσεις αὗται παρεσύρθησαν ἐκ τῶν κλιτύων τοῦ λόφου, τὰ ἀρχαιότερα εὐρήματα εὗρέθησαν ὑπεράνω τῶν νεωτέρων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ χρονολόγησις τούτων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς στρωματογραφίας δὲν εἶναι δυνατή.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων περιγράφομεν τὰ σπουδαιότερα :

Τμήμα μολυβδίνου ἐνεπιγράφου ἐλάσματος, σωζομένων διαστάσεων $7,5 \times 3,1$ ἐκ. Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς :

ΠΕΡ ΤΑΣ ΠΑΝΚΛΑ - - -

Ε ΚΛΕΟΓΕΝΑΙ - - -

ἐπὶ τῆς ἐτέρας μετ' ἄλλην γραφὴν :

ΠΡΑΞΑΓ[Ο]ΡΑ - - -

ΠΟΤΕΡΟΝ ΜΕΝΤΑ - - -

Γράμματα τοῦ 5ου π. Χ. αἰ.

Ἐπὶ ἐτέρου τμήματος ὁμοίου ἐλάσματος, σωζομένων διαστάσεων $4,6 \times 1,55$ ἐκ., τοῦ 4ου π. Χ. αἰ., ἔχουν χαραχθῇ διαδοχικῶς διάφοροι ἐρωτήσεις.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς διακρίνονται τὰ γράμματα :

ΘΕΟΣ ΑΚΑΡΙ - - -

ΘΕΟΣ ΤΥΧΑ ΗΤΑ - - -

ΑΙΣΑ < - - -

ΤΕΙΝ - - -

ἐπὶ τῆς ἐτέρας : ΕΝΟΤΑΥΤΕΑ.

Ἐπὶ δὲ τρίτου μικροῦ ἐλάσματος : Η ΕΚ ΣΟΥ. ΑΣ.

Ὅστρακα γνησίως μυκηναϊκά, εἰσαχθέντα ἔξωθεν, ἀνήκοντα εἰς εὐρύστομα ἀγγεῖα, κύπελλα, ὑψίποδας κύλικας κ. ἄ. (πίν. 40α-γ).

Ἡ γραπτὴ διακόσμησις, μετὰ γάνωμα μελανὸν ἢ καστανόν, ἐνίοτε λάμπον, καὶ ὀριζοντίας ταινίας, ὁμορρόπους γωνίας, σπείρας, ναυτίλους, εἶναι τυπικὴ τῆς ΥΕ ΙΙΙ Α2 - Β. Μεταξὺ τῶν ὁστράκων περιλαμβάνονται καὶ με-

ρικὰ μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν εἰς τὴν Δυτ. Μακεδονίαν, τὴν Βόρειον καὶ τὴν Κεντρικὴν Ἡπειρον, ἀμυνοχρόμων γραπτὴν γεωμετρικὴν κεραμεικὴν (τύπου Μπουμπούστι).

Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ παρουσία λειψάνων μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς, τὰ ὁποῖα, παραλλήλως πρὸς τὰ χαλκᾶ μυκηναϊκὰ ὄπλα τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἡπέρου, ἐπιβεβαιώνουν τὴν ὁμηρικὴν παράδοσιν (Ἰλ. Β 748 - 750, Π 233 ἐξ.) περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς Ἡπέρου κατὰ τὴν ΥΕ ΙΙΙ περίοδον μὲ τὴν ἀρχαϊκὴν Ἑλλάδα¹.

Εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ μὲ ἀνέπαφον τὴν τεφροπρασίνην στίλβουσιν πάτιναν διατηρεῖται ὁ χυτὸς διπλοῦς πέλεκυς, ἐξαχθεὶς ἐκ μήτρας ἐκ δύο τεμαχίων, μήκους 18,4 ἐκ., ὕψ. 4,9 εἰς τὸ μέσον, 6,8 ἐκ. εἰς τὰς ἀκμὰς (πίν. 38γ). Ὁ τύπος ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς 2ας χιλιετηρίδος καὶ θεωρεῖται βορείου καταγωγῆς ἔνεκα τοῦ κυματιστοῦ περιγράμματος, τῆς ἐλλειπτικῆς ὀπῆς (διάμ. 4,2 καὶ 1,8 ἐκ.) καὶ τῶν καμπύλων ἀκμῶν².

Κεφαλὴ χαλκοῦ ἱππαρίου μὲ μέρος τοῦ λαιμοῦ, τοῦ τέλους τοῦ 8ου π. Χ. αἰ.

Σφραγὶς κυλινδρική ἐκ πηλοῦ κεραμόχρου, ὕψους 5 ἐκ., διάμ. 5,5 ἐκ., μὲ ὀπὴν διαμπερῇ κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος, τῶν ὑστέρων γεωμετρικῶν χρόνων (πίν. 41β). Ἐπὶ τῆς παραπλεύρου ἐπιφανείας ὑπάρχει ἑγγλυφος παράστασις δυσερμηνεύτος, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει τὸ ἀνάπτυγμα (πίν. 41γ). Παρίσταται ἔλαφος, τρέχουσα πρὸς δεξιὰ (εἰς τὸ ἀνάπτυγμα), στρέφουσα πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. Ἀκολουθοῦν πιθανῶς μορφή, καθημένη ἐπὶ δίφρου, ἢ τρίπους, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου ἴσταται πτηνὸν ἴσως, καὶ ὀρθογώνιος κατασκευή, ἡ ὁποία δυνατόν νὰ ἐκληφθῇ ὡς κτίσμα. Ὁ κύλινδρος ἀπομιμεῖται ἔλεφαντίνους καὶ ὀστεῖνους κυλίνδρους, γνωστοὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου³.

Εἰς ὑπερκείμενον στρώμα εὐρέθῃ ἑτέρα πηλίνῃ σφραγίς, σχήματος κυλίνδρου, μὲ κοίλας τὰς πλευρὰς καὶ τροῖμα διαμπερές, διαμ. 5,7, ὕψ. 2,7 ἐκ., ἐπὶ τῆς μιᾶς βάσεως τῆς σφραγίδος (πίν. 42α) ἑγγλυφος ἐξάφυλλος ρόδαξ ἐντὸς ἀστραγαλοειδοῦς κύκλου, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δορκάς, κινουμένη πρὸς ἀριστερὰ (εἰς τὸ ἀνάπτυγμα) τῆς Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς⁴.

¹ Διὰ τὰ μυκηναϊκὰ εὐρήματα εἰς τὴν Ἡπειρον ἰδὲ ἐν συντομίᾳ, Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΝ, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 5 ἐξ. καὶ PPS 23, 1967, σ. 30 - 36. Ι. Π. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Νέοι κιβωτισόχημοι τάφοι τῆς ΥΕ ΙΙΒ - Γ περιόδου ἐξ Ἡπέρου, ΑΕ 1969, σ. 179 ἐξ., ἰδίως 191 ἐξ.

² Συγκέντρωσιν ὕλικου ἰδὲ εἰς Ν. G. L. HAMMOND, Epirus, σ. 333 ἐξ., εἰκ. 22 C, E, F.

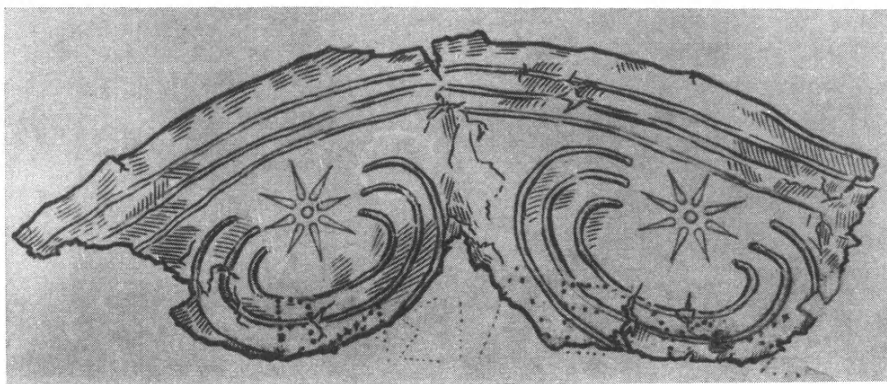
³ J. BOARDMAN, Island Gems, a Study of Greek Seals in the Geometric and Early Archaic Periods, London 1963, σ. 135 (K) καὶ σ. 162. Διὰ τὸ σχῆμα εἰκ. 14 M₁₂, M₁₃.

⁴ E. L. MARANGOU, Lakonische Elfenbein und Beinschnitzereien, Tübingen 1969, ἀρ. 77, 82, 83, πίν. 96a, 102a, 103a.

Ἀρύβαλλος κορινθιακὸς τῆς πρῶτου κορινθιακῆς περιόδου τοῦ τέλους τοῦ 7ου π. Χ. αἰ., συγκολληθεὶς ἐκ πολλῶν τεμαχίων, ἀλλ' ἑλλιπὴς τὸ στόμα καὶ περὶ τὴν βάσιν (πίν. 41α). Διακρίνονται ἐγγάρακτος πάνθηρ ἀντωπὸς καὶ ὀκτάφυλλοι ἐγγάρακτοι ρόδακες, εἰς δὲ τὴν βάσιν γραπτὸς δεκάφυλλος ρόδαξ.

Ἀργυροῦς στατῆρ Αἰγίνης, τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου π. Χ. αἰ. (πίν. 42β) Ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως θαλασσία χελώνη, σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος τῆς Καλαυρείας, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας «ἐγκοῖλον τετράγωνον», ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων χιαζομένων γραμμῶν καὶ πέντε ἐγκοίλων τριγώνων¹.

Σφυρήλατον χαλκοῦν ἔλασμα, συνηλωμένον ἄλλοτε ἐπὶ μεταλλίνου ἀντικειμένου (κατόπτρου;), ὅπως δεικνύουν ὀπή, κρίκος καὶ λείψανα συγ-

Εἰκ. 2. Σχέδιον τοῦ σωζομένου τμήματος τῆς χαλκῆς μακεδονικῆς ἀσπίδος τοῦ πίν. 42γ.

κολλητικῆς ὕλης ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας· σωζόμενον ὕψ. 6,5 ἐκ. Παρίσταται τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ περρωτοῦ Ἑρωτος, μὲ μικρὰν στροφὴν τοῦ σώματος πρὸς δεξιὰ του, ὅπου κινεῖται ὁ δεξιὸς βραχίον καὶ κατευθύνεται τὸ βλέμμα του (πίν. 40δ). Ἡ τεχνοτροπία ὁμοιάζει στενῶς πρὸς ἔκτυπον ἐπὶ χαλκοῦ ἐλάσματος κεφαλὴν γυναικός, ἥ ὅποια κινεῖται ζωηρῶς πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἐκ τῆς συνεχομένης δωρικῆς στοᾶς².

Σφυρήλατον χαλκοῦν ἔλασμα, τμήμα τῆς περιφερείας μακεδονικῆς ἀσπίδος, μὲ τοὺς χαρακτηριστικοὺς μηνίσκους καὶ τοὺς ὀκτακτίκους ἀστερίσκους

¹ MILBANK, The Coinage of Aegina, NNH, ἀρ. 24, σ. 22, πίν. I, ἀρ. 12 (Period II, 600 - 550 π. Χ.).

² ΠΑΕ 1967, πίν. 32δ.

(πίν. 42γ καὶ σχέδ. εἰκ. 2). Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ ἐλάσματος διακρίνονται ἕξ γράμματα διάστικτα, τὰ ὅποια ἀποδίδουν τὴν πρώτην λέξιν ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς : ΒΑ[ΣΙ]ΛΕΥΣ. Ἡ μορφὴ τῶν γραμμάτων χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 4ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 3ου π. Χ. αἰ. Προφανῶς πρόκειται ἀνάθημα τοῦ βασιλέως Πύρρου εἰς τὸν Δία τὸν Νάϊον καὶ τὴν Διώνην, ἐκ τῶν μακεδονικῶν λαφύρων, κατὰ τὴν μάχην εἰς τὰ περὶ τὰ Στενὰ τοῦ Ἀφού, πλησίον τῆς Ἀντιγονείας, ὅτε ἐνίκησε τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς μισθοφόρους Γαλάτας τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ (274 π. Χ.). Κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὰς μὲν γαλατικὰς ἀσπίδας (θυρεοὺς) ἀφιέρωσεν ὁ Πύρρος εἰς τὸ ἐπίσημον ἱερὸν τῶν Θεσσαλῶν, τῆς Ἰωνίας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Ἰωνά, παρὰ τὴν σημερινὴν Φίλαν, μὲ ἐπίγραμμα, τὸ ὅποιον ἀποδίδεται εἰς τὸν Λεωνίδα τὸν Ταραντῖνον, τὰς δὲ μακεδονικὰς ἀνήρτησε, συμφώνως πρὸς ἕτερον ἐπίγραμμα τοῦ αὐτοῦ πιθανῶς ποιητοῦ, εἰς τοὺς κίονας τοῦ ναοῦ τοῦ Δωδωναίου Διός¹.

Καὶ ἄλλοτε ὁ Πύρρος εἶχεν ἀφιερῶσει εἰς τὸν Δία τὸν Νάϊον ρωμαϊκὰς ἀσπίδας ἐκ τῶν λαφύρων μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Ἰταλίας μάχην (280 π. Χ.), μὲ ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ ἀσπίδος ρωμαϊκῆς, σήμερον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον², προσφάτως δὲ εὑρέθη εἰς Δωδώνην χαλκοῦν ἔλασμα μὲ ἐτέραν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Πύρρου³.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὴν νέαν, ἥ ὁποία συνώδευε τὸ ἐπίγραμμα καὶ τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου, ὥς ἐξῆς περίπου : Βα[σι]λεὺς [Πύρρος καὶ Ἡπειρώται ἀπὸ Μακεδόνων Διὶ Ναῖω].

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ

¹ P. LÉVÊQUE, Pyrrhos, σ. 565 ἐξ. ΑΕ 1959, σ. 91.

² SGDI 1368. Syll.³ 392.

³ ΠΑΕ 1966, σ. 77 - 8, πίν. 80α.

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1966 εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ χωρίου Νησί Ἀλεξανδρείας ἀναφανέντος καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος του ἐρευνηθέντος ρωμαϊκοῦ λουτρῶνος (ΠΑΕ 1966, σ. 24 - 29) ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1968 ὑπὸ τῆς ὑπογραφούσης¹.

Ὡς σκοπὸς τῆς ἐφετινῆς ἐργασίας ἐτέθη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ ὡς ἄνω κτηρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διακρίβωσις τοῦ ἐὰν τοῦτο περιεβάλλετο καὶ ὑφ' ἑτέρων κτισμάτων. Ὡς προσφορώτεροι διὰ τὴν ἔρευναν ἐθεωρήθησαν οἱ κατὰ τὸ βόρειον καὶ τὸ δυτικὸν πέρας τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους 1966 τομεῖς.

Εἰς τὸν βόρειον τομέα καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ κτήριο ἐχαράχθη μία παραλληλογράμμου διατομῆς τομῇ, ἣτις οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀπέδωκε, καίτοι ἡρευνήθη μέχρι βάθους 0.50 μ. Τὰ εἰς βάθος 0.30 μ. περισυλλεγένητα θραύσματα κεράμων καὶ πλίνθων θὰ ἀνῆκον ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀνωδομίαν καὶ τὴν στέγην τοῦ κτηρίου, θὰ κατέπεσον δὲ κατὰ τὴν καταστροφὴν τούτου.

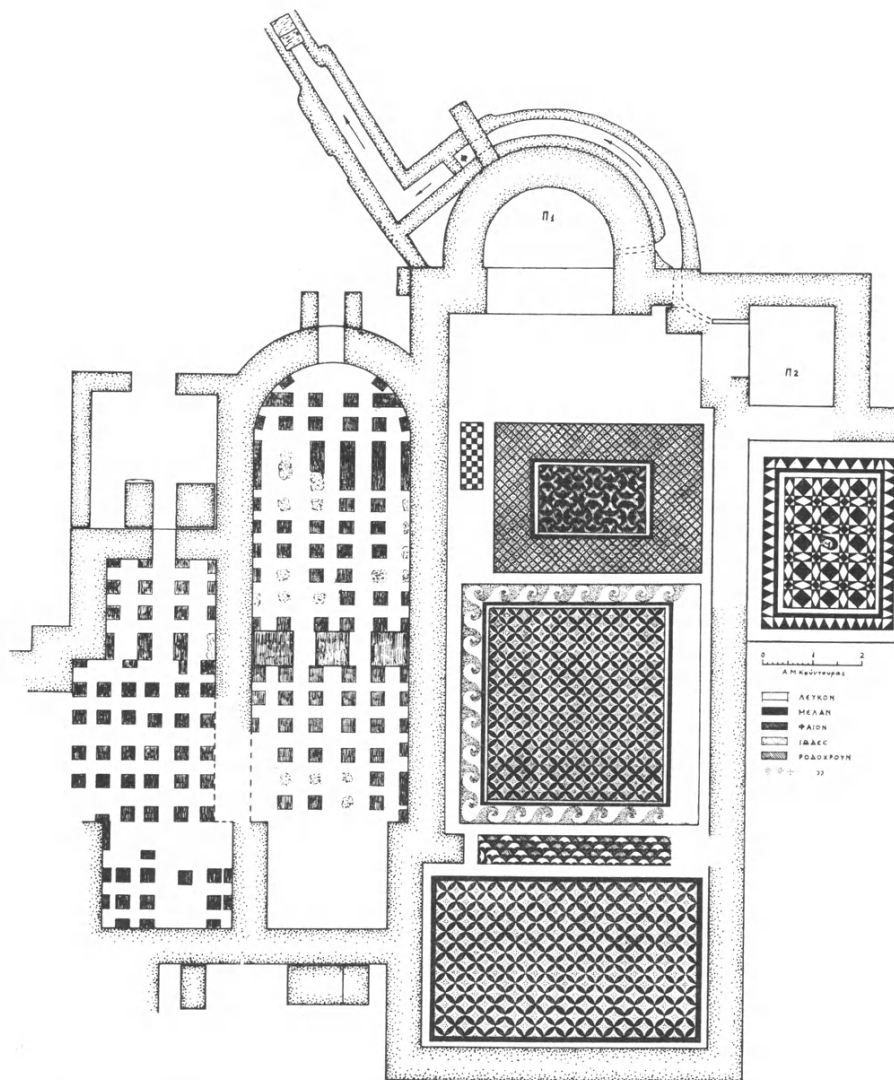
Δυτικῶς τοῦ κτηρίου καὶ ἐπίσης παραλλήλως πρὸς αὐτὸ ἐχαράχθησαν ἕτεραι δύο παραλληλογράμμου διατομῆς τομαί, αἵτινες παρουσίασαν τμήματα θεμελιώσεων. Κατόπιν τούτου καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ πρὸς Βορρᾶν τομέως, ἀποδειχθέντος ἀγόνου, ἡ ἀνασκαφὴ διεξήχθη μετ' ἐπιτάσεως εἰς τὸν δυτικὸν τομέα πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν νέων στοιχείων καὶ πληροστέραν κατανόησιν τῆς λειτουργίας τοῦ κτηρίου.

Κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς μεγάλης αἰθούσης τῶν τριῶν μωσαϊκῶν δαπέδων² (βόρειον τμήμα, πρβ. ΠΑΕ 1966, 28) καὶ κατὰ τὸν μέγαν ἄξονα

¹ Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβον μέρος ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Ἰω. Τονράτσογλου καὶ ὡς ἐπιστάτης ὁ Ἀρχιφύλαξ τοῦ Μουσείου Βεροίας Παν. Ξυλαπετσίδης. Τὸ σχέδιον συνεπλήρωσεν ὁ σχεδιαστὴς κ. Ἀργ. Κούντορας. Ἀπαντας εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν πολύτιμον συνδρομὴν των.

² Τὸ ἐν ΠΑΕ 1966, σ. 26 σχέδιον ἔχει τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς αἰθούσης ταύτης κατὰ συμπλήρωσιν, δι' ὃ καὶ παρουσιάζει διαφορὰν πρὸς τὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς συμπληρωθὲν καὶ αὐτόθι δημοσιευόμενον σχέδιον. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν μήκος τῆς αἰθούσης ταύτης εἶναι 14.60 μ. καὶ οὐχὶ 12.80 μ., ὡς ὑπελογίσθη ἀρχικῶς. Ἡ πλάτους 1.80 μ. νεωστὶ ἀποκαλυφθεῖσα αὕτη λωρὶς οὐδὲν ἴχνος ψηφιδωτῆς ἐπιστρώσεως παρουσίασεν.

αὐτῆς ἀπεκαλύφθη ἡ ἀρχὴ ἀνωδομῆς ἀψίδος, μορφῆς ἐπηυξημένου ἡμικυκλίου, ἐσωτερικῶν διαστάσεων χορδῆς μὲν 2.64 μ. βέλους δὲ 1.63 μ.

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ παρὰ τὸ Νησί Ἀλεξανδρείας.

(εἰκ. 1, πίν. 43α). Ὁ ἡμικυκλικός, πάχους 0.75 μ., τοῖχος τῆς ἀψίδος εἶναι ἐκτισμένος διὰ θραυσμάτων πώρου λίθου, συνδεδεμένων δι' ἀμμοκονιάματος

κατὰ τὸ «κολυμπητόν» σύστημα. Παχέα στρώματα ἀμμοκονιάματος διασώζονται ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἄνω ὀριζοντίου ἐπιφανείας τοῦ τοίχου τούτου. Οὗτος ὀρίζεται ἐξωτερικῶς ὑπὸ ἡμικυκλικοῦ ὠσαύτως, ὁμοκέντρου πρὸς αὐτὸν κτιστοῦ ἀγωγοῦ, οὗτινος ὁ πυθμὴν καλύπτεται ὑπὸ μεγάλων ὀπτοπλίνθων. Πλάτος ἀγωγοῦ 0.24 μ., ὕψος 0.31 μ. Πάχος τοίχων ἀγωγοῦ ± 0.32 μ. Ἐσωτερικῶς ἡ ἀψὶς σχηματίζει πύελον, σωζομένον βάθους ± 0.31 μ., φέρουσιν κατὰ τὰς παρειάς της ὑπολείμματα ὀρθομαρμαρώσεως (διασώζει ἐννέα πλάκας ἐκ μαρμάρου). Τὸ δάπεδον τῆς πύελου ἐξ ἄλλου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ παχέος ἐρυθροποῦ ἀσβεστοκονιάματος διασωθέντων ἀποτυπωμάτων, ἔφερε ποτε μαρμαροθέτημα. Ἡ πύελος ἐπεκοινώνει πρὸς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῇ βοηθείᾳ χθαμαλοῦ τοίχου - κατωφλίου, καλυπτομένου καὶ τούτου ὁμοίως ὑπὸ κονιάματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διασώζονται εἰσέτι οἱ τύποι τῶν ἀρμῶν τῶν ὑπαρχουσῶν ποτε ἀλλὰ μὴ ἀνευρεθεισῶν μαρμαρίνων πλακῶν στρώσεως.

Ἐκατέρωθεν τοῦ κατωφλίου, κατὰ τὸ νότιον καὶ τὸ βόρειον πέρασ αὐτοῦ, ὑψοῦνται παραστάδες εἰς σχῆμα Γ, ἐκτισμέναι δι' ἐπαλλήλων ὀπτοπλίνθων (σῶζ. ὕψος 0.24 μ.). Ὁ πώρινος τοῖχος - κατώφλιον συνεχίζεται μόνον βορείως, τέμνων τὸν ἡμικυκλικὸν ἀγωγόν, ὅστις καὶ συνεχίζεται ὑπ' αὐτὸν καὶ περατοῦται εἰς ἀπόστασιν 3.56 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἡμικυκλικοῦ κτίσματος, ἀποτελῶν τοιοῦτοτρόπως τὸ δυτικὸν ὄριον ἐτέρας πύελου, ὀρθογωνικῆς, διαστάσεων 1.67 μ. \times 2.02 μ. Ἡ πύελος αὕτη ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν πέρασ τοῦ μικροῦ δωματίου¹, ἐν ᾧ τὸ μωσαϊκὸν δάπεδον μὲ τὴν γυναικίαν κεφαλὴν (ΠΑΕ 1966, 26, πίν. 10 β). Ὡς καὶ ἡ ἡμικυκλικὴ πύελος φέρει καὶ αὕτη κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς παρειάς της ὑπολείμματα ὀρθομαρμαρώσεως κατὰ τμήμα δὲ τοῦ δαπέδου της ἔχνη μαρμαροθετήματος.

Ἀμφότεραι αἱ πύελαι² ἀπωχετεύοντο διὰ κοινοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, κατεσκευασμένου ὁμοκέντρως πρὸς τὴν ἡμικυκλικήν (ἰδὲ ἀνωτέρω). Οὕτω, ὑπὸ τὸν πάχους 1.06 μ. νότιον τοῖχον τῆς ὀρθογωνικῆς πύελου καὶ κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον αὐτοῦ στενός, πλάτους 0.10 μ., ἀγωγός, ἐπικοινωνεῖ μεθ' ἐνὸς τετραγώνου φρεατίου, ἐστεγασμένου ποτὲ καὶ συγκοινωνοῦντος μετὰ τοῦ ἡμικυκλικοῦ ἀγωγοῦ κατὰ τρόπον, ὥστε τὰ ἐκ τῆς πύελου ταύτης

¹ Λόγῳ τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν τοίχων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, ἐὰν ἡ πύελος ἐπεκοινώνει πρὸς τὸ ὡς ἄνω μικρὸν δώματιον. Τουναντίον ὑπάρχουσι σαφεῖς λείψανα παραστάδος πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ μεγάλου διαμερίσματος (νότιον).

² Πιθανώτατα αἱ δύο πύελαι ταυτίζονται ἀντιστοίχως πρὸς τὸ Labrum καὶ τὸν Alveus τῶν μεγάλων λουτρῶνων. Enciclopedia Classica, τόμ. XII «Arte Romana», τόμ. I, «L'Architettura Romana», 1959, 74.

ἴδατα νὰ διοχετεύονται τελικῶς, βοηθούσης πρὸς τοῦτο καὶ τῆς ποιᾶς τινος κλίσεως τοῦ ὅλου συστήματος, εἰς τὸν ἄγωγόν τοῦτον. Εἰς τὸν αὐτὸν ἄγωγὸν ἐξ ἄλλου καταλήγουσι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἡμικυκλικῆς πυέλου ὕδατα τῇ βοηθείᾳ ἐτέρου ἄγωγου, στενοῦ, διερχομένου ὑπὸ τὸν πάχους 0.75 μ. τοίχον τῆς ἀψίδος κατὰ τὸ βορειοανατολικόν του ἄκρον. Ἐνδείξεις ὑπάρχουσιν, ὅτι καὶ ἡ μεγάλη αἴθουσα ἀποχετεύετο διὰ τοῦ αὐτοῦ ἄγωγου (βλ. ἐσοχὴν κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν τῆς γωνίαν).

Κατὰ τὸ νότιον τμήμα τοῦ ἄγωγου τούτου καὶ ἐφαπτόμενον στενῆς ἀντηρίδος τῆς ἀψίδος (πίν. 43β) ὑπάρχει, εἰς ὑψηλότεραν τῆς κοίτης τοῦ ἄγωγου στάθμην, φρεάτιον διαστάσεων 0.35×0.30 μ. Τοῦτο φαίνεται ὅτι συνέλεγε τὰ ὕδατα ἐκ τοῦ ὑπερχεριστοῦ τῆς ἡμικυκλικῆς πυέλου καὶ διὰ τινος μικροῦ, διατομῆς 0.10×0.05 μ., ἄγωγου τὰ ὠδήγει εἰς τὴν κοίτην τοῦ ἡμικυκλικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διετηρεῖτο μία ἀνωτάτη στάθμη τῶν ὑδάτων τῆς πυέλου.

Ὁ μεγάλος ἄγωγός, δι' οὗ ἐγίνετο ἡ κοινὴ ἀποχέτευσις, περιβάλλει τὴν ἀψίδα τῆς ἡμικυκλικῆς πυέλου, ἐφαπτόμενος αὐτῆς καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἀναπτύγματός της πλὴν τοῦ κατὰ τὴν νοτίαν ἐξωτερικὴν γωνίαν τμήματός της. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κάμπτεται οὗτος κατ' ὀρθὴν γωνίαν (πίν. 43β) μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Δυσμὰς καὶ προχωρεῖ ὑπὸ τὸ εἰσέτι ἄσκαπτον τοῦ ἄγρου, στενούμενος προοδευτικῶς (πλάτος ἀπὸ 0.47 - 0.43 μ.). Ὡς καὶ κατὰ τὸ πρῶτον τμήμα του, τὸ ἡμικυκλικόν, ὁρίζεται ὑπὸ δύο τοίχων, ὧν ὁ μὲν βορειοδυτικὸς εἶναι ἐκτισμένος διὰ πλίνθων τῇ βοηθείᾳ ἀσβεστοκονιάματος, ὁ δὲ νοτιοανατολικὸς διὰ δύο σειρῶν πωρίνων δόμων ἄνευ συνδετικοῦ, συνολικοῦ ὕψους 0.87 μ., ἐπὶ τῶν ὁποίων σφίζονται δύο σειραὶ πλίνθων. Ἡ ἐπὶ τὸ ἐπιμελέστερον καὶ ἰσχυρότερον κατασκευὴ τοῦ τοίχου τούτου ὑπαγορεύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπ' αὐτὸν κυρίως κατηνύνητο ἡ ροὴ τοῦ ἀποχετευομένου ὕδατος προτοῦ νὰ διοχετευθῇ τοῦτο ἐντὸς τοῦ στενομένου τμήματος τοῦ ἄγωγου¹. Τὸ τελευταῖον τοῦτο καλύπτεται ἐρμητικῶς δι' ὀπτοπλίνθων, διαστάσεων 0.40×0.34 μ., τῶν ὁποίων οἱ ἄρμοι ἔχουσι σφραγισθῇ ἰσχυρῶς δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸ ὅτι ἐπιστεύετο κατ' ἀρχάς, ἡ ἀψὶς τοῦ ἔνδον οἴκου (Caldarium) δὲν εἶναι πλήρης. Κατὰ τὸ μέσον της ἐβεβαιώθη ἀνοιγμα πλάτους 0.52 μ. καὶ ἐκατέρωθεν τούτου δύο μικροὶ πεσσοὶ ἐκ πλίνθων ἐν

¹ Ἡ στένωσις (τοῦ ἄγωγου) ἄρχεται εἰς ἀπόστασιν 4 μ. νοτιοδυτικῶς τοῦ σημείου ἀλλαγῆς τῆς κατευθύνσεώς του. Διὰ τεχνικοῦς λόγους ἀπεφεύχθη ἡ καθ' ὅλον τὸ ἀποκαλυφθὲν μῆκος του ἀποτύπωσις τοῦ ἄγωγου ἐπὶ τοῦ σχεδίου. Τὰ ὑπολειπόμενα τρία μέτρα θὰ σχεδιασθῶσιν ἅμα τῷ πέρατι τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῇ ἀποκαλύψει τοῦ ἄγωγου καθ' ὅλον του τὸ μῆκος.

εἶδει ἀντηρίδων. Τὸ ἐπιπόλαιον τῆς κατασκευῆς τῶν ἐν λόγῳ πεσσῶν μαρτυρεῖ περὶ μεταγενεστέρως πιθανὸν προσθήκης εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ κτηρίου, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς δημιουργίας ἐνὸς εἰσέτι Praefurnium, ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ ἔτους 1966 ἀποκαλυφθέντος παρομοίου εἰς τὸν μέσον οἶκον. Τὸ ἀνευρεθὲν δεύτερον Praefurnium θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο ὑπαίθριον.

Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα νοτίως τοῦ μέσου οἴκου ἀπεκάλυψε παραλληλόγραμμον χώρον μετὰ στενῆς ἐξόδου πρὸς Δυσμᾶς, οὗτινος τὰ ὕψους 0.40 - 0.50 μ. τοιχία, ἐκτισμένα διὰ τοῦ «κολυμπητοῦ» συστήματος, φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιπολαίας κατασκευῆς. Ὑπόθεσις, ὅτι τὸ ἀποκαλυφθὲν δωμάτιον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐχρησίμευεν ὡς Apodyterium, φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανος.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὗρημάτων, ἐξαιρετικῶς πενιχρῶν ἐξ ἄλλου εἰς ποσότητα, ἀναφέρονται λαβαὶ καὶ ὄστρακα μεγάλων ἀγγείων, φέροντα παραλλήλους πλαστικὰς αὐλακας, θραύσματα ὑαλίνων ἀγγείων, ὅστᾳ ζώων καὶ τμῆμα ἄνω γνάθου ἵπποειδοῦς, ἅπαντα ἀνευρεθέντα εἰς τὸν δυτικῶς, ἐκτὸς τοῦ κτηρίου, χώρον. Ὑπολείμματα καύσεως παρατηρήθησαν κατὰ τὴν ἐξοδον τοῦ δευτέρου Praefurnium.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΑΟΥΣΗΣ

(Πίν. 44 - 49)

Ἡ ἀνασκαφή τῆς περιοχῆς τοῦ Νυμφαίου τῆς Μιέξης, διακοπεῖσα κατὰ τὸ 1967, ἐπανελήφθη κατὰ τὸ 1968. Εἶχε κύριον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν διαπίστωσιν λειψάνων κατασκευῶν, τὰ ὅποια, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐκπληκτικὰ λαξεύματα καὶ τὰ κινητὰ εὐρήματα τῶν προηγουμένων δύο ἀνασκαφικῶν περιόδων, θὰ ἐστήριζον ἀρκούντως τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Νυμφαίου καὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ ἀντικειμενικὸς οὗτος σκοπὸς ἐπετεύχθη, μολονότι τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀκίνητα λείψανα ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι σχετικῶς πτωχά, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀνασκαφή δὲν εἶναι δυνατόν ἀκόμη νὰ ἐκταθῇ εἰς σαφῶς ἐλπιδοφόρα σημεῖα, δηλαδὴ ἐντὸς κτημάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἐξαγορὰ δὲν συνετελέσθη εἰσέτι.

Πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἐκαθαρίσθη ἐκ νέου ἡ κατὰ τὰ ἔτη 1965 - 1966 ἀποψιλωθείσα περιοχὴ, ἣτις εὐρέθη καὶ πάλιν ὑλομανοῦσα μετὰ ἐγκατάλειψιν ἑνὸς ἔτους. Ἡ ἀποψίλωσις ἐξετάθη καὶ εἰς νέας περιοχὰς ἥτοι α) περὶ τὴν πρόσβασιν ἀπὸ τῆς ἀγροτικῆς ὁδοῦ Κοπανοῦ - Ναούσης, β) περὶ τὸ «κεφαλάρι» καὶ γ) περὶ τοὺς ὑδραύλακας. Δηλαδὴ ἀπεγυμνώθη τελείως ἡ περιοχὴ τοῦ ἀριστεροῦ τμήματος τῆς εἰκόνης ἐν ΠΑΕ 1965, πίν. 48α (πίν. 44α).

Κατέστη οὕτω δυνατόν νὰ γίνουν ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις. Ἐφάνησαν αἱ παρειαὶ τοῦ βράχου περὶ τὰ στόμια ἢ «μάτια» τοῦ κεφαλαριοῦ. Ἐχουν νῦν φυσικὴν ὄψιν καὶ δὲν παρουσιάζουν ἔντεχνόν τι χαρακτηριστικὸν ἀξιοσημείωτον.

Ὅχι ἥττον ἐντὸς τοῦ ἐγκιβωτισμένου ρεύματος διεπιστώθησαν λείψανα κατασκευῶν, ἐξ ὧν ἄλλα διατηροῦνται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος καὶ ἄλλα διαφαίνονται ἐντὸς αὐτοῦ. Τὰ τελευταῖα ταῦτα, ἥτοι τοῖχος φαινόμενος εἰς μῆκος 13.50 μ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἄλλα λείψανα εἰς ἔκτασιν 3.90 μ. πρὸς Δυσμὰς, εἶναι πιθανώτατα ἀρχαῖα, ἐκαθαρίσθησαν, ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει ἡ κάλυψις των ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Ἐλπίζομεν κατὰ προσεχῇ ἀνασκαφικὴν περίοδον νὰ ἐπιτύχωμεν προσωρινὴν ἀποστράγγισιν τοῦ ὕδατος, ὥστε νὰ ἀποκαλυφθοῦν καὶ νὰ καθαρι-

σθοῦν ἀρκούντως τὰ λείψανα ταῦτα, πρὸς ἀκριβεστέραν σχεδιάσιν, σαφεστέραν φωτογράφησιν καὶ πληρεστέραν κατανόησιν.

Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας περὶ τὰ «μάτια» τοῦ κεφαλαριοῦ εὐρέθη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ σπόνδυλος πωρίνου δωρικοῦ κίονος, παρὰ τὴν ἀκραίαν πρὸς ΒΔ. πηγὴν, ὅπου εἶχε τοποθετηθῇ ὡς «πάτημα». Φέρει 20 ραβδώσεις καὶ τόρμον κάτω (12×8.5 ἐκ.), σώζει δὲ κονίαμα. Ὑψος 0.48 μ., διάμ. 0.46 - 0.445 μ.

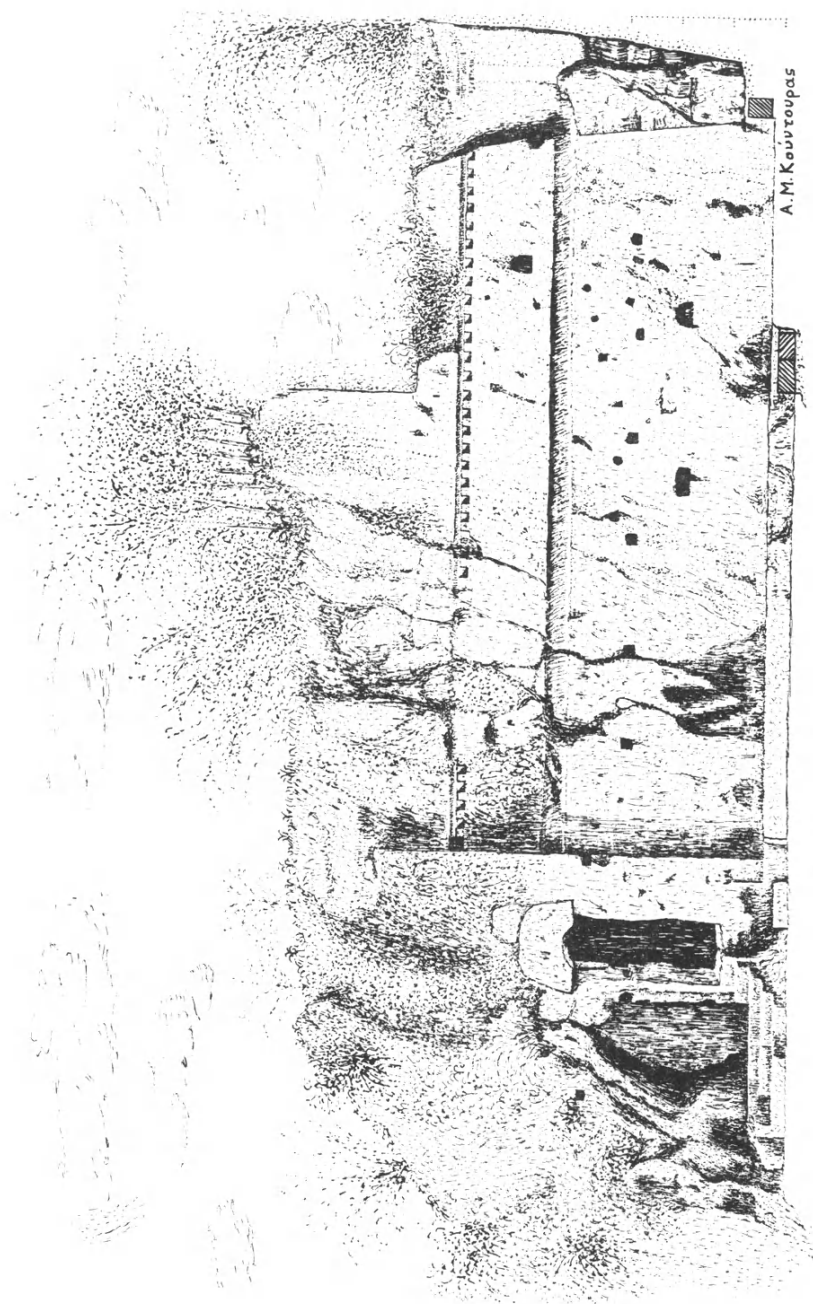
Περαιτέρω ἀπεκαλύφθησαν οἱ λαξευμένοι βράχοι εἰς τὰ χαμηλὰ ἀτελῶς, ἄνευ ἀνασκαφῆς, ὑψηλότερον πλήρως σχεδόν (πίν. 44α, ἄνω ἀριστερά), ὥστε ἐφάνησαν τεχνητὰ λαξεύματα, τῶν ὁποίων ἡ σημασία μόνον μετὰ τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν θὰ καταστῇ ἴσως σαφῆς.

Τὸ κυρίως ἀνασκαφικὸν ἔργον περιορίσθη εἰς τὸν χώρον μεταξὺ τῶν σπηλαίων ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 (παρένθ. πίν. Α, 51 καὶ 52).

Περὶ τὸ σπήλαιον ὑπ' ἀριθ. 1 ἀνασκαφείσης τῆς ἀβαθοῦς καὶ ἀστρωματίστου ἐπιχώσεως ἀπεκαλύφθη τὸ ἰσοπεδωθὲν διὰ λαξεύσεως τοῦ βράχου δάπεδον δυτικῶς τοῦ σπηλαίου, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ ἀφ' ἐνὸς συμπληρώσεις τῶν κενῶν τοῦ βράχου πρὸς ἰσοπέδωσιν, ἀφ' ἑτέρου τέσσαρες βαθμίδες λαξευθεῖσαι εἰς τὸν βράχον διὰ τὴν πρὸςβασιν πρὸς τὸ σπήλαιον (παρένθ. πίν. Α καὶ εἰκ. 1, κάτω ἀριστερά). Ἐπίσης ἔντεχνοι ὅπαι κυκλικαὶ καὶ τινες ὀρθογώνιοι, τῶν ὁποίων ἡ φύσις καὶ ὁ προορισμὸς δυσκόλως νοοῦνται. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὅλαι ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων κατασκευῶν, διότι ὑπάρχει καὶ νεωτέρα περίοδος κατασκευῶν διὰ θραυστῶν πωρολίθων, ἐξ ὧν διεσώθησαν μέρη διακρινόμενα σαφῶς εἰς τὸ σχέδιον τῆς κατόψεως, ἀλλὰ μὴ δηλούμενα εἰς τὴν τομὴν τῆς εἰκόνος 1. Οἱ νεώτεροι οὔτοι τοῖχοι βαίνουν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων θεμελίων, τὰ ὅποια προηγουμένως εἶχον λιθολογηθῇ, ὥστε κατὰ μέρη παρατηρεῖται μόνον ἡ λαξευθεῖσα εἰς τὸν βράχον κοίτη αὐτῶν.

Ὅπωςδὴποτε εἶναι σαφὴς ἡ γραμμὴ τῆς ἀρχαίας θεμελιώσεως κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν, κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν σώζεται καὶ μέρος τῆς κρηπίδος τῆς κιονοστοιχίας στοᾶς, ἡ ὁποία ἔβαινε κατὰ τὰς δύο πλευρὰς τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου (πίν. 45α-γ καὶ 46β).

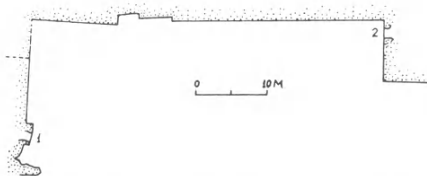
Ἡ στοὰ γενικῶς ἦτο κεκονιαμένη. Εἰς τὰς κατακορύφους παρεΐας τοῦ λαξευμένου βράχου, μάλιστα κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτῶν μετὰ τοῦ δαπέδου, ὡς καὶ εἰς τὴν τρίεδρον ΝΑ. γωνίαν τῆς στοᾶς, σώζονται κατὰ χώραν λείψανα μαρμαροκονίας. Κίονες τῆς στοᾶς ἀτυχῶς δὲν εὐρέθησαν, συνελήγησαν ὅμως πάμπολλα τεμάχια κονιαμάτων διατηροῦντα τὴν μορφὴν λεπτομερειακῶν στοιχείων ἰωνικῶν κίωνων ἥτοι τὴν μορφὴν τῆς βάσεως καὶ τῶν ραβδώσεων. Κιονοκράνου ἰωνικοῦ εὐρέθη μικρὸν τμήμα ἑλικος. Ἐκ τοῦ θριγκοῦ οὐδὲν εὐρέθη εἰσέτι. Ἀπὸ τὰ πλούσια σχετικῶς κεραμεϊκὰ εὐρήματα

Είκ. 1. *Όψεις τῆς νοτίας στενῆς πλευρᾶς.

τῆς ἀνασκαφῆς ἐδῶ, περὶ τὴν στοάν, εὐρέθησαν μόνον καλυπτῆρες καὶ στρω-
τῆρες κορινθιακοῦ τύπου, ὅμοιοι πρὸς παραδείγματα προηγουμένως εὐρε-
θέντα (ΠΑΕ 1965, σ. 46, 1966, σ. 32, εἰκ. 1 - 2). Ἦσαν διάσπαρτα εὐρή-
ματα καὶ οὐδαμοῦ ἀπετέλουν στρῶμα καταπεσοῦσης στέγης ἀδιατάρακτον.

Ἐνῶ ἡ νοτία πτέρυξ τῆς στοᾶς ἀπολήγει ὁμαλῶς εἰς κατακόρυφον
ἐνιαῖον ἐπίπεδον, ἡ δυτικὴ ἀρχῇθεν παρουσίασεν εἰς τοὺς οἰκοδόμους σπη-
λαιώδη ἀνοίγματα, τὰ ὅποια παρέστη ἀνάγκη νὰ κλεισθοῦν, ὥστε νὰ εὐθυ-

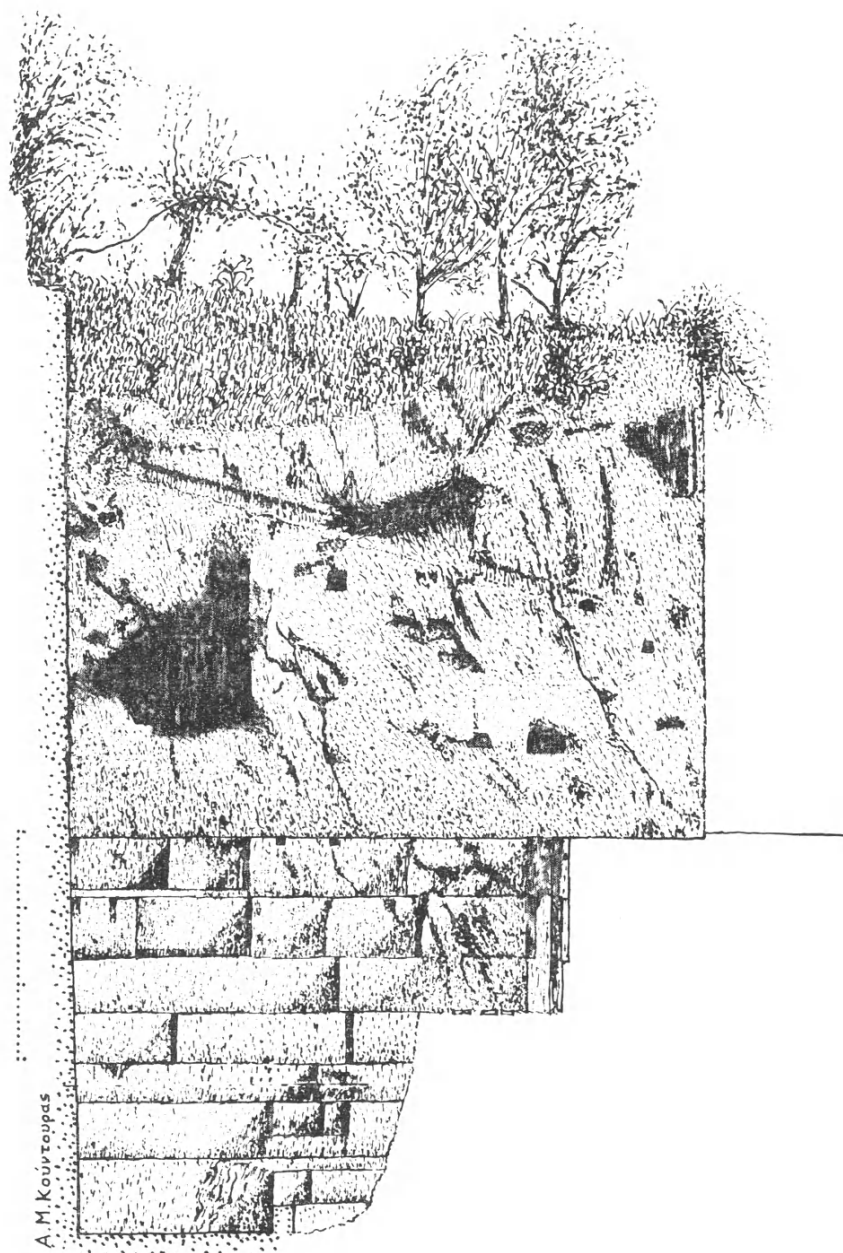
Εἰκ. 2. Συνοπτικὴ κάτοψις τοῦ ἀνα-
σκαπτομένου χώρου.

γραμμισθῇ ἡ παρεῖα διὰ τοιχο-
ποιίας (παρένθ. πίν. Β, ἀριστερὰ
καὶ πίν. 46α = Ἔργον 1968, σ. 61,
εἰκ. 63). Ἐκ τῆς τοιχοποιίας ταύ-
της σώζονται νῦν κατὰ χώραν μό-
νον τρεῖς πλίνθοι, διατηροῦνται
δὲ καλῶς καὶ τὰ ὀρθογώνια λα-
ξεύματα τοῦ βράχου διὰ τὴν ὑπο-
δοχὴν ἐτέρων.

Τὸ πρὸς Ἀνατολὰς πέρας τῆς νοτίου πτέρυγος τῆς στοᾶς καὶ τὸ πρὸς
Βορρὰν πέρας τῆς δυτικῆς εἶναι μᾶλλον βέβαια. Τὸ πρῶτον εἰκάζεται ἐκ
τοῦ λαξεύματος τῆς κοίτης τοῖχου, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου νῦν μόνον λεί-
ψανα μεταγενεστέρου στενοῦ τοῖχου παρατηροῦνται, ἐνῶ τὸ ἀρχικὸν λάξευμα
ἔχει πλάτος 0.75 μ. εἰς τὸ βάθος τοῦ θεμελίου, εἰς τὸ ὅποιον ἐπάτει τοῖχος
μὲ πάχος 0.48 μ. ἢ κατὰ τι μικρότερον (εἰκ. 1). Ἡ ἐσωτερικὴ παρεῖα τοῦ
ἀνατολικοῦ τούτου τοῖχου τῆς στοᾶς συνέχιζε τὴν παρεῖαν τοῦ λαξευμένου
βράχου καὶ πιθανῶς ἀπέληγεν εἰς παραστάδα, τῆς ὁποίας ὅμως οὐδὲν ἵχνος
εὐρέθη. Κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἢ στοᾶ ἀπολήγει εἰς τοῖχον ἐπίσης,
μεγίστου πάχους 0.46 μ. Οὗτος, σωζόμενος μέχρι 2 δόμων τοῦλάχιστον, βαί-
νει λοξῶς πῶς καὶ πρὸς τὴν κρηπίδα καὶ πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ βάθους τῆς
στοᾶς (πίν. 45β). Ἐχει ὄψιν ἀμφοτέρωθεν, συνεχίζεται δὲ καὶ πέρα τῆς
στοᾶς πρὸς Ἀνατολὰς.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ἡ διόρθωσις τῆς κατόψεως κατὰ
τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ χώρου, ὅπου μεταγενεστέρως ἀποσχισθὲν μετεκινήθη
τμῆμα τοῦ βράχου (εἰκ. 1, δεξιὰ, πίν. 47, δεξιὰ εἰς τὸ βάθος). Τοῦτο γίνεται
σαφὲς διὰ τῆς παραβολῆς τῆς εἰκ. 3 ἐν σ. 40, ΠΑΕ 1965, πρὸς τὴν εἰκ. 2
τοῦ παρόντος.

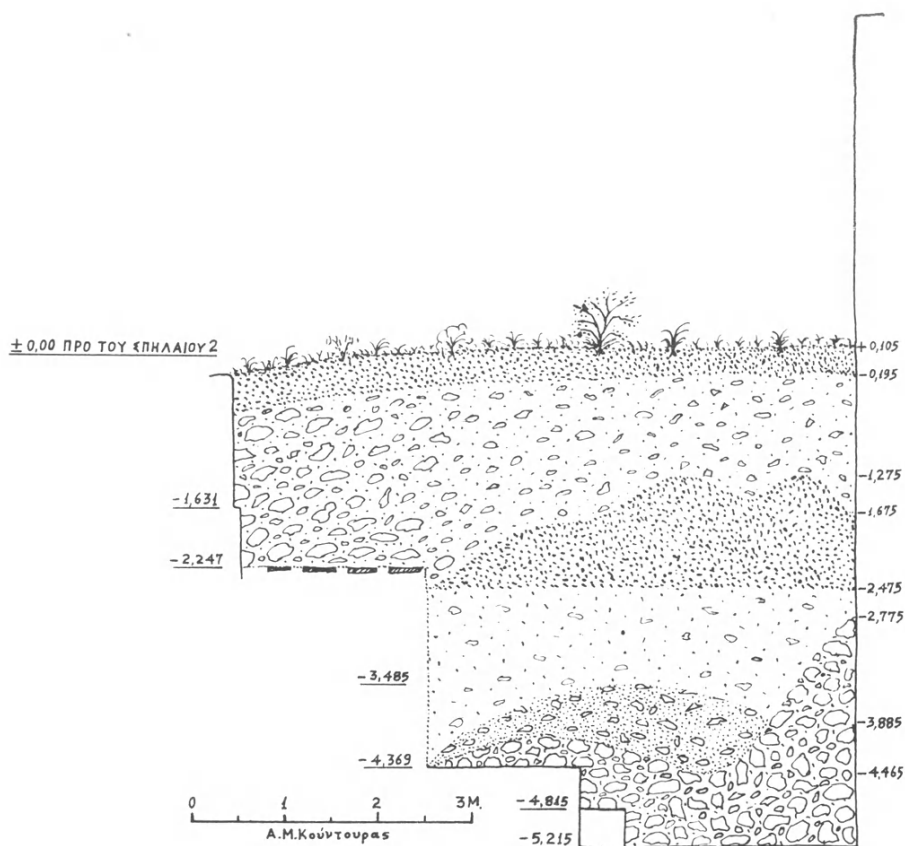
Ἐλάχιστα κινητὰ εὐρήματα ἐγένοντο εἰς τὸν χώρον τῆς στοᾶς, τῶν
ὁποίων ὅμως ἡ ἐργαστηριακὴ ἐπεξεργασία δὲν συνετελέσθη κατὰ τὸ 1968.
Ἦσαν τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων, νομίσματα τινα ἑλληνιστικὰ κυρίως καὶ
ἀσήμαντα ὀστρακα, ὅλα ἀστροματίστα.

Α. Μ. Κούντουρας

Είχ. 3. *Όπισ της βορείας στενής πλευράς.

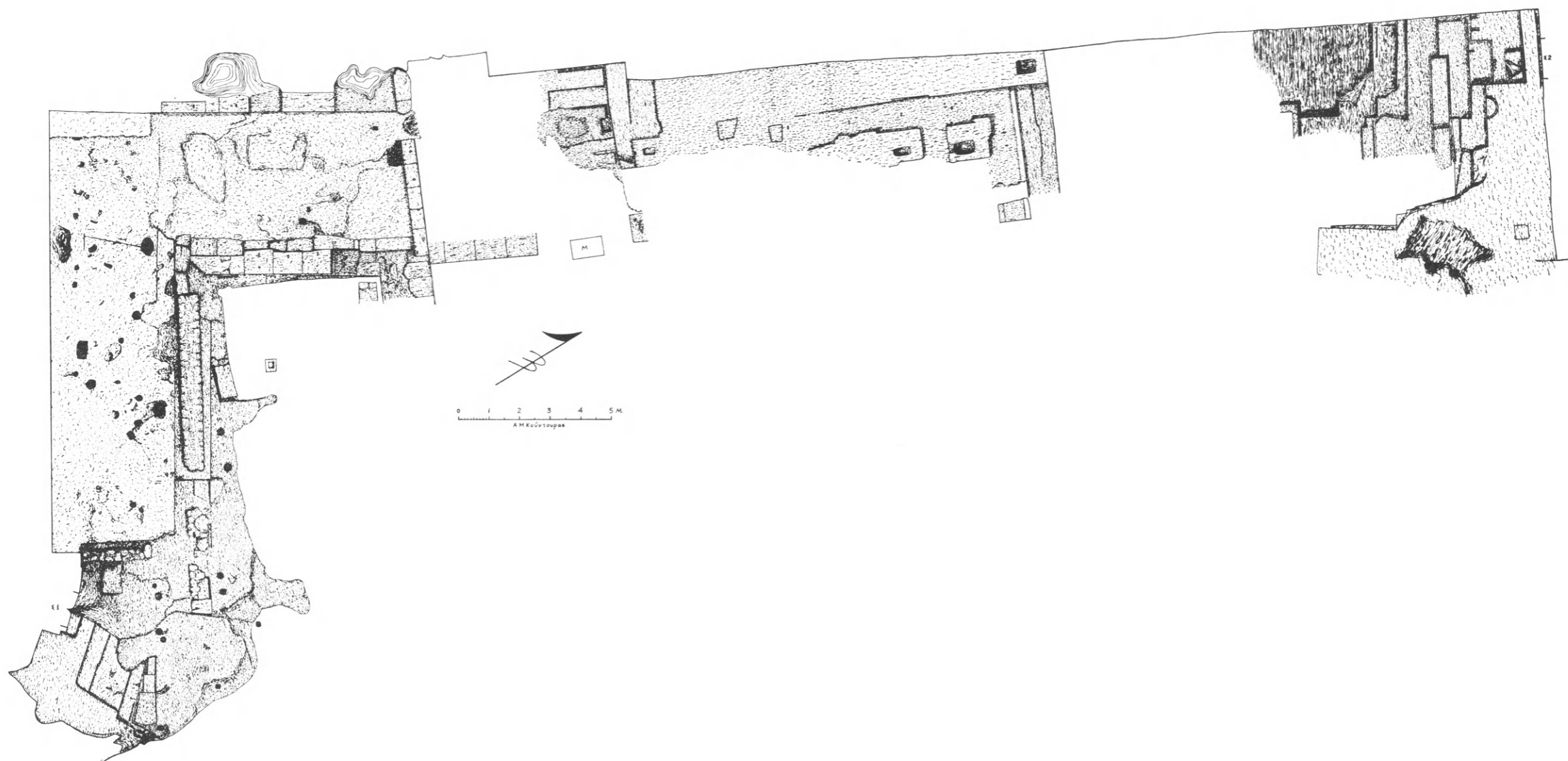
Τί συνέβαινε πρὸς Βορρᾶν τοῦ προαναφερθέντος βορείου τοίχου τῆς στοᾶς καὶ ποίαν σχέσιν ἔχουν τὰ ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντα λείψανα κατὰ τὰς

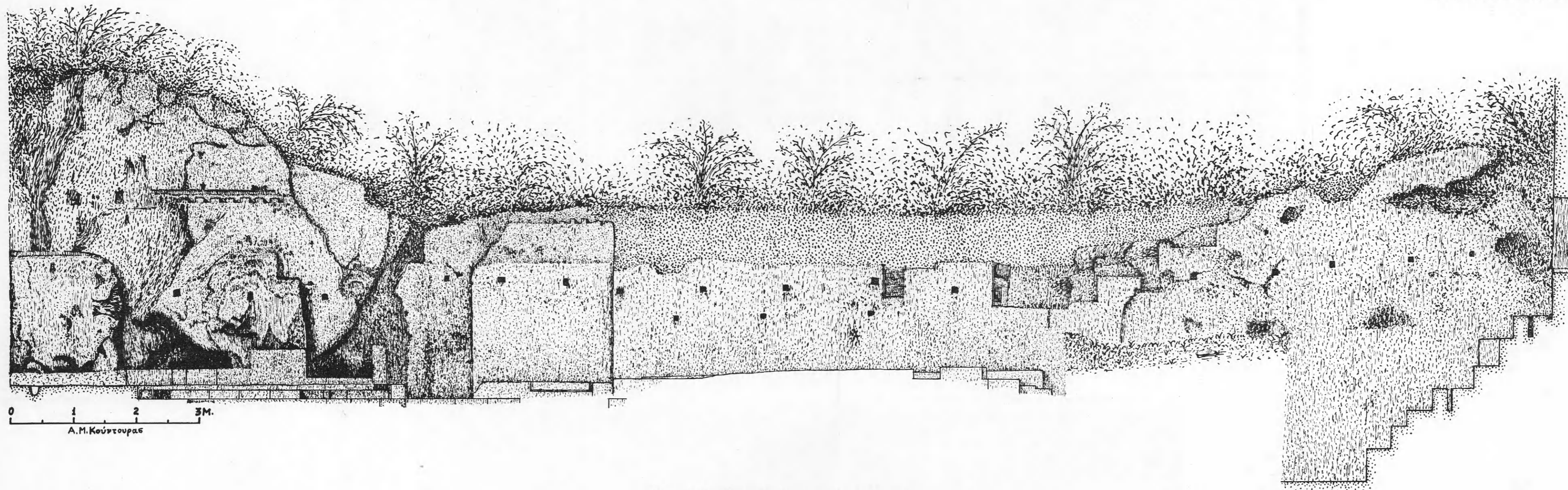
Εἰκ. 4. Στρωματογραφία τομῆς.

τρεις ἀνασκαφικὰς περιόδους εἰς τὴν ζώνην μεταξὺ τῶν δύο ἔσοχῶν τοῦ βράχου καὶ τοῦ μετακινήθεντος λίθου *M* (παρένθ. πίν. Α), δὲν εἶναι ἀκόμη σαφές, διότι δὲν ἐπερατώθη ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο (πίν. 45α, μέσον).

Βορειότερον (πίν. 44β) ἀπεκαλύφθησαν κατάλοιπα λατομίας, ἀλλὰ καὶ κοίτη τοίχων λαξευθεῖσα εἰς τὸν βράχον (πίν. 47), ὡς προκύπτει ἐκ μοχλοβοθρίων, ὁμοίων πρὸς παρατηρούμενα καὶ εἰς τὰ λείψανα τῆς στοᾶς, καὶ κυρίως ἐκ τῶν ἐντέχνων συμπληρωμάτων εἰς σημεῖα φθορᾶς τοῦ βράχου (παρένθ. πίν. Α). Λαξεύματά τινα ὀρθογώνια δυσκόλως ἐρμηνεύονται κατὰ

Γενική κάτοψις τῶν ἀνασκαφέντων λειψάνων.

Ὁψις τῆς δυτικῆς μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου.

τὸ παρόν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπροχώρησεν ἡ ἀνασκαφή ἀρκούντως πρὸς Ἀνατολάς, ἀφέθη δὲ καὶ ἄσκαπτος ζώνη πρὸς Βορρᾶν.

Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου παρὰ τὸ σπήλαιον ὑπ' ἀριθ. 2 (παρένθ. πίν. Α) ἀπεκαλύφθησαν κυρίως κατάλοιπα λατομίας (εἰκ. 3, πίν. 45α, ἄνω) καὶ εὗρέθησαν πολλὰ καὶ ὠραῖα τεμάχια ἐκ κεραμώσεων.

Ἡ λατομία, ὡς προκύπτει σαφῶς ἐκ τῶν μεθόδων αὐτῆς, ἐγένετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι βάθους 5.215 μ. ἀπὸ τοῦ πρὸ τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 2 ἀνωτάτου ἐπιπέδου τοῦ βράχου (εἰκ. 3 καὶ παρένθ. πίν. Β). Οἱ λατομηθέντες λίθοι πιθανώτατα ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος καὶ ἄλλας παρακειμένας κατασκευάς. Μεθ' ὃ ἐπληρώθη τὸ χάσμα διὰ λατύπης καὶ πωροχωμάτων μέχρι τοῦ ὕψους περίπου τοῦ δαπέδου τῶν κατασκευῶν. Στρῶμα εὐρημάτων ἐπικείται τῆς λατύπης ταύτης. Ἀπὸ τοῦ στρώματος τῶν εὐρημάτων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ἐπιπέδου τοῦ βράχου πρὸ τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 2 τὸ βάθος εἶναι 2.247 μ. (εἰκ. 3 καὶ 4). Ὑπεράνω τῆς ἀρχαίας λατύπης καὶ τοῦ στρώματος τῶν εὐρημάτων ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ ἀνώμαλον στρῶμα χώματος ἐκ τῶν ὑπερθεν ἀνδρήρων, ὑπεράνω δὲ τούτου παρατηρεῖται νέον στρῶμα λατύπης, ἐκ λατομίας μεταγενεστέρας τῆς καταστροφῆς τῶν ἀρχαίων κτηρίων μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ τὸ ἐπιφανειακὸν στρῶμα, ὅμοιον πρὸς τὸ προαναφερθὲν ἀνώμαλον στρῶμα χώματος. Οὕτω διακρίνονται σαφῶς δύο ἀφιστάμεναι ἀπ' ἀλλήλων περίοδοι λατομίας, ἐξ ὧν ἡ δευτέρα θὰ ἦτο μᾶλλον λιθολόγημα τῶν ἀρχαίων λειψάνων.

Ἐκ τοῦ ὡς ἀνωτέρω διαπιστωθέντος στρώματος εὐρημάτων προῆλθον τὰ πλεῖστα τεμάχια ἐκ κεραμώσεων, ὡς καὶ πήλινα ὄστρακα καὶ τεμάχια εἰδωλίων, μάλιστα δὲ κονιάματα ἐκ δωρικῶν κιόνων παρέχοντα λεπτομερείας τῶν ραβδώσεων. Ἐνταῦθα εἰκονίζονται τεμάχια διαφόρων τύπων σίμης (πίν. 48 - 49), ἀλλὰ ὁ περὶ τούτων καὶ περὶ τῶν κινητῶν εὐρημάτων λόγος ἐν γένει δεόν νὰ ἀναβληθῇ διὰ τὴν προσεχῇ ἔκθεσιν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐργαστηριακὴ ἐπεξεργασία καὶ ἡ μελέτη δὲν ὠλοκληρώθη κατὰ τὸ 1968.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἐγένοντο καὶ περιορισμέναι ἐργασίαι προστασίας καὶ συντηρήσεως τοῦ χώρου.

Ἡ συνεχισθεῖσα ἀνασκαφή εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων περιωρίσθη κατὰ τὴν ἐφετεινὴν περίοδον εἰς ἐρεῦνας εἰς τὰ ἀνατολικῶς τῆς παρόδου προσκτίσματα, εἰς τὸν πυλῶνα καὶ εἰς τὰ παρ' αὐτὸν κτίσματα τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ Ὀκταγώνου αἰθρίου καὶ εἰς σημεῖά τινα κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ὀκταγώνου ναοῦ καὶ εἰς τὴν ΒΑ. περιφέρειαν περὶ τὸν δακτύλιον, ὅστις περιβάλλει τὴν κόγχην τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀνασκαφῆς πολύτιμον μοὶ παρέσχον βοήθειαν ἡ βοήθὸς τῆς ἔδρας τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας δ. Εὐθ. Γεωργιάδου, ἡ ἀρχαιολόγος δ. Ἄννα Τσιτουρίδου, ὁ ἀρχιτέκτων κ. Ἀργύριος Μπακιρτζῆς καὶ ὁ πεπειραμένος σχεδιαστὴς κ. Ἀργύριος Κούντουρας.

Τὰς ἀνασκαφὰς παρηκολούθησαν λαβόντες ἐνεργὸν μέρος εἰς αὐτάς, ὡς ἐκπαιδευόμενοι, φοιτηταὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἀνατολικῶς τῆς παρόδου καὶ ΒΑ. τοῦ ὑπαιθρίου χώρου, ἔνθα διεπιστώθησαν κατὰ τὰς προηγουμένης ἀνασκαφικῆς περιόδου αἱ ταφαὶ βρεφῶν (ΠΑΕ 1966, 49 εἰκ. 1), ἡρευνήθησαν οἱ χώροι XXIX καὶ XXXI (παρένθ. πίν. Α), οἵτινες μετὰ τοῦ παραπλεύρως καὶ πρὸς Βορρᾶν δωματίου XXX ἀποτελοῦν κλειστὸν διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον ἐπικοινωνεῖ διὰ μιᾶς μόνον θύρας πλάτ. 1.10 μ. μετὰ τοῦ πέρυσιν ἀποκαλυφθέντος χώρου XXXVIII (βλ. ΠΑΕ 1967, 72). Τὸ διαμέρισμα XXXI, διαστάσεων 4.80 μ. × 3.00 μ. καὶ ὕψους διατηρουμένων τοίχων 1.30 μ. καὶ 1.55 μ., ἐχρησίμευεν, ὡς εἰκάζω, ὡς χώρος ἀποθηκεύσεως οἰκοδομικοῦ ὕλικου. Διότι, ἐκτὸς ἐνὸς σωροῦ ἐκ μικρῶν καὶ μεγάλων θραυσμάτων κεραμίδων εὐρεθέντος παρὰ τὸν νότιον τοίχον, μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δωματίου καὶ εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν αὐτοῦ διεπιστώθησαν πολλοὶ κέραμοι ἐπιμελῶς τοποθετημένοι ὄρθιαι καὶ ἡ μία παρὰ τὴν ἄλλην. Ἐξ αὐτῶν αἱ πλεῖστοι ἦσαν μερικῶς τεθραυσμέναι ἐπιτρέπουσαι ὅμως τὴν συμπλήρωσίν των. Οὕτω τὸ μῆκος αὐτῶν κυμαίνεται μεταξὺ 0.82 μ., ἕως 0.84 μ., τὸ δὲ πλάτος μεταξὺ 0.38 μ. ἕως 0.41 μ.

Α. ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΔΟΥ.

Πρὸς τούτοις κατὰ τὸν νότιον ἐπίσης τοῖχον καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον εἶναι χωματόπλαστον συμπεπιλημένον, εὐρέθησαν δύο τμήματα κίωνων τοποθετημένων ὥστε νὰ σχηματίζουν μετὰ τοῦ τοίχου τετράγωνον περιορισμένην ἐπιφάνειαν διὰ τὴν τοποθέτησιν ἐντὸς αὐτῆς ἐπίσης, ὡς πιστεύω, οἰκοδομικοῦ ὕλικου, κονίας ἢ ἄμμου ἢ γύψου ἢ κεραμοκόνης. Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ χώρου τούτου τῶν κρημνισμάτων παρατηρήθησαν πολλὰ τμήματα λευκοῦ μαρμάρου πάχους 0.03 μ. προερχόμενα πιθανώτατα ἐκ πλακώσεως, σπαράγματα ψηφιδωτῆς διακοσμήσεως καὶ μεμονωμένα ψηφίδες, θραύσματα ὑαλοπινάκων καὶ ὑαλίνων δοχείων.

Ἀνατολικῶς τοῦ δωματίου τούτου ἀπεκαλύφθη ὁ χώρος XXIX, διαστάσεων 5.80 μ. × 5.40 μ., ὅστις διὰ δύο θυρῶν, μίᾳ εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, πλάτους 1.15 μ., καὶ ἑτέρας εἰς τὸν ἀνατολικόν, πλάτους 1.20 μ., ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰ δωμάτια XXX καὶ XXXVIII. Ὁ χώρος οὗτος οὐδὲν τὸ ἰδιαιτέρον ἀπέδωκε πλὴν δύο ἀμφικιονίων, τοῦ μὲν ἀκεραίου τοῦ δὲ ἀποκεκρομένου, ἅτινα ἔκειντο παρὰ τὸν νότιον τοῖχον. Ὑποθέτω ὅτι προέρχονται ἀπὸ δίλοβα παρὰθυρα τοῦ ἄνω ὀρόφου, τὰ ὅποια ἀνοιγόμενα εἰς τὸν νότιον τοῖχον ἔβλεπον πρὸς τὸν περιβάλλοντα τὸν δακτύλιον τῆς κόγχης ὑπαιθρον χώρον, ἐνθα αἱ ταφαὶ τῶν νηπίων. Ἐκ τοῦ δευτέρου ἐπίσης ὀρόφου προέρχονται καὶ τὰ τμήματα πλακώσεως, τὰ σπαράγματα ψηφιδωτῆς διακοσμήσεως καὶ τὰ θραύσματα ὑαλοπινάκων, ἅπαντα εὐρεθέντα μεταξὺ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τῶν κρημνισμάτων.

Ἀνατολικώτερον ἀπεκαλύφθη στενομῆκης χώρος (παρὲνθ. πίν. Α, XLII), διαστάσεων 6.80 μ. × 3.25 μ. Τούτου ὁ νότιος τοῖχος, προεξέχων κατὰ 1.40 μ. τῆς ἐξωτερικῆς ἰσογραμμῆς τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ κτηρίου, ἔχει κατὰ μὲν τὸ μέσον πάχος 0.70 μ. κατὰ δὲ τὰς γωνίας 1.40 μ. Κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπικάθηται λιθίνη πλάξ πάχους 0.05 μ. καὶ ἣτις ἦτο ποτὲ παρὲμβλητος καθ' ὀριζοντίαν ἔννοιαν εἰς τὴν τοιχοποιίαν, ἀνοίγεται κυκλικὴ ὀπὴ διαμέτρου 0.34 μ. (πίν. 50). Αὕτη ἀπετέλει τὸ κατώτερον σημεῖον ἐσωτερικῶς τοῦ τοίχου ἐκτισμένου καθέτου ἀγωγοῦ ἀπολήγοντος εἰς μέγαν ὀριζόντιον κτιστὸν ἀποχετευτικὸν ἀγωγόν, τετραγώνου τομῆς καὶ πλάτους 0.40 μ., ὁ ὁποῖος διέρχεται κάτωθι τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου μὲ κατεύθυνσιν ΝΑ. καὶ καλύπτεται διὰ πλακοειδῶν λίθων. Ὁ πυθμὴν τοῦ ἀγωγοῦ ἔχει ἔντονον κλίσιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἣν ἀκολουθεῖ. Ἐκ τῶν διαστάσεων, τῆς κλίσεως αὐτοῦ καὶ τῆς διαμέτρου τοῦ δακτυλίου τοῦ καθέτου ἀγωγοῦ συνάγεται ὅτι τὸ ἀποχετευτικὸν τοῦτο ἀθέατον σύστημα ἐξυπηρετεῖ ὅλην τὴν νοτίαν πτέρυγα τοῦ ἄνω ὀρόφου τοῦ μεγάλου κτίσματος. Ἐκ τοῦ χώρου τούτου περισυνελέγησαν ἐπίσης νομίσματά τινα εὐρεθέντα παρὰ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἰς διάφορα στρώματα τῶν κατακρημνισμάτων.

Κατὰ τὸ κέντρον τῆς βορείας στενῆς πλευρᾶς ἀνοίγεται θύρα πλάτους 1.15 μ. φέρουσα εἰς ἐπιμήκη διάδρομον πλάτους 2.55 μ. καὶ μήκους 9.50 μ., ὅστις καμπτόμενος κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ διαπλατυνόμενος κατὰ 0.60 μ. περιβάλλει νοτίως καὶ ἀνατολικῶς τὸν πρὸ ἐτῶν ἐρευνηθέντα χώρον XI (παρένθ. πίν. Α.), τὸν ὡς «ἀποθέτην» χαρακτηρισθέντα (πρβ. ΠΑΕ 1958, 89, πίν. 65α). Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν ὁ πλατὺς οὗτος διάδρομος ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ «ἀποθέτου» διὰ διβήλου ἀνοίγματος, πλάτους 3.75 μ., φέροντος κατὰ τὸ κέντρον βάσιν κίονος. Ἑτέρα εἴσοδος εἰς τὸν αὐτὸν χώρον διεπιστώθη εἰς τὸ νότιον τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ χθαμαλωτέρου δαπέδου τοῦ διαμερίσματος φέρουν δύο προχείρως μᾶλλον τοποθετημέναι βαθμίδες. Καὶ ἑτέρα εἴσοδος εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ αὐτοῦ τοίχου διεπιστώθη, ἥτις ὅμως, ὡς ὑποθέτω, ἐφράχθη ἀμέσως μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς δι' ἀργολιθοδομῆς. Τὸν πρόσθετον τοῦτον τοίχον εἰς ὕψος 0.60 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου διατρυπᾷ μολύβδινος ἀγωγὸς κυκλικῆς τομῆς, ὅστις θὰ ἀπέληγεν εἰς κρουνόν. Κάτωθι αὐτοῦ ὑπάρχει παραλληλόγραμμος μαρμαρίνη λεκάνη τοποθετημένη χαμηλότερον τῆς μαρμαρίνης πλακώσεως, ὥστε περὶ τὴν βάσιν αὐτῆς σχηματίζεται αὐλαξ πλάτους 0.07 μ. πρὸς περισυλλογὴν καὶ ἀποχέτευσιν τοῦ περισσοῦ καὶ ἐκ τῶν χειλέων τῆς λεκάνης καταρρέοντος ὕδατος. Ἡ ἐπιμελὴς αὕτη κατασκευή, ἡ ὁποία ἀνήκει ὅπωςδήποτε εἰς τὸν χρόνον ἰδρύσεως τοῦ κτίσματος, ἐνισχύει τὴν γνώμην μου, ὅτι ὁ καλύψας τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας τοῖχος ἔνθα ὁ κρουνός, δὲν προέρχεται ἐκ μεταγενεστέρας μετασκευῆς ἀλλ' εἶναι σύγχρονος τοῦ οἰκοδομήματος προκηρθείσης κατὰ τὸν χρόνον τῶν πρώτων ἐργασιῶν τῆς τοποθετήσεως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κρήνης ἐξυπηρετούσης τὰς ἀνάγκας τῶν ἡμιυπογείων ἀποθηκευτικῶν χώρων.

Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλον τοῦ δωματίου XXXVI (παρένθ. πίν. Α. πρβ. ΠΑΕ 1967, 75 κ. ἐξ. εἰκ. 68), τοῦ ὁποίου ἡ δυτικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ μετροῦν 8.30 μ., ἡ νοτία 7.00 μ. καὶ ἡ βορεία 6.80 μ. οἱ δὲ τοῖχοί του, πάχους 0.60 μ., διατηροῦνται εἰς ὕψος \pm 2.10 μ. Εἰς τοῦτο πέρυσιν ἀνεφάνησαν πολλοὶ μεγάλοι πίθοι καὶ ποικίλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ἐφέτος κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ ἐφαπτόμενος αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη πεσσός, διαστάσεων 0.65 μ. × 0.70 μ. καὶ σωζ. ὕψους 1.60 μ., ἐξ ἀργολιθοδομῆς μετὰ παρεμβολῆς ὀριζοντίως καὶ κατ' ἀποστάσεις ζωνῶν ἐξ ἐπαλλήλων ὀπτοπλίνθων (πίν. 51α). Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν κρημνισμάτων, συνισταμένων κυρίως ἐξ ἀμμοκονιάματος, πλίνθων, κεράμων καὶ περιορισμένου σχετικῶς ἀριθμοῦ ἀργῶν λίθων, διεπιστώθη ὅτι ὁ ἀποκαλυφθεὶς πεσσὸς εὗρεσκειται ἐν ἰσογραμμῇ τῶν κατέναντι τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ τῶν ἐνδιαμέσων καὶ κατὰ πλάτος τοῦ χώρου κίωνων, οἵτινες ἀπεκαλύφθησαν εὗρισκόμενοι κατὰ

χώραν τὸ παρελθὸν ἔτος. Παράλλῃως πρὸς τούτους καὶ πρὸς τοὺς πεσσούς, κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου καὶ σχεδὸν ἐν ἐπαφῇ μετ' αὐτοῦ, διεσώθησαν κατὰ μὲν τὴν ΒΑ. καὶ τὴν ΒΔ. γωνίαν τετράγωνοι ὑποδομαὶ ἐκ λίθων καὶ κεραμικοῦ κονιάματος, ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων ἐδράζεται ἰωνικὴ βάσις κίονος, κατὰ δὲ τὸ κέντρον ἐπὶ ἰωνικῆς ἐπίσης βάσεως, ἐδραζομένης ὡσαύτως ἐπὶ ὁμοίας πρὸς τὰς ὡς ἄνω ὑποδομῆς, κίων κολοβός (πίν. 51β καὶ 52α).

Παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ αὐτοῦ χώρου XXXVI ἀνεφάνη σωρεία πλίνθων ἀναμεμειγμένων μετὰ πολλοῦ κεραμικοῦ κονιάματος. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐπιπολαίων στρωμάτων τῶν κρημνισμάτων ἀπεδείχθη ὅτι πρόκειται περὶ τμημάτων πλινθοκτίστων θολωτῶν κατασκευῶν καὶ γενέσεων τόξων, ὧν τινες διετήρουν εἰσέτι τὴν μορφήν αὐτῶν (πίν. 52β). Εἰς τὰς ἀντιγὰς καὶ τὰ μέτωπα τῶν τόξων τούτων διακρίνονται εὐκρινῶς ὑπολείμματα τοιχογραφιῶν ἐκ κυανῶν καὶ λευκῶν ἀνθυλλίων ἐξωγραφημένων διὰ παχυρρεύστου χρώματος ἐπὶ ἐρυθροῦ κάμπου. Σπαράγματα παρομοίων τοιχογραφιῶν ἐσημειώθησαν καὶ μεταξὺ τῶν κονιαμάτων τῶν πρώτων ἐκ τῶν ἄνω στρωμάτων τῶν κρημνισμάτων.

Κατὰ τὴν πρόδον τῆς ἀνασκαφῆς, κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῶν πρὸς τὸ δάπεδον κρημνισμάτων, ἀπεκαλύφθησαν πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ διαμερίσματος μεγάλοι πίθοι ἀκέραιοι καὶ τεθραυσμένοι, ὄρθιοι ἢ κεκλιμένοι, εἴτε κατὰ χώραν εἴτε μετατοπισμένοι ἔνεκα τῆς βιαίας καταστροφῆς. Ἐπίσης παρὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ δωματίου καὶ εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τῶν κρημνισμάτων διεπιστώθησαν τμήματα γενέσεων διπλῶν τόξων μικροτέρας χορδῆς τῶν εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα εὗρεθέντων, ἄλλα τελείως διαλελυμένα καὶ ἄλλα διατηροῦντα τὴν μορφήν των.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ διαμερίσματος τούτου, εἰς ὕψος 2.10 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου καὶ ἐκατέρωθεν τοῦ πεσσοῦ, ἠνοίγοντο δύο παράθυρα ἅτινα διατηροῦν τοὺς μαρμαρίνους αὐτῶν οὐδούς (ποδιάς) (πίν. 53α). Ἀμφότεροι καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῶν φέρουν ἐγκοπὴν διὰ τὴν ὑποδοχὴν φεγγιτῶν. Ὁ οὐδὸς τοῦ πρὸς Βορρᾶν παραθύρου, μήκους 1.06 μ. καὶ πλάτους 0.37 μ., εἶναι ἀκέραιος, ἐνῶ ὁ ἕτερος ἀποκεκρουμένος κατὰ τὸ ἐν ἄκρον διατηρεῖται εἰς μῆκος 0.98 μ. Κάτωθι τῶν παραθύρων καὶ ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἀκμῆς τῶν οὐδῶν ὁ κάθετος τοίχος, πλάτους 0.47 μ., διαμορφοῦται εἰς λοξόμητον, μορφή, ἣτις εἶναι συνήθης καὶ σήμερον εἰς τὰ παράθυρα ὑπογείων χώρων, σκοπὸν ἔχουσα τὸν καλύτερον φωτισμὸν αὐτῶν. Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐπικοινωνεῖ πρὸς μὲν τὸν πρὸς Δυσμᾶς χώρον XXXIV διὰ θύρας πλάτους 1.05 μ. εὐρισκομένης εἰς τὸ νότιον τμήμα τοῦ δυτικοῦ τοίχου, πρὸς δὲ τὰ νότια διαμερίσματα διὰ πλατυτέρας θύρας πλάτους 1.30 μ., διατηρούσης κατὰ χώραν τὸν οὐδὸν καὶ ἀνοιγομένης κατὰ τὸ κέντρον τοῦ νοτίου τοίχου.

Τὰ εὐρήματα εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα: Τεμάχια θωρακίων μετὰ πολυμόρφων ἀνθικῶν, γεωμετρικῶν καὶ συμβολικῶν διακοσμήσεων, βατῆρες θωρακίων φέροντες κατὰ μήκος καὶ τὸ κέντρον ἐγκοπὴν καὶ γλυφὰς κατὰ τὰς πλαγίας ὅψεις, πλάκες μαρμαρίναι λευκαὶ ἐξ ἐπιστρώσεως δαπέδου, κιονόκρανα μικροῦ σχετικῶς μεγέθους μετὰ σταυρῶν καὶ ἐντὸς κύκλου λιμνίσκων, σιδηρᾷ ἐξαρτήματα θυρῶν καὶ παραθύρων ἥτοι στρόφιγγες, συνδετήρες, σύρται καὶ μεγάλοι ἥλοι, τεμάχια ὑαλίνων ἀγγείων. Ταῦτα πάντα εὐρέθησαν εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τῶν κρημνισμάτων, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν προέλευσίν των ἐκ τοῦ ἄνω ὁρόφου.

Ἐκ τῶν διατηρηθέντων εἰς τὸ ἡμιὑπόγειον τοῦτο διαμέρισμα κατὰ χώραν κατασκευῶν καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου σχεδὸν εὐρεθέντων τμημάτων γενέσεων διπλῶν τόξων, τῆς πληθύος τῶν πλίνθων καὶ τῆς μεγάλης ποσότητος διαλελυμένου ἢ συμπαγοῦς κεραμικοῦ κονιάματος τεκμαίρεται, ὅτι τὸ διαμέρισμα XXXVI ἐκαλύπτετο διὰ θολωτῆς κατασκευῆς, ἵσως σταυροθολίων ἢ σκαφοειδῶν ἢ μοναστικῶν θόλων, οἵτινες ἠδραζόντο ἐπὶ τῶν δύο κατέναντι πεσσῶν, ἐπὶ τῶν ἐνδιαμέσων κιόνων καὶ ἐπὶ τῶν κιόνων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ διαμερίσματος. Οὕτω τὸν ἡμιὑπόγειον τοῦτον ὥς καὶ πάντας τοὺς ἡμιὑπογείους τούτους χώρους, οἵτινες ἔφερον τελείως ἢ κατὰ τὸ ἡμῖς ἢ καὶ κατὰ τὴν βάσιν μόνον βεβυθισμένους εἰς τὸ δάπεδον πίθους, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε παρετάσσοντο κατὰ τὴν μίαν μόνον πλευρὰν καὶ ἄλλοτε καθ' ὅλας ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν, ταυτίζω πρὸς τὰ δοχεῖα ἢ ὠρεῖα καὶ τὰ κραιοβόλεια τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μονῶν (βλ. Α. ΟΡΛΑΝΔΟΥ, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ², Ἀθῆναι 1958, 72 κ. ἐξ.), ἅτινα ἦσαν ὁμοίως θολοσκεπῇ.

Διὰ τῆς νοτίας θύρας αὐτοῦ τὸ διαμέρισμα XXXVI ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸν χώρον XXXVII, οὗτινος ἡ ἐπίχωσις ἦτο τεραστία καὶ ἡ συσσώρευσις κρημνισμάτων οὐχὶ ἡ συνήθης. Τοῦτο προέρεται, πιστεύω, ἐκ τῆς φορᾶς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ ἐπελθοῦσα καταστροφὴ τοῦ οἰκοδομήματος. Ὡς γενικῶς παρατηρεῖται καὶ ἐτονίσθη καὶ ἄλλοτε, εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Ὀκταγώνου ἡ φορὰ αὐτὴ ἦτο ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο, ὥς δηλοῦται ἐκ τῶν παρεμβالλομένων νεωτερικῶν καὶ ἀσυμμέτρων τοίχων, τῶν ὁποίων ἡ τοιχοδομία αἰσθητῶς διαφέρει τῶν ἄλλων, διεσκευάσθη κατὰ καιροῦς προχεῖρως καὶ ἄνευ προγράμματος καὶ ἐν τέλει διεχωρίσθη ἐκ τοῦ πρὸς Νότον χώρου XXXVIII, μεθ' οὗ ἀπετέλει ἀρχικῶς ἐνιαῖον σύνολον.

Κατὰ τὸ κέντρον περίπου τοῦ δυτικοῦ τοίχου διεπιστώθη ἐντοιχισμένος ἐσωτερικὸς ἀγωγὸς ἐκ πηλίνων ἀγγείων κυκλικῆς τομῆς (πίν. 53β καὶ 54α), ὅστις ἀπολήγει ὑπὸ τὸ δάπεδον εἰς κτιστὸν ὑπόνομον τετραγώνου τομῆς, ὁ ὁποῖος βαίνει ἐπὶ μικρὸν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς κάμπτεται ἐν συνεχείᾳ εἰς ὀρθὴν γωνίαν κατευθυνόμενος πρὸς Νότον. Ἡ θέσις καὶ ἡ κατα-

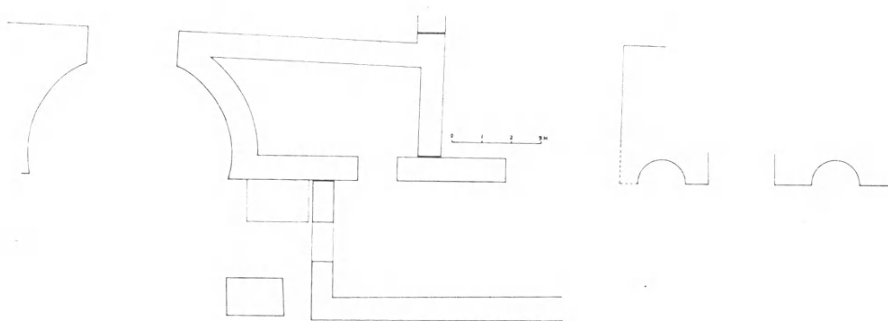
σκευὴ τοῦ καθέτου τούτου ἀγωγοῦ ἐπιμαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν καὶ δευτέρου ὁρό-
φου. Εἰς τὰ μεσαῖα στρώματα τῶν κρημνισμάτων ἀνεφάνησαν τεμάχια ἀρχι-
τεκτονικῶν μελῶν, ὅμοια πρὸς τὰ εὑρεθέντα εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος τῶν κρημι-
σμάτων εἰς τὸν χώρον XXXVI, ἥτοι τμήματα κίωνων, θωρακίων μετὰ
ποικίλων κοσμήσεων, βατῆρες θωρακίων, θραύσματα ὕαλου φεγγιτῶν καὶ
ὕαλινων σκευῶν, πολλοὶ ἥλοι διαφόρων μεγεθῶν καὶ τινα νομίσματα σπου-
δαιότατα διὰ τὴν χρονολόγησιν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἦσαν
ἔντονα καὶ πυκνὰ τὰ ἔχνη πυρὸς ὥς καὶ συνήθη τὰ ἀπηνθρακωμένα ξύλα.

Β. ΤΟ ΠΡΟΠΥΛΑΙΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟ-
ΤΕΡΟΥ ΤΟΥ ΟΚΤΑΓΩΝΟΥ ΑΙΘΡΙΟΥ.

Ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη εἰς τὸν χώρον
τοῦτον πρὸς πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ ἡμι-
κυκλικοῦ πυλῶνος, τοῦ ὁποῦν ἡ διάμε-

τρος εἶναι 6.50 μ. (εἰκ. 1).

Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν αὐτοῦ κατηδαφίσθη, μετὰ τὴν ἀποτύπωσιν
καὶ φωτογράφησιν, ὁ πέρυς ἀποκαλυφθεὶς μεταγενέστερος καὶ προχείρου

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου τοῦ πυλῶνος
τοῦ ἀρχαιοτέρου αἰθρίου.

κατασκευῆς τοῖχος, ὁ ὁποῖος ἠδράζετο ἐπὶ κρημνισμάτων καὶ συνίστατο ἐν
πολλοῖς ἐξ ἀρχαίου ὕλικου: τμημάτων θριγκοῦ, ὑπερθύρων μετὰ διακοσμή-
σεων εἰς τεχνικὴν Sidamara, ἐπικράνου κοσμουμένου εἰς τὴν κάτω ζώνην
διὰ σειρᾶς φύλλων μαλακῆς ἀκάνθης καὶ ἐλικοειδοῦς βλαστοῦ. Τὰ θέματα
καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν, προερχομένων πιθα-
νῶς ἐξ ἀρχαιοτέρου τοῦ πυλῶνος κτίσματος, δηλοῦσι πρῶτον ἐποχὴν
(πίν. 54β). Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πολλῶν καὶ εἰς μέγα ὕψος κρημι-
σμάτων ἐξ ἀργῶν λίθων, κεραμοκονιάματος, πλίνθων καὶ κεράμων, εὑρέ-
θησαν ἐν συμφορμῇ μετ' αὐτῶν σπαράγματα ἐξ ἐντοιχιῶν ψηφιδωτῶν καὶ
ψηφίδες διαφόρων χρωμάτων. Ἡρευνήθη ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐν τῷ πυλῶνι καὶ

πρὸ αὐτοῦ ἀναφανέν πέρυσι δάπεδον, τοῦ ὁποίου ἡ πλάκωσις συνίσταται ἐξ ἀνομοιογενῶν πλακοειδῶν λίθων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Ὡς ἐκ τῆς ἐρεῦνης ἀπεδείχθη, τοῦτο προέρχεται ἐκ μεταγενεστέρας μετασκευῆς τοῦ πρωταρχικοῦ, εὗρισκομένου 0.30 μ. χαμηλότερον, ὥς διαπιστοῦται ἐκ τῶν πολλῶν κατὰ χώραν διατηρουμένων τμημάτων τοῦ ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος ὑποστρώματος αὐτοῦ. Ἐξ αὐτοῦ περισυνελέγησαν ἑξ ἁλκᾶ νομίσματα.

Κατὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀνασκαφῆς ΝΑ. τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ πυλῶνος καὶ 3.30 μ. νοτίως αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη κτιστὸς πεσσός, διαστάσεων 1.86 μ. × 1.26 μ. καὶ σωζομένου ὕψους 1.40 μ., λίαν ἐπιμελοῦς τοιχοδομίας ἐξ ἀργολιθοδομῆς μετὰ παρεμβολῆς ζώνης ἐκ πέντε ἐπαλλήλων στρώσεων πλίνθων. Ἡ παρουσία εἰς τὴν θέσιν ταύτην τοῦ πεσσοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δυτικὴ ἀκμὴ εὗρίζεται ἐν ἰσογραμμῇ πρὸς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ πυλῶνος, προϋποθέτει ὀργανικὴν μετ' αὐτοῦ σχέσιν, καθὼς καὶ παράλληλον πεσσὸν πρὸς Δυσμᾶς, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ πυλῶνος. Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς θὰ δείξῃ τὸ ὀρθὸν ἢ μὴ τῆς ὑποθέσεως.

Νοτίως τοῦ ἐρευνηθέντος ἄλλοτε καὶ ἀνατολικῶς τοῦ πυλῶνος διαμερίσματος (ΠΑΕ 1967, 79) ἀπεκαλύφθη μέγας παραλληλόγραμμος χώρος πλάτους 5.95 μ. καὶ ἀκαθορίστου εἰσέτι μήκους (εἰκ. 1 καὶ πίν. 55α). Κατὰ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς στενῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἀνοίγεται εἴσοδος, πλάτους 2.00 μ., ἣτις εἶναι καὶ τὸ μόνον σημεῖον ἐπικοινωνίας πρὸς τὰ πρὸς Βορρᾶν διαμερίσματα, τῶν ὁποίων αἱ θύραι φέρουν πρὸς τὸν ἀνασκαπτόμενον χώρον, ὅστις ἀφ' ἑνὸς ἔνεκα τῆς θέσεώς του ὡς ἀμέσως συνδεόμενος ὀργανικῶς πρὸς τὸ πρόπυλον, ἀφ' ἑτέρου ἔνεκα τῶν διαστάσεών του ἀπετέλει μνημειώδη αἵθουσαν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν περισυλλεγέντων μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἥτοι πολλῶν κιόνων ἀκεραίων καὶ ἐν τεμαχίοις καὶ τῶν βάσεων αὐτῶν, ἀμφικιονίων, ἐπιθημάτων, μαρμαρίνου πεσσοῦ μετὰ συμφυοῦς βάσεως, τμημάτων πολυχρῶμων μαρμάρων ἐκ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως, πλακιδίων, πολυμόρφων καὶ ποικιλοχρῶμων, μαρμαροθετήματος καὶ σπαραγμάτων ἐντοιχίων ψηφιδωτῶν. Ἀξίον ἐπίσης προσοχῆς εὔρημα εἶναι μία κυκλικὴ λεκάνη (πίν. 55β) ἔχουσα κατὰ τὸ κέντρον κωνοκολουροειδὲς ἕξαρμα ὕψους 0.18 μ. καὶ διαμέτρου 0.28 μ., τῆς ὁποίας τὴν χρῆσιν δὲν δύναμαι νὰ καθορίσω. Παρομοία λεκάνη εὗρέθη, ὥς με ἐπληροφόρησε φοιτητῆς μου, εἰς τὸ χωρίον Νερομάννα τῆς Αἰτωλίας.

ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟ ΟΚΤΑΓΩΝΟΝ Ἀπὸ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ὀκταγώνου ἐτέθησαν τὰ προβλήματα: 1) Ποία ἦτο ἡ διάθρωσις τῆς νοτίας ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου. 2) Ποῖαι αἱ δυνατότητες προσπελάσεως πρὸς αὐτὸ καὶ 3) ἐὰν ὑπῆρχεν ἢ ὄχι ὁδὸς βαίνουσα παράλλῃ-

λως τοῦ νοτίου τοίχου καὶ ἑάν, ὑπάρχουσα, ἀπετέλει αὕτη προέκτασιν πρὸς Ἀνατολὰς τῆς ὁδοῦ, ἣτις τέμνει τὴν πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ὁκταγώνου κειμένην ρωμαϊκὴν ἐμπορικὴν Ἀγοράν.

Πρὸς διακρίβωσιν τῶν ἀνωτέρω ἐγένετο τομὴ πλάτους 2.00 μ. καθέτως πρὸς τὴν νοτίαν εἴσοδον τὴν ἀνοιγομένην εἰς τὴν ΝΔ. κόγχην τοῦ Ὁκταγώνου. Εἰς βάθος 0.30 μ. καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς τομῆς διεπιστώθη στρῶμα κεραμοκονιάματος, πάχ. 0.60 μ. Συμπεφυρμένα μετ' αὐτοῦ εὐρέθησαν μεγάλα τμήματα ἀμφικιονίων διαφόρων μεγεθῶν τοῦ αὐτοῦ ὅμως πάχους (0.30 μ.), ἐπίκρανον ἀμφικιονίου, τριγωνικὰ πλακίδια μαρμαροθετήματος, ζεύξεις, σπαράγματα ἐντοιχίων ψηφιδωτῶν καὶ τοιχογραφιῶν καὶ πολλὰ ψηφίδες. Πάντα ταῦτα ὑποθέτω ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς ἀνωδομῆς ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ ὑπερφύου τοῦ Ὁκταγώνου.

Εἰς ἀπόστασιν 0.70 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ βαίνων παραλλήλως πρὸς αὐτὸν ἀπεκαλύφθη τοῖχος πλάτους 0.70 μ., ὁ ὁποῖος συνεχίζεται πρὸς Ἀνατολὰς. Ἐξωθι τοῦ τοίχου τούτου καὶ εἰς βάθος σκαφή πρὸς ἐπισήμανσιν τῆς ὁδοῦ οὐδὲν ἀπέδωκεν εἰσέτι. Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

ΒΑ. τοῦ δακτυλίου τῆς ἀνατολικῆς κόγχης τοῦ Ὁκταγώνου ἀπεμακρύνθησαν σωροὶ χωμάτων καὶ κρημνισμάτων, οἵτινες ἐναπετέθησαν δυστυχῶς ἐκεῖ ἐξ ἄλλης ἀνασκαφῆς ξένης πρὸς τὴν ἡμετέραν, γενομένης ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν καὶ παρὰ τὴν ἐπιστημονικὴν δεοντολογίαν. Ἐλευθερωθέντος ὅλου τοῦ χώρου περὶ τὸν δακτύλιον ἐπεχειρήθη καὶ πάλιν λεπτομεροῦς ἔρευνα διὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἐτέρων τάφων νηπίων, ἣτις ὅμως ἀπέβη ἄκαρπος.

Ἡ διὰ τρίτην κατὰ σειρὰν περίοδον διενεργηθεῖσα καὶ ἐφέτος ὀλιγοήμερος σκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσημβρίαν περιορίσθη εἰς δύο μόνον σημεῖα κυρίως, ἥτοι εἰς τὸν περὶ τὸ μνημεῖον (:) καὶ τὰ χωρίσματα τῆς ἀγορᾶς χώρον, ὡς καὶ ΒΑ. τούτων, ἔνθα εἶχον ἀποκαλυφθῇ πέρυσιν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς τοῖχοι κλπ.

Ἡ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐντύπωσις ὅτι πρόκειται περὶ ἐνιαίου χώρου μεγάλων διαστάσεων, ὡς καὶ ἡ ὅλη ἐμφάνισις τούτου (πίν. 56α), συνέβαλεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ἔρευναν, ἐπιφανειακῶς μὲν, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τούτου.

Κατ' ἀρχὴν ἐξεκαθαρίσθη πλήρως ἅπαντα ἡ ἐκ δύο στρεμμάτων ἔκτασις ἐκ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως (πίν. 56β), ὡς καὶ ἐκ τῶν λίθων καὶ τῶν ἄλλων μικροκτισμάτων τῶν στρατιωτικῶν ὀρυγμάτων, ἅτινα παρημποδίζον τὴν ὅλην ἐργασίαν.

Εὐθὺς ἀμέσως ἤρχισεν ἡ ἔρευνα εἰς τὸ ΒΑ. σημεῖον, ἔνθα τμημα κτίσματος - πύργου (:), ἐκ τοῦ ὁποίου τοῖχος, ἐκτεινόμενος πρὸς Νότον καὶ μέχρι μήκους 33 μ., ἀπολήγει εἰς τὴν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀγροτικὴν ὁδόν, ἐνῶ ἕτερος ὅμοιος τοῖχος με κατεύθυνσιν πρὸς Δυσμᾶς εἶχεν ἀποκαλυφθῇ μέχρι μήκους 10.20 μ. Οὗτος ἀπεκαλύφθη ἐφέτος καθ' ὅλον τὸ ἐκ 50 μ. μήκός του (πίν. 57). Τὸ πλάτος τούτου εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ πλάτος τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν τοίχου, ἥτοι 2.00 μ. περίπου, ἐκτὸς ἐνὸς τμήματος μόνον ἐξ 11 μ. εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸς τὸν πύργον (:), ὅπου εἶναι 3.00 μ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, δηλ. εἰς τὰ 11 μ., ἀνεφάνησαν τρεῖς βαθμίδες κλίμακος. Πρὸ αὐτῆς, πρὸς Δυσμᾶς, ὑπάρχει τοῖχος πλάτ. 0.50 μ. καὶ εἰς μικρὸν ὕψος σωζόμενος, καθέτως πρὸς τὸν προηγούμενον, ἐκτεινόμενος πρὸς Νότον μέχρι 5.70 μ., ἐν συνεχείᾳ δὲ καμπτόμενος πρὸς Δυσμᾶς καὶ μέχρι 3.80 μ., ἔνθα κατεστράφη κατὰ τὴν διάνοξιν χαρακωμάτων.

Εἰς τὸ 50 μ. πρὸς Δυσμᾶς ἄκρον τοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη περιμετρικῶς μόνον ὑποθεμελίωσις πρὸς Βορρᾶν μὲν μέχρι μήκ. 5.40 μ., ἀρχομένη ἐκ τοῦ τοίχου, πρὸς Δυσμᾶς δὲ καὶ μέχρι μήκ. 7.00 μ., πιθανὸν ὅμως νὰ ἐξετείνετο καὶ ἔτι περαιτέρω (πίν. 58α). Ἐκ πρώτης ὄψεως δύναται τις νὰ συμ-

περάνη ὅτι πρόκειται περὶ κτίσματος - πύργου(;), ὡς ὁ πρὸς τὸ ΒΑ. ἄκρον ἀποκαλυφθεὶς (πίν. 58β). Μελλοντικὴ περαιτέρω ἔρευνα θὰ δείξῃ ἀκριβέστερον περὶ τίνος πρόκειται.

Ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ ὡς ἄνω τοίχου καὶ πρὸς Νότον (θάλασσα) ἀπεκαλύφθη θεμέλιον τοίχου, τὸ ὁποῖον συμπίπτει ἀκριβῶς πρὸς τὸ ὀπισθεν τοῦ μνημείου(;) ἀποκαλυφθὲν καὶ πρὸς Βορρᾶν τούτου ἐκτεινόμενον (πίν. 59α). Τὸ συνολικὸν μῆκος τούτου μέχρι τοῦ μνημείου(;) εἶναι 45 μ. περίπου, ἐνῶ ἐσωτερικῶς ὑπάρχουν χωρίσματα καταστημάτων, διαφόρων διαστάσεων, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ὡς καὶ τὰ παρὰ τὸ μνημεῖον(;) τοιαῦτα (1966, 1967). Περιέργον εἶναι χωρίσμα, διαστ. 4.90×3.50 μ., ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἄλλων καὶ εἰς ἀπόστασιν 9.00 μ. νοτίως τοῦ πρὸς Βορρᾶν τοίχου. Ἐντὸς αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέσον ἀπεκαλύφθη στενομῆκης στρῶσις ἐκ πλακῶν σχιστολίθου συνδεομένων διὰ κουρασανίου (πίν. 59β). Ἡ πρὸς Ἀνατολὰς πλᾶξ φέρει ἐκβάθυνσιν—αὐλάκα προφανῶς—διὰ νὰ ρέῃ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, διοχετευόμενον ἔξω τοῦ χωρίσματος, ἔλαιον ἢ οἶνος ἐκ τῆς συνθλίψεως ἐλαίων ἢ σταφυλῶν. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ἐγκαταστάσεως ταύτης εὐρέθησαν τεμάχια χονδροῦ κουρασανίου, πρᾶγμα ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐνέβαλε τὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἰδιοτύπου τοῦ χωρίσματος τούτου, ὑποτίθεται δὲ τώρα ὅτι πρόκειται περὶ ληνοῦ (πατητήρι) νεωτέρων ὅμως, ἐκ πρώτης ὄψεως, χρόνων, δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ χρονολογηθῇ ἀκριβέστερον, λόγῳ ἐλλείψεως, μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦλάχιστον, ἄλλων εὐρημάτων.

Εὐρήματα : Ἐκ τῆς ὅλης, ἐπιφανειακῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐρεύνης κατὰ τὴν ἑφειτηνὴν περιόδον συνεκεντρώθησαν διάφορα εὐρήματα, ἅτινα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βοηθήσουν ἀσφαλῶς εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν κτισμάτων, δεδομένου ὅτι γενικῶς τὸ ἔδαφος ἦτο διατεταραγμένον ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ὀρυγμάτων τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τμῆμα πηλίνης σαρκοφάγου μὲ ἰωνικὸν κυμάτιον, ὄστρακα ἀγγείων νεωτέρων χρόνων, τμῆμα χείλους πίθου μὲ ἐγχάρακτα στοιχεῖα, πιθανῶς μέτρα χωρητικότητος (εἰκ. 1 καὶ πίν. 60α), ὄστρακα μελαμβαφῇ, τεμάχια ζωηροῦ ἐρυθροῦ ἐπιχρίσματος πάχους 0.004 - 0.005 μ., τρία δυσδιάκριτα χαλκᾶ νομίσματα, πλήθος κεράμων στρωτήρων καὶ καλυπτήρων ὑστέρων ἐλληνικῶν χρόνων, ἦσαν τὰ κυριώτερα εὐρήματα).

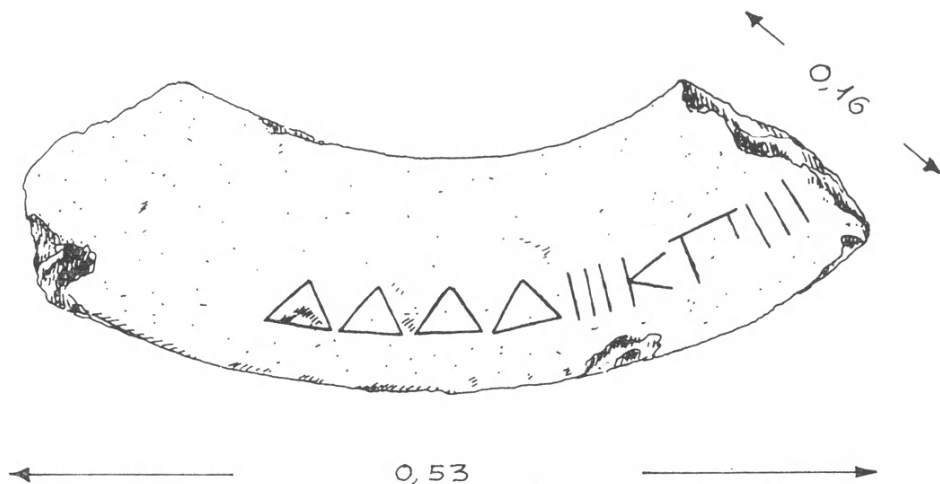
Γενικῶς παρατηρεῖται πλῆθος κεράμων ἐντὸς τῶν χωρισμάτων καὶ ὑπὲρ τὸ κίτρινον χῶμα, ὅπερ συναντᾶται καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἔκτασιν, ἐσωτερικῶς πάντοτε τῶν πρὸς Βορρᾶν καὶ Δυσμὰς τοίχων, ἰδίως δὲ ἐντὸς τῶν χωρισμάτων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς.

Εἰς τὸν ἀγρὸν Μ. Τσαμπάζη συνεχίσθη ἡ ἔρευνα εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον

τῆς τάφρου (1966, 1967) καὶ ἐπὶ ἐκτάσεως 2×5 μ. μόνον μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ἥτοι 0.40 μ. βάθους.

Εὗρηματα: τμήματα ἀμφορέων, ὄστρακα ἑλληνιστικῶν ἀγγείων εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα, ἐνῶ πολλὰ ὄστρακα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, τεμάχια λύχνων, ἀκροκέραμοι, ἀγνῦθες, ὁστᾶ ἀνθρώπων, ὡς καὶ διάφορα μεταλλικὰ μικροαντικείμενα εὗρέθησαν εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα (πίν. 60β.γ, 61 καὶ 62α).

Ὅκτὼ τομαὶ ἐγένοντο εἰς διαφόρους ἀγρούς, ἐνθα τὸ νεκροταφεῖον τῆς Μεσημβρίας, ἄλλαι δὲ τρεῖς εἰς τὸν πέραν τοῦ χειμάρρου Σαπλὶ - Ντερεῖ

Εἰκ. 1. Τμήμα χείλους πύθου μὲ ἐγχάρακτα στοιχεῖα.

καὶ πρὸς τὸν Ἰσμαρον (Μαρωνεία) χῶρον, πλὴν ὅμως ἄνευ ἀποτελέσματος, καθ' ὅσον οἱ εὗρεθέντες τάφοι ἦσαν συλημένοι.

Σημειοῦται ἐνταῦθα μόνον ὅτι οἱ περισσότεροι ἐκ τούτων ἦσαν κιβωτιόσχημοι ἐκ τοπικοῦ λίθου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἦσαν πύθοι μεγάλων διαστάσεων, συνήθως βεβαίως κατάστασις εἰς ὅλην τὴν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἑβρου μέχρι Μαρωνείας περιοχὴν, ὡς βεβαιοῦται ἐκ μεμονωμένων περιπτώσεων σχετικῶν ταφῶν.

Κατόπιν τριῶν περιόδων δοκιμαστικῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης, ἡ ὁποία ἀπέδωσε τόσον ἐνδιαφέροντα εὗρήματα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, τὴν

ὁποῖαν πλεῖστοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ Ἡρόδοτος, περιέγραψαν, θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον, ὅπως ἡ προσεχὴς ἔρευνα διεξαχθῇ εἰς μεγαλυτέραν κλίμακα διὰ τὴν συναγωγὴν τῶν ἀναγκαίων συμπερασμάτων περὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν οἰκισμῶν ἀφ' ἑνός, ὡς καὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους χώρον τῆς γερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἰδίως δὲ ἐδῶ εἰς τὰς ταραχώδεις ἀκτὰς καὶ παραλίας τοῦ Θρακικοῦ πελάγους (πίν. 62β), ἐνθα ἡ ἐπίδρασις τῶν Καβειρίων Μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης φαίνεται ὅτι ἦτο λίαν σημαντική, μὲ τὰ *Σαμοθρηκία τείχεα*, τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἐσπέρης πόλιν τῇ οὐνομία ἐστὶ Μεσαμβρίη (Ἡροδ. VII 108).

Μήπως ὅμως ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν αἰωνοβίων δρυῶν καὶ πρύνων τῆς περιοχῆς ταύτης δὲν ἠκούετο καὶ ἡ λύρα τοῦ Ὁρφέως, εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς ὁποίας οἱ λίθοι ἐκινουῦντο, τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν ἐσταμάτα καὶ τὰ δένδρα ἔκλινον τὰς κορυφάς των διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν θείαν μελωδίαν του, κατὰ τὸν ποιητὴν Ὁράτιον; (Ὁδ. Βιβλ. Γ' 11. 13).

Αἱ πόλεις Δρῦς, Ὁρθαγόρια, Ζώνη, Μεσημβρία, Σάλη καὶ Σέρρειον ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναζητηθῶσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΒΑΒΡΙΤΣΑΣ

12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΛΕΣΒΟΥ

(Πίν. 63)

Ἡ κατὰ τὸ 1968 γενομένη ἀνασκαφή εἰς τὸν ναὸν τῶν Μέσων Λέσβου περιωρίσθη εἰς τὰ ἑξῆς σημεία: Ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ βορειοδυτικῶς αὐτοῦ, ἐντὸς τοῦ κτήματος τοῦ Ἀποστόλου Θεοδοσίου.

1. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΟΤΙΩΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ. Κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ εἶχε γίνει ἑναρξίς τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης κατὰ τὸ 1967 (ΠΑΕ 1967, σ. 100). Τότε ἐντελῶς ἐπιφανειακὴ ἔρευνα εἶχε φέρει εἰς φῶς τὰ ἀνώτατα μέρη πλήθους ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, κυρίως σπονδύλων τῶν κιόνων τοῦ ναοῦ καὶ τμήματα τῆς λιθίνης σίμης μετ' ἀναγλύφου φυτικῆς διακοσμήσεως (ΠΑΕ 1967, πίν. 80β, 81α). Περαιτέρω ἔρευνα τοῦ χώρου εἰς βάθος ἀπέδωκε πλουσιωτάτην συγκομιδὴν, ἀποκαλύψασα τοποθετημένους μετὰ τάξεως 26 ἀκεραίους σχεδὸν σπονδύλους τῶν κιόνων τοῦ ναοῦ καὶ νέα τεμάχια τῆς σίμης εἰς ἀρίστην κατάστασιν, ἐξ ὧν ἓν — εἰς πλείονα τεμάχια — μήκους 1.05 μ. σφύζεται πλήρως. Ἡ διατήρησις τοῦ ἀναγλύφου φυτικοῦ διακόσμου εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ νομίζη τις ὅτι μόλις ἐξηλθε τῶν χειρῶν τοῦ τεχνίτου (πίν. 63α). Ἡ διατήρησις αὕτη παρατηρεῖται εἰς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ ναοῦ, τὰ ὅποια ἐφυλάχθησαν ἐντὸς τῆς γῆς. Ἀντιθέτως ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν παρουσιάζουν ἐπιφάνειαν ἐφθαρμένην. Αἱ ἐκ μαρμάρου λεοντοκεφαλὰι τῆς σίμης ὅμως δὲν διετηρήθησαν λόγῳ τῆς ὑπὸ τῆς ὑγρασίας φθορᾶς τοῦ μαρμάρου (ΠΑΕ 1967, σ. 100 πίν. 81β).

Οἱ σπόνδυλοι εἶναι παρατεταγμένοι κατὰ μῆκος τοῦ ναοῦ, πλησιέστατα πρὸς αὐτόν (ἀπόστασις 1.30 - 1.90 μ.), ὄρθιοι καὶ ἀποτελοῦν συνεχῆς φράγμα (πίν. 63β). Δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι προεφύλαττον οἰανδήποτε κατασκευὴν ἢ καλλιέργειαν ἀπὸ τῶν ὑδάτων. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἀπεμακρύνθησαν τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν διὰ νὰ καταστῇ χρήσιμος ὁ χώρος αὐτοῦ (ἴσως διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς βασιλικῆς) ἢ ἀκόμη διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ πέριξ τοῦ ναοῦ ἀσταθοῦς καὶ ἐλώδους ἐδάφους. Εἷς τινα σημεία οἱ σπόνδυλοι διακόπτονται καὶ ἀντικαθίστανται ὑπὸ λίθων τοῦ ναοῦ, ἀλλαχοῦ δὲ εἶναι ὑπτίως τοποθετημένοι. Κατὰ τὸ ΝΔ. τοῦ ναοῦ σχη-

ματίζονται, ἑξωτερικῶς, τέσσαρες χῶροι, τῶν ὁποίων ὁ προορισμός, ἑλλείψει εὐρημάτων, παραμένει ἀδιάνγνωστος. Ἴσως ὅμως ἀπετέλουν βοηθητικούς χώρους τοῦ συγκροτήματος τῆς βασιλικῆς, εἶδος κελλίων χρησίμων διὰ τὸ προσωπικὸν τῆς ἐκκλησίας ἢ τὴν φύλαξιν πραγμάτων. Ἡ ἀνωδομία τῶν δωματίων ἦτο εἴτε ἐξ ὁμῶν πλίνθων εἴτε, πιθανώτερον, ἐξ ἀργῶν λίθων, τῶν ὁποίων μεγάλη ποσότης εὐρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Ὡς δάπεδον τοῦ τελευταίου πρὸς Δυσμὰς χώρου εὐρέθη κρηπίδωμα ἐκ λίθων τοῦ ναοῦ, εἰκονιζόμενον ἐν ΠΑΕ 1967, πίν. 75α' βλ. καὶ σ. 98.

Ἡ ἀποκάλυψις ἐφέτος τοσούτου ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου ἐπιβάλλει νέαν μελέτην τοῦ ναοῦ. Ἦδη εἰς τὴν πλησίον τοῦ μνημείου κτισθεῖσαν ἀποθήκην ἔχει συγκεντρωθῇ μέγας ἀριθμὸς θραυσμάτων μετ' ἀναγλύφων κοσμημάτων. Ἡ ἔρευνα ἐπίσης τῆς περὶ τὸν ναὸν περιοχῆς ἀποδίδει συνεχῶς νέα τεμάχια, πλησιέστατα δὲ τοῦ ναοῦ (ΝΔ.), ἐντὸς καλάμων κλπ. ὑδροχαρῶν φυτῶν σφύζεται παλαιὸν λιθόστρωτον πλῆρες θραυσμάτων ἐκ τοῦ ναοῦ.

2. ΔΟΚΙΜΗ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ.

Εἰς τὰς νοτίως τοῦ ναοῦ ἐπιχώσεις οὐδὲν τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν ἀρχαιότητα (πλὴν βεβαίως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν) εὐρέθη. Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν μόνον, εἰς χῶρον ἐρευνηθέντα ὑπὸ τοῦ Koldewey, εὐρέθη θραῦσμα κορινθιακοῦ, πιθανῶς, ἀγγείου. Τὸ μεμονωμένον τοῦ εὐρήματος δὲν ἐπιτρέπει τὴν συναγωγὴν χρησίμων συμπερασμάτων, ὅπωςδῆποτε ὅμως τὸ θραῦσμα προέρχεται ἐκ τοῦ περὶ τὸν ναὸν χώρου.

Βορείως τοῦ ναοῦ, ἐντὸς τοῦ κτήματος τοῦ Ἀ. Θεοδοσίου, τὸ ἔδαφος γίνεται ἀνωφερὲς καὶ αἱ ἐπιχώσεις δὲν φαίνονται ταραγμέναι ἐκ τῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ. Δοκιμὴ γενομένη εἰς δύο σημεῖα (τάφροι μήκους 2 μέτρων, πλάτους 0.50 - 0.70) ἔδειξαν ὅτι εἰς μικρὸν βάθος, 0.70 - 1 μ., συναντῶνται θραύσματα τεφρῶν λεσβιακῶν ἀρχαϊκῶν ἀγγείων. Οὕτω πιστοποιεῖται ἀνασκαφικῶς ὅτι ὁ χῶρος ἐσυνάζετο κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν.

Ἡ μελλοντικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου πρέπει νὰ ἀποβλέψῃ, ἀφοῦ λυθοῦν τὰ τεχνικὰ προβλήματα τῆς ἀνασκαφῆς, εἰς τὴν εὔρεσιν τοῦ ἀρχαϊκοῦ ναοῦ τῶν Μέσων εἴτε ὑπὸ τὸν ὑπάρχοντα ναὸν εἴτε πλησίον.

Διὰ τῆς γενομένης κατὰ τὸ 1967 καὶ 1968 ἐρεύνης εἰς τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ τῶν Μέσων ἐπεδιώχθη, κατ' ἀρχήν, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὑπὸ τὴν φυτείαν καὶ τὴν ἰλὸν ἐξαφανισθέντος ἀπὸ μακροῦ σημαντικωτάτου μνημείου, ἡ ἀναχαίτισις τῆς ὑπὸ τῶν χωρικῶν προκαλουμένης φθορᾶς του καὶ ἡ προστασία ἀπὸ τῆς συνεχοῦς διαρπαγῆς ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένων, τῶν ὠραίων διακεκοσμημένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν του. Οἱ σκοποὶ αὐτοί, δύναμαι νὰ εἴπω, ἐπετεύχθησαν κυρίως διὰ τῆς, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, κατασκευῆς ἀποθήκης, ὅπου ἀσφαλῶς φυλάσσονται χιλιάδες θραυ-

σμάτων τοῦ ναοῦ. Ἀπώτερος σκοπὸς ὑπῆρξεν ἡ διαφώτισις ἱστορικῶν προβλημάτων τοῦ ναοῦ (βλ. ΠΑΕ 1967, σ. 96). Ταῦτα δὲν ἐλύθησαν λόγῳ τῆς ἀνυπαρξίας εὐρημάτων, μικροαντικειμένων καὶ κυρίως ἐπιγραφῶν. Ἐτονίσθη ὅτι οὐδὲν τεμάχιον ἐπιγραφῆς εὐρέθη κατὰ τὸ 1967· τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τὸ 1968. Ἡ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἔρευνά μου δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὸν χώρον τοῦ ναοῦ ἀλλ' ἐξετάθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κόλπου τῆς Καλλονῆς, ἄνευ ἀποτελέσματος πάντοτε.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΡ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

13. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ II

(ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1968)

(Πίν. 64 - 121)

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. Ἡ προκαταρκτικὴ ἐργασία κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1968 ἤρchiσε τὴν 21ην Ἰουνίου τακτικὴ δὲ ἀνασκαφὴ ἤρchiσε τὴν 8ην Ἰουλίου. Εὐχαριστίαι ἀπευθύνονται πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν διὰ τὴν γενναιοδωρὸν χορηγίαν τῆς, τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἣτις συνεισέφερεν 100.000 δρχ. μέσῳ τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ, καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Ὅργανισμὸν Τουρισμοῦ, βοηθήσαντα δι' ἴσου ποσοῦ, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰς σημαντικὰς δαπάνας εἰς τεχνικῆς φύσεως ἔργα.

Τὰ κατωτέρω θὰ διευκρινήσουν τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν ἀπαιτήσεων. Ἐγένετο ἀντιληπτὸν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὅτι νέαι ἀνασκαφικαὶ μέθοδοι ἔπρεπε νὰ υἱοθετηθῶσιν, ὅχι μόνον ἐξ αἰτίας τῶν εἰδικῶν ἐδαφικῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν καθ' ἑαυτήν.

Πράγματι ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ 1967 εἶχεν ἀποδείξει, ὅτι τὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς τοῦ 1520 π. Χ. εὐρίσκονται εἰς σχετικῶς μικρὸν βάθος ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου τοῦ Ἀκρωτηρίου, δεδομένου ὅτι τόσον ὁ ἴδιος ὁ χεῖμαρρος, ὅσον καὶ ἡ διάβρωσις γενικώτερον εἰργάσθησαν ἐπὶ αἰῶνας χάριν ἡμῶν. Ἐντούτοις ὑπὲρ τὰ ἐρείπια ἐκατέρωθεν τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου ἡ ἐπίχωσις ἀποτόμως ἀνήρχετο εἰς 5 μέτρα καὶ ἄνω.

Εἶναι, φυσικά, δυνατόν διὰ τῶν σημερινῶν μηχανικῶν μέσων νὰ μετακινηθῇ τὸ στρώμα τὸ ἀποτελούμενον ἐκ μαλακῆς ἡφαιστειακῆς σποδοῦ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπάρχουν πελώρια ἡφαιστειακαὶ «βόμβαι» ἐκ μελανῆς σκληρᾶς λάβας. Αὐτοὶ οἱ βράχοι συχνὰ ζυγίζουν ἀρκετοὺς τόννους. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ ἦτο πολὺ δαπανηρὸν ἐγχείρημα καὶ θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ ἀλλάξῃ ἐπὶ τὰ χεῖρῳ τὴν ὄψιν τοῦ τοπίου, νὰ στερήσῃ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πενιχροῦ αὐτῶν γεωργικοῦ κλήρου καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ πολὺν μεγάλην δαπάνην διὰ τὴν κάλυψιν τοῦ ποσοῦ τῆς ἀπαλλοτριώσεως.

Εἶναι ἐπίσης πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπιστήμης νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὸ γεγονός, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν μίαν πόλιν ἀποτόμως ἐγκαταλειφθεῖσαν. Αἱ ἀνασκαφαί, ἂν καὶ ἀκόμη εἰς τὸ

πρῶτον στάδιον, φαίνονται νὰ δεικνύουν ὅτι τὰ πάντα παρέμειναν ἄθικτα, ὅπως ἔκειντο κατὰ τὴν ἐσπευσμένην φυγὴν τῶν κατοίκων. Οὗτοι δυνατόν νὰ παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὰ πολυτιμότερα καὶ πλέον εὐμετακόμιστα ὑπάρχοντά των. Ὅλα τὰ ὑπόλοιπα παρέμειναν ὅπου εὐρίσκοντο καὶ βλέπομεν διαρκῶς καὶ συχνότερον περιοχὰς ὅπου τμήματα τῶν ἀνωγείων ἔχουν παραμείνει ἄθικτα.

Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη δὲν εἶναι συνήθης καὶ ἔχει τις τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ζῇ μετὰ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐξαίφνης ἔφυγον τρομοκρατημένοι ἐκ τῆς μανίας τῶν στοιχείων τῆς Φύσεως. Ὁ ἐπισκέπτης συνεπῶς πρέπει νὰ μὴ ἀπολέσῃ αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν τῆς ζωῆς, ἣτις ἐσταμάτησεν αἰφνιδίως κατὰ τὰ μέσα τῆς 2^{ας} χιλιετηρίδος π. Χ., τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον αὕτη ἦτο ἡ χρυσὴ περίοδος τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, ὅταν ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἀπώγειόν του.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι μᾶς ὠδήγησαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ περαιτέρω ἀνασκαφαὶ ὀφείλουσαν νὰ διενεργηθῶσιν ὡς ἀκολουθῶς: Αἱ κλασσικαὶ μέθοδοι ἀνασκαφῆς (διάνοξις ἐκ τῶν ἄνω) ἔπρεπε νὰ ἀκολουθηθοῦν μόνον διὰ τὰ ἐρείπια τὰ κείμενα ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου, ὅπου τὸ στρώμα δὲν ὑπερβαίνει τὰ 3 - 4 μέτρα εἰς βάθος. Μόλις ὅμως τὸ περίγραμμα τῶν τοίχων ἀποκαλυφθῇ, τὰ ἐρείπια θὰ προστατευθῶσιν ἀμέσως διὰ στέγης εἰς τὸ ἀπαιτούμενον ὕψος. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐπομένως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ διενεργηθῶσιν ὑπὸ σκέπην καὶ σχεδὸν ἅπαντα θὰ παραμείνουν κατὰ χώραν, ὅπως εὐρέθησαν. Ἡ ἀνασκαφὴ ὅμως πρὸς ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου θὰ διενεργηθῇ κατὰ τὸ δυνατόν διὰ συρίγγων, οὕτως ὥστε τὰ ἐρείπια νὰ παραμείνουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος.

Ἡ ἀνωτέρω μέθοδος ἔτυχε κριτικῆς ἐκ μέρους ἐιδικῶν καὶ συναδέλφων ἀρχαιολόγων, οἵτινες ἐξέφραζον φόβους διὰ τὰς δυσκολίας αἵτινες, εὐτυχῶς, δὲν ὑφίστανται κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος. Ἡ πρώτη προσπάθεια ἐγένετο κατὰ τὸ 1967 διὰ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἡ πιθανότης ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου. Τὰ ἀποτελέσματα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπῆρξαν ἀρκούντως ἱκανοποιητικά. Ἡ ἡφαιστειακὴ τέφρα, ἃν καὶ ὑλικὸν μαλακόν, ἔχει μεγάλην ἐλαστικότητα. Αἱ σύριγγες ἀνοίγονται εὐκόλως ἄνευ κινδύνου καταρρέσεως ἢ καθιζήσεως. Περιττὸν νὰ εἴπω ὅτι ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἐργασίας ἐιδικὰ συστήματα ἀντιστηρίξεως δέον ὅπως ἐπινοηθῶσιν. Αἱ ἀνάγκαι φωτισμοῦ ἀντιμετωπίσθησαν ἐφ' ὅσον ἐξησφαλίσθη ἡ παροχὴ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος ἐπὶ τόπον, πρόβλημα δὲ ἐξαερισμοῦ, ὑγρασίας ἢ ὑπογείων ὑδάτων, ἅτινα ἀπετέλουν τὸν κύριον λόγον ἀντιρρήσεως ὠρισμένων ἐιδικῶν, δὲν ὑφίσταται. Τὸ μόνον πρόβλημα πρὸς λύσιν παραμένει ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἀνωγείων, ὅπου ἀκόμη ὑφίστανται, ἐν περιπτώσει ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου τῶν συρίγγων.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους εὐρέθημεν ὑποχρεωμένοι, ὡς καὶ κατὰ

τὸ 1967, νὰ ἀφιερῶσωμεν τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς τεχνικὰς ἐργασίας. Ἡ τακτικὴ ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὰς δύο κυρίας περιοχάς, αἵτινες εἶχον ἤδη ἀνασκαφῇ κατὰ τὸ 1967. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπανήρχισε καὶ ἐπεξετάθη κυρίως εἰς τὸ Βορειότερον ἄκρον (Ἀρβανίτη 1) διὰ νὰ καθαρισθῶσι τὰ ἐρείπια τῆς ὑπαρχούσης ἀποθήκης μέχρι τοῦ σημείου νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ κατασκευὴ ἐνὸς ὑποστέγου.

Δὲν ὑπῆρχε πρόθεσις νὰ ἀνασκαφῇ τὸ Νοτιώτερον τμήμα (Μπρόνον 2), ἀλλὰ τὸ ἐπράξαμεν διὰ νὰ εὐχαριστήσωμεν τὴν κυρίαν Ε. Vermeule, ἡ ὁποία ἐπανειλημμένως ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐργασθῇ εἰς αὐτὸν τὸν τομέα. Μία ἐνδιαφέρουσα περιοχὴ ἀνεσκαφῇ προσφέρουσα πλήρη εἰκόνα ἐνὸς πλακοστρώτου καὶ καλῶς διατηρημένου ἀνωγείου μετὰ κλίμακος ὁδηγούσης εἰς τοῦτο καὶ μετὰ σημαντικῶν εὐρημάτων κεραμικῆς καὶ τοιχογραφιῶν. Ἡ πρώτη φροντὶς ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπομένην ἀνασκαφικὴν περιόδον θὰ εἶναι νὰ καλυφθῇ τὸ τμήμα τοῦτο διὰ στέγης πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ τελικὴ ἀνασκαφὴ¹.

Περὶ τὸν νὰ περιγράψω λεπτομερῶς εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν, ὡς ἡ παροῦσα, τὴν τεχνικὴν πλευρὰν τῆς ἀνασκαφῆς. Μία ἀπλὴ μνεῖα τῶν κυρίως ἐργασιῶν θὰ ἴσκει. Ἡ πρώτη φροντὶς ἡμῶν ἦτο νὰ παρατρέψωμεν

¹ Μερικαὶ δυσκολίαι ἀνέκυψαν εἰς τὴν περαιτέρω συνεργασίαν ἡμῶν μετὰ τῆς κ. Vermeule, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀπηυθύνετο ἐκ μέρους μου φιλικὴ πρόσκλησις συμπαραστάσεως εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Πύλου καὶ ἀργότερον τῆς Θήρας. Ἡ ἐκτίμησίς μου πρὸς τὴν ὀξύτητα πνεύματος τῆς κ. Vermeule καὶ τὰς ἱκανότητάς της ὡς ἀόκνου ἀνασκαφέως παραμένει ἀμείωτος. Εἶναι ὄντως ἀτυχὲς τὸ γεγονός ὅτι διαφωνοῦμεν σοβαρῶς εἰς τὴν ἐρμηνεῖαν ὠρισμένων χωρίων τῆς Βίβλου. Ἡ κ. Vermeule παρεκλήθη νὰ ἀποστείλῃ προσωπικὴν ἔκθεσιν τῶν ἀτομικῶν αὐτῆς παρατηρήσεων περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὸν τομέα, ὅπου εἰδικώτερον εἶχεν ἐποπτεύσει. Ἡ ἔκθεσίς της ἐπρόκειτο νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ παρὸν ὡς δημοσίᾳ ἀναγνώρισις τῆς συμβολῆς της, ἀλλὰ δὲν ἀπεστάλη ἔκθεσις. Οἱ λοιποὶ συνεργάται καὶ προσκεκλημένοι εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Θήρας κατὰ τὸ 1968 ἦσαν: Ἡ δις Ἀλεξάνδρα Πατριανάκου, ἐπιστημονικὴ βοηθός, ἡ κ. Χαρὰ Τζαβέλλα - Εντζεν μετὰ τοῦ συζύγου της (δι' ὀλίγας ἡμέρας), ὁ κ. Ἰωάννης Κουμανοῦδης, ἀρχιτέκτων, ὁ καθηγητὴς κ. George Bass, τοῦ Μουσείου Φιλαδελφείας, ὁ κ. Γεώργιος Σολομωνίδης, Διευθυντὴς Ἀναστηλώσεως, ὁ κ. Μ. Γιαννουλάκης, τοπογράφος, ὁ ζωγράφος - συντηρητὴς κ. Μαργαριτώφ, ὁ κ. Ζ. Κανάκης, ὁ κ. Φρεγαδιώτης, ἐπιβλέπων τὸς κατασκευάς, καὶ ὁ κ. Γ. Βασιλειάδης, ἀρχιτεχνίτης. Εἵχομεν ἐπίσης, δι' ὀλίγας ἡμέρας, ἐπισκέπτας καὶ μαθητάς μου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνω θερμοτάτας εὐχαριστίας. Πρέπει νὰ ἀναφέρω μετὰ τῶν ἐπισήμων ἐπισκεπτῶν τὴν Α. Ε. τὸν Πρέσβυν τῶν Η.Π.Α. κύριον Philips Talbot μετὰ τῆς Κυρίας Talbot καὶ τὸν Ναύαρχον καὶ τὴν κυρίαν Σαρρῇ· μετὰ τῶν πολλῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τὸν Καθηγητὴν καὶ τὴν κυρίαν D. Page τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καϊμπριτζ καὶ τὸν κύριον J. Luce τοῦ Κολλεγίου Trinity τοῦ Δουβλίνου.

τὸν ροῦν τοῦ χειμάρρου. Ἄλλως, αἱ πρῶται βροχαὶ θὰ ἡπείλουν τὰς ἀποκαλυφθείσας ἀρχαιότητας. Μία μεγάλη τάφος ἠνείχθη πρὸς τοῦτο εἰς τὴν Νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου. Ὁ πίν. 64α δεικνύει τὴν τάφον εἰς τὸ σημεῖον εἰς ὃ θὰ δεχθῇ τὰ ὕδατα τοῦ χειμάρρου. Αἱ δύο πλευραὶ τῆς τάφου καὶ ὁ πυθμὴν αὐτῆς ἐνισχύθησαν διὰ σκυροδέματος καὶ ἐκαλύφθησαν διὰ στέγης. Ὁ πίν. 64γ δεικνύει τὴν ἐργασίαν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐγχύσεως τοῦ σκυροδέματος. Πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένων ἀτυχημάτων, ἡ στέγη τῆς σύριγγος θὰ καλυφθῇ δι' ἐπιχώσεως ἀφοῦ στεγασθῇ διὰ κισεροδέματος. Κατὰ τὸ Νότιον ἄκρον, παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς σύριγγος, ἐκτίσθη ἐργαστήριον καὶ πρόχειρον μουσεῖον μετὰ φυλακείου εἰς τὴν κορυφὴν (πίν. 65α). Ὑπὸ τὸ ἐργαστήριον κατεσκευάσθη ὕδαταποθήκη, ἣτις θὰ συλλέγῃ τὰ ὄμβρια ὕδατα ἀπὸ τὰς στέγας καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐφοδιάξῃ τὴν ἀνασκαφὴν διὰ ποσίου ὕδατος.

Ὁλόκληρος ἡ ἀνασκαφῆσα ἀποθήκη (Ἀρβανίτη 1) μετὰ τῶν τοίχων, οἵτινες εἰς ὥρισμένα τμήματα παραμένουσιν ἄθικτοι μέχρι τοῦ ἀνωγείου (πίν. 65β), ἐπλαισιώθη ἀμέσως ὑπὸ τοίχου καὶ ἐστεγάσθη ἐκ μεγάλων κεράμων Ἑλληνίτου κατὰ τὸ σύστημα *Dexion* (πίν. 66α). Τοιοῦτοτρόπως ὁλόκληρος ἡ ἀποθήκη ἔχει τώρα καλυφθῇ καὶ διαθέτει ἀφθονον φῶς καὶ ἀερισμόν (πίν. 66β). Ἡ τελικὴ ἀνασκαφὴ θὰ διενεργηθῇ ὑπὸ στέγην καὶ ἐν ἀνέσει καὶ δὲν θὰ διακοπῇ ἐνδεχομένως τὸν χειμῶνα. Ὡς ἔχομεν ἤδη ἀναφέρει, ὅλα τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τῆς ἐν ὑπαίθρῳ ἀνασκαφῆς θὰ στεγασθῶσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

ΙΧΝΗ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ.

Εἰς ἐκάστην σημαντικὴν ἀνασκαφὴν δέον ὅπως γίνηται μνεῖα τῶν ἰχνῶν κατὰ τὰ ἀνώτατα στρώματα, ἅτινα, ἔστω καὶ ἀσήμαντα, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβοῦν σημαντικὰ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς. Ἡδη κατὰ τὸ 1967 ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς Ἑλληνιστικῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς περιόδου εἶχον ἐπισημανθῇ εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς ἀνασκαφῆς¹. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος εὐρέθησαν τὰ ἀκόλουθα ἴχνη τῶν ὑστέρων περιόδων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀνασκαφῆς. Εἰς τὸν τομέα Μπρόνου 1α² ἀνεκαλύφθη τμήμα οἰκοδομήματος, μὴ χρονολογηθὲν εἰσέτι, εἰς τὸ ἀνώτατον στρώμα κισήρεως. Ὑπάρχει ἐν τούτοις κάτι τὸ περιεργον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, ὥς ἔχουσι τὰ πράγματα σήμερον, τὸ τμήμα τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς ἡφαιστειακῆς τέφρας (πίν. 67α). Εἰς τὴν περιοχὴν Μπρόνου 2, εἰς τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου, τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος ἐκαθα-

¹ ΠΑΕ 1967, σ. 132, 146 κ.ἐξ. καὶ Thera I, σ. 14, 50 ἐξ.

² ΠΑΕ 1967, σ. 139 κ.ἐξ. = Thera I, σ. 36-7.

ρίσθη μέχρι τέλους. Παρατηρήθη ὅτι οἱ τοῖχοι εἶναι διπλοὶ εἰς ἓν τμήμα καὶ ἐπιχρισμένοι δι' ἀβεστοκονιάματος. Δυνατὸν νὰ πρόκειται περὶ δεξαμενῆς. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν εὐρέθησαν ὄστρακα Γεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ μεταγενεστέρων ἐποχῶν μέχρι καὶ τοῦ 19ου αἰ. (θραύσματα ὑάλου).

Τὸ σημαντικώτερον εὑρημα, σαφῶς χριστιανικόν, εὐρέθη περὶ τὰ 150 μέτρα Νοτιοανατολικῶς τῆς περιοχῆς Ἀρβανίτη 1 εἰς ἓνα ἀγρὸν καὶ ἀμπελῶνα ἀνήκοντα εἰς τὸν κ. Μηνᾶν Ἀρβανίτην. Τὸ ὄνομα τῆς τοποθεσίας, Ἑλληνικώτατον, εἶναι «Πέργερος» προφανῶς ἐκ τοῦ «ὑπέργηρος», ὅστις θὰ ὑπῆρξεν ἰδιοκτῆτης αὐτοῦ. Πρόκειται περὶ κατασκευῆς μετὰ μακρῶν τοίχων, ἀλλὰ εἰς κακὴν κατάστασιν. Οἱ τοῖχοι τοῦ καλύτερον διατηρηθέντος δωματίου κατασκευασθέντες ἐκ μικρῶν ἡφαιστειακῶν κροκαλῶν καὶ διατηρούμενοι εἰς ὕψος 0.85 μ. φέρουν ἴχνη ἐπιχρίσματος ἐσωτερικῶς. Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τοῦ δωματίου εἶναι 5.80×4.37 μ. Κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν ὑπάρχει ἄνοιγμα πλάτους ἐνὸς μέτρου, ἀλλὰ ἄνευ ἰχνῶν παραστάδων. Ἐντὸς τοῦ δωματίου καὶ παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον εὐρέθη ἓν βάθρον ἐκ κοκκινωπῆς λάβας εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν εἶχεν ἀρχικῶς τοποθετηθῆ, ἀλλ' ἀνεστραμμένον, πρὸς νεωτέραν καὶ διάφορον χρῆσιν (βλ. παρὲνθ. πίν. Α καὶ πίν. 67β). Τὸ βάθρον, τετράγωνον τὸ σχῆμα, ἔχει ὕψος 0.855 μ. καὶ 0.56 μ. πλάτος πλευρᾶς εἰς τὴν παροῦσαν ἄνω ἐπιφάνειαν καὶ 0.53 μ. εἰς τὸ κάτω τμήμα τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ὑπῆρξε τὸ ἄνω. Τὸ βάθρον ἀνεστράφη προφανῶς διὰ νὰ δημιουργηθῇ μεγαλυτέρα ἐπιφάνεια εἰς τὴν κορυφὴν (ἴσως ἐχρησίμευσεν ὡς τράπεζα). Εὐσεβὴς τις χεῖρ, εἰς τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀλλάξῃ τὸν εἰδωλολατρικὸν χαρακτῆρα τοῦ βάθρου, ἐχάραξε σταυρὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἄνω ἐπιφάνειας. Τρεῖς κάθετοι πλάκες πέριξ τῆς βάσεως τοῦ βάθρου ἀποχωρίζουν μικρὸν τμήμα τοῦ δαπέδου ἀπὸ τοῦ ἀπομένοντος ἐδάφους τοῦ δωματίου.

ΜΗΡΟΝΟΥ 2. Ἦτο φανερόν ἤδη ἀπὸ πέρυσιν ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν τομέα τῶν ἀνασκαφῶν ὑπῆρχε τμήμα ἀνωγείου πλακοστρώτου¹. Πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ λόγοι καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἀνάγκη ἐξασφαλίσεως τοῦ πολυτίμου τμήματος τῆς ἀνασκαφῆς δι' ὑποστέγον, οἵτινες ἠνάγκασαν ἡμᾶς νὰ ἀνασκάψωμεν κυρίως τὰ Ἀνατολικά τοῦ τομέως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀναγκαῖον καὶ δι' ἓνα ἀκόμη λόγον, ἵνα δηλαδὴ βεβαιωθῶμεν ἔαν αἱ κατασκευαὶ ἐκατέρωθεν τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου ἀνῆκον εἰς ἓν ἢ εἰς πλείονα οἰκοδομήματα. Εἵμεθα περισσότερον βέβαιοι τώρα ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς μεγάλης ἐγκαταστάσεως.

¹ ΠΑΕ 1967, σ. 145 = Thera I, σ. 47 εἰκ. 69.

Ἡ φωτογραφία πίν. 68α δίδει μίαν πανοραματικὴν εἰκόνα. Δύναται τις νὰ διακρίνῃ σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τὸ πλακόστρωτον τοῦ ἀνωγείου καὶ δεξιὰ αὐτοῦ ἕτερον ἐκ κυπητῆς γῆς ἀνῆκον εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον. Ὁ πίν. 68β δεικνύει τὸ ἴδιο τμῆμα. Χαμηλότερον δεξιὰ διακρίνονται αἱ κατασκευαί, αἵτινες εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου, ἔνθα καὶ ἐφάνησαν τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα ἵχνη νεωτέρας χρήσεως. Ὑπεράνω αὐτῶν φαίνεται τὸ ἀλεξήλιον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐργάζονται τεχνῖται διὰ τὴν ἀποκόλλησιν τῶν τοιχογραφιῶν. Ἀνατολικώτερον (εἰς τὸ κατώτατον τμῆμα τῆς φωτογραφίας) οἱ τοῖχοι ἀρχίζουν νὰ ἀναρριχῶνται εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τῶν ὀχθῶν τοῦ χειμάρρου.

Ἡ τομὴ εἰκ. 1 παρέχει πλήρη εἰκόνα τοῦ τομέως. Ἀριστερὰ εὐρίσκεται ἡ Ἀνατολικὴ περιοχὴ, ὅπου οἱ τοῖχοι εἶναι σήμερον ὄρατοὶ ὑπὸ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Δημητρολευτέρῃ Ἀλιφραγκῇ. Ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀμπελῶνος καὶ εἰς βάθος 6.70 μ. (ὅπου τὸ σχέδιον τοῦ κ. Κουμανούδη φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «γαῖῶδες ὕλικόν») εὐρίσκεται κατεστραμμένον καὶ ἐλαφρῶς κατηφορικὸν ἀλλ' εἰσέτι εὐδιάκριτον δάπεδον ἐκ κυπητῆς γῆς ἐνὸς ἀνωγείου. Ἐναντι αὐτοῦ καὶ Δυτικῶς (εἰς τὸ μέσον τοῦ σχεδίου) εὐρίσκεται ἐν ἄλλῳ δάπεδον τοῦ αὐτοῦ εἵδους («Δόρωσις» εἰς τὸ σχέδιον). Δυτικώτερον καὶ ὀλίγον ὑψηλότερον εὐρίσκεται τὸ προαναφερθὲν πλακόστρωτον δάπεδον καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ ἄνω πατώματος, οἵτινες εἰς σημεῖα τινὰ διατηροῦνται εἰς ὕψος ἄνω τοῦ ἐνὸς μέτρου. Τὸ βαθύτερον δάπεδον ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου σημειοῦται διὰ μιᾶς ἀνθρωπίνης μορφῆς. Δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ εἴπωμεν ἐὰν ἀνήκει εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν. Ὅπωςδὴποτε, εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν ὅπου τὰ νεώτερα προαναφερθέντα εὐρήματα εὐρέθησαν.

Τὸ βάθος εἰς ὃ ἐφθάσαμεν εἶναι 8.50 μ. Ἀνατολικῶς καὶ 7.65 μ. Δυτικῶς εἰς τὸν τομέα Μπρόνου 2. Τὸ σχέδιον τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων (παρένθ. πίν. Β) δεικνύει, εἰς τὸ κατώτατον τμῆμά του, ἐν δωματίον 2.30×4.30 μ. περίπου ἐκτισμένον μετὰ διπλῶν παχέων τοίχων. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοίχων εἶναι ἐπιχρισμένη δι' ἀσβεστοκονιάματος. Τὸ προαναφερθὲν δωμάτιον ἴσως ἀνήκει εἰς πολὺ μεταγενεστέραν (Ρωμαϊκὴν) ἐποχὴν. Ὁ Ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου φέρει δύο κόγχας (πίν. 69α) εἰς ὕψος τι ἀπὸ τοῦ δαπέδου. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν εὐρέθη τὸ ἥμισυ ἐνὸς λιθίνου σφυρίου ἢ πελέκως ἐξ ὀφίτου (μῆκος 0.03 μ. πλάτος 0.035 εἰς τὸ σημεῖον τῆς τομῆς). Εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τῆς ἰδίας περιοχῆς εὐρέθη εἰς λίθινος πέλεκυς μήκους 0.115 μ. κατασκευασθεὶς ἐξ ῥοειδοῦς κροκάλης ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὕλικου, ἀσφαλῶς Νεολιθικῆς περιόδου. Ὅπωςδὴποτε, ἀμφότερα τὰ εὐρήματα εἶναι τὰ ἀρχαιότερα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἔχουν ἀνευρεθῇ εἰς τὴν Θήραν καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχαιότερων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κυκλάδων (πίν. 69β) ἔκειντο ὅμως εἰς τετραγμένα στρώματα.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΚΑΜΜΑΤΑ ΜΠΡΟΝΟΥ 2 ΑΡΒΑΝΙΤΗ 3 ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ 14-8-1968
ΤΟΜΗ Α-Α
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΟΥΤΣΟΥΡΔΑΣ

Ειχ. 1. Μπρόνου 2. Τομή από 'Ανατολὼν πρὸς Δυσμῶς.

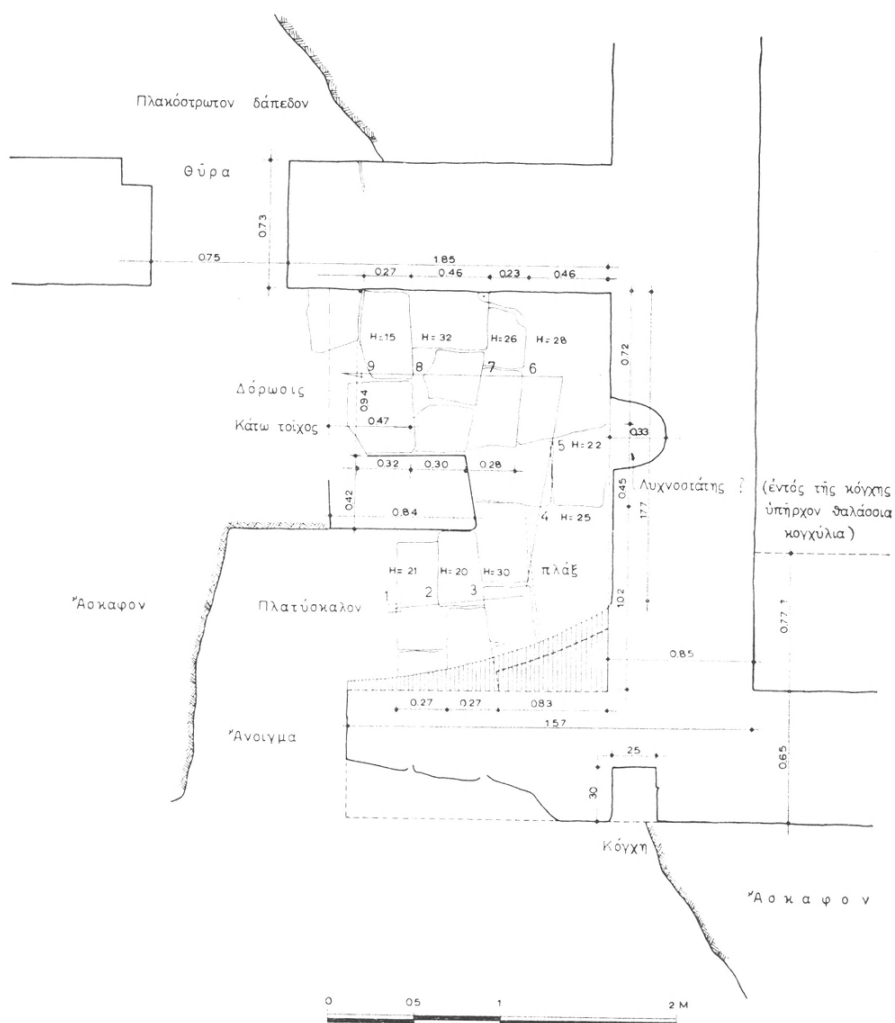
Ἄνω δεξιά, εἰς τὸν παρενθ. πίν. Β εἶναι τὸ σημεῖον, ὅπου εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια τοιχογραφιῶν. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ τμήματος αὐτοῦ δὲν ἔχει ὁλοκληρωθῇ εἰσέτι. Ἀμέσως Δυτικῶς εὐρίσκεται ἐν μικρὸν δωμάτιον, τοῦ ὁποίου αἱ δύο ἐλαφρῶς κυρταὶ αὐλάκες ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἐντύπωσιν κεραμικοῦ κλιβάνου, κατὰ τὸν κ. Ἰ. Κουμανούδην ὅμως πρόκειται περὶ τοῦ κοίλου τῶν δοκῶν τοῦ δαπέδου. Ἰσως ἔχει δίκαιον. Ἡ τελικὴ ἀνασκαφὴ θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα. Αἱ τοιχογραφίαι εὐρέθησαν συσσωρευμέναι εἰς μίαν μικρὰν περιοχὴν. Δεδομένου ὅτι τὰ στρώματα εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἔτι Νοτιώτερον ὡσαύτως καὶ σχεδὸν πανταχοῦ εἰς τὸν παρόντα τομέα, περιέχουν μικρὰ τεμάχια ἐπιχρίσματος, πολλάκις ἐγχρώμου, εἶναι προφανὲς ὅτι ταῦτα παρεσύρθησαν ἐκ τῶν Βορειοτέρων τομέων. Τοιχογραφίαι εὐρεθεῖσαι εἰς τὸν τομέα Ἀρβανίτη 1 δεικνύουν τὰ αὐτὰ θέματα καὶ ἀναμφιβόλως εὐρίσκοντο κατὰ χώραν. Δὲν ἀποκλείεται τὰ ἄνω στρώματα αὐτῶν τῶν τοιχογραφιῶν νὰ κατῆλθον διὰ τοῦ χειμάρρου μέχρι τοῦ Τομέως Μπρόνου 2 καὶ ἔτι Νοτιώτερον.

Τὰ ἀκόλουθα ἔχουσι καταγραφῇ εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς ἀνασκαφῆς τὴν 7ην Αὐγούστου 1968. «Μπρόνου 2. Τὸ πρῶτον τμήμα τοιχογραφίας, διαστάσεων 35 × 65 ἐκ. περίπου, εὐρέθη εἰς τὸ τετραγυμένον ἔδαφος τοῦ χειμάρρου μεταξὺ τῶν δύο ὀχθῶν. Παριστᾷ καλαμοειδῆ, ὡς φαίνεται, ἐκφυόμενα ἐξ εὐρείας ζώνης . . . ». Μετὰ τὸν καθαρισμὸν (πίν. 70β) ἡ εὐρεῖα ζώνη ἐξηφανίσθη. Τὰ καλαμοειδῆ ὅμως, ἅτινα ὑπενθυμίζουν τὸν ρυθμὸν τῆς Ἀμάρνας, διατηροῦνται καλῶς. Τὰ βαθύτερα στρώματα παρουσιάζον διαρκῶς σημαντικώτερα τεμάχια, ἅτινα παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὐρίσκονται κατὰ χώραν, κατακρημνισθέντα ἄνωθεν ἢ ἀπὸ σημείου τινὸς παρακειμένου. Ἡ τελικὴ ἀνασκαφὴ θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα. Εἰς τὰ ἀνευρεθέντα τεμάχια ἀνήκουν μυρτοειδῆ (πίν. 71) καὶ ἡ κεφαλὴ ἐνὸς κυανοπιθήκου μετὰ κυκλικοῦ ὀφθαλμοῦ (ὄρα Thera II, ἔγχρ. πίν. Β₁).

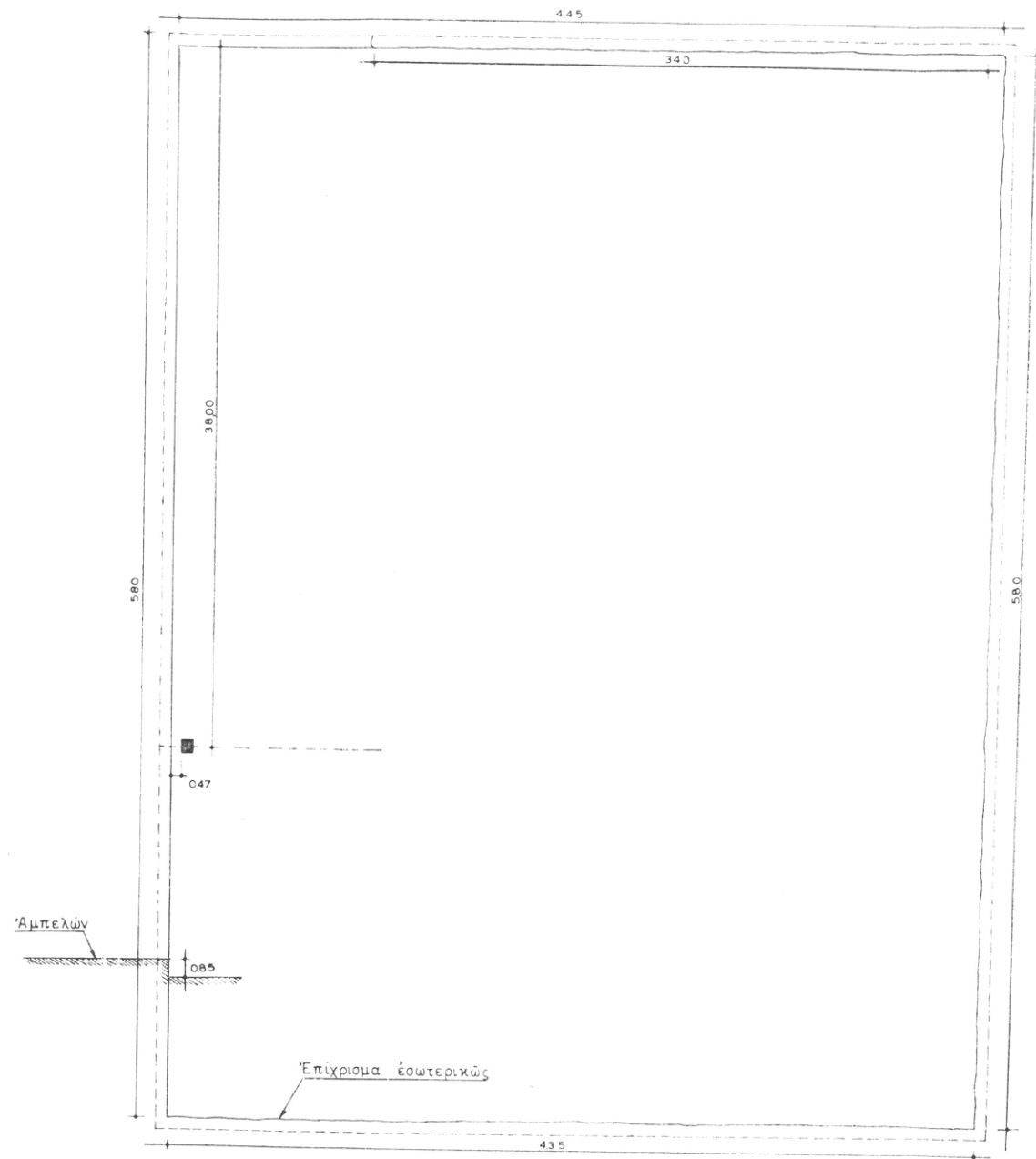
Δυτικώτερον, σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τοῦ παρενθ. πίν. Β, εὐρέθη διπλὴ κλίμαξ μετ' ἐννέα σχετικῶς ὑψηλῶν βαθμίδων. Ὁ πίν. 72α δεικνύει ἀμφοτέρως τὰς πτέρυγας καὶ τὸ σχέδιον εἰκ. 2 τὰς λεπτομερείας. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ κλίμακος ὑπηρεσίας ἄνευ ἀρχιτεκτονικῶν ἀξιώσεων. Ὅπωςδήποτε ὅμως μέσῳ αὐτῆς τῆς κλίμακος ἀνέρχεται τις ὁμαλῶς εἰς τὸ ἀνώγειον, τοῦ ὁποίου τὸ σημαντικώτερον ἀνασκαφὲν τμήμα εἶναι τὸ ἥδη μνημονευθὲν πλακόστρωτον. Τὸ δωμάτιον τοῦτο, σχεδὸν τετράγωνον (5 × 5 μ.) (βλ. λεπτομερὲς σχέδιον εἰκ. 3 καὶ τομὴν εἰκ. 4), εἶναι σημαντικὸν κατὰ τοῦτο, ὅτι, ἂν καὶ μερικῶς βυθισθὲν, παραμένει εἰς τὴν πραγματικὴν του θέσιν. Ἡ γενικὴ ἄποψις μετὰ τοῦ περιβάλλοντος χώρου καὶ τῶν ὀρθίων τοίχων τοῦ ἀνωγείου, ὅπου αἱ αὐλάκες τῆς ξυλοδεσίας εἶναι εὐδιάκριτοι, παρέχεται διὰ τῶν πίν. 68α καὶ 72β. Τὸ δωμάτιον ἔχει εἰς τὸ σχεδὸν ἀκριβὲς κέντρον αὐτοῦ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΚΑΜΜΑ ΜΠΡΟΝΟΥ 2-ΑΡΒΑΝΙΤΗ 3-ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ 17-8-1968
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΚΛΙΜΑΚΟΣΤΑΣΙΟΥ

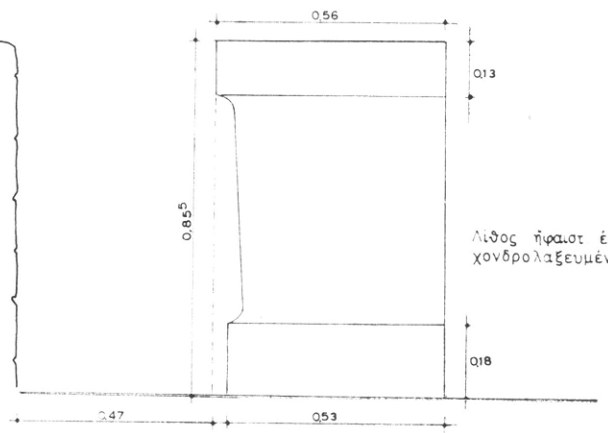
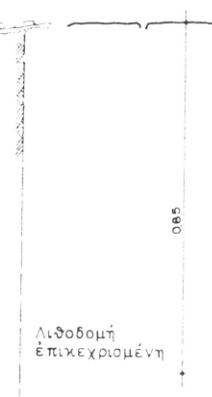
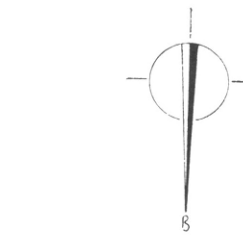
ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

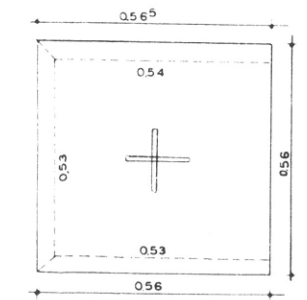
Είκ. 2. Μπρόνου 2. Λεπτομέρεια κλιμακοστασίου.

ΚΑΤΩΠΙΣ ΟΡΘΟΓΩΝΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΒΑΘΡΟΥ

ΒΑΘΡΟΝ ΤΟΠΟΘΕΤΗΜΕΝΟΝ ΑΝΑΣΤΡΟΦΩΣ

ΟΨΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΩ

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΒΑΘΡΟΥ

Χριστιανικόν κτίσμα εις θέσιν Πέργερον. Κάτοπις και τομαί.

αὐτὸ στρῶμα ἔξ αἰτίας τῆς διαβρώσεως ὀφειλομένης εἰς τὰς πλημμύρας τοῦ χειμῶνος ἔχει ἀπολέσει πολὺν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ του πάχους, τὸ ὁποῖον θὰ ὑπῆρξε περὶ τὰ 4 μ. Ἡ παρασυρθεῖσα κίσηρις ἔχει ἀντικατασταθῇ ὑπὸ κόνεως ἐνίοτε μάλιστα καὶ ὑπὸ ἄμμου. Σήμερον μεγάλη ποσότης ἄμμου ὑπάρχει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μεταξὺ τοῦ χωρίου καὶ τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, ἥτις καθιστᾷ τὴν πρόσβασιν ἀνθρώπων καὶ ζώων δύσκολον, ἀδύνατον δὲ τὴν τῶν αὐτοκινήτων. Ἐχομεν τώρα κατασκευάσει ἐπὶ τῆς ἀμμώδους ἐπιφανείας ἓνα δρόμον ἐστρωμένον διὰ λίθων καὶ τέφρας.

Ἐχει ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ τομεὺς Ἀρβανίτη 1 ἦτο ὄντως μία τριμερὴς ἀποθήκη, ἥς τὸ πρῶτον μέρος, πρὸς Νότον, ἔχει ἀποκαλυφθῇ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1967. Εἰς τὸν πίν. 79α, ὅστις δεικνύει ὁλόκληρον τὴν ἀποθήκην ὡς φαίνεται αὕτη ἐκ Βορρᾶ, τὸ πρῶτον (ἀνώτατον) τμήμα εἶναι εἰσέτι κεκαλυμμένον μὲ τὴν προσωρινὴν στέγην τοῦ 1967. Δύναται τις νὰ διακρίνῃ, ὑπὸ τὴν στέγην, τμήμα τοῦ ἀρχαίου τοίχου, ὅστις χωρίζει τὸ πρῶτον διαμέρισμα ἐκ τοῦ μεσαίου. Τὸ ἐπόμενον (πρὸς τὰ κάτω) τμήμα παρουσιάζει τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου ἐγκαρσίου τοίχου καὶ τὸ τρίτον δωμάτιον Βορείως (ἐντὸς τοῦ ὁποίου διακρίνεται εἰς ἐργάτης).

Βορειότερον (εἰς τὸ κατώτατον μέρος τῆς εἰκόνης) εὗρέθη εἰς ἐκ τῶν ἐλαχίστων τομέων, ἔνθα δὲν ὑπάρχουν κτίσματα. Εἶναι ἐν εἶδος αὐλῆς. Ἐξεμεταλλεύθημεν τὸ γεγονός διὰ νὰ σκάψωμεν βαθύτερον οὕτως ὥστε, διὰ πρῶτην φοράν, νὰ δυνηθῶμεν νὰ μελετήσωμεν τὴν στρωματογραφίαν.

Ὁ τοίχος ἔχει κατασκευασθῇ ἐκ λογάδων λίθων, προσεκτικῶς συνδεδεμένων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὄρατὸν τὸ ἀποτύπωμα τῆς ὀριζοντίας δοκοῦ, ἥτις ἀπετέλει τμήμα τῆς ξυλοδεσίας (εὐκρινῶς διακρινόμενον εἰς τὴν φωτογραφίαν). Ὑπὸ τὸ στρῶμα τῆς κισήρεως ὑπῆρχεν ἕτερον στρῶμα, πάχους 0.45 μ., ἔξ ὑπομέλανος γῆς πλήρους μικρῶν κροκαλῶν καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ ὀστράκων. Ἡ τομὴ (σχέδιον εἰκ. 6) παρουσιάζει δεξιὰ (πρὸς Δυσμὰς) ἓνα διπλοῦν συμπαγῆ τοίχον (πρβ. πίν. 80). Ἡ συνοικία αὕτη ὠνομάσθη προσωρινῶς «Δυτικά δωμάτια» (βλ. κατωτέρω). Ἡ τομὴ δεικνύει περαιτέρω τὸ στρῶμα ἡφαιστειακῆς τέφρας (κισήρεως), τὸ στρῶμα μελανῆς γῆς μετὰ τῶν κροκαλῶν καὶ ἐν δάπεδον ἐκ κτυπητῆς γῆς. Αἱ θεμελιώσεις τοῦ βορείου τοίχου τῆς ἀποθήκης εἶναι 0.55 μ. ὑπὸ τὸ παρὸν ἐπίπεδον.

Ἀνεσκάψαμεν ἐκεῖ εἰς βάθος 2.40 μ. ἀπὸ τοῦ μελανοῦ στρώματος. Ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τοῦ τοίχου, οἱ λίθοι καὶ τὰ ἐλάχιστα ὄστρακα ἐξαφανίζονται ἐντελῶς, ἀντικαθιστάμενα ὑπὸ ἀργιλώδους ἄμμου. Ἐφθάσαμεν εἰς βάθος 1.50 μ. ἐντὸς τοῦ καθαροῦ αὐτοῦ στρώματος καὶ δὲν συνηντήσαμεν λάβαν. Ἦτο συνεπῶς δυνατόν, εἰς αὐτὴν τὴν περιοχὴν καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας τῆς πρὸ τῆς ἐκρήξεως Θήρας νὰ καλλιεργηθῇ τὸ ἔδαφος καὶ νὰ ἀναπτυχθῶσι δένδρα. Ὁ πηλὸς ὁ χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῶν κεραμοποιῶν τῆς

(σχέδιον εἰκ. 3) τὴν λιθίνην βάσιν ξυλίνου κίονος. Αἱ πλάκες τοῦ δαπέδου εἶναι λεπταὶ καὶ ἐνίοτε σημαντικῶν διαστάσεων, εἶναι τεθραυσμέναι καὶ ἐν μέρει ἐλαφρῶς βυθισμέναι (ὄρα τομὴν εἰκ. 4). Ἐν καιρῷ θὰ συγκολληθῶσι καὶ θὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν.

Τὸ δωμάτιον εὐρέθη μὲ τὰ πῆλινα σκεύη του ἄθικτα. Τὰ μεγαλύτερα ἀγγεῖα, πίθοι καὶ ἡθμοί, εὐρέθησαν πέριξ τοῦ κίονος. Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἴσταντο ὄρθια, ἕτερα ἦσαν ἀνεστραμμένα (ἀμφότεραι αἱ θέσεις δέον, ὅπως θεωρηθῶσι φυσικαί) καὶ ἀρκετὰ εἶχον καταπέσει λόγῳ τοῦ σεισμοῦ. Μικρὰ ἀγγεῖα εὐρέθησαν μετὰ τῶν μεγάλων, τινὰ τῶν ὁποίων ἐφαίνοντο κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν νὰ διατηρῶσι τὸ ἀκέραιον αὐτῶν σχῆμα, ἂν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα ἦσαν θραυσμένα εἰς ἀπειρίαν τεμαχίων (πίν. 70α). Οἱ πίνακες 73 καὶ 74α δίδουν μόνον μικρὰν ἰδέαν τοῦ πλούτου κεραμικῆς αὐτοῦ τοῦ δωματίου. Ὁ πίναξ 74β δεικνύει τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου μετὰ τὴν πλήρη ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀγγείων. Τὰ πλέον σημαντικὰ τῶν εὐρεθέντων ἀγγείων εἶναι: Ὁ ἡθμὸς πίν. 75α¹ φέρει κάλυμμα καὶ ὁ πυθμὴν του εἶναι πυκνῶς διάτρητος ὥς κόσκινον. Ἄν καὶ εἶναι τοῦ αὐτοῦ σχήματος τῶν ἤδη γνωστῶν μικρῶν ἡθμῶν ἐκ τῆς Θήρας καὶ τῆς Κρήτης¹, ἔχει οὐχ ἥττον τὰς διαστάσεις ἐνὸς πίθου. Ἡ κυρία διακόσμησις (ἐν εἶδος κισσοῦ-waz μετὰ διπλῶν μίσχων καὶ ἀπολήγοντος εἰς σχῆμα δίσκου) εἶναι ἐκ τῶν πλέον ἐξειλιγμένων, ἀλλὰ πάντοτε ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ΥΜ Ια περιόδου. Τὸ κυλινδρικὸν ἀγγεῖον (πίν. 76α) ἐκ κοκκινωποῦ πηλοῦ μετὰ λευκῶν κροκοειδῶν εἶναι ὡσαύτως ἡθμὸς ἔχων τὸν πυθμένα εἰς τὸ μέσον τοῦ κυλίνδρου. Ἡ ραμφόστομος πρόχους (πίν. 78α) μετὰ τῶν ἱπταμένων χελιδόνων εἶναι μοναδική. Τὰ πτηνά, ἂν καὶ ἐκπληκτικῶς φυσικὰ καὶ χαρίεντα, ἔχουν σχεδιασθῇ ἀπὸ μνήμης καὶ παρουσιάζουν ἓνα μικτὸν τύπον, ὅστις δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ πραγματικότητι. Τὸ μέλαν πτέρωμα καὶ αἱ μακრაὶ ψαλιδωταὶ οὐραὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν χελιδόνα τῶν ἀγρῶν (*hirundo rustica*), ἐνῶ τὸ λευκὸν τῆς ράχεως ἀνήκει εἰς τὴν χελιδόνα τῆς πόλεως (*chelidonaria urbana*).

Πολλὰ μικρὰ ἀγγεῖα φέρουν ὠραίαν διακόσμησιν ἐκ κροκοειδῶν καὶ ἄλλων φυτῶν ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθημεν νὰ συγκεντρώσωμεν ἀρκετὰ ὅστρακα πρὸς ἱκανοποιητικὴν ἀποκατάστασιν.

Μοναδικὴ ἐξαιρέσις εἶναι ἐν ἐπίμηκες ἀγγεῖον (ἴσως ὀνομαστέον κύμβη), ὅλα τὰ τεμάχια τοῦ οὐοῦ εὐρέθησαν. Ἐπὶ λευκοκιτρίνου βάθους ἀπεικονίζονται καστανόχρωμοι δελφῖνες μετὰ χρήσεως λευκοῦ. «Κύματα» καὶ «νέφη» δηλοῦνται διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος (πίν. 78β). Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι ἡ

¹ N. ÅBERG, *Bronzezeitl. u. Früheisenz. Chronologie IV*, 136, εἰκ. 257 - 8, καὶ 213, εἰκ. 394.

κεραμεικὴ αὐτοῦ τοῦ τομέως ἀνήκει εἰς τὴν ἐγγχωρίαν ἀμαυρόχρωμον τεχνικήν. Ὁ πίναξ 75β δεικνύει ἓνα ἐκ τῶν πίθων, τὰ τεμάχια τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται εἰς τὸν πίνακα 70α. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν ὡσαύτως εὐρέθησαν λίθινα ἀγγεῖα. Τμῆμα ἐνὸς ἀβαθοῦς ἀγγείου (διὰ τὴν ἀνάμειξιν χρωμάτων, ἢ τράπεζα προσφορῶν) φέρει πέριξ τοῦ χείλους μίαν σειρὰν ἀβαθῶν κοιλοτήτων· ἐνθυμίζει κέρονον (πίν. 77α). Ἐν εἰσέτι τεμάχιον πλακὸς (πίν. 77β) καλύπτεται ὑπὸ παρομοίων κοιλοτήτων.

Ἐνδιαφέρον ὡσαύτως εἶναι ἐν λίθινον θραῦσμα χείλους, τὸ ὁποῖον δυνατὸν νὰ ἀνήκη εἰς φρεατοειδῆ σιτοβολῶνα, εἰς πηγάδιον ἢ εἰς λεκάνην ἀποχωρητηρίου, δεδομένου ὅτι τὸ σχῆμά του εἶναι μᾶλλον ἑλλειπτικὸν ἢ στρογγύλον. Μεγάλα σχετικῶς ἀγγεῖα εὐρέθησαν εἰς σημεῖα ὅπου φαίνονται νὰ κατέπεσαν ἐκ τοῦ ἀνωγείου. Ἐν ἐξ αὐτῶν ἀπεικονίζεται εἰς τὸν πίνακα 77γ. Τὸ ἐλαφρῶς ἀκρωτηριασμένον ἀγγεῖον τοῦ πίνακος 77δ εὐρέθη εἰς Βορειότερον καὶ ὑψηλότερον στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως. Προφανῶς, ὡς δηλώνει καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ, ἦτο τοποθετημένον ἐπὶ τῆς στέγης. Ἀνεγνωρίσθη ὄντως τῇ βοηθείᾳ παρομοίων σημεριῶν ἀγγείων, ἅτινα χρησιμεύουσι διὰ τὸ πότισμα πτηνῶν, ἰδίως περιστερῶν. Τὸ χώρισμα εἰς τὸ μέσον ἀναγκάζει τὰ πτηνὰ νὰ πατοῦν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐμποδίζει νὰ ρυπαίνουσι τὸ ὕδωρ διὰ τῶν ποδῶν ἢ νὰ λούωνται ἐντὸς αὐτοῦ.

APBANITH 1. Ἦτο φανερόν, ὅτι ἡ παροῦσα συνοικία εἶχε μίαν ἀποθήκην εἰς τὸ ἰσόγειον, ἥς τὸ Νοτιώτερον τμῆμα (τῶν ὀρθίων πίθων) εἶχεν ἤδη ἀνασκαφῇ κατὰ τὸ 1967¹. Ἡ περιοχὴ αὕτη εἶχεν ἐπιμελῶς στεγασθῇ² καὶ ἐπροστατεύθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποτελεσματικῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος. Ἀπαξ μόνον μίαν βροχερὰν ἡμέραν τὰ ὕδατα ἐξεχείλισαν καὶ μικρὰ ποσότης ὕδατος εἰσέδυσεν εἰς τὴν ἀποθήκην. Κατὰ τὸ 1968 ἐλήφθησαν ἅπαντα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα· ὁλόκληρος ἡ ἀποθήκη ἀνεσκάφη καὶ μία μόνιμος στέγη ἐτοποθετήθη (πίν. 65-66)· παρετράπη ὡσαύτως τὸ ρεῦμα τοῦ χειμάρρου (πίν. 64).

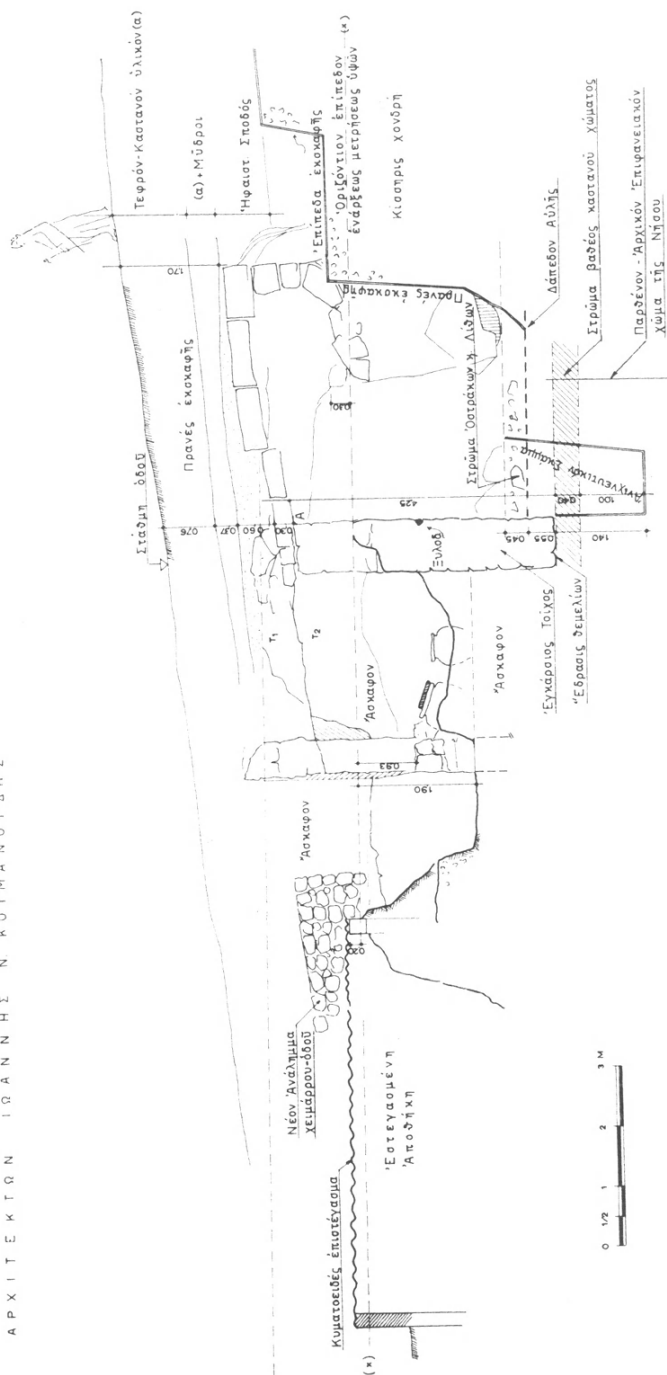
Ἡ τομὴ (σχέδιον εἰκ. 5) δίδει μίαν εἰκόνα τῆς περιοχῆς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ παλαιὰ κοίτη τοῦ χειμάρρου (εἰς τὸ μέσον τοῦ σχεδίου) εὐρίσκετο περὶ τὰ 5.50 μ. ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τῆς ἀποθήκης. Τὸ βάθος εἰς ὃ ἔφθασεν ἡ ἀνασκαφὴ ἦτο ἄνω τῶν 11 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν γειτονικῶν ἀμπελώνων. Τὸ ὕλικόν τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων συνίσταται ἐκ κόνεως, ἐνῶ τὰ στρώματα ὅπου κεῖνται τὰ ἐρείπια ἦσαν παντοῦ ἐκ κισήρεως. Τὸ τελευταῖον

¹ ΠΑΕ 1967, 136 καὶ παρὲνθ. πίν. Α ἔναντι=Thera I, σ. 16 κ.ξξ, Plate C.

² ΠΑΕ 1967 πίν. 120γ = Thera I, σ. 31, εἰκ. 43.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΚΑΜΜΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ 1 ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ 30-7/1-8-1968

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

Εἰκ. 7. Ἀρβανίτη 1. Γενικὴ τομὴ ἀπὸ Ν. πρὸς Β.

οικύνους, μήκους 0.15 μ., ἴσως βάρη διὰ τὰ δίκτυα τῶν ἀλιέων. Οἱ ἀλιεῖς σήμερον τοποθετοῦν εἰς τὰ δίκτυα των μικρὰ μολύβδινα κυλινδρικά βάρη.

Ἐκαλύψαμεν τὴν τάφρον, ἀφοῦ συνωθήσαμεν ἐκεῖ (πίν. 79β) τὰς ἡφαιστειακὰς βόμβας, αἵτινες ὑπῆρξαν ἐν πραγματικὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀνασκαφήν. Ἐκσφενδονισθέντες λόγῳ τῆς ἐκρήξεως εἰς ἀπόστασιν πλέον τῶν 15 χιλμ. οἱ ὀγκόλιθοι οὗτοι, θραύσματα τῶν τοιχωμάτων τοῦ κρατήρος, συνίστανται πάντοτε ἐκ σκληρᾶς γρανιτικῆς λάβας καὶ ζυγίζουν πολλάκις ὑπὲρ τὸν τόννον. Πιθανῶς τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ μετεφέρθησαν λόγῳ τῶν πλημμυρῶν, ὅπωςδὴποτε ὅμως, καὶ σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τῶν γειτονικῶν ἀγρῶν εἶναι πλήρης τοιούτων λίθων.

Ἡ τριμερὴς ἀποθήκη ἔχει εἰς τὴν Βορείαν, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Νοτίαν πλευρὰν ἀπλοῦς τοίχους ἀλλὰ τὰ πράγματα περιπλέκονται εἰς τὴν Δυτικὴν, ὅπου οἱ τοῖχοι φαίνονται νὰ εἶναι διπλοὶ εἰς ὠρισμένα σημεῖα. Τὸ Βορειότερον τμήμα αὐτοῦ τοῦ διπλοῦ Δυτικοῦ τοίχου στέφεται ἐπὶ πλέον διὰ σειρᾶς κατεργασμένων λίθων (πίν. 80). Ἦτο ἐν ἐπιβλητικὸν θέαμα, ὅταν προϊόντες εἰς βάθος ἤρχισαμεν νὰ ἀποκαλύπτωμεν τοὺς σωροὺς τῶν ἀγγείων εἰς τὸ δωμάτιον 3 τῆς ἀποθήκης μετὰ τοῦ ὑπερκειμένου διπλοῦ τοίχου (πίν. 80β). Ἡ τομὴ (σχέδιον εἰκ. 7) δίδει μίαν ἰδέαν τοῦ ὕψους τῶν τριῶν διαμερισμάτων τῆς ἀποθήκης καὶ ἡ τομὴ (σχέδιον εἰκ. 8) δεικνύει τὸ ἔτι μεγαλύτερον βάθος (δεξιὰ τοῦ σχεδίου) ὅπου ἀπεκαλύφθη ἐτέρα κατασκευὴ («ἀργολιθοδομή»).

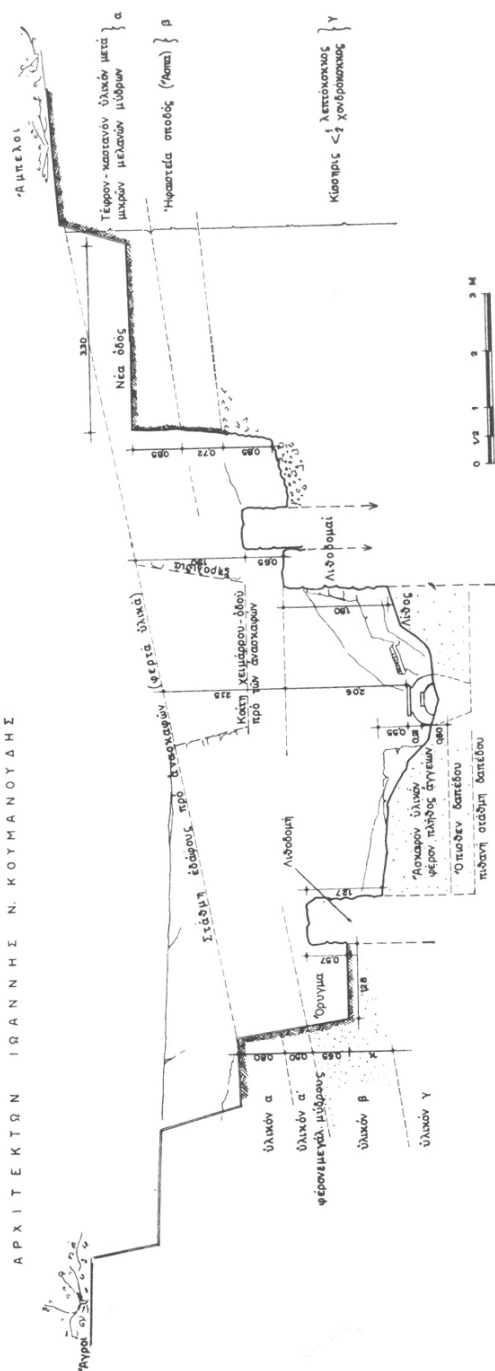
Τὸ προσωρινὸν σχέδιον τῆς ἀποθήκης (σχέδιον εἰκ. 9), σχεδιασθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Κουμανούδη, εἶναι εἰσέτι ἀσυμπλήρωτον εἰς λεπτομερείας, ἀλλὰ λόγῳ τῆς προόδου εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν τοίχων εἶναι πληρέστερον τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸ «Ἔργον» 1968, σ. 92.

Τὸ Νοτιώτατον δωμάτιον 1 δὲν θὰ περιγραφῇ ἐκ νέου. Ἐλάχισται μόνον νεώτεραι ἀρχαιότητες εὐρέθησαν καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ 1967 ἐπαρκεῖ. Τὰ ἔτερα δύο διαμερίσματα, Ἀποθήκη 2 καὶ Ἀποθήκη 3, ἦσαν μικρότερα καὶ περιεῖχον ἐκπληκτικὴν ποσότητα ἀγγείων, μικρῶν καὶ μεγάλων, διακεκοσμημένων καὶ μὴ. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι εἰσηγμένα. Οἱ μεγάλοι πίθοι ὡς καὶ πολλὰ μικρὰ ἀγγεῖα εὐρεθέντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἔκειντο εἰς τὴν ἀρχικὴν των θέσιν ἐνῶ τὰ λοιπὰ εἶχον καταπέσει ἐκ τοῦ ἀνωγείου ἢ ἐκ ραφίων. Ἐκειντο εἰς διάφορα ἐπίπεδα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεθραυσμένα καὶ μέγας ἀριθμὸς τεμαχίων ἐξ ὠραιότατων ἀγγείων δὲν εὐρέθη, προφανῶς κονιορτοποιηθέντων. Δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ παρασχωμεν εἰμὴ μόνον σύνοψιν τῶν περιστατικῶν τῆς ἀνευρέσεως.

Γενικῶς, περίξ τῶν πίθων, πολλάκις περίξ ὁμάδος μικροτέρων ἀγγείων, παρατηρήθησαν διάτοιχοι κατασκευασθέντες ἐξ ὀρθῶν ὠμῶν πλίνθων. Κάθετοι ὅπαι διαμέτρου 10 ἐκ. περίπου δηλώνουν ὅτι μικροὶ ὀρθοὶ πάσσαλοι

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΧΕΜΜΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ 1 ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ 29-7-1968

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

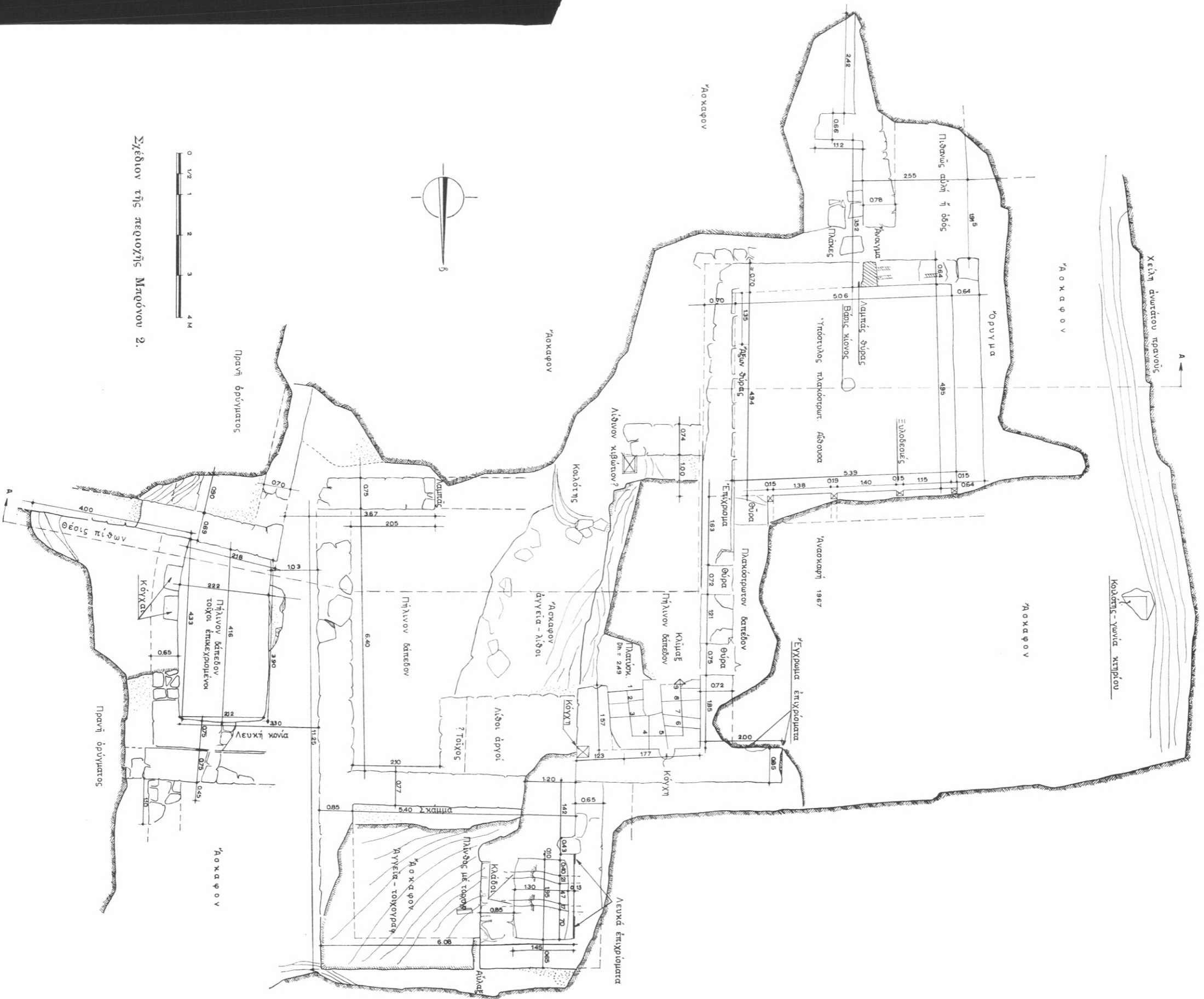

ΤΟΜΗ Β-Β

Είχ. 5. Ἀρβανίτη 1. Γενική τομή ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμῆς.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΚΑΜΜΑΤΑ ΜΠΡΟΝΟΥ 2 & ΑΡΒΑΝΙΤΗ 3
ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ 31/7 και 2-9-10-13/8-68

APXITEKTQN IΩANNHΣ N. KOYMANOYΔHΣ

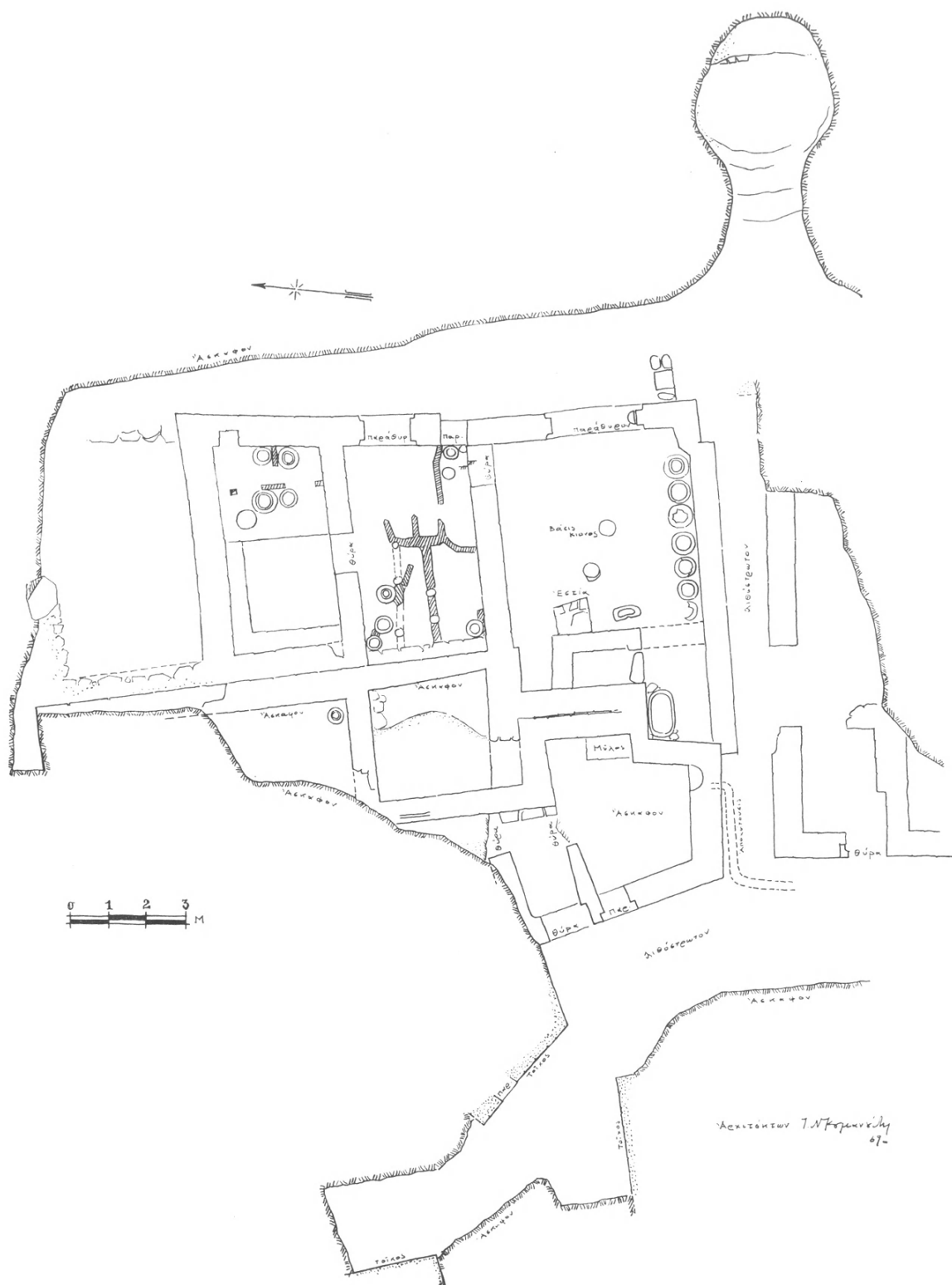

κατάστασιν, ἀπεδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τεμαχίου παχέος καὶ σκληροῦ ἐπιχρίσματος, τὸ ὁποῖον ἡδύνατο νὰ προέρχεται καὶ ἐξ ἐνὸς δαπέδου (πίν. 87α). Μία πλατεῖα ζώνη κυανοῦ χρώματος σχηματίζει ψευδῇ μαρμάρωσιν (ἐὰν τὸ τεμάχιον ἀνῆκεν εἰς τοῖχον) ἢ πλαίσιον (ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ δαπέδου) καὶ ἀπολήγει εἰς κυματοειδῇ γραμμὴν ἐκ τῆς ὁποίας ἐκφύονται μεγάλαι ἑλικες. Ἐπὶ τοῦ πώματος αὐτοῦ ἔκειτο εἰσέτι κατὰ χώραν εἰς μόνωτος καστανόχρους κύαθος. Ὅπισθεν αὐτοῦ ὑπῆρχε σκυφοπρόχους μὲ ὥραιαν διακόσμησιν ψυχανθῶν (πίν. 86β καὶ 110α₁), ἐνῶ δεξιὰ τῆς λάρνακος, ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἔκειτο μικρὸν δίωτον πιθάριον. Ὁ πίναξ 86β δεικνύει τὸ ὅλον εὔρημα μετὰ τὴν συγκόλλησιν. Ἡ μικρὰ λάρναξ, καλυπτομένη ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ χρώματος φαιοῦ, φέρει δύο ὀριζοντίους λαβὰς εἰς ἐκάστην τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ ἀνὰ μίαν ἐπὶ τῶν δύο πλαγίων. Εἶναι φανερόν ὅτι ἔχρησίμευε διὰ τὴν ἀποθήκευσιν πολυτίμων οὐσιῶν ὡς ἀρωματικῶν φυτῶν, θυμιάματος καὶ παρομοίων. Χάριν συντομίας ἐδώσαμεν εἰς αὐτὸ τὸ ἀγγεῖον τὸ ὄνομα «λιβανωτρίς» (πίν. 87β). Αἱ διαστάσεις εἶναι 40 ἐκ. μῆκος, 26.5 ἐκ. πλάτος καὶ 21 ἐκ. ὕψος.

Παρὰ τὴν λιβανωτρίδα καὶ ἐντὸς τοῦ ἤδη μνημονευθέντος περιβόλου ἐξ ὠμῶν πλίνθων ἔκειτο κατὰ χώραν μία πλὰξ μήκους 0.68 μ. καὶ πλάτους 0.32 μ., ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦσαν τοποθετημένα δύο μολύβδινα δισκοειδῆ σταθμά, τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου μετὰ τοιαύτης συμμετρίας (πίν. 88α) ὥστε νὰ θεωρῇται βέβαιον ὅτι εὐρέθησαν κατὰ χώραν. Ἡ διάμετρος τοῦ πρώτου εἶναι 0.088 καὶ τοῦ δευτέρου 0.055 μ. Τὸ ἀνωτέρω εὔρημα ἦγαγεν εἰς τὸ νὰ δοθῇ ἡ ἐρμηνεῖα τῆς ὑπάρξεως ἐνταῦθα ἐνὸς ζυγοῦ. Ἡ μελανὴ κηλὶς εἰς τὴν ἀριστερὰν γωνίαν τῆς πλακός, εὐκρινῶς ὁρατὴ εἰς τὴν φωτογραφίαν, δέον ὅπως ἀποδοθῇ εἰς τὸν ζυγόν. Τὰ ἀνωτέρω, ὡς εἰκός, δὲν εἶναι ἢ ὑποθέσεις. Περαιτέρω, ἐπὶ τῆς πλακός ὑπῆρχεν ἐπίσης εἰς σφαιρικὸς χάλις, ὅστις ἀπέκτησε τὸ σχῆμα αὐτοῦ δι' ἀπολεπίσεως (βάρους 1.028 γρ.) ὡς καὶ ἕτερος μέλας λεῖος χάλις (ἀμφότεροι καθαρῶς διακρινόμενοι εἰς τὴν φωτογραφίαν). Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, ὅχι πλέον ἐπὶ τῆς πλακός, ἀνευρέθησαν δύο εἰσέτι παρόμοιοι χάλικες, εἰς μέλας καὶ ἕτερος λευκὸς φέρων ὥραιότατας ἐρυθρὰς φλεβώσεις.

Ὅπισθεν αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων καὶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ ρυτοῦ - λεοντοκεφαλῆς, ἀλλ' εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, ἔκειντο οἱ πυθμένες καὶ τμήμα τῶν πλευρῶν δύο ἀπλῶν ἀγγείων περιεχόντων κοχλίας (πίν. 90γ).

Ὁ Ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς Ἀποθήκης 2 φέρει δύο ἀνοίγματα. Ὁ προορισμὸς τοῦ πρώτου δὲν ἔχει εἰσέτι ἀποσαφηνισθῇ. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου, πλάτους 1.20 μ. (σχέδιον εἰκ. 9), κατὰ μῆκος τοῦ κατωφλίου εἶχε τοποθετηθῇ σειρὰ ἐπτά ἀγγείων (πίν. 88β). Τὰ δύο πρῶτα (ἐξ ἀριστερῶν) εἶναι ὥραιαι εἰσηγμέναι σφαιροπρόχοι (πίν. 89α). Τὰ ὑπόλοιπα πέντε ἀγγεῖα εἶναι

Είκ. 9. 'Αρβανίτη 1. Προσωρινόν σχέδιον τῆς ἀποθήκης.

ἦσαν τοποθετημένοι ἐντὸς αὐτῶν. Ὁ λόγος δι' ὃν οἱ πάσσαλοι οὗτοι εἶχον τοποθετηθῆ δὲν ἐγνώσθη εἰσέτι. Παρομοία εἶναι ἡ ὀπὴ ἡ παρατηρηθεῖσα κατὰ τὸ 1967 παρὰ τοὺς πίθους τῆς ἀποθήκης 1¹ καὶ ἥτις ἡρμηνεύθη τότε ὡς ἀνήκουσα εἰς ὑφαντικὸν ἱστόν.

Εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα ἐκάστου δωματίου εὐρέθησαν μικρὰ ἀγγεῖα καὶ ὀλίγα ὄστρακα. Ἀμέσως κατόπιν ἐφάνησαν τὰ χεῖλη τῶν πίθων κατὰ κανόνα ὀρθῶν, ἃ καὶ τὰ τοιχώματά των πάντοτε τεθραυσμένα. Οἱ πίθοι ἦσαν τοποθετημένοι ἐπὶ τοῦ διαπέδου καὶ τὸ ὕψος των ἦτο γενικῶς ὀλιγότερον τοῦ ἐνὸς μέτρου. Ὅλοι οἱ πίθοι καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ λίθινα ἀγγεῖα εὐρέθησαν κατὰ χώραν καὶ ἴσταντο ἄλλοτε ὀρθά, ἄλλοτε ἀνεστραμμένα, τοποθετημένα εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐσκεμμένως ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τὰ λίθινα ἀγγεῖα ἦσαν λύχνοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἰγδία ἢ ὄλμοι, τριπτῆρες, λίθοι καὶ τριποδικὰ σκεύη, ἅτινα ἦσαν ὡσαύτως ἰγδία. Ἀνευρίσκετο πάντοτε ὁ λίθος γενικῶς σφαιρικός, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ σκληροὶ καρποὶ συνεθλίβοντο, ἐθραύοντο ἢ ἐτρίβοντο. Ἡ ὄλη ἐπίχωσις ἐκτὸς τῶν πίθων ἀπὸ τοῦ χεῖλους μέχρι τοῦ πυθμένου ἦτο πλήρης μικρῶν ἀγγείων καταπεσόντων ἐκ τοῦ ἀνωγείου ἢ τῶν ραφίων.

Τὸ δωματίον ἀρ. 2 τῆς ἀποθήκης περιεῖχε κυρίως δύο ὀμάδας πίθων. Ἡ πρώτη ἐκ μικρῶν ἀγγείων καὶ πίθων εὐρίσκετο παρὰ τὴν θύραν τῆς Ἀποθήκης 1 καὶ ἡ δευτέρα εἰς τὴν γειτονικὴν (Δυτικὴν) γωνίαν τοῦ δωματίου². Ὁ πῖναξ 81α δεικνύει τὴν στιγμὴν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν δύο κυρίων δειγμάτων καὶ ὁ πῖναξ 107 τὰ αὐτὰ ἀγγεῖα μετὰ τὴν συγκόλλησιν. Ὁ πῖναξ 81β δεικνύει ἓν ἀγγεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουσι καταπέσει δύο μικρότερα ἄωτα ἀγγεῖα. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν διακρίνεται ἓν μικρὸν δισκοειδὲς σταθμίον (βάρος) (ἰδὲ κατωτέρω), ὅπερ φέρει ἐγχαράκτως ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψews τὸ σχῆμα Δ. Προσκειμένον πρὸς τὸν Δυτικὸν τοῖχον τοῦ παρόντος δωματίου εὐρίσκετο ἕτερον ἄγραφον ἀγγεῖον, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπιστόμιον εἶχε κατακυλίσει. Ἡ φωτογραφία πίν. 82α δεικνύει τὸ πῶμα τεθὲν εἰς τὴν θέσιν του, ὡς καὶ θραύσματα μικρῶν καὶ μεγάλων ἀγγείων, ἅτινα κατέπεσαν πιθανῶς ἐκ τῶν ἄνω. Ὁ πῖναξ 82β παρέχει καλυτέραν εἰκόνα τούτου. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ τοῦ στρώματος, ἓν θαυμάσιον ρυτὸν εἰς

¹ ΠΑΕ 1967, πίν. 116β καὶ 117α = Thera I, σ. 26, εἰκ. 30 καὶ 31.

² Διὰ τὰ διευκολύνωμεν τὴν καταγραφὴν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀγγείων, διηρέσαμεν ἐκάστην ἀποθήκην εἰς τρία τμήματα, ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς, ὀνομάζοντες τὸ Ἀνατολικόν (1), τὸ Μεσαῖον (2) καὶ τὸ Δυτικόν (3). Παραδείγματος χάριν ἡ ἐνδειξις 2, 2 σημαίνει τὴν Ἀποθήκην 2 καὶ τὸ μεσαῖον τμήμα. Τὰ ἀγγεῖα εἰς ἕκαστον διαμέρισμα ἡριθμήθησαν ἀπὸ τοῦ 1 καὶ ἐξῆς· ἐπομένως οἱ μεγαλύτεροι ἀριθμοὶ σημαίνουν κατὰ κανόνα μεγαλύτερον βάθος.

λέξεις τοῦ ἡμερολογίου (Δευτ. 12 Αὐγ. 1968): «... Ὁ πίθος μὲ τὰ κρίνα... ἔδειξεν εἰς τὸν πυθμένα λεπτὸν στρώμα ὀργανικῆς οὐσίας καὶ ἐπ' αὐτῆς ὑπτίως εἰδώλιον τῆς Θεᾶς, ἀόπτου πηλοῦ καὶ τεχνικῆς χαλκολιθικῆς. Φέρει λαιμὸν καὶ δύο ἀποφύσεις ἀντὶ χειρῶν, τὸ δὲ λοιπὸν εἶναι σανιδόμορφον. Μῆκ. 0.14. Πλ. 0.05».

Πλησίον τοῦ περιγραφέντος πίθου ἔκειτο ἕτερος μετὰ ἐρυθρῶν σπειρῶν καὶ παρ' αὐτὸν ἀνάστροφον μέγα ἀγγεῖον (ἡθμός) μετὰ κωδωνοειδοῦς βάσεως καὶ διατρέτου πυθμένος (πίν. 97).

Μικρὰ ἀγγεῖα καὶ ἀσυνήθης ἀριθμὸς λιθίνων σκευῶν ἔκειντο ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου τούτου. Ὁ πίν. 98α δεικνύει τριποδικὸν ἰγδίον καὶ τὸν τριπτῆρα χάλικα παρ' αὐτό. Κάτω δεξιὰ εἶναι ὄρατὸν μικρότατον πιθάριον, μίμησις μεγάλου. Ἐν πίν. 98β εἶναι ὄρατὰ συντετριμμένα ἀγγεῖα καὶ ἀνάστροφος λίθινος λύχνος. Ὁ πίν. 100α δεικνύει τὸν μέγιστον εὐρεθέντα λίθινον λύχνον (ἀνάστροφον). Ὁ ποὺς εἶναι κυρτὸς καὶ πλατεῖα ζώνη πέριξ αὐτοῦ φέρει κατεργασίαν ἀνώμαλον. Εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ λύχνος οὗτος ἐχρησιμοποιεῖτο ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ὀμηρικοῦ «λαμπτήρος», ἥτοι βάσεως κοίλης καὶ ὑψηλῆς, ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς ὁποίας ἐτοποθετεῖτο. Ὅμοιος λύχνος, πήλινος ὅμως, εὐρέθη εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον.

Πρὸς κατασκευὴν στέγης ὑπὲρ τὴν τριμερῆ ἀποθήκην ἦτο ἀνάγκη νὰ καθαρισθῇ ὁ πέριξ χῶρος πρὸς θεμελίωσιν τῶν τοίχων. Τὰ κατωτέρω εἰς φῶς προελθόντα ὀφείλονται εἰς τὸ ἀνωτέρω ἔργον καὶ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συστηματικῆς ἀνασκαφῆς.

Συναπτόμενος πρὸς τὸν Ν. τοῖχον τῆς ἀποθήκης ἀνεκαλύφθη στενὸς διάδρομος (σχέδιον εἰκ. 9) φέρων ἔξ Α. πρὸς Δ. Κατὰ τὸ Δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον εὐρέθησαν πολλαὶ λεπταί, ἄνωθεν πεσοῦσαι πλάκες (πίν. 99α). Τινὲς συνέκειντο ἔξ ὠραίου μέλανος λίθου.

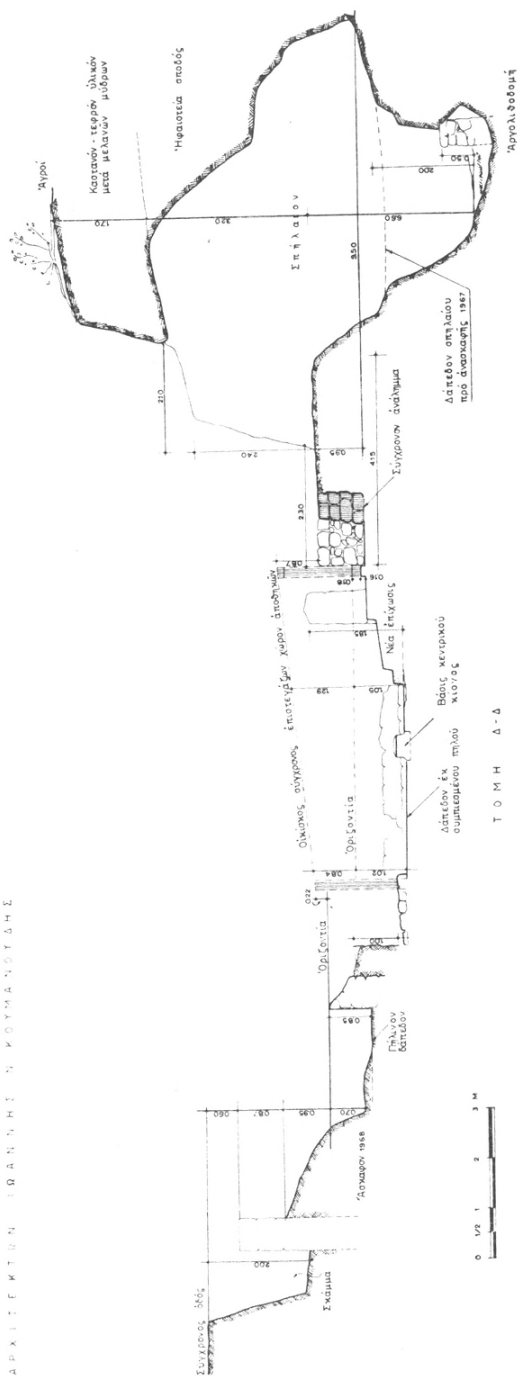
Μόλις ἀπεκομίσθησαν αἱ πλάκες ἀνεφάνη μικρὸν πλακόστρωτον δωματίον («θυρωρεῖον»), πίν. 100β. Ὅλίγα μικρὰ ἀγγεῖα ἔκειντο ἐντὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ κύριον ἐνδιαφέρον τοῦ χώρου τούτου ἦτο, ὅτι εἰς τὴν ἐπίχωσιν μεταξὺ τῶν κρημνισθεισῶν πλακῶν καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων (χαμηλῶν ἐνταῦθα, μόλις φθανόντων τὸ μέτρον εἰς διατηρούμενον ὕψος) εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια λίαν ἐνδιαφερουσῶν τοιχογραφιῶν (ὄρα κατωτέρω). Προήρχοντο, φυσικά, ἐκ τῶν ἄνω πατωμάτων καὶ ὑπάρχει φόβος, ὅτι τὸ μεῖζον μέρος ἔχει παρασυσρῆθῃ ὑπὸ τοῦ χειμάρρου. Ἴδου αἱ κυριώτεροι παράγραφοι τοῦ ἡμερολογίου :

19 Σεπτ. 1968 : «Ἐντατικὴ ἐργασία εἰς τὸ στέγαστρον. Εἰς τὸ δυτικὸν

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΚΑΜΜΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ 1 ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ 11-8-1968

ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΟΜΗ Δ-Δ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ ΕΛΑΝΗΝΗΣ Ν. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

Εἰκ. 8. 'Αρβανίτη 1. Γενική τομή ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς 'Ανατολίας.

μικρότερα καὶ ἀπλούστερα. Εἷς χοῦς (πρόχους) καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ἐν σφαιρικὸν εὐρύστομον ἀγγεῖον, δύο μαστοπρόχοι καὶ τέλος εἷς εἰσέτι χοῦς.

Ὅταν τὰ ἀγγεῖα μετεκινήθησαν καὶ ἀφηρέθη ἡ κίσηρις, ἡδύνατό τις νὰ διακρίνῃ (φωτογραφία τοῦ πίν. 89β), τὰς κοιλότητας ἐκ δύο ξυλίνων γόμφων εἰς τὰ ἄκρα καὶ ἐνὸς εἰς τὸ μέσον. Τὸ παράθυρον προφανῶς ἔφερε δύο παραθυρόφυλλα. Περαιτέρω, εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ τοίχου, διακρίνονται τὰ ἴχνη λεπτῶν ὀρθῶν τετραγώνων δοκῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων χάλικες καὶ πηλὸς ἐσχημάτισαν τὰς παραστάδας ἐντὸς τῶν τοίχων διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πλαίσίων τῶν παραθύρων. Ἀπομακρυνθείσης περαιτέρω τῆς κισήρεως ἀπεκαλύφθη τὸ πῆλινον κατώφλιον τοῦ παραθύρου (πίν. 90α), ἐνθα αἱ θέσεις δύο εἰσέτι ὀριζοντίων δοκῶν ἀνεφάνησαν, μιᾶς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ μιᾶς εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ κατωφλίου.

Ἐτι πλέον δραματικὴ ἦτο ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν συναπτομένην Ἀποθήκην 3 πρὸς Βορρᾶν, ὅπου εὐρέθησαν πίθοι, ἀγγεῖα μέτρια καὶ μικρά, λίθινα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα κυριολεκτικῶς συσσωρευμένα. Τὰ ὠραιότατα δείγματα κεραμικῆς ἔκειντο εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο.

Ἐνταῦθα, πίθοι καὶ λίθινα ἀγγεῖα ἔκειντο σχεδὸν πάντοτε κατὰ χώραν. Εἷς ἀριθμὸς μικροτέρων ἀγγείων, συσσωρευμένων ἐν ἀταξίᾳ ἔναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς ἀποθήκης, ἔφθανεν εἰς τοιοῦτον ὕψος ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως, ὥστε ἦσαν τὰ πρῶτα, ἅτινα ἀπεκαλύφθησαν. Ἦτο φανερόν, ὅτι εἶχον καταπέσει ἐκ τοῦ ἀνωγείου καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον συντετριμμένα.

Ἐπὶ εἶδους ἐσοχῆς τοῦ τοίχου (ἀσαφοῦς εἰσέτι) καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, εὐρέθη πῆλινον τριποδικὸν σκεῦος. Ἦτο ἀνεστραμμένον καὶ ἔλειπον οἱ πόδες. Εἶναι ἐφωδιασμένον διὰ προχοῆς, ὥστε ἡ λέξις χύτρα ἐφαρμόζεται ἐνταῦθα κατὰ γράμμα (πίν. 90β).

Σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἀνασκαφῆς ἀγγεῖα ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται καὶ εἰς τὸ Δυτικὸν τμήμα τοῦ διαμερίσματος, τὸ ὅποιον ἦτο πλήρες ὠραίων πύθων ἱσταμένων εἰσέτι ὀρθίων. Τὸ ἡμερολόγιον τῆς 26 Ἰουλίου 1968 διαλαμβάνει: Ἐπιβλητικὴ ἦτο ἡ ἐμφάνισις τοῦ χείλους ἐνὸς πίθου καὶ παρ' αὐτὸν ἐνὸς ἄλλου, καλυπτομένου εἰσέτι ὑπὸ λεπτοῦ λιθίνου πώματος. Πέριξ αὐτοῦ διακρίνονται καρποδόχη, δύο ἄωτοι κυαθίσκοι καὶ θραύσματα ἀγγείων ἢ ἀγγείων. Ἡ φωτογραφία πίν. 91α ἐλήφθη ὀλίγον μετὰ ταῦτα.

Οἱ αὐτοὶ δύο πίθοι φαίνονται ἐν πίν. 91β εἰς ὕστερότερον στάδιον τῆς ἀνασκαφῆς. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ὁ πρῶτος πίθος, ἂν καὶ τὸ πῶμά του ὀλίγον μόνον εἶχε μετατοπισθῇ (λόγῳ τοῦ σειсмоῦ;), εὐρέθη πλήρης κισήρεως μέχρις ὕψους 20 ἐκ. ἀπὸ τοῦ χείλους. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον ἦτο φανερόν, ὅτι ὁλόκληρον τὸ Δυτικὸν μέρος τῆς ἀποθήκης ἦτο πλήρες πύθων καὶ ἄλλων ἀγγείων ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ. Τὸ γεγονός τοῦτο δεικνύει τὴν βιαιό-

τητα τῆς καταστροφῆς κάλλιον πάσης περιγραφῆς. Ὁ πίν. 92 δίδει ἰδέαν τοῦ πράγματος. Σπουδαῖα ἀγγεῖα, τινὰ δ' εἰσηγμένα, ἔκλειντο μεταξὺ τῆς κεραμεικῆς. Ὁ πίν. 93α δεικνύει, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, τινὰ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγείων.

Εἰς τὸ μεσαῖον τμήμα τῆς Ἀποθήκης (3, 2) εὐρέθησαν ἐπίσης πίθοι ὡς καὶ ἄλλα ἀγγεῖα. Ὁ πίν. 93β εἰκονίζει τεμάχιον πίθου φέροντος ἀντὶ πώματος ἓν ραδινὸν ἀγγεῖον (πίν. 93γ) μετ' ἰσχυρῶν καθέτων νευρώσεων. Ὁ πίν. 94α δεικνύει μίαν περίπτωσιν ὁμάδων μικρῶν ἀγγείων εὐρεθέντων ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

Αἱ συγκινητικώτεροι στιγμαὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν αἱ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς Ἀποθήκης (3, 1). Μόλις ἤρχισεν ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς κισήρεως, οἱ ὠραιότεροι πίθοι τῆς ἀνασκαφῆς ἀνεφαίνοντο ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, πάντες ὄρθιοι. Ὁ πίν. 94β δεικνύει εἰς τὸ βάθος πίθον πλήρη ἐρειπίων καὶ ἐπ' αὐτῶν μίαν εἰδικοῦ σχήματος πρόχουν. Δύο ὅμοια ἀγγεῖα εἶδομεν ἦδη ἐπὶ τῆς φλιᾶς τοῦ παραθύρου (δωμάτιον 2, 1) καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἀγγεῖα εὐρέθησαν ἐντὸς πίθων. Τὸ σχῆμά των εἶναι κατάλληλον ὅπως χύνη τις ὑγρὸν καὶ ὡς ἀρυτῆρ ὡσαύτως. Τὰ μεγέθη των εἶναι τὰ αὐτά. Πιθανῶς ἦσαν συγχρόνως καὶ μετρηταὶ ὑγρῶν. Διὰ τοῦτο ἀπεκλήθησαν παρ' ἡμῶν χόες.

Εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ πίν. 94β εἶναι ὁρατὸς θανυμάσιος πίθος (ἔτι καθαρώτερον ἐν πίν. 95β). Ἐπὶ βαθυκαστάνου ἐδάφους φέρει διάσπαρτα ὠραιότατα ἄνθη λευκοῦ κρίνου (πίν. 95α), ἅτινα μᾶς εἶναι γνωστὰ ἐκ τῆς ζωφόρου τῆς Φυλακωπῆς, τοῦ ἐνθέτου ἐγχειριδίου τῶν Μυκηνηῶν καὶ ἄλλων ἔργων. Ὀνομάσαμεν τοῦτον ἅμα τῇ εὐρέσει του ἱερὸν πίθον τῆς Θεᾶς. Ἀπεφασίσθη, ὅπως μεταφερθῇ πρὸς συγκόλλησιν εἰς τὸ Μουσεῖον Θήρας. Ὅταν, κατὰ τὸν καθαρισμὸν, ἐφθάσαμεν πλησίον τοῦ πυθμένος, ἡ κίσφη ἤρχισε νὰ εἶναι σκοτεινότερου χρώματος. Μετ' ὀλίγον ἦτο σαφές, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀποσυντεθειμένης ὁργανικῆς οὐσίας, ἴσως ἀλεύρου. Σχεδὸν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πυθμένος ἔκειτο ὑπτίως μικρὸν εἰδώλιον τῆς Θεᾶς. Τοῦτο ἐκίνησε τὸν δεισιδαίμονα σεβασμὸν τῶν ἐργατῶν, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ ἀληθεύσῃ ἡ πρόρρησις περὶ ἱερότητος τοῦ πίθου. Ὁ πίν. 96α δεικνύει τὸ εἰδώλιον ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκοτεινόχρου οὐσίας, ἧς δείγματα ἐκρατήθησαν πρὸς ἀνάλυσιν.

Τὸ εἰδώλιον ἦτο πτωχῆς ποιότητος, ἐξ ἀόπτου πηλοῦ, καὶ μετὰ δυσκολίας συνεκολλήθησαν αἱ ἀπλαῖ προεξοχαί, αἱ ὁποῖαι παρίστανον τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν. Βραδύτερον κατέστη φανερόν, ὅτι τὸ εἰδώλιον ἐξηφανίσθη μυστηριωδῶς, διότι δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπανευρεθῇ ἐν τῷ μουσεῖῳ. Μία ἐρμηνεῖα εἶναι, ὅτι ἐβυθίσθη ἀπροσέκτως εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἀμέσως μετεβλήθη εἰς πηλόν. Τὸ μόνον ἀπομένον εἶναι νὰ δώσωμεν δευτέραν, μεγαλυτέραν, φωτογραφίαν τούτου (πίν. 96β) καὶ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς

σχῆμα λεοντοκεφαλῆς ἐνεφανίσθη (πίν. 83α καὶ 113β). Τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

Τὸ γεγονός τοῦτο βοηθεῖ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς σειραῆς μικρῶν προχοῦδίων καὶ κυναθίσκων (πίν. 83β), ἅτινα εὐρέθησαν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ αὐτοῦ δωματίου, εἰς διάφορα ὅμως ἐπίπεδα. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρέθη εἷς ἄωτος μικρὸς κύαθος πλήρης ἀνθράκων. Ἰχνη ἀνθράκος ἀνευρίσκοντο καὶ ἐπὶ τῆς κισήρεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπετελεῖτο ἡ ἐπίχρσις. Πάντα ταῦτα δεικνύουν ἐναργῶς τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἄνω πατώματος, ὁποῦθεν κατέπεσαν τὰ ἀνωτέρω.

Δυτικῶς τῆς Ἀποθήκης 2, καὶ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, εὐρίσκονται τὰ δάπεδα τῶν ὑπολοίπων διαμερισμάτων. Ἐν δωματίον συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς Ἀποθήκης 2, ὅπερ ἔχει καταγραφῇ εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς ἀνασκαφῆς ὡς «Δυτικὸν δωματίον 2». Ἐπὶ τοῦ δαπέδου του, τὸ ὁποῖον ἀργότερον ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀνώγειον, εὐρέθη, ὀρθὸς εἰσέτι, ὁ πυθμὴν ἑνὸς μεγάλου πίθου καὶ πλησίον αὐτοῦ μετ' ἄλλων ἀκρωτηριασμένων ἀγγείων ἀνευρέθη κατὰ χώραν μία τράπεζα προσφορῶν, μικρὸν μόνον τεμάχιον τῆς ὁποίας ἀπωλέσθη κατὰ τὴν καταστροφὴν. Ἑβδομάδας τινὰς ἀργότερον μία ὠραιότατη ραμφόστομος μαστοπορόχους ἀπεκαλύφθη διακεκοσμημένη μὲ στάχυν κριτῆς (πίν. 102β καὶ 112α).

Πάντα ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς ὡς πρὸς τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνωγείου χώρου τῶν δωματίων τούτων, ἐξ αὐτῶν δὲ κατέπεσον ἐντὸς τῆς ἀποθήκης τὰ προαναφερθέντα ἀγγεῖα τελετουργικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ φωτογραφία πίν. 84 δεικνύει δύο εἰσέτι ἀγγεῖα τῆς αὐτῆς φύσεως: ἓν κωνικὸν ρυτὸν καὶ μίαν ὠραιότατην πρόχουν μετὰ ψυχανθῶν. Περαιτέρω (εὐρισκόμεθα σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποθήκης) καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δαπέδου (πίν. 85α) ἀπεκαλύφθη εἷς ἀσκὸς (πίν. 109β) καὶ ἡ θαυμασία κύμβη τῶν χελιδόνων (πίν. 85β), ἥτις, ὡς ἔκειτο ἄθικτος, εὐρίσκετο πιθανῶς κατὰ χώραν. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἀνευρέθη μία μικρὰ τετράγωνος πηλίνῃ λάρναξ, πλαισιουμένη ὑπὸ ὀρθῶν ὤμων πλίνθων (πίν. 86α). Τεμάχια λεπτῆς πλακὸς ἐξ ἀλαβάστρου ἀπεκαλύφθησαν ὀλίγον ὑψηλότερον καὶ ὑπ' αὐτὰ ἐν μεγαλύτερον τεμάχιον ἴσως ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν πλάκα. Δυστυχῶς, ὁ ἀλάβαστρος, ὡς φαίνεται, διαβιβρώσκειται ἀπὸ τὴν κίστην, διότι τὰ ὑπολείμματα ἀλαβαστρίνης κύλικος, ἅτινα εὐρέθησαν σχεδὸν εἰς τὴν διαχωριστικὴν γραμμὴν μετὰ τῆς Ἀποθήκης 1 καὶ 2, εἶχον περιέλθει εἰς τὴν κατάστασιν τῆς τελείας διαλύσεως. Ἡ πλάξ ἀνῆκεν ἴσως εἰς ἀγγεῖον (πῶμα;). Μετὰ τῆς πλακὸς ὑπῆρχον ἴχνη ὠρισμένων ὀργανικῶν οὐσιῶν (ἄχυρον, πάπυρος, λίνον;), ἅτινα ἦσαν ἐλάχιστα καὶ ἀδύνατον νὰ ἀναγνωρισθῶσι.

Μόλις ἡ λάρναξ ἐκαθαρίσθη καλύτερον, ἐφάνη ἐν πῶμα ἐξ ἀσβεστοκονιάματος, τὰ τεμάχια τοῦ ὁποίου εἶχον πέσει ἐντὸς αὐτῆς. Μετὰ τὴν ἀπο-

ἄκρον τοῦ διαδρόμου, κατόπιν ἡμίσεος περίπου μέτρου ἐπιχώσεως, ἔνθα ὑπῆρχον λευκὰ κονιάματα, ἀνεφάνησαν αἱ πρῶται τοιχογραφίαι... Δὲν πρόκειται περὶ φυτικῶν θεμάτων καὶ ἴσως ἔχομεν συγκέντρωσιν πτηνῶν... Ἐν τεμάχιον δεικνύει πτέρυγα, τὸ σῶμα τοῦ ὑποτιθεμένου πτηνοῦ εἶναι κυανοῦν καὶ τρία γαμπὰ ἀντικείμενα ἴσως εἶναι ὄνυχες πτηνοῦ, πιθανῶς ἀετοῦ. Ἐτερον τεμάχιον δεικνύει οὐρὰν ριπιδιοειδῶς ἀνοιγομένην...».

20 Σεπτ. 1968... «Τὸ σπουδαιότατον γεγονός τῆς ἡμέρας ἦτο, ὅτι... ὑπάρχουν περαιτέρω τοιχογραφίαι... καὶ δὴ πρὸς τὸ Ν. τοῦ τοίχου μέρος... Εὐρέθησαν... δύο εὐμεγέθη τεμάχια περὶ τὰ 50 ἐκ. μήκους ἑκαστον... Τὸ ἕτερον καὶ σπουδαιότερον φέρει κεφαλὴν ἀνδρικήν πρὸς ἀρ. μὲ μαύρην κόμην κοσμουμένην δι' ἀναιμιζομένης ταινίας, ἐρυθρὸν πρόσωπον καὶ πιθανῶς ἐφιπιοειδῆ ρῖνα...»

21 Σεπτ. 1968 «... Αἱ τοιχογραφίαι... συνεχίζονται τώρα... πρὸς τὰ ἔσω τοῦ δωματίου εἰς ἀπόστασιν 30-50 ἐκ. ἀπὸ τοῦ ὑποτιθεμένου δαπέδου καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εὐρίσκονται ἐπὶ πλακῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τὸ ἄνω πάτωμα καὶ ἔπесον πρῶται...»

Μετὰ μίαν εἰσέτι ἡμέραν αἱ τοιχογραφίαι ἔπαυσαν νὰ παρουσιάζωνται. Ὁ γῶρος, ἔνθα εἶχον κατακρημνισθῇ, ἦτο κατὰ ταῦτα μικρὸς, ἐκτάσεως τὸ πολὺ 2 τ. μέτρων. Δυστυχῶς ἡ καταστροφή κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι μεγάλη. Δὲν φαίνονται σημαντικαὶ αἱ ἐλπίδες ἀνευρέσεως περαιτέρω τεμαχίων τῆς ἐνδιαφερούσης ἐκείνης συνθέσεως.

Πέραν τοῦ ἀντιθέτου (Ἀνατολικοῦ) ἄκρου τοῦ διαδρόμου ἐγένετο μικρὰ σκαφή πρὸς Νότον. Ὑπάρχουν πυκνὰ διαμερίσματα, ἀνήκοντα, ὡς νῦν φαίνεται, μᾶλλον εἰς ἰσόγειον. Ὁνομάσθησαν «μαγειρεῖον». Ἀπεδείχθη, ὅτι ἐκτείνονται πρὸς Ἀνατολὰς. Ἐπειδὴ παρουσιάσθη λεπτὴ ἐργασία (θύραι, παράθυρα ἢ τοῖχοι μετὰ θυρίδων) διεκόπη ἡ ἐργασία, ληφθεισῶν μόνον φωτογραφιῶν καί, χωρὶς νὰ γίνῃ σχέδιον, τὰ ἐρεῖπια ἐκαλύφθησαν ἐκ νέου. Αἱ κυριώτεραι ληφθεῖσαι φωτογραφίαι δημοσιεύονται ἐνταῦθα.

Παχύς, ἀλλὰ κακῶς διατηρούμενος τοῖχος, διευθύνεται πρὸς Ν. ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἄκρου τοῦ Διαδρόμου. Λεπταὶ πλάκες, ἐν μέρει ἐξ ὠραίου μέλανος λίθου, εὐρέθησαν σποραδικῶς. Ἐπομένως ὑπῆρχεν ἀσφαλῶς ἄνω πάτωμα. Μεγάλῃ λεκάνῃ ἢ κάδος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ὑποτιθεμένου δαπέδου (πίν. 99β). Παρ' αὐτὸν ἔκειτο τριποδικὴ χύτρα. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπάρχει εἰς τὸν Α. τοῖχον ἄνοιγμα παραθύρου ἢ μᾶλλον φεγγίτου. Ἐξωτερικῶς ἐφαίνετο νὰ φράσσεται ὑπὸ δύο λεπτῶν, καθέτων ἀόπτων πλίνθων, αἵτινες αἰφνιδίως κατέρρευσαν. Τοῦτο ἠνάγκασεν ἡμᾶς, ὅπως διακόψωμεν τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τομέως τούτου, πλὴν τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου. Ὁ Νότιος τοῖχος ἔφερεν ἕτερον ἄνοιγμα μικροτέρων διαστάσεων (πίν. 102α), φρασ-

σόμενον ὥσαύτως διὰ πηλίνης πλίνθου. Ἐστερεώσαμεν τὸ ἀνώφριον τοῦ φεγγίτου τούτου καὶ ἐκαλύψαμεν ἐκ νέου τὴν ἀνασκαφήν.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ.

Πρὸς Δ. τῆς Ἀποθήκης Ἀρβ. 1 ὑψοῦνται ἄσκαφα διαμερίσματα. Πρὸς ταῦτα ἐρείδεται ἡ ἀποθήκη, ἐξ οὗ καὶ ὁ διπλοῦς τοῖχος. Μέρος τῶν διαμερισμάτων τούτων ἠρευνήθη ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀποθήκης. Πέραν ὅμως τούτου πρὸς Δ. αἱ ἐπιχώσεις αὐξάνουν ταχέως. Ἄν καὶ ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἡ νέα κοίτη τοῦ χειμάρρου ἠνοίχθησαν ὑφ' ἡμῶν εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐπομένως ἐξησθένισε τὸ στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως, ἀπεφασίσσαμεν ἐν τούτοις νὰ δοκιμάσωμεν τὴν μέθοδον τῶν συρίγγων. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι τὰ ἐξῆς:

Ὁ Ν. τοῖχος τῆς ἀποθήκης καὶ τοῦ συναπτομένου διαμερίσματος φέρει ὁδοντωτὴν ἐσοχὴν τοῦ τοίχου (σχέδιον εἰκ. 9) ἔνθα εὐρέθη ἀκεραία ἀσάμινθος (πίν. 101α). Τὸ διαμέρισμα τοῦτο τῶν Δυτικῶν δωματίων ὀνομάσαμεν Μυλῶνα, διότι ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη ἄθικτος ὁ κάτω μυλόλιθος, ἐνεκτισμένος, πολλοὶ δὲ μικρότεροι τριπτῆρες μυλόλιθοι εἰς τὰ πέριξ (πίν. 101β).

Τὸ ἐπόμενον πρὸς Β. δωμάτιον (Δωμ. 2, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν Ἀποθήκην 2), ἦτο θρησκευτικῆς χρήσεως. Τεμάχιον τοῦ δαπέδου τοῦ ἄνω πατώματος διετηρεῖτο εἰσέτι. Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειτο τράπεζα προσφορῶν μετὰ γραπτῆς διακοσμήσεως (πίν. 103α).

Βραδύτερον ἀνευρέθη πλησίον αὐτῆς ὥραία ἀκεραία μαστοπρόχους (πίν. 102β καὶ 112α) φέρουσα γραπτῶς στάχυς κριθῆς. Προφανὲς εἶναι, ὅτι δι' αὐτῆς ἐτελοῦντο σπονδαὶ ὑπὲρ καρποφορίας πρὸς τὴν Θεὰν τῆς εὐφορίας, ἣτις ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἦτο ἡ Δημήτηρ Δεώ (Ζεῖω). Καὶ τότε, ὥς καὶ σήμερον, τὸ ἔδαφος τῆς Θήρας ἦτο λίαν πτωχὸν καὶ ξηρόν, ὅπως παραγάγῃ σίτον. Εἶναι ζήτημα ἂν ἦτο γνωστὴ ἡ Δημήτηρ Σιτὼ (SI-TO) τῶν Μυκηναϊκῶν πινακίδων.

Ἄωτος κυαθίσκος καὶ ὥραία πρόχους ἐν τεμαχίοις (πίν. 103β), ἣτις εἶναι Μινωικὴ εἰσηγμένη, εὐρέθησαν χαμηλότερον πρὸς Α. καὶ Ν., διότι ἐκεῖ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνωγείου δὲν διατηρεῖται. Ἡ πρόχους (σπεῖραι καὶ κλάδοι) φέρει κάθετον ὀπὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς λαβῆς, γενομένην πρὸ τῆς ὀπτήσεως. Ἴσως πρόκειται περὶ στερεώσεως πώματος ἢ θρησκευτικοῦ συμβόλου.

Τὸ τρίτον καὶ Βορειότατον δωμάτιον (ἀντίστοιχον πρὸς τὴν Ἀποθήκην 3) ἀπέδωκεν ἀνάστροφον πιθαμφορέα μετὰ λεπτῶν τοιχωμάτων, σπειρῶν καὶ «κισσοῦ». Πρέπει νὰ ἔκειτο εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ἄνω πατώματος, οὗ ὅμως δὲν εὐρέθη ἵχνος. Εἶναι προφανῶς εἰσηγμένον τεμάχιον (πίν. 102γ καὶ 108α).

Ἡ ΣΥΡΙΓΞ. Ὡς ἐλέχθη, διὰ τοῦ χώρου τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθῃ

ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ἀγρούς τῶν Ἀκρωτηριανῶν. Ἡ ὁδὸς διηνοίχθη τρίς, ἐκάστην φορὰν κατὰ τι δυτικώτερον, διότι συνηντῶντο ἀρχαιοῦτες. Μετὰ τινὰς προφυλάξεις ἠρχίσαμεν τὴν διάνοξιν τῆς πρώτης στοᾶς καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι λίαν ἐνθαρρυντικά.

Ἦτο ἤδη γνωστόν, ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὑπῆρχε τοίχος δεικνύων ἀνώφλιον. Παρηκολουθήθη οὗτος καὶ ἐδείχθη ταχέως, ὅτι εἵχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν Δυτ. τοῖχον τῶν Δυτ. διαμερισμάτων. Τὸ δάπεδον τῆς ὁδοῦ ἦτο λιθόστρωτον, ἂν καὶ ἀνωμάλως. Μετ' ὀλίγον παρουσιάσθη παράθυρον καὶ κατόπιν τούτου θύρα (σχέδιον εἰκ. 9 καὶ πίν. 104α). Ἦτο σαφές, ὅτι εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀνωφλίου τοῦ παραθύρου εἵχομεν τὸ δάπεδον τοῦ ἄνω πατώματος. Πηλίνῃ ὑδρορροή ἦτο εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν τῆς.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν δωματίων (εἰκ. 104α) ἦτο πλήρες κισήρεως. Ἐκαθαρίσαμεν ἀρκετόν, ὥστε νὰ φανῶσι σαφῶς ἡ θύρα καὶ τὸ παράθυρον (πίν. 104β). Πλαισιοῦνται ὑπὸ πελεκητῶν λίθων. Τὸ παράθυρον εἶναι 90 ἐκ. πλατὺ καὶ 1.07 ὑψηλόν. Ἡ θύρα ἔχει ὕψος 1.97 καὶ πλάτος 1.17 μ. Πρέπει ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς τούτους νὰ ἀφαιρέσωμεν τὰ ξύλινα πάλαι πλαίσια. Τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, ἐξ ἑνὸς μόνου λίθου μήκους 1.15 μ., διατηρεῖτο ἄριστα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνακαλύψεως. Ἡ θύρα ἠνοίγετο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ εἰσερχομένου. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ κατωφλίου διατηρεῖται ἡ ὁπὴ τοῦ στροφέως. Εἰς τὸ μέσον ὑπάρχει ὁπή, προφανῶς διὰ σύρτην, καὶ παρ' αὐτὴν ἐτέρα ἀκανόνιστος ὁπή. Δυστυχῶς μετ' ὀλίγας ὥρας ὁ λίθος ἤρχισε νὰ παρουσιάζῃ ρωγμὰς καὶ ἀπολεπίσεις. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρουσιάζεται εἰς γωνιαίους λίθους καὶ εἰς ἄλλους λίθους τῶν τοίχων καὶ ἀποτελεῖ πηγὴν ζοηρῶν ἀνησυχιῶν δι' ἡμᾶς.

Δύο μέτρα περαιτέρω ἐντὸς τῆς σύριγγος ἀνεφάνη ἡ γωνία τοῦ κτίσματος, οὕσα ἀμβλεῖα. Σύγκειται ἐκ πελεκητῶν λίθων καὶ εἶναι καλῶς ὁρατὰ τὰ κενὰ τῆς ξυλοδεσίας (πίν. 105β). Ὁ τοίχος παρηκολουθήθη εἰς μῆκος τεσσάρων μέτρων ἐντὸς τῆς σύριγγος, διακοπτόμενος περὶ τὸ μέσον ὑπὸ νέου παραθύρου (πίν. 105γ). Ἐνταῦθα διεκόπη ἡ διόρυξις διὰ λόγους προνοίας, εἰς δὲ σημεῖον ὁ τοίχος φαίνεται κάμπτων πρὸς ΒΑ. Κατὰ μῆκος αὐτοῦ φαίνονται πολλοὶ πεπτωκότες λίθοι εἰς διάφορα ὕψη τῆς κισήρεως. Καθ' ἣν στιγμὴν γράφονται αἱ παρῶσαι γραμμαὶ, διέβη ἤδη ὁ χειμὼν καὶ μέρος τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1969. Ἡ σῦριγξ διατηρήθη ἀπόγως καὶ τὸ πᾶν διατηρεῖται εἰς ἄψογον κατάστασιν. Οὐδὲν ἔχνος ὑγρασίας παρατηρήθη.

Ἡ διάνοξις τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς αὐλάκος ἀποχετεύσεως ἀπεκάλυψαν λείψανα τοίχων καὶ λίθων ἀτάκτως διεσπαρμένων, ὧν τινες ἔφερον εἰσέτι ἔχνη κονιαμάτων. Μετετοπίσαμεν διὰ τοῦτο τὴν ὁδὸν περισσότερον πρὸς Δυσμᾶς. Ὅταν ἡ νέα αὕτη ὁδὸς ἦτο περὶ τὸ

ΕΤΕΡΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

τέλος της, ἐν τῶν φορητῶν αὐτοκινήτων ἐβυθίσθη αἰφνιδίως περὶ τὸ ἐν μέτρον. Μετὰ τὴν ἐξαγωγήν του ἐκαθαρίσθη ἡ σχηματισθεῖσα ὁπὴ καὶ ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ λεπτὴ ἡφαιστειακὴ κόνις (ἄσπα εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν χωρικῶν) εἶχεν ὑποχωρήσει ἐντὸς κοιλότητος, ἐνθα τοῖχος ἐφαίνετο πρὸς Νότον καὶ ἀσαφῆ ἵχνη ἄλλων πέριξ αὐτοῦ. Ὁνομάσαμεν τὸ μέρος «καπνοδόχον». Τεμάχιον σκληρᾶς πεπατημένης γῆς μήκους 1.75 μ. εὐρέθη ἐκεῖ (πίν. 105α). Ἦτο παχὺ περὶ τὰ 15 ἐκ. καὶ προφανῶς ἦτο τεμάχιον τῆς ἐπιπέδου στέγης. Ἐξηγάγομεν τὸ μέγιστον τῶν τεμαχίων καὶ διετηρήσαμεν τοῦτο.

Ἡ σκαφὴ ἡμῶν ἦτο ἀπλῶς καθάρισμα τῆς ὁπῆς. Διεκόπη εὐθὺς ὡς ἀνεφάνη τὸ πρῶτον μελανὸν στῶμα ὁργανικῶν οὐσιῶν ὑπὸ τὴν πάλλευκον τέφραν. Εὐρέθησαν ἐν τούτοις ἄφθονα ὄστρακα ἀμαυροχρῶμων οἰκιακῶν ἀγγείων, λίθινα ἐργαλεῖα, κυρίως ἀκόναι, τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου μετὰ λαβῶν, τεμάχιον ἐλεφαντόδοντος (ἴσως ἐξ ἐνθέτου διακοσμήσεως) καὶ ἐν ἀκέραιον ἀγγεῖον. Τοῦτο ἦτο μικρὰ ἐνόφθαλμος μαστοπρόχους (πίν. 106α). Πηλὸς καὶ χρῶμα εἶναι κυριολεκτικῶς ἄθικτα. Τὸ ἀγγεῖον εἶναι ἀκανθωτὸν τὴν ὑφήν, διότι οὐδαμῶς εἶχε λειανθῇ ὑπὸ τῆς χρήσεως καὶ φαίνεται ὡς νὰ εἶχεν ἐξέλθει μόλις ἐκ τοῦ κλιβάνου, οὗ ἡ ὑπαρξίς δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ διαπιστωθῇ εἰς τὰ πέριξ.

Ἡ ὁδός, κατόπιν τούτων, μετετοπίσθη τὸ τρίτον ἔτι πλέον πρὸς Δυσμάς. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις ἐνταῦθα κρύπτει κτίσματα. Πράγματι, κατὰ τὰς ἀποπείρας ἡμῶν, ὅπως ἐξασφαλίσωμεν τὰ πολύτιμα ὄμβρια ὕδατα ἐκ τοῦ στεγαστροῦ μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ, τρεῖς ἐσκάψαμεν πρὸς κατασκευὴν δεξαμενῆς, καὶ τρεῖς ἐγκατελείψαμεν τὴν ἀπόπειραν. Πανταχοῦ ὑπῆρχον ἀρχαιότητες, ὥστε ἡ ἀποτυχία συνωδεύετο ὑπὸ χαρᾶς ἀντὶ ὑπὸ λύπης. Μία φωτογραφία δίδεται ἐνταῦθα (πίν. 106β) δεικνύουσα ἀκεραίους τοίχους καὶ εἶδος θρανίου. Κεῖνται εἰς βάθος 3 - 4 μέτρων ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου.

Ἐτερα ἐνδιαφέροντα σημεῖα ἀνὰ τὴν περιφέρειαν τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὑπὲρ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀγ. Νικολάου (ΠΑΕ 1967, πίν. 106β = Thera I, ἔγχρ. πίν. Α3) ἡ ἀρχικὴ ἐπιφάνεια τῆς λάβας (πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου) εἶναι γυμνή, καθὼς εἶναι καὶ εἰς ἄλλα μέρη πέριξ τοῦ ὄρους Λουμαράδες. Εἰς τοὺς γεωλόγους καὶ ἡφαιστειολόγους ἀπόκειται ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου. Σποραδικῶς φαίνονται ἵχνη ἐρειπίων καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐπιφάνειαν. Ὑπὲρ τὸ ἐκκλησίδιον (ἡ τοποθεσία καλεῖται Κόκκινο Βουνό) ἀνεφάνησαν κατόπιν μικρᾶς σκαφῆς ἐκτεταμένα λείψανα τοίχων, ἀλλὰ πτωχῆς διατηρήσεως. Δεικνύουν ὅμως τὴν εὐμάρειαν τῶν κατοίκων. Ὑπάρχουν ὄστρακα ὠραίας κεραμεικῆς, τεμάχια μετάλλου

καὶ τεμάχια γραπτῶν κονιαμάτων. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον εἶναι τεμάχιον ἐκ τοῦ χείλους μεγάλου σκεύους συγκείμενον ἐξ ὠραίου φλεβωτοῦ μαρμάρου.

ΚΙΝΗΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. Κεραμεική. Σχεδὸν ἅπαντα τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι μόνον πήλινα καὶ λίθινα σκεύη. Διαρκῶς ἐνισχύεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι οἱ κάτοικοι εἶχον ἀρκετὸν καιρὸν πρὸς ἐγκατάλειψιν τῆς νήσου καὶ διὰ τοῦτο παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν πᾶν πολύτιμον ἀντικείμενον. Πάντως ἡ ἀπομείνασα εἰς τὴν θέσιν τῆς κεραμεικῆς εἶναι πλουσία, τὰ δὲ γραπτὰ ἀγγεῖα εἶναι καθαρῶς ΜΚ παραδόσεως δι' ἄμαυροῦ. Τὰ εἰσηγμένα ἀγγεῖα εἶναι ἀρκούντως σπάνια. Κυρίως εἶναι Μινωικά, ἀλλ' ἀσφαλῶς πρέπει νὰ προσδοκῶμεν καὶ μερικά Μυκηναϊκὰ μεταξὺ αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου Κυκλαδικὴ καὶ δὴ καὶ Θηραϊκὴ, ὥς φαίνεται, κεραμεικὴ ἔχει εὐρεθῇ καὶ εἰς τὰ Βασιλικὰ Θησαυροφυλάκια τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς τοὺς Βασιλικοὺς Λάγκους τῶν Μυκηνῶν.

Ἡ χρονολογικὴ εἰκὼν παραμένει ἡ αὐτή : Ἡ εἰσηγμένη κεραμεικὴ, ἣτις χρονολογεῖται εὐκολώτερον τῆς ἐντοπίας, ἀνήκει εἰς τὴν ὥριμον φάσιν τῆς ΥΜ Ια περιόδου (= Μυκηναϊκῆς Ι). Δὲν εὐρέθη ἀκόμη ἀγγεῖον δυνάμενον νὰ χρονολογηθῇ μετὰ τὸ 1500 π. Χ. Θὰ περιγράψωμεν ἐνταῦθα μέρος τῶν χαρακτηριστικῶν ἀγγείων. Πάντα εἶναι ἄμαυρόχρωμα, ἐκτὸς ἐὰν μνημονεύεται ἄλλως.

Ἐκ τῶν πίθων ἀπεικονίζομεν ἐνταῦθα τοὺς δύο παραπλεύρως ἀλλήλων εὐρεθέντας (πίν. 81α) ἐντὸς τῆς Ἀποθήκης 2. Φέρουσιν ὥς βασικὸν κόσμημα τὴν σπεῖραν μετὰ κισσοειδῶν ἢ κροκοειδῶν ἐπὶ τῶν ὤμων (πίν. 107). Ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν τὰ τεμάχια τῆς ὠραίας γραπτῆς πρόχου μετὰ χελιδόνων (πολυχρώμως). Ἰσως ἐπρόκειτο περὶ σπονδικοῦ ἀγγείου χρησιμοποιομένου ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τῆς ἀνοίξεως. (Ὅρα τὴν βραχεῖαν μονογραφίαν μου ΑΑΑ ΙΙ, 1, 1969, σ. 66 ἐξ.)

Ὁ πιθαμοφορεὺς τοῦ πίνακος 108α, σπουδαῖος διὰ τὸ πρόωμον σχῆμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξελίσσονται τὰ λαμπρὰ ἀγγεῖα τῆς ἐπομένης περιόδου καὶ τοῦ Ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ, εἶναι ραδινώτερος. Τὰ τοιχώματα εἶναι λεπτά καὶ τὸ χρῶμα στιλπνόν. Αἱ κύριαι ζῶναι φέρουσι σπείρας καὶ αἱ δύο κατώταται κισσοειδῆ μετὰ διπλοῦ μίσχου καὶ κλάδου «ἐλαίας». Ἐνθυμίζει Μυκηναϊκὰ πρότυπα, ἀλλὰ δύναται νὰ εἶναι καὶ Μινωικῆς προελεύσεως.

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγεται καὶ ὁ μέγας πιθοειδὴς ἡθμὸς πίν. 75α. Εἶναι ἐκ τῶν ρυθμικῶς λίαν προκεχωρημένων ἀγγείων, πάντοτε ὅμως ἐντὸς τῆς ΥΜ Ια περιόδου. Εἶναι τοπικῆς τεχνοτροπίας, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πολυτελῶν ἐκείνων ἀγγείων μετὰ κωδωνοειδοῦς ποδὸς καὶ κοσκινοειδῶς διατρήτου πυθμένους, ἅτινα, εἰς μικρὸν μέγεθος

(μέχρις 20 ἑκατ.), εἶναι λίαν γνωστά. Εἶναι καθαρῶς κυκλαδικῆς καταγωγῆς καὶ ἐντεῦθεν εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ἀνατ. Κρήτην.

Τῆς αὐτῆς κατηγορίας εἶναι καὶ ὁ ἡθμός ὁ εὐρεθεὶς ἐντὸς τῆς Ἀποθήκης Ἀρβ. 3 (πίν. 97) μετὰ τὸ στόμιον ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Τὸ ὥραϊον κυλινδρικὸν ἄγγεϊον πίν. 76α (ἐρυθρῶς πηλός, διακόσμησις διὰ λευκοῦ) εἶναι ὡσαύτως ἡθμός. Ὁ πυθμὴν εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἄγγείου.

Ὁ βασιλεὺς πάντως τῶν μειζόνων ἄγγείων εἶναι ὁ πίθος μετὰ τὰ «κρίνα τῆς Παναγίας», πιθανῶς ἀνήκων πράγματι εἰς τὴν Θεάν. Εἶναι τοπικῆς κατασκευῆς (πίν. 95α). Εἰκονίζεται περαιτέρω ἐν δεῖγμα ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀμφορέων (πίν. 108β) μετὰ τυποποιημένου φοινικοειδοῦς θέματος ἐπὶ τῶν ὤμων. Πάντα ταῦτα τὰ ἄγγεῖα σύγκεινται ἐκ πηλοῦ μετὰ λιθαρίων καὶ τραχείας ἐπιφανείας, ρωμαλέας δὲ ἀμανροχρώμου ζωγραφίσεως, ὥς εἰ ἀνήκον εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον.

Εὐρέθη ἀριθμός τις στενομάκρων ἐλλειψοειδῶν ἄγγείων ἀναλόγων πρὸς σημερινὰς ἰχθυολοπάδας. Ἐδώκαμεν εἰς αὐτὰ τὸ ὄνομα κύμβαι. Ἐκ τῶν δύο ἐνταῦθα εἰκονιζομένων παραδειγμάτων τὸ ἐν (συντεθέν ἐκ πολλῶν τεμαχίων) δεικνύει δελφίνας σκιρτῶντας ἐν τῷ μέσῳ τῶν κυμάτων. Εὐρέθη ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τοῦ ἀνωγείου Μπρ. 2 (πίν. 78β). Τὸ ἔτερον διετηρήθη ἀκέραιον (πίν. 85). Εὐρέθη κατὰ τὸ κέντρον τῆς ἀποθήκης Ἀρβ. 2 καὶ εἰκονίζει τὴν ἄφιξιν τῶν χελιδόνων, ἵπταμένων μεταξὺ θαλάσσης καὶ νεφῶν. Πιθανῶς πρόκειται περὶ ἱερῶν ἄγγείων.

Αἱ πρόχοι εἶναι τὰ ἰδιαιτέρως προσφιλῆ ἄγγεῖα τῆς ἀνασκαφῆς. Δωδεκάδες ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν. Τινὲς ζωγραφοῦνται διὰ λευκοῦ (πίν. 109γ). Ἰδιαιτέρως προσφιλὲς εἶναι τὸ σφαιρικὸν σχῆμα μετὰ μακρᾶς προχοῆς, ἐνίοτε δ' ἡ διακόσμησις εἶναι πολύχρωμος. Πάντως ἡ πολυχρωμία ἐνίοτε εἶναι ἀπατηλή, ὥς προερχομένη ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἀνομοιομερῆ ὀπτησιν.

Διάστικτοι σπεῖραι, ἀτέρμον κόσμημα σπείρας καὶ ζῶναι ἐκ κλάδων εἶναι ἀγαπητὰ θέματα. Ἄλλοτε ζωγραφοῦνται ψυχανθῇ. Τὰ πλεῖστα ἄγγεῖα εἶναι ἰθαγενῆ, τινὰ δὲ εἰσηγμένα ἐκ Κρήτης. Ἐνίοτε ἡ διακόσμησις κρέμαται ἐκ τῶν ἄνω, τὰ φυτὰ δὲ καὶ ἄνθη, ἂν καὶ ὥς συνήθως μειζογενῇ τὴν φύσιν, ἐνθυμίζουσιν ζωηρῶς τὴν κάππαριν (πίν. 109α). Πρόχοι τῆς παρούσης κατηγορίας εἰκονίζονται ἐγχρώμως ἐν Thera II πίν. D καὶ E καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει ἐπὶ τῶν πιν. 84, 88β, 89α καὶ 92 κατὰ τὴν ὥραν τῆς εὐρέσεως.

Ἄλλαι πρόχοι εἶναι ἀπίοσχημοι, ἐκλεκτὰ ὡσαύτως ἄγγεῖα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσηγμένα (Thera II, πίν. D 6 καὶ E 5).

Ἐκ τῶν μικροτέρων ἄγγείων σπουδαιοτάτη εἶναι μία περίπου δωδεκάς μονώτων, σχεδὸν κυλινδρικῶν κυπέλλων μετὰ πλαστικῆς ὀριζοντίας νευρώσεως περὶ τὸ μέσον. Εἶναι πάντοτε τῆς ἀρχαϊκῆς κατηγορίας (ΥΜ Ια ἢ

Μυκ. I), ἐξ ἧς ὀλίγον βραδύτερον ἀναπτύσσεται ὁ λεγόμενος τύπος Kefti ἢ ποτηρίων Βαφειοῦ. (Ὅρα Thera II, πίν. D 7.)

Ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ποτηρίων τούτων. Γενικῶς θεωροῦνται Μυκηναϊκά. Εἰς τὴν Κρήτην εἶναι σπάνια, ἀλλ' οὐχὶ ἄγνωστα. Ἐκ Σκλαβοκάμπου ὑπάρχει ἡμίσεια περίπου δωδεκάς, ἀλλὰ δὲν ἐμελετήθησαν εἰσέτι. Τὰ Θηραϊκὰ παραδείγματα παρουσιάζουν μεγαλυτέραν ὁμοιότητα πρὸς ὅμοια ποτήρια εὑρεθέντα εἰς τὰς ἀνασκαφὰς Πύλου, ἰδίως εἰς Βορούλια Τραγάνας. Ὅμοια εὑρέθησαν εἰς Λιπάραν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ καθ. κ. Bernabo Brea. Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ ποτήρια ταῦτα ἦσαν περιζήτητα καὶ ἐξήγοντο εὐρέως, ἀλλὰ τὸ κέντρον παραγωγῆς αὐτῶν παραμένει ἄγνωστον.

Ἐν ὥραϊον ρυτὸν μετὰ στολιδωτοῦ κοσμήματος (rippling) καὶ λευκῶν κλάδων εἶναι ἐντοπίας τεχνικῆς. Εὑρέθησαν ὀλίγα εἰσέτι ὅμοια παραδείγματα, ὧν ἓν εἶναι ἀσφαλῶς χωνίον. Εἷς ἀσκὸς (πίν. 109β) εἶναι εἰσηγμένος. Εὑρέθη εἰς τὴν Ἀποθ. 2, 2 πλησίον τῆς κύμβης τῶν χελιδόνων (πίν. 85α).

Ἡ ὥραία σκυφοπρόχους πίν. 110α₁ εὑρέθη ὁμοῦ μετὰ τῆς λιβανωτρίδος τῆς Ἀποθ. 2, 2 (πίν. 86β). Τὸ σκυφοειδὲς ἀγγεῖον πίν. 110α₂ εἶναι ἓν ἐκ πολλῶν ἐλαφρῶς διαφερόντων τὸ σχῆμα. Οἱ δύο μικροὶ πίθοι πίν. 110β εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου (προφανῶς εἰς τὴν θέσιν των) τῆς Ἀποθ. 3. Μὲ τὰ παχέα τοιχώματά των καὶ τὴν ἐκ μεγάλων πίθων δανεισθεῖσαν διακόσμησίν των δίδουν τὴν ἐντύπωσιν παιδίων ἐνδεδυμένων ἱμάτια ἀνδρῶν. Ἴσως ἦσαν παίγνια.

Ἀγγεῖα ὅμοια πρὸς τὴν εὐρύστομον πρόχουν πίν. 111α, ὡς ἥδη ἐλέχθη, εὑρέθησαν ἐπανειλημμένως ἐν συναφείᾳ πρὸς πίθους. Τὰ εὑρεθέντα παραδείγματα εἶναι τῶν αὐτῶν διαστάσεων. Ἴσως τὸ ἀγγεῖον τοῦτο δύναται νὰ ὀνομασθῇ χοῦς.

Ἀναμφισβητήτως σπονδικῆς χρήσεως εἶναι ὁμὰς πρόχων, τῶν ὁποίων τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι στενὸς λαιμὸς καὶ μεγάλη ραμφοειδὴς προχοή. Συνήθως φέρουσι καὶ δύο μαστούς, ὀφθαλμούς, ἴσως καὶ ἐνώτια καὶ ἄλλα ζωόμορφα χαρακτηριστικά. Τὸ εἰκονιζόμενον ἐν πίν. 112β εἶναι μοναδικὸν κατὰ τοῦτο, ὅτι σύγκεται ἐξ ὑποκιτρίνου λείου καὶ λιπαροῦ τὴν ὑφὴν πηλοῦ. Δύο προεξοχαὶ κερατοειδεῖς κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ραμφοειδοῦς στομίου τονίζουσιν ἔτι μᾶλλον τὴν φύσιν τοῦ ἀγγείου, ἴσως ἄλλοθεν εἰσηγμένου. Ὁ πίν. 112γ δεικνύει δύο μαστοπρόχους καὶ μίαν ἀπλὴν (ἐκ πολλῶν ὁμοίων). Ὁ πίν. 112α δεικνύει τὴν ὥραϊαν μαστοπρόχουν τῶν κριθῶν, εὑρεθεῖσαν ἐν θρησκευτικῇ περιβάλλοντι. Οἱ διπλοὶ κρίκοι ἴσως παριστάνουν ἐνώτια.

Ὁ βασιλεὺς τῶν πρόχων εἶναι ἀσφαλῶς ἡ Πρόχους τῶν χελιδόνων (πίν. 78α). Μόνον ἐλάχιστον τμήμα τοῦ ράμφους ἀπετροῖβη, συνεπληρώθη δὲ κατὰ τὸ ἐκ Μυκηνῶν παράδειγμα, ὅπερ εἶναι προῖόν τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου

προφανῶς. Τρεῖς χελιδόνες τοῦ εἴδους *hirundo rustica* (σὺν τῇ προσθήκῃ λευκῆς κηλίδος ἐπὶ τῆς ράχεως, ἣτις ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος *chelidonaria urbica*) παρίστανται ἱπτάμεναι ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου. Δὲν διατηρεῖται ἵχνος πολυχρωμίας. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, ἐκτὸς τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ ἀξίας, συνδέει ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸν Βασιλικὸν περιβόλον Β τῶν Μυκηνῶν. Αἱ ἀνασκαφαὶ Παπαδημητρίου - Μυλωνᾶ ἀπέδωκαν ἐκ τοῦ τάφου Β III («Γάμμα») τὴν ἐνταῦθα εἰκονιζομένην πρόχουν (πίν. 111β) κατ' εὐγενῇ παραχώρησιν τοῦ καθ. κ. Μυλωνᾶ. Μικρὰ δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι ἀμφότερα τὰ ἀγγεῖα ἐποικήθησαν ἐν τῷ αὐτῷ ἐργαστηρίῳ. Ἐχομεν οὕτω μείζονα βεβαιότητα, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Αἶγαῖον (Κυκλάδες, Κρήτη, Πελοπόννησος) κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὐρίσκοντο εἰς στενὴν ἐπικοινωνίαν.

Μεγαλυτέρων διαστάσεων καὶ ἐπιμηκεστέρου σχήματος ἦτο ἡ πολύχρωμος πρόχους ἢ φέρουσα χελιδόνας ἐπὶ τοῦ ὧμου (ἔγχρ. πίν. Α ἐν Thera II). Δυστυχῶς δὲν ἀποκατεστάθη πλήρως. Ἐνταῦθα δίδεται φωτογραφία τῶν πρώτων τεμαχίων εὐθὺς ὡς εὐρέθησαν (πίν. 113α), ὁπότε ἡ διατήρησις τῶν χρωμάτων (ὡς συχνάκις συμβαίνει ἐν Θήρᾳ) ἦτο πολὺ ζωηροτέρα.

Τὸ ὠραιότερον πλαστικὸν ἔργον τῆς περιόδου ἦτο ἡ κεφαλὴ λέοντος (ρυτὸν) τοῦ πίν. 113β. Ὁ πηλὸς εἶναι μελανὸς καὶ περιέχει ἄμμον. Ἡ ἔκφρασις εἶναι ρωμαλέα κατὰ φύσιν, ἀλλὰ συγχρόνως δεικνύει καὶ τάσιν σχηματοποιήσεως. Εἶναι φανερὰ ἡ μίμησις μεταλλίνου προτύπου, ὡς ἡ χρυσὴ λεοντοκεφαλὴ τοῦ τάφου Α IV τῶν Μυκηνῶν.

Ἐπὶ τοῦ πίν. 114α δίδονται ὄστρακα μετὰ παραστάσεως πτηνῶν καὶ ἀνθρωπίνων μορφῶν (πολεμιστῶν). Τὸ τεμάχιον μετὰ κεφαλῆς χελιδόνος (καστανόν, λευκόν, βαθὺ ἐρυθρόν) προέρχεται ἐκ πρόχου μειζόνων διαστάσεων τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης. Τὰ ὑπόλοιπα πτηνὰ εἶναι ἤδη καλῶς γνωστὰ ἐξ εὐρείας κατηγορίας, ἣν ὀνομάζομεν Μηλιακὴν. Πάντα τὰ ὄστρακα ταῦτα ἦσαν διάσπαρτα καὶ εἶχον θραυσθῇ καὶ διασκορπισθῇ πρὸ τῆς καταστροφῆς διὰ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς ἐκρήξεως.

Ἐπὶ τοῦ πίν. 114β εἰκονίζονται δύο ἐκ τῶν τριῶν εὐρεθέντων ὀστράκων μετὰ ἐγχαράκτων σημείων Γραμμικῶν Α. Τὸ δεξ. ὄστρακον εἶναι ἐπίπεδον καὶ ἴσως ἦτο πῶμα. Εἰς τὰ ἀντίστοιχα γράμματα τῆς Γραμμικῆς Β (ι καὶ ρο) ὑπάρχουσιν ἐπὶ πλέον εἰς «ὀδοὺς» εἰς τὸ πρῶτον καὶ δύο «δάκτυλοι» εἰς τὸ δεύτερον.

ΑΝΑΜΕΙΚΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ.
ΟΡΓΑΝΙΚΑΙ ΟΥΣΙΑΙ.

Μικρὰ πήλινα καὶ λίθινα ἀντικείμενα εἶναι ἄφθονα. Λίθινα ἐργαλεῖα καὶ σκεύη (μυλόλιθοι διαφόρων διαστάσεων, τριπτῆρες, ἀκόναι, σφῦραι, ὄλμοι, λύχνοι) εἶναι εἰς ἀριθμὸν δεύτερα μετὰ τὰ πήλινα. Ἐνταῦθα μνημονεύονται μερικὰ χαρακτηριστικὰ τεμάχια :

Τὸ πήλινον σκεῦος πίν. 76β (Μπρ. 2) δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ ἐξ ἄλλων ἀνασκαφῶν. Ἀριστερὰ φέρει λαβήν. Δεξιὰ εἶναι ἐλλιπές. Ἐχρησίμευεν ὅπως στηρίξῃ μικροὺς ὀβελούς, τὸ δ' Ἑλληνικὸν αὐτοῦ ὄνομα εἶναι κρατευτής¹.

Δὲν δύναμαι νὰ εὗρω ἱκανοποιητικὴν ἐρμηνείαν τῶν πολλῶν μικρῶν σφαιρικῶν ἀντικειμένων ποικίλου μεγέθους ἐκ λίθου σκληροῦ ἢ μαλακοῦ ἢ καὶ πηλοῦ. Τινὰ φαίνονται φυσικοὶ χάλικες. Ἄλλα φέρουσιν ἐπεξεργασίαν. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἰκονίζονται ἐπὶ τοῦ πίν. 115α. Ἡ πρώτη ἐρμηνεία (σφενδονόλιθοι) ἐγκατελείφθη λόγῳ τῆς διαφορᾶς μεγεθῶν καὶ πρὸ παντὸς τοῦ λίαν ἐλαφροῦ τινῶν ἐκ τῶν σφαιρῶν τούτων. Ἀποκλίνω ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας λιθαρίων, δι' ὧν ἔπαιζον οἱ παῖδες ὡς παίζουσι καὶ νῦν. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη στηρίζεται πῶς ἐκ παραστάσεων τοῦ παιγνίου τούτου ἐπὶ τοιχογραφιῶν τοῦ Μεσαίου Βασιλείου (πίν. 115β)². Τὰ σφαιρίδια ἀνεροίπτοντο ὑψηλὰ καὶ συνελαμβάνοντο εἰς τὸν ἄερα κατὰ τὴν πτώσιν των. Ὡς καὶ σήμερον συμβαίνει, οἱ ἀδεξιότεροι παῖκται καὶ παίκτριαι ὀφείλον νὰ μεταφέρουν τοὺς νικητὰς ἐπὶ τῆς ράχεώς των εἰς ἀπόστασιν τινα. Τοῦτο ἐκαλεῖτο ἐφεδρισμὸς ἑλληνιστί. Ἡ λέξις ἐπεξηγεῖται λαμπρῶς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτιακῶν τοιχογραφιῶν, ἰδίᾳ λόγῳ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ νικηταὶ κάθηνται μονοπλεύρως (οὐχὶ ἱππαστί) ἐπὶ τῶν ράχεων τῶν ἡττημένων. Δυνάμεθα νὰ σκεφθῶμεν περαιτέρω, μήπως αἱ μικραὶ σφαῖραι (αἵτινες ἐνδεχομένως ἠδύναντο νὰ εἶναι ἐκ ξύλου, φαγεντιανῆς ἢ καὶ πολυτιμοτέρου ὕλικου) ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς βαρίδια εἰς τοὺς βοστρύχους ἢ τοὺς δεσμοὺς τῆς κόμης.

Τὰ κωνικὰ πήλινα ἀντικείμενα (ἐπὶ τοῦ πίν. 115α τὰ πρῶτα δύο ἐξ ἀριστερῶν τῆς κατωτάτης σειρᾶς) δὲν φέρουσιν ὁπᾶς. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἄγνωστος εἶναι ἄλλως μικρὰ καὶ λίαν ἐλαφρὰ πρὸς τοῦτο. Πάλιν ἐπὶ τῇ βάσει Αἰγυπτιακῶν ἀναλογιῶν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν ταῦτα ὡς πεσσοὺς (πιόννια) ζατρικίων, τὰ ὁποῖα εἶναι λίαν ἀγαπητὰ καὶ εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν περιοχὴν.

Τὸ τρίτον ἀντικείμενον τῆς κάτω σειρᾶς εἶναι ἀπηνθρακωμένος καρπός (σῦκον ἢ μᾶλλον καρπὸς ἀχράδος). Εὐρέθη ὅμως εἰς τὸ στρῶμα τῆς τέφρας. Ἐν μικρὸν τετράγωνον ἀντικείμενον μαλακοῦ λίθου εἶναι ἄγνωστου χρή-

¹ Ὅμοια ἀντικείμενα εὐρέθησαν ἐσχάτως εἰς προϊστορικὰ στρώματα τῆς Ἀφροδισιάδος. Ἐν εἰκονιζόμενον παράδειγμα (33 × 13 ἐκ.) δὲν ἔχει λαβήν, ἀλλὰ φέρει δύο ὁπᾶς («Stütze für Feuerrost»). Ὅρα AJA 73, 1969, πίν. 27, εἰκ. 32 καὶ σ. 61 (Barbara Kadish).

² ERMAN · RANKE, Aegypten, 1923, 279, εἰκ. 119. Ἡ προϊστορικὴ Ἀφροδισιάς ἀπέδωκεν ὡσαύτως ἄφθονα παραδείγματα (AJA 73, 1969, πίν. 24, 6). Περιγράφονται ἐν σ. 55 ὡς «φυσικοῦ σχήματος ἀντικείμενα ἐκ λευκῆς σκληρᾶς ὕλης, εὐρεθέντα ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὸ περιβάλλον τοῦτο».

σεως, ἀλλὰ ὁ πίν. 118ε δύναται νὰ παράσχη ἐξηγήσιν. Εἶναι τετράγωνον πλακίδιον μαλακοῦ λίθου καὶ φαίνεται ὡς σφραγὶς ἔχουσα ἐγγλυφὰς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων. Ἡ μία δεικνύει κροκοειδὲς εἶτε ἀπὸ βράχων ἐκφυόμενον, ὡς συνήθως, εἶτε εἰκονιζόμενον ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὑπὸ τὴν γῆν κονδύλου. Ἡ ἐτέρα πλευρὰ δεικνύει μεμονωμένον κρινοπάπυρον καὶ ἐφθαρμένον ἀντικείμενον (οὐχὶ «καθημένην γυναιῖκα», ὡς ἡ ὀπτική ψευδαίσθησις, διότι ἄνω καταλήγει εἰς ἄνθος κρινοειδές). Ἐπειδὴ ὁ λίθος εἶναι ἐξαιρετικῶς μαλακός, μᾶλλον πρόκειται περὶ ὑποδειγμάτων τῆς γλυφῆς, ἅτινα προωρίζοντο νὰ μεταγραφῶσιν ἐπὶ σκληροτέρου ὕλικου. Ὅμοια ἀντικείμενα (ἐλαφρῶς μεταγενέστερα) εἶναι γνωστὰ ἐξ Ἑγκωμης - Ἀλασίας ἐν Κύπρῳ.

Δισκοειδεῖς ἄγνυθες εὐρέθησαν κατὰ δωδεκάδας. Συνήθως τὸ ὕλικόν εἶναι πηλός. Ὅλίγα δείγματα εἶναι ἐκ φυσικοῦ χάλικος καὶ ἐν μαρμάρινον (εὐρεθὲν εἰς τὸ «Θυρωρεῖον»). Διαφέρουσιν ἐλαφρῶς εἰς τὰς λεπτομερείας: Τὴν θέσιν τῆς ὀπῆς (σπάνιον εἶναι τὸ ζευγὸς ὀπῶν) καὶ τὴν ἐλαφρὰν ἐπιπέδωσιν τοῦ ἄνω μέρους τῆς περιφερείας. Ὁ πίν. 116β δεικνύει τὰ ἐλαφρῶς διαφέροντα σχήματα καὶ ὁ πίν. 116α παρουσιάζει τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἄχρῳ τοῦδε εὐρεθεισῶν ἀγνύθων¹.

Μεταξὺ τῶν λύχων τρία παραδείγματα ἐξέχουσιν. Ἐνα λύχον εἶδομεν ἤδη κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εὐρέσεως (πίν. 100α). Σύγκειται ἐκ στικτοῦ στεατίτου (πίν. 117α). Ἐτερον λίθινον λύχον δεικνύει ὁ πίν. 117β. Ἀμφότεροι φέρουσι ραγίσματα καὶ ἀπολεπίσεις τοῦ λίθου, προφανῶς λόγῳ μεγάλης θερμότητος. Τὸ τρίτον παράδειγμα εἶναι ἐξ ἐρυθροποῦ πηλοῦ μιμουμένου πόρφυρον. Ὁ πίν. 119α δεικνύει μικρὰν πινακίδα ἢ δέλτον ἐκ σχιστολίθου δεικνύουσαν ὁμοίαν ρωγμὰς τοῦ λίθου ὀφειλομένας εἰς θερμότητα. Δεικνύει εἰσέτι σαφῶς ἐγγάρρακτον ἄνθος κρίνου καὶ ἐγγαράξεις ἀκανονίστους ἐνθυμιζούσας γραμμата. Ἦτο βοθητικὸν σημειωματάριον καλλιτέχνου ἢ γραφέως ἢ ἦτο μᾶλλον ὁ προόδρομος τοῦ σημερινοῦ σχιστολιθικοῦ «πίνακος» τῶν μαθητῶν;

Ἐκ τῶν λιθίνων ἀγγείων τρία εἰκονίζονται ὡς δείγματα (πίν. 118α-γ). Τὰ δύο πρῶτα (τὸ ἐν μετὰ τριῶν ἀτρήτων ὠτίων καὶ τὸ ἄλλο ἄνευ λαβῶν)

¹ Ἀρχικῶς αἱ ἄγνυθες παρέμενον εἰς τὴν θέσιν των, ἐφόσον εἶχον πέσει ὁμαδικῶς ἢ εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ δαπέδου (κατὰ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τῆς Ἀποθήκης 1, 1). Δυστυχῶς, λόγῳ μεγάλης ἀναλογίας «ὀργισμένης νεότητος» μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτῶν ἐπανειλημμέναι ἀπόπειραι ἀφαιρέσεως ἀγνύθων ἐσημειώθησαν. Εἰς ἐπισκέπτῃς κατώρθωσε τέλος νὰ ὑπεξαίρῃ ἐν (πῆλινον) ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων. Ἡ πρῶξις ἀνεκαλύφθη ἀμέσως, ἀλλὰ δὲν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ὀχληθῇ μία δωδεκάς ἐπισκεπτῶν δι' ἐρεῦνης τῶν ἀποσκευῶν των χάριν μιᾶς μόνῃς ἄγνυθος. Μετεφέρθησαν ὅμως αἱ ὑπόλοιποι προσωρινῶς εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶναι ἄλλως βέβαιοι, ὅτι θὰ εὐρεθῶσι καὶ ἄλλαι σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἀνασκαφῆς.

φέρουσι προχοήν. Τὸ τρίτον εἶναι τριποδικὸν ἰγδίων ἐκ τραχύτου. Πάντα εὐρέθησαν μετὰ τριπτήρων λίθων, ὧν ὁ τρίτος ἰδιαιτέρως συμμετρικός.

Ὁ πίν. 119β δεικνύει ὀψιανὸν καὶ πυρίτην. Αἱ λεπίδες ὀψιανοῦ σπανίζουσιν, ἐνῶ τὰ κοπτερὰ ἀπολεπίσματα ἀφθονοῦν (κατάλληλα πρὸς χάραξιν ἢ κοπήν). Ἐν μόνον βέλος εὐρέθη (Μπρόνου, ἄνω δεξ. ἐπὶ τοῦ πίνακος). Ἀνήκει εἰς τὸν παλαιότερον τύπον τοῦ τριγλώχινος οἵστοῦ τὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν μεσαίαν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ. Ὁ ὀψιανὸς ὁ εὐρισκόμενος ἐν Θήρᾳ εἶναι βαθέως μέλας μετὰ στίλβης ζωηρᾶς, ἣτις δὲν εὐρίσκεται συνήθως εἰς τὸν ὀψιανὸν τῆς Μήλου. Εἰς τὸ κατώτερον ἀριστερὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος δεικνύεται ὀδοντωτὸν τεμάχιον πυρίτου. Τοιοῦτοι «ὀδόντες» ἐνετίθεντο εἰς ξύλινα ἢ ὀστέινα δρέπανα.

Σταθμὰ εὐρέθησαν ἀφθονα ἐν σχέσει πρὸς προγενεστέρας ἀνασκαφάς. Προέρχονται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς Ἀποθήκης καὶ κυρίως ἐκ τῶν δωματίων 2 καὶ 3. Τὰ περιστατικά εὐρέσεως δεικνύουν, ὅτι προέρχονται καὶ ἐκ τοῦ ἰσογείου καὶ ἐκ τοῦ ὀρόφου. Ἐξαιρουμένου ἐνὸς βεβαίου λιθίνου παραδείγματος πάντα σύγκεινται ἐκ μολύβδου. Τὸ λίθινον (πίν. 119γ, δεξιὰ) εὐρέθη ἐντὸς αὐτοῦ κυαθίσκου (πίν. 81β ἄνω). Εἶναι μικρὸς δίσκος ἐκ φαιοῦ λίθου, ἐπὶ τῆς μιᾶς τοῦ ὁποίου ἐπιφανείας εὐρίσκεται ἐγχάρακτον τὸ σημεῖον Δ. Ἔλκει 20,2 γραμμάρια. Πλησίον εὐρέθησαν δύο λεῖτοι μέλανες φυσικοὶ χάλικες (βάρος 39 καὶ 35 γρ.) καὶ πολύχρωμος χάλιξ μὲ ὥραϊας ἐρυθρὰς καὶ λευκὰς φλεβώσεις (πίν. 119γ, ἀριστερά). Ἔλκει 66,5 γρ., ἀλλ' εἶναι μόνον πιθανόν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σταθμίων.

Ὡς ἐμνημονεύθη, δύο ἐκ τῶν μολυβδίνων σταθμίων εὐρέθησαν κατὰ χώραν τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἐπὶ πλακός, παραπλεύρως τῆς λιβανωτρίδος τῆς Ἀποθ. 2, 2 (πίν. 88α). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλακὸς ἔκειτο ὁ εἷς τῶν μνημονευθέντων μελανῶν χαλίκων καὶ σφαιρικὸν τεμάχιον λίθου (δι' ἀπολεπίσεως) ἔλκον 1028 γρ. (πίν. 120α). Τῶν μολυβδίνων σταθμίων (ὧν ὁ ἀριθμὸς αὐξάνει προχωρούσης τῆς ἀνασκαφῆς) ἔχομεν ἤδη ὀcho δωδεκάδας. Εἶναι τόσον βεβλαμμένα ὑπὸ τῆς ὀξειδώσεως λόγῳ τοῦ θείουχου περιβάλλοντος τῆς κισήρεως, ὥστε τὸ ἀρχικὸν βάρος εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ. Τὰ ἀρίστα διατηρούμενα τεμάχια δίδει ὁ πίν. 118δ. Τὸ μέγιστον ζυγίζει 737 γρ. καὶ τὸ μικρότατον 15 γρ. Ἐὰν ἐπιτρέψωμεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν προσθήκην ὀλίγων γραμμαρίων ἢ κλάσματος τοῦ γραμμαρίου εἰς ἕκαστον σταθμὸν λόγῳ φθορᾶς εἶναι εὐκόλον νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ Βαβυλωνιακὸν σύστημα σταθμῶν τὸ βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ σίκλου καὶ τῆς μνᾶς. Δυστυχῶς ἡ φθορὰ τῆς ὀξειδώσεως δὲν εἶναι ὑπολογισμός μετ' ἀκριβείας¹.

¹ Μὴ ὑπαρχόντων περιθωρίων εὐρυτέρας ἀναπτύξεως τοῦ θέματος περιορίζομαι ἐνταῦθα εἰς ὀλίγας μόνον σημειώσεις. Ἀπαντα τὰ σταθμὰ ἐξυγίσθησαν εἰς

Μετάλλινα ἀντικείμενα εἶναι σπάνια ἐν Θήρᾳ. Ἡ Ἀποθήκη Ἀρβ. 1 παρέσχεν ὀλίγα χαλκᾶ. Ὁ πίν. 120β δεικνύει μονόστομον μαχαίριον μετὰ τριῶν ἡλῶν, ἀγκιστροειδὲς ἀντικείμενον, μικρὸν χαλκοῦν φύλλον ἐν σχήματι κοχλιαρίου καὶ τεμάχιον συνεστραμμένου σύρματος. Ἐκ τοῦ «θυρωρείου» προέρχονται τρία δρέπανα καὶ μικρὸν τέρετρον ἢ σμίλη (πίν. 120γ). Τὸ μεσαῖον

τὸν ζυγὸν ἀκριβείας τοῦ Ταχυδρομείου Θήρας, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη λύσις. Ἐξυγίσσαμεν τὰ καλῶς διατηρούμενα, ὅσα δηλαδὴ εἶχον σχεδὸν διατηρήσει τὸ ἀρχικόν των σχῆμα. Τὰ ζυγισθέντα ἦσαν 13 καὶ τὰ βάρη των ἀπὸ τοῦ μικροτέρου εἰς τὸ μεγαλύτερον εἶχον ὡς ἑξῆς: 1) 15 γρ., 2) 29 γρ., 3) 43 γρ., 4) 49.5 γρ., 5) 63 γρ., 6) 88 γρ., 7) 126 γρ., 8-9) 178 καὶ 180 γρ. (ταῦτα εἶναι δίδυμα τοῦ αὐτοῦ μεγέθους), 10) 310 γρ., 11) 347 γρ., 12) 480 γρ., 13) 737 γρ. Σημειώσατε ὅτι, ὅτε ὑπῆρχε κλασματικὴ τις διαφορὰ μικροτέρα τοῦ ἡμίσεος γραμμαρίου, ὁ ὑπάλληλος προφανῶς ἐστρογγυλοποιεῖ τὸν ἀριθμόν.

Τὸ Βαβυλωνιακὸν μετρικὸν σύστημα διαφέρει τοσοῦτον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὥστε αἱ ἀκριβεῖς συγκρίσεις εἶναι δύσκολοι. Γενικῶς, ἔχοντες ὡς ἀρχὴν ὅτι ὁ κοινὸς ἄνθρωπος θὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς σταθμὰ σπόρους ἢ ἕτερα προσιτὰ ἀντικείμενα, θεωροῦμεν ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ἐχρησιμοποιοῦν ὡς βάσιν τοῦ μετρικοῦ συστήματος τὸν κόκκον σίτου, SEU, ζυγίζοντα $46\frac{3}{4}$ χιλιοστόγραμμα. Τὸ σέκελ (Σουμεριακὸν GIN, Ἀκκαδικὸν SIGLU ἐξ οὗ τὸ Ἑλληνικὸν «σίγκλος») ζυγίζει 8.4 γρ. (=180 κόκκοι). Τὸ MANA-MANU - μνα εἶναι 60 σίγκλοι ἢ 0.5 χιλιόγραμμα, τὸ GUN - BILTU - τάλαντον εἶναι 60 μναῖ ἢ 30.3 χιλιόγραμμα. Τὸ παρὸν σύστημα, ὡς εἶναι γνωστόν, εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Κλασσικὴν Ἑλλάδα (MEISNER, Bab. u. Assyriol. I, 357).

Ὡς δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, μόνον μικρὰ ἐλαστικότης ἀπαιτεῖται διὰ νὰ εὔρῃ τις μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω βαρῶν τῶν σταθμῶν τῆς Θήρας πολλαπλάσια τοῦ σίγκλου. Τὸ πόσον ὅμως εἶναι τὰ ἀνωτέρω ἀβέβαια θὰ ἀποδειχθῇ διὰ τοῦ ἀκολουθοῦ παραδείγματος: Ἐπὶ παρόμοια μολύβδινα σταθμὰ τῆς βαρυτέρας κατηγορίας εἶναι γνωστὰ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ (ὑπάρχουσιν ἕτερα μεμονωμένα παραδείγματα ἀλλαχόθεν). Ὁφείλω εὐχαριστίας εἰς τὴν Ἐπιμελήτριαν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, Καν Ἐφην Τουλούπα, ἣτις κατὰ παράκλησίν μου ἠρεύνησε τὸ θέμα καὶ μοι ἀπέστειλε μίαν ἐκθεσιν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἐκθεσιν ταύτην τὸ βάρος τῶν σταθμῶν τοῦ Βαφειοῦ σήμερον εἶναι κατὰ τι διάφορον τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ (ΑΕ 1890, 157)

Αὐτ. ἀρ.	Σημερινὸν βάρος	Βάρος διδόμενον ὑπὸ Τσουντά
1.	944.330 γρ.	994 γρ.
2.	953.15 »	970 »
3.	985.880 »	956 »
4.	487.80 »	489 »
5.	236.30 »	240 »
6.	133.285 »	135 »
7.	54.4 »	56 »

Ἡ γενικὴ ἐλάττωσις εἰς τὸ βάρος (πλὴν μιᾶς ἐξαιρέσεως, ἴσως λάθους) ὀφεί-

δρέπανον εὐρέθη εἰς ὑψηλὰ στρώματα, τὰ δύο ἔτερα πλησίον τοῦ δαπέδου. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἄνω εἶναι ἐφθαρμένον ὑπὸ τῆς μακροτάτης χρήσεως. Τὸ τελευταῖον εἶχε θραυσθῇ εἰς δύο πρὸς τῆς καταστροφῆς. Τὰ δύο μέρη ἐχρησιμοποιοῦντο ἐπὶ μακρόν, ὥς δεικνύει ἡ ἀποστρογγύλευσις τῶν πλευρῶν θραύσεως. Τὸ μέγεθος τῶν δρεπάνων εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ τῶν κριθῶν, ὧν οἱ ἀγροὶ καὶ σήμερον δεικνύουν τὸ ἰσχυρότατον φυτόν, μεγέθους μόλις 15 καὶ 20 ἑκατοστῶν, ὅταν εἶναι ἤδη ὥριμον πρὸς θερισμόν. Τὸ μήκος τῶν δρεπάνων (ἐκ τῶν ἄνω) εἶναι 20,15 καὶ 25 ἑκατοστά.

Ἐξ ὀργανικῶν οὐσιῶν ἔχομεν ἀρκούντως ἄφθονα μικρὰ ἵχνη ἀνθρώπων. Ἀχυρα εὐρέθησαν εἰς τινὰς περιπτώσεις. Δὲς ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν δείγματα (πίν. 121α), εὐρέθησαν ὅμως εἰς τὸ στρῶμα τῆς κόνεως (τέφρας) καὶ οὕτω δὲν χρονολογοῦνται μετ' ἀσφαλείας. Εἰς τὴν Ἀποθ. 2, 3 δὲς εὐρέθησαν λείψανα κοχλιῶν. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἔκιντο εἰς τὸν πυθμένα κολοβοῦ ἀγγείου (πίν. 90γ). Εἶναι οἱ μείζονος μεγέθους κοχλῖαι τῆς Κρήτης, ἴσως εἰσηγμένοι ἐκεῖθεν. Σήμερον τουλάχιστον μόνον μικροὶ κοχλῖαι, ὥς μὲ πληροφοροῦν οἱ ἐντόπιοι, ὑπάρχουν ἐν Θήρᾳ.

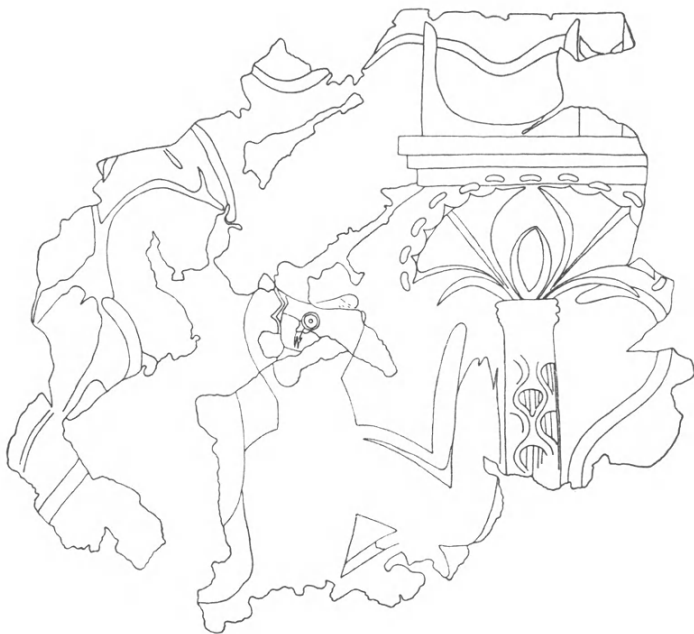
Τὸ δυτικώτατον τμήμα τῆς τρίτης Ἀποθήκης (3, 3) ἔχει δάπεδον χαμηλότερον τοῦ ὑπολοίπου, πλήρες δὲ ἀγγείων εἰσέτι. Ἐκεῖ εὗρομεν μικροῦ πίθου πυθμένα, ὅστις περιεῖχε λείψανα μελανῆς οὐσίας. Ὑποπτεύσαμεν ἄλευρον. Ἡ οὐσία αὕτη, πάχους 5 - 8 ἑκατοστῶν, εἶχε συρρικνωθῇ καὶ δὲν ἐφήπτετο τῶν τοιχωμάτων τοῦ ἀγγείου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ξηρασίας ἢ πυρὸς ἢ ἀμφοτέρων εἶχε χάσει μέρος τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς ὄγκου. Ἡ ἐξέτασις διὰ δυνατοῦ φακοῦ ἔδειξεν, ὅτι πρόκειται πράγματι περὶ ἀλεύρου, τὸ ὅποιον εἶχεν ἄλεσθῇ λίαν ἀτελῶς, ὥς εἶναι ἐπόμενον, διὰ τῶν τότε μυολίθων. Τὸ ἄμυλον εἶχεν ἐξαφανισθῇ, διετηροῦντο ὅμως οἱ φλοιοὶ καὶ τὰ ἄγανα

λεται πιθανῶς εἰς καθαρισμόν τινα, ὅστις ἔλαβε χώραν μετὰ τὴν ζύγισιν ὑπὸ τοῦ Τσουντα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐντελῶς βέβαιον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ λίθινον σταθμίον ἐκ τῆς Θήρας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ βάρους αὐτοῦ καὶ ἴσως ἀντιστοιχεῖ κατὰ προσέγγισιν πρὸς 2.5 σίκλους. (Ἡ ἀκριβὴς ἀντιστοιχία βαρῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρολογίαν εἶναι ἀδύνατος.) Τὸ διακρινόμενον ἐπ' αὐτοῦ στοιχεῖον ὑπάρχει ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ψευδοστόμου ἀμφορέως τοῦ Ὀρχομενοῦ, ὅπου συνοδεύεται ὑπὸ τεσσάρων στιγμῶν (ἀναγινώσκονται ὡς 40 καὶ ὀλιγώτερον ὀρθῶς ὡς 31). Ἡ σημασία τοῦ σημείου Δ καὶ ἡ φωνητικὴ ἀξία αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστοι. Τόσον εἰς τὴν Γραμμικὴν Α, ὅσον καὶ εἰς τὴν Β, δὲν ὑπάρχει, ἀντιθέτως διακρίνεται ἐπὶ τῆς λαβῆς ἀγγείου «Μηλιακοῦ» ὡς σῆμα τοῦ ἀγγειοπλάστου. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο δυνατόν νὰ προέρχεται καὶ ἐκ Θήρας. Ἀπόκειται εἰς τὸ στρωματογραφικὸν μουσεῖον τῆς Κνωσοῦ (JACQUES RAISON, *Les vases à inscriptions peintes de l'âge Mycénien, Incunabula Graeca*, XIX, 1968, σ. 119).

ὑπὸ μορφὴν πιτύρων καὶ λεπτῶν βελονῶν. Κόκκοι τινὲς εἶχον διαφύγει τὴν συντριβὴν καὶ διετηροῦντο πρακτικῶς ἀκέραιοι (πίν. 121β). Ἴσως δὲν ἐπρόκειτο περὶ γνησίου ἀλεύρου, ἀλλὰ περὶ χόνδρου (πληγούρι), ὥς ἦσαν οἱ (ἢ αἱ) Ὀμηρικαὶ οὐλοχῦται, ἧτοι χονδροαλεσμένα κριθαὶ χρησιμοποιοῦμεναι κατὰ τὰς θυσίας.

Τὸ χαρμόσυνον γεγονός τῆς ὅλης ἀνασκαφῆς ἦτο ἡ ἀνακάλυψις τοιχογραφιῶν ὑποσχομένων περαιτέρω εὐχαρίστους ἐκπλήξεις. Πρὸς τὸ παρὸν τὰ τεμάχια εἶναι ὀλίγα, ἀλλὰ συμπεράσματα γενικῆς φύσεως εἶναι ἤδη δυνατά. Ἐχομεν προφανῶς τοπία ἐμψυχούμενα ὑπὸ

Εἰκ. 10. Σχέδιον τῆς τοιχογραφίας τοῦ βωμοῦ.

θαμνώδους βλαστήσεως, φοίνικας, πιθήκους (ὄρα Thera II, ἔγχρ. πίν. Β 1) καὶ τέλος θρησκευτικὰς σκηνάς.

Πίθηκοι ἐμφανίζονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς ομάδας τῶν τοιχογραφιῶν, ἧτοι Μπρόνου 2 καὶ Ἀρβανίτη 1, ἐνθα ἀναγνωρίζονται καὶ λείψανα βωμοῦ μετὰ κεράτων καθοσιώσεως. Εἶναι πάντα ταῦτα θέματα καλῶς γνωστὰ ἐκ Κρήτης. Ἐνταῦθα ὅμως πρὸ τοῦ βωμοῦ (ἢ ἴσως ὡς στηρίγματα τοῦ βωμοῦ)

ἐμφανίζονται κίονες ἀνθοφόροι Αἰγυπτιακῆς συλλήψεως. Ἡ εἰκ. 10 παρουσιάζει πρόχειρον σχεδιάγραμμα τοῦ ζωγράφου κ. Ἡλιάκη.

Πρὸ τῶν φοινίκων τῆς ομάδος Ἀρβ. 1 διατηρεῖται ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἀνθρωπίνη κεφαλή (Thera II, ἔγχρ. πίν. Β 3 - 4). Φέρει ἀνθρωπολογικὰ χαρακτηριστικὰ Ἀφρικανοῦ ἢ Βεδουίνου Ἀραβος, ἀσυνήθη εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν φυλὴν. (Παχέα χεῖλη, σιμὴ ρίς, ἀκανθώδεις ὀφρῦες, μέγας κρῖκος ἐνωτίων καὶ κυανῇ ταινίᾳ ἢ πτερὸν ἐπὶ τῆς βραχείας, οὐλῆς κόμης).

Τὰ τεμάχια εἶναι πολλὰ καὶ ἀμελέτητα εἰσέτι ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις. Ἴσως τινὰ ἀνήκουσιν εἰς ἐνδύματα (πίν. 121γ). Ὅμοιον τεμάχιον δεικνύει καὶ μικρογραφικὴν κεφαλὴν γυναικός. Ὑπάρχουσιν ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις, ὅτι τοιχογραφίαι κρύπτονται εἰς διάφορα μέρη τῆς ἀνασκαπτομένης περιοχῆς.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

14. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΗΡΑΣ

(Πίν. 122 - 130)

Ἡ ἐφετερινὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας Θήρας ὑπῆρξε σύντομος, διήρκεσεν ἐννέα μόνον ἡμέρας ἀπὸ 9 - 17 Δεκεμβρίου, ἔδωσεν ὅμως ἐνδιαφέροντα εὗρηματα. Ὡς βοηθὸς ἔλαβε μέρος ἡ ἀρχαιολόγος δ. Νίκη Ἑτζέογλου.

Ὁ καθαρισμὸς τοῦ λιθοστρώτου τῆς ἀρχαίας «σκυρωτᾶς» ὁδοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλυφθῆ μετὰ τὴν πρώτην στροφὴν (ΠΑΕ 1965, 183), ἔδειξεν ὅτι δὲν ἦτο ἐνιαῖον, ὥς ἄφηνε νὰ φανῇ ἡ κανονικὴ σειρὰ τῶν ταφικῶν κατασκευῶν, αἵτινες βαίνουν κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς. Τὸ τελευταῖον τμήμα παρουσιάζει μεγαλύτεραν κλίσιν, ἢ ὁποία δὲν ἐξομαλύνεται πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' εἰς ἀπόστασιν 19.70 μ. ἀπὸ τὴν δευτέραν στροφὴν (ΠΑΕ 1966, 137) δημιουργεῖται διαφορὰ ἐπιπέδων 1 μ. περίπου. Αἱ βαθμίδες τοῦ λιθοστρώτου, καθ' ὅσον πλησιάζουν πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐμφανίζουν ἀπόκλινιν πρὸς τὰ ἔξω καὶ καταλήγουν εἰς κλιμακωτὴν ἀτραπὸν, ἣτις διαγράφει καμπύλην πρὸς ΒΑ. καὶ κατέρχεται περισσότερον ἀπότομα τὴν κλιτύν (εἰκ. 1). Ποῦ ὠδήγει ἡ ἀτραπὸς αὕτη δὲν ἐξηκριβώθη, διότι αἱ βαθμίδες διακόπτονται καὶ ἡ συνέχεια δὲν εἶναι σαφής. Κατὰ τὸ τέλος περίπου τοῦ σωζομένου τμήματος ἀπεκαλύφθη μία τεφροδόχος ὑδρία, πλήρης ὕδατος (πίν. 122α. β). Ἦτο τοποθετημένη ὀρθία καὶ στερεωμένη ἐξωτερικῶς διὰ λίθων. Τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς κυρίας ὁδοῦ, μήκους 38.80 μ. μέχρι τῆς πρώτης στροφῆς, παρουσιάζει εὐθύγραμμον πορείαν καὶ κανονικὴν κλίσιν. Μέχρις ἀποστάσεως 13.50 μ. ἀπὸ τὸ σημεῖον τῆς διακοπῆς τὸ φυσικὸν πέτρωμα φθάνει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ λιθοστρώτου καί, ὅπου συμβαίνει νὰ εἶναι στενότερον τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ, συμπληρώνεται διὰ λίθων εἰς πλάτος 2.80 μ. Ἐξωτερικὸν ἀνάλημμα ἐκ μεγάλων λίθων εἰς μῆκος 3.70 μ. συγκρατεῖ τὴν συμπλήρωσιν ταύτην πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ὁδοῦ ἀνήκει βεβαίως εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, καθὼς δεικνύει ἡ σειρὰ τῶν ταφικῶν κατασκευῶν καὶ πυρῶν, ἣτις δὲν ἀπομακρύνεται τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν συνεχείᾳ τμήμα μέχρι τῆς δευτέρας στροφῆς, καθὼς καὶ ἡ ἀτραπὸς, εἶναι παλαιότερα καὶ κατόπιν κατεσκευάσθη ἢ ἀνεωτέρω ἀνάβασις, ἢ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ καλύψῃ τὸ τμήμα τοῦτο διὰ τὴν ὁμαλὴν συνέχειαν τοῦ ἐπιπέδου

Είχ. 1. Σχέδιον τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς.

ἀπὸ τὴν πρώτην στροφὴν. Ὅτε ἡ ἀτραπὸς ἡχορστεύθη, ἔλαβε χώραν καὶ ἡ ἐντὸς τῆς ὑδρίας ταφή. Ἀλλ' εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ὁδοῦ δὲν εὐρέθησαν ἵχνη δευτέρου λιθοστρώτου εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, ἐνῶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν βαθμίδων ἔχουν χρησιμοποιηθῇ λαξευτοὶ λίθοι ἐκ ταφικῶν κρηπιδωμάτων. Ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου εὐρέθησαν τεμάχια ὑαλίνου ληκυθίου ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἣτο ἄρα ἐν χρήσει εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους τῶν ἀρχαϊκῶν. Τὸ πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαϊκὴ ὁδὸς ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῇται μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ νεκροταφείου καὶ κατεσκευάσθη ἄλλη περισσότερον σύντομος ἀνάτομος. — Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ ἀποκάλυψις τῆς ὁδοῦ μετὰ τὴν δευτέραν στροφὴν, ἣτις ἔφθασεν εἰς μῆκος 36 μ. Ταφικαὶ κατασκευαὶ κατὰ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου καὶ πάλιν δὲν παρετήρηθησαν (βλ. ΠΑΕ 1966, 137).

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη κυρίως εἰς τὰ πρῶτῃ μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς ὁδοῦ. Εἰς ἓνα ἐκ τῶν βράχων παρὰ τὴν πρώτην στροφὴν ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εἶχε λαξευθῇ κατὰ τρόπον ἀφήνοντα εἰς τὸ μέσον ἕξαγων ἐν εἵδει κυβόλιθου. Ὅπισθεν εἶχεν ἀνοιγῇ ὀρθογώνιος περίπου λάκκος, μήκους 1.85, πλάτους 0.80 καὶ βάθους 0.35 μ. Τοιχάριον ἐκ μικρῶν λίθων, εἰς μῆκος 3.75 μ., συνεκράτει τὰ χῶματα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν (πίν. 122γ). Ἐντὸς τοῦ λάκκου ὑπῆρχε πυρὰ ταφῆς, ἣτις εἶχε καλυφθῇ δι' ἀτάκτως ἐρριμμένων λίθων. Τὰ κτερίσματα ἦσαν μία μελανόμορφος ὀφθαλμωτὴ κοτύλη φέρουσα πρόχειρον παράστασιν ἀναεκκλιμένον Διονύσου κρατοῦντος κέρας καὶ ἄλλα μικρότερα ἀγγεῖα. Εἰς ἀπόστασιν 10 μ. ὑψηλότερα συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις μιᾶς συστάδος ἐκ πέντε οἰκογενειακῶν προφανῶς ταφῶν (πίν. 123α. β). Ὁ χῶρος περικλείεται ἀπὸ τρεῖς βράχους, δύο τῶν ὁποίων συνδέονται δι' ἀναλημματικῶν τοίχων, οἵτινες σχηματίζοντες ὀξεῖαν γωνίαν συγκρατοῦν τὰ χῶματα πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν. Τὸ μῆκος τῶν εἶναι 1.60 καὶ 2.10 μ., τὸ ὕψος μέχρι 1.70 μ. Αἱ ταφαὶ ἦσαν καύσεις ἐντὸς ἐπιμήκων λάκκων, οἱ ὅποιοι περιβάλλονται ἀπὸ τὰ συνήθη ταφικὰ κρηπιδώματα. Ἐπειδὴ τὸ μεταξὺ τῶν βράχων ἔδαφος ἦτο ἐπίπεδον, δὲν φαίνεται ὅτι τὰ κρηπιδώματα ἀπετελοῦντο ἀπὸ περισσότερους τῶν δύο δόμων. Ὡς ὑλικὸν εἶχε χρησιμοποιηθῇ ῥόδιος ἀσβεστόλιθος καὶ ἐρυθρὸς πῶρος. Ἐπὶ ἐνὸς τάφου ἔκειτο μικρὸς κυβόλιθος, ἄνευ ἐπιγραφῆς (πίν. 122δ), ἀλλ' ἐπὶ τῆς παρειᾶς τοῦ ὑπερκειμένου βράχου ἦσαν ἐγχάρακτα δύο ὀνόματα **ΑΝΥΤΑΙΑΣ** καὶ **ΠΑΣΕΙΘΟΟΣ**.

Ἐκαθαρίσθησαν ἐπίσης πέντε ἄλλαι πυραὶ, ἐκ τῶν ὁποίων καλύτερα κτερίσματα ἔδωσαν δύο πρὸς Ν. τοῦ ἐν ἔτει 1961 ἀποκαλυφθέντος λαξευτοῦ τάφου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. περίπου ἐσωτερικώτερον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Ἀμφότεραι ἔκειντο ἐντὸς προχείρου λαξεύσεως τοῦ φυσικοῦ πετρώματος καὶ ἐπροστατεύοντο κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν διὰ προχείρων τοιχαρίων.

Μῆκος εἶχον ἡ μία 1.40 καὶ ἡ ἄλλη 1.60 μ., πλάτος 0.60 καὶ 1.20 μ. ἀντιστοίχως. Τὰ εὐρήματα ἦσαν χάνδραι, κοινὰ ἀγγεῖα, εἰς μελανόμορφος σκύφος τοῦ ζωγράφου τοῦ Αἵμονος (πίν. 125α) καὶ μία ταινιωτὴ κύλιξ φέρουσα παράστασιν παλαιστῶν (πίν. 125β)¹. Ὑπεράνω τοῦ στρώματος τῆς μιᾶς ἐκ τῶν πυρῶν εὐρέθησαν τὰ τεμάχια ἀρχαῖκου ἀγαλματίου καθημένης γυναικείας μορφῆς (ἐλλείπει δυστυχῶς τὸ πρόσωπον) ἐκ μαλακοῦ πόρου τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου. Τὸ ὕλικόν τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως διὰ μικρὰ ἀγαλμάτια, ἀλλὰ δὲν ἔλειπον εἰς τὴν Θήραν καὶ μεγάλα ἔργα. Πρὸ διετίας ἔχει εὐρεθῇ ἡ χεὶρ ἀρχαῖκου ἀγάλματος μεγέθους μεγαλυτέρου τοῦ φυσικοῦ, ὥραίας ἐργασίας καὶ διασώζουσα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐρυθρὸν χρῶμα, παλαιότερον δὲ ἀπότμημα ἐκ τοῦ στήθους ἀρχαϊκῆς σειρήνος.

Ἀπροσδοκίτως ἄφθονα εὐρήματα ἔδωσε μία θολοειδῆς κατασκευὴ ὑπεράνω τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Ἡ κατασκευὴ αὕτη εἶχε πεταλόσχημον διάγραμμα μὲ τὴν εὐθειᾶν πλευρὰν πρὸς ΒΑ., μῆκος 1.20, μέγιστον πλάτος 0.80 καὶ ὕψος 0.83 μ. (πίν. 123γ). Ἦτο κατεσκευασμένη δι' ἀργῶν λίθων, οἵτινες κατὰ τὸ βόρειον τμήμα ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου. Εἰς τὸν περιορισμένον χώρον τοῦ ἐσωτερικοῦ εὐρέθησαν δύο κρατῆρες, ὁ εἷς μεθ' ἑλικοσχήμων λαβῶν καὶ ὁ ἕτερος κορινθιακοῦ τύπου (πίν. 124α. β). Ἐντὸς τῶν ἀγγείων ἡ πέριξ αὐτῶν εἶχον συσσωρευθῇ 31 πήλινα εἰδώλια καὶ 27 ἀγγεῖα. Τέσσαρες μεγάλαι γυναικεῖαι προτομαί, καθὼς καὶ ἄλλα μικρότερα εἰδώλια, εὐρέθησαν δυστυχῶς διαλελυμένα. Ἀλλὰ καὶ οἱ κρατῆρες ἦσαν πολὺ κατεστραμμένοι ἐκ τῆς ὑγρασίας. Ἐντὸς τῆς θολοειδοῦς κατασκευῆς δὲν διεπιστώθησαν ἵχνη πυρᾶς ἢ λείψανα ὀστέων. Ὁ προορισμὸς τῆς ἦτο, διὰ νὰ περιλάβῃ τὰς νεκρικὰς προσφοράς. Ἀλλὰ πέριξ αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς πυραῖ, ἐκ τῶν ὁποίων δύο τοῦλάχιστον σχετίζονται πρὸς τὴν θολοειδῇ κατασκευήν. Ἡ πρώτη ἔκειτο κατὰ μῆκος τῆς προσθίας πρὸς τὴν κατωφέρειαν πλευρᾶς καὶ εἶχε μῆκος 1.10 καὶ μέγιστον πλάτος 0.30 μ. (πίν. 124γ). Προφανῶς δὲν εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ ταφὴν. Περιεῖχεν ἓνα μελανόμορφον σκύφον μὲ παράστασιν διονυσιακοῦ θιάσου καὶ δύο ὥραίας κύλικας, μίαν ταινιωτὴν φέρουσαν παράστασιν ἄρματοδρομίας (πίν. 126β) καὶ μίαν χειλεωτήν· αὕτη ἐξωτερικῶς εἶναι ἀκόσμητος, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν φέρει παράστασιν ἱππέως. Ἡ ἄλλη πυρὰ ἦτο σχεδὸν παράλληλος πρὸς τὴν προηγούμενην χωριζομένη διὰ μικροῦ τοιχαρίου—αἱ ἄλλαι πλευραὶ εἶχον προχείρως λαξευθῇ εἰς τὸ φυσικὸν πέτρωμα. Ὁ πυθμὴν ἔκειτο 0.35 μ. χαμηλότερον. Τὸ μῆκος ἦτο 1.50 καὶ τὸ πλάτος 0.52 μ. Ὑπεράνω τοῦ στρώματος τῆς πυρᾶς, τὸ ὁποῖον εἶχε πάχος 0.20 μ., ἴστατο στερεωμένος ἐξωτερικῶς διὰ μικρῶν λίθων εἰς ἐντοπίου κατασκευῆς πίθος μετὰ καλύμματος πλήρης

¹ Πρβ. ΤΟCRA, πίν. 79, 1063.

κεκαυμένων ὀστέων. Ἀλλὰ καὶ ἡ πυρὰ περιεῖχε λείψανα ὀστέων, καθὼς καὶ τὰ ὀστρακα μιᾶς μελαμβροῦς κύλικος καὶ ἄλλων χονδροτέρων ἀγγείων.

Ἐκ τῶν δύο κρατήρων τῆς θολοειδοῦς κατασκευῆς ὁ κορινθιακοῦ τύπου φέρει παράστασιν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψews τοῦ Θησέως (ἡ μορφὴ εἶναι ἀγένειος) καταπαλαίοντος τὸν μαραθώνιον ταῦρον καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης σειρᾶς κωμαστῶν (πίν. 126α)¹. Ὁ ἕτερος ἔφερεν εἰς τὸν λαιμὸν παράστασιν πολεμιστῶν, κατὰ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα ἦτο ἀπλῶς μελαμβροῦς. Μεταξὺ τῶν σωζομένων εἰδωλίων παρίστανται κατακεκλιμένοι συμποσιασταί (πίν. 127β καὶ 128δ), δαιμονικαὶ μορφαί, ὧν ἡ μία ἐντόνου ρεαλισμοῦ² (πίν. 128β), ὀκλάζοντες Σιληνοὶ κλπ. Εὐρέθη ἐπίσης ἓν πλαστικὸν ἀγγεῖον εἰς σχῆμα κεφαλῆς Ἑρακλέους³ (πίν. 128α) καὶ ἓν ἀνατολικοῦτον εἰδῶλιον καθημένης ἐπὶ θρόνου θεᾶς (πίν. 128γ). Τὰ ἄλλα πῆλινα εἰδῶλια ἦσαν τὰ συνήθη ἐκ τῶν τάφων τῆς Θήρας ζῶα (χοιρίδια, χελῶναι, πίθηκοι, περιστερὰ). Τὰ ἀγγεῖα εἶναι ἐντόπια-θηραϊκά (πίν. 127α), ἀρκετὰ κορινθιακά (πυξίδες, κοτύλαι), ἀλλὰ τὰ περισσότερα αἰττικά. Ἀναφέρονται τὰ σημαντικώτερα: μία μελανόμορφος ὑδρία, ἐπὶ τῆς ὁποίας παρίσταται Ζεὺς καὶ Ἑρμῆς ὁδηγοῦντες τὰς τρεῖς θεᾶς τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος (πίν. 129α), μία ὄλπη φέρουσα παράστασιν νέου ὁδηγοῦντος ἵππον (πίν. 129β) καὶ δύο ταινιωτὰ κύλικες μικρῶν καλλιτεχνῶν ἢ μία φέρουσα παραστάσεις μυθολογικῶν μαχῶν εἶναι ἐλλιπής, εἰς τὴν ἄλλην εἰκονίζονται ἵππεῖς καὶ ἔλαφοι (πίν. 129γ). Τὰ ἀξιολογώτερα πάντως εὐρήματα εἶναι δύο ροδιακὰ πινάκια· τὸ ἐν ἐλλιπὲς φέρει παράστασιν λέοντος, τὸ ἄλλο κάπρου (πίν. 130).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Τὰ ἴδια θέματα ἔχει καὶ ὁ κρατὴρ CV Louvre 12 πίν. 180.

² Ἄλλο παριστᾷ ἀνδρικήν μορφήν μὲ κωνικὸν πῖλον, ἥτις φέρει ἐπὶ τοῦ ὤμου παιδίον, πρβ. Lindos I, πίν. 108, 2318. Τὰ πῆλινα ταῦτα εἰδῶλια εἶναι ροδιακῆς προελεύσεως.

³ Βλ. HIGGINS, Terracottas in the British Museum, πίν. 19, 95.

Τὸ σπήλαιον «Μαμελούκου Τρύπα» κεῖται εἰς ἀπόστασιν 6 περίπου χιλιομέτρων ΝΔ. τῆς πόλεως Χανίων, ἐπὶ χθαμαλοῦ λόφου εἰς θέσιν Χαρωδιὰ τῆς κοινότητος Περιβολίων Κυδωνίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1966, ὁ ἔκτακτος Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰωάννης Τσιφετάκης¹ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σπήλαιον καὶ ἀνεῦρε τὰ πρῶτα τεμάχια ἀγγείων, τὰ ὁποῖα προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων². Κατὰ τὸ 1967 ἐγένετο συστηματικὴ περισυλλογὴ τῶν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἐπιφανειακῶν κεραμικῶν εὗρημάτων καὶ διεπιστώθη ἡ παρουσία πλουσίας εἰς ποσότητα καὶ ποιότητα κεραμικῆς τῆς ΥΜ ΙΙΒ περιόδου. Τὸ πλέον ὅμως ἐντυπωσιακὸν εὔρημα ἦτο τὸ ἄνω μέρος μεγάλου ψευδοστόμου ἀμφορέως, φέροντος ἐπὶ τοῦ ὤμου τρία γράμματα τῆς γραμμικῆς Β γραφῆς³.

Ἡ περισυλλογὴ κατὰ τὸ ἔτος 1967 ἔδειξεν ὅτι τὸ σπήλαιον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἐν συνόλῳ αἰθουσῶν ἢ πρὸς τὰς ὁποίας ὅμως πρόσβασις εἶναι δυσχερεστάτη, λόγῳ κατολισθήσεων τμημάτων τῆς ὀροφῆς. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα τὸ ὑπάρχον ἄνοιγμα εἶναι μία ὀπὴ διαστάσεων 40×50 ἐκ. περίπου, τὸ δὲ ὕψος κυμαίνεται μεταξὺ 110 - 160 ἐκ. Οὕτως ἡ ἀνασκαφή, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος ὡς ἐπιστημονικοὶ βοηθοὶ αἱ ἀρχαιολόγοι κυρία Εὐγενία Ἀθανασοπούλου καὶ δεσποινὶς Δέσποινα Ξενάκη, διεσχίσθη ὑπὸ δυσκόλους καὶ πολλάκις σκληρὰς συνθήκας ἐργασίας.

Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ πρὸ τῆς εἰσόδου χώρου ἐκ τῶν θαμνοειδῶν, χωμάτων καὶ λίθων, κατέστη ἀνεωτέρα ἡ εἴσοδος εἰς τὸ σπήλαιον. Ἡ ἐν συνεχείᾳ σκαφὴ τοῦ πρὸ τῆς εἰσόδου τμήματος ἔδωσεν ὀλίγα πρωτομινωικὰ ὄστρακα. Ἀντιθέτως ἡ ἔρευνα τοῦ μικροῦ ἐπιπέδου χώρου ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον ἔδωκε πλουσίαν πρωτομινωικὴν κεραμικὴν, ἰδίως ἐγχάρακτον καὶ

¹ Ὁ κ. Τσιφετάκης ἐχαρτογράφησε τὸ σπήλαιον καὶ παρέσχε χρησίμους πληροφορίες εἰς τὸ συνεργεῖον, λόγῳ τῆς πείρας τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς μέλος τοῦ σπηλαιολογικοῦ κλιμακίου Κρήτης τῆς Ἑλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας. Τὸν ⬢ύχαριστῶ θερμῶς.

² ΑΔ 1967, Χρονικά, Β2, σ. 506.

³ ΑΔ 1968, Χρονικά, Β2, σ. 418. Kadmos VI/2, σ. 108 σημ. 14.

ρυθμοῦ Βασιλικῆς. Δὲν ἐλλείπουν ὅμως καὶ τὰ δείγματα ἀγγείων προϊῶν πρωτομινωικῶν χρόνων, ὥς καὶ τὰ τῆς λεγομένης ὑπονεολιθικῆς περιόδου. Ἀρκετὰ τῶν κεραμεικῶν εὗρημάτων ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὰς ἑναντι τῆς εἰσόδου δύο κοιλότητες (εἰκ. 1), εἰς μίαν τρίτην μικροτέραν ἀνευρέθησαν ὅστρακα μεσομινωικῶν χρόνων.

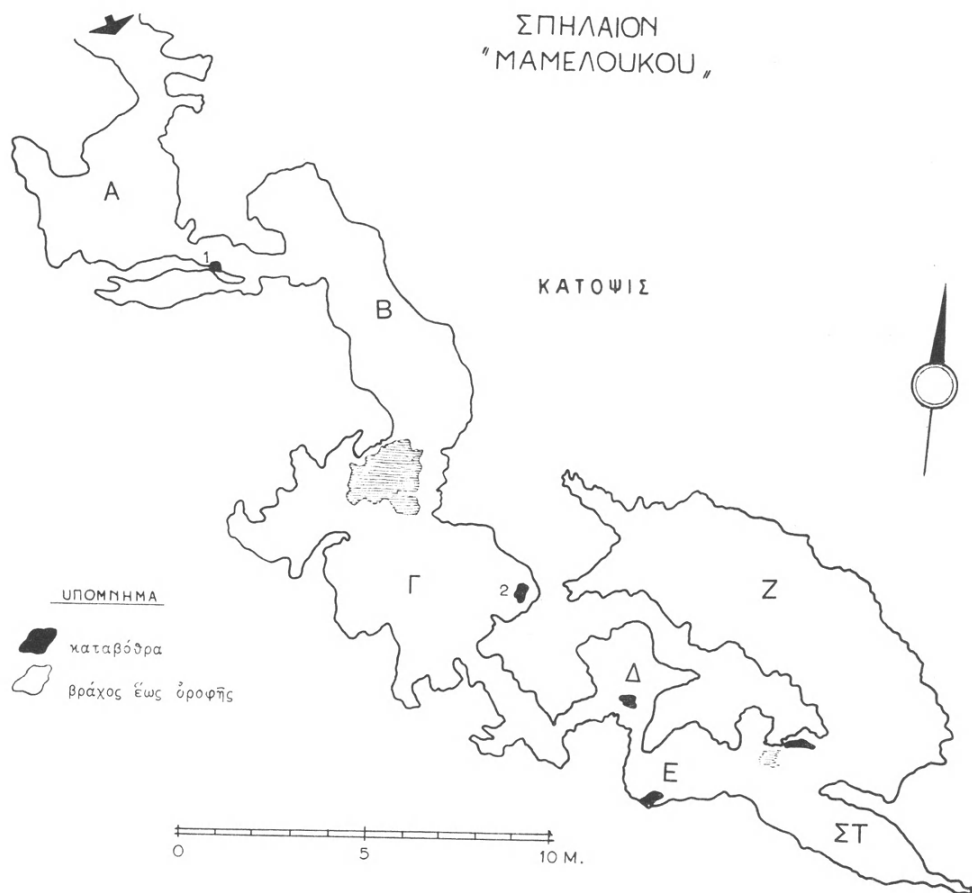
Διὰ τῆς σκαφῆς τοῦ χώρου τούτου ἐδημιουργήθη μία σχετικῶς ἄνετος δίοδος πρὸς τὸ βάθος τῆς αἵθουσας Α. Οἱ καταπεσόντες λίθοι καὶ τὰ χώματα μετεφέρθησαν ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου· ἡ ἐργασία ἦτο ἰδιαίτερος ἐπίπονος, καθ' ὅσον οἱ ἐργάται ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἐργάζωνται γονυκλινεῖς εἰς χῶρον ἐξαιρετικῶς ὑγρόν. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν μπάζων ἤρχισεν ἡ εἰς βάθος σκαφή καὶ διεπιστώθη ἡ ἔλλειψις στρωματογραφικῶν δεδομένων. Ἀνευρέθησαν ὅστρακα πρωτομινωικά καὶ μεσομινωικά ὁμοῦ μετ' ὀστράκων καὶ ἀγγείων ΥΜ ΙΙΒ χρόνων. Τὸ χῶμα ἦτο ἀναμεμειγμένον μετὰ μικρῶν κυρίως λίθων καὶ πολλῶν τεμαχίων σταλακτιτῶν· τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι εἰς χρόνον ἄγνωστον ἀκόμη ἐσημειώθη μεγάλη «ἀλλοίωσις» τῆς στρωματογραφίας.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ διαδρόμου, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ πρὸς τὴν αἶθουσαν Β (πίν. 131α), ἀνευρέθη μία καταβόθρα (Ν^ο 1 εἰς τὸ σχέδ. εἰκ. 1), πλήρης κεραμεικῆς, λίθων καὶ ὀστέων ζώων. Ἡ ἐργασία εἰς τὴν αἶθουσαν Β ἦτο ἐλαφρῶς εὐκολωτέρα, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ὀλιγωτέρων λίθων, συγκριτικῶς μὲ τὴν αἶθουσαν Α. Χαρακτηριστικὸν τοῦ σπηλαίου τούτου, ὄντος ἐν ἐνεργείᾳ, εἶναι ἡ παρουσία ὑγρασίας, ἡ ὁποία καθίσταται ἐντονωτέρα πρὸς τὸν διάδρομον καὶ τὴν αἶθουσαν Β· εἰς ὁρισμένα δὲ σημεῖα σχηματίζονται κοιλότητες πλήρεις ὕδατος.

Τὰ εὗρηματα ἐκ τῆς αἵθουσας ταύτης εἶναι κυρίως ΥΜ ΙΙΒ, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ὀλίγα πρωτομινωικά. Καὶ ἐκ τῆς αἵθουσας ταύτης ἐλλείπουν τὰ στρωματογραφικά δεδομένα. Τὰ εὗρεθέντα εἰς τὴν αἶθουσαν Β ἀγγεῖα ἦσαν τεθειμένα εἰς μικρὰ φυσικὰ κοιλώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον καλυφθῇ διὰ λίθων καὶ χωμάτων.

Ἡ διάνοξις διόδου πρὸς τὴν αἶθουσαν Γ παρουσίασε μεγαλύτερα προβλήματα (πίν. 131β). Οἱ καταπεσόντες λίθοι δυσκόλως μετεκινούντο καὶ οὕτω τὰ μέλη τοῦ συνεργείου ἦσαν ἠναγκασμένα νὰ εἰσέρχωνται πρηνηδόν. Ἡ αἶθουσα Γ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἡ ὑποστᾶσα τὰς περισσοτέρας «ἐδαφικὰς ἀλλοιώσεις» (πίν. 132α). Τεράστιοι ὀγκόλιθοι, καταπεσόντες προφανῶς ἐκ τῆς ὀροφῆς, κατέστησαν δυσχερέστατον τὸ ἔργον τῆς ἀνασκαφῆς. Πολλοὶ τούτων μετεκινήθησαν διὰ λωστῶν, κάτωθεν δὲ ἀνευρέθησαν, ὁμοῦ μετὰ τεμαχίων σταλακτιτῶν, πολυάριθμα ὅστρακα ἀγγείων καὶ οἰκιακῶν σκευῶν τῆς ΥΜ ΙΙΒ περιόδου. Ὁρισμένοι ὀγκόλιθοι ἐθραύσθησαν, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ περαιτέρω ἔρευνα. Εἰς ἄλλα σημεῖα οἱ ἐργάται εἰσεχώρουν διὰ

στενῶν ἀνοιγμάτων, κάτωθεν τῶν ὀγκολίθων, πρὸς περισυλλογὴν τῶν κεραμικῶν εὐρημάτων. Εἰς τὴν αἴθουσαν Γ οὐδὲν πρωιμώτερον τῆς ΥΜ ΙΙΒ περιόδου ὄστρακον ἀνευρέθη. Ἡ εὐρεσις ἀγγείων εἰς τεμάχια πλησίον τῶν

Εἰκ. 1. Κάτοψις Μινωικοῦ σπηλαίου «Μαμελούκου Τρύπα».

πλαγίων τοιχωμάτων τῆς αἰθούσης δηλοῖ τὴν ἀρχικὴν τοποθέτησίν των εἰς τὴν θέσιν ταύτην (τὸ αὐτὸ εἶδομεν καὶ εἰς τὴν αἴθουσαν Β βλ. ἀν.).

Ἡ αἴθουσα Γ εἶναι ἡ μόνη ἡ ὁποία διασώζει εἰς ὠρισμένα σημεῖα τὸν σταλακτιτικὸν ταύτης διάκοσμον. Ἐνταῦθα κατέστη δυνατὴ ἡ διενέργεια κανονικῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως καθαροῦ χώματος, πλὴν ὅμως τὰ εὐρήματα ἦσαν ἐλάχιστα ὄστρακα ΥΜ ΙΙΒ.

Ὅπωςδήποτε πολλὰ κεραμικὰ εὐρήματα ὑπάρχουν ἀκόμη κάτωθεν

ὀγκολίθων, τῶν ὁποίων δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ μετατόπισις καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ ἀμέσου κινδύνου σοβαροῦ ἀτυχήματος εἰς τὰ μέλη τοῦ συνεργείου. Τὸν φόβον ἀτυχήματος ἐπηύξανεν ἡ ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου ἀπόστασις (117 μ.) καὶ ἡ δυσκολία προσπελάσεως (ἀπαιτοῦνται 17' διὰ τὴν ἔξοδον, καὶ τὸν διανοιγέντα διάδρομον δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐν μόνον ἄτομον, καὶ τοῦτο δυσκόλως).

Κατὰ μίαν τυχαίαν ἐπίσκεψιν εἰς τὴν αἴθουσαν Γ νεαροῦ χωρικοῦ¹, ἀνευρέθη εἰς τὸ βάθος ταύτης μικρὰ ὀπή, ὁδηγοῦσα εἰς ἄγνωστον αἴθουσαν. Ὑπὸ τῶν ἐργατῶν κατεβλήθησαν ἐπίπονοι προσπάθειαι διὰ τὴν διέυρυνσιν τῆς ὀπῆς ταύτης. Τέλος ἐδημιουργήθη μικρὸν ἄνοιγμα 30×40 ἐκ. περίπου καὶ ἤρχισεν ἡ διέλευσις τῶν μελῶν τοῦ συνεργείου. Τὴν δύσκολον καὶ ἐπικίνδυνον ταύτην κάθοδον ἀντήμειβε μεγαλειῶδες θέαμα: Εὐρὺ σπήλαιον ἐκ τριῶν αἰθουσῶν (Δ, Ε, ΣΤ, Ζ εἰς τὸ σχέδ. εἰκ. 1) μετὰ διακλαδώσεων, πλήρες σταλακτιτῶν καὶ σταλαγμιτῶν, εἰς ὑπέροχα φανταστικά σχήματα (πίν. 132β καὶ 133). Ἡ δοκιμαστικὴ σκαφὴ οὐδὲν ἀπέδωσεν. Ἡ ἐπίχωσις εἶναι ἀβαθὴς καὶ τὸ χῶμα ἔχει μεταβληθῇ εἰς λάσπην ἐκ τῆς ὑγρασίας² εἰς ἄλλα σημεῖα, ἰδίως εἰς τὴν αἴθουσαν Ζ, σχηματίζονται μικραὶ λίμναι μεταξὺ τῶν σταλαγμιτικῶν πετρωμάτων.

Τὸ ἐπόμενο ἐτος θὰ πρέπει νὰ διενεργηθῇ μικρὰ συμπληρωματικὴ ἔρευνα εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῶν αἰθουσῶν Α καὶ Β, τὰ ὅποια παρουσιάζουν μεγαλυτέραν ἐπίχωσιν.

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο, μὲ τὰς ἀπείρους δυσκολίας ἐπερατώθη ἐπιτυχῶς, χάρις εἰς τὴν ἐπίπονον ἐργασίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ ἐργατικοῦ προσωπικοῦ.

Ἐκ τῶν κεραμεικῶν εὗρημάτων φαίνεται ὅτι τὸ σπήλαιον κατφκῆθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν λεγομένην ὑπονεολιθικὴν περίοδον (πίν. 134β), κατὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν δὲ πρωτομινωικὴν ἢ χρῆσις τούτου ἦτο μεγαλυτέρα² (πίν. 134α καὶ 135α). Ἡ βαθμιαία «παρακμὴ» τοῦ σπηλαίου σημειοῦται κατὰ τὴν μεσομινωικὴν περίοδον, περὶ τὰ τέλη τῆς ὁποίας ἐγκαταλείπεται. Τὸ πλεῖστον τῆς ἀνευρεθείσης κεραμεικῆς ἀνήκει εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΒ περίοδον (πίν. 134γ. 135β-δ, 136, 137 καὶ 138α). Οὐδὲν ὄστρακον ὑστερώτερον

¹ Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν κ. Χουδαλάκην διὰ τὴν συμβολὴν του εἰς τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν.

² Τὰ δείγματα ἐγχαράκτου κεραμεικῆς εἶναι τῆς αὐτῆς ποιότητος μὲ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σπηλαίου Πλατυβόλας. Βλ. ΑΔ 1966 Χρονικά, Β2, σ. 428-429 πίν. 465 γ-δ καὶ 466 α-β. ΑΔ 1967, Χρονικά, Β2, σ. 504-506 πίν. 378α. ΑΔ 1969, Χρονικά (ὑπὸ ἐκτύπωσιν). Πρακτικά Β' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου τ. Α', σ. 271, πίν. ΞΓ2, ΞΔ1.

ταύτης ἀνευρέθη, οὔτε ἀντιπροσωπεύονται αἱ πρωιμώτεραι φάσεις τῆς ΥΜ περιόδου. Ἡ εὕρεσις ἀρκετῶν ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως, τέλος δὲ ψευδοστόμου ἀμφορέως μετὰ γραμμικῆς Β γραφῆς (πίν. 138β) — ἡ παρουσία παρομοίων ἀγγείων σημειοῦται εἰς ἀνακτορικὰς ἐγκαταστάσεις — ὁμοῦ μετὰ κεραμικῆς μόνον ΥΜ ΙΙΒ, ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι κατόπιν ἀγνώστου συμβάντος κατὰ τὴν πρόωμον ΥΜ ΙΙΒ περίοδον, κάτοικοι ἐκ τῆς πλησιεστέρας μινωικῆς πόλεως τῆς Κυδωνίας ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο — ἴσως καὶ εἰς ἄλλα — συναποκομίσαντες καὶ ἀρκετὰ τῶν σκευῶν, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦν. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ κινδύνου, οἱ μινωῖται οὗτοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκιστικὴν ἐγκατάστασιν καὶ τὸ σπήλαιον ἐγκατελείφθη ἐκ νέου.

Τὰ στοιχεῖα τὰ ὅποια μέχρι στιγμῆς ἔχομεν διὰ τὴν ΥΜ ΙΙΒ περίοδον εἶναι πολὺ ὀλίγα καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν μίαν συγκεκριμένη γνώμην διὰ τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν τοὺς μινωικοὺς ἀνθρώπους νὰ ζητήσουν καταφύγιον εἰς σπήλαια. Πάντως εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἡ ὁποία διενεργεῖται εἰς τὴν συνοικίαν Καστέλλι τῆς πόλεως Χανίων (θέσις τῆς μινωικῆς Κυδωνίας)¹, ἐσημειώθησαν ἔχνη πυρᾶς εἰς ΥΜ ΙΙΒ στρώματα. Τοῦτο εἶναι ἐν στοιχεῖον θετικὸν διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀνακύψαντος προβλήματος.

Ἡ συλλεγεῖσα κεραμικὴ προέρχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ κεραμικοῦ ἐργαστηρίου τῆς Κυδωνίας, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ΥΜ ΙΙΒ περίοδον εἶναι ἐν τῶν σημαντικωτέρων τῆς νήσου. Ἡ ποιότης καὶ ἡ ποικιλία τῶν κοσμημάτων, ἡ καλὴ κατασκευὴ καὶ τὸ εἶδος τοῦ χρησιμοποιουμένου πηλοῦ εἶναι στοιχεῖα τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν τὸ ἐργαστήριον τοῦτο².

Ἐκ τῶν σχημάτων τῶν ἀγγείων πλέον συχνὰ εἶναι: 1) Ὁ ψευδόστομος ἀμφορεύς. 2) Τὸ βαθὺ κύπελλον μετὰ δύο ὀριζοντίων λαβῶν. 3) Τὸ μόνωτον κύπελλον. 4) Ἡ πρόχους μετὰ τριῶν λαβῶν, ἡ μία καθέτως εἰς τὸ χεῖλος, αἱ δύο ἄλλαι εἰς τὸ ὕψος τῆς κοιλίας, καὶ ἀναγλύφων κομβίων - παραδοσιακὸν μινωικὸν στοιχεῖον.

Ἡ ΥΜ ΙΙΒ κεραμικὴ ἐκ τοῦ σπηλαίου τούτου εἶναι λίαν σημαντικὴ διὰ τὴν μελέτην τῶν σχημάτων καὶ τῶν κοσμηματικῶν θεμάτων εἰς τὸν μινωικὸν ᾠρον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ βοηθεῖ εἰς τὴν ἀρτιωτέραν, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ εὐρήματα τοῦ Καστελλίου Χανίων, παρουσίαν ἐνὸς ἀξιολόγου κεραμικοῦ ἐργαστηρίου. Ὡσαύτως ἡ εὕρεσις ἐνεπιγράφου ἀγγείου, χρονολογουμένου ἀσφαλῶς εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΒ περίοδον (ἡ χρονολόγησις τῶν

¹ ΑΔ 1965, Χρονικά, σ. 568. 1966, Χρονικά, σ. 427. BSA 1965, σ. 109 - 110. Πρακτικά Β' Διεθνoῦς Κρητολ. Συν. τ. Α', σ. 269, 272.

² BCH 1969, 1, σ. 396 - 418 εἰκ. 1 - 33.

ἀντιστοίχων δειγμάτων ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Καστελλίου Χανίων εἶναι ἡ αὐτή)¹, δηλοῖ τὴν συνέχειαν τῆς χρήσεως τῆς γραμμικῆς Β γραφῆς εἰς Κρήτην καὶ μετὰ τὴν τελικὴν πτῶσιν τῆς Κνωσοῦ. Τέλος ἡ χρῆσις τοῦ σπηλαίου ὡς καταφυγίου, εἰς μίαν ὁρισμένην χρονικὴν στιγμὴν ἐντὸς τῆς ΥΜ ΙΙΒ, παρουσιάζει ἀξιόλογον ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ δὲ πρόβλημα ἐλπίζεται ὅτι θὰ διευκρινηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνασκαφικῶν στοιχείων καὶ τῶν στρωματογραφικῶν δεδομένων ἐκ τῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν συνοικίαν Καστέλλι τῆς πόλεως Χανίων.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΖΕΔΑΚΙΣ

¹ Kadmos VI/2, σ. 106 - 109 πίν. Ι - ΙΙΙ.

Ἐν Μητροπόλει Μεσαρᾶς Κρήτης συνέχισεν ἐφέτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὴν κατὰ τὸ 1960 ἀρξαμένην ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἐκτεταμένου παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος, τὸ ὁποῖον μερικῶς ἠρευνήθη εἰς δύο ἀνασκαφικὰς περιόδους, 1960 καὶ 1961/2, διὰ τῶν ἐπιμελητῶν Κ. Δαβάρᾳ καὶ Μ. Μιχαηλίδῃ (βλ. ΑΔ 1960, Χρονικά, σ. 256, πίν. 224δ καὶ 1961/2, σ. 286, πίν. 350α). Διὰ τῶν τότε γενομένων δοκιμαστικῶν ἀνασκαφῶν ἦλθον εἰς φῶς, εὐρεῖα ἡμελλειψοειδῆς ἀψὶς κοσμουμένη δι' ἀξιολόγων μωσαϊκῶν δαπέδου, διατηρουμένων εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν (περιγραφὴν τούτων βλ. εἰς ΑΔ 1960, Χρονικά, σ. 256 καὶ 1961/2, Χρονικά, σ. 286), ὁ πρὸς Βορρᾶν ταύτης κεντρικὸς χώρος εἰς σχῆμα βραχέος καὶ πλατέος παραλληλογράμμου, τὸ ἰσοπλατὲς πρὸς τοῦτον τρίβηλον καὶ ἡ δυτικὴ θύρα εἰσόδου, μετὰ τοῦ καλῶς διατηρουμένου κατωφλίου, εἰς τὸν πρὸς Δυσμὰς τοῦ κεντρικοῦ χώρου νάρθηκα. Ἐξ ἄλλου, ὁ μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος ὀκδομημένων νεωτερικῶν οἰκῶν διακρινόμενος εὐρὺς κυκλικὸς τοῖχος τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ καθὼς καὶ ἡ ὡς πιθανὴ θεωρηθεῖσα τότε ὑπαρξίς ἀντιστοίχου πρὸς τὴν νοτίαν καὶ πρὸς Βορρᾶν τοῦ κεντρικοῦ ὀρθογωνίου χώρου διανοιγομένης, μὴ διακρινομένης ὁμως λόγῳ τῶν νεωτερικῶν οἰκιῶν, ἑτέρας εὐρείας ἀψίδος, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ τότε Ἐφόρου Καθηγητοῦ κ. Νικ. Πλάτωνος ἐκφρασθεῖσαν ὑπόθεσιν ὅτι εὐρισκόμεθα ἐπὶ τὰ ἔχνη μαρτυρίου, ἰδρυθέντος ἐπὶ τοῦ τόπου, ἔνθα ἐπιστεύετο ὅτι ἐμαρτύρησαν οἱ Ἅγιοι Δέκα ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (βλ. ΑΔ 1961/2, Χρονικά, σ. 286).

Αἱ ἐφετειναὶ ἀνασκαφαὶ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τοῦ λοιποῦ ἀσκάφου παραμείναντος εἰσέτι μεγαλυτέρου τμήματος τοῦ μνημείου, τοῦτο δὲ κατέστη δυνατόν κατόπιν τῆς πραγματοποιηθείσης ἐν τῷ μεταξὺ ἀπαλλοτριώσεως ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ χώρου καὶ κατεδαφίσεως τῶν ἐπ' αὐτοῦ ὀκδομημένων νεωτερικῶν οἰκιῶν.

Ἡ πραγματοποιηθεῖσα ἐφέτος ἐργασία ἤρχισε μὲ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὑψηλῆς ἐπιχώσεως ἐκ τοῦ κεντρικοῦ χώρου καὶ τῆς νοτίας ἀψίδος, ἡ ὁποία καὶ ἐδημιουργήθη διὰ τῆς ἐκ νέου καλύψεως τῶν ἀνασκαφέντων τμημάτων

κατὰ τὰς παλαιὰς ἀνασκαφάς, ἡ ἀφαίρεσις δὲ τοῦ στρώματος προστατευτικοῦ χώματος ἐκ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τῆς νοτίας ἀψίδος ἔδειξεν ὅτι τὸ δάπεδον τοῦτο εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ὑποστῇ ἰσχυρὰς φθοράς, ὀφειλομένης κυρίως εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ χώματος τούτου ἀνάπτυξιν πλουσίας χαμηλῆς βλαστήσεως. Οὕτω τὸ δάπεδον παρουσίαζεν οὐκ ὀλίγα κατεστραμμένα ἐκ τῶν ριζῶν τῆς βλαστήσεως τμήματα, ὡς καὶ ἰσχυρὰς διογκώσεις καὶ καθιζήσεις. Κατόπιν τῆς διαπιστώσεως ταύτης κατέστη φανερόν ὅτι ἡ ἐκτέλεσις ἐργασιῶν διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ μωσαϊκοῦ ἦτο ἐντελὴς ἀναγκαία. Τὰς ἐργασίας ταύτας ἐξετέλεσαν οἱ τεχνῖται τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ἀλ. Παπαδάκης καὶ Κ. Νικάκης, τοὺς ὁποίους εὐγενῶς διέθεσεν ὁ Ἔφορος κ. Στυλ. Ἀλεξίου (πίν. 139α). Ἐκ τῆς ἀφαιρεθείσης ἐπιχώσεως περισυνελέγησαν α) θραύσματα πηλίνων ἐπιπέδων στρωτῆρων κεράμων τῆς στέγης μετ' ἀνακεκαμμένων χειλέων, ὡς καὶ δικλινῶν καλυπτῆρων, εἰς μέγαν ἀριθμόν, β) τετράγωνοι πλίνθοι πλευρᾶς 0.28 καὶ 0.19 μετὰ διαγωνίων χαραγῶν ἢ δακτυλίων χάριν τῆς καλυτέρας προσφύσεως τοῦ κονιάματος, γ) κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0.65 μ., μετ' ἰσχυρῶς ἀποκεκρουμένον τὸν ἐκ φύλλων ἀκάνθης πλαστικὸν διάκοσμον, δ) ἰωνικὴ βάσις κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (ἄνω διάμ. 0.31, ὕψος 0.12 μ.) μετ' αὐλακος μολυβδοχοήσεως ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῆς.

Ὡσαύτως περισυνελέγησαν καὶ τὰ ἀκόλουθα ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Γορτύνης προερχόμενα ἀντικείμενα ἑλληνικῶν χρόνων α) κάτω μέρος ἀνδρικοῦ κορμοῦ μετὰ τῶν μηρῶν (συνολ. ὕψ. 0.19 μ.) στηριζόμενον κατὰ τὴν ἀριστεράν του πλευρὰν ἐπὶ κιονίσκου (:), ρωμαϊκὸν ἀντίγραφον ἔργου Πραξιτελείου Σχολῆς (πίν. 139β), β) κάτω τμήμα μαρμαρίνης γυναικείας κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαιμοῦ (συνολ. ὕψ. 0.11 μ.) (πίν. 139γ, δεξιὰ), γ) ἀνδρικός μαρμαρίνος κορμὸς ἐλλιπὴς κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα (ὕψ. 0.28 μ.), δ) ὀρθογώνιον μαρμαρίνον βάθρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου γλυπτὸς πούς λέοντος (συνολ. ὕψ. 0.27 μ., πλευρὰ βάσεως 0.21 μ.), ε) τμήμα κεκαμμένης δεξιᾶς χειρὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀνδρικῆς μορφῆς (ὕψ. πήχεος 0.10 μ., μήκος βραχίονος 0.11 μ.) (πίν. 139γ, ἀριστερά), στ') τεμάχιον κυκλικῆς μαρμαρίνης βάσεως μετὰ τμήματος ἄκρου ποδός (διαστ. βάσεως 0.18×0.16 μ., συνολικὸν ὕψος 0.12 μ.), ζ) τμήμα μαρμαρίνου ἀναγλύφου σκεύους (:), σῶζον μέρος ἐκ τοῦ βραχίονος καὶ τοῦ πήχεος δεξιᾶς κεκαμμένης χειρὸς (διαστ. 0.10×0.085×0.055). Πιθανὸν ταῦτα νὰ εἶχον χρησιμοποιηθῇ ὡς οἰκοδομικὰ ὕλικά, ὡς συνέβη καὶ μετ' ἐπιγραφὴν ἀποσπασθεῖσαν ἐκ τῆς τοιχοποιίας τῆς νοτίας ἀψίδος (βλ. Κ. ΔΑΒΑΡΑ, Ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης I, Κρητικά Χρονικά, τόμ. ΙΔ', 1960, σ. 460, πίν. Η, 1).

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐπιχώσεως ἐκ τοῦ κεντρικοῦ χώρου καὶ τῆς νοτίας ἀψίδος ἡ ἐργασία ἐν συνεχείᾳ ἐστράφη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ πρὸς

Ἀνατολὰς κειμένου ἱεροῦ. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπίχωσις ἦτο ὑψηλή, μετὰ δὲ τὴν κατεδάφισιν τῶν νεωτερικῶν οἰκιῶν αὕτη ἔφθασε τὰ 2.50 μ. Διὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῶν δύο πλαγίων τοίχων τοῦ ἱεροῦ ἐφηρμόσθη σύστημα τομῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἀφαίρεσις περιττῶν ὄγκων χωμάτων ἐκ τῆς ὑψηλῆς ἐπιχώσεως. Ὁ εὐρὺς κυκλικὸς τοίχος τοῦ ἱεροῦ διεκρίνετο καὶ μετὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν οἰκιῶν καὶ οὕτω ἡ πρὸς Ἀνατολὰς ἔκτασις τοῦ πρὸς ἀνασκαφὴν χώρου ἦτο γνωστή. Μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τούτων ἤρχισεν ἡ ἀφαίρεσις τῆς ὑψηλῆς ἐπιχώσεως καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἱεροῦ, ἀφαιρουμένης δὲ βαθμὴδὸν ταύτης ἀπεκαλύφθη τὸ ἱερόν, σχήματος βραχεὸς καὶ πλατέος παραλληλογράμμου, ἐσωτερικῶν διαστ. 10.65×4.75 μ., ἥτοι ἰσοπλατὲς πρὸς τὸν κεντρικὸν χώρον τοῦ κτίσματος καὶ ἀνοιγόμενον πρὸς Ἀνατολὰς αὐτοῦ. Ἡ ἡμικυκλικὴ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς ἀπὸς τοῦ ἱεροῦ, χορδῆς 5.10 μ. καὶ βέλους 3.75 μ., ἰσχυρῶς ἐξέχουσα, ἐγγράφεται ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου τοῦ ἱεροῦ, δημιουργουμένων οὕτω ἐκατέρωθεν ταύτης καμπυλοπλεύρων χώρων.

Οἱ τοῖχοι τοῦ ἱεροῦ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ κοινῆς λιθοδομῆς ἐξ ἀργῶν λίθων, εἰς τὴν τοιαύτην δὲ τοιχοποιεῖαν παρεμβάλλεται ζώνη ἐκ μιᾶς σειρᾶς ὀπτοπλίνθων εἰς ὕψος 0.24 μ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους εἰς τὸν νότιον καὶ 0.18 μ. εἰς τὸν βόρειον. Ὁ τοίχος τοῦ κυλίνδρου τῆς ἀψίδος εἶναι ἐπίσης ἐκτισμένος διὰ κοινῆς λιθοδομῆς ἐξ ἀργῶν λίθων, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τοῖχοι τοῦ ἱεροῦ, διαφέρει ὅμως τούτων ὡς πρὸς τὸ μεγαλύτερον μέγεθος τῶν ἀργῶν λίθων καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς κατασκευῆς. Ἐνταῦθα ἐπίσης διατηροῦνται δύο ζῶναι ἐκ μιᾶς σειρᾶς ὀπτοπλίνθων ἐκάστη, ἐξ ὧν ἡ κάτω εὐρίσκεται εἰς ὕψος 0.43 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἡ ἐτέρα δὲ ὑπέρεκειται ταύτης κατὰ 0.42 μ., αἱ ὀπτόπλινθοι τῆς ὁποίας εἶναι τοποθετημένοι κατ' ἀποστάσεις ἀπεχούσας κατὰ 0.15 - 0.27 μ. ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ σωζόμενον ὕψος τῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ ποικίλλει. Οὕτω οἱ πλάγιοι τοῖχοι, μήκους 4.75 καὶ πάχους 0.75 μ., σώζονται εἰς ὕψος 0.52 μ. ὁ νότιος καὶ 0.65 ὁ βόρειος. Αἱ ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος στεναὶ λωρίδες τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, πάχους 1.05 μ., διατηροῦνται μέχρις ὕψους φθάνοντος τὰ 0.95 μ., ἐνῶ ὁ κυλινδρικός τοίχος τῆς ἀψίδος, πάχους 0.75 μ., σώζεται μέχρις ὕψους φθάνοντος τὰ 1.30 μ. Τέλος οἱ τοῖχοι, δι' ὧν ἐγγράφεται ἡ ἀψὶς εἰς τὸ ὀρθογώνιον τοῦ ἱεροῦ, σχηματίζονται διὰ τῆς προεκτάσεως τῶν πλαγίων τοίχων τοῦ ἱεροῦ πρὸς Ἀνατολὰς κατὰ 3.90 μ. καὶ τῆς προσθήκης νέας ἐφαπτομένης ἐξωτερικῶς τῆς ἀψίδος πλευρᾶς μήκους 12.50 μ., σώζονται εἰς ὕψος μέχρι 0.85 μ. Αἱ φθοραὶ τῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ ὀφείλονται ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν διάνοξιν θεμελίων τῶν ὑπερκειμένων τοῦ χώρου νεωτερικῶν οἰκιῶν. Διεπιστώθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι εἰς τὴν κατασκευὴν θεμελίων ὀφείλεται ἡ ἐξ ὀλοκλήρου καταστροφὴ τμήματος μήκους 3.30 μ. τοῦ ἐφαπτομένου ἐξωτερικῶς τῆς ἀψίδος ἀνατολικοῦ τοίχου

ὥς καὶ ἑτέρου μικροῦ τμήματος εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀπόληξιν τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ἱεροῦ, ἔνθα τὸ σωζόμενον ὕψος εἶναι μόλις 0.17 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου. Χαρακτηριστικὴ ὡσαύτως τυγχάνει καὶ ἡ καταστροφή πλάκος τῆς ὀρθομαρμάρωσης τοῦ αὐτοῦ τμήματος τοῦ νοτίου τοίχου, ἀποκειμένη νῦν εἰς πλείονα τεμάχια ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τέλος τοίχου διατηροῦνται καὶ ὑπολείμματα τοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, δι' οὗ προσεκολλῶντο ἐπὶ τῆς τοιχοποιΐας αἱ ἐπενδύουσαι τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ πολύχρωμοι πλάκες τῆς ὀρθομαρμάρωσης, περισυλλεγεῖσαι ἐν ἀφθονίᾳ, ἀλλ' ἐν τεμαχίοις, ἐξ ὧν τῶν μερῶν τοῦ ἀνασκαφέντος κτίσματος. Τὸ δάπεδον τοῦ ἱεροῦ εὐρέθη ἐξ ὀλοκλήρου κατεστραμμένον. Τεμάχιον ὅμως παρίνης πλάκος, διατηρούμενον κατὰ χώραν σύρριζα πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ βάθους τῆς ἀψίδος, ἀποτελεῖ ἔνδειξιν τῆς ἀρχικῆς στρώσεως τοῦ δαπέδου διὰ παρίνων πλακῶν. Ἐκ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς εὐρέθη ἐν τεμαχίοις ἡ μεγάλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου βάσις ἐφ' ἧς θὰ ἔβαινον οἱ στηρίζοντες τὸ κάλυμμα ταύτης κιονίσκοι. Τὰ δύο ταῦτα τεμάχια συναρμολογηθέντα ἔδωσαν τὰς διαστάσεις: $0.66 \times 0.51 \times 0.08$. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δαπέδου διεπιστώθη ὅτι εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ διατηρεῖται ἡ ὑποθεμελίωσις τοῦ στυλοβάτου τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου, μόλις ἐξέχουσα τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου. Αὕτη διήκει ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ μεταξὺ τῶν δύο πλαγίων τοίχων τοῦ ἱεροῦ, βαίνουσα καθέτως πρὸς τὰς δυτικὰς ἀπολήξεις αὐτῶν. Ἡ θέσις τῆς ὑποθεμελίωσεως ταύτης δεικνύει ὅτι ἡ γραμμὴ τοῦ τέμπλου παρενεβάλλετο μεταξὺ τῶν πλαγίων τοίχων, ἀποκλείουσα τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τὸν κεντρικὸν χώρον τοῦ ναοῦ. Τέλος διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἱεροῦ, ἐκαθαρίσθησαν καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ παρειαὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ διὰ τῆς διανοίξεως τάφρου πλατύς μέχρι 1.50 μ. ὁμολόγου πρὸς τοὺς καθαρισθέντας τοίχους. Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς ἀντηρίδος (;) βαινούσης καθέτως πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἐγγράφοντος τὴν ἀψίδα ἀνατολικοῦ τοίχου μήκους 1.35 μ. Ὡσαύτως περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ πρὸς Βορρᾶν τῆς ἀψίδος καμπυλογράμμου διαμερίσματος α) τεμάχιον ἀρραβδῶτον μονολίθου κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὕψ. 0.60 μ. (κάτω διαμ. 0.40 μ. καὶ ἄνω 0.35 μ.) μετὰ ἐλαφρῶς ἐξεχούσης ταινίας κάτω ὕψους 0.03 μ. καὶ β) ἰωνικὴ βάσις κίονος ὕψ. 0.24 μ., ἄνω διαμ. 0.42, μετὰ πλίνθου πλευρᾶς 0.50 μ.

Κινητὰ εὐρήματα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἱεροῦ ἐγένοντο τὰ ἀκόλουθα :

1. Τεμάχιον στρεπτοῦ κιονίσκου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετ' ἰωνικῆς βάσεως ἐπὶ πλίνθου ὕψους 0.26 μ. (διάμ. 0.095 μ. καὶ πλευρὰ πλίνθου 0.11 μ.) (πίν. 140α, εἰς τὸ μέσον).

2. Ἰωνικὴ βάσις κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἄνω διαμ. 0.55, μετὰ πλίνθου πλευρᾶς 0.68 μ.

3. Τεμάχιον ἀρραβδῶτου κιονίσκου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετ' ἰωνικῆς

βάσεως ἐπὶ πλίνθου (ῥψ. 0.38, ἄνω διάμ. 0.10, πλευρὰ πλίνθου 0.12 μ.) (πίν. 140α, ἀριστερά).

4. Τεμάχιον στρεπτοῦ κιονίσκου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ῥψ. 0.20 μ. καὶ διαμ. ἄνω 0.06 μ. καὶ κάτω 0.09 μ.

5. Τεμάχιον θωρακίου τέμπλου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου διαστ. $0.36 \times 0.21 \times 0.06$ μ., γωνία θωρακίου κοσμουμένου δι' ἀναγλύφων ρόμβων (πίν. 140β).

6. Τεμάχιον ἄνω μέρους κιονίσκου ἐκ πωρολίθου κοσμούμενον δι' ἀναγλύπτων φύλλων καλάμου, ῥψους 0.18 μ. (πίν. 140γ).

7. Τεμάχιον κιονίσκου ἐκ φλεβοτοῦ μαρμάρου μετ' ἐξεχούσης πλατείας ταινίας κάτω (ῥψους 0.37 καὶ διαμ. ἄνω 0.11, βάσεως 0.14) (πίν. 140α, δεξιά).

8. Θραῦσμα κιονοκράνου μετὰ δύο φύλλων ἀκάνθης (διαστ. 0.16×0.11 μ.).

9. Κορινθιακὸν τεκτονικὸν κιονόκρανον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (ῥψ. 0.11 μ., διάμ. βάσεως 0.07 μ.).

10. Πλήθος θραυσμάτων κορινθιακῶν κιονοκρανῶν, ὡς φύλλα ἀκάνθης καὶ ἔλικες, ἐν ὀκταγωνικὸν πλακίδιον δαπέδου, τεμάχια κιονίσκων, μικρὸν τεκτονικὸν κιονόκρανον κ. ἄ. (πίν. 141α).

11. Δύο πῆλινοι λύχνοι μεθ' ὑψηλοῦ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ, ἐπιμήκους μύξης καὶ καθέτου λαβῆς (ῥψ. 0.095, μήκ. 0.115) καὶ τεμάχιον ἐτέρου πηλίνου λύχνου ἑλλειψοειδοῦς μορφῆς, κοσμούμενον κατὰ τὸ μέσον τοῦ κοιλώματος δι' ἀναγλύφου ἀλέκτορος (μῆκ. 0.08, ῥψ. 0.035).

12. Χάλκινον ἡμισφαιρικὸν σκεῦος (λύχνος;) κοῖλον ἐσωτερικῶς μετὰ μύξης ἐξεχούσης κατὰ 0.025 (ῥψ. 0.035 καὶ διάμ. ἀνοίγματος 0.07). Τμῆμα τοῦ στελέχους, ἐφ' οὗ ἔβαινε, διατηρεῖται εἰς τὴν βάσιν, ὡς καὶ τμῆμα τῆς λαβῆς εἰς τὴν πλευρὰν.

13. Χαλκοῦν κοχλιάριον μετὰ πλατυνομένης πρὸς τὰ ἄνω λαβῆς. Μῆκος 0.16 καὶ διάμετρος κοίλου 0.015 μ.

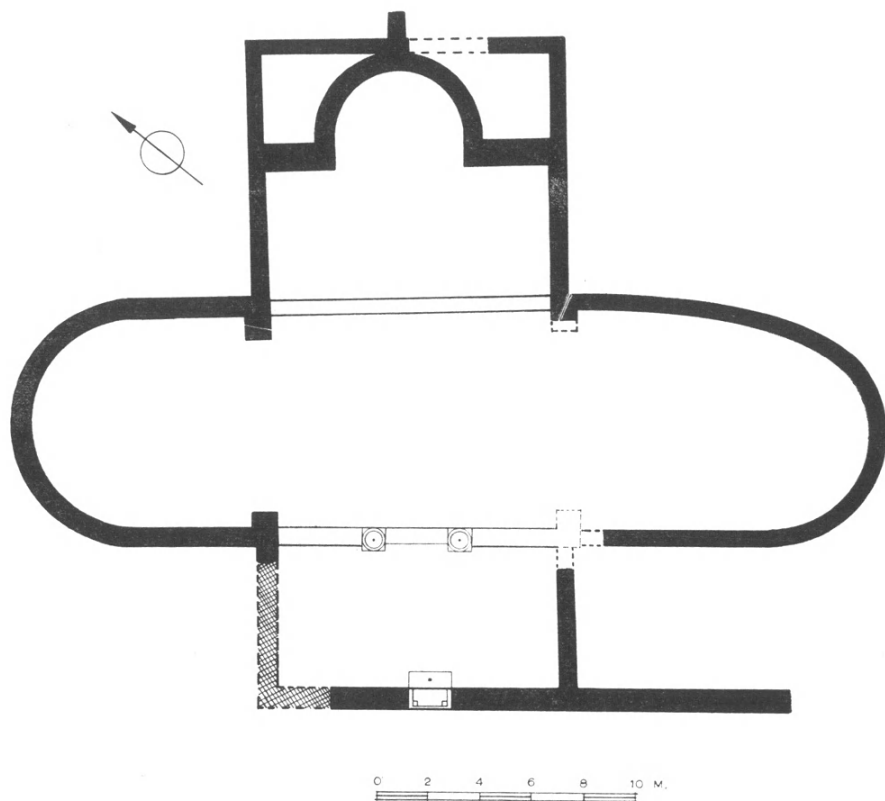
14. Καλῶς εἰργασμένον κορινθιακὸν κιονόκρανον μετὰ διωγκωμένης σπείρας κοσμουμένης διὰ λοξῶς τοποθετημένων φύλλων ἀκάνθης, προσκεκολλημένης κάτωθεν τῆς βάσεως τοῦ καλάθου. Ἐκ τοῦ μέσου τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ἄβακος ἐκφύεται φύλλον ἀκάνθης διπλούμενον πρὸς τὰ κάτω, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει σταυρός (ῥψ. 0.29, διάμ. βάσεως 0.23) (πίν. 142α).

15. Ἅτερον ὅμοιον κιονόκρανον ἄνευ τοῦ διατρήτου μετὰ σταυροῦ φύλλον ἀκάνθης (ῥψ. 0.31, διάμ. βάσεως 0.28 μ.) (πίν. 142β).

Δι' ἄλλης σκαφικῆς ἐργασίας ἦλθεν εἰς φῶς καὶ ἑτέρα ἀψὶς ἀνοικομένη εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ κεντρικοῦ χώρου, τῆς ὁποίας ὁ εὐρὺς κυκλικὸς τοῖχος τοῦ βάθους διεκρίνετο καὶ μετὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν νεωτερικῶν οἰκιῶν, παρὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἐνταῦθα ἐπίχωσιν. Αὕτη ἐμφανίζει ἐν κατόψει σχῆμα ὑπερυψωμένου ἡμικυκλίου καὶ ὅχι ἡμιελλειψοειδοῦς ὡς ἡ νοτία, ἀνοί-

γεται δὲ ὥς καὶ ἡ νοτία εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ κεντρικοῦ χώρου διὰ δύο ἀντικρυζουσῶν ἀλλήλας παραστάδων. Οὕτω ἐπεβεβαιώθη τὸ σχῆμα τοῦ κτίσματος ὡς τριγόνου καὶ ἡ ἀρχικὴ περὶ μαρτυρίου ὑπόθεσις (βλ. κάτωψιν εἰκ. 1).

Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐργασία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀφαίρεσιν τῆς ἐπιχώσεως, ἥ ὁποία καὶ ἐνταῦθα ἔφθανε τὰ 1.40 μ. τοῦλάχιστον. Ἐκ ταύτης

Εἰκ. 1. Κάτωψιν τῆς βασιλικῆς τῆς Μητροπόλεως Μεσσαράς.

προῆλθον : α) τεμάχια στρωτήρων ἐπιπέδων κεράμων τῆς στέγης μετ' ἀνακεκαμμένων χειλέων καὶ δικλινῶν καλυπτήρων. Δύο στρωτήρες εὐρέθησαν ἀκέραιοι (διαστ. 0.60×0.35 καὶ ὕψ. ἑξωτ. παρειᾶς χεῖλους 0.05) ὡς καὶ τέσσαρες καλυπτῆρες (ὕψ. 0.27 καὶ ἄνοιγμα βασ. 0.16), β) πήλιναι πλίνθοι ἀκέραιοι πλευρᾶς 0.24 - 0.27 καὶ πάχους 0.04 μ., μετὰ διαγωνίων χαραγῶν, ὡς καὶ μέγα πλῆθος τοιούτων τεθραυσμένων, γ) τεμάχιον ἀρραβδώτου μονολίθου κορμοῦ κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὕψ. 0.95 μ. μετ' ἐλαφρῶς ἐξεχούσης ταινίας ὕψ. 0.07 μ. κάτω (διάμ. κάτω 0.235 καὶ ἄνω 0.195),

δ) ἕτερον τεμάχιον ἀρραβδώτου μονολίθου κορμοῦ κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὕψ. 0.67 μετ' ἐξεχούσης ταινίας ὕψ. 0.05 κάτω (διάμ. κάτω 0.18 καὶ ἄνω 0.15), ε) ἰωνικὴ βάσις κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ πλίνθον πλευρᾶς 0.345 (ὕψ. 0.14, διάμ. ἄνω 0.275).

Τὸ ἀψιδωτὸν τοῦτο διαμέρισμα ἔχει μέγιστον βάθος 8.50 μ. καὶ ἄνοιγμα μεταξὺ τῶν παραστάδων 6.85 μ., αἱ ὁποῖαι ἔχουν πάχος 1.00 μ. καὶ ἐσοχὴν 0.82 ἢ ἀνατολικὴ καὶ 0.90 καὶ 0.60 ἢ ἀντίστοιχος δυτικὴ. Οἱ τοῖχοι τῆς ἀψίδος εἶναι ἐκτισμένοι εἰς μὲν τὸ κάτω μέρος διὰ σειρᾶς λαξευτῶν εὐμεγέθων ὀρθογωνίων πωρίνων λίθων ληφθέντων προφανῶς ἐξ ἀρχαίων κτηρίων, εἰς δὲ τὸ ἄνω διὰ κοινῆς λιθοδομῆς ἐξ ἀκανονίστων λίθων, ἐνταῦθα ὁμῶς δὲν παρεμβάλλεται ζώνη ἐξ ὀπτοπλίνθων εἰς τὴν τοιαύτην τοιχοποιῖαν. Πλὴν τοῦ κυκλικοῦ τοίχου τοῦ βάθους τῆς ἀψίδος, σωζομένου εἰς ὕψος μέχρι 1.35 μ., οἱ πλευρικοὶ τοῖχοι διατηροῦνται μέχρι ὕψους φθάνοντος τὰ 0.53 μ. Ἰκανὸν τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἔχει ὑποστῇ ἰσχυρὰς φθορὰς ἀπὸ τὴν διάνοξιν θεμελίων ὑπερκειμένης νεωτερικῆς οἰκίας. Διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βάθους τῆς ἀψίδος σωζομένου παχέος ὑδραυλικοῦ κονιάματος, διὰ τοῦ ὁποίου προσεκολλῶντο αἱ πλάκες τῆς ὀρθομαρμαρώσεως ἐπὶ τοῦ τοίχου, εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ μὲ ἱκανοποιητικὴν προσέγγισιν τὸ μέγεθος τῶν πολυχρώμων πινάκων τῆς ὀρθομαρμαρώσεως. Ἡ ἐξακριβώσις αὕτη κατωρθώθη τῇ βοηθείᾳ τῶν σαφῶς ἐπὶ τοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος διατηρουμένων ἀποτυπωμάτων τῶν πλακῶν τῆς κάτω σειρᾶς (κυματοφόρος ταινία - τοιχοβάτης). Οὕτω τὸ μὲν πλάτος τῶν πλακῶν προσδιορίζεται ἐπακριβῶς χάρις εἰς τὰ ἀποτυπώματα τῶν καθέτων ἀρμών, ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν ὁποίων κυμαίνεται ἀπὸ 0.50 - 0.52, ἐνῶ τὸ ὕψος ἐξηκριβώθη ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶναι μικρότερον τῶν 0.70 μ., ὅσον τοῦλάχιστον δηλ. εἶναι τὸ σωζόμενον ὕψος τοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἵχνος ὀριζοντίου ἀρμοῦ διακρίνεται (πίν. 141β).

Κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βορείας ἀψίδος, πλὴν τῶν ἐκ τῆς ἐπιχώσεως περισυλλεγόντων, ἐγένοντο καὶ τὰ ἀκόλουθα: α) Τεμάχιον τραπέζης (προθέσεως) ἐκ φαιοῦ μαρμάρου μετ' ἀνακεκαμμένον χεῖλος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξωτερικὴ παρειὰ ἔχει ὕψος 0.035 καὶ μετὰ πλατείας ὁμολόγου παρυφῆς 0.145 μ. Διαστάσεις σωζομένου τεμαχίου 0.61 × 0.35 μ. (πίν. 143α). β) Ἅλτερον γωνιακὸν τεμάχιον ἡμικυκλικῆς ἀβαθοῦς τραπέζης (προθέσεως) ἐκ φαιοῦ μαρμάρου μετ' ἀνακεκαμμένον χεῖλος (ὕψος ἐξωτερικῆς παρειᾶς 0.035 μ.) καὶ πλατείας ὁμολόγου παρυφῆς (πλ. 0.145 μ.). Διαστάσεις σωζομένου τεμαχίου 0.56 × 0.28 μ. (πίν. 143β, ἀριστερά). γ) Τεμάχιον ἀρραβδώτου μονολίθου κορμοῦ κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὕψους 0.95 μ. μετὰ ἐλαφρῶς ἐξεχούσης ταινίας κάτω, ὕψους 0.07 μ. (ἄνω διάμ. 0.195 μ. καὶ κάτω 0.235 μ.). δ) Τεμάχιον ἀρραβδώτου μονολίθου κορμοῦ κίονος ἐκ λευκοῦ μαρ-

μάρου ὕψους 0.67 μ. μετ' ἐλαφρῶς ἐξεχούσης ταινίας κάτω, ὕψους 0.05 μ. (κάτω διάμ. 0.18 καὶ ἄνω 0.15 μ.). ε) Ἔτερον τεμάχιον ἀρραβδώτου μονολίθου κορμοῦ κίονος ἐκ πωρολίθου ὕψους 0.14 μ. μετ' ἐξεχούσης ταινίας ὕψους 0.04 μ. (κάτω διάμ. 0.50 μ. καὶ ἄνω 0.48 μ.). στ) Τεσσαρακοντανούμμιον Μαυρικίου (582 - 602) (βλ. WROTH, *Imperial Byzantine Coins*, σ. 135, πίν. XVIII, 3).

Περατωθείσης καὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ βορείου ἀψιδωτοῦ διαμερίσματος, ἡ ἀνασκαφικὴ ἐργασία ἐστράφη εἰς τὸν πρὸς Δυσμᾶς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εὐρισκόμενον νάρθηκα. Τμῆμα τοῦ χώρου τούτου μετὰ τοῦ τριβήλου εἶχεν ἤδη ἀποκαλυφθῆ, ἀπεκαλύφθη ὅμως ἐν συνεχείᾳ δι' ὑψηλῆς ἐπιχώσεως ἐξικνουμένης μέχρι ὕψους 1.00 μ. περίπου. Ἡ γενομένη ἐργασία κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ τριβήλου (πίν. 144α), ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἤρχισεν ἡ βαθμιαία ἀφαίρεσις τῆς ἐπιχώσεως τῆς καλυπτοῦσης τὸν νάρθηκα. Τοῦ τριβήλου διατηροῦνται κατὰ χώραν αἱ δύο ἰωνικαὶ βάσεις τῶν κίωνων, ὁ στυλοβάτης τοῦ μετακιονίου καὶ αἱ ὑποθεμελιώσεις τῶν δύο ἀκραίων. Αἱ ὡς ἄνω βάσεις εἶναι τοῦ συνήθους ἰωνικοῦ τύπου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὕψους 0.33 μ. καὶ ἄνω διαμ. 0.72 μ. (0.71 τῆς βορείας) μετὰ πλίνθου πλευρᾶς 0.85 τῆς νοτίας καὶ 0.83 τῆς βορείας. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τούτων φέρει εἰς τὸ κέντρον κυλινδρικήν ὀπὴν χάριν γομφώσεως τοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος, ἐπιτυγχανομένης τῇ βοηθείᾳ αὐλακος μολυβδοχοΐας. Ἰκανὸν τμῆμα τοῦ χρησιμοποιηθέντος μολύβδου γομφώσεως σώζεται εἰσέτι κατὰ χώραν εἰς τὰς δύο ταύτας βάσεις, ἐνδιαφέρον δὲ παρουσιάζει τὸ ἐκτεταμένον φύλλον μολύβδου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς βορείας βάσεως, ἀποκείμενον ἐκατέρωθεν τῆς αὐλακος καὶ δημιουργηθὲν ἐκ τῆς ὑπερεκχειλίσεως τοῦ ὑλικοῦ κατὰ τὴν ποτὲ γενομένην μολυβδοχοΐαν. Ὁ στυλοβάτης τοῦ μετακιονίου συνίσταται ἐκ δύο τεμαχίων, ἐνὸς μονολιθικοῦ παραλληλογράμμου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τμήματος διαστ. 1.70×0.65 μ. καὶ ἐτέρου ἐκ πωρολίθου 0.80×0.65 μ. συμπληρωματικοῦ τοῦ πρώτου εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ στυλοβάτου. Τοῦ νοτίου μετακιονίου ὁ στυλοβάτης εὐρέθη ἐξ ὀλοκλήρου κατεστραμμένος, ἐνῶ τοῦ βορείου διατηρεῖται εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν καὶ εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ κοινῆς λιθοδομῆς δι' ἀργῶν λίθων. Τὸ μεσαῖον μετακιόνιον εἶναι 2.50 μ., ἐνῶ τὰ δύο ἀκράια 3.80 μ. Λόγφ ὑπερχειμένων νεωτερικῶν κτισμάτων μὴ ἀπαλλοτριωθέντων εἰσέτι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐξ ὀλοκλήρου ἀποκάλυψις τοῦ βορείου καὶ μικροῦ τμήματος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος, παρὰ μόνον τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς αὐτῶν. Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τοῦ εἰς σχῆμα πλατέος καὶ βραχέος παραλληλογράμμου νάρθηκος, μετρηθεῖσαι, εὐρέθησαν 11.00×5.60 μ. Διεπιστώθη οὕτω ὅτι ὁ νάρθηξ εἶναι ἰσοπλατῆς πρὸς τὸν κεντρικὸν χώρον τοῦ κτίσματος. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ (πάχους 0.80 μ.) εἶναι ἐκτισμένοι διὰ κοινῆς

λιθοδομῆς ἐξ ἀργῶν λίθων μετὰ ζώνης μιᾶς σειρᾶς ὀπτοπλίνθων κειμένης εἰς ὕψος 0.24 ἀπὸ τοῦ δαπέδου, σώζονται δὲ εἰς ὕψος κυμαινόμενον μεταξὺ 0.30 καὶ 0.52 μ. Ἡ ἀνατολικὴ ἀπόληξις τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ νάρθηκος τούτου εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου κατεστραμμένη, ὥς καὶ ἡ δυτικὴ παραστάς τῆς νοτίας ἀψίδος, μετὰ τοῦ συνεχομένου αὐτῆς μικροῦ τμήματος τοῦ τοίχου τῆς ἀψίδος. Προφανῶς καὶ ἡ καταστροφὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν διάνοξιν θεμελίου τῶν ὑπερκειμένων τοῦ κτίσματος νεωτερικῶν οἰκιῶν.

Εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρήσεως εὐρέθη τὸ ἐκ μονολιθικῆς παραλληλογράμμου μαρμαρίνης πλακὸς διαστ. 1.85×1.00 μ. κατώφλιον τῆς δυτικῆς εἰσόδου εἰς τὸν νάρθηκα, μετὰ δύο ὀρθογωνίων ἐγκοπῶν κατὰ τὰ ἄκρα (πίν. 144β). Ἐτέρα ἐν συνεχείᾳ ταύτης πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ νάρθηκος παραλληλόγραμμος πλάξ ἐκ πωρολίθου διατηρεῖται κατὰ χώραν δεικνύουσα ὅτι τὸ δάπεδον ἐνταῦθα ἦτο ἐστρωμένον δι' ὁμοίων πωρίνων πλακῶν.

Τέλος παρὰ τὴν νοτίαν ἰωνικὴν βάσιν τοῦ τριβήλου εὐρέθη καὶ ἑτέρα ἰσομεγέθους περίπου πρὸς τὰς τοῦ τριβήλου ἰωνικῆς βάσεις κίονος, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχικὴ θέσις δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ, λόγῳ τῆς ἐξ ὀλοκλήρου καταστροφῆς τῶν δαπέδων τοῦ κεντρικοῦ χώρου, τῆς βορείας ἀψίδος καὶ τοῦ νάρθηκος.

Κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ νάρθηκος ἐγένοντο :

1) Κιονόκρανον ἀμφικιονίσκου μετ' ἐπιπέδου ταινίας κατὰ τὰ πλάγια (ὑψ. 0.28 μ., διαστ. ἄβακος 0.75×0.36 μ., κάτω διαμ. 0.20 μ.).

2) Τεμάχιον πλακὸς τραπέζης προθέσεως ἐκ φαιοῦ μαρμάρου μετ' ἀνακεκαμμένου χεῖλους καὶ πλατείας ὁμολόγου παρυφῆς (διαστ. 0.43×0.21 μ.).

3) Ἐτερον τεμάχιον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (πλακὸς τραπέζης) (διαστ. 0.18×0.23 μ.) (πίν. 143β, δεξιὰ).

4) Τεμάχιον στρεπτοῦ κίονος ἐκ φαιοῦ μαρμάρου (ὑψ. 0.30 μ., διάμ. 0.17 μ.).

5) Τεμάχιον ἰωνικῆς βάσεως ἐπὶ πλίνθου ἐκ πωρολίθου (ὑψ. 0.13 μ., διάμ. 0.18 μ.).

6) Τεμάχιον ἰωνικῆς βάσεως ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ πλίνθου (ὑψ. 0.135 μ. ἄνω διάμ. 0.24 μ., πλευρὰ πλίνθου 0.37 μ.).

7) Τεμάχιον ἀρραβδώτου μονολιθικοῦ κορμοῦ κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (ὑψ. 0.84 μ., διάμ. ἄνω 0.49 μ. κάτω 0.51 μ.).

8) Θραῦσμα Κορινθιακοῦ κιονοκράνου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (ὑψ. 0.27 μ. διαστ. ἄβακος 0.25×0.28 μ.) (πίν. 145α, ἀριστερά).

9) Κορινθιακὸν κιονόκρανον μὲ ἀποκεκρυμένον τὸ ἄνω μέρος (ὑψ. 0.12 μ., διάμ. βάσεως 0.14 μ.) (πίν. 145α, δεξιὰ).

10) Χάλκινον σύρμα ἐξαρτήσεως κανδήλας (βαστάγια) μετὰ τριῶν ἐλασμάτων, ἐξ ὧν ἐξαρθῶνται ἄγκιστρα (συνολ. ὕψος 0.115 μ.).

11) Τεμάχιον ἰωνικῆς βάσεως μετὰ πλίνθου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (ὕψ. 0.10 μ., διάμ. 0.14 μ.).

12) Μικρὸν χάλκινον ἔλασμα ὑπὸ μορφὴν πτηνοῦ μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας (διαστ. 0.043×0.027 μ.).

13) Χαλκὴ ἄλυσος μετὰ κρίκου καὶ ἀγκίστρου (συνολ. ὕψ. 0.165 μ.).

14) Χαλκοῦς ἐπίπεδος δίσκος μετ' ὁπῆς εἰς τὸ μέσον καὶ ὁμοκέντρων ἐγγαράκτων διακοσμητικῶν κύκλων (διάμ. 0.093 μ., διάμ. ὁπῆς 0.017 μ.).

15) Χαλκὴ ταινιόσχημος λαβὴ σκεύους μεθ' ὀριζοντίας λαβῆς (μῆκ. 0.126 μ. καὶ διάμ. στεφάνης 0.048 μ.).

16) Χαλκοῦν ἄγκιστρον (ὕψ. 0.07 μ.).

17) Κυκλικὴ στεφάνη μετὰ πλατυνομένης πρὸς τὰ ἄνω λαβῆς (ὕψ. 0.12 μ., διάμ. ἀνοίγματος στεφάνης 0.027 μ.).

18) Χαλκοῦν κυκλικὸν σκεῦος μετ' ὁπῆς εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένου (διάμ. 0.055 μ., ὕψος 0.03 μ.).

19) Χαλκοῦν ἡμισφαιρικὸν σκεῦος (ἐφηλίδς ;) (διάμ. ἀνοίγματος 0.04 μ., ὕψος 0.027 μ.).

20) Τεμάχια ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως ρωμαϊκῶν χρόνων (βλ. Athenian Agora, τόμ. V, Pottery of the Roman Period, σ. 56, Z 55, 56, 57, πίν. 11) (πίν. 143γ).

21) Τεσσαρακοντανούμιον Κώνσταντος Β' (641 - 668 μ.Χ.) (βλ. WROTH, Imperial Byzantine Coins, σ. 274, πίν. XXXII, 1).

Μικρὰ καὶ οὐχὶ συστηματικὴ ἔρευνα ἐπραγματοποιήθη εἰς τὸν πρὸς Δυσμὰς τοῦ νάρθηκος ἐξαγορασθέντα χώρον, διὰ τῆς ὁποίας διεπιστώθη ὅτι ὁ δυτικὸς τοῖχος τούτου προεκτείνεται κατὰ 8.20 μ. πρὸς Νότον καὶ ὅτι εἰς ἀπόστασιν 3.70 πρὸς Δυσμὰς ἄρχεται πλακόστρωτον δάπεδον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον. Τούτου ἀπεκαλύφθη τμῆμα μήκους 4.40 καὶ πλάτους 2.10 μ., ὀριζόμενον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ ὑπὸ κτιστοῦ ἀγωγοῦ ὕδατος. Αἱ εὐμεγέθεις ἀκανόνιστοι πλάκες τοῦ δαπέδου εἶναι πώριναι, ἐπ' αὐτῶν δὲ εὐρέθησαν τέσσαρα ρωμαϊκὰ νομίσματα (πίν. 145β) καὶ πλῆθος τεμαχίων ἀγγείων, ἅτινα συγκολληθέντα ἀπέδωσαν δύο δίωτα ἀγγεῖα οἰκιακῆς χρήσεως (βλ. Athenian Agora, τόμ. V, Pottery of the Roman Period, σ. 56, Z 55, 56, 57 καὶ πίν. 11), ὡς καὶ ἕτερα δύο πήλινα ἄνω ἀβαθῆ κύπελλα.

Διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τοῦ χώρου καὶ συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς καὶ εἰς τὸν τομέα τούτον θὰ ἐξακριβωθῇ ἡ φύσις τοῦ κτίσματος καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν παλαιοχριστιανικὸν ναόν.

17. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΖΑΚΡΟΥ

(Πίν. 146 - 164 καὶ παρένθ. πίναξ Α)

Αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Κάτω Ζάκρον Σητείας πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου συνεχίσθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1968, ὀγδόην ἀνασκαφικὴν περίοδον, ἀπὸ 1ης μέχρι 21ης Αὐγούστου. Πλὴν τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διατεθέντος ποσοῦ διέθεσεν ἴσον ποσὸν περίπου, ὥς καὶ κατὰ τὰς προηγηθείσας ἀνασκαφικὰς περιόδους, τὸ ἐκ Νέας Ὑόρκης ζευγὸς φιλοτέχνων Leon καὶ Harriet Pomerance, τὸ ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ θερμῶς τόσον διὰ τὴν χορηγίαν ταύτην ὅσον καὶ διὰ τὴν καθόλου συμπαράστασιν. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν συμμετέσχον αἱ ἀρχαιολόγοι Ἀναστασία Πλάτωνος καὶ Ἑλένη Ζαγανιάρη, ὡς βοηθὸς δὲ τελειόφοιτος Ἀθανάσιος Τζαφάλιας, ὁ ἀρχιτέκτων Ἰωάννης Δημητριάδης, οἱ τεχνῖται Γεώργιος Ἡλιάκης καὶ Κωνσταντῖνος Βιτωράκης καὶ ὡς ἐπιστάτης δὲ Ἀντώνιος Παπαδάκης. Οἱ τεχνῖται καὶ ὁ ἐπιστάτης διετέθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου, τὸν ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ διὰ τοῦτο ὥς καὶ διὰ τὴν ἐν γένει συμπαράστασίν του.

Ἡ ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὴν περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸ παραρτημάτων. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐγένοντο μόνον ἐργασίαι ἀπλῆς περισυλλογῆς καὶ αὐτοψία τοῦ μινωικοῦ λατομείου πωρολίθου εἰς θέσιν Πελεκητά. Κατὰ τὸ ἔτος 1967 ἡ ἀνασκαφὴ εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν ΒΑ. πύλιν τοῦ Ἀνακτόρου μὲ τὴν διὰ κλιμακωτῶν ἐπιπέδων κάθοδον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐλήν, τῆς ὁποίας ἐξηκριβώθη ἡ μορφή καὶ ἐμελετήθη τὸ ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον ἀποχετευτικὸν σύστημα, ἀνεκαλύφθη τὸ προαύλιον τῆς μεγάλης τετραγώνου αἰθούσης μὲ τὴν κυκλικὴν δεξαμενὴν, ἠρευνήθησαν αἱ προσπελάσεις πρὸς τὴν Κεντρικὴν αὐλήν περὶ τὸ νότιον ἐργαστηριακὸν συγκρότημα καὶ τέλος ἀνεσκάφη τὸ σημαντικὸν ΒΔ. συγκρότημα δωματίων, τὸ ἀνερχόμενον εἰς τὰ ἄνδρα τῆς κλιτύος τοῦ ΒΑ. λόφου, ἀνῆκον εἰς τὴν παλαιότεραν φάσιν τοῦ ἀνακτόρου. Πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην εἶχεν ἀρχίσαι ἀποκαλυπτόμενον λοξὸν σχετικῶς μὲ τὸν κύριον ἄξονα τοῦ ἀνακτόρου οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε κατορθωθῇ νὰ προσδιορισθῇ ἡ μορφή καὶ ἡ φύσις. Διὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἡ συνολικῶς ἀποκαλυφθεῖσα ἔκτασις τοῦ ἀνακτόρου εἶχεν ἀνέλθει εἰς 5.500 τ. μ. περί-

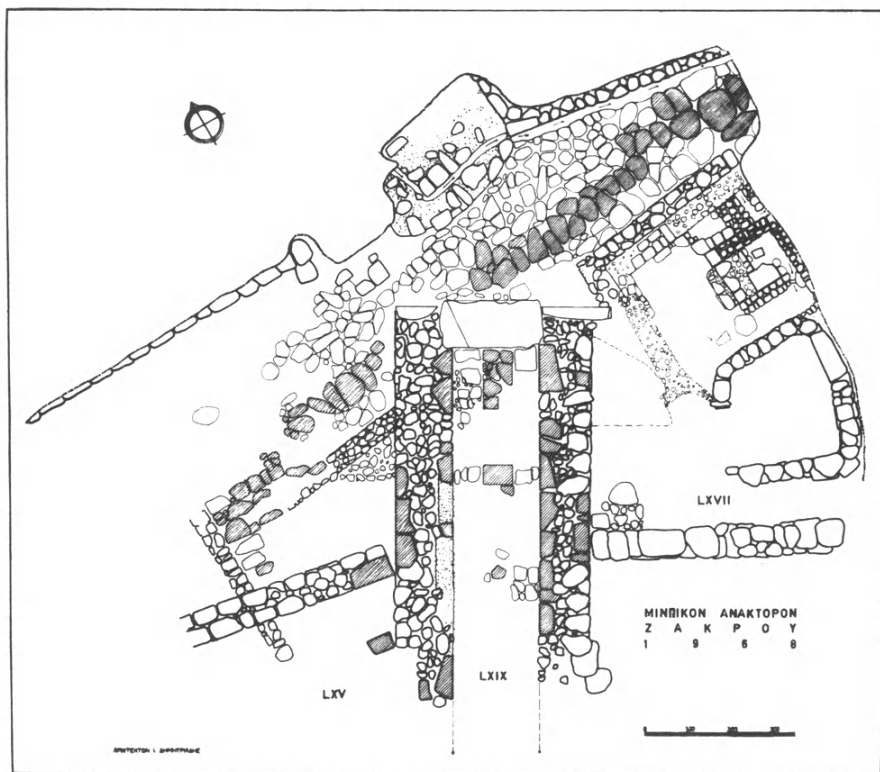
που, εἶχε δέ, βάσει ἐνδείξεων, καθορισθῇ ὡς πιθανὴ ἔκτασίς του τὰ 7.000 τ. μ. περίπου. Κατὰ τὴν νέαν περίοδον δὲν κατέστη κατορθωτὸν νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα καὶ τὸν νότιον τομέα, διότι δὲν εἶχον εἰσέτι πραγματοποιηθῇ αἱ ἀπαραίτητοι ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο ἐφικτὴ ἡ ἐκρίζωσις τῶν ἀμπέλων καὶ ἐλαιοδένδρων. Κατ' ἀνάγκην ἡ ἔρευνα προωθήθη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ΒΑ. τομέως, ὅπου τὰ ἀνακτορικὰ κτήρια κλιμακοῦνται ἐπὶ τῶν ἀνδῆρων τοῦ ΒΑ. λόφου, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ΒΑ. εἰσόδου καὶ τοῦ τέρματος τῆς πρὸς ταύτην ἀγωγῆς ὁδοῦ τοῦ λιμένος. Ἡ ἐργασία εἰς τοὺς τομεῖς τούτους ὑπῆρξεν ἐξόχως δυσχερὴς καὶ ἐπίπονος, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῶν μεγάλων λιθοσωρῶν, οἵτινες ἔδει νὰ διαλυθοῦν, ἀποκομιζομένων τῶν λίθων των εἰς μεγάλην ἀπόστασιν, ἀφ' ἑτέρου ἐξ αἰτίας τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὰ ἄνθηρα τῆς κλιτύος· προσθέτους δυσκολίας ἔφερε τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κτήρια ἀνῆκον εἰς διαφόρους περιόδους καὶ ὅτι ἔδει νὰ παρακολουθηθῇ μὲ σχολαστικὴν ἐπιμέλειαν ἡ στρωματογραφία τοῦ χώρου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ὑπῆρξαν λίαν σημαντικά, διότι ἀπεκαλύφθησαν κτήρια μεγάλης ἐκτάσεως, σχετικῶς καλῶς διατηρούμενα καὶ ἀναγόμενα εἰς διαφόρους φάσεις τῆς παλαιοανακτορικῆς καὶ τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου, τὰ ὁποῖα ἀπέδωσαν ἀφθονον κεραμεικὴν, ὡς καὶ λίθινα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα βεβαιοῦντα τὴν χρονολογίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν των. Ἐκ τούτων ἄλλα, μάλιστα τὰ ἀμέσως συνεχόμενα πρὸς ΒΑ. πρὸς τὰ διαμερίσματα τοῦ κυρίου ἰσοπέδου τμήματος τοῦ ἀνακτόρου, ἔχουν τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὡς ἀποτελοῦντα συνέχειαν τοῦ ἀνακτορικοῦ κτηρίου, ἀφοῦ μάλιστα συνδέονται πρὸς τὸ κύριον σῶμα δι' ἀνερχομένων διαβάσεων, ἄλλα ἔχουν διάφορον προσανατολισμὸν, ἐν μέρει πλευρίζοντα τὴν ἐγκαρσίως ἐκ τοῦ λιμένος φέρουσαν ὁδὸν καὶ ἐκτεινόμενα πέραν ταύτης. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονὸς γεννᾷ βασίμους ἀμφιβολίας ὅτι τὰ κτήρια ταῦτα ἀπετέλουν μέρος τοῦ ἀνακτόρου. Ὡς κορυφοῦνται ὅμως ταῦτα, δεσπόζοντα τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἀνακτόρου καὶ εὐρισκόμενα εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τοῦτο, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν ἀποτελοῦν ἀπλᾶ οἰκήματα ἰδιωτῶν, περιβάλλοντα τὸ ἀνάκτορον, ἀλλὰ παραρτήματα τούτου, πληροῦντα λειτουργίας συναφεῖς πρὸς τὸν προορισμὸν του. Τμήματα τῶν κτηριακῶν τούτων συγκροτημάτων, ὡς ἀπεδείχθη τελικῶς, εἶχεν ἀνεύρει καὶ ἀτελῶς ἐρευνῆσει ὁ Hogarth κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τοῦ ἔτους 1901, χωρὶς νὰ ὑποπτευθῇ ὅτι εἶχεν ἤδη φθάσει τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ συνολικὴ ἀνασκαφεῖσα ἔκτασις, ἐξαιρουμένων μικρῶν πυρήνων, ἀνῆλθεν εἰς 6.000 τ. μ. (παρένθ. πίναξ Α, πίν. 146 καὶ 147α) καὶ οὕτω ἡ γενομένη πρόβλεψις ὅτι ἡ συνολικὴ ἔκτασις τοῦ ἀνα-

κτόρου δὲν θὰ ἔδει νὰ ὑπολογίζεται μικροτέρα τῶν 7.000 τ. μ. δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μᾶλλον μετριοπαθής.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟ-
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΠΥΛΗΣ.

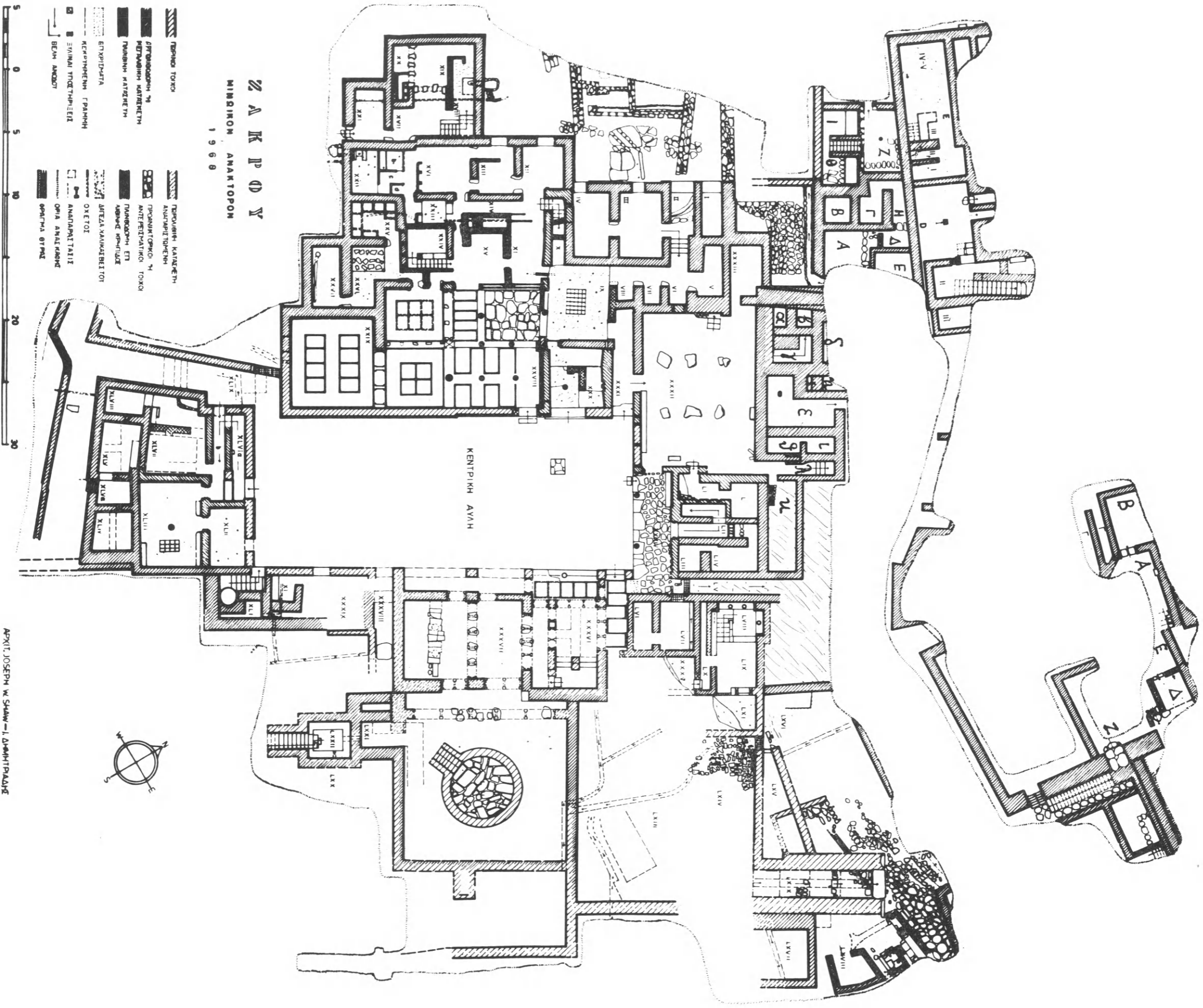
Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ΒΑ. πύλης κατὰ τὴν προηγουμένην ἀνασκαφικὴν περίοδον εἶχεν ἤδη ἀποκαλυφθῇ ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς δι' ἐπικλινούς βαθμιδωτῆς διαβάσεως καθόδου εἰς τὴν ἐσωτερικὴν σχεδὸν τετράγωνον αὐλὴν τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος, μέσῳ τῆς ὁποίας ἔφθανέ τις τὰ διάφορα διαμερίσματα.

Εἰκ. 1. Σχέδιον τῆς ΒΑ. κυρίας πύλης τοῦ Ἀνακτόρου, τῆς Βασιλικῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ περὶ ταύτας χώρου.

Κατεβλήθη νῦν προσπάθεια διὰ τὴν ἀποκάλυψιν καὶ διασάφησιν τοῦ περιβάλλοντος χώρου. Τὸ ἀμέσως ἔξω τῆς πύλης ἀναφανέν πλακόστρωτον ἀπεδείχθη ὅτι ἀνῆκε πράγματι, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὑπετέθη, εἰς τὴν πρὸς τὴν εἵσοδον τοῦ ἀνακτόρου φέρουσαν ἐκ τοῦ λιμένος ὁδόν, τῆς ὁποίας νῦν ἀπεκαλύφθη ἱκανὸν τμήμα, διασφῶζον τὴν διὰ μεγάλων πλακῶν στρώσιν (σχέδ. εἰκ. 1

καὶ πίν. 147β καὶ 148α). Ἡ λοξὴ σχετικῶς μὲ τὸν ἄξονα τοῦ ἀνακτόρου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πύλης, κατεύθυνσίς της μαρτυρεῖ πιθανῶς τὴν κατ' εὐθειαν σύνδεσιν μὲ τὴν ζώνην τοῦ λιμένος. Διέρχεται μεταξὺ χαμηλῆς κρηπίδος τοίχου περιβόλου, πλαισιοῦντος ταύτην πρὸς Νότον, καὶ τῶν τοίχων προσόψεων οἰκημάτων, τὰ ὅποια πλευρίζουν ταύτην πρὸς Βορρᾶν. Αἱ πλάκες τῆς πλακοστρώσεως εἶναι μεγαλύτεραι εἰς τὴν πρὸς Ἀνατολὰς συνέχειαν τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη νὰ παρακολουθηθῇ ἡ περαιτέρω πορεία ταύτης, διότι καλύπτεται ὑπὸ σχετικῶς ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων. Ἡ πλακόστρωσις ἐγένετο κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα τοῦ «καλντιριμίον» δι' ἀβεστολιθικῶν πλακῶν, κατὰ τὸ μέσον ὅμως τῆς ὁδοῦ εἶχον τοποθετηθῇ κανονικώτεραι πλάκες ἐκ πωρολίθου, σχηματίζουσαι εἶδος διαβάσεως, ὡς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κνωσοῦ, ὅχι ὅμως ὑπερυψωμένης εἰς μορφὴν πεζοδρομίον. Ἐπειδὴ ἐγένοντο εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς διαβάσεως ταύτης ἐπισκευαὶ διὰ κοινῶν πλακῶν δὲν διακρίνεται εὐκρινῶς ἡ διάβασις. Τὰ πλαισιοῦντα τὴν ὁδὸν πρὸς Βορρᾶν κτήρια δὲν ἀπεκαλύφθησαν εἰσέτι, ἀποτελοῦν ὅμως πολὺ πιθανὸν συνέχειαν τῶν ἐτι βορειότερον ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντων οἰκοδομημάτων. Μεταγενέστεροι ἀντερείσματικοὶ τοῖχοι ἐπεκάθισαν εἰς τοὺς τοίχους τῶν προσόψεων τούτων καὶ ἐχρειάσθη νὰ διαλυθοῦν ἵνα προχωρήσῃ ἡ ἀποκάλυψις. Πρὸ τούτων εἶχον κατασκευασθῇ καὶ ἄλλοι ἀντερείσματικοὶ τοῖχοι, οἵτινες ἐπίσης διελύθησαν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ ἔρευνα τῆς ὁδοῦ. Ἀμέσως κατέναντι τῆς πύλης ἠνοίγετο διάβασις κλιμακωτῇ στενῆς παρόδου, τῆς ὁποίας ἀνεφάνησαν αἱ δύο πρῶται πλατεῖαι βαθμίδες. Προφανῶς διὰ ταύτης ἔφθανέ τις τὰ ὑψηλότερα ἄνδηρα τοῦ λόφου, ἔνθα ἀνεκαλύφθησαν τὰ ἀνακτορικὰ κτήρια. Ρεῖθρον ἐπλευρίζε τὴν κυρίαν ὁδὸν, κατερχόμενον κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς παρόδου καὶ διατέμνον τὴν κατωτέραν βαθμίδα ταύτης. Δυτικώτερον γωνία μεταγενεστέρου κτηρίου, ἴσως ὅμως μινωικοῦ καὶ τούτου, ἀφοῦ δὲν ἀνευρέθησαν μεταγενέστερα ὀστρακα, κἀνήται ἐπὶ τῆς γωνίας τοῦ δευτέρου πλευρίζοντος τὴν ὁδὸν κτηρίου. Τοῦτο παρημποδίσεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἔρευναν. Ἐκ τῆς ὅλης διατάξεως τῆς ὁδοῦ ἐν σχέσει μὲ τὴν πύλην καθίσταται φανερὸν ὅτι τὸ συγκρότημα τῆς τελευταίας κατασκευάσθη κατὰ τὴν ὑστέραν ἀνακτορικὴν φάσιν, παρεμβληθὲν καὶ ἐν μέρει διακόψαν τὸν πλαισιοῦντα πρὸς Νότον περίβολον (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ πίν. 147β, 148 καὶ 149α). Κατέναντι τῆς ἀνερχομένης παρόδου διακρίνει τις τὰ λείψανα ἄλλης, πρὸς Νότον κατευθυνομένης, ἴσως παρεχούσης εἴσοδον εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς πρώτης φάσεως. Ἡ πλακόστρωτος ὁδὸς δὲν φαίνεται νὰ συνεχίζεται πρὸς Δυσμὰς πέραν ἐνὸς καθέτως βαίνοντος τοιχείου. Τοῦτο πλευρίζεται ὑπὸ πλακῶν βαθμίδων καὶ φαίνεται ὅτι διὰ τῆς καθόδου ταύτης ἔφθανέ τις εἰς τὴν ἀρχικὴν εἴσοδον. Πέραν τοῦ τοιχείου, πρὸς Δυσμὰς, ἐσχηματίζετο εἶδος περιβόλου, προχωρι-

σμένου ἴσως διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ὑπηρεσιακῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὁ βράχος ἐπιπολάζει. Γωνιακὸς κλωβὸς κλίμακος κατὰ τὴν δυτικὴν γωνίαν ἀποτελεῖ ἐνδειξιν, ὅτι διὰ στενῆς ξυλίνης κλιμακίδος κατήρχετο τις εἰς τὴν θύραν τῆς Β. γωνίας τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς, ἣτις ἀποφραχθεῖσα κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν τοῦ ἀνακτόρου ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ περιβόλος εἶχεν ἐνοποιηθῇ, φαίνεται, μὲ τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς Νότον περιορίσθη διὰ νέου λοξοῦ τοίχου. Ὁ οὕτω σχηματισθεὶς νοτίως τοῦ τοίχου τούτου τριγωνικὸς χώρος διεμορφώθη εἰς δύο ἀνισοῦψῃ ἄνδηρα, τὰ ὅποια ἐστηρίχθησαν διὰ παραλλήλου τοιχείου, τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν μόνον θεμέλιοι λίθοι καὶ εἰς πελεκητὸς πωρόλιθος. Δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὰ ἄνδηρα ταῦτα νὰ διεμορφώθησαν μικρὰ κηπάρια ἢ νὰ διεκοσμήθησαν ἀπλῶς ταῦτα δι' ἀνθοδοχείων. Τὸ πλακόστρωτον τῆς ὁδοῦ κατεστράφη ἐν μέρει κατὰ τὴν δυτικὴν ἀπόληξιν¹ ἀμέσως ὑπὸ τοῦτο ἀνεφάνη ἐπιπολάζων ὁ σχιστολιθικῆς ὑφῆς βράχος, ἰσοπεδωθεὶς διὰ τὴν διάστρωσιν τοῦ πλακοστρώτου. Πολλοὶ μεγάλοι λίθοι, ἐν μέρει πελεκητοί, κατέπεσαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, μάλιστα ἐκ τοῦ πρώτου πλευρίζοντος οἰκοδομήματος. Τὸ τοίχιον τῆς νοτίας πλευρᾶς διακόπτεται εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐφθασεν ἡ ἀνασκαφή πρὸς Ἀνατολὰς καὶ πέραν τούτου ἐκτείνεται ἡ πλακόστρωσις τῆς ὁδοῦ πρὸς Νότον, πράγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ἴσως ὑπάρχουσαν ἐκεῖ εἴσοδον.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς ὁδοῦ περισυνελέγησαν μικρὰ τινα ἀντικείμενα, ὡς τεμάχια λιθίνων ἀγγείων, ἄωτα κύπελλα καὶ ὄστρακα κοινῶν σκευῶν, πυρὴν μετεωρίτου, χαλκῇ εἰς ἄγκιστρον κυρτουμένη ἀκίς, καί, κατὰ τὴν ἀνερχομένην πάροδον, δύο τεμάχια πηλίνης πινακίδος κεκαυμένης, ἀτυχῶς μὴ διασωζούσης σημεῖα γραφῆς.

Εἰς τὸν χώρον LXVIII¹ (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ πίν. 149α καὶ β), τὸν ἐκτείνόμενον ἀμέσως ἀνατολικῶς τῆς διαβάσεως τοῦ πυλῶνος, ἡ ἔρευνα εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν προηγούμενην ἀνασκαφικὴν περίοδον. Ἦτο ἀναμφιβόλως ὑπαιθρος καὶ περιορίζετο, ὡς ἐλέχθη, πρὸς τὸ μέρος τῆς παρερχομένης ὁδοῦ ὑπὸ τοίχου περιβόλου, τοῦ ὁποίου διεσώθη ἡ κρηπίς. Ὁ τοίχος οὗτος ἐκάμπετο κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τῆς ΝΑ. παραστάδος τῆς πύλης καὶ ἡ παραβλάπτουσα τὴν ἐμφάνισιν τῆς πύλης ἰδιορρυθμία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἀποτελεῖ ὑπόλειμμα παλαιότερας διατάξεως. Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη ἐκ τῆς προόδου τῆς ἐρεῦνης, ὅταν ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἀνακτόρου. Κατὰ ταύτην τὸ δάπεδον, ἐν μέρει πλακόστρωτον, εὗρίσκετο περὶ τὰ 0.50 μ. βαθύτερον, κατὰ μῆκος δὲ τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε θρανίον πλάτους 0.40 μ.

¹ Εἰς τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνης 1 ἐσημειώθη ἐκ λάθους μὲ τὸν ἀριθμὸν LXVII.

περίπου, τὸ ὁποῖον συνεχίζετο καὶ εἰς τὸ καθέτως καμπτόμενον τμήμα. Εἰς τὸ βαθύτερον στρῶμα τὰ ὄστρακα ἦσαν παλαιοανακτορικά καὶ ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται ἡ πρώτη διαρρῦμῖς τοῦ χώρου νὰ ἐγένετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου. Δύο κτίσματα κατεσκευάσθησαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν, ὅποτε τὸ δάπεδον ἀνυψώθη μέχρι τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ παρατοιχίου θρανίου. Τὸ ἐν ἡτο μορφῆς τραπεζοειδοῦς περιβόλου, μὲ κυρτούμενον τὸν ὀπίσθιον ΝΑ. τοῖχον καὶ μὲ εἴσοδον πρὸς τὰ ΒΔ. Τὸ ἕτερον, παρὰ τοῦτο κείμενον, εἶχε μορφὴν μικροῦ τετραγωνικοῦ δωματίου, μὲ δίβαθμον εἴσοδον πρὸς Δυσμᾶς. Τὸ πρῶτον ἦτο ἀναμφιβόλως ὑπαιθρον καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἴσως δι' ὑπηρεσιακᾶς ἀνάγκας τοῦ ἀνακτόρου. Ὡρισμένοι λίθοι ἐντὸς αὐτοῦ ἦσαν βαθέως ἐρριζωμένοι καὶ ἐνεφάνιζον ἵχνη ἰσχυρᾶς καύσεως, ἀλλὰ δὲν ἀπεδείχθη ὅτι ἀπετέλουν ἐστίαν, οὐδ' ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν σκευὴ βεβαιοῦντα τὴν χρῆσιν τοῦ χώρου ὥς μικροῦ μαγειρείου. Ἐπὶ τοῦ ΝΔ. τοίχου του εἶχε στηριχθῆ μεταγενέστερος τοίχος, προχείρως οἰκοδομηθεὶς δι' ὕλικού ληφθέντος ἐκ τῶν καταστραφέντων κτηρίων, ἐν μέρει διὰ πελεκητῶν πορολίθων, μὲ πρόσοψιν πρὸς ΒΑ. Οὗτος διελύθη ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ὑποκειμένου κτηρίου. Ὁ τραπεζοειδὴς περίβολος εὐρέθη πλήρης λίθων, καταπεσόντων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐκ τῶν τοιχωμάτων του. Πολλὰ κονιάματα ἦσαν συνεσσωρευμένα κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν. Δὲν ἀνευρέθησαν διαχωριστικὰ τοιχία ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου. Κατὰ τὴν εἴσοδον ὄρθιος πλακοειδὴς λίθος ἐχρησίμευσεν ὡς παραστάς. Ἴσως τὸ τραπεζοειδὲς κτίσμα νὰ εἶχε κατασκευασθῇ ἀπὸ τῆς πρώτης φάσεως, ἀφοῦ ἐν διατοιχίσμα, ἐλαφρῶς καμπύλον, συνέδεσε τὴν παραστάδα τῆς εἰσόδου του μὲ τὸν καμπτόμενον τοῖχον τοῦ περιβόλου. Ἐκ τοῦ διατοιχίσματος τούτου κατέπεσαν ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ πλακοστρώτου δαπέδου πολλὰ τεμάχια κονιαμάτων, κατὰ τὸ πλεῖστον λευκῶν, ἀποτελέσαντα δλόκληρον σωρὸν ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν τοῦ κτίσματος.

Τὸ μικρὸν τετραγωνικὸν δωμάτιον ἐθεωρήθη ὅτι ἦτο ἀποχωρητήριο, ὡς θὰ ἠδυνάτο τις νὰ ὑποθέσῃ τόσον ἐκ τῶν λίαν περιορισμένων διαστάσεών του — ἐσωτερικῶν μόλις 1.30×1.40 μ. — ὅσον καὶ ἐκ τῆς ἐκ πορολίθου πλακός, τῆς ἀποτελούσης τὸ δάπεδον, ἀλλ' ἐν μέρει μόνον διασφζομένης, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε κενὸν μέχρι τοῦ εἰς βάθος 0.50 μ. εὐρισκομένου πλακοστρώτου, ἴσως ἀποτελοῦν τὸν βύθρον. Τμήμα πλακός εἰς λοξὴν ἀνευρεθὲν ὑπὸ τὸ δάπεδον θέσιν ἀντιστοιχεῖ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸς τὰς λοξὰς πλάκας τῶν ἄλλων ἀποχωρητηρίων τοῦ ἀνακτόρου. Ἀτυχῶς ἡ ἔλλιπης διατήρησις τῆς πλακός τοῦ δαπέδου δὲν ἐπιτρέπει τὴν συναγωγὴν ἀσφαλοῦς συμπεράσματος. Πρὸ τῶν δύο βαθμίδων τῆς εἰσόδου ἀνευρέθησαν ἐστρωμένοι δύο πορολιθικαὶ πλάκες καὶ ἀρχικῶς ὑπετέθη ὅτι ἐκάλυπτον ὀχετόν. Ἡ περαιτέρω διερεύνησις ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτος,

ἀλλ' ὅτι αἱ πλάκες εἶχον ἀπλῶς διαστρωθῇ εἰς τὸ δάπεδον πρὸ τῆς εἰσόδου. Τὸ δάπεδον τοῦ ὑπαίθρου χώρου ἀπετελέσθη ἐκ στρώσεως χαλिकासβέστου, ἐκταθείσης μέχρι τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ παρατοιχίου θρανίου καὶ βαινούσης ἐπὶ ὑποστρώματος ἐκ μικρῶν λίθων. Ἴσως τὸ πλακόστρωτον τοῦ βόθρου τοῦ ἀποχωρητηρίου νὰ ἀπετέλει συνέχειαν τοῦ πλακοστρώτου ἀρχικοῦ δαπέδου τοῦ ὑπαίθρου χώρου, ἀφοῦ μάλιστα προχωρεῖ ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς εἰσόδου, ἀλλὰ δεόν νὰ σημειωθῇ ὅτι πλάκες ἀνευρέθησαν μόνον βορείως τοῦ τραπεζοειδοῦς περιβόλου καὶ πρὸ τοῦ παρατοιχίου θρανίου, οὕτως ὥστε νὰ προκύπτῃ ἀμφιβολία ἂν ὑπῆρχε συνεχὲς πλακόστρωτον ἢ ἂν ἡ στῶσις συνεπληροῦτο διὰ χαλिकासβέστου. Ὅπως δὲ ποτε διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀποχωρητηρίου θὰ ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὑπαρξίς ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ· ἀλλ' ἡ ἔρευνα δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὸν χώρον ἀνατολικῶς τοῦ μικροῦ τετραγώνου δωματίου. Ἀμέσως ὅμως βορείως τούτου ὑπάρχει πράγματι καμπτόμενος ὄχετός, ἵσως συνδεόμενος διὰ διακλαδώσεως ὑπὸ τὴν ὁδὸν μὲ τὸ ρεῖθρον ταύτης, ὅστις κατεσκευάσθη μεταξὺ ἐνὸς τοιχίου καθεύου πρὸς τὸ θρανίον καὶ ἄλλου παραλλήλου. Παρὰ τὸ τοίχιον τοῦτο ἀνευρέθη στῶσις ἐκ μικρῶν λίθων καὶ θαλασσίων χαλίκων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὰ ὄστρακα ἦσαν παλαιοανακτορικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τμήμα περιχειλώματος πίθου εὐρυστόμου, τύπου jar, μὲ ψευδῇ πρόχυσιν καὶ κυρτούμενον τοίχωμα κάτω μέρους εὐμεγέθους σκεύους. Μεταξὺ τοῦ ἀποχωρητηρίου καὶ τοῦ τραπεζοειδοῦς περιβόλου ὁ χώρος εἶχε πληρωθῇ διὰ λίθων καὶ χωμάτων, ἀλλ' ὑπὸ τὸ πλήρωμα τοῦτο ἀνεφάνησαν πλάκες τοῦ ἀρχικοῦ πλακοστρώτου.

Τὸ παρατοιχίον θρανίον δὲν συνεχίζετο πέραν τοῦ τμήματος τοῦ καμπτόμενου τοίχου, τοῦ καταλήγοντος εἰς τὴν παραστάδα. Εἰς τὴν σχηματιζομένην γωνίαν ἀνευρέθησαν πολλὰ κονιάματα. Ὁ παρὰ τὴν παραστάδα ἀνευρεθεὶς πελεκητὸς λίθος δὲν συνέχιζε τὸν καμπτόμενον τοῖχον τοῦ περιβόλου καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἦτο εἰς τὴν θέσιν του. Εἰς τὸ σχηματιζόμενον τρίγωνον ὀπισθεν τῆς παραστάδος, μεταξὺ τοῦ ΝΑ. τοίχου τῆς διαβάσεως τοῦ πυλῶνος καὶ τῆς κρηπίδος τῆς συνδεούσης ταύτην μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ τραπεζοειδοῦς περιβόλου, εἶχε διαμορφωθῇ ἀποθέτης, περιβαλλόμενος ὑπὸ σειρᾶς λίθων, οἱ ὅποιοι ἐν μέρει ἔβαινον ἐπὶ τῆς μνημονευθείσης κρηπίδος. Οὗτος περιεῖχε μέγα πλῆθος κοινῶν ἀγγείων, κυρίως κωνικῶν αὐτῶν κυπέλλων καὶ λοπαδίων, τῶν πλείστων τεθραυσμένων, λόγῳ τῶν ἐπὶ τούτων καταπεσόντων μεγάλων λίθων. Ὁ ἀποθέτης ἦτο πολὺ ἀνάλογος πρὸς τὸν ἀνευρεθέντα εἰς τὸ δωμάτιον LVI τοῦ νοτίου ἐργαστηριακοῦ τομέως. Ὅπισθεν τῆς παραστάδος τῆς εἰσόδου ὑπῆρχε κρηπὶς ἀντιστηρίξεως καὶ ἵσως ἐκ ταύτης κατέπεσεν ὁ πλησίον ἀνευρεθεὶς πελεκητὸς πωρόλιθος. Ἡ κατὰ τὴν προηγούμενην ἀνασκαφικὴν περίοδον ἀνακαλυφθεῖσα κατὰ τὴν δυτικὴν γωνίαν ἐστία ἐκαθαρίσθη καὶ ἀνεφάνησαν οἱ ἀποτελοῦντες ταύτην πλακοει-

δεῖς λίθοι καὶ τὸ ἀνοιγμα τροφοδοτήσεως τοῦ πυρός. Ἐπὶ ταύτης ἀνευρέθησαν τμήματα δύο μεγάλων ἀγγείων, τοῦ ἐνὸς πιθοειδοῦς.

Ἡ ἐπίχωσις τοῦ βόθρου τοῦ ἀποχωρητηρίου ἀπέδωκεν ὄστρακα τῆς MM IIIB - YM IA περιόδου καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἐγένετο αὕτη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τελικῆς φάσεως. Τῆς αὐτῆς χρονολογίας ἦσαν καὶ τὰ ὄστρακα τὰ ἀνευρεθέντα ὑπὸ τὸ ἀνώτερον δάπεδον τοῦ ὑπαίθρου χώρου. Εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐπίχωσιν περισυνελέγησαν ὀλίγα τεμάχια τῆς σπογγώδους χυτῆς μάζης, ἣτις θεωρεῖται ἡφαιστειακῆς προελεύσεως, τεμάχια κισήρεως, θαλάσσια ὄστρεα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὄστρεα πορφυρῶν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ πλευρίζοντος τὴν ὁδὸν τοιχίου ἀνεκαλύφθησαν τεμάχια λιθίνων ἀγγείων καὶ μικρὸς πρισματικὸς στεατίτης, τοῦ τύπου τῶν ρινισμάτων, τῶν ὁποίων πολυάριθμα μέχρι τοῦδε ἀνευρέθησαν, μάλιστα εἰς τὸν ΒΑ. τομέα. Παρὰ τὸ κατώφλιον τῆς εἰσόδου εἰς τὸ τετραγωνικὸν δωμάτιον περισυνελέγη παραλληλεπίπεδον ὑφαντικὸν βάρος. Ἐκ τοῦ ἀποθέτου ὀπισθεν τῆς παραστάδος τῆς εἰσόδου, πλὴν τῶν πολυαρίθμων μικρῶν πηλίνων ἀγγείων, συνελέγησαν δύο συναρμοζόμενα τεμάχια λιθίνου λεπτοῦ σκεύους, ἴσως κυπέλλου, καὶ κυβικὸν ὑφαντικὸν βάρος. ΝΑ. τούτου ἀνευρέθησαν δύο εἰσέτι πρισματικὰ ρινίσματα στεατίτου, τεμάχιον σκωρίας χαλκοῦ καὶ πολλὴ μικρὰ λεπίς ὀψιανοῦ. Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τραπεζοειδοῦς περιβάλλου περισυνελέγη τεμάχιον κονιάματος μετὰ κυανᾶς καὶ ἐρυθρᾶς ταινίας ἐπὶ λευκοῦ βάθους, οὐχὶ παραλλήλως βαινούσας, καὶ ἄλλο γωνιούμενον τεμάχιον κονιάματος, ἴσως ἐκ βομίσκου βαθμιδωτῶς μειουμένου πρὸς τὰ κάτω, κοσμούμενον διὰ κυματοειδῶν γλωσσῶν διὰ κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν ὥρον LXVIII ἐκ τῶν πρὸς τὰ ΝΔ. ἐκτεινομένων διαμερισμάτων, εὗρισκομένων εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, ἐγίνετο, φαίνεται, δι' ἐπικλινούσας διόδους, ἀνερχομένης μεταξὺ τοῦ ΝΑ. τοίχου — ΒΑ. τοῦ δωματίου LXVII — καὶ τοῦ ΝΑ. τοίχου τοῦ τραπεζοειδοῦς κτηρίου. Εὐρυτέρα ἔρευνα πάντως εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν περαιτέρω διασάφησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου χώρου, ὅστις προωρίζετο διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν κοινῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνακτόρου.

ΤΟ «ΙΣΧΥΡΟΝ ΚΤΗΡΙΟΝ». Ἡ ἀνακάλυψις τῆς εἰσόδου καὶ τῆς πρὸς ταύτην φερούσης ὁδοῦ κατέστησε πολὺ πιθανόν, ὥς ἤδη ἐσημειώθη, ὅτι τὰ βορείως ταύτης ἐκτεινόμενα κτήρια εἶναι μᾶλλον ἀνακτορικά παραρτήματα (σχέδ. παρενθ. πίν. Α καὶ πίν. 150α). Τοῦτο κατέστη πολὺ πιθανώτερον κατόπιν τῆς διενεργηθείσης ἐρεῦνης. Ἡ προσπέλασις ἐγίνετο διὰ τῆς κατέναντι τῆς ΒΑ. πύλης παρόδου, τῆς ὁποίας μόνον ἡ ἀρχὴ ἀπεκαλύφθη. Τὸ κύριον τούτων ἐξετείνετο εἰς διαδοχικὰ ἄνδρα τῆς ἡπίως ἀνερχομένης κλιτύος τοῦ ΒΑ. λόφου, ἐκτεινόμενον ἐπὶ εὐρέος χώρου, τοῦ-

λάχιστον 500 τ. μ. (πίν. 150β). Αἱ πρὸς Νότον καὶ Ἀνατολὰς ἐστραμμέναι προσόψεις του ἦσαν ἰσχυραί, ὠκοδομημέναι διὰ μεγάλων ἀσβεστολιθικῶν ὀγκῶν ἀδρῶς ἐπεξεργασμένων, μὲ δόμησιν κυκλώπειον. Μεταξὺ τῆς δυτικῆς γωνίας τῆς νοτίας προσόψεως καὶ ἄλλης ὀξείας, προεχούσης ὑπὸ μορφὴν πυργίσκου, εἰς ἱκανὸν ὕψος διατηρουμένου, ἐσχηματίζετο εἶδος εἰσόδου, ἡ ὁποία ἐσωτέρῳ ἐφαίνετο ὥσεί κλειομένη ὑπὸ διατειγίσματος. Λόγῳ τῆς στιβαρᾶς κατασκευῆς καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ συγκροτήματος ἐξακριβωθεῖσθαι τοῦτο ὡς «ἰσχυρὸν κτήριον». Τοῦτο ἐξετείνεται ἀμέσως πρὸς Νότον τῆς ὑπὸ τοῦ Hogarth ἀνασκαφείσης Οἰκίας H, μὲ τὸν νότιον τοῖχον τῆς ὁποίας ἐφάπτεται ὁ βόρειος τοῦ νέου κτηρίου· ὅμως περαιτέρῳ πρὸς Δυσμᾶς τοῦτο φαίνεται ὅτι εἰσχωρεῖ ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς Οἰκίας H, ἐνθα ἐκτείνεται μέρος τοῦ δωματίου B, οὕτως ὥστε νὰ φαίνεται πολὺ πιθανὸν ὅτι οὐσιαστικῶς τὰ δύο κτήρια ἀποτελοῦν ἓν σύνολον. Πέραν τῆς νοτίας εἰσόδου ἡ πρόσοψις γίνεται ἀκανονίστως θλαστὴ καὶ ἡ κυκλώπειος δόμησις καθίσταται μᾶλλον ἀδρά (πίν. 151α). Ἡ σχηματιζομένη B. ἀμβλεῖα γωνία εἰσχωρεῖ πρὸς τὰ BA. καὶ ὁ τοίχος τῆς προσόψεως φαίνεται νὰ κατευθύνεται περαιτέρῳ λοξῶς πρὸς Βορρᾶν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην δὲν ἐξηκριβώθησαν τὰ ὄρια τοῦ οἰκήματος.

Πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν κυρίων προσόψεων ἐδέησε νὰ διαλυθῶν μεγάλοι ὑψηλοὶ λιθοσωροί, οἵτινες ἐστηρίχθησαν εἰς ταύτας, καὶ νὰ ἀφαιρεθῶν αἱ ὀπισθεν τούτων βαθεῖαι ἐπιχώσεις. Περαιτέρῳ πρὸς Δυσμᾶς οἱ ὑψηλοὶ λιθοσωροί, συγκρατοῦντες τὰ χώματα τοῦ ὑψηλοτέρου καλλιεργούμενου ἱσοπέδου, ἐστηρίχθησαν ἐπὶ παλαιότερου ἀντερειαματικοῦ τοίχου, βαίνοντος ἐπὶ παλαιῶν ἐπιχώσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀνεφάνησαν δύο παράλληλοι τοιχίσκοι μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ BA. πρὸς ΝΔ., οἵτινες φαίνονται λείψανα παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου, ἂν κρίνῃ τῆς ἐκ τῆς παρὰ τούτους ἀνευρεθείσης κεραμεικῆς. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς νοτίας εἰσόδου περισυνελέγησαν ἄφθονα ὄστρακα καὶ ἄωτον κύπελλον, χαρακτηριστικὰ τῆς ΥΜ IB φάσεως. Τὸ βαθύτερον στρῶμα ἦτο πυρρὸν ἐκ τῆς διαλύσεως κεκαυμένων πλίνθων. Ὑπὸ τοῦτο ἀνεφάνη ἡ στρώσις πλακῶν τῆς εἰσόδου· τὸ διακόπτον τὴν εἴσοδον λοξὸν τοιχίον δὲν θεμελιούται ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου καὶ πιθανῶς ἀποτελεῖ μεταγενεστέραν προσθήκην. Εἰς τὸ στρῶμα δαπέδου τῆς εἰσόδου ἀνεκαλύφθησαν πῆλινά τινα σκεύη, ὡς λαιμὸς τροχαλιόσχημος σκεῦους μὲ δακτύλιον εἰς τὴν βάσιν, τμημα τῆς κοιλίας τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου σκεῦους μὲ λεπτὴν λοξὴν μιμουμένην σχοινία ἀνάγλυφον διακόσμησιν, σκεῦος τοῦ τύπου τοῦ ἐπὶ ποδὸς πυραύνου ἢ καρποδόχης μὲ διαχώρισμα ἐκ διασταυρουμένων ραβδίων, ἡθμὸς σκεῦους καὶ τεμάχια ἄλλων διακοσμήτων σκευῶν, χαρακτηριστικῶν διὰ τὴν διακόσμησίν των, ὡς ἐν μὲ εὐρέως ἀναπτυσσομένην σπεῖραν. Ὅπισθεν τοῦ νοτίου τοίχου, κατὰ τὸ πρὸς τὴν εἴσοδον τέρμα του,

ἀνεφάνη παράλληλος τοῖχος· εἰς τὴν μεταξὺ τούτων ἐπίχωσιν, ὑψηλότερον τοῦ πλακοστρώτου, περισυνελέγη βαθεῖα κοτύλη μὲ ὀριζοντίας τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ ἐλαφρῶς ἐκκλῖνον χεῖλος καὶ κυλινδροειδές, ἐλαφρῶς πρὸς τὰ κάτω μειούμενον σκεῦος, τρητὸν τὸν πυθμένα καὶ μὲ λαβὴν ἀποκρουσθεῖσαν, ὡς ἐπίσης τμῆμα ἐπιπέδου καλύμματος μὲ ὅπην διὰ τὴν περιδεσιν καὶ κυβικὸν ὑφαντικὸν βάρος μὲ χαράγματα ἐπ' αὐτοῦ ζατρικοειδοῦς κοσμήματος, ἄλλου κογλιοειδοῦς καὶ ἄλλου μὲ γραμμίδια ἐκατέρωθεν γραμμῆς. Ἀνατολικώτερον, ἔσω τοῦ νοτίου τοίχου, ἀνευρέθησαν εἰς ἐπίχωσιν ἀκέραιοι ἄωτον κωνικὸν κύπελλον καὶ γωνία ἐκ τοῦ πυθμένος πηλίνου κιβωτίου.

Ἡ ἀνατολικὴ πρόσοψις (πίν. 151β) ἐξωτερικῶς διασφύζεται εἰς ὕψος, ἐνῶ ἐσωτερικῶς, λόγῳ τῆς διαμορφώσεως διαπέδων εἰς διάφορα ἐπίπεδα, εἰς ὑψηλότεραν κατὰ πολὺ τῆς ἐξωτερικῆς στάθμην, ὁ τοῖχος ἐφαίνετο χαμηλὸς καὶ ὁ καθαρισμὸς τῆς ἐσωτερικῆς του πλευρᾶς προσέκοψεν εἰς μεγάλας δυσκολίας, διότι εἶχον διαφύγει τῆς θέσεώς των πολλοὶ τῶν μικροτέρων λίθων διὰ τῶν ὁποίων συνεπληρώθη τὸ πάχος του, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο μέγα, ὑπερβαῖνον τὰ 1.20 μ. Ἡ κατὰ τρία διαδοχικὰ ἐπίπεδα διάρθρωσις τῶν ἐσωτερικῶν διαμερισμάτων ἐρμηνεύει τὴν ὕπαρξιν τριῶν διαφόρων εἰσόδων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν. Ἡ πρώτη ἀπέχει ὀλίγον ἐκ τῆς ΝΑ. γωνίας καὶ δίδει εἴσοδον εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ κατωτέρου ἐκ τῶν τριῶν ἐπιπέδων· ὁ εἰσερχόμενος ἀνέρχεται πέντε βαθμίδας, τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες εἶναι τοποθετημέναι εἰς τὸ πάχος τοῦ τοίχου. Πρὸ ταύτης ὑπάρχουν ἐστρωμένοι πλάκες. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐκκινεῖ μία μακρά, βαθμηδὸν ὕψουμένη, κρηπίς, πλευρίζουσα ἐξωτερικῶς τὴν πρόσοψιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ μὲ πολλὰς βαθμίδας ἐξωτερικὴ κλίμαξ, ἡ φέρουσα πρὸς τὴν δευτέραν θύραν, τὴν εἰσάγουσαν εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ δευτέρου ἐπιπέδου (πίν. 151β). Τῆς κλίμακος δὲν διεσώθησαν αἱ βαθμίδες, πλὴν δύο, αἵτινες ἀνευρέθησαν κατολισθήσασαι εἰς τὸ κατώτερον τμῆμα τῆς κρηπίδος, ὀλίγον ἐπέκεινα τῆς πρώτης θύρας. Ἐπίσης κατέπεσον πολλοὶ τῶν ἀνωτέρω λίθων τῆς κρηπίδος. Ἀμφότεραι αἱ εἵσοδοι αὗται ἀνευρέθησαν τετοιχισμέναι, ἀσφαλῶς ἀχρηστευθεῖσαι κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν. Τῆς πρώτης τὸ φράγμα διελύθη ὑφ' ἡμῶν, ἵνα δημιουργηθῇ κανονικὴ προσπέλασις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος. Μεταξὺ τῶν λίθων τοῦ φράγματος ἀνευρέθη πηλίνον ἐπιπεδόκυρτον σφονδύλιον κοσμούμενον κύκλῳ διὰ λακκίσκων. Τὸ φράγμα τῆς δευτέρας θύρας ἐγένετο διὰ πολὺ μεγάλων λίθων, πρὸς τὰ ἔξω ἀκανονίστως προεχόντων. Ὑπὸ τούτους ἐσωτερικῶς διακρίνεται τὸ κατώφλιον καὶ αἱ ἐκατέρωθεν παραστάδες, τῶν ὁποίων διεσώθη ἐν μέρει τὸ κονίαμα (πίν. 152α). Μᾶλλον ὑπάρχει καὶ δευτέρα κατερχομένη βαθμὶς. Ἡ τρίτη εἴσοδος ἀνεκαλύφθη ὀλίγα μέτρα βορειότερον, προέχουσα πρὸς τὰ ἔσω τῆς ἐσωτερικῆς γραμμῆς τοῦ τοίχου, ὅστις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κατε-

στράφη ἐκ τῆς καλλιεργείας. Διεσώθη ἡ κρηπὶς τοῦ κατωφλίου καὶ δύο κατερχόμεναι βαθμίδες, ἀντιστηριζόμεναι πρὸς Νότον ὑπὸ θωρακίου, ἐνῶ πρὸς τὴν ἑτέραν πλευρὰν ἐστηρίζοντο εἰς τὸν τοῖχον τοῦ παρακειμένου δωματίου Δ (πίν. 152β). Προφανῶς ἡ εἴσοδος αὕτη δὲν ἦτο ἐξωτερικὴ, ἀλλ' ἔθετεν εἰς ἐπικοινωνίαν τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον τοῦ κτηρίου μὲ τὸ πρὸς Ἀνατολὰς ἐκτεινόμενον ἰσοπέδον, τὸ ὁποῖον πρὸς Νότον ἀντεστηρίζετο ὑπὸ ἰσχυροῦ ὑψηλοῦ ἀντρεισματικοῦ τοίχου, καθέτου πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ οἰκήματος, τὸν ὁποῖον συναντᾷ ὀλίγον μετὰ τὸ τέρμα τῆς κρηπίδος τῆς μακρᾶς κλίμακος καὶ μετὰ τὴν δευτέραν θύραν. Τὸ ἄνω τμήμα τοῦ ἀντρεισματικοῦ τούτου τοίχου κατέρρευσεν εἰς ὠρισμένα σημεῖα, οἱ δὲ λίθοι του ἐπέχωσαν τὰ ὑποκείμενα διαμερίσματα ἑνὸς ἐξωτερικοῦ κτηρίου. Κατὰ πόσον ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω ἰσοπέδου ἐξετείνοντο διαμερίσματα τοῦ κτηρίου ἢ ἀπλῶς τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς βοηθητικὸς ἐξωτερικὸς χώρος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ πρὸ τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης. Ἄλλως αὕτη ὑπῆρξε περιορισμένη καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου», διότι πολὺς χρόνος ἀπρητήθη διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν προσόψεων ἐκ τῶν καλυπτόντων μεγάλων λιθοσωρῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἀντρεισματικῶν τοίχων.

Εἰς τὴν ἰσχυρὰν ΝΑ. γωνίαν τοῦ Οἰκήματος Η τοῦ Hogarth, διασωζομένην εἰς ὕψος σχεδὸν 3 μ., καὶ τὸν συνεχόμενον πρὸς Δ. τοῖχον ἐστηρίχθη ὁ βόρειος τοίχος τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» καὶ μεταξὺ τούτου καὶ ἄλλον, ἐκτεινόμενον πρὸς Ἀνατολὰς ὀλίγον ἐσωτέρω καὶ ὄχι ἀκριβῶς μὲ τὸν αὐτὸν προσανατολισμόν, ἐδημιουργήθη μικρὰ κλιμακίς, διασφύζουσα τρεῖς βαθμίδας. Πιθανῶς ἐκεῖθεν ὑπῆρχε μικρὰ ὑψηροειδικὴ εἴσοδος, διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆρχετο τις κατερχόμενος ἐκ τοῦ πρὸς Ἀνατολὰς εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον κειμένου ἰσοπέδου. Ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διαχωρισμάτων ὀλίγα μόνον κατέστη δυνατόν νὰ παρακολουθηθοῦν καὶ ἡ ἐρευνα περιορίσθη εἰς μικρὰ τινα διαμερίσματα τῆς βορείας πλευρᾶς καὶ εἰς στενὴν ζώνην παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον, ἐνῶ ἡ μεγαλυτέρα ἔκτασις παρέμεινεν ἄσκαφος. Παρὰ τὴν δευτέραν φραχθεῖσαν εἴσοδον καὶ ἀμέσως πρὸς Νότον ταύτης ὑπάρχει κάθετον διαχώρισμα, διαχωρίζον τὰ διαμερίσματα τοῦ κατωτέρου ἐπιπέδου ἀπὸ τὰ τοῦ μέσου (πίν. 152α). Τοῦτο παρακολουθήθη μέχρι τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάμπτετο καθέτως πρὸς Βορρᾶν, ἀλλὰ τῆς προεκτάσεως ταύτης παρακολουθήθη μικρὸν μόνον τμήμα. Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν ἐξετείνεται μία σειρὰ μικρῶν διαμερισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐχαρακτηρίσθησαν μὲ τὰ ψηφία Α, Β, Γ, Δ καὶ Ε, ἀλλ' ἐκ τούτων μόνον τὸ μικρὸν κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν δωματίον Δ καὶ ἡ στενὴ ἀποθήκη ἢ ἀποθέτης Γ ἠρευνήθησαν πλήρως. Τὸ διαχώρισμα μεταξὺ τῶν δωματίων Α καὶ Ε δὲν ἀνευρέθη, ἀλλὰ θὰ εὐρίσκετο πιθανῶς κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ πρὸς Βορρᾶν κατευθυνομένου, ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντος νοτιώτερον, διαχωρίσματος. Τὸ

δωματίον Β συνεχίζεται, ὡς φαίνεται, ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς Οἰκίας Η τοῦ Hogarth, ἀφ' οὗ ἡ ἀνασκαφὴ προωθήθη πέραν τῆς γραμμῆς τοῦ νοτίου τοίχου ταύτης ὑπὸ πρόχειρον ἀντρεισματικὸν τοῖχον ὀλίγον λοξῶς βαίνοντα χωρὶς νὰ εὗρεθῇ περιορίζων τοῖχος. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δωματίου τούτου ἀνεσκάφη μόνον ἐν μέρει. Ἀμέσως νοτίως ἐσχηματίζετο ἡ μικρὰ στενὴ ἀποθήκη Γ, κλειομένη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς ἄκρον διὰ πλαγίου φράγματος· αὕτη ἀνευρέθη μὲ τὸ περιεχόμενον ἐκ πολλῶν ἀγγείων μετρίου μεγέθους κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέπαφος. Τῶν δωματίων Α καὶ Ε ἀνεσκάφη μικρὸν μέρος πρὸς τὴν βορείαν πλευράν. Τὸ μικρὸν δωμάτιον Δ εἶναι τετραγωνικὸν καὶ ἔχει εἴσοδον μὲ κατώφλιον κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν, ἐγγὺς τῆς ΝΔ. γωνίας (πίν. 152β καὶ 153α). Ὁ δυτικὸς καὶ ὁ νότιος τοίχος του διετηρήθησαν εἰς πολὺ χαμηλὸν ὕψος, τοῦ βορείου εἶχε καθαιρεθῇ τμῆμα, ὃ δὲ ἀνατολικὸς ὁλοκληρωτικῶς ἐξηφανίσθη, καταστραφεὶς ἐκ τῆς καλλιεργείας. Ἡ θέσις τοῦ τελευταίου ὁμῶς διακρίνεται κατὰ τὴν γραμμὴν εἰς τὴν ὁποίαν διακόπτεται τὸ καλῶς διατηρηθὲν δάπεδον ἐκ χαλिकासβέστου, τοῦ ὁποῦ μικρὸν μόνον τμῆμα κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν κατεστράφη. Ἄγνωστον παραμένει τὸ πάχος τοῦ τοίχου τούτου, ὅστις θὰ εὗρίσκετο ἐσώτερον τῆς γενικῆς γραμμῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ κτηρίου. Πρὸς τὸν δυτικὸν τοῖχον ἀνευρέθη, ἐστερεωμένος ὑπὸ τὸ δάπεδον, συλλεκτὴρ μορφῆς πιθίσκου ἢ ὑψηλῆς στάμνου. Δὲν ἐξήχθη καὶ ἐπομένως τὸ ἀκριβὲς σχῆμα καὶ ἡ τυχὸν διακόσμησις παραμένουν ἄγνωστα. Ὁ συλλεκτὴρ ὁμῶς ἐμφανίζεται πολὺ ἀνάλογος πρὸς τὸν τοῦ λοξοῦ κτηρίου D - Ε, περὶ τοῦ ὁποῦ θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος. Ἐντὸς τοῦ συλλεκτῆρος ἀνευρέθησαν μόνον τεμάχια λεπτῶν πλακῶν κονιάματος, ἴσως ἀποτελοῦντα λείψανα τῆς καλυπτηρίου αὐτοῦ πλακός. Ἐντὸς τοῦ δωματίου οὐδὲν ἀνευρέθη πλὴν τεμαχίου κισήρεως, ἐκ τοῦ στρώματος τοῦ δαπέδου, καὶ λεπὶς ὀψιανοῦ εἰς τὴν ἐπίχωσιν.

Ὁ καθαρισμὸς τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ ἰσχυροῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ὡς εἵπομεν, προσέκοψεν εἰς πολλὰς δυσκολίας, λόγῳ τῆς κρημνίσεως ἢ ἐκτοπίσεως πολλῶν τῶν λίθων του καὶ τῆς ἐμπλοκῆς τούτων μὲ τοὺς ἐπικαθημένους λιθοσωρούς. Ἡ κρηπίς του διεκρίνετο καλῶς παρὰ τὴν τρίτην εἴσοδον μὲ τὴν δίβαθμον κλιμακίδα· πρὸ ταύτης ἀνευρέθησαν πῆλινά τινα σκεύη, ὡς τμῆμα μικροῦ πίθου μὲ σχοινίνην ἀνάγλυφον διακόσμησιν, ἔχον στόμιον μὲ τροχαλιοειδῆ λαμὸν καὶ τμήματα εὐμεγέθους εὐρείας χύτρας. Αἱ βαθμίδες καὶ αἱ παραστάδες τῆς πρώτης εἰσόδου εἶχον κατασκευασθῇ προχείρως καὶ ἀμελῶς. Ἐκ τῆς ΝΑ. ἰσχυρᾶς γωνίας κατέπεσεν εἰς μέγας κυβόλιθος, ὅστις ἐπανετοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν του. Ἐξωτερικῶς εἰς τοῖχος, ἐκ τῶν ὑστέρων προστεθεὶς, συνέδεσε τὸ κτήριο μὲ τὴν γωνίαν κτηρίου, ἣτις ἐπεκάθισεν εἰς τὸ παλαιότερον κτήριο παρὰ τὴν ἀνερχομένην ἐκ τῆς πλακοστρώτου ὁδοῦ τοῦ λιμένος πάροδον.

Εἰς τὸ δωμάτιον Β, κατὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον, ἀνευρέθη εὐμεγέθης πρόχους, περισυλλεγεῖσα εἰς δύο ἡμίτομα. Κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ ἀντερειαματικοῦ τοίχου εἰς τὸ αὐτὸ διαμέρισμα περισυνελέγη τὸ κυλινδρικὸν κάτω τμήμα ἀγγείου, ἀκαθορίστου σχήματος καὶ δύο ἄνωτα κύπελλα. Εἰς τὴν καλύπτουσαν τὸν νότιον τοῖχον ἐπίχωσιν ἀνευρέθησαν τρεῖς μικραὶ προχοῖσκαί, τοῦ τύπου τῶν milk jugs. Εἰς τὴν λοιπὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου συνελέγησαν ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, δύο ἀμφίκυρτα δισκοειδῆ ὑφαντικὰ βάρη καὶ τρεῖς λεπίδες ὀψιανοῦ. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν, παρὰ τὴν πλευρίζουσαν τὸν νότιον τοῖχον τῆς Οἰκίας Η τοῦ Hogarth κρηπίδα τοίχου, περισυνελέγη μικρὸν δισκοειδὲς πῶμα ἐξ ὠραίου ἐγχρώμου κροκαλοπαγοῦς λίθου.

Εἰς τὴν στενὴν ἀποθήκην ἢ ἀποθήτην Γ τὰ διαφυλαχθέντα πῆλινα σκεύη ἦσαν παρατεταγμένα εἰς διπλὴν σειρὰν, τὰ πλεῖστα παραμείναντα ὄρθια εἰς τὴν θέσιν των, ἐνῶ ὀλίγα ἀνετράπησαν (πίν. 153β, 154 καὶ 155α). Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως περισυνελέγη τριπτήρ με λοξῶς τετμημένην καὶ λελεασμένην ἐπιφάνειαν τριβῆς. Τέσσαρα δισκοειδῆ ἀμφίκυρτα πῆλινα ὑφαντικὰ βάρη καὶ τμήμα πέμπτου ἀνευρέθησαν μετὰ τῶν ἀγγείων, πιθανῶς καταπεσόντα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Τὰ ἀγγεῖα τῆς ἀποθήκης ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: μέγας ἀμφορεὺς με ἐλλειπτικὸν στόμιον, στάμνος με δύο καθέτους καὶ δύο τοξοειδεῖς λαβάς, ἄλλη γεφυρόστομος στάμνος με δύο τοξοειδεῖς λαβάς, κυλινδρική πυξὶς με τέσσαρας τοξοειδεῖς λαβάς ἐπὶ τῶν ὤμων, περιέχουσα μελανογάνωτον προχοῖδιον, τετράωτος πιθίσκος με δύο ὀριζοντίας τοξοειδεῖς καὶ δύο καθέτους λαβάς, χυτροειδὲς σκεῦος με τοξωτὰς λαβάς, πρόχους με στρογγύλον στόμιον, τὸ κάτω μέρος σκεύους με ἐξέχοντα δακτύλιον βάσεως, τετράωτος ἀμφορίσκος με δακτύλιον περὶ τὸν λαιμόν, στάμνος με περιχέλωμα καὶ δύο τοξοειδεῖς λαβάς, ἀγγεῖον ἐλλιπὲς τὸ ἄνω μέρος με μειούμενον πρὸς τὰ κάτω σῶμα, μόνωτος κύαθος ἐκ κεραμόχρου πηλοῦ, γεφυρόστομος σκύφος με τοξοειδεῖς λαβάς, ἄλλη κύαθος ἐκ πυρρόχρου πηλοῦ. Πλὴν τῶν μνημονευθέντων ὑφαντικῶν βαρῶν περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου, ἔξω τῆς δυτικῆς γωνίας τοῦ δωματίου Β, κυλινδρική πηλίνη στάθμη καὶ χαλκοῦς ὀπεὺς ἢ ἥλος τετραγώνου τομῆς.

Ἀμέσως ἔξω τοῦ λοξοῦ, καμπυλουμένου ἐξωτερικῶς, φράγματος τῆς μικρᾶς ἀποθήκης Γ, πρὸς τὸ δωμάτιον Α, ἀνευρέθη τμήμα εὐμεγέθους πίθου, κειμένον ἀναστρόφως, με τὸ χεῖλος στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ δαπέδου (πίν. 154, 155β). Τούτου ἀπεκόπη κατὰ τὴν καλλιέργειαν ὀλόκληρον τὸ κάτω μέρος. Φέρει τέσσαρας λαβάς ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ διακόσμησιν ἐμπέστων ἀναγλύφων σχοινίων· ὁ λαιμὸς εἶναι βραχὺς τροχαλίσχημος με χεῖλος τετραγωνικῆς διατομῆς. Πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ πίθου ἀνευρέθησαν εὐρὺς μόνωτος κύαθος, ἐν εὐρύστομον σφαιρικὸν ἀγγεῖον ἐρυθραποῦ πηλοῦ με δύο τοξοειδεῖς ὀριζοντίας λαβάς, μικρὰ στάμνος με τέσσαρας καθέ-

τους λαβάς καὶ δακτύλιον περὶ τὸν λαιμὸν καὶ ἄλλη στάμνος μὲ λεπτὸν περι-
χείλωμα καὶ δύο τοξοειδεῖς ὀριζοντίους λαβάς. Ἐντὸς τοῦ τελευταίου ἀνευ-
ρέθη τμήμα λιθίνης λεκάνης μὲ γλωσσοειδῆ ἄτρητον λαβήν. Ἐκ τῶν
ἀγγείων τῶν βορείων δωματίων καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν κατὰ τὸν ἀνατολικὸν
τοῖχον καὶ τὴν νοτίαν εἴσοδον ἀνευρεθέντων βεβαιοῦται ὅτι τὸ κτήριο ἦτο
ἐν χρήσει κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν τοῦ ἀνακτόρου, τὴν ΥΜ ΙΒ, ἀλλὰ δὲν
ἐβεβαιώθη εἰσέτι ὅτι δὲν εἶχεν ἤδη οἰκοδομηθῆ κατὰ τὴν πρώτην φάσιν,
πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται μᾶλλον πιθανὸν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὴν
τελευταίαν ταύτην φάσιν ἀνάγεται τὸ ἀμέσως ἔξω τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως
καὶ μετὰ ταύτης καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιστηρίζοντος τὸ ἀνώτερον ἰσόπεδον
τοίχου ἀνακαλυφθὲν καὶ ἐν μέρει ἐρευνηθὲν οἴκημα.

ΤΟ ΕΞΩ ΤΟΥ ΙΣΧΥΡΟΥ
ΚΤΗΡΙΟΥ ΟΙΚΗΜΑ.

Ἀμέσως ἔξω καὶ ἀνατολικῶς τῆς μακρᾶς κρηπίδος τῆς
ἐξωτερικῆς κλίμακος, ἣτις ἔφερε πρὸς τὴν δευτέραν
εἴσοδον τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου», ὑπῆρχε στρωτὶς λίθων
καὶ μικρῶν χαλίκων, ἐκκληφθεῖσα κατ' ἀρχὰς ὡς πλακόστρωτος στενωπός,
εἶτα δὲ ὡς δευτέρα ἐξωτερικὴ κρηπίς, δοθέντος ὅτι ἐπέκεινα ταύτης ὑπῆρχεν
ἐπίχωσις χώματος καὶ καταπεσόντων λίθων, τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον
μέρος εἶχε κατακρημνισθῆ ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου πρὸς Βορρᾶν ἀντερειαμα-
τικοῦ τοίχου. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐφαίνετο ὡς νὰ ἀπετελέσθη ἐξ ὑψηλοῦ
προπετάσματος λίθων, ἔχοντος πρὸ αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸ μῆκος του χαμηλο-
τέραν κρηπίδα, πρὸ τῆς ὁποίας, εἰς ὠρισμένην ἔκτασιν, διεκρίνετο ἄλλη
ἔτι χαμηλότερα κρηπίς. Παρέιχετο οὕτω ἡ ἐντύπωσις τριπλοῦ τοίχου, κατα-
σκευασθέντος ἐπίτηδες διὰ τὴν ἀσφαλεστέραν στηρίξιν τῶν ὑψηλῶν ἀνα-
χωμάτων. Παρὰ ταῦτα τμήματα τούτου εἶχον καταρρεῦσαι καὶ οἱ λίθοι εἶχον
καταπλημμυρῆσαι τὸν πρὸ αὐτοῦ χώρον. Ἀπεδείχθη τελικῶς ὅτι εἰς τὸν χώ-
ρον τοῦτον εἶχε προσαρμολογηθῆ κτήριο (σχέδ. παρενθ. πίν. Α καὶ πίν. 151β),
τοῦ ὁποίου ἤδη διεκρίνοντο δύο δωμάτια, τὸ βορειότερον τῶν ὁποίων εἶχε
βόρειον τοῖχον τὸν ὡς κρηπίδα τοῦ ἀντερειαματικοῦ θεωρηθέντα· πρὸς
τὸν τοῖχον τοῦτον διεχωρίζετο, καταλαμβάνον τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ὅλου
μήκους τοῦ δωματίου, ὀρθογώνιον περίφραγμα, ὃ παρὰ ἄλληλος τοίχος τοῦ
ὁποίου εἶχεν ἐκκληφθῆ ὡς χαμηλότερα κρηπίς. Τὸ δωμάτιον τοῦτο εἶχε θύραν
κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, ἣτις πιθανῶς ἦγε πρὸς διάβασιν, καταλή-
γουσαν εἰς κλιμακίδα, ἣτις ἀνήρχετο εἰς τὸ ὑπερκείμενον ἰσόπεδον διὰ μέσου
τοῦ ἀντερειαματικοῦ τοίχου. Διακρίνονται κατ'ὀφλιν, τὸ ὁποῖον φέρει πρὸς
πλάκα, ἣτις ἴσως εἶναι μία τῶν βαθμίδων τῆς ἀνόδου, καὶ τμήματα πλα-
κοειδῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι ἴσως ἀπετέλουν ποτὲ τὰς βαθμίδας τῆς ἀνόδου.
Ἡ δίοδος αὕτη ἔπαθεν ἰσχυρῶς καὶ ἐφράχθη ὑπὸ τῶν πολλῶν καταπεσόν-
των λίθων καὶ ἡ ἔρευνα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν

κατεύθυνσιν ταύτην. Ἐπίσης δὲν ἡρευνήθη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιφράγματος τοῦ ἐσωτέρου δωματίου. Πολλοὶ μεγάλοι λίθοι κατέπεσαν ἐκ τούτου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δωματίου, ὡς ἐπίσης ἐκ τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου πρὸς τὸ ἐξώτερον δωματίον. Τὸ περίφραγμα κατεσκευάσθη ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἐκ πατητοῦ χώματος δαπέδου, ἀφοῦ δὲν ἔχει θεμέλιον. Ἡ στενὴ πλακόστρωτος λωρὶς μεταξὺ τῆς μακρᾶς κρηπίδος τῆς ἐξωτερικῆς κλίμακος τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» καὶ τῶν δωματίων τοῦ πρὸ αὐτῆς κτηρίου ἢ ἀποτελεῖ κεκαλυμμένον διὰ πλακῶν ὄχετον ἢ ἐστρωμένον ρεῖθρον, κατερχόμενον ἐκ τοῦ ἄνω ἰσοπέδου, ἢ στενὴν ἀδιέξοδον ἀτραπὸν. Τὸ πρῶτον φαίνεται πολὺ πιθανώτερον, διότι ἐντὸς τοῦ ἐσωτέρου δωματίου καὶ κατὰ μῆκος τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς ἀνευρέθη βαθὺς ὄχετός, σχηματισθεὶς δι' ἰσχυροῦ θεμελίου τοίχου, ὀλίγον λοξῶς βαίνοντος. Ἴσως προέκτασις τοῦ κυρίου κλάδου εἶναι ὁ ὄχετός ὁ ἀνακαλυφθεὶς εἰς τὴν ἀράοδον καὶ συνεχιζόμενος ὡς ρεῖθρον τῆς ἐκ τοῦ λιμένος ὁδοῦ.

Τὸ ἐσώτερον δωματίον ἀνευρέθη ἐντελῶς πληρὴς τμημάτων ἀγγείων ἢ μικρῶν σκευῶν, διατηρουμένων εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν, καὶ μεγάλων σωρῶν ὀστράκων. Ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἦτο ὅτι ἐπρόκειτο περὶ στρώματος δαπέδου καὶ ὅτι διατάραξις ἐπῆλθε μόνον ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ χώρου κατακρημνισθέντων μεγάλων λίθων. Μετὰ τὴν λεπτομερῆ ἀποκάλυψιν ὅμως τοῦ συνόλου τοῦ στρώματος ἐβεβαιώθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ πληρώματος πολὺ ἀναλόγου ἐκείνου τῶν δωματίων Α καὶ Β τοῦ ΒΔ. τομέως, ἀνήκοντος εἰς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἀνακτόρου. Καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν τὰ ὀστρακα ἀπερρίφθησαν ἐπίτηδες, ἵνα πληρωθῇ ὁ χώρος καὶ σχηματισθῇ δάπεδον εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον. Πλὴν ὀλίγων, μικρῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀγγείων καὶ ἄλλων σκευῶν τὰ ὅποια ἀνευρέθησαν ἀκέραια ἢ ὀλίγον ἐλλιπῆ, τὰ ὑπόλοιπα ἦσαν τμήματα μόνον σκευῶν ἢ καὶ ἀπλῶς μεγάλα ἢ μικρὰ ὀστρακα. Εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐπίχωσιν περισυνελέγησαν λύχνος μονόμυξος τύπου τῆς παλαιότερας νεοανακτορικῆς περιόδου μὲ ἀνλακώσεις κύκλω καὶ τοξοειδῇ λαβήν, δισκοειδὲς ἀμφίκυρτον ὑφαντικὸν βάρος καὶ τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου. Εἰς τὸ στρώμα τῆς πληρώσεως τὸν χώρον κεραμεικῆς ἀνευρέθησαν τμήματα πηλίνου ἀγωγοῦ τομῆς ἀνεστραμμένου Π, μῆλον ἐγχειριδίου μυκητοειδοῦς σχήματος ἐξ ὕλης ὀστρέου, μὲ ὅπας στερεώσεως φραχθεῖσας διὰ λευκαζούσης ὕλης, δισκίον ἐξ ὀστρέου μὲ τρία τμήματα, πολλὰ ὑφαντικά βάρη παραλληλεπίπεδου — ἐν μὲ ἀβακωτὸν κόσμημα —, κυβικοῦ καὶ κολούρου πυραμιδικοῦ σχήματος, καὶ ὀλίγα τεμάχια λιθίνων ἀγγείων καὶ ἐνὸς πώματος μὲ κόμβον ὡς λαβήν. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων περισυλλεγόντων τμημάτων σκευῶν ἦσαν τριποδικὰ πύραυνα καὶ πόδες ἄλλων, τμήματα ἀμφορέων μὲ ἐλλιπτικὸν στόμιον, βαθέα τινὰ κύπελλα, πυθμὴν μεγάλου ἀγγείου μὲ ἐξέχουσιν κύκλω βάσιν, ἄνω τμήμα εὐμεγέθους ἀγγείου μὲ

περιχέλωμα, ἡμίτομον πρόχου ἐκ τεφροῦ πηλοῦ, τμήματα πίθου, τεμάχια χυτῶν, λοπάδια καὶ κύπελλα. Τὰ ἀγγεῖα ἦσαν μᾶλλον κοινῶν τύπων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδιακόσμητα, προφανῶς ὅμως ἀνήκουν εἰς τὴν MM IIIB - YM IA περίοδον. Τὸ στῶμα τῆς κεραμεικῆς δὲν ἦτο πολὺ παχύ, ἀλλ' ἦτο ἀνίσου πάχους εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ δωματίου. Πολὺ ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ ὀστράκα εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα αὐτοῦ. Ὅπωςδήποτε τὸ πάχος δὲν ὑπερέβαινε τὰ 0.30 μ. Ὑπὸ τοῦτο ὑπῆρχε βαθεῖα ἐπίχωση χώματος ἄνευ ὀστράκων, ἀλλ' αὕτη δὲν ἠρευνήθη εἰσέτι, οὐδ' ἀνεξετήθη δάπεδον, ἴσως βαθύτερον κείμενον.

Τοῦ ἐξωτερικοῦ δωματίου, εὗρισκομένου εἰς χαμηλότεραν στάθμην κατὰ τὴν κατερχομένην κλιτὺν τοῦ ὑψώματος, ἠρευνήθη μόνον τὸ πρὸς τὸ διαχώρισμα ἀνώτερον μέρος τῆς ἐπιχώσεως, ὅπου δὲν ὑπῆρχε ἀντίστοιχον στῶμα ὀστράκων. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἀποκλείει νὰ εὗρίσκεται τοῦτο βαθύτερον. Τὸ οἰκοδόμημα ἐκτείνεται πιθανῶς πρὸς Νότον καὶ ἴσως εἰς τοῦτο ἀνήκει τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν κτήριο, τοῦ ὁποίου ἀνεφάνη ἡ πρόσοψις. Εἶναι ἐπίσης πολὺ πιθανὸν ὅτι ἐκτείνεται ἀνατολικώτερον, ἔνθα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους διακρίνονται λείψανα τοίχων. Τὴν ἑκτασιν τοῦ οἰκήματος θὰ βεβαιώσῃ μόνον ἡ μελλοντικὴ ἔρευνα.

ΚΤΗΡΙΑΚΟΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΝΩ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ ΜΑΓΕΙΡΕΙΟΥ.

Εἰς τὸ χαμηλότερον ἰσόπεδον τῆς κλιτύος τοῦ λόφου, τὸ ἀμέσως ὑπερκείμενον τῆς περιοχῆς τοῦ μαγειρείου καὶ τῶν βοηθητικῶν αὐτοῦ διαμερισμάτων — τῶν δωματίων XXXII καὶ I - LIV — ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει οἰκοδομικὸν συγκρότημα ἀποτελούμενον ἀπὸ μικρὰ ἢ μεγάλα διαμερίσματα (σχέδ. παρενθ. πίν. Α καὶ πίν. 156β καὶ 157α καὶ β). Ὁ τομεὺς οὗτος θὰ ἔδει νὰ ἀποτελῇ μέρος τοῦ ἀνακτόρου, ἀφοῦ συνδέεται μετὰ τῶν ὑποκειμένων διαμερισμάτων διὰ τῆς ἀνερχομένης διὰ κλιμακωτῶν ἐπιπέδων διαβάσεως Α, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶχεν ἀνακαλυφθῆ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ μαγειρείου κατὰ τὴν πρώτην ἀποκάλυψίν του. Ὅμως ἡ ἀποκαλυφθεῖσα κεραμεικὴ εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἐν μέρει ἀνήκει εἰς παλαιοανακτορικοὺς χρόνους καὶ ἐν μέρει, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος, εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν φάσιν, MM IIIB - YM IA, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ ὁ συνεχόμενος ΒΔ. τομεὺς, ὁ ὑπερκείμενος τῆς βορείας πλακοστρώτου μικρᾶς αὐλῆς. Πράγματι πολλαὶ ἐνδείξεις πείθουν ὅτι τὰ πρῶτα κτήρια τοῦ συγκροτήματος εἶχον ἤδη κατασκευασθῆ εἰς τὸ τέλος τῆς παλαιοανακτορικῆς περιόδου. Ταῦτα συνεχίζοντο εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον εἰς τὸν χώρον τὸν ὅποιον κατέλαβον βραδύτερον τὰ διαμερίσματα τοῦ μαγειρείου, διότι εἶναι ἐμφανὲς ἡ ἀποκοπὴ τῶν προσθίων κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀντερείσματικοῦ τοίχου, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν ΒΑ. τοῖχον τοῦ μαγειρείου. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην

διαρρύθμισιν ἐγένετο, ὥς φαίνεται, ἀναπροσαρμογὴ τοῦ ὑπολοίπου τοῦ τομέως καὶ εἰς ταύτην προσετέθησαν οἱ ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων τοῖχοι. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀντρεισματικοῦ διεμορφώθη ἀμφιπρόσωπον μὲ πελεκητοὺς πωρολίθους, τῶν ὁποίων ἐσώθησαν τινες κατὰ χώραν. Εἰς τοῦτων φέρει χαρακτὸν τὸ σύμβολον τοῦ διπλοῦ πελέκεως. Ἴσως ὁμως ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἀντρεισματικοῦ τοίχου δι' ἐπικατασκευασθέντος τμήματος ἐκ πωρολίθων ἀνήκει εἰς τὴν τελικὴν φάσιν τοῦ ἀνακτόρου. Τοῦτο θὰ ἐσημαίνεν ὅτι ὁ χώρος δὲν ἔπαινε νὰ χρησιμοποιῆται καὶ κατὰ τὴν τελικὴν ταύτην φάσιν, καίτοι τὰ διαμερίσματα εἶχον ἤδη ἐπιχωσθῇ. Ἄν τότε κατεσκευάσθησαν νέα διαμερίσματα, ταῦτα θὰ εὕρισκοντο εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον θὰ διατεράχθη ἐκ τῆς καλλιεργείας. Δὲν ἀποκλείεται ὁμως τὰ ἄνω ἐπίπεδα νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν φύτευσιν κήπων καὶ τὴν διαμόρφωσιν ὑπαίθρων χώρων.

Τὰ διαμερίσματα τοῦ συγκροτήματος διετάχθησαν κατὰ τὴν ἀνερχομένην κλιτὸν εἰς δύο διαδοχικὰ ἐπίπεδα, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπεκαλύφθησαν μόνον τὰ τοῦ χαμηλοτέρου, τοῦ ἀμέσως ὑπερκειμένου τῶν διαμερισμάτων τοῦ μαγειρείου. Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καλυπτούσης βαθείας ἐπιχώσεως παρετηρήθη εἰς τι σημεῖον, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν βορείαν γωνίαν τοῦ κατόπιν ἀποκαλυφθέντος γωνιακοῦ διαμερίσματος γ, κυκλικὴ διάτρησις προχωροῦσα εἰς βάθος· ὁ χώρος εἶχε πληρωθῇ διὰ χαλαρᾶς στρώσεως μικρῶν λευκαζόντων βολαρίων. Ἴσως εἶχε διανοιγῇ βόθρος ἢ ἐγένετο προσπάθεια ἀνορύξεως φρέατος, διότι φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανον, ὅτι ἡ διάτρησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Hogarth πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως ἐρειπίων. Τὸ κάτω στρώμα τῆς ἐπιχώσεως ἐνεφάνιζεν ἄφθονα λείψανα καύσεως καὶ κεκαυμένα ξύλα. Παρατηρήθη ὅτι ὁ βράχος ἀνέρχεται πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ ἐπιπολάζει εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἀνασκαφέντων διαμερισμάτων, μάλιστα κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα. Πολλοὶ μεγάλοι λίθοι κατέπεσαν ἐκ τῶν τοίχων τῶν διαμερισμάτων καὶ ἐπλήρωσαν τοὺς ἐνδιαμέσους χώρους. Ἐκ τοῦ μαγειρείου ἀπεκαλύφθη διάβασις μεταξὺ εὐθέων παραλλήλων τοίχων, τῶν ὁποίων ὁ ΒΔ. ἦτο παχύτερος, συνεχίζετο κατ' εὐθεῖαν μέχρι ἐνὸς κλείοντος τοίχου, ὅστις ἐπεκτεινόμενος πρὸς τὰ ΒΔ. ἀποτελεῖ τὸ ὄριον τῶν συνεχομένων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην δωματίων. Πρὸς τὸ τέρμα ἀνεφάνησαν πλακοειδεῖς λίθοι ἀποτελοῦντες ἀναβαθμούς, ἀλλὰ δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ἡ ὅλη ἀνάβασις εἶχε τοιοῦτους ἀναβαθμούς ἢ ἂν ἡ ἀνάβασις ἐγένετο διὰ ξυλίνης κλίμακος ἢ κεκλιμένων ἐπιπέδων, τὰ ὁποῖα ἐξηφανίσθησαν χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἵχνη.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον ἐκ τοῦ διαμερίσματος τοῦ μαγειρείου ὑπῆρχεν ἐπὶ δεξιὰ θύρα, ἣτις ἔφερεν εἰς εὐρὺ ὀρθογώνιον διαμέρισμα (πίν. 157α), τὸ ἐπίπεδον τοῦ διαπέδου τοῦ ὁποίου ἀντεστοίχει πρὸς τὸ τῶν ἀμέσως ἄνω τοῦ μαγειρείου διαμερισμάτων. Ὁ ΒΑ. τοίχος ἀντιστηρίζει τὸν πρὸς τὰ ΒΑ.

ἀνερχόμενον βράχον. Τὸ πρὸς ΝΑ. ὄριόν του φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς κιονωτῆς στοᾶς τῆς κεντρικῆς αὐλῆς ἀνερχομένη διάβασις. Εἰς μέρος τοῦ δαπέδου, ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον, πρὸς τὸν ΒΑ. τοῖχον τοῦ πλινθίνου δωματίου L, ὑπάρχει στρώσις ἐκ πηλίνων πλακιδίων ὅχι πάντων ὀρθογωνίων, δι' ὃ τὸ ἐστρωμένον τμήμα εἶναι τραπεζοειδοῦς σχήματος. Δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου ἦτο διὰ τοιούτων πλακιδίων ἐστρωμένον. Ἴσως ὑπῆρχε δίοδος πρὸς τὰ διαμερίσματα ἢ ὑπαίθρους χώρους τοῦ ἀνωτέρου ἐπιπέδου διὰ θύρας κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ὁ βράχος ἀπεγυμνώθη, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσῃ τις τὴν μορφήν τῶν πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐκτεινόμενων διαμερισμάτων ἢ ὑπαίθρων χώρων. Ἀλλ' ἡ ἔρευνα δὲν ἐπροχώρησε περαιτέρω. Ἐπὶ τοῦ ΝΔ. τοίχου τῆς διαβάσεως λ, ΝΑ. τοῦ δωματίου θ, ἐπικάθηται πλινθινὸν διαχώρισμα, τὸ ὁποῖον μὲ ἄλλο κτιστὸν ὀλίγον ἀνατολικώτερον, τοῦ ὁποῖου οἱ λίθοι καθίζησαν εἰς σειράν, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἐστηρίχθησαν ἐπὶ θεμελίου, ἀπετέλουν εἶδος κόγχης. Αὕτη δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπῆρχεν ὅταν ἡ διάβασις ἦτο ἐν χρήσει, ἐκτὸς ἂν ἀπετέλουν ταῦτα στοιχεῖα τοῦ ἄνω ὁρόφου. Ἴσως ἀνήκει εἰς τὴν τελικὴν φάσιν τοῦ ἀνακτόρου. Δυστυχῶς οὐδὲν ἀνευρέθη ἐντὸς τῆς κόγχης, ὥστε νὰ βεβαιοῦται ἡ ὑπόθεσις. Δὲν εἶναι ἐμφανὲς πῶς ἐγίνοντο διὰ τῆς ἀνόδου λ προσιτὰ τὰ διαμερίσματα τοῦ τομέως. Τὰ δύο πρὸς τὰ ΒΔ. πλευρίζοντα θ καὶ ι ἴσως ἦσαν ἀπλᾶ θεμέλια διαμερίσματα, διότι δὲν ἀνευρέθη εἴσοδος εἰς ταῦτα ἐκτὸς ἂν αὕτη ἦτο στενὸν ἄνοιγμα πρὸς τὸν ἀντερεισματικὸν τοῖχον, εἰς τὸ ὁποῖον παραστὰς ἦτο ὁ πρὸ ἐτῶν ἀναφανείς ὄρθιος λίθος. Ἐπικοινωνοῦν πρὸς ἄλληλα διὰ θύρας, ἡ ὁποία ἀνευρέθη τετοιχισμένη. Ἐντὸς τοῦ θ εἶχε καταπέσει πρὸς τὸν ΒΔ. τοῖχον μέγας πελεκητὸς πωρόλιθος, παρὰ τὸν ὁποῖον ἀνεφάνη μέσον μεγέθους ἀγγεῖον ἀνάστροφον, σωζόμενον μόνον κατὰ τὸ κάτω μέρος. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου σώζονται πλάκες τινές. Γενικῶς ὅμως δὲν ἐκαθαρίσθησαν πλήρως τὰ δωματία τοῦ κτηριακοῦ τούτου συγκροτήματος, ὥστε νὰ ἀναφανοῦν τὰ δάπεδα καὶ τὰ τυχὸν ἐπὶ τούτων ὑπάρχοντα ἀντικείμενα. Οἱ παχεῖς τοῖχοι τῶν δωματίων ι καὶ θ ἀπετελέσθησαν κυρίως ἐκ πελεκητῶν πωρόλιθων, τῶν ὁποίων εἰς ἔφερε δύο σημεῖα. Τούτων τὸ πρῶτον εἶναι μᾶλλον διπλοῦς πέλεκυς μὲ στειλὸν καὶ τὸ δεύτερον ὀβελός. Πελεκητοὶ ὅμως πωρόλιθοι ἐκτίσθησαν καὶ εἰς ἄλλους τῶν τοίχων τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος, ἴσως κατὰ τὴν γενομένην ἐπισκευὴν τῆς προτελευταίας φάσεως.

Τὸ εὐρυχωρότερον διαμερίσμα τοῦ τομέως εἶναι τὸ δωματίον ε, ἔχον εἴσοδον ἀπὸ ΒΑ. Εἶναι ὀρθογώνιον προεκτεινόμενον εἰς ὀρθογωνίαν ἔσοχὴν πρὸς τὸ ΝΔ. τμήμα τῆς ΒΔ. πλευρᾶς. Τετραγωνικὸς πεσσὸς κατὰ τὸ μέσον τῆς πρὸς τὸν μυχὸν προσβάσεως διηυκόλυνε τὴν ζευξίν τοῦ εὐρέος ἀνοίγματος (πίν. 157β). Ὁ πεσσὸς οὗτος ἐστηρίζετο διὰ μικρῶν λίθων. Ὁ ΝΔ. τοί-

χος τῶν δωματίων **ε** καὶ **θ**, βαίνων ἐπὶ τοῦ ἀντερεισματικοῦ ΒΑ. τοίχου τοῦ μαγειρείου, ἦτο μικροτέρου πάχους παρὰ εἰς τὴν πρὸς τὰ ΒΔ. προέκτασίν του, τὴν κλείουσαν τὰ μικρὰ δωμάτια **α** καὶ **γ**. Τὸ στενεπύμηκες δωμάτιον **ζ**, πρὸς ΒΑ. τῆς ἐσοχῆς τοῦ **ε**, ἦτο θεμέλιον δωματίον, ὥσως πληρωθὲν δι' ἐπιχώσεως ἐκ λίθων. Εἰς τὸ βάθος ἀνεφάνη παλαιότερος τοίχος κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ ΒΑ. τοίχου τῶν στενῶν δωματίων **β** καὶ **γ** ἀλλ' ἄνευ θεμελίου. Πολὺ πιθανὸν ὁ τοίχος οὗτος ἦτο ὑπόλειμμα τῶν ἀρχικῶν παλαιοανακτορικῶν κτηρίων, διότι εἰς ἅπαντα τὰ μικρὰ δωμάτια **α**, **β**, **γ** καὶ **ζ** εἰς τὸ κατώτερον στρῶμα ἀνευρέθησαν παλαιοανακτορικά ὄστρακα. Τὸ διαμερίσμα **γ** κάμπτεται γωνιακῶς περὶ συμπαγῆ, προέχουσαν ἐντὸς τοῦ χώρου, γωνίαν καὶ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀπετέλει κλωβὸν ξυλίνης κλίμακος, ἀφοῦ ὁ βράχος ἀνέρχεται ἐπικλινῶς πρὸς τὰ ΒΑ. Τοῦτο ὅμως θὰ ἀπέκλειε νὰ ἦτο ἡ εἴσοδος εἰς τὸν ΒΑ. τοῖχον, ἔνθα ἀνεζητήθη αὕτη χωρὶς θετικὸν ἀποτέλεσμα. Τὰ ὑπόλοιπα δύο πολὺ μικρὰ δωμάτια **α** καὶ **β** δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν εἴσοδον καὶ θὰ ἦσαν ἀπλᾶ θεμέλια διαμερίσματα. Τὸ **α** ἀπεκόπη ἐν μέρει πρὸς τὴν ΝΔ. πλευρὰν κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀντερεισματικοῦ τοίχου. Ἐπὶ πωρολίθον τῆς ἑσῶ πλευρᾶς τοῦ κατασκευασθέντος τοίχου ἐχαράχθη τὸ σύμβολον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τοῦ διπλοῦ πελέκεως. Ἡ ΒΔ. πλευρὰ τῶν δωματίων εἶναι ὁ λίαν ἰσχυρὸς τοίχος, ὁ περιορίζων πρὸς τὰ ΝΑ. τὴν μικρὰν βορείαν πλακόστρωτον αὐλήν. Ἐπὶ τούτου ἐστηρίχθη ἄλλος παχὺς τοίχος, ὀλίγον λοξῶς βαίνων σχετικῶς πρὸς τὸν προηγούμενον. Ἐφ' ἐνὸς τῶν λίθων του μὲ ἐπίπεδον ἄνω ἐπιφάνειαν ἀνευρέθη λίθος μὲ τορμίσκον διὰ τὴν στερέωσιν στρόφιγγος θύρας ἢ παραθύρου· ἀλλὰ φαίνεται ἀπίθανος ἡ ὑπαρξὶς τοιοῦτου ἀνοίγματος εἰς τὸν ΒΔ. τοῖχον τοῦ θεμελίου, λίαν στενοχώρου, δωματίου **β**.

Πρὸς διευκρίνησιν τῶν διαμερισμάτων καὶ τῆς ἀκριβεστεράς χρονολογίας τοῦ οἰκοδομικοῦ τούτου συγκροτήματος θὰ ἀπαιτηθῇ πρόσθετος ἔρευνα, μάλιστα τῶν στρωμάτων δαπέδου. Πλὴν τῶν ἀφθόνων ὀστράκων τὰ ὅποια περισυνελέγησαν καὶ τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν δύο διαδοχικὰς περιόδους, τὴν παλαιοανακτορικὴν καὶ τὴν τῆς πρώτης φάσεως τοῦ ἀνακτόρου, ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ, περισυνελέγησαν μικρὰ τινα ἀντικείμενα: μικροὶ πυρῆνες ἢ λεπίδες ὀψιανοῦ, πρισματικά ρινίσματα στεατίτου, ὅμοια πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ ἀνακαλυφθέντα, τρίπλευρον ἀτρακτοειδὲς τεμάχιον στεατίτου, ἡμισὺ ἐπιπεδοκύρτου σφονδυλίου ἐκ στεατίτου μὲ χαραγὰς, λεπτὸν ὀστεῖνον ἐργαλεῖον εἰς δύο τεμάχια, μικρὸν κυβικὸν ὑφαντικὸν βάρος μὲ τρεῖς κοκκίδας εἰς σειρὰν, ἀποδοθείσας διὰ σκοτεινοῦ χρώματος, καὶ μὲ μικρὸν βάθυσμα μορφῆς ταλάντου, ἀμφίκυρτα δισκοειδῆ ὑφαντικά βάρη, τεμάχια μελανοῦ λιθίνου ἀγγείου, ψῆφος σαρδώνυχος ἀτρακτοειδοῦς σχήματος κ. ἄ. Μεταξὺ τῶν παλαιοανακτορικῶν τμημάτων ἀγγείων διεκρίνοντό τινα χαρακτηριστικῶς

τύπου, ὡς ὑψηλοῦ ἁώτου κυπέλλου tumbler καὶ ἀπλῶν κυπέλλων μὲ λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ διακόσμησιν. Ἐν τμῆμα παρειᾶς πίθου, μὲ πυκνὴν ἐμπέστον σχοινίνην διακόσμησιν ἢ ταινιῶν μὲ δικτυωτὴν ἢ ἰχθυακάνθης χαρακτηριστὴν καὶ μὲ σειρὰν βοθρίων, φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον.

ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΒΟΡΕΙΟ-
ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΩΣ.

Τοῦ ἀμέσως συνεχομένου Βορειοδυτικοῦ τομέως (σχέδ. παρ. πίν. Α καὶ πίν. 158α καὶ β) ἡ ἐξερεύνησις εἶχε προχωρήσει εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν κατὰ τὴν προηγουμένην ἀνασκαφικὴν περίοδον. Ἔδει ὅμως νῦν νὰ συμπληρωθῇ καὶ νὰ διαλευκανθοῦν ὠρισμένα σημεῖα. Εἶχεν ἤδη βεβαιωθῇ ὅτι ἀνήκεν εἰς τὴν πρώτην ἀνακτορικὴν φάσιν, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζε κεραμεικὴ ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ. Τὰ βαθύτερα στρώματα τῶν προσθίων δωματίων Α καὶ Β εἶχον ἀποδώσει κεραμεικὴν εἴτε παλαιοανακτορικὴν εἴτε τῆς ἀρχῆς τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου. Νῦν ὅμως κατέστη ἐφικτὴ ἡ παρακολούθησις τῶν μεταβολῶν, αἵτινες ἐγένοντο εἰς τὸν τομέα τοῦτον, πέραν τῶν διαπιστωθεισῶν κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἐξερεύνησιν (βλ. ΠΑΕ 1967, 180 ἐξ.). Πέρα πάσης ἀμφιβολίας ἐβεβαιώθη, ὅτι τὸ κτηριακὸν τοῦτο συγκρότημα εἶχε πλήρως ἐπιχωσθῇ κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν καὶ ἡ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς δυτικῆς αὐλῆς πρόσβασις τοῦ διὰ κλιμακίδος ἀπεκλείσθη, κατασκευασθέντος τοῦ γωνιακοῦ ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων τοίχου. Τοῦ τελευταίου τούτου παρηκολουθήθη νῦν ἡ περαιτέρω πρὸς τὰ ΒΔ. προέκτασις, διασφoζομένη ὡς πρὸς τὴν κρηπίδα, χωρὶς νὰ ἀνακαλυφθῇ εἰσέτι τὸ τέρμα του. Ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλοι καταπεσόντες πρὸς τὰς δύο πλευρὰς πελεκητοὶ λίθοι, οἵτινες ἐκαθαρίσθησαν εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καταπέσει καὶ ἐφωτογραφήθησαν πρὶν ἢ μετατοπισθοῦν πρὸς συνέχισιν τῆς ἐρεῦνης. Τινὲς τούτων ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὴν θέσιν των· ἄλλοι ὅμως προχέειρος συνεσωρεύθησαν ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἵνα καταστῇ δυνατὴ βραδύτερον ἢ δι' αὐτῶν ἀνακατασκευὴ τοῦ φράγματος. Οἱ πρὸς τὰ ἔσω καταπεσόντες λίθοι ἐπεκάθισαν ἐπὶ ἀρκούντως βαθείας ἐπιχώσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι ὁ τοῖχος κατεσκευάσθη ὅταν ἤδη εἶχεν ἐν μέρει πραγματοποιηθῇ ἡ ἐπίχωσις τῆς προσβάσεως εἰς τὸν τομέα. Πολὺ πιθανὸν τὸ ἄνω μέρος τοῦ τοίχου τούτου κατεσκευάσθη ἀμφιπρόσωπον, ὡς ἐξάγεται ἐξ ὠρισμένων πελεκητῶν λίθων, παραμεινάντων εἰς τὴν θέσιν των. Συνέβη δηλαδὴ τὸ αὐτὸ μὲ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀντρεισματικοῦ τοίχου τοῦ μαγειρείου καὶ εἶναι πολὺ πιθανόν ὅτι ἡ οἰκοδόμησις ἀμφοτέρων ἐγένετο ταυτοχρόνως. Τρεῖς ἐκ τῶν πελεκητῶν λίθων ἐνεφάνιζον γωνιακὰς ἀναθυρώσεις καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ἴσως ἐπαναχρησιμοποίησιν ὑλικοῦ. Τὰ ὄστρακα τῆς ἐπιχώσεως ἦσαν τῆς μεταβατικῆς περιόδου, εἰς τὰς δύο τεχντροπίας τοῦ σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ καὶ ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ.

Νῦν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ μὲ ἐπιμέλειαν ἡ κλιμακίς, τὰ ἀντιστηρίζοντα θωράκιά της καὶ οἱ ἐκατέρωθεν διαμορφούμενοι συμμετρικῶς χώροι μὲ τὰ ὑψηλὰ κατὰ τὸ βάθος πόδια. Τῶν χώρων τούτων εἶχεν ἀναφανῇ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ὁ ἐπὶ δεξιὰ, ὁ Θ, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐν μέρει καθαρισθῇ τὸ ὑψηλὸν πόδιον ἢ θρανίον μὲ τὰς ἐπενδυνούσας τὰ περιβάλλοντα τοιχώματα τῆς σχηματιζομένης κόγχης πλάκας. Εἶχεν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ κλιμακίς εἶχε κατὰ μέγα μέρος καταστραφῇ καὶ ὅτι ἐλάχισται βαθμίδες εἶχον παραμείνει εἰς τὴν θέσιν των, ἐνῶ ἄλλαι εἶχον ἐκφύγει ταύτης ἢ εἶχον ὅλως ἐξαφανισθῇ. Νῦν ὅμως, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπικρεμαμένων ὄγκων χώματος καὶ λίθων, ἀνεφάνη ἡ κλιμακίς εἰς ὁλόκληρον αὐτῆς τὸ μήκος καὶ πλάτος, σχετικῶς καλῶς διατηρημένη (πίν. 159α). Συνολικῶς ἀνεφάνησαν ὁκτὼ βαθμίδες, τῶν ὁποίων αἱ δύο ἀνώτεραι καθίζησαν ἐπὶ τόπου, οὕτως ὥστε νὰ παρέχεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὑπῆρχε πλακόστρωτον ἰσόπεδον (κεφαλόσκαλο), μετὰ τὸ ὁποῖον ἡ κλιμακίς ἐστρέφετο πρὸς τὰ ΒΔ. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ κατώφλιον τῆς εἰσόδου εἰς τὸ δωμάτιον Ζ ἦτο πρὸς τὰ ΒΔ. Διηυκρινήθη ὅτι ἡ κλιμακίς ἔβαινε κατ' ἐνθεῖαν καὶ κατέληγεν εἰς κατώφλιον, τοῦ ὁποίου ἐσώθη μόνον τὸ ἐκ πλακιδίων ὑπόβαθρον. Πέντε βαθμίδες διατηροῦνται εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν, καίτοι καθίζησαν ὀλίγον πρὸς τὴν ΝΑ. πλευράν. Τῆς ὀγδόης, κατωτάτης, διεσώθη μόνον τὸ ὑπόβαθρον. Ἄν ἡ πρὸ ταύτης στρῶσις εἶναι ἡ ἀρχική, τότε ἡ κλιμακίς δὲν θὰ εἶχε περισσοτέρας βαθμίδας. Πᾶσαι αἱ βαθμίδες ἀντεστηρίχθησαν διὰ μικρῶν πλακοειδῶν λίθων. Τὸ ἐπίπεδον ἐκ τοῦ ὁποίου ἤρχιζεν ἡ κλιμακίς ἐν μέρει ἀπεκόπη καὶ διατετράχθη κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς κρηπίδος τοῦ ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων τοίχου, ὅστις ἔκλεισε τὴν πρόσβασιν. Ἡ κρηπίς αὕτη ἐξεῖχεν ὀλίγον καὶ πρὸς τὰ ἔσω καὶ πρὸς τὰ ἔξω τοῦ ἐπὶ τούτου στηριζομένου τοίχου. Ἐκατέρωθεν τῆς κλιμακίδος διεσώθησαν τὰ ἀντιστηρίζοντα θωράκια, πολὺ πιθανῶς κλιμακωτῶς διηρθρωμένα. Ἀμφότερα διεσεῖσθησαν καὶ τὸ ΝΑ. ἐχαλαρώθη καὶ ἐν μέρει ἔκλινε πρὸς τὸν πλακόστρωτον χῶρον Θ. Ἐκ τῆς βάσεως τῆς κλιμακίος ὑπῆρχε δίοδος πρὸς τοὺς ἐκατέρωθεν χώρους Θ καὶ Ι, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸν δεύτερον ἐσώθη τὸ ἐκ πλακῶν κατώφλιον, ἐνῶ ἡ πρόσοδος πρὸς τὸν πρῶτον ἐκλείσθη, ἴσως ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς, διὰ φράγματος. Τὸ πρὸ τῆς κλιμακίος ἰσόπεδον ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων καὶ φαίνεται ὅτι διετηρήθη μόνον τὸ ὑπόστρομα, ἐνῶ ἡ στρῶσις τῶν πλακῶν ἐξηφανίσθη. Τὸ δάπεδον τοῦ χώρου Θ μὲ τὸ ὑψηλὸν πόδιον εἰς τὸ βάθος εἶχεν ἐπιστρωθῇ μὲ ἐπιμέλειαν διὰ μεγάλων ἀκανονίστων πλακῶν, τῶν ὁποίων τὰ κενὰ εἶχον συμπληρωθῇ ὑπὸ μικροτέρων πλακιδίων ἢ πηλοχώματος. Ἀντίστοιχος ἦτο ἡ διάταξις εἰς τὸν ΒΔ. τῆς κλιμακίδος χῶρον· τὸ ὑψηλὸν πόδιον δὲν διετηρήθη καλῶς ὥς πρὸς τὸ ἀνώ-

τερον αὐτοῦ τμήμα καὶ ἀφοῦ δὲν διεσώθησαν οἱ περιβάλλοντες τοῖχοι, ἔνθα ἐσχηματίζετο εἶδος κόγχης, οὐδὲν ἀπέμεινεν ἐκ τῆς διὰ πλακῶν ἐπενδύσεως, ἣτις ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ἀνάλογος τῆς ἄλλης. Ὁ ΝΔ. τοῖχος τοῦ δωματίου Ζ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἡ κλιμακίς, εἶχε καταρρεύσει καὶ οἱ μεγάλοι λίθοι του εἶχον κατακλύσει τὸ πόδιον καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ χώρον. Ἐπίσης εἶχε καταπέσει μὲ τοὺς λίθους εἰς σειρὰν διασπρωθέντας πρὸς τὰ ἔξω τὸ ἄνω μέρος τοῦ θωρακίου τῆς κλιμακίδος, τοῦ ὁποῖου ὅμως τὸ κάτω τμήμα ἐσφύζετο καλῶς. Πρὸ τοῦ ποδίου, ἀπὸ βάθους ἐνὸς μέτρου ἐκ τῆς ἄνω σωζομένης ἐπιφανείας του, ὑπῆρχε συμπαγὲς λευκὸν χῶμα εἰς παχὺ στρώμα, ἴσως σχηματισθὲν διὰ τῆς ἀποπλύσεως δι' ὕδατος. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐνισχύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπὸ τὸ συμπαγὲς λευκὸν στρώμα ὑπῆρχεν ἄλλο ἐκ ποταμίων λεπτῶν χαλίκων, ἐμφαῖνον τὴν καταπλημμύρησιν τοῦ χώρου κατὰ τὴν καταστροφὴν του. Εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, πρὸς τὴν κρηπίδα τῶν πωρολίθων, τὸ στρώμα τοῦτο λεπτύνεται τόσον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη διαχωρισμὸς τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ὑπερκείμενον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνευρέθησαν εἰς τὸ βαθύτερον στρώμα τμήμα κυπέλλου καὶ μέρος εὐρείας προχύσεως καὶ χεῖλους μὲ σκοτεινὸν ἐπίχρυσμα, ἀμφότερα προφανῶς ἀνήκοντα εἰς τὸ τέλος τῆς προανακτορικῆς περιόδου, ΜΜ ΙΑ. Εἰς τὸν χώρον Ι δὲν ἀνευρέθη στρώσις πλακῶν δαπέδου.

Τὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς κλιμακίδος καὶ τῶν ἐκατέρωθεν χώρων Θ καὶ Ι ἀνευρεθέντα κατὰ τὸ πλεῖστον πήλινα σκεύη προφανῶς κατέπεσαν μὲ τοὺς ὄγκους τῶν χωμάτων καὶ λίθων κατὰ τὴν καταστροφὴν, ἀφοῦ τὰ πλεῖστα τούτων ἀνευρέθησαν ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου, τινὰ εἰς ἀνάστροφον θέσιν καὶ ἐν μέρει ἐλλιπῇ. Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀνεκαλύφθησαν ἐπὶ τῶν δαπέδων ἦσαν διατεταραγμένα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπίσης ἐλλιπῇ.

Ἐβεβαιώθη ὅτι πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐκ πωρολίθου φράσσοντος τοίχου ἡ προσπέλασις τῆς κλιμακίδος μὲ τὰ ἐκατέρωθεν θωράκια, τὰ ὑψηλὰ πόδια, σχηματίζοντα ἄνω κόγχας, καὶ τοὺς πρὸ τούτων ἐστρωμένους χώρους ἐνεφάνιζεν ἐνδιαφέρουσαν ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν μὲ διακοσμητικὸν χαρακτήρα. Διὰ τοῦτο δὲν ἀπεκλείσθη ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἐπὶ τῶν ποδίων ὑπῆρχον ἀνθοδοχεῖα μὲ διακοσμητικὰ ἄνθη. Τὰ ἀνευρεθέντα ὅμως σκεύη δὲν ἦσαν τοῦ τύπου τῶν ἀνθοδοχείων καὶ τὰ πλεῖστα ἀνευρέθησαν πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν κρηπίδα καὶ ἐπομένως δὲν εἶχον καταπέσει ἐκ τῶν ποδίων (πίν. 159β καὶ 160α). Εἰς τὸν χώρον Θ ἀνευρέθησαν δύο καταπεσόντες ἀμφορεῖς μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, ὁ εἰς ἀνάστροφος εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς νοτίας γωνίας, ὁ ἕτερος εἰς δύο ἡμίση πρὸς τὸ θωράκιον τῆς κλίμακος. Ἄλλο σταμνοειδὲς ἀγγεῖον μὲ εὐρὺ στόμιον καὶ τοξοειδεῖς λαβὰς ἦτο ἀνάστροφον παρὰ τὴν νοτίαν γωνίαν καὶ παρὰ τοῦτο ἄλλο συντετριμμένον ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἴσως καὶ τοῦτο ἀμφορεῖς. Πρὸς τὴν ΝΔ. κρηπίδα ἐπίσης ἀνευρέθη κομψός, ἀτυχῶς σαθρός,

ἀμφορίσκος μὲ διακόσμησιν συνδεομένων σπειρῶν ἢ ἐλίκων, διὰ καστανερύθρου χρώματος ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ βάθους, καὶ τμήματα μικρῶν ἄλλων ἀγγείων, ὥς κυάθων καὶ κυπέλλων. Ἐν λοπάδιον μὲ ἐπίπεδον περιχέλωμα εἶχε πέσει πρὸ τοῦ ποδίου. Πρὸς τὸ μέσον εἶχε θρυμματισθῆ, προφανῶς πεσὸν ἐξ ὕψους, διασκορπισθέντων τῶν τεμαχίων του, εὐμέγεθες ἀγγεῖον, ἴσως σταμνοειδοῦς σχήματος. Μετὰ τῶν ἀγγείων ἀνευρέθη καὶ ὕφαντικὸν βάρος τοῦ ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς τύπου. Εἰς τὸν χώρον I ἐκ μὲν τῆς ἀνωτέρας ἐπιχώσεως προῆλθε ὕφαντικὸν βάρος ἢ στάθμη εἰς σχῆμα κολούρου πυραμίδος, ἐκ τοῦ συμπαγοῦς λευκοῦ στρώματος ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, ἐκ δὲ τῆς κατωτέρας ὑπὲρ τὸ δάπεδον στρώσεως, ἰδίᾳ κατὰ τὴν βορείαν γωνίαν καὶ παρὰ τὸ θωράκιον τῆς κλίμακος καὶ τὸ πρὸς τὴν κλίμακα ἀνοιγμα, προῆλθον μικρὰ τινα πῆλινα σκεύη, ὥς δύο εὐρεῖται κύαθοι μὲ καστανέρυθρον χρῶσιν, πολλὰ κωνικὰ ἄωτα κύπελλα, τμήματα σταμνοειδοῦς σκεύους μὲ τοξοειδῇ λαβὴν, δισκοειδὲς πῶμα μὲ τοξωτὴν λαβὴν, τμήματα λεκανίδος μὲ ὀριζοντίας λαβὰς, ἀνευρεθέντα διεσκορπισμένα εἰς τὸν χώρον, δύο ὕφαντικά βάρη, ἐν τραπεζοειδοῦς καὶ ἑτερον κολούρου κωνικοῦ σχήματος, λεπτὸς ἐπιμήκης λίθος, ἴσως χρησιμοποιηθεὶς ὥς τριπτῆρ κ. ἄ. Μετὰ τῶν ἀώτων κυπέλλων, πρὸς τὴν ΝΔ. κρηπίδα, ἀνευρέθη κεφαλὴ μικροῦ πηλίνου εἰδωλίου, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀπεδόθησαν διὰ δισκίων καὶ ἡ ὁποία παραδόξως ἐμφανίζει μικρὰς κερατοειδεῖς ἀποφύσεις. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀνευρέθησαν καὶ τεμάχια κισήρεως. Τὸ σύνολον τῶν σκευῶν τῶν χώρων Θ καὶ I ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἀνακτόρου, MM IIIB-YM IA. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἀνάγονται καὶ τὰ εἰς τὴν ἐπιχώσιν τῆς κλίμακος ἀνευρεθέντα: εὐρύστομος μικρὰ πρόχους, ἄωτον κύπελλον, κυάθιον μὲ πρόχυσιν, χρησιμοποιηθὲν ὥς λυχνάριον, ὥς ἀπεδείκνυνεν ἡ κατὰ τὴν πρόχυσιν καῦσις, ἀμφικύρτον δισκοειδὲς ὕφαντικὸν βάρος, κυρτὸς ἑλλειψοειδὴς λίθος τριβείου καὶ συναφῶς πρὸς τοῦτον τριπτῆρ ὀρθογώνιος πλακοειδὴς μὲ ἐστρογγυλωμέναν γωνίαν κ. ἄ. Πρὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος περισυνελέγη καὶ ἄλλο τεμάχιον κισήρεως. Ἡ ἐμφάνισις σποραδικῶς τοῦ ὕλικου τούτου εἰς τὸ καταστροφικὸν στρώμα τοῦ τομέως ἀποτελεῖ, ἄσθενῇ ἔστω, ἔνδειξιν ὅτι καὶ ἡ πρώτη καταστροφή, ἐπελθοῦσα περὶ τὸ 1500 π. Χ., δὲν ἦτο ἄσχετος μὲ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπισυμβᾶσαν πρώτην μεγάλην ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας, καθ' ἣν κατεστράφη καὶ ἐπεχώσθη ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης μινωικὴ ἐγκατάστασις, ἡ νῦν διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ καθηγητοῦ Μαρινάτου ἀποκαλυπτομένη.

Τὸ δωμάτιον Ζ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἡ κλιμακίς, εἶχεν ἀνασκαφῇ σχεδὸν πλήρως κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον. Ἀλλὰ νῦν, ἐπεκταθείσης τῆς σκαφῆς πρὸς τὰ ΒΔ., διεσαφήθη ὁ κλείων ΒΔ. τοῖχος μὲ εἴσοδον πρὸς τὴν δυτικὴν γωνίαν, ἔχουσαν κατώφλιον ἐν μέρει διατηρούμενον· ἐπίσης

διεσαφήθη ὁ ΝΔ. τοῖχος ἢ μᾶλλον ἡ κρηπὶς του καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ εἵσοδος ἦτο κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς κλίμακος· ἡ πλάξ, ἡ νομισθεῖσα ὡς κατώφλιον, ΒΔ. τῆς εἵσόδου, ἦτο ἀπλῶς μία τῶν αποτελουσῶν τὴν κρηπίδα ταύτην. Ὁ τοῖχος ὅμως, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ δωματίου, δὲν ἦσαν ἐκ πλίνθων, ἀφοῦ τὸ ἐκ λίθων ὑλικόν των ἀνευρέθη κατεκρημνισμένον εἰς τοὺς ὑποκειμένους χώρους. Διεσαφήθη ἔτι μᾶλλον ὁ κατὰ τὴν βορείαν γωνίαν μικρὸς περίκλειστος χώρος μετ' εἵσόδου εἰς τὴν ΝΔ. πλευράν· ἴσως ἦτο σκευοφυλάκιον, ἀλλ' οὐδὲν ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθη. Φαίνεται ὅτι ἔδει νὰ κατεσκευάσθῃ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀφοῦ ὁ μικρὸς κίων τοῦ δωματίου θὰ εὐρίσκειται εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ. Μικρὰ λεπίς ὀψιανοῦ περισυνελέγη παρὰ τὴν βάσιν του. ΒΑ. τοῖχος τοῦ κτηριακοῦ συγκροτήματος τοῦ ΒΔ. τομέως ἦτο ὁ μακρὸς στιβαρὸς, λοξῶς σχετικῶς μὲ τὸν ἄξονα τοῦ ἀνακτόρου βαίνων, τοῖχος τοῦ ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν ὑπερκειμένου κτηρίου, τοῦ λόγῳ τοῦ διαφόρου προσανατολισμοῦ τοῦ ἀποκληθέντος «λοξοῦ κτηρίου», τὸ ὁποῖον καὶ ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχεν οἰκοδομηθῇ παλαιότερον τοῦ ΒΔ. συγκροτήματος, ἀφοῦ τοῦτο ἐστηρίχθη ἐπ' αὐτοῦ.

Ἡ ἔρευνα δὲν ἐπεξετάθη περαιτέρω εἰς τὰ δωμάτια Δ καὶ Ε καὶ δὲν διεσαφήθη ἐπομένως ἡ σχέσις πρὸς τὸν Νοτιοανατολικῶς κείμενον τομέα τῶν ἄνω τοῦ μαγειρείου διαμερισμάτων. Δὲν ἐβεβαιώθη ἂν ὁ ἰσχυρὸς τοῖχος, ὁ ἀποτελὼν τὸ ΒΔ. ὄριον τοῦ τελευταίου συγκροτήματος καὶ τὸ ΝΑ. ὄριον τῆς βορείας πλακοστρώτου αὐλῆς, προεξετείνετο κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἀποτελὼν ἀδιαπέραστον διαχώρισμα. Ὁ χώρος τῆς κλίμακος Η καὶ τῆς συνεχομένης βαθείας ἀποθήκης Γ εἶχεν ἤδη ἐρευνηθῇ. Εἰς τὸν τελευταῖον περισυνελέγη μόνον τὸ ἄνω μέρος ἀμφορέως μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον καὶ δακτύλιον περὶ τὸν λαιμόν, ἀσφαλῶς τμήμα ἐνὸς τῶν ἤδη ἐξαχθέντων ἀγγείων. Εἰς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κάτω στρώματος τοῦ δωματίου Α οὐδὲν πλεόν εὐρέθη πλὴν πλακοειδοῦς ποδὸς χύτρας μὲ ὀρθογωνίαν κάτω ἀπόληξιν, κοσμουμένου διὰ κατακορύφον ἐμπιέστου σχοινίου, ὡς ἐπίσης τμήματος δισκοειδοῦς ἀμφικύρτου ὑφαντικοῦ βάρους. Εἰς τὸ δωμάτιον ὅμως Β συνεχίσθη ἡ διακοπεῖσα ἔρευνα τῶν στρωμάτων μὲ τὴν κεραμεικὴν. Ἀπεκλείσθη ἡ ἐκδοχὴ ὅτι τὸ κατώτερον στρώμα, ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὴν δυτικὴν γωνίαν, ἦτο στρώμα διαπέδου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἦτο στρώμα πληρώσεως, ἀλλ' εἰς τοῦτο περισυνελέγησαν καὶ τμήματα εὐμεγέθων σκευῶν, καλύτερον διατηρουμένων. Καὶ εἰς τὸ κατώτερον τοῦτο στρώμα ὑπῆρχον τμήματα ἀγγείων τῶν συνήθων εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ σχημάτων, λοπαδίων μὲ ἐπιπεδούμενα χεῖλη, κυαθίων καὶ κυπέλλων χαρακτηριστικοῦ σχήματος, τμημάτων λεκάνης μὲ ὀριζοντίας λαβὰς κλπ. Τὸ στρώμα τοῦτο εὐκρινῶς διεχωρίζετο ἀπὸ ἄλλο ὑπερκείμενον διὰ στρώματος μικρῶν

λίθων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἀνώτερον ἢ κεραμεικὴ ὀλίγον διέφερεν, οὕτως ὥστε νὰ προκύπτῃ ὡς ἐνδεχόμενον ὅτι ἡ διάστρωσις ἐγένετο κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον. Μεταξὺ ὅμως τῶν περισυλλεγέντων τοῦ κατωτέρου στρώματος ὑπῆρχον τμήματα κυπέλλων τοῦ διωρόφου τύπου, μὲ σκοτεινὴν χρῶσιν, τύπου ὅστις δὲν ἦτο πλέον εἰς χρῆσιν κατὰ τὴν ΥΜ ΙΑ περίοδον, ὡς ἐπίσης κυάθια μὲ κυρτουμένας πλευράς, ἔνθα διακρίνονται αἱ δακτυλιοειδεῖς βαθύνσεις τῆς τορνεύσεως. Τὸ κάτω μέρος εὐρέος κυλινδρικοῦ κυπέλλου παρέχει ἐντύπωσιν παλαιοανακτορικοῦ τύπου. Ἡ διακόσμησις εἰς πολλὰ εἶναι ἀνοικτὴ ἐπὶ καστανοῦ, ἀλλὰ παραλλήλως ὑπάρχει ἡ σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ, ἐνίοτε ἐπὶ στιλβούσης ἐπιφανείας μὲ περιθεούσας ταινίας, ἐρπύζοντας βλαστούς, στολιδώσεις καθέτους λεπτὰς γραμμὰς, συνδεομένας σπείρας κλπ. Εἰς πρὸς χύτρας εἶναι πλακοειδὴς μὲ ὀρθογωνίαν κάτω ἀπόληξιν καὶ διακοσμεῖται μὲ κατακόρυφον ἐμπέστον λεπτὸν σχοινίον. Μεγάλῃ ἦτο ἡ ἀναλογία τῶν κοινῶν καὶ ὅλως ἀκοσμήτων σκευῶν. Μικρὸν κυβικὸν ὑφαντικὸν βάρος ἔχει χάραγμα εἰς σχῆμα Χ, τοῦ ὁποίου τὰ σκέλη καταλήγουσιν εἰς κοκκίδας. Μετ' αὐτῶν περισυνελέγη καὶ τμήμα λίθου μὲ μικρὰ ἐξάρματα, οἷονεὶ σταλακτιτικά. Τὸ κάτω στρώμα περιεῖχεν ὀλιγώτερα ὄστρακα κατὰ τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ δωματίου. Καὶ ἐκεῖ ἐξετείνετο ἡ διάστρωσις τῶν μικρῶν λίθων. Περισυνελέγη τμήμα φωλεοσχήμου λιθίνου ἀγγείου μὲ γωνιούμενον περίγραμμα. Ἐν καλῶς διατηρούμενον λοπάδιον συνελέγη κατὰ τὸ κέντρον τοῦ δωματίου. Τὸ στρώμα μικρῶν λίθων ἀνευρέθη καὶ κατὰ τὴν νοτίαν γωνίαν, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ πλακοειδὴς ὀρθογώνιος λίθος.

Ὁ ΝΑ. τοῖχος τῶν δωματίων Α καὶ Β, ἀντερεισματικὸς τοῦ ἰσοπέδου τῶν διαμερισμάτων τοῦ ΒΔ. συγκροτήματος, ἐκαθαρίσθη, ἀφαιρεθέντων τῶν προσθέτων λίθων προχείρου τοίχου ἀντιστηρίξεως τῶν χωμάτων, καὶ ἐβεβαιώθη οὕτω τὸ πάχος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον φθάνει τὰ 1.30 μ. Δὲν ἀνεφάνη ὁ τρόπος ἐπικοινωνίας τῶν προσθίων τούτων δωματίων, ἂν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι τὰ δάπεδα θὰ εἶχον σχηματισθῇ ὑψηλά, ἄνω τοῦ στρώματος τῶν ὀστράκων, δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι τὰ ἴχνη τῆς θύρας θὰ ἐξηφανίσθησαν μετὰ τοῦ ἄνω μέρους τῶν τοίχων. Τοῦ δωματίου Α δὲν ἀνεφάνη εἰσέτι ὁ ΝΑ. κλείων τοῖχος. Τὸ πρὸς τὴν βορείαν μικρὰν αὐλὴν ἀνοίγμα, μέσῳ τοῦ ὁποίου κατέρχεται ὁ ὀχετός, ἀσφαλῶς δὲν ἀποτελεῖ κανονικὴν προσπέλασιν. Ἴσως ἡ εἴσοδος εἰς τὰ διαμερίσματα ἐγένετο διὰ θύρας κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ Ε, ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ περαιτέρω ἐρεῦνης εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῇ. Ἐπίσης δὲν εἶναι γνωστὸν μέχρι ποίου σημείου ἐξετείνετο τὸ οἰκοδομικὸν συγκρότημα πρὸς τὰ ΒΔ., πέραν τοῦ δωματίου Ζ. Ὁ χώρος ἔχει κατακλυσθῇ ὑπὸ πολὺ μεγάλων λίθων, καταπεσόντων ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ νοτίου τοίχου τοῦ «λοξοῦ κτηρίου» καὶ τῆς ἰσχυρᾶς ΝΔ. γωνίας τούτου. Ἡ πρὸς τὰ ΒΔ. ὅμως προέκτασις τῆς κρηπί-

δος τοῦ πωρίνου τοίχου καθιστᾷ πιθανὴν τὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην προέκτασιν τοῦ ΒΔ. συγκροτήματος.

Τὸ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνασκαφικὴν περίοδον ἀνακαλυφθὲν ἰσχυρὸν «λοξὸν κτήριο», εἰς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ ὁποίου, ὡς εἶδομεν, ἐστηρίχθη τὸ ΒΔ. κτηριακὸν συγκρότημα, ἀπετέλεσεν ἓνα τῶν κυρίων στόχων ἐρεῦνης καὶ κατέστη δυνατὸν διὰ τοῦτο νὰ ἐρευνηθῇ εἰς τὴν μεγαλύτεραν αὐτοῦ ἔκτασιν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχεν ὑπολογισθῇ ὅτι θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν — ἢ πλησίον ταύτης — εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Hogarth τὸ 1901 ἀνέσκαψε τὰς Οἰκίας D καὶ E. Παρὰ ταῦτα μόνον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἐρεῦνης κατέστη φανερὸν ὅτι τὰ δύο κτήρια συνέπιπτον. Ἡ ἀναγνώρισις δὲν ἐγένετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς τὸ κτήριο τὸ πρῶτον ἀνεσκάφη, ὑπέστη πολλὰς οὐσιαστικὰς ἀλλοιώσεις ἐκ καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν οἱ καλλιεργηταὶ ἰδιοκτῆται τοῦ χώρου· ἐπίσης διότι ὁ ἀνασκάψας τότε δὲν ἀνεῦρε σημαντικὰ τμήματα τοῦ κτηρίου, κατὰ δὲ τὴν δημοσίευσιν ἀπέδωσε τὰ ἀνακαλυφθέντα μὲ ἀτελές, ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένον, σχέδιον κατόψεως. Ἡ ἔρευνα τοῦ Hogarth δὲν ἐξετάθη τότε, ἀφοῦ οὗτος οὐδὲ κἂν ὑποπτευθῇ ὅτι εἶχε φθάσει εἰς τὰ ὅρια ἀνακτόρου.

Τὸ ἀνασκαφὲν κτήριο φαίνεται ἐνιαῖον, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἰσόγεια διαμερίσματα χωρίζονται διὰ διαχωρίσματος ἄνευ θύρας εἰς δύο τμήματα (σχέδ. παρ. 9. πίν. Α καὶ πίν. 158β, 160β, 161α). Ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο τμημάτων ἡδύνατο νὰ γίνεταί ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξιν ἐξηκριβώσεν ὁ τὸ πρῶτον ἀνασκάψας κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἐσωτερικῆς κλίμακος E III, ἣτις σήμερον εἶναι τελείως κατεστραμμένη. Τὸ κτήριο ἐξετείνετο εἰς δεύτερον ὑψηλότερον ἐπίπεδον πρὸς Βορρᾶν, ἀλλὰ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο δὲν ἐπροχώρησεν ἡ ἔρευνα. Ἵσως ἐκεῖθεν ἦτο ἡ κυρία εἴσοδος, τὴν ὁποίαν ὁ Hogarth ἐνόμισεν ὅτι ἀνεῦρεν εἰς τὴν νοτίαν πρόσοψιν. Ὡς εἶδομεν, πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἐξετείνοντο τὰ διαμερίσματα τοῦ ΒΔ. συγκροτήματος καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἴσοδος, τῆς ὁποίας ἄλλως οὐδὲ ἴχνη διασφύζονται.

Τοῦ πρὸς Δυσμᾶς πρώτου τμήματος — Οἰκίας E τοῦ Hogarth — εἶχεν ἀνασκαφῇ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κυρίου δωματίου IV - V. Εἶναι εὐρύχωρον ὀρθογώνιον δωμάτιον μὲ δάπεδον στερεὸν ἐκ χαλिकासβέστων, διατηρούμενον καλῶς, μάλιστα εἰς τὸ δυτικώτερον αὐτοῦ τμήμα. Οὐδὲν διαχώρισμα διακρίνεται ἐπὶ τοῦ δαπέδου του, ἐπομένως δὲν εὐσταθεῖ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὑπῆρχον δύο συνδεόμενα δωμάτια. Πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον ὁ Hogarth εἶχεν ἀνεύρει τέσσαρα μεγάλα σκεύη ἀνήκοντα εἰς κινητὴν ἐγκατάστασιν ληνοῦ. Πρὸς τὸν νότιον τοῖχον, εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα

ὁ ἄγγλος ἀνασκαφεὺς ἐτοποθέτει τὸ διαχώρισμα, ἀνευρέθη ὑπὸ τὸ δάπεδον ἐκτισμένος συλλεκτῆρ. Ἐπειδὴ μέρος τοῦ κατὰ τὸ στόμιον δαπέδου εἶχε καθιζήσει καὶ καταστραφῇ, κατέστη δυνατὴ ἡ ἐξαγωγή τοῦ σκεύους, ἵνα ἀποκατασταθῇ συγκολλούμενον καὶ συμπληρούμενον καὶ ἐπανατοποθετηθῇ. Διεπιστώθη οὕτω ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τετραώτου πιθαμορέως μὲ βραχὺν λαιμὸν καταλήγοντα εἰς περιχείλωμα καὶ μὲ ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἀκόσμητον (πίν. 161β). Ὁ τύπος φαίνεται παλαιοανακτορικὸς καὶ ἡ τοποθέτησίς του θὰ ἐγένετο ὅταν τὸ πρῶτον ὠκοδομήθη τὸ κτήριο, κατὰ τὰς ἀκολουθῶς προκυψάσας ἐνδείξεις ὅχι πολὺ μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς περιόδου, ΜΜ ΙΙΑ. Τοῦ ἐκ χαλिकासβέστου δαπέδου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα σποραδικῶς διεσώθησαν τεμάχια τινα. Ματαίως ἀνεζητήθησαν τὰ ἔχγη τῆς ὑπὸ τοῦ Hogarth ἀνευρεθείσης καὶ εἰς τὸ σχέδιον σημειωθείσης κλίμακος, ἣτις ἐπανελήφθη ἐκ τοῦ σχεδίου τούτου εἰς τὸ καταστρωθὲν νέον γενικὸν σχέδιον. Τὸ δάπεδον κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνευρέθη διατεταραγμένον μὲ μίαν στρῶσιν ἀδρῶν λίθων, μὴ ἀποτελούντων σαφῇ θεμέλια. Προφανῶς ὁ κλωβὸς τῆς ἥτο πλίνθινος. Ἡ κλίμαξ ἐκάμπτετο γωνιακῶς ἄνω τοῦ γειτονικοῦ στενεπιμήκους χώρου Ε ΙΙ, ὅστις θὰ ἦτο sottoscala. Ὁ ἀντιστηρίζων τὴν κλίμακα τοίχος ἐκάμπτετο γωνιακῶς κατὰ τὸ σχέδιον Hogarth, οὕτως ὥστε ἐσχηματίζετο εἴσοδος μὲ μικρὸν προθάλαμον πρὸς τὴν ἀποθήκην Ε Ι. Ἐν διατοίχισμα κατὰ τὴν προέχουσαν γωνίαν τοῦ βορείου τοίχου ἀπετέλει τὴν θύραν πρὸς τὴν ἀποθήκην καὶ ταυτοχρόνως ἐστήριζε τὴν κλίμακα κατὰ τὸ καμπτόμενον σκέλος ταύτης. Οὐδὲν ἄλλο εὑρέθη εἰς τὸν χώρον τοῦ δωματίου τούτου, πλὴν ποδὸς τριποδικοῦ σκεύους, καμπτομένου κατὰ τὸ κάτω ἄκρον του. Δὲν εἶναι φανερόν πόθεν προῆλθεν ἡ μικρὰ ὑψηλὴ κυλινδρική βάσις κίονος, ἡ πέρυσι παρὰ τὸν δυτικὸν τοίχον ἀνακαλυφθεῖσα. Ἰσως κατέπεσεν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Ἡ μετὰ τοῦ μεγάλου δωματίου μέσῳ τοῦ μικροῦ προθαλάμου ἐπικοινωνοῦσα μικρὰ ἀποθήκη Ε Ι εἶχεν εὑρεθῇ ὑπὸ τοῦ Hogarth καλῶς διατηρουμένη μὲ ὑψηλοὺς τοίχους καὶ τοὺς μικροὺς σχετικῶς πίθους εἰς τὴν θέσιν των, παρατεταγμένους κατὰ μῆκος τῶν τοίχων (βλ. BSA 7, 1900-1, σ. 131 καὶ πίν. V, 1). Οἱ πίθοι ἦσαν συνολικῶς ἑπτὰ. Νῦν ἀνεκαλύφθησαν τὰ κάτω μέρη τεσσάρων πίθων, τῶν ὁποίων τρεῖς κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τοίχον καὶ τέταρτος κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν, ὅστις εἶναι ὁ πέρυσιν ἀναφανείς, καὶ λείψανα τριῶν ἄλλων, ἐν μέρει διεσκορπισμένα (πίν. 162α). Πολλὰ τεμάχια τῶν πίθων τούτων ἀνευρέθησαν ἐπὶ τόπου ἢ διεσκορπισμένα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Μὲ βάσιν τὰ λείψανα ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπαρασταθοῦν οἱ πίθοι εἰς τὴν ἀρχικὴν των μορφήν. Ἀπαντες ἦσαν τοῦ ραδινοῦ ἐλαφροῦ καὶ βαθμηδὸν ἐξογκουμένου κατὰ τὴν κοιλίαν τύπου μὲ ἐκκλίνον χεῖλος καὶ βραχὺν κοιλαινόμενον λαιμόν. Εἷς τινὰς ἐξεῖχον δακτύλιοι περὶ τὴν βάσιν, ἣτις εἶχε τέσ-

σaras ἢ τρεῖς λαβάς. Ἀνάλογοι λαβαὶ θὰ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς ὤμους. Πίθου τινὲς ὅμως δὲν εἶχον λαβὰς περὶ τὴν βάσιν. Ἡ διακόσμησις δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ εἰς πάντας τοὺς πίθους: ταινίαι ἐμμοῦντο σχοινία, ἀλλ' ἄλλαι ἀπέδιδον ταῦτα δι' ἐμπιέσεων, ἄλλαι διὰ διασταυρουμένων χαραγῶν ἢ λοξῶν ἐντομῶν· εἰς ἄλλους τὰ σχοινία ἔβαινον κύκλῳ κυματιστά, εἰς ἄλλους κατὰ λοξὰ συστήματα ἐκ δύο, τριῶν ἢ περισσοτέρων σχοινίων· ἐπίσης τὰ συστήματα περιθεόντων σχοινίων ἀπετελοῦντο ἐξ ὀλίγων ἢ πολλῶν σειρῶν. Μετὰ τῶν πίθων τούτων ἀνευρέθη εἰς τεμάχια χύτρα μὲ λεπτόν περιχεῖλωμα καὶ τοξοειδεῖς λαβάς. Τὸ κατώτερον στρώμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι δὲν εἶχεν ἐρευννηθῆ ὑπὸ τοῦ Hogarth, ἦτο ἰσχυρῶς κεκαυμένον καὶ πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον ἀνευρέθησαν τεμάχια ἀπηνθρακωμένων ξύλων. Παρὰ τὸν αὐτὸν τοῖχον περισυνελέγη καὶ χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον, τοῦ ὁποῖου ἡ λαβὴ διετήρει μίαν ὀπὴν τοῦ ἥλου στερεώσεως. Παράλληλον πρὸς τὸν δυτικὸν τοῖχον διαχώρισμα ἐσχημάτιζε στενεπύμηκες διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον παρῆχε τὴν ἐντύπωσιν ἀποθέτου. Προφανῶς πρόκειται περὶ τῆς sottoscala τοῦ καμπομένου σκέλους τῆς κλίμακος τοῦ δωμ. IV - V. Ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου οὐδὲν εὗρέθη πλὴν λεπίδων τινῶν ὀψιανῶν. Οἱ τοῖχοι τῆς ἀποθήκης εἶχον καθαιρεθῆ καὶ μόνον τὸ κάτω τμήμα τούτων διεσώθη.

Τὸ ἕτερον τμήμα τοῦ ὅλου συγκροτήματος τοῦ «λοξοῦ κτηρίου», τὸ ἀνατολικόν, ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν διαμερισμάτων (D I - III), τῶν δύο μεγαλυτέρων ἐπικοινωνούντων πρὸς ἄλληλα, τοῦ τρίτου ἐξωτερικοῦ, πρὸς Ἀνατολάς, μὴ συνδεομένου πρὸς τὰ ἄλλα διὰ θύρας, ἀλλὰ προφανῶς προσитоῦ ἐκ Βορρᾶ κατὰ τρόπον εἰσέτι μὴ ἐμφανῆ. Ὡς εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα E, ἡ κυρία προσπέλασις ἐγένετο ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου, ἀφ' οὗ οὐδαμοῦ ἐμφανίζεται ἐξωτερικὴ θύρα. Τὸ κύριον δωματίον ἦτο τὸ D I, διαστάσεων σχεδὸν 5×6 μ., μὲ κεντρικὸν πεσσὸν στηρίξεως κατὰ τὸ μέσον, βαίνοντα ἐπὶ κρηπίδος (πίν. 162β)· εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ σφισμένου κιβωλίου ὀπὴ ἦτο πλήρης ἐκ λειψάνων ἀπηνθρακωμένου ξύλου, προφανῶς τοῦ ξυλίνου τένοντος τοῦ συνδέοντος μὲ τὸν ὑπερκείμενον, μὴ διασωθέντα, κυβόλιθον. Ὁ βόρειος τοῖχος σφίζεται εἰς ὕψος, ἐπὶ τούτου δὲ ἔβαινε νεωτερικὸς τοῖχος ἀντιστηρίξεως, κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ὁποῖου ἀνευρέθη σωρὸς ὀστράκων καὶ τμημάτων ἀγγείων ἐντὸς χαλαροῦ στρώματος χώματος, ὅπισθεν μεγάλων λίθων, οἷτινες ἔκλειον τὸ ἄνω μέρος στενῆς εἰσόδου, μὲ πλάκα ἐστρωμένην πρὸ αὐτῆς καὶ μὲ κατώφλιον ἐκ κυανίζοντος λίθου. Παρ' αὐτὴν ἀνεκαλύφθη δευτέρον ἰσοπλατὲς ἀνοίγμα. Τὰ ἀνοίγματα ταῦτα ἐσημειώθησαν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Hogarth ὡς κόγχαι, τὰς ὁποίας ὁ ἀνασκαφεὺς ἠρμήνευσεν ὡς πιθανὴν θέσιν κλιμακίδος καθόδου ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου πρὸς Βορρᾶν ἐπιπέδου. Ὁ χῶρος οὗτος ἀνευρέθη φραγμένος διὰ μεγάλων λίθων καὶ κεκαυμένων πλίνθων, ἡ δὲ ἐπὶ δεξιὰ εἴσοδος μόλις διεκρίνετο. Γεννᾶται ἡ ἀπορία ἂν ὁ

Hogarth εἶχε πράγματι διανοίξει τὰς εἰσόδους ταύτας, μετὰ διάλυσιν τοῦ ὑπερκειμένου ἀντερεισματικοῦ νεωτερικοῦ τοίχου, ὁπότε ὁ ὕψ' ἡμῶν ἀνευρεθεῖς θὰ ἔδει νὰ ἦτο νεοσχημάτιστος καὶ τὰ πολυάριθμα ὄστρακα θὰ ἔδει νὰ ἦσαν ὑπολείμματα τῆς τότε ἀνασκαφῆς. Τοῦτο ὅμως φαίνεται ὅλως ἀπίθανον. Τὸ δωμάτιον ἦτο πλήρες ἐκ πολλῶν μεγάλων, ἐν πολλοῖς δυσκινήτων, λίθων, οἵτινες κατελάμβανον καὶ τὸν χώρον τῆς μικρᾶς κλιμακίδος τῆς θύρας τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου (πίν. 163α). Αἱ βαθμίδες ταύτης ἦσαν τρεῖς, συναριθμουμένους καὶ τοῦ στιβαροῦ κατωφλίου, μὴ σημειούμεναι εἰς τὸ σχέδιον Hogarth. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οὗτος δὲν ἠρεύνησεν ἐπιμελῶς τὸν χώρον καὶ δὲν ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ κατωτέρου στρώματος καὶ τοῦ ἐκ πηλασβέστου δαπέδου τοῦ δωματίου, οὐδὲ διήνιξε πλήρως τὰς διόδους τοῦ βάθους, τὰς ὁποίας διὰ τοῦτο παρέστησεν ὡς κόγχας. Εἰς τὴν εἴσοδον ταύτην ἀνεφάνησαν τὰ ἀπηνθρακωμένα λείψανα τῶν παραστάδων θύρας καὶ εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς ἐπ' ἀριστερὰ διόδου ὀρθογωνία μεγάλη ἐγκοπὴ ξυλίνου κατακορύφου δεσμοῦ, στηριζομένου κάτω ἐπὶ πλακός. Δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκειται περὶ διαδρόμου μὲ δίδυμον θύραν, διότι ὅπισθεν τοῦ μεσαίου διαχωρίσματος δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα διαφράγματος, ἀλλὰ πλήρωμα λίθων. Ἡ ἔρευνα δὲν ἐπροχώρησεν εἰς μέγα βάθος λόγῳ τῶν ὑπερκειμένων ὄγκων χώματος, ἀλλὰ δὲν ἀνευρέθη φράγμα, οἷον ἐσημειώθη εἰς τὸ σχέδιον Hogarth. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐρμηνεία ὅτι πρόκειται περὶ κλιμακίδος ἀνόδου εἰς τὸν ἄνω ὄροφον μὲ δύο ἀναδιπλούμενα σκέλη, ὑπὸ τὸ ἀνώτερον τῶν ὁποίων θὰ ἐδημιουργεῖτο sottoscala, μὲ εἴσοδον ἐκ τοῦ ἐπὶ δεξιὰ ἀνοίγματος. Τοῦτο θὰ ἡρμήνευε τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν ἐπ' ἀριστερὰ εἴσοδον πλὰξ ἐστρωμένη καὶ στιβαρὸν κατώφλιον. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς διόδου ταύτης περισυνελέγη σωληνωτόν, ἑκατέρωθεν τρητόν, σκεῦος, μὲ ἀναθύρωσιν προσαρμογῆς πρὸς ἄλλα ὅμοια τεμάχια καὶ λαβήν, ἴσως τμήμα ὕδαταγωγοῦ σωλῆνος. Τὰ εἰς τὸ χαλαρὸν στρῶμα χώματος περισυλλεγέντα ὄστρακα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς MM IIIB - YM IA περιόδου. Μεταξὺ τούτων εὐρέθη τμήμα εὐμεγέθους ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου, διασφῶν καὶ μέρος τοῦ πυθμένου. Εἰς τὸ στρῶμα δαπέδου τοῦ δωματίου περισυνελέγησαν ἑλλιπῆ τινα πῆλινα σκευὴ μικροῦ μεγέθους καὶ πυρὴν ὀψιανοῦ.

Τὸ μεσαῖον δωμάτιον D II, ἐκ τοῦ ὁποίου κατήρχετό τις εἰς τὸ κύριον δωμάτιον D I διὰ τῆς τριβάθμου κλιμακίδος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῇ προθάλαμος, ἀφοῦ μάλιστα εἰς αὐτὸ καταλήγει ἡ νῦν τὸ πρῶτον ἀνακαλυφθεῖσα μεγάλη, κατερχομένη ἐκ τῶν βορείων διαμερισμάτων, κλῖμαξ (πίν. 163β). Εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Hogarth ὁ βόρειος τοῖχος ἀπεδόθη ἐνιαῖος, ἄνευ ἀνοίγματος, τοῦτο δὲ ἦτο καὶ ἐν τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ἐδυσχέρανον τὴν ἀναγνώρισιν. Πρὸς τὴν πλευρὰν ὅμως ταύτην ἀνεκαλύφθη ἡ κατερχο-

μένη κλίμαξ, ὀλίγον λοξῶς τοποθετημένη κατὰ μήκος τοῦ ἐπίσης ὀλίγον ἀποκλίνοντος κατὰ τὴν προέκτασίν του τοίχου. Κατὰ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἐστηρίζετο εἰς διαχώρισμα καὶ προφανῶς τὸ ἄνω σκέλος της, ξύλινον προφανῶς τοῦτο, ἐστρέφετο ἀναδιπλούμενον ἄνω τοῦ ὑποκειμένου ὡς sottoscala χώρου· τοίχιον ἐγκάρσιον τὴν ὑπεστήριξε καὶ ἐσχημάτιζε τὸ ὀπίσθιον τοίχωμα μικρᾶς ἀποθήκης, ἐχούσης τὸ ἄνοιγμά της ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς κλίμακος. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ κεντρικοῦ διατοιχίσματος κατέρρευσεν. Ἡ κλίμαξ διασφῶζει ἐννέα βαθμίδας, τῶν ὁποίων αἱ πρῶται διατηρούμεναι εἶναι ἐκ κοινοῦ λίθου καὶ ἔπαθον ἰσχυρὰν διάβρωσιν· αἱ τέσσαρες ἐπόμεναι εἶναι ἐκ πελεκητοῦ πωρολίθου καὶ διατηροῦνται ἀνέπαφοι. Ἡ ἀρχὴ τῆς κλίμακος ἐπρόβαλλεν ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἀφοῦ ἡ πρώτη βαθμὶς εὐρίσκεται 0.60 μ. κρεμαμένη ἄνω τοῦ δαπέδου· θὰ ὑπῆρχον τέσσαρες ἄλλαι βαθμίδες αἱ ὁποῖαι κατεστράφησαν. Δὲν γνωρίζομεν ἂν τὰ διατετραγμένα τεμάχια τούτων παρεμερίσθησαν κατὰ τὴν πρώτην ἀνασκαφήν, μὴ ἀναγνωρισθέντα. Ὁ στηρίξας ταύτας βράχος προχωρεῖ καὶ ὑπὸ τὸν διαχωριστικὸν ἀνατολικὸν τοίχον. Τὸ δυτικὸν τμήμα τῶν πρώτων σφῆζομένων βαθμίδων κατεστράφη ἐπίσης, καθιζήσαν καὶ παρασυρθέν. Ἡ κλίμαξ δὲν φαίνεται νὰ ἐπροχώρει πρὸς τὰ ἄνω πέραν τῶν διασφῆζομένων βαθμίδων, διότι εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἄνω ἰσοπέδου (κεφαλοσκάλου) ὑπάρχει εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν του, κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου, μέγα μονόλιθον κατώφλιον διαρραγὲν κατὰ τὸ μέσον, παρέχον πιθανῶς εἴσοδον εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ ἄνω ἀνδρήρου. Τὸ δάπεδον τοῦ ἰσοπέδου καθίζησεν εἰς τὸν ὑποκείμενον κενὸν χώρον, τὸ κοίλωμα τοῦ ὁποίου ἐν μέρει εἶναι ἐμφανές, ἀλλὰ δὲν ἠρουνήθη εἰσέτι. Ἴσως ὑπῆρχεν ὑποκάτω θεμέλιον διαμέρισμα. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀρχικὴ κλίμαξ μετεσκευάσθη κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν χρησιμοποίησεως τοῦ οἰκήματος, μὲ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρων καταστραφειῶν βαθμίδων δι' ἄλλων ἐκ πωρολίθου. Κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν τὰ δάπεδα εἰς τὰ δωμάτια εἶχον ἀνυψωθῇ κατὰ τι, διότι τόσον εἰς τὸν προθάλαμον D II ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐπόμενον δωμάτιον D III τὸ κατώτερον στρώμα ἀνευρέθη ἀδιατάρακτον μὲ πλῆθος ὀστράκων καὶ τεμαχίων ἀγγείων παλαιοανακτορικῶν χρόνων, χαρακτηριστικῆς MM IB μορφῆς. Ὡς γνωστόν, ὁ ρυθμὸς τῶν καμαραϊκῶν ἀνατολικῶν τύπου ἀγγείων MM IB διετηρήθη μέχρι τοῦ τέλους τῶν παλαιοανακτορικῶν χρόνων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην, ὡς ἐδίδαξαν κυρίως αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Παλαικάστρου. Ποία ἦτο ἡ μορφή τοῦ κτηρίου κατὰ τὴν παλαιοανακτορικὴν περίοδον δὲν εἶναι γνωστόν· εἶναι ὅμως βέβαιοι ὅτι δωμάτια εἰς δύο διαδοχικὰ ἐπίπεδα ἐπεκονιώνουν πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς ἀνευρεθείσης κλίμακος, ὡς αὕτη εἶχεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς μορφήν. Ἴσως τότε δὲν ὑπῆρχε τὸ δεῦτερον σκέλος καὶ ἡ sottoscala, ἠνοίγετο ὅμως διάδρομος, φέρον πρὸς τὸ ἐσώτερον ἰσόγειον διαμέρισμα. Θεμέλιος τοῖχος κατὰ τὴν προ-

έκτασιν τοῦ κεντρικοῦ διαχωρίσματος τῆς κλίμακος ἐνισχύει τὴν ἀποψιν ταύτην. Τὸ παλαιοανακτορικὸν στρώμα δὲν ἠρευνήθη ὑπὸ τοῦ Hogarth, ὅστις ὅμως ὁμιλεῖ περὶ βόθρου εἰς τὸ δωμάτιον D III, πλήρους ἐκ παλαιοανακτορικῶν ὀστράκων. Ἴσως μὲ τὸ ἀρχικὸν παλαιοανακτορικὸν κτήριο συνείχοντο τὰ παλαιοανακτορικά κτίσματα τοῦ ὑπὲρ τὰ διαμερίσματα τοῦ μαγειρείου τομέως, εὗρισκόμενα εἰς χαμηλότερον ἄνδρον τῆς κλιτύος. Τὰ ἀνευρεθέντα ὀστρακα τοῦ κατωτέρου στρώματος τῶν δωματίων D II καὶ III ἀνήκουν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς κύπελλα μὲ λευκὰς καὶ ἐρυθρὰς ταινίας, σειρὰς στιγμῶν, κροσσωτὰς ταινίας, ἔλικας, διασταυρουμένας ἐντὸς κύκλου ταινίας κλπ. Ἐφ' ἑνὸς τούτων ἐναλλάσσονται εἰς χρῶμα λευκὸν καὶ ἐρυθρὸν τετράκνημοι σπειροστρόβιλοι. Χαρακτηριστικὸν σχῆμα ἦτο τὸ τῶν ὑψηλῶν ἀώτων tumblers ἄλλου ἢ βάσις προέχει εἰς δακτύλιον· τμήμα σκύφου σφύζει ἰσχυρῶς προέχουσιν· χαρακτηριστικοῦ σχήματος ἦσαν βαθὺ κωνικὸν κύπελλον καὶ κυάθιον μὲ φουσκωτὴν κοιλίαν καὶ στολιδώσεις ἄνω· εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον φαίνεται ὅτι ἀνῆκει τὸ παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ δωματίου D II, κατέναντι τῆς κλιμακίδος, ἀνευρεθὲν σκεῦος μορφῆς χαμηλοῦ διώτου γεφυροστόμου σκύφου μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ ὀριζοντίους στολιδώσεις. Εἰς τὸ παλαιοανακτορικὸν στρώμα τοῦ δωματίου D III περι-συνελέγη παραλληλεπίπεδον ὑφαντικὸν βάρος, ἄκρον φυσικοῦ τρίτωνος, τριγωνικὸν τεμάχιον παρειᾶς λιθίνου ἀγγείου καὶ μικρὰ ψῆφος κρικοειδὴς ἐξ ὀστρέου. Ὅμοιῶς ἀνευρέθη καὶ σωρὸς λεπτῶν κονιαμάτων, ἴσως ἐκ στρώσεως δαπέδου, μονοχρῶμων ἢ μὲ ἀπλᾶς ταινίας.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς κλίμακος περισυνελέγη τεμάχιον θαλασσίου ὀστρέου μὲ χαρακτὰς ἐντομάς. Εἰς τὴν sottoscala ἀνευρέθησαν πολλὰ ὀστρακα καὶ ἄνω μέρος οἰνοχόης μὲ σκοτεινὸν γάνωμα. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δωματίου περισυνελέγησαν ἄωτον κύπελλον, βαθὺς ἄωτος κύαθος, τεμάχια μικρῶν ἀγγείων, κατὰ τὸ πλεῖστον κυπέλλων, καὶ τινα μικρὰ ἀντικείμενα, ὥς μικρότατον πρωτόγονον εἰδώλιον ἐκ μαρμάρου, μορφῆς στυλίσκου μὲ ἐγκοπὴν, κυκλαδικοῦ τύπου, ὑφαντικὸν κολουροπυραμιδικὸν βάρος, τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου, λεπὶς ὀψιανοῦ κ. ἄ. καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ δαπέδου τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου καὶ μικρὸν τεμάχιον σπογγώδους μάξης.

Ἐξω τοῦ νοτίου τοίχου προεκτείνεται ἐφαπτόμενος πρὸς τοῦτον ὁ μακρὸς ἰσχυρὸς νότιος τοῖχος τοῦ ὅλου συγκροτήματος, ἀλλὰ, ὥς φαίνεται, ὄχι πέραν τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ δωματίου. Τὸ στενὸν διαμέρισμα D III, τὸ ὀνομασθὲν «δωμάτιον τῆς γούρνας», λόγῳ τῆς βαθείας λεκάνης τῆς ἀνευρεθείσης κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχόν του, διασφωζομένης κατὰ τὰ 2 3, δὲν ἔκλειεν εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα σημειοῦται εἰς τὸ σχέδιον Hogarth διὰ βορείου τοίχου, ἀλλὰ συνεχίζετο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Τὸ τμήμα τοῦτο ὅμως δὲν ἠρευνήθη εἰσέτι. Εἰς λιθοσωρὸν ἀνατολικῶς τοῦ δωματίου

τούτου ἀνευρέθη ἄλλο τεμάχιον λεκάνης παρομοίας, προφανῶς μὴ συνανήκον. Παρὰ τὴν λεκάνην περισυνελέγη τμήμα μικροῦ λιθίνου ἀγγείου. Ἐπίσης περισυνελέγησαν τμήμα ἄλλου λεπτοῦ λιθίνου σκεύους μὲ περιθεούσας αὐλακώσεις, τριπτῆρ μυκητοειδοῦς σχήματος καὶ τμήμα ἐκ τῆς παρειᾶς λιθίνου σκεύους. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος εἶναι, ὥς καὶ ὁ νότιος, πολὺ λεπτότερος τοῦ δυτικοῦ καὶ βαίνει ἐπὶ βράχον. Δὲν ἀνεφάνη ἡ πρὸς τὰ νότια ἐπέκτασις τοῦ οἰκοδομήματος δι' ἄλλου δωματίου, ὥς ἐσημειώθη εἰς τὸ σχέδιον Hogarth, ἀλλ' ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησεν εἰσέτι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Δὲν ἐβεβαιώθη, ἂν τὸ κτήριο ἐξετείνεται ἀνατολικώτερον, ἔνθα ἀνεφάνησαν δύο τοῖχοι μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. ὑπὸ τὸν διαλυθέντα μακρὸν ξηρολιθικὸν ἀντερεισματικὸν τοῖχον. Ἡ ἐπέκτασις ὅμως τούτου εἰς ὑψηλότερον ἄνδρον πρὸς Βορρᾶν ἐβεβαιώθη ὅχι μόνον ἐκ τῆς ἀνευρεθείσης κλίμακος καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν μεγάλου μονολιθικοῦ κατωφλίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως, κατὰ τὴν προσηγηθεῖσαν ἀνασκαφικὴν περίοδον, δύο εἰσέτι διαμερισμάτων μὲ διαχωριστικὸν τοῖχον παράλληλον πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ δωματίου Ε IV - V. Ἡ ἔρευνα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προωθηθῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, διότι μεγάλοι λιθοσωροὶ ἐπικείμενοι εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ ἀποκομισθοῦν μετὰ τῶν ὑποκειμένων ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων.

Τὸ κτήριο ἐμφανίζεται ὥς αὐτοτελές, ἀλλ' ἡ στενὴ συνοχὴ του μὲ τὸ συγκρότημα τοῦ ΒΔ. τομέως καὶ τῆς ἄνω τοῦ μαγειρείου περιοχῆς, τὰ ὁποῖα ἀμφότερα ἐπεκοινώνουν, ἀμέσως συνδεόμενα, μὲ τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἀνακτόρου, μᾶς φέρει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι τοῦτο θὰ ἀπετέλεσε κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἀνακτορικὸν ἐξάρτημα, ὥς κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν ἀνακτορικὸν ἐξάρτημα ἀπετέλεσεν, ὥς φαίνεται, τὸ «ἰσχυρὸν κτήριο», τὸ ἀμέσως ἀνατολικώτερον ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλιτύος τοῦ λόφου κείμενον.

ΑΝΙΧΝΕΥΣΙΣ, ΕΡΓΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ, ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ, ΑΥΤΟΨΙΑ ΛΑΤΟΜΕΙΟΥ.

Πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ Hogarth κατὰ τὸ ἔτος 1901 ἐρευννηθέντων οἰκημάτων ἐγένετο ἀνίχνευσις βάσει τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντος γενικοῦ τοπογραφικοῦ σχεδίου (BSA ἔ. ἀ. πίν. III). Λόγω τῶν ἀτελειῶν τοῦ διαγράμματος καὶ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθουσῶν καταστροφῶν καὶ ἀποκαλύψεων ὁ προσδιορισμὸς ἀπεδείχθη δυσχερής. Ἡ γενομένη ταῦτις τοῦ συγκροτήματος D - Ε ἐπεβεβαίωσε τοὺς ὑφ' ἡμῶν γενομένους ἐν τῷ μεταξὺ προσδιορισμούς.

Πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐρεῦνης ἐχρηιάσθη ὠρισμένη προπαρασκευαστικὴ ἐργασία καθαρισμοῦ καὶ ἀποστραγγίσεως τοῦ χώρου ἐκ τῶν ὑδάτων, ἐκρίζωσις δένδρων τινῶν, ἐλαίων, ἀμυγδαλῶν καὶ μιᾶς συκῆς, διάλυσις μεγάλων λιθοσωρῶν καὶ ἀποκάλυψις τῶν εὐαισθητῶν δαπέδων, τὰ ὁποῖα εἶχον

προστατευθῇ διὰ καλυμμάτων ἐκ nylon καὶ διὰ λεπτοῦ στρώματος κοσκινισμένου χώματος. Αἱ κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπενεχθεῖσαι ζημίαι κατόπιν τῶν ληφθέντων κατὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης ἀνασκαφικῆς περιόδου μέτρων ὑπῆρξαν μικραί, κυρίως εἰς τὰ κονιάματα τῶν τοίχων, τὰ ἐπιχρίσματα τῶν θηκῶν τοῦ θησαυροφυλακίου, εἰς τὰ πλίνθινα διαχωρίσματα, τὰ ὅποια ὑπέστησαν ὥρισμένην διάβρωσιν, εἰς τινὰ κατώφλια, τὰ ὅποια ἔπαθον ἀπολέπιν, εἰς πλίνθινον χώρισμα τοῦ δωματίου τῶν ἀποθετῶν, τὸ ὅποιον κατέπεσε, καὶ εἰς τινὰς τῶν κεκονιαμένων ἀρμῶν δαπέδου, οἱ ὅποιοι διατεράχθησαν. Αἱ ζημίαι αὗται ἐπληρωθῆσαν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ἐλήφθησαν ἀνάλογα μέτρα διὰ τὴν προστασίαν τοῦ χώρου, τοῦ ὁποίου συνεπληρώθη ἡ δι' ἀκανθωτοῦ σύρματος περίφραξις. Κατὰ τὴν ἐργασίαν στερεώσεως ὥρισμένων κονιαμάτων τῶν ἀρμῶν παρατηρήθη ὅτι λεπτὸν στρώμα ἐπιχρίσματος ἐρυθροῦ χρώματος εἶχε καλύψει τὴν ὕλην πληρώσεως τῶν διαχώρων τῶν δαπέδων, ἥτις εἶχεν ὁλοκληρωτικῶς ἐξαφανισθῇ.

Πλὴν τῆς συμπληρώσεως τοῦ γενικοῦ σχεδίου ἐγένοντο διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Δημητριάδου λεπτομερειακὴ ἀποτύπωσις τῆς περιοχῆς τῆς ΝΑ. πύλης, ἀποτύπωσις τῶν λοξῶν ἀντρευματικῶν τοίχων, τῶν ὑπερκειμένων τοῦ κρασπέδου τῆς ὁδοῦ τοῦ λιμένος καὶ ἀπόδοσις τῆς τομῆς τοῦ ΒΔ. τομέως μετὰ τῆς ὑποκειμένης βορείας αὐλῆς. Κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν λιθοσωρῶν, μάλιστα εἰς τὸν τομέα ΒΑ. τῶν διαμερισμάτων τοῦ μαγειρείου, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ «λοξοῦ κτηρίου» καὶ εἰς τὰς προσόψεις τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου», περιρυνελέγησαν πολλὰ μικρὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια μετὰ τῶν λίθων εἶχον ἀπορριφθῇ ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν εἰς τοὺς λιθοσωροὺς ἢ εἰς τὰς πρὸ αὐτῶν ἐπιχώσεις. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι ὕφαντικά βάρη τοῦ παραλληλεπίπεδου, τοῦ κυβικοῦ καὶ τοῦ δισκοειδοῦς ἀμφικύρτου τύπου, ὥρισμα μέτετυπώμενα ἢ χαρακτὰ σημεῖα ἐπ' αὐτῶν — πλοχμοῦ, τύπου σφραγίδος, ἴσως μὲ ἱερογλυφικὸν σημεῖον, δύο βαθύσματα, τρεῖς κοκκίδας καὶ χάραγμα βέλους — πυρὴν λίθου μὲ κυλινδρικήν ὀπὴν τρυπάνου, σφαιρικοῦς πεπιεσμένους τριπτήρ, ἄλλος γλωσσοειδὴς ἐκ σκληροῦ μέλανος λίθου μὲ λοξὴν ἐπιφάνειαν τριβῆς, τμήμα κυλινδρικοῦ ποδὸς λιθίνου λύχνου ἢ τραπέζης μὲ διαδοχικὰ σφαιροειδῇ ἑξάρματα, τμήμα διδύμων κοτυλίσκων κέρνου, κύπελλα ἀκέραια ἢ τμήματα τούτων, μικρὸν πῆλινον προχοῖδιον μὲ διευρυνομένην κάτω κοιλίαν, τμήμα ἐκ τοῦ πυθμένος πηλίνου χονδροῦ σκεύους, τὸ πρόσθιον μέρος πηλίνου ζφδίου, ἴσως κριοῦ μὲ ἐλίσσόμενον κέρασ καὶ ὀφθαλμοὺς ἀποδοθέντας διὰ βωλαρίων, λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ κυρτούμενος ὁδὸς ζῶν.

Πρὸς διακρίβωσιν τοῦ χώρου ἔνθα ἐγένετο ἡ λατομία τοῦ παρολίου, ὅστις τόσον ἀφθόνως εἶχε χρησιμοποιηθῇ κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ἀνακτόρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον ἐγένετο ἡ ἐξαγωγή καὶ μεταφορὰ τούτου, ἐγένοντο δύο αὐτοψίαι συνοδευθεῖσαι μὲ λήψιν πολλῶν ἐγχρώ-

μων καὶ κοινῶν φωτογραφιῶν (πίν. 164). Ἡ θέσις εἶναι παρὰ τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν ρίζαν τοῦ ἐπικλινῶς κατερχομένου βράχου ἀμέσως νοτίως τοῦ ὄρμου τῶν Καρουμπῶν, ὅστις πρὸς Νότον περιορίζεται ὑπὸ τοῦ μικροῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πλάκας. Ὁ τόπος λόγῳ τῆς γενομένης λατομίας λέγεται Πελεκητὰ καὶ φθάνει τις εἰς τοῦτον βορείως τοῦ ὄρμου τῆς Ζάκρου διὰ μικροῦ μηχανοκινήτου σκάφους ἐντὸς εἴκοσι πρώτων περίπου λεπτῶν, τῆς ἀποστάσεως ὑπολογιζομένης εἰς τρία ναυτικά μίλια. Μακρόθεν εἶναι ὁρατὴ ἡ στρώσις τοῦ πωρολίθου ὑπὸ τὸν ἐπιφανειακὸν ἀσβεστόλιθον ἐπικλινῶς κατερχομένη σχεδὸν μέχρι τῆς ἀκτῆς. Ἡ προσόρμις μικρῶν σκαφῶν γίνεται μεταξὺ προεχόντων βράχων, οἱ ὅποιοι ἐπιτρέπουν τὴν ἐπιβίβασιν καὶ ἀποβίβασιν καὶ τὴν φόρτωσιν ὑλικοῦ. Ἡ στρώσις διήκει εἰς μέγα μήκος τῆς παραλίας, ἀλλὰ τὸ λατομεῖον περιορίσθη εἰς ὠρισμένην, ὅχι λίαν ἐκτεταμένην, περιοχὴν, καίτοι παρατηρήθησαν καὶ σποραδικαὶ τινες λατομήσεις.

Τὸ λατομεῖον δὲν φαίνεται νὰ ἐχρησιμοποιήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον· ἴσως πρώτη χρησιμοποίησις του ἐγένετο διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ἀνακτόρου κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν φάσιν, περὶ τὸ 1600 καὶ 1500 π. Χ. Εἰς κτίσματα προανακτορικά καὶ παλαιονακτορικά δὲν παρατηρήθη χρησιμοποίησις πωρολίθων καὶ εἰς μετानακτορικά κτίσματα ἐγένετο, φαίνεται, μόνον ἀναχρησιμοποίησις ὑπάρχοντος ἐπὶ τόπου οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λατομεῖου δὲν ἀφθονοῦν τὰ ὄστρακα καὶ τὰ ὀλίγα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὑπάρχοντα δὲν ἦσαν χαρακτηριστικά, ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν. Εἶναι ὅμως ἀναμφιβόλως μινωικά. Ἡ ποιότης τοῦ πωρολίθου εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ χρησιμοποιηθέντος εἰς τὸ ἀνάκτορον, ὥστε οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ λατομεῖον ἐχρησιμοποιήθη κυρίως κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τούτου. Παρὰ πόδας τῶν λατομημένων βράχων διακρίνονται ὄγκοι πωρολίθου, οἵτινες εἶχον ἤδη ἐξαχθῇ, ἀλλὰ δὲν ἀπεκομίσθησαν εἴτε διότι δὲν ἐχρειάζοντο πλέον εἴτε διότι ἦσαν ἄχρηστοι λόγῳ ἐλαττωμάτων.

Εἰς τὸν κύριον χώρον λατομήσεως, μόλις ἀπέχοντα περὶ τὰ 100 μέτρα ἀπὸ τῶν βράχων, ὅπου γίνεται εὐκολώτερον ἢ ἀποβίβασις, παρατηρεῖ τις ἰσχυρὰς κατακορύφους τομὰς τοῦ βράχου, γενομένας διὰ τῆς ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον λατομήσεως, ἀλλ' ἐν μέρει ἵνα φθάσουν οἱ λατομοῦντες εἰς στρώματα μὴ διαβεβρωμένα. Εἰς τὰς κατακορύφους πλευρὰς διακρίνει τις τὰ σημεῖα ἀποσπάσεως διαδοχικῶς ἐπιμήκων παραλληλεπιπέδων ὀγκῶν, ἔνθα ἐσχηματίσθησαν πολλοὶ ἀναβαθμοί, ἐπιτρέποντες εὐχερῶς τὴν ἀναρρίχησιν. Εἰς ἀπομεμονωμένους βράχος εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἔχει λατομηθῇ καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας αὐτοῦ πλευρὰς, ὥστε διὰ τῶν σχηματισθέντων ἀναβαθμῶν ἀναρριχᾶται τις εὐκόλως μέχρι τῆς κορυφῆς. Εἰς τοῦτο διακρίνονται αἱ βαθεῖαι ἐντομαί, αἱ σχηματισθεῖσαι διὰ τὴν εὐχερῇ μέσῳ σφηνῶν ἀπόσπασιν τῶν ὀγκῶν. Πρὸς Βορρᾶν τῆς στενῆς σχηματιζομένης κοιλάδος ὄγκοι

πωρολίθου ἀπεσπασθήσαν διὰ κατακρημνίσεως λόγῳ τῆς γενομένης εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου διαβρώσεως. Ἐκ διαβρώσεως ἐσχηματίσθησαν καὶ σπηλαιώδεις κοιλότητες εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς ξηρᾶς κοίτης ρεύματος.

Οἱ ἀποσπασθέντες ὄγκοι, μετὰ μίαν ἐντελῶς ἄδρὰν κατεργασίαν, μετεφέροντο μέχρι τῶν βράχων τῆς παραλίας, ὅπου ἐφορτώνοντο ἐπὶ μικρῶν φορτηγίδων. Μεγαλύτερα σκάφη δὲν θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ προσορμισθοῦν καὶ νὰ φορτωθοῦν ἀπ' εὐθείας. Ἡ τελικὴ ἐπεξεργασία ἐγένετο εἰς τὸν ὄρμον τῆς Ζάκρου πλησίον τοῦ τόπου τῆς οἰκοδομήσεως τῶν ἀνακτόρων.

Εἶναι εὐκόλον νὰ φαντασθῇ τις πόσα σκάφη θὰ ἐχρειάζετο νὰ φορτωθοῦν, ἵνα ἀποτελεσθῇ ἡ ἀπαιτουμένη ποσότης κυβολίθων ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐπένδυσιν τῶν κυριωτέρων προσόψεων, τοίχων αὐλῶν, ἐπισήμων διαμερισμάτων κλπ., ὥς καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν παραστάδων, θρανίων, βαθμίδων κλιμάκων, πλακῶν ἐπικαλύψεων ὀχετῶν κλπ. Ὡς ἀλλαγῶν ἐδόθη εὐκαιρία νὰ σημειωθῇ, ἡ παρουσία ἀφθόνων κυβολίθων ἐκ πωρολίθου εἰς τὸν χώρον τῆς μεταξὺ τῶν δύο λόφων κοιλάδος ἔδωκε μίαν τῶν κυριωτέρων ἐνδείξεων τῆς θέσεως τοῦ ἀποκαλυφθέντος μινωικοῦ ἀνακτόρου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ

(Πίν. 165 - 166)

Κατὰ τὸ 1968 ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι μικρῶν ἀνασκαφῶν καὶ περισυλλογῆς ἀρχαιοτήτων. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον συνεχίσθη διὰ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος ᾽Α. Λεμπέση ἡ ἀρξαμένη τὸν Δεκέμβριον τοῦ προηγουμένου ἔτους ἀνασκαφὴ τοῦ σπηλαιώδους λαξευτοῦ ΜΜ ΙΙΑ - ΥΜ Ι τάφου τοῦ Π ό ρ ο υ μὲ ἀξιολογώτατα εὐρήματα, περὶ ὧν ἐδημοσιεύθη ἤδη συνοπτικὴ ἔκθεσις (Ἔργον 1967, σ. 121 ἐξ.).

Ἐκ τοῦ χωρίου Ἀ γ ί ο υ Μ ύ ρ ω ν ο ς (θέσεως Ἀπάνω Βρύση) περι-συνελέγησαν τὸν Ἰούλιον εἰς ταφικὸς πίθος, ὅστις ἔκειτο ἀνεστραμμένος μὲ τὸ στόμιον πρὸς τὰ κάτω, μία ἔλλειψοειδὴς σαρκοφάγος καὶ τεμάχια ἐτέρας σαρκοφάγου. Αὗται, ὡς καὶ ὁ πίθος, συνεκρατοῦντο διὰ λίθων τοποθετημένων κυκλικῶς ἀποτελουμένων οὕτω προχείρων ταφικῶν περιφραγμάτων. Χαρακτηριστικὰ ὄστρακα ἐπιβεβαιοῦν τὴν χρονολόγησιν κατὰ τοὺς ΜΜ ΙΑ καὶ Β χρόνους. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἄωτά τινα κύπελλα, εἰς λύχνος πήλινος καὶ μικρὸν φωλεόσχημον ἀγγεῖον ἐκ λευκοῦ λίθου (πίν. 165β). Εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον εἶχον εὐρεθῆ καὶ παλαιότερον λάρνακες, ταφικοὶ πίθοι καὶ ἀγγεῖα λίθινα (Ἔργον 1967, σ. 117 ἐξ.). Ἐπιβεβαιοῦται οὕτω ἡ ὕπαρξις ἀξιολόγου νεκροπόλεως τῶν τελευταίων προανακτορικῶν καὶ τῶν παλαιοανακτορικῶν χρόνων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀγίου Μύρωνος. Αἱ λάρνακες καὶ οἱ πίθοι δὲν συνεκολλήθησαν ἀκόμῃ.

Παρὰ τὸν Κ α λ ο χ ω ρ α φ ί τ η ν Πυργιωτίσσης, ὅπου καὶ πρὸ ἐτῶν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ λαξευτὸς ΥΜ ΙΙΒ τάφος ἀνασκαφεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρα (ΑΔ 17, 1961/62, σ. 286 ἐξ.), εὐρέθη καὶ ἐφέτος κατὰ τύχην θάλαμος ἀναλόγου τάφου σωζόμενος κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ ἔχων μεγίστην διάμετρον 2.42 μ., ἐκ τοῦ ὁποίου περισυνελέγησαν ἐνδιαφέροντα δειγμάτων τοῦ τέλους τοῦ ΙΙΒ ρυθμοῦ μὲ διακόσμησιν σχηματικῶν ὀκταπόδων, ροδάκων, ἡμικυκλίων, ραβδώσεων κλπ. Συνολικῶς ἀνευρέθησαν 23 πήλινα ἀγγεῖα, κατὰ τὸ πλεῖστον μικροὶ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (πίν. 165γ) καὶ προχοῖδια, ὡς καὶ πέντε λίθινα σφονδύλια κωνικά. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου παρὰ τὸ τοίχωμα ὑπῆρχε λαξευτὴ θήκη διὰ τὸν νεκρόν.

Εἰς τὸν Π ρ ι ν ι ᾱ ν ἐξετελέσθη διὰ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος ᾽Α. Λεμ-

πέση μικρὰ δοκιμὴ εἰς τὸν χώρον τῆς ἐστίας τοῦ ναοῦ Α, τὸν ὅποιον εἶχον τελευταίως ἀναμοχλεύσει ἀρχαιοκάπηλοι. Ἡ δοκιμὴ διεπίστωσε τὴν ὑπαρξιν στρώματος πάχους 45 ἐκ. περιέχοντος ὄστρακα ὑστέρων γεωμετρικῶν χρόνων, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ἀνευρέθη στρώσις ἀργῶν λίθων καὶ ὑπ' αὐτὴν στρώμα ὁσῶν καὶ ἀνθράκων μὲ ὄστρακα ΥΜ ΙΙΒ καὶ Γ χρόνων. Δὲν ἐπεββαιώθη ἂν πρόκειται περὶ λειψάνων λατρείας προηγηθείσης τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ, τὸ πρᾶγμα ὁμῶς εἶναι πιθανόν.

Εἰς τὴν Λύττον ἐπὶ τοῦ δεσπόζοντος τοῦ χωρίου Ξειδᾶς λόφου ἔγινε διὰ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος Ἀ. Λεμπέση πρόχειρος ἔρευνα ἀποβλέπουσα εἰς τὴν περισυλλογὴν τεμαχίων ἀναγλύφων πίθων, ἀρχαϊκῶν χρόνων. Περισυνελέγησαν τμήματα τριῶν τοῦλάχιστον μεγάλων πίθων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἔχουν ἀνάγλυφον διακόσμησιν σφιγγῶν (πίν. 166α) καὶ γρυπῶν, ὁ δὲ τρίτος ἔντυπον διακόσμησιν ροδάκων καὶ φυλλοειδῶν θεμάτων. Οἱ ἀνάγλυφοι πίθοι ἀνάγονται πιθανῶς εἰς τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ 7ου αἰῶνος π. Χ. Ἐλπίζεται ὅτι θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ περαιτέρω ἐξερεύνησις τῆς περιοχῆς διὰ συστηματικῆς σκαφῆς, ὥστε νὰ περισυλλεγοῦν καὶ τὰ ὑπόλοιπα τεμάχια τῶν πίθων. Πιθανῶς ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς νοτίας κλιτύος τοῦ λόφου, ἐξετείνετο ἡ πόλις τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων. Σημειωτέον ὅτι παρατηρήθησαν καὶ τοῖχοι οἰκοδομημάτων καὶ λείψανα πλακοστρώτου ὡς καὶ δύο βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔβαινον πίθοι. Ἀπὸ τὴν αὐτὴν περιοχὴν καὶ δὴ ἀπὸ τὸ χωρίον Ξειδᾶς μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον δύο ἐπιτάφια ἐνεπίγραφα σήματα, ἥτοι στήλη ὀρθογωνίου σχήματος, δημοσιευθεῖσα ἤδη ὑπὸ τῆς Guarducci (IC XVIII, 98), καὶ ἕτερον, σχήματος πεσσοῦ, μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ 3ου αἰῶνος μ. Χ. :

*Δαματρία
Ματροδώρ-
ω κυρίῳ μνή-
μης χάριν.*

Εἰς Ἰναιον (Τσούτσουρον) ἐξετελέσθη μικρὰ ἐργασία διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ χαρακτηῆρος χώρου, ὅστις εἶχε θεωρηθῇ ὡς τάφος. Διεπιστώθη ὅτι πρόκειται περὶ κατωφλίου οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου εἶναι ὁρατὰ καὶ ἄλλα τμήματα.

Ἀρνητικὴ ἀπέβη ἡ ἔρευνα καὶ εἰς Καστέλλιανὰ - Ἀγίους Ἀποστόλους, ὅπου κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς Χωροφυλακῆς εἶχον ἔλθει εἰς φῶς ἀρχαιοότητες, εἰς θέσιν Χρυσαφίδα. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν παρὰ τὰ Καλύβια διεπιστώθη σειρὰ ρωμαϊκῶν τάφων συλημένων, νοτίως δὲ τῆς Χρυσαφίδας ἐπὶ τοῦ λόφου λείψανα οἰκοδομήματος μετὰ κεράμων καὶ τμημάτων κίονος. Ἐκ τοῦ Καστέλλου τῆς αὐτῆς περιοχῆς περισυνελέ-

γησαν τεμάχια πίθων μινωικῶν χρόνων μετὴν χαρακτηριστικὴν διακόσμησιν σχοινίων.

Ἐκ τῆς παραλίας Γ ο υ β ῶ ν ἀνατολικῶς τοῦ Ἡρακλείου, ἐκ τῆς θέσεως Σβούρου Μετόχι, ἐξήχθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου τέσσαρες λάρνακες ἐλλειψοειδεῖς τῆς ἀρχῆς τῶν νεοανακτορικῶν χρόνων (ΜΜ ΙΙΑ), ἐκ τῶν ὁποίων μία σώζει διακόσμησιν μετὰ παχείας λευκᾶς σπείρας (πίν. 166β).

Ἀπὸ τὸ Κ α ρ ν ᾶ ρ ι παρὰ τὰς Ἀρχάνας περισυνελέγη ἀξιόλογος λατινικὴ ἐπιγραφὴ μνημονεύουσα τὸν αὐτοκράτορα Δομιτιανόν (81 - 96 μ.Χ.). Σημειωτέον ὅτι σπανίζουν λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν χρόνων τούτων ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τοῦ χωρίου Ἀ γ ι ἔ ς Π α ρ α σ κ ι ἔ ς περισυνελέγη πίθος (πίν. 165α) ἀπολήγων κάτω εἰς κόμβον καὶ φέρων ἐπιγραφὴν, τῆς ὁποίας ἀναγινώσκεται τὸ τέλος . . . ΡΙΚΟΥ. Εἶναι ἀσφαλῶς αἱ τελευταῖαι συλλαβαὶ ὀνόματος κυρίου ἢ ἐθνικοῦ. Ὁ πίθος ἀνήκει εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

18α. ΛΕΣΒΟΣ. ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ

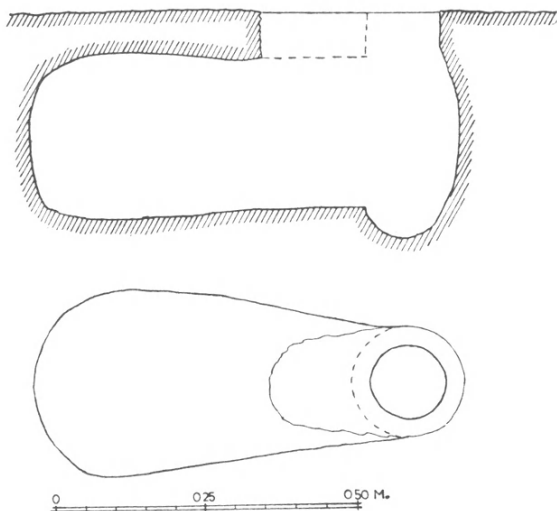
Κατὰ τὸ 1968 διὰ πιστώσεως χορηγηθείσης ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐγένετο ἐν Λέσβῳ περισυλλογὴ ἀρχαίων, ἰδίως ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Μολύβου, τῆς ἀρχαίας Μηθύμνης. Τὰ ἀρχαῖα συνεκεντρώθησαν ἐν Μηθύμνῃ, εἰς οἶκημα παραχωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Δήμου, εἶναι δὲ ἐπιγραφαί, παλαιὰ εὐρήματα τοῦ Εὐαγγελίδου κυρίως, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἀρχαῖα καὶ τουρκικὰ γλυπτὰ, νεώτεραι ἐπιγραφαὶ καὶ μικροαντικείμενα.

Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Μυτιλήνης καὶ Ἐρεσοῦ περισυνελέγησαν ἐπιγραφαὶ καὶ γλυπτὰ. Βάθρον ἐκ Θερμῆς φέρει ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν εὐήκοον Ἄρτεμιν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'
ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
(Πίν. 167)

1. **Μεθώνη.** Ἐποπτεία καὶ ὁδηγίαι τοῦ ἀνασκάψαντος καθηγητοῦ Δ. Πάλλα ἐξετελέσθη, διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας Χαριλάου Σφακιανάκη, ἡ διαμόρφωσις τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἀνδρήρου καὶ ἡ διὰ φράγματος ἐκ συρματοπλέγματος ἐξασφάλισις τοῦ πέρυσι ν ἐρευννηθέντος παλαιοχριστιανικοῦ κοιμητηρίου

Εἰκ. 1. Κάτοψις καὶ τομὴ δεξαμενῆς πρὸ τοῦ σπηλαιώδους παλαιοχριστιανικοῦ κοιμητηρίου Μεθώνης.

νικοῦ κοιμητηρίου τῆς Μεθώνης, γνωστοῦ ὡς Ἑλ. Ὁνούφριος (πίν. 167).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀπεχωματώθη πλήρως ἡ πέρυσι πρὸ τοῦ σπηλαιώδους χώρου ἐπισημανθεῖσα ὑπόγειος δεξαμενὴ ὁμβρίων ὑδάτων, ὠοειδοῦς κατόψεως, ὁλικοῦ μήκους 2.85 καὶ μεγίστου πλάτους 1.25, μεγίστου δὲ βάθους 2.75 (εἰκ. 1). Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς δεξαμενῆς καὶ τοῦ πλησίον αὐτῆς

ἐδάφους τοῦ ἀνδρήρου περισυνελέγησαν ὄστρακα βυζαντινῶν καὶ ἰταλικῶν-ἀρχαϊκῶν μαγιολικῶν, ὡς καὶ πρωτομαγιολικῶν ἀγγείων, χαλκοῦ κρίκοι πορπῶν, χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Μανουῆλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143 - 1180) καὶ δύο ἐνετικά τορνήσια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον εἶναι τοῦ Ἀνδρέου Κονταρίνη (1367 - 1382).

2. Εἰς **Νικόπολιν** τῆς Ἡπείρου ἐγένοντο τὸ 1968 κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ Ἀ. Ὁρλάνδου διὰ τοῦ ἐμπείρου ψηφωτοῦ τῆς Ἑταιρείας Δημ. Σκόρδου αἱ ἐξῆς ἐργασίαι :

Εἰς τὴν βασιλικὴν Β΄ (Ἀλκίσωνος) ἐκαθαρίσθη ἐκ τῆς βλαστήσεως τμῆμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ ἐξωνάρθηκος καὶ τμῆμα τοῦ ἀνωμάλου μαρμαροθετήματος τοῦ νοτίου κλίτους, ἐγένετο ἐπίσης καὶ προεργασία στερεώσεως τοῦ τελευταίου τούτου. Ὁμοίᾳ προεργασία στερεώσεως ἐξετελέσθη καὶ εἰς τὸ βόρειον κλίτος. Τέλος ὁ νάρθηξ ἐκαλύφθη δι' ἄμμου πρὸς ἀνάσχεσιν τῆς περαιτέρω βλαστήσεως.

Εἰς τὴν βασιλικὴν Δ΄ (Ἀσυρμάτου) ἐγένετο στερεώσεις περὶ τὰ 50 τετρ. μέτρα τοῦ ἀνωμάλου μαρμαροθετήματος τοῦ νοτίου κλίτους, ὡς καὶ στερεώσεις μικροῦ τμήματος ὁμαλῶν μαρμαροθετημάτων τοῦ μεσαίου κλίτους καὶ κάλυψις δι' ἄμμου τῆς προθέσεως.

3. Εἰς **Ἀθήνας** ἐγένετο διὰ τοῦ ψηφωτοῦ τῆς Ἑταιρείας Δ. Σκόρδου στερεώσεις καὶ ἀποκατάστασις γεωμετρικῶν σχεδίων ψηφιδωτῶν τοῦ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀδριανοῦ παλαιοχριστιανικοῦ περικέντρου ναοῦ, ἅτινα εἶχον πολλοῦ ἀποσυντεθῆ.

4. Εἰς **Φθιώτιδας Θήβας** συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος, ἐποπτεία τοῦ ἐφόρου Π. Λαζαρίδη, αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως περὶ τῶν ὁποίων βλέπε σ. 40 κ.ἐξ.

5. Εἰς **Φιλίππους** παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνασκαφὰς ἐγένοντο, ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ Σ. Πελεκανίδη, δι' εἰδικοῦ τεχνίτου στερεωτικαὶ ἐργασίαι εἰς ὠρισμένα εὐπαθῆ τμήματα τοῦ ἀνασκαφέντος συγκροτήματος. Οὕτω εἰς τὸ βαπτιστήριον συνεκρατήθησαν διὰ κεραμικοῦ κονιάματος τὰ ὑπερυψούμενα ἐκ τοῦ δαπέδου τμήματα τῆς σταυρομόρφου κολυμβήθρας. Ἐστερεώθησαν ὡσαύτως ἀποκολληθέντα πλακίδια τοῦ μαρμαροθετήματος. Ἐπίσης εἰς τὸν ΝΔ. πεσσὸν τοῦ Ὀκταγώνου, ἔνθα ἡ καταστροφή ἐφθανε μέχρι τῆς θεμελιώσεως καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηφανίζοντο καὶ τὰ τελευταῖα ἵχνη αὐτοῦ, κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης ὑποδομῆς ὅμοιοι κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ δισκελοῦς πεσσοῦ τοῖχοι ἐξ ἀργῶν λίθων ἄνευ κονιάματος (ξηρολιθιά). Τὸ αὐτὸ σύστημα λιθοδομίας ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τινὰ σημεῖα τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ βαλανείου, ἔνθα ἡ ἀργολιθοδομὴ εἶχε καταργεῦσαι.

6. Εἰς **Κρήτην** ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ ἐφόρου Στυλ. Ἀλεξίου μικρό-

τεραί τινες ἐργασίαι σχετιζόμεναι μὲ τὴν προσπάθειαν προστασίας καὶ διασώσεως τῶν ἀρχαιοτήτων. Οὕτω ἐγένοντο μεταβάσεις πρὸς αὐτοψίαν εἰς Μύρτον Ἱεραπέτρας, Κνωσὸν καὶ Λιμένα Κνωσοῦ, Τύλισον, Ἀγίους Δέκα, ἐπισκευὴ παραθύρων τῶν ἀποθηκῶν τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μαλίων καὶ τοῦ μεγάρου Βαθυπέτρου, προμήθεια εἰδῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὰς ἐργασίας περισλλογῆς καὶ κάλυψις διὰ στρώματος ἄμμου τμήματος τοῦ δαπέδου τοῦ μεγάρου Ἀρχανῶν πρὸς προστασίαν τῶν ἐκ κονιάματος διαχώρων καὶ τῶν βάσεων τῶν κιόνων ἐκ τοῦ ὕδατος τῶν βροχῶν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΚΙΝΗΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Ὁ ἐπὶ συμβάσει προσλήφθεις ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐμπειρότατος συντηρητῆς κινήτων κλπ. εὐρημάτων Ζαχαρίας Κανάκης εἰργάσθη, κατὰ τὸ 1968, εἰς τοὺς ἐξῆς ἀρχαιολογικοὺς χώρους κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν οἰκείων ἐφόρων καὶ ἀνασκαφῶν :

Εἰς Θ ή β α ς διὰ τὴν ἀποκόλλησιν νεοευρεθειῶν προϊστορικῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς Μ υ τ ι λ ή ν η ν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀντικειμένων τῆς προϊστορικῆς συλλογῆς τοῦ Μουσείου.

Εἰς Θ ή ρ α ν διὰ τὴν ἀποκόλλησιν προϊστορικῶν τοιχογραφιῶν καὶ ἀποκατάστασιν μεγάλου ἀριθμοῦ νεωστὶ εὐρεθέντων ἀγγείων.

Εἰς Ἀ ν δ ρ ο ν διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ ἀποκατάστασιν ἀγγείων τῆς ἀνασκαφῆς Ζαγοράς.

Εἰς Ἡ ρ ά κ λ ε ι ο ν Κ ρ ή τ η ς διὰ τὴν περάτωςιν τῶν δύο παραδειγμάτων (μοντέλων) τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ ἔκθεσιν τοῦ μὲν ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἡρακλείου, μεταφορὰν δὲ τοῦ δευτέρου εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν.

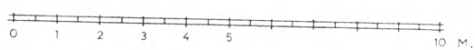
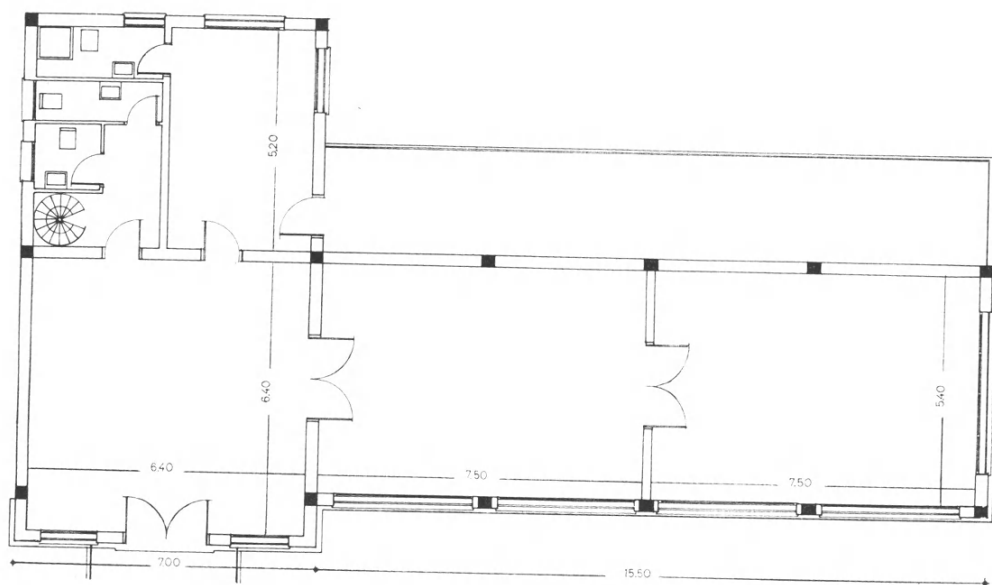
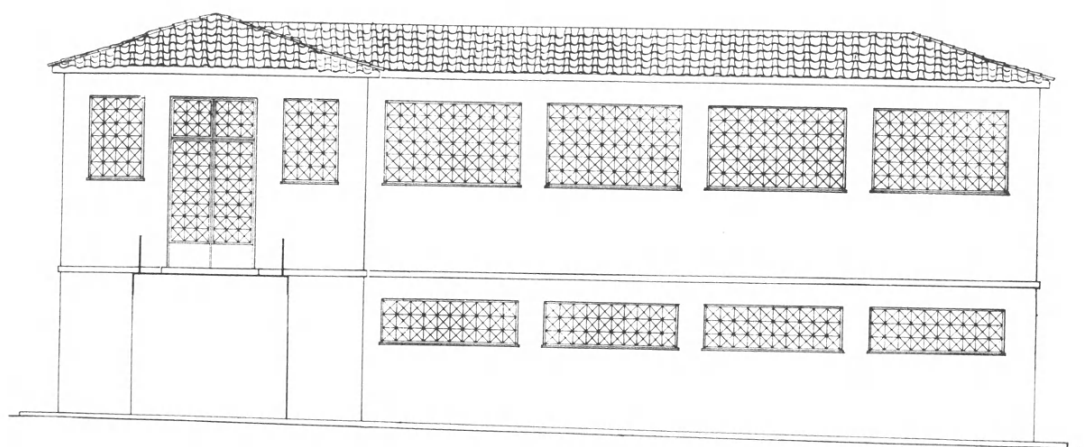
Εἰς Χ ε ρ σ ό ν η σ ο ν Κ ρ ή τ η ς διὰ τὴν στερέωσιν τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῶν βασιλικῶν Ἀγ. Νικολάου καὶ Καστρίου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ '

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

(Πίν. 168)

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐπραγματοποίησε κατὰ τὸ 1968 τὴν ἀνέγερσιν μουσεῖον ἐν τῷ ὄρεινῳ Μαυροματίῳ Ἰθώμης — ἀρχαία Μεσσήνη — μέλλοντος νὰ περιλάβῃ τὰ εὐρήματα τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἀνασκαφῶν αὐτῆς ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ ταύτῃ ἀρχαίᾳ πόλει τῆς Πελοποννήσου.

Εἰκ. 1. Κάτοψις καὶ πρόσοψις τοῦ διωρόφου νέου μουσείου (ἀρχαίας Μεσσήνης).

Τὰ σχέδια τοῦ νέου διωρόφου καὶ μὲ προοπτικὴν μελλοντικῆς ἐπανξήσεως μουσείου (εἰκ. 1) κατηρτίσθησαν ἐν συνεργασίᾳ τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας μετὰ τῆς Τεχνικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, ἣτις ἐξετέλεσε καὶ τοὺς οἰκείους στατικούς ὑπολογισμοὺς τοῦ ἔργου, ἔτυχον δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ τε Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου.

Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀνοικοδομήσεως ἤρξαντο κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1968, ἐξετελέσθησαν δὲ δι' αὐτεπιστασίας ὑπὸ τοῦ ἱκανωτάτου ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας Χαρίλ. Σφακιανάκη καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῆ ἐπίβλεψιν καὶ καθοδήγησιν τοῦ μηχανικοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστηλώσεως κ. Νικολ. Θεοδοκάτου.

Ὁ πῖναξ 168 ἀπεικονίζει τὸν ἐντὸς διμήνου ἐκτελεσθέντα σκελετὸν ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος τοῦ Μουσείου, οὗτινος ἡ ἀποπεράτωσις ἐλπίζεται νὰ συντελεσθῇ ἐντὸς τῶν προσεχῶν ἐτῶν. Ἡ μέχρι τοῦδε δαπάνη ἀνῆλθεν εἰς δρχ. 300.000.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ'

ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

Δι' ἀπαλλοτριώσεις κτημάτων χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ποσά :

- α) Δι' ἐξαγορὰν ἑξ ἀγρῶν εἰς Σικυῶνα δρχ. 165.356.
- β) Δι' ἐξαγορὰν δύο ἀγρῶν εἰς Θήραν δρχ. 97.308.50.
- γ) Δι' ἐξαγορὰν ἀγροῦ εἰς Σερεμέτι Μεσολογγίου δρχ. 9.000.
- δ) Δι' ἐξαγορὰν ἀγροῦ εἰς ἀρχαίαν Μεσσήνην δρχ. 45.000.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε'

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρασίς τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη ἐντατικῇ καὶ κατὰ τὸ 1968, ἐποπτεία τοῦ Γ. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, τοῦ Ἀντιπροέδρου καθηγητοῦ κ. Ν. Κοντολέοντος καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς πτυχιούχου τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν δ. Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου Γραφείου Δημοσιευμάτων. Ἴδου δὲ εἰς τί συνίσταται αὕτη :

- α) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη ὁ τόμος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ ἔτους 1967.

β) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη ὁ τόμος τῶν ΠΑΕ 1966.

γ) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη ὁ Δ' τόμος τοῦ «Χαριστηρίου εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον».

δ) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Κ. Ὁρλάνδου «Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλφειρεὶα καὶ τὰ μνημεῖά της».

ε) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ μακαρίτου ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου «Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. Συμπλήρωμα».

ς) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Β. Πετράκου «Ὁ Ὠρωπὸς καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου».

ζ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Κ. Συριοπούλου «Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος».

η) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Μαν. Ἀνδρονίκου «Βεργίνα Ι».

θ) Ἐξετυπώθη τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1968.

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἐδαπάνησεν ἡ Ἐταιρεία τὸ ποσὸν τῶν 1.239.980 δραχμῶν.

Κατὰ τὸ 1968 εἰσέχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἐταιρείας τόμοι ἐν ὧν 1890, ἐξ ὧν 1504 δι' ἀγορᾶς, 262 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 124 ἐκ δωρεᾶς.

Ἦλθεν ἐπίσης ἀρωγὸς ἡ Ἐταιρεία α) εἰς τὸν ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀγγελον Λιάγκουραν διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 5.469 δρχ. δι' ἔξοδα μεταβάσεώς του εἰς Γαλλίαν χάριν σπουδῶν καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν Μουσείων. β) Εἰς τὸν ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Κ. Δαβάραν διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 4.000 δραχμῶν πρὸς ἐπίσκεψιν Μουσείων. γ) Εἰς τὴν ἐπιμελήτριαν Ἀρχαιοτήτων δ. Θ. Καράγιωργα διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 4.000 δραχμῶν πρὸς ἐπίσκεψιν Μουσείων. δ) Εἰς τὸν ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰωάννην Σακελλαράκη διὰ ποσοῦ 1673 δραχμῶν δι' ἔξοδα μεταβάσεώς του εἰς Γερμανίαν χάριν σπουδῶν καὶ ε) εἰς τὸν ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰωάννην Παπαποστόλου διὰ ποσοῦ 1673 δραχμῶν δι' ἔξοδα μεταβάσεώς του εἰς Μόναχον χάριν εὐρύτερων σπουδῶν.

Ἐνίσχυσεν ὡσαύτως ἡ Ἐταιρεία διὰ ποσοῦ 240.000 τὴν ἔκδοσιν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν τῶν ἐξῆς συγγενῶν Ἰδρυμάτων: Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, Λαογραφικῆς Ἐταιρείας, Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας, Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Θρακικοῦ Κέντρου, Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, Κέν-

τρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν.

Δι' ἀποζημιώσιν ἐκτάκτων βοηθῶν εὐρετηριώσεως παλαιότερων τόμων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος διετέθησαν δρχ. 112.828.

Διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἐκτάκτων βοηθῶν συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ἀρχαίων ἐλληνικῶν ὄρων καὶ τῆς βιβλιογραφίας μονῶν Ἑλλάδος διετέθησαν δρχ. 99.846.

Προστίθεται ἐν τέλει ὅτι διὰ τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν Μουσείων τοῦ Κράτους ἐδαπάνησεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία τὸ ποσὸν τῶν 39.866 δραχμῶν.

ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1968

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14ῃ Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ ὀγδόου ἔτους, ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος Κυριακῇ καὶ ὥρᾳ 9.40' π.μ. ἀκριβῶς, συνήλθον ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἑλευθ. Βενιζέλου 22, ἐκ τῶν ἑταίρων αὐτῆς οἱ ἐν τῷ ἐκλογικῷ καταλόγῳ τοῦ ἔτους 1968 ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 63 : Χρυσούλα Καρδαρά, 158 Ροζαλίνδη Παπαντωνίου, 72 Γεράσιμος Κονιδάρης, 84 Κωνσταντῖνος Κτιστόπουλος, 35 Φανή Κουτσοκώστα - Δροσογιάννη, 75 Νικόλαος Κοντολέων, 17 Γεώργιος Ν. Βέλτσος, 139 Κωνσταντῖνος Παπακωνσταντίνου, 24 Ἀρτεμισία Γιαννουλάτου, 40 Γεώργιος Ἡλιόπουλος, 105 Δημοσθένης Μιράσγεζης, 70 Περικλῆς Κόλλας, 62 Χρήστος Καράσος, 52 Ἀθηνᾶ Καλογεροπούλου, 184 Ἰωάννης Τριανταφυλλόπουλος, 125 Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος, 11 Ἀνδρέας Βαβρίτσας, 160 Αἰκατερίνη Ρωμοπούλου, 44 Ἀντιγόνη Θρεψιάδη, 186 Νικόλαος Τωμαδάκης, 89 Παῦλος Λαζαρίδης, 4 Κωνσταντῖνος Ἀλεξανδρῆς, 155 Ἰωάννης Πολυγένης, 113 Κωνσταντῖνος Μπίτζιος, 126 Δημήτριος Πάλλας, 156 Ἀπόστολος Πουλόπουλος, 42 Μαρία Θεοχάρη, 131 Μαρία Παντελίδου, 166 Γεώργιος Σπυριδάκης, 117 Νικόλαος Μπουφίδης, 77 Στυλιανὸς Κορρές, 79 Δημήτριος Κοσμόπουλος, 38 Παναγιώτης Ζέπος, 10 Ἰωάννης Ἀντωνιάδης, 149 Κωνσταντίνα Πέππα - Δελμούζου, 61 Ἀπόστολος Καρανδρέας, 45 Σπυρίδων Ἰακωβίδης, 47 Θωμᾶς Καζαμίας, 49 Κωνσταντῖνος Καλλίας, 175 Εὐστάθιος Στίκας, 143 Ἰωάννης Παπασταύρου ἥτοι ἐν ὄλῳ 41 ἑταῖροι, ἵνα, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 31 τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ Ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1968, ἀκούσωσι τὴν περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1967 ἑκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεύας καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου συνταχθεῖσαν ἑκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1967.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Βέλτσος ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῆς Συνεδρίας καὶ ἐκάλεσε τοὺς ἑταίρους εἰς ἐκλογὴν τοῦ Προεδρεῖου τῆς Συνελεύσεως διὰ φανεράς ψηφοφορίας. Ἐξε-

λέγησαν δὲ Πρόεδρος ὁ κ. Νικόλαος Τωμαδάκης, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἰωάννης Πολυγένης, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Δημοσθένης Μιράσγεζης καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Περικλῆς Κόλλας. Καταρτισθέντος τοῦ Προεδρείου καὶ καταλαβόντος τὴν θέσιν του, ὁ Πρόεδρος τοῦ Δ. Συμβουλίου κ. Γεώργ. Βέλτσος ὠμίλησε περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος, κατὰ Ἰανουάριον ἐ.ἐ., Προέδρου τοῦ Δ. Συμβουλίου Π. Πουλίτσα καὶ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας, τὸ ὁποῖον σημαντικῶς προήγαγε. Περαιῶν δὲ ἐπρότεινεν ὅπως ἐγχειρόμενοι ἅπαντες τηρήσωσι σιγὴν ἐνὸς λεπτοῦ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Π. Πουλίτσα. Ὁ ἐκλεγὼς Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Νικόλαος Τωμαδάκης ἠὺχαρίστησε τοὺς ἐταίρους ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του καὶ ἐνετείλατο νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1967. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Δημοσθένης Μιράσγεζης ἀνέγνωσε τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἐπιτροπείας φέρουσαν τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐλεγκτῶν κ. κ. Κων. Ἀδαμίδη, Ἰω. Δημαρᾶ, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου, Ἀπ. Πουλοπούλου καὶ Μιλτ. Πουρῆ.

Περαιῶν τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προέτεινεν, ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ λήξαντος ἔτους 1967 ὡς ὀρθῶς γενομένην καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους τούτου.

Ἡ Συνέλευσις ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τῆς Ἐπιτροπείας καὶ ἐπεκύρωσε τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους 1967.

Μετὰ τὴν ἐγκρισιν καὶ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Πρόεδρος κ. Τωμαδάκης ἐκάλεσε τοὺς ἐταίρους πρὸς ἐκλογὴν τῆς πενταμελοῦς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπείας διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1968.

Ὅρισθέντων ψηφολεκτῶν τῶν δ. δ. Χρυσ. Καρδαρᾶ καὶ Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου, προσῆλθον, ἀναγινωσκομένου τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου, καὶ ἐψήφισαν ἐταῖροι 40, γενομένης δὲ διαλογῆς ὡς μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπείας ἔλαβον: Κωνστ. Ἀδαμίδης 40, Ἰωάν. Δημαρᾶς 40, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου 40, Ἀπόστ. Πουλόπουλος 40, Μιλτ. Πουρῆς 40.

Κατὰ ταῦτα ἐξελέγησαν μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπείας διὰ τὸ τρέχον ἔτος 1968 οἱ κ. κ. Κωνστ. Ἀδαμίδης, Ἰωάν. Δημαρᾶς, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου, Ἀπόστ. Πουλόπουλος, Μιλτ. Πουρῆς.

Εἶτα ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Νικ. Τωμαδάκης ἐκάλεσε τὸν Γεν. Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου, ὅπως προβῇ εἰς ἀνακοίνωσιν τῆς

ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης ἐκθέσεως περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1967.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐκφράζει τὰ συγχαρητήρια τῆς Συνελεύσεως πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν γενομένην Ἑθνικὴν ἐργασίαν. Εἶτα ἡ Συνέλευσις διελύθη περὶ ὥραν 12,30.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως

ΝΙΚ. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

ΙΩΑΝ. ΠΟΛΥΓΕΝΗΣ

Ὁ Α' Γραμματεὺς

ΔΗΜ. ΜΙΡΑΣΓΕΖΗΣ

Ὁ Β' Γραμματεὺς

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΚΟΛΛΑΣ

Οἱ ψηφολέκται

ΧΡΥΣ. ΚΑΡΔΑΡΑ - ΑΡΤ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ

Η. ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1968

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΓΕΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οί υπογεγραμμένοι, αποτελοῦντες τὴν Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1968, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 229/10-3-1969 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου, ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ λήξαντος ἔτους 1968, ἐκ τῶν ταμειακῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα :

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Α'. Χρηματικόν.

Ταμείον.

α) Χρ έ ω σ ι ς .

1)	Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1967	Δρχ.	48.625.—
2)	Ἀπὸ ἔσοδα Γ. Προϋπολογισμοῦ 1/1/68 - 31/12/68	»	6.566.217.—
3)	» ἔσοδα ἐξ ἐπιστροφῶν χρημίστων	»	197.326.—
4)	» προῖδὸν κληρώσεως ὁμολογιῶν	»	319.992.—
5)	» ἀναλήψεις ἐξ Ἑθνικῆς Τραπέζης Α' . . .	»	1.860.610.—
6)	» ἀναλήψεις ἐξ Ἑθνικῆς Τραπέζης Β' . . .	»	5.585.602.—
7)	» ἐγγυήσεις μισθώσεως καταστημάτων . . .	»	50.000.—
8)	» εἰδικὰς ἐνισχύσεις	»	204.563,30
9)	» προσωρινούς λογαριασμούς	»	60.000.—
10)	» κίνησιν Κεφαλαίων	»	442.073.—
11)	» τοκομερίδια ὁμολογιῶν Κληροδοτ. Φ. Φαρμᾶ . . .	»	34.145.—
	Σ ύ ν ο λ ο ν	»	<u>15.369.153,30</u>

β) Πίστις.

1) Εἰς ἔξοδα Γ. Προϋπολογισμοῦ 1/1/68 - 31/12/1968	Δρχ.	6.766.259,20
2) » ἀγορὰν ὁμολογιῶν	»	50.000.—
3) » καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ Β΄	»	5.074.251,80
4) » καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ Α΄	»	1.593.677.—
5) » καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ Α΄ ἐκ δωρεᾶς Ἰω. Ρώμα	»	5.156.—
6) » ὁμοίως ἐκ δωρεᾶς Ἰ. Μαρκοπούλου	»	995.—
7) » ὁμοίως ἐκ κληρονομίας Φ. Φαρμά	»	34.145.—
8) » ἄτοκα δάνεια	»	52.285.—
9) » ἐπιστροφὰς χρημάτων	»	171.126.—
10) » κίνησιν Κεφαλαίων	»	1.615.584.—
Σύνολον	»	15.363.479.—
Ὑπόλοιπον Ταμείου τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1968	»	5.674,30
Σύνολον	»	15.369.153,30

Β΄. Ἀνάλυσις Ἑσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ Χρ. 1968

Ι ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Ἀπὸ προσόδους ἀκινήτου περιουσίας - μισθώματα	Δρχ.	1.139.500.—
» παραχώρησιν αἰθουσῶν τοῦ μεγάρου	»	64.000.—
» προσόδους κινητῆς περιουσίας - μερίσματα	»	963.447.—
» προσόδους κινητῆς περιουσίας - τοκομερίδια	»	307.836.—
» τόκους καταθέσεων	»	12.121.—
» ἀντίτιμον πωλήσεως δημοσιευμάτων	»	230.662.—
» εἰσφορὰς - συνδρομὰς	»	3.019.650.—
» διάφορα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	»	78.102.—
» ἔσοδα παρελθόντων οἰκ. ἐτῶν	»	750.899.—
Σύνολον ἐσόδων	»	6.566.217.—

Τακτικά ἔξοδα.

Εἰς ἔξοδα Διοικήσεως ἐν γένει - μισθοί, ἐπιδόματα προ- σωπικοῦ	Δρχ.	1.461.789.—
» ἀποζημιώσεις ἐν γένει	»	500.354,50
» ἔξοδα Γραφείων - φωτισμός, θέρμανσις, ὕδρευσις, καθαριότης, Τ. Τ., στολαὶ κλητῆρων κλπ.	»	185.197,70
» δικαστικά ἐν γένει	»	20.202.—
» ἔξοδα κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας - συντήρη- σις μεγάρου, ἐπιπλώσεις, φόροι Δημοσίου καὶ Δή- μου, ἀσφάλιστρα, φύλακτρα χρεογράφων, ποσοστὰ εἰσπράκτορος κλπ.	»	270.936.—
» ἔξοδα Βιβλιοθήκης, πλουτισμὸς αὐτῆς κλπ. ἔξοδα	»	294.733.—
» ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑταιρείας - ἀνασκα- φαί, ἀπαλλοτριώσεις, ἀναστήλωσις ἀρχαίων μνη- μείων, ἀνέγερσις καὶ ἐπισκευὴ Μουσείων, πλουτι- σμὸς βιβλιοθηκῶν τῶν Μουσείων κλπ.	»	2.045.453,50
» δημοσιεύματα ἐν γένει - ἔξοδα ἐκδόσεως Α. Ε., Π. Α. Ε., Ἔργου, μελετῶν διατριβῶν καὶ ἀποζη- μιώσεις συγγραφέων κλπ.	»	1.287.860,50
» οἰκονομικὰς ἐνισχύσεις - ἐπιστημονικῶν περιοδι- κῶν, ὑποτροφίας, ἔξοδα διαλέξεων καὶ συμμετοχῆς εἰς διεθνή συνέδρια	»	259.926.—
» ἔκτακτα ἔξοδα - ἀποζημιώσεις συνεργείου ταξινομή- σεως ἀρχείου, ἐκτάκτων βοηθῶν Λεξικοῦ, προτο- μαὶ καὶ ἀπρόβλεπτα ἔξοδα	»	421.303.—
» ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	»	18.504.—
Σύνολον ἐξόδων	»	<u>6.766.259,20</u>

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως τῶν κονδυλίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως 1968 καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν ἔντυπον

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ & ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1968

Ε Σ Ο Δ Α

Ε Ξ Ο Δ Α

Προϋπολογισμού		Είδος εσόδων	Προϋπολογισθέντα	Εισπραχθέντα	Διαφορά		Προϋπολογισμού		Είδος εξόδων	Προϋπολογισθέντα	Συμπληρωματικές πιστώσεις	Σύνολον	Πραγματοποιηθέντα	Διαφορά επί ελλείπων
Κεφάλ.	Άρθρον				Επί πλέον	Επί ελλείπων	Κεφάλ.	Άρθρον						
Α	1α' - δ' 2	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι ΤΑΚΤΙΚΑ ΕΣΟΔΑ Πρόσοδοι ακινήτου περιουσίας. Μισθώματα Παραχώρησις αιθουσών	1.164.500.— 50.000.—	1.139.500.— 64.000.—	— 14.000.—	25.000.— —	Α' 1 - 3	Μισθοί, επιδόματα διοικ. και επιστημ. προσωπικού	945.008.—	29.000.—	974.008.—	968.275.—	5.733.—	
														B' 1 - 2
	2α' - ιη' 3	Πρόσοδοι κινήτης περιουσίας. Μερίσματα μετοχών Τοκομερίδια όμολογιών Τόκοι καταθέσεων παρ' Εθνικῆ Τραπέζης εις πρώτην ζήτησιν, κλπ.	812.500.— 343.000.— 30.000.—	963.447.— 307.836.— 12.121.—	150.947.— — —	— 35.164.— 17.879.—	Γ' 1 - 5 6α' - ζ' 7 - α - β	Αποζημιώσεις εν γένει Εξοδα λειτουργίας γραφείων, ήτοι θερμανσις, φωτισμός, ύδρευσις, καθαριότης, Τ.Τ., στολαιοι κλητήρων κλπ. Δικαστικά εν γένει	210.000.— 30.000.—	9.000.— —	210.000.— 39.000.—	185.197,70 20.202.—	24.802,30 18.798.—	
														Δ' 1 - 8
	1 - 3	Αντίτιμον δημοσιευμάτων. Αντίτιμον πωλήσεως αντιτύπων Α.Ε., Π.Α.Ε., Έργου κλπ. δημοσιευμάτων και Όδηγῶν αρχαίων τόπων	225.000.—	230.662.—	5.662.—	—	Ε' 1	Εξοδα Βιβλιοθήκης. Εμπλουτισμός Βιβλιοθήκης κλπ. έξοδα . . .	300.000.—	—	300.000.—	294.733.—	5.267.—	
														Ζ' 1 - 5
	1 - 3	Απρόβλεπτα έξοδα. Διάφορα και άπρόβλεπτα έξοδα	27.500.—	78.102.—	50.602.—	—	Ζ' 1 - 4	Εξοδα εκδόσεως Α.Ε., Π.Α.Ε., Έργου, μελετῶν, διατριβῶν και αποζημιώσεις συγγραφέων κλπ.	840.000.—	465.000.—	1.305.000.—	1.287.860,50	17.139,50	
														Η' 1 - 4
	1 - 3	Εξοδα παρελθόντων οικονομικῶν ετῶν. Υπόλοιπα χρήσ. 1967 (εκ Κρατικῶν Λαχείων και επιστροφῆς χρημάτων) Σύνολον εσόδων	750.000.— 7.417.500.—	750.899.— 6.566.217.—	899.— 226.760.—	— 1.078.043.—	Θ' 1 - 5	Εκτακτα έξοδα. Αποζημιώσεις εκτάκτων βοηθῶν εύρετηριώσεως Α.Ε., εκτάκτων βοηθῶν Λεξικοῦ, προτομαί και άπρόβλεπτα	493.990.—	19.000.—	512.990.—	421.303.—	91.687.—	
														Ι' 1
1 - 3	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ Κίνησις Κεφαλαίων. Εκ παρακρατήσεως χαρτοσήμου εκ μισθωμάτων Εκ παρακρατήσεως κρατήσεων επί άποδοχῶν εν γένει Ανάληψις εκ διαθεσίμων Σύνολον	15.000.— 360.000.— 1.573.000.— 9.365.500.—	17.271.— 424.802.— — 7.008.290.—	2.271.— 64.802.— — 293.833.—	— — — 1.078.043.—	ΙΑ' 1 - 2	Αποθεματικά τ. άποθ. 250.000 εκτ. » 73.102 = 323.102 - 323.102 Σύνολον εξόδων	—	—	—	—	6.766.259,20	1.569.138,80	
														ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ Κίνησις Κεφαλαίων. Απόδοσις κρατήσεων εκ άποδοχῶν και μισθωμάτων Ανέγερσις 3 καταστημάτων επί τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ Σύνολον
1 - 7	Εξοδα κληρονομίας Φ. Φαρμά. Μερίσματα μετοχῶν, τοκομερίδια όμολογιῶν, τόκοι, άπρόβλεπτα κλπ. έξοδα	30.000.—	34.145.—	4.145.—	—	ΙΒ' 1 2	Εξοδα κληρονομίας Φ. Φαρμά. Ανασκαφαί, φύλακτρα, ασφάλιστρα και άπρόβλεπτα	30.000.—	—	30.000.—	—	—	30.000.—	
														ΙΓ' 1 - 4
Γενικὸν σύνολον	Γενικὸν σύνολον	9.395.500.—	7.042.435.—	297.978.—	1.078.043.—	8.186.398.—	1.874.000.—	10.060.398.—	8.381.843,20	1.678.554,80				

ἀπολογισμὸν τοῦ σκέλους τῶν ἐσόδων προκύπτει, ὅτι αἱ ἐπὶ ἔλαττον διαφοραὶ προῆλθον :

- 1) Ἐκ μισθωμάτων, λόγῳ λύσεως τῆς μισθώσεως ἐνὸς ἐκ τῶν 3 καταστημάτων τῆς λεωφ. Συγγροῦ Δρχ. 25.000.—
- 2) Ἐκ τόκων καταθέσεων, λόγῳ σημαντικῶν ἀναλήψεων δι' ἀποπεράτωσιν τῶν 3 καταστημάτων παρὰ τὴν λεωφ. Συγγροῦ » 17.879.—
- 3) Ἐκ τοκομεριδίων ὁμολογιῶν » 35.164.—
- 4) Ἐκ τοῦ μερίσματος τῶν καθαρῶν κερδῶν τῶν Κρατικῶν Λαχείων διότι, ὅπως πάντοτε, ἢ Δ' τριμηνία καταβάλλεται τὸ ἐπόμενον ἔτος » 1.000.000.—

Ἀποτελέσματα χρήσεως.

Ἑσοδα πραγματοποιηθέντα Δρχ.	6.566.217.—
Ἑξοδα πραγματοποιηθέντα »	6.766.259,20
Ἐκ διαθεσίμων »	<u>200.042,20</u>

Γ'. Γενικὸς Ἱσολογισμὸς Χρήσεως 1968**Ἐνεργητικόν.**

Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31/12/1968 ἀνῆρχετο εἰς δραχμὰς **38.167.733.**— ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κάτωθι μερίδων :

Ἀπὸ ἀκίνητα κτήματα	Δρχ. 5.000.000.—
» τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας	» 19.159.669.—
» ἔπιπλα καὶ σκεύη	» 1.206.771.—
» Μετοχὰς πρὸς φύλαξιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄	» 6.552.215,05
» Ὁμολογίας πρὸς φύλαξιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄	» 4.802.423,30
» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Β΄	» 591.241,95
» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄	» 491.286,40
» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄ Κληροδοτήματος Μαρκοπούλου	» 3.901.—
» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄ ἐκ δωρεᾶς Ἱ. Ρώμα	» 136.003.—
» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄ ἐκ κληρονομίας Φ. Φαρμᾶ	» 218.548.—
» ὑπόλοιπον Ταμείου 31 Δεκεμβρίου 1968	» 5.674,30
Σύνολον	<u><u>38.167.733.—</u></u>

Παθητικόν.

Εἰς Κεφάλαιον	» 38.167.733.—
Σύνολον	<u><u>38.167.733.—</u></u>

Δ'. Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

Ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1968 ἀνῆρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν **38.167.733.**— ἀποτελουμένη ἐκ τῶν αὐτῶν ὑπολοίπων τῶν ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ ἀναγραφομένων λογαριασμῶν.

Περαίνουσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν ἀνωτέρω διαχείρισιν ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν Ἀπολογισμὸν καὶ τὸν Ἰσολογισμὸν τοῦ λήξαντος ἔτους 1968 τῆς ἰδίας περιουσίας τῆς Ἑταιρείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17ῃ Μαρτίου 1969

Ἡ Ἑξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

ΚΩΝΣΤ. ΑΔΑΜΙΔΗΣ

ΙΩΑΝ. ΔΗΜΑΡΑΣ

Κ. Δ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΑΠ. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΛΤ. ΠΟΥΡΗΣ

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χ Ρ Η Σ Ι Σ 1968

Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

1) ΑΕ 1967	ἀντίτυπα	500
2) ΠΑΕ 1966	»	800
3) Χαριστήριοι εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον τ. Δ'	»	500
4) Ἀν. Κ. Ὁρλάνδου : « Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλῖφεια καὶ τὰ μνημεῖά της	»	1000
5) Σ. Χαριτωνίδου : Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. Συμπλήρωμα	»	500
6) Κ. Συριοπούλου : Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος	»	1000
7) Β. Πετράκου : Ὁ Ὁρωπὸς καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀμφιαράου	»	1000
8) Μαν. Ἀνδρονίκου : Βεργίνα Ι	»	1000
9) Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1968	»	1000

Β' ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς				Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			
Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπρα- χθέν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπρα- χθέν ποσόν
1900	1	38	38	Ἐκ μεταφορᾶς			3.330
1905	1	300	300	1938	1	150	150
»	1	112	112	1945/47	1	240	240
1908	1	300	300	»	1	150	150
1912	1	300	300	1948/49	1	240	240
1913	1	300	300	»	1	150	150
1916	1	75	75	1950/51	1	240	240
1918	1	150	150	»	1	150	150
1924	1	225	225	1952	1	300	300
1929	1	300	300	»	1	240	240
1930	1	180	180	»	2	180	360
1937 Α'	1	300	300	1953/54 Α'	1	210	210
1937 Β'	1	300	300	» Β'	1	180	180
1937 Γ'	1	150	150	» Γ'	1	180	180
1938	1	300	300	1955	1	240	240
Εἰς μεταφορὰν			3.330	Εἰς μεταφορὰν			6.360

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς				2) Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας			
Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν
Ἐκ μεταφορᾶς . . .			6.360	1858/59	1	12	12
1956	2	240	480	1859/60	1	12	12
»	1	180	180	1860/61	1	12	12
1957	2	240	480	1861/62	1	12	12
»	1	180	180	1862/63	1	12	12
1958	1	240	240	1865/66	1	12	12
»	1	180	180	1867/68	1	12	12
1959	2	300	600	1868/69	1	12	12
»	2	240	480	1869/70	1	12	12
1960	1	300	300	1871/72	1	80	80
»	1	240	240	1872/73	1	80	80
1961	1	300	300	1873/74	1	80	80
»	1	240	240	1874/75	1	80	80
1962	1	300	300	1876	1	80	80
»	2	240	480	1877	1	80	80
»	2	180	360	1878	1	80	80
1963	1	300	300	1879	1	80	80
»	3	240	720	1880	1	80	80
1964	1	300	300	1881	1	80	80
»	2	240	480	1882	1	80	80
1965	1	350	350	1885	1	80	80
»	5	280	1.400	1888	1	80	80
1966	2	350	700	1889	1	80	80
»	65	280	18.200	1890	1	80	80
1967	1	500	500	1891	1	80	80
»	59	400	23.600	1892	1	80	80
Σύνολον			57.950	Εἰς μεταφορὰν . . .			1.468

Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας				Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρά τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμή τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν	Σειρά τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμή τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν
Ἐκ μεταφορᾶς . . .			1.468	Ἐκ μεταφορᾶς . . .			3.398
1893	2	80	160	1930	1	100	100
1910	1	80	80	»	1	80	80
1911	1	80	80	»	1	50	50
1914	1	80	80	1931	2	100	200
1915	1	80	80	»	1	80	80
1916/19	1	80	80	»	1	50	50
1920	1	100	100	1932	2	100	200
»	1	80	80	»	1	80	80
»	1	50	50	»	1	50	50
1921	1	100	100	1933	1	100	100
»	1	80	80	»	1	80	80
1922/24	1	100	100	1934	1	100	100
»	1	80	80	»	1	80	80
1925/26	1	100	100	1935	1	100	100
»	1	80	80	»	1	80	80
1927	1	100	100	1936	1	100	100
»	1	80	80	»	1	80	80
1928	1	100	100	1937	1	100	100
»	1	60	60	»	1	80	80
»	1	80	80	1988	1	100	100
1929	1	100	100	»	1	80	80
»	1	80	80	1939	1	80	80
Εἰς μεταφορὰν . . .			3.398	Εἰς μεταφορὰν . . .			5.448

Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας				Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν	Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
Ἐκ μεταφορᾶς . . .			5.448	Ἐκ μεταφορᾶς . . .			13.958
1940	1	80	80	1963	5	200	1.000
1941/44	1	80	80	1964	1	200	200
1945/48	1	80	80	»	1	110	110
1949	1	80	80	»	5	160	800
1950	1	80	80	1965	1	350	350
1951	1	80	80	»	1	210	210
1952	2	200	400	»	6	280	1.680
1953	2	80	160	1966	2	200	400
1954	2	80	160	»	40	160	6.400
1955	1	90	90	Σύνολον			25.108
»	3	120	360				
1956	1	90	90				
»	3	120	360				
1957	1	90	90				
»	4	120	480				
1958	1	90	90				
»	7	120	840				
1959	7	120	840				
1960	7	320	2.240				
1961	6	120	720				
1962	6	160	960				
1963	1	150	150				
Εἰς μεταφορὰν . . .			13.958				

3) Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας				Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρά τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμή τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν	Σειρά τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμή τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν
1954	7	20	140	Ἐκ μεταφορᾶς . . .			5.043
»	1	13	13	1966	7	100	700
1955	7	48	336	»	1	60	60
»	1	30	30	»	10	80	800
1956	7	48	336	»	2	50	100
»	1	30	30	1967	23	100	2.300
1958	5	60	300	»	1	60	60
»	1	38	38	»	62	80	4.960
1959	5	64	320	»	2	75	150
»	1	40	40	»	3	50	150
1960	5	96	480	Σύνολον			14.323
»	2	60	120				
1961	5	96	480				
»	1	60	60				
1962	5	80	400				
»	1	50	50				
1963	7	80	560				
»	1	50	50				
1964	6	80	480				
»	1	50	50				
1965	2	100	200				
»	6	80	480				
»	1	50	50				
Εἰς μεταφορὸν . . .			5.043				

ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1968

Αὔξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώμα- τα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1	Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι. Φύλλ. 2ον 1852 .	1	15.—	15.—
	» » » »	1	12.—	12.—
	» » » »	1	11.—	11.—
2	» » Φύλλ. 3ον 1855 .	1	15.—	15.—
	» » » »	1	12.—	12.—
	» » » »	1	11.—	11.—
3	Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί. 1860	1	15.—	15.—
4	Π. Καββαδία: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογι- κῆς Ἑταιρείας 1837-1900. 1900 .	1	12.—	12.—
	» » » »	1	9.—	9.—
5	Comptes rendus du Congrès interna- tional d'archéologie. 1905	1	50.—	50.—
6	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. 1906	1	120.—	120.—
	» » » »	2	72.—	144.—
	» » » »	1	60.—	60.—
7	Π. Καββαδία καὶ G. Kawerau: Ἀνα- σκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885-1890. 1906-1907	1	240.—	240.—
	» » » »	3	180.—	540.—
8	Χ. Τσούντα: Προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908. Ἀνα- τύπωσις 1964	1	300.—	300.—
	» » » »	8	240.—	1.920.—
	» » » »	43	180.—	7.740.—
	» » » »	1	225.—	225.—
9	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910	2	90.—	180.—
	» » » »	2	74.—	144.—
	» » » »	1	54.—	54.—
	» » » »	2	45.—	90.—
	Εἰς μεταφορὰν			11.919.—

Αὔξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς			11.919.—
10	Κ. Κουρουνιώτη: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας. 1911	3	30.—	90.—
	» » » »	3	24.—	72.—
	» » » »	2	18.—	36.—
	» » » »	1	15.—	15.—
	» » » »	1	23.—	23.—
11	Γ. Π. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. 1915	1	36.—	36.—
12	Γ. Γαρδίκας: Μελετήματα Ἀρχαιολογικά. 1915	1	5.—	5.—
	» » » »	1	55.—	55.—
	» » » »	1	4.—	4.—
	» » » »	1	3.—	3.—
13	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία Δελφῶν. 1912-1917	2	15.—	30.—
	» » » »	1	12.—	12.—
	» » » »	4	9.—	36.—
14	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923	2	30.—	60.—
	» » »	5	18.—	90.—
	» » »	1	15.—	15.—
15	Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στῆλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. 1928 . . .	1	450.—	450.—
	» » »	3	360.—	1.080.—
	» » »	1	270.—	270.—
16	Ἰω. Γενναδίου: Λόρδος Ἑλγιν κλπ. 1930 . . .	1	75.—	75.—
	» » »	1	45.—	45.—
	» » »	1	38.—	38.—
	» » »	1	36.—	36.—
17	Ἰωσήφ Χατζηδάκης: Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931	1	18.—	18.—
	» » » »	4	11.—	44.—
	» » » »	1	21.—	21.—
	Εἰς μεταφορὰν			14.578.—

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθέν ποσόν
	Ἐκ μεταφορᾶς			14.578.—
18	Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	2	180.—	360.—
19	Γ. Π. Οἰκονόμου: Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937. 1938	1	40.—	40.—
	» » »	1	32.—	32.—
	» » »	1	24.—	24.—
	» » »	2	30.—	60.—
20	Γ. Π. Οἰκονόμου: Τὰ 100 ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἑταιρείας. 1942. .	1	10.—	10.—
	» » »	1	8.—	8.—
	» » »	1	7.—	7.—
21	Λεύκωμα ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἀρχαιο- λογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937 . .	2	150.—	300.—
	» » »	1	113.—	113.—
22	Ν. Κοντολέοντος: Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκο- δόμημα χθονίας λατρείας. 1949 . .	2	50.—	100.—
	» » » »	3	40.—	120.—
	» » » »	23	30.—	690.—
	» » » »	1	25.—	25.—
23	Φ. Σταυροπούλου: Ἡ ἀσπίς τῆς Ἀθη- ναῖς Παρθένου τοῦ Φειδίου. 1950 .	1	50.—	50.—
	» » »	2	40.—	80.—
	» » »	1	30.—	30.—
24	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλένης Στα- θάτου. 1950	3	112.—	336.—
	» » »	1	84.—	84.—
	» » »	2	70.—	140.—
	» » »	1	105.—	105.—
25	Κ. Συριοπούλου: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951	1	60.—	60.—
	» » »	2	48.—	96.—
	» » »	1	36.—	36.—
26	Κων. Ρωμαίου: Κέραμοι Καλυδῶνος. 1952	1	200.—	200.—
	» » »	2	160.—	320.—
	» » »	12	120.—	1.440.—
	Εἰς μεταφορὰν			19.444.—

Αὐξὼν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς			19.444.—
27	Μ. Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952	1	96.—	96.—
	» » »	1	72.—	72.—
28	Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κεί- μενον καὶ λεύκωμα. 1952	1	250.—	250.—
	» » » » »	10	200.—	2.000.—
	» » » » »	6	150.—	900.—
	» » » » »	2	125.—	250.—
29	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ ξυλόστεγος παλαιο- χριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμ. Α'. 1952	7	200.—	1.400.—
	» » »	13	160.—	2.080.—
	» » »	33	120.—	3.960.—
	» » »	1	100.—	100.—
30	Τόμ. Β'. 1954	6	250.—	1.500.—
	» » »	13	200.—	2.600.—
	» » »	33	150.—	4.950.—
	» » »	1	125.—	125.—
31	Εὐρετήριον 1957	7	50.—	350.—
	» » »	15	40.—	600.—
	» » »	33	30.—	990.—
	» » »	1	25.—	25.—
32	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τεῦχ. 1ον 1955 .	2	150.—	300.—
	» » »	8	120.—	960.—
	» » »	20	90.—	1.800.—
	» » »	2	75.—	150.—
	» » »	2	113.—	226.—
33	Τεῦχ. 2ον 1959-60	2	350.—	700.—
	» » »	9	280.—	2.520.—
	» » »	24	210.—	5.040.—
	» » »	2	175.—	350.—
	» » »	2	262.—	524.—
	Εἰς μεταφορὰν			54.262.—

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς			54.262.—
34	N. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956	2	100.—	200.—
	» » »	3	80.—	240.—
35	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαπτικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος. 1957	2	270.—	540.—
	» » »	2	216.—	432.—
	» » »	2	162.—	324.—
36	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957	4	500.—	2.000.—
	» » »	4	400.—	1.600.—
	» » »	8	300.—	2.400.—
	» » »	1	250.—	250.—
	» » »	1	375.—	375.—
37	Ἰ. Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐλληνικὴν πλαστικὴν. 1957 . . .	3	50.—	150.—
	» » »	1	40.—	40.—
	» » »	2	30.—	60.—
38	N. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυ- θμὸς τῆς Θεσσαλίας. 1958 . . .	1	60.—	60.—
	» » »	2	48.—	96.—
	» » »	10	36.—	360.—
39	Ἰω. Κοντῆ: Τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα. 1958 . .	5	48.—	240.—
	» » »	8	36.—	288.—
	» » »	1	45.—	45.—
40	B. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀπτικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. 1958	1	50.—	50.—
	» » »	1	40.—	40.—
	» » »	1	30.—	30.—
	Εἰς μεταφορὰν			64.082.—

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς			64.082.—
41	Χ. Μπάρα : Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασίων. 1959 .	3	40.—	120.—
	» » »	2	32.—	64.—
	» » »	2	24.—	48.—
	» » »	1	20.—	20.—
	» » »	1	30.—	30.—
42	Γ. Δοντᾶ : Εἰκόνες καθημένων πνευμα- τικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τέχνην. 1960.	1	80.—	80.—
	» » »	1	64.—	64.—
	» » »	3	48.—	144.—
	» » »	2	40.—	80.—
43	Δ. Λαζαρίδης : Πήλινα εἰδώλια Ἀβδή- ρων. 1960	2	60.—	120.—
	» » »	3	45.—	135.—
44	Σέμνης Καρούζου : Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τίμ- βου Ι τοῦ Ἀναγυροῦντος. 1963 . . .	1	550.—	550.—
	» » »	4	440.—	1.760.—
	» » »	1	330.—	330.—
	» » »	1	225.—	225.—
45	Χρυσούλας Καρδαρά : Ροδιακὴ ἀγγειο- γραφία. 1963	2	260.—	520.—
	» » »	2	195.—	390.—
46	Ν. Δρανδάκης : Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπου- νιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ. 1962.	3	100.—	300.—
	» » »	4	80.—	320.—
	» » »	1	60.—	60.—
	» » »	1	50.—	50.—
47	Κ. Συριοπούλου : Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. 1964	2	350.—	700.—
	» » »	8	280.—	2.240.—
	» » »	4	210.—	840.—
	Εἰς μεταφορὰν			73.272.—

Αἰξίων Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς			73.272.—
48	Ἄ. Κ. Ὁρλάνδου : Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης. 1963 (ἄδετον) . . .	6	480.—	2.880.—
	» » »	1	300.—	300.—
49	» » (δεμένον) . . .	1	600.—	600.—
	» » »	2	528.—	1.056.—
	» » »	3	396.—	1.188.—
50	Σ. Δάκαρη : Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. 1964	9	80.—	720.—
	» » »	1	60.—	60.—
51	Χαριστήριον εἰς Ἄ. Ὁρλάνδον. Τόμ. Α΄. 1965.	1	400.—	400.—
	» » »	9	320.—	2.880.—
	» » »	1	388.—	388.—
52	Τόμ. Β΄. 1966	1	400.—	400.—
	» » »	11	320.—	3.520.—
	» » »	1	388.—	388.—
53	Τόμ. Γ΄. 1966	3	400.—	1.200.—
	» » »	11	320.—	3.520.—
	» » »	1	200.—	200.—
54	Τόμ. Δ΄. 1968	2	500.—	1.000.—
	» » »	30	400.—	12.000.—
	» » »	1	375.—	375.—
55	Ἀρ. Πασαδαίου : Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας. 1965 . . .	1	220.—	220.—
	» » »	5	176.—	880.—
	» » »	1	132.—	132.—
56	Σ. Ἀλεξίου : Ὑστερομινωϊκοὶ τάφοι λι- μένος Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ). 1968. .	4	220.—	880.—
	» » »	17	176.—	2.992.—
	» » »	1	110.—	110.—
	Εἰς μεταφορὰν			111.561.—

Αὐξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμή σώμα- τος	Εἰσπραχθέν ποσόν
	Ἐκ μεταφορᾶς			111.561.—
57	Φ. Πέτσα : Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων. 1966.	4	250.—	1.000.—
	» » »	12	200.—	2.400.—
	» » »	2	150.—	300.—
	» » »	3	125.—	375.—
58	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου : Ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα. 1967/68.	5	200.—	1.000.—
	» » »	1	300.—	300.—
	» » »	15	240.—	3.600.—
	» » »	1	180.—	180.—
	» » »	1	150.—	150.—
	» » »	1	225.—	225.—
59	Ἐμμ. Πρωτοψάλτη : Ἱστορικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀρχαιότητας καὶ λοιπὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας κλπ. 1967	15	360.—	5.400.—
	» » »	1	270.—	270.—
	» » »	1	225.—	225.—
60	Σ. Μαρινάτου : Ἀνασκαφαὶ Θήρας (ἀγ- γλιστί). 1968	25	80 —	2.000.—
	» » »	28	64.—	1.792.—
	» » »	7	48.—	336.—
	» » »	1	60.—	60.—
61	Β. Λεονάρδου : Ἡ Ὀλυμπία. 1901 . .	2	56.—	112.—
	» » »	3	45.—	135.—
	» » »	7	34.—	238.—
	Σύνολον			131.659.—

ΟΔΗΓΟΙ - ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αἰξῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα τεμά- χια	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθέν ποσόν
1	N. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. 1950	3	45.—	135.—
	» » »	38	27.—	1.026.—
	» » »	5	36.—	180.—
2	K. Κουρουνιώτου: Ὁδηγὸς Ἐλευσίνος (ἀγγλιστί). 1936	3	56.—	168.—
	» » »	2	34.—	68.—
	» » »	1	45.—	45.—
	Σύνολον			1.622.—
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ				
1	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς Δρχ.			57.950.—
2	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας . . . »			25.108.—
3	Τὸ Ἔργον » » » . . . »			14.323.—
4	Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας . . . »			131.659.—
5	Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος . . »			1.622.—
	Σύνολον »			230.662.—

Γ'. ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς		
Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων
Εὔρ. 1883/87	1	2	Ἐκ μεταφορᾶς		99
1837 (Ὀκτ.)	1	3	1891	4	8
1837 (Νοεμ.)	1	3	1892	4	7
1837 (Δεκ. α')	1	3	1893	4	8
1837 (Δεκ. β')	1	3	1894	4	7
1858	1	3	1895	4	4
1859	1	3	1896	4	1
1860	1	2	1897	4	1
1862	12	4	1898	4	1
1869	1	4	1899	4	1
1870	1	4	1905	4	6
1872	1	4	1906	4	6
1873	1	4	1907	4	6
1874	1	4	1908	4	6
1883	4	7	1909	4	6
1884	4	8	1910	4	6
1885	4	8	1911	4	5
1886	4	1	1912	4	5
1887	4	8	1913	4	5
1888	4	7	1914	4	5
1889	4	7	1915	4	5
1890	4	7	1916	4	6
Εἰς μεταφορὰν		99	Εἰς μεταφορὰν		204

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς		
Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς		204	Ἐκ μεταφορᾶς		327
1917	4	6	1942/44	1	4
1918	4	6	1945/47	1	4
1919	1	6	1948/49	1	5
1920	1	6	1950/51	1	6
1921	1	5	1952	1	5
1922	1	5	1953/54 Α΄	1	5
1923	1	7	1953/54 Β΄	1	6
1924	1	5	1953/54 Γ΄	1	7
1925/26	1	6	1955	1	5
1927/28	1	6	1956	1	5
1929	1	6	1957	1	5
1930	1	6	1958	1	6
1931	1	6	1959	1	5
1932	1	6	1960	1	5
1933	1	7	1961	1	5
1934/35	1	7	1962	1	7
1936	1	7	1963	1	6
1937 Α΄	1	4	1964	1	6
1937 Β΄	1	4	1965	1	6
1937 Γ΄	1	5	1966	1	324
1938	1	3	1967	1	326
1939/41	1	4	Σύνολον		1.080
Εἰς μεταφορὰν		327			

Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμὸς τόμων	Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμὸς τόμων
1841/42	1	Ἐκ μεταφορᾶς . .	112
1847/48/49	2	1889	4
1853 (Ἐρεχθείου)	1	1890	4
1858/59	4	1891	4
1859/60	5	1892	4
1860/61	5	1893	4
1861/62	5	1895	1
1862/63	5	1897	1
1865/66	5	1909	1
1867/68	4	1910	6
1868/69	5	1911	5
1869/70	6	1912	1
1871/72	5	1913	1
1872/73	5	1914	5
1873/74	5	1915	5
1874/75	5	1916/19	5
1876	5	1920	4
1877	5	1921	4
1878	5	1922/24	4
1879	5	1925/26	4
1880	4	1927	4
1881	4	1928	4
1882	4	1929	4
1883	2	1930	4
1885	4	1931	3
1886	2	1932	3
1888	4	1933	3
Εἰς μεταφορὰν . .	112	Εἰς μεταφορὰν . .	204

Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμὸς τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμὸς τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς . .	204	1954	5
1934	2	1955	11
1935	3	1956	11
1936	3	1957	3
1937	3	1958	8
1938	4	1959	7
1939	4	1960	9
1940	3	1961	10
1941/44	3	1962	10
1945/48	3	1963	11
1949	3	1964	11
1950	3	1965	10
1951	3	1966	17
1952	3	1967	400
1953	4	Σύνολον	523
1954	4		
1955	4		
1956	4		
1957	4		
1958	3		
1959	3		
1960	1		
1961	4		
1962	2		
1963	4		
1964	3		
1965	4		
1966	304		
Σύνολον	592		

ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Αὐξὼν Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἐξα- χθέντες τόμοι
1	Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι φυλ. 2ον. 1852	2
2	» » » 3ον. 1855	2
3	Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί. 1860	2
4	A. G. Lolling: Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφι- κοῦ Μουσείου. 1899	3
5	Π. Καββαδία: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837-1900. 1900	2
6	Comptes rendus du Congrès international d'archéo- logie. 1905	4
7	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου Ἀκρο- πόλεως. 1906	2
8	Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπό- λεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 1906-1907 . . .	9
9	Χρ. Τσουντα: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλουν. 1908. Ἀνατύπωσις 1964	2
10	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. 1910 . .	6
11	Κ. Κουρουνιώτου: Κατάλογος Μουσείου Λυκοσοῦρας. 1911	9
12	Γ. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας. 1915	3
13	Γ. Γαρδίκας: Μελετήματα ἀρχαιολογικά. 1915	2
14	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912-1917	3
15	Γ. Οἰκονόμου: De profusionum receptaculis. 1921. .	3
16	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923	5
17	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος-Πα- γασῶν. 1928.	9
18	Ἰω. Γ. Γενναδίου: Ὁ Λόρδος Ἑλγίν κλπ. 1930	6
19	Ἰωσ. Χατζιδάκης: Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931.	2
20	Γεωργ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	8
21	Γ. Οἰκονόμου: Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἑταιρ. ἀπὸ 1837-1937. 1938	8
22	Γ. Οἰκονόμου: Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἑταιρείας. 1942	4
	Εἰς μεταφορὰν	96

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἐξα- χθέντες τόμοι
	Ἐκ μεταφορᾶς	96
23	Λεύκωμα τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἑταιρείας 1837-1937	8
24	N. Κοντολέοντος: Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. 1949	8
25	Φ. Στανροπούλλου: Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου. 1950	4
26	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950 . .	10
27	K. Συριοπούλου: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951.	13
28	K. Ρωμαίου: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951	8
29	Μαρκέλλου Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952. .	7
30	Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. 1952 . . .	20
31	Ἀ. K. Ὁρλάνδου: Ἡ Ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βα- σιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμ. Α' 1952 . .	6
32	» » » Τόμ. Β' 1954 . .	6
33	» » Εὔρετ. Α' καὶ Β' τόμ. 1957 . .	6
34	Ἀ. K. Ὁρλάνδου: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Τόμ. Α' 1955 . .	8
35	Τόμ. Β' 1959-60 .	8
36	N. Μοντισοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956	6
37	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίνας. 1957	4
38	Ἰωάννας Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στά- σεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν. 1957.	3
39	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957	7
40	N. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσα- λίας. 1958	10
41	Ἰ. Κοντῆ: Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π. X. αἰ. 1958.	9
	Εἰς μεταφορὰν	247

Αὐξων Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἑξα- χθέντες τόμοι
	Ἐκ μεταφορᾶς	247
42	Β. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. 1958	7
43	Χαρικλείας Μπάρλα: Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασιῶν. 1959	8
44	Γ. Δοντᾶ: Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην. 1960	13
45	Δ. Λαζαρίδη: Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. 1960	8
46	Σ. Καρούζου: Ἀγγεῖα τύμβου Ι τοῦ Ἀναγυροῦντος. 1963	5
47	Χρυσούλας Καρδαῖ: Ροδιακὴ ἀγγειογραφία. 1963	4
48	Ν. Δρανδάκη: Ὁ Ἑμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ. 1962	6
49	Κ. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. 1964	6
50	Ἄν. Ὁρλάνδου: Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτῆς. 1963 (δεμένον).	5
51	(ἄδετον).	4
52	Σωτ. Δάκαρη: Γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. 1964.	5
53	Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον. Τόμ. Α'. 1965	23
54	» » » » Τόμ. Β'. 1966	26
55	» » » » Τόμ. Γ'. 1966	25
56	» » » » Τόμ. Δ'. 1968	261
57	Ἀριστείδου Πασαδαίου: Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας. 1965.	11
58	Σ. Ἀλεξίου: Ὑστερομινωϊκοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ). 1968	224
59	Φωτίου Πέτσα: Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων. 1966	14
60	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ Ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα. 1967-1968.	217
61	Ἑμμ. Πρωτοψάλτη: Ἱστορικὰ ἔγγραφα κλπ. 1967	19
62	Σ. Μαρινάτου: Ἀνασκαφαὶ Θήρας. 1968	283
63	Βασ. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901.	2
64	Κ. Kourouniotes: Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum. 1936	4
65	Ν. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς Δήλου. 1950	3
	Σύνολον	1.430

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (1837 - 1970)

Α. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δραχμαί

1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837-1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910-1969 (1-109: πβ. πινάκιον παρά <Β. Λεονάρδω>, 'Αρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον —

Περίοδος Α': τόμος 1-16 (1837-1860): 1837 τεύχη 4 (Ἰαν. 1837, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος α' καὶ β') (1838-1841 δὲν πωλοῦνται), 1842: τεύχος 26 (τεύχη 25 καὶ 27-28 δὲν πωλοῦνται), (1843-57 δὲν πωλοῦνται), 1858, τεύχος 50, 1859, τεύχος 51, (1860 δὲν πωλεῖται)· ἑκαστον τεύχος 60.—

Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874): 17 (1862): τεύχη α' - ιβ' (τὰ τεύχη θ' - ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἑκαστον τεύχος 60.—
18-21 (1869-1874): 18 (1869): τεύχος ιγ'· 19 (1870): τεύχος ιδ'· 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ις' (τὸ ις' ἐξεδόθη τῷ 1873)· 21 (1874): τεύχος ις'· ἑκαστον τεύχος 60.—

Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923): 22-62 (1883-1923): 1883-1884, (1885-1892 δὲν πωλοῦνται), 1893-1894, (1895-1897 δὲν πωλοῦνται), 1898-1899 (1900-1904 δὲν πωλοῦνται), 1905-1918· εἰς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἑκαστος τόμος . . . 300.—
1919-1923· εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἑκαστος τόμος 300.—

Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.): 63-75 (1924-1936), 1924, 1925/6, 1927/8, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/5, 1936: εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἑκαστος τόμος 300.—
76 (1937): πανηγυρικὸς τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων· α' καὶ β' μέρος· ἑκαστος τόμος 600.—
γ' μέρος 180 —

77-91 (1938-1952): 1938, 1939/41, 1942/4, 1945/7, 1948/9, 1950/1, 1952· ἑκαστος τόμος 300.—

92/3 (1953-4): Εἰς μνήμην ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Α' μέρος. . 350.—

Β' καὶ Γ' μέρος· ἑκαστος τόμος. . 300.—

94-103 (1955-1964): 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964· ἑκαστος τόμος. . 300.—

104-105 (1965-1966): 1965, 1966· ἑκαστος τόμος 350.—

106 (1967): 1967 500.—

107-108 (1968-1969): 1968, 1969· ἑκαστος τόμος 350.—

Ἐδρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου· τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 550. 1902. 280.—

Δραγμαὶ

2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837 - 1968 (ΠΑΕ 1-124: πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77 - 79).

Περίοδος Α' : τόμος 1 - 13 (1837 - 1848/9) : 1 - 3 (1837-1837/8, 1838/9) :

Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - Γ' συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί.

Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840 (Δὲν πωλεῖται) —

4 (1840/41) : Πρακτικά τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί.

Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840 (Δὲν πωλεῖται) —

5 (1840/1) : Πρακτικά τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί.

Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841 (Δὲν πωλεῖται) —

6 (1841/2) : Πρακτικά τῆς Ζ' (γράφει : Γ') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842 (Δὲν πωλεῖται). —

7 - 11 (1842/3 - 1846/7) : Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαίτερος —

1 - 11 (1837 - 1846/7) : Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. <Ἐκδοσις 2α>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847) (Δὲν πωλεῖται) —

12 (1847/8) : Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848 (Δὲν πωλεῖται) —

13 (1848/9) : Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849 (Δὲν πωλεῖται) —

Περίοδος Β' : τόμος 14 - 25 (1858/9 - 1869/70) : 14 (1858/9) : Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α + 43. 1858/9. 15 - 25 (1859/60 - 1869/70) : Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1859/60,

1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), (1863/4, 1864/5 δὲν πωλοῦνται), 1865/6 (1866/7, 1867/8 δὲν πωλοῦνται), 1868/9, 1869/70.

Σχῆμα 8ον· ἕκαστον τεύχος 20.—

Περίοδος Γ' : τόμος 26 - 74 (1870/1-1916/9) : 26 - 74 (1870/1 - 1916/9) :

Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1870/1 δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876 - 1882, (1883 - 1884 δὲν πωλοῦνται), 1885, (1886 - 1887 δὲν πωλοῦνται), 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, (1894 - 1909 δὲν πωλοῦνται), 1910, 1911, (1912 - 1913 δὲν πωλοῦνται), 1914 - 1916/9. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος 120.—

Περίοδος Δ' : τόμος 75 κέ. (1920 κέ.) : 75 - 107 (1920 - 1951) : Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44, 1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος 120.—

	Δραχμαὶ
108 (1952)	300.—
109 - 110 (1953 - 1954) : 1953, 1954· ἕκαστος τόμος	120.—
111 - 115 (1955 - 1959) : 1955, 1956, 1957, 1958, 1959· ἕκαστος τόμος.	180.—
116 (1960) : 1960	400.—
117 (1961) : 1961	180.—
118 (1962) : 1962	240.—
119 (1963) : 1963	300.—
120 (1964) : 1964	240.—
121 (1965) : 1965	350.—
122 (1966) : 1966	240.—
123 (1967) : 1967	300.—
124 (1968) : 1968	—

3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ [ἐπιμελεία Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου] κατὰ τὸ ἔτος 1954	30.—
» » » 1955, 1956· ἕκαστον τεῦχος	70.—
» » » 1957	90.—
» » » 1958	90.—
» » » 1959	90.—
» » » 1960, 1961· ἕκαστον τεῦχος	140.—
» » » 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969· ἕκαστον τεῦχος	120.—

Β. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον (1ον : 1851, σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον : 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον : 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἐκότερον 20.—

5. Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 12, πίνακες 8. 1853 (δὲν πωλεῖται) —

6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860 20.—

7. Εὐθύμιος Καστόρχης· Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες ς' + 130. 1879 (δὲν πωλεῖται) —

7Α. Κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελ. 124, 1887 (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126, 1906 (δὲν πωλοῦνται) —

8. Α. G. Lolling· Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος : Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α' : Ἀρχαῖκα ἀναθηματικά ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899. 65.—

Δραχμαὶ

9. **Π. Καββαδίας**: Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900 (Δὲν πωλεῖται) —
10. **Π. Καββαδίας**: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 20.—
- 10Α. <Βαλέριος Στάης>: Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων (= ΑΕ 1902, στήλη 145·173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 (Δὲν πωλεῖται) —
11. *Comptes rendus du Congrès international d'archéologie, Ière session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 60.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*: τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Walters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 140.—
13. **P. Kavvadias + G. Kawerau**: *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. **Π. Καββαδίας + Γ. Καβερᾶν**: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστί. Σχῆμα φύλλον, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906-1907 (Δὲν πωλεῖται) —
14. **Χρήστος Τσουντάς**: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλον. Σχῆμα 4ον, στήλαι 15 + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 300.—
15. **Γεώργιος Ἀ. Παπαβασιλείου**: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910. 100.—
16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσοῦρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 40.—
- 16Α. <Βασίλειος Λεονάρδος>: Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἀναγραφὴ. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912 (Δὲν πωλεῖται) —
- 16Β. <Βασίλειος Λεονάρδος>: Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8 (Δὲν πωλεῖται) —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας: τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 50.—
18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας**: Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 70.—
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν: τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912-17. 20.—
20. **Βαλέριος Στάης**: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηναίης. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 (Δὲν πωλεῖται). —

Δραχμαὶ

21. **Georgius P. Oeconomus**. *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 20.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλος**. Ὁ ἀποτυμπανισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ἐξ ὧν 7 παρένθετοι. 1923 40.—
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος**. Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος - Παρασῶν. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἔγχρωμοι 10. 1928 450 —
24. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**. Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 (δὲν πωλεῖται) —
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος**. Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομαὶς 1440 - 1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κρ' + 257, πίνακες 5. 1930. 90.—
26. **Ἰωσήφ Χατζιδάκης**. Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 20.—
- 26Α. **Γεώργιος Σωτηρίου**. Χριστιανικαὶ Θῆβαι (= ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931 300.—
27. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**. Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 50.—
28. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**. Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Λόγος πανηγυρικός τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου ρηθεὶς τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14 [1942] 15.—
- 28Α. **Λεύκωμα τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937**. Σχῆμα 4ον, 62 + (51). Ἐν Ἀθήναις [1937 - 1952] . 180.—
29. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**. Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες δ' + 102, εἰκόνων 1. 1949 (δὲν πωλεῖται) —
30. **Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλος**. Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηναῖς Παρθένου τοῦ Φειδίου. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 84, εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950. 60.—
31. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**. Συλλογὴ Ἑλένης Ἀ. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλινῶν ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + 47, πίνακες 27. 1950 170.—
32. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**. Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. Σχῆμα 8ον, σελίδες ς' + 121, εἰκόνες 8. 1951 70.—

Δραχμαὶ

33. **Κωνσταντῖνος Α. Ρωμαῖος**: *Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θεώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης*. Σχῆμα 4ον, σελίδες F' + 144, εἰκόνες 76. 1951 240.—
34. **Μάρκελλος Μιτσός**: *Ἀργολικὴ προσωπογραφία*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 211. 1952 140.—
35. **Γεώργιος καὶ Μαρία Σωτηρίου**: *Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα*. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιβ' + 278, εἰκόνες 98, πίνακες VII + 102. 1952 300.—
36. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**: *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης*. Σχῆμα 4ον, Τόμ. Α' (1952) + Β' (1954), σελίδες 605 + κη', εἰκόνες 549, πίνακες Α + Β καὶ «Εὐρετήριο» τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' τόμου (1957), σελίδες 136 500.—
 Τόμος Α' 200.—
 Τόμος Β' 250.—
 Εὐρετήριον 50.—
37. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**: *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*. Σχῆμα 4ον.
 Τχ. 1ον. *Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός*. Σελίδες 154, εἰκόνες 64. 1955 . . . 150.—
 Τχ. 2ον. *Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὰ κοινάματα καὶ οἱ λίθοι*. Σελίδες 426, εἰκόνες 405. 1959 - 60 350.—
38. **Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος**: *Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 238, εἰκόνες 142. 1956 120.—
39. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**: *Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος*. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιε' + 135, εἰκόνες 39, πίνακες 16 καὶ ἔγχρωμοι Α + Β. 1957 300.—
40. **Ἀνδρέας Ευγγόπουλος**: *Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν*. Σχῆμα 4ον, σελίδες μς' + 380, πίνακες 72. 1957. 500.—
41. **Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου**: *Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοχαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 58, εἰκόνες 31, πίνακες 16. 1957 60.—
42. **Νικόλαος Μ. Βερδελῆς**: *Ὁ πρωτογ.ωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 102, εἰκόνες 25, πίνακες 15. 1958 . . . 70.—
43. **Ἰωάννης Δ. Κοντῆς**: *Τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα*. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 120, πίνακες 17. 1958 70.—
44. **Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης**: *Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958 60.—

Δραχμαί

45. **Χαρίκλεια Μπάρλα**: *Μορφή και εξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασιῶν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 52, εἰκόνες 12, πίνακες 14. 1959 50.—
46. **Γεώργιος Σ. Δοντάς**: *Εἰκόνες καθήμενων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 108 + πίνακες 40. 1960. 100.—
47. **Δημήτριος Λαζαρίδης**: *Πήλινα εἰδώλια 'Αβδήρων*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 83 + πίνακες 34. 1960 90.—
48. **Σέμνη Καρούζου**: *Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ 'Αναγυροῦντος*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 13' + 140, εἰκόνες 98, πίνακες 93 καὶ 9 ἔγχρωμοι. 1963. 550.—
49. **Χρυσούλα Καρδαρά**: *Ροδιακὴ 'Αγγειογραφία*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 1α' + 310, εἰκόνες 287, παρένθ. πίν. Α + Β, πίνακες 14. 1963 325.—
50. **Νικόλαος Δρανδάκης**: *'Ο 'Εμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 9' + 182, πίνακες 70. 1962 120.—
51. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**: *'Η προϊστορία τῆς Πελοποννήσου*. Σχῆμα 8ον, σελίδες XLVIII + 633, εἰκόνες 10, χάρται Ι - VI, πίνακες Ι - VIII. 1964. 350.—
52. **'Αναστάσιος Κ. 'Ορλάνδος**: *'Η Παρηγορήτισσα τῆς 'Αρτης*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 183, εἰκόνες 157, πίνακες 30 (1-20 ἔγχρωμοι), μετὰ συντόμου γαλλικῆς μεταφράσεως ἐκ σελίδων ΧLII. 1963. ἄδετον 600.—
δεμένον 660.—
53. **Σωτήριος 'Ι. Δάκαρης**: *Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες β' + 169, πίνακες 5. 1964 120.—
54. «Χαριστήριον εἰς 'Α. Κ. 'Ορλάνδον» Τόμ. Α' (1965), Β' καὶ Γ' (1966)· ἕκαστος τόμος . . . 400.—
» » » » » Τόμ. Δ' (1968) 500.—
55. **'Αριστείδης Πασαδαῖος**: *'Επὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 108, παρένθ. πίνακες Α - ΚΖ', πίνακες 16. 1965 260.—
56. **Στυλιανὸς 'Αλεξίου**: *'Υστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπά)*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 1α' + 85, εἰκόνες 38, παρένθ. πίνακες 6, πίνακες 38 (ὁ πίναξ προμετωπίδος καὶ οἱ πίνακες 6 καὶ 20 ἔγχρωμοι). 1966. 260.—
57. **Φώτιος Μ. Πέτσας**: *'Ο τάφος τῶν Λευκαδίων*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 192, εἰκόνες 43, παρένθ. πίνακες 3, ἔγχρωμοι πίνακες Α' - Γ', πίνακες 45. 1966 300.—
58. **'Αναστάσιος Κ. 'Ορλάνδος**: *'Η ἀρχαϊκὴ 'Αλίφειρα*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 274, εἰκόνες 175, παρένθ. πίνακες 1 - 5. 1967 - 68 300.—
59. **'Εμμανουὴλ Πρωτοφάλλης**: *'Ιστορικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀρχαιότητας καὶ λοιπὰ μνημεῖα τῆς 'Ιστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 'Επανα-*

Δραχμαὶ

στάσεως καὶ τοῦ Καποδίστρια. Σχῆμα 4ον, σελίδες μδ' + 296, πίνακες I - XIX. 1967 450.—

60. Σεραφεῖμ Χαριτωνίδης· Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. Συμπλήρωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 106, εἰκόνες 48, πίνακες 46. 1968 240.—

61. Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος· Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Σχῆμα 8ον, σελίδες L + 540, εἰκόνες 10, χάρται I-VI, πίνακες 8. 1968 400.—

62. Μ. Ἀνδρόνικος· Βεργίνα I. Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων. Σχῆμα 4ον, σελίδες ζ' + 298, εἰκόνες 108, παρένθ. πίν. Α - ΚΓ (ΚΓ 1-5), πίνακες 135. 1969 500.—

63. Βασίλειος Χ. Πετράκος· Ὁ Ὁρωπὸς καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀμφιαράου. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιδ' + 222, εἰκόνες 43, παρένθ. πίν. Α, πίνακες 63. 1968. 300.—

64. Spyridon Marinatos· Excavations at Thera I. Σχῆμα 8ον, σελίδες 59, εἰκόνες 88, πίνακες Α - C (Α - Β ἔγχρωμοι). 1968 100.—
» Excavations at Thera II. Σχῆμα 8ον, σελίδες 54, εἰκόνες 44, σχέδια XI, πίνακες 41 + Α - Ε ἔγχρωμοι. 1969. 140.—

65. Εὐστάθιος Στίκας· Τὸ οἰκοδομικὸν χρονικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά Φωκίδος. Σχῆμα 4ον (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —

66. Ἀντώνιος Ζώης· Προβλήματα χρονολογίας τῆς Μινωικῆς κεραμικῆς — Γοῦρνες, Τύλισος, Μάλια —. Σχῆμα 4ον, σελίδες ζ' + 99, πίνακες 47 + Α - Β ἔγχρωμοι. 1969 120.—

67. Σπυρίδων Ἰακωβίδης· Περαιτή. Τὸ νεκροταφεῖον. Σχῆμα 4ον
Τόμος Α'. Οἱ τάφοι καὶ τὰ εὐρήματα. Σελίδες ιγ' + 476. 1969 —
» Β'. Γενικαὶ παρατηρήσεις (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —
» Γ'. Πίνακες 1 - 190 + σελίδες 1 - 38. 1969 —

68. Χαρὰ Τζαβέλλα - Ενjen· Τὰ πτερωτὰ ὄντα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰγαίου. Σχῆμα 8ον, σελίδες 132, πίνακες 40 —

69. Θεοδώρα Καράγιωργα· «Γοργεῖη Κεφαλὴ» (καταγωγή καὶ νόημα τῆς γοργορικῆς μορφῆς ἐν τῇ λατρείᾳ, τῷ μύθῳ καὶ τῇ τέχνῃ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων). Σχῆμα 8ον —

70. Δέσποινα Παπακωνσταντίνου - Διαμαντούρου· Πέλλα I. Ἱστορικὴ Ἐπισκόπησις καὶ μαρτυραὶ (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —

Γ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος· Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935 (Δέν πωλεῖται) —

Δραχμαὶ

2. **Κ. Kourouniotes**: *Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 65.—
3. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**: *Ὁδηγὸς τῆς Δήλου*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950 50.—

Δ. ἈΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848 (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876 (Τεῦχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894 (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896 (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899 (Τεῦχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912 (Δὲν πωλοῦνται) —
2. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασίλειον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872 (Δὲν πωλεῖται) —
3. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1959 (Δὲν πωλεῖται) —
4. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 51. 1966 (Δὲν πωλεῖται) —

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα :

5. **Βασίλειος Λεονάρδος**: *Ἡ Ὀλυμπία*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 65.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (124 τόμος) τῇ 15 Ἰουλίου 1970

Γενική άποψις τοῦ δωματίου ὑπ' ἀρ. 2.

α. Τὰ περὶ τὸν πίθον τοῦ δευτέρου δωματίου εὐρεθέντα ἀντικείμενα.

β. Πίθοι καὶ ἀγγεῖα τῆς μικρᾶς ἀποθήκης ὡς εὐρέθησαν.

α. Ψευδόστομοι ἀμφορείς ἐκ τοῦ διαπέδου τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 δωματίου.

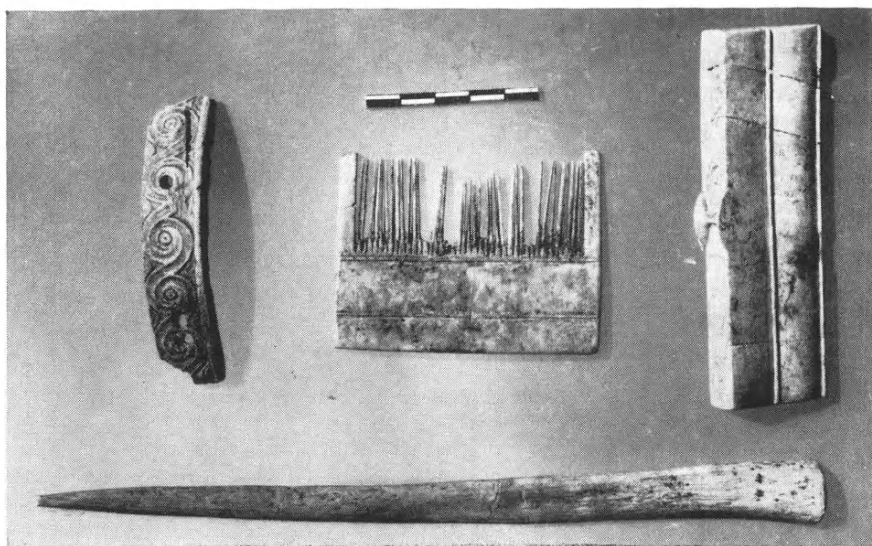
β. Γραπτὰ ἀγγεῖα ἐκ τῶν ὑπ' ἀριθ. 2 (1, 2, 3) καὶ 4 (4) δωματίων.

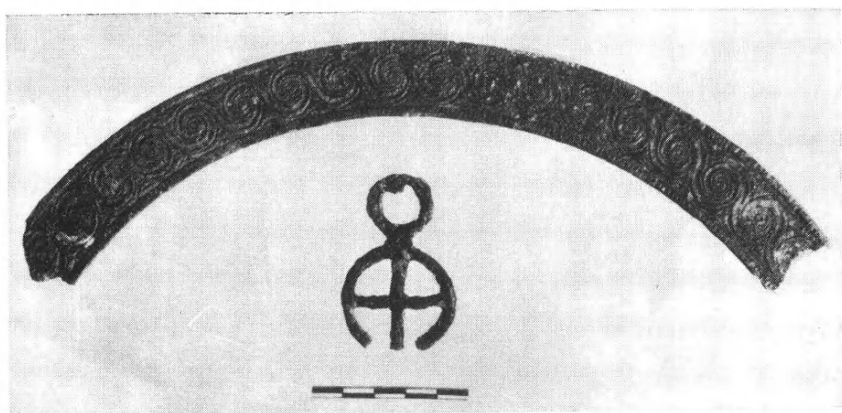
γ. Κυπελλόσχημοι σκύφοι τῆς ΥΕ ΙΙΒ -2 (2, 3) καὶ τῆς ΥΕ ΙΙΓ (1) περιόδου.

α. Τμήμα κρατήρος ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 δωματίου.

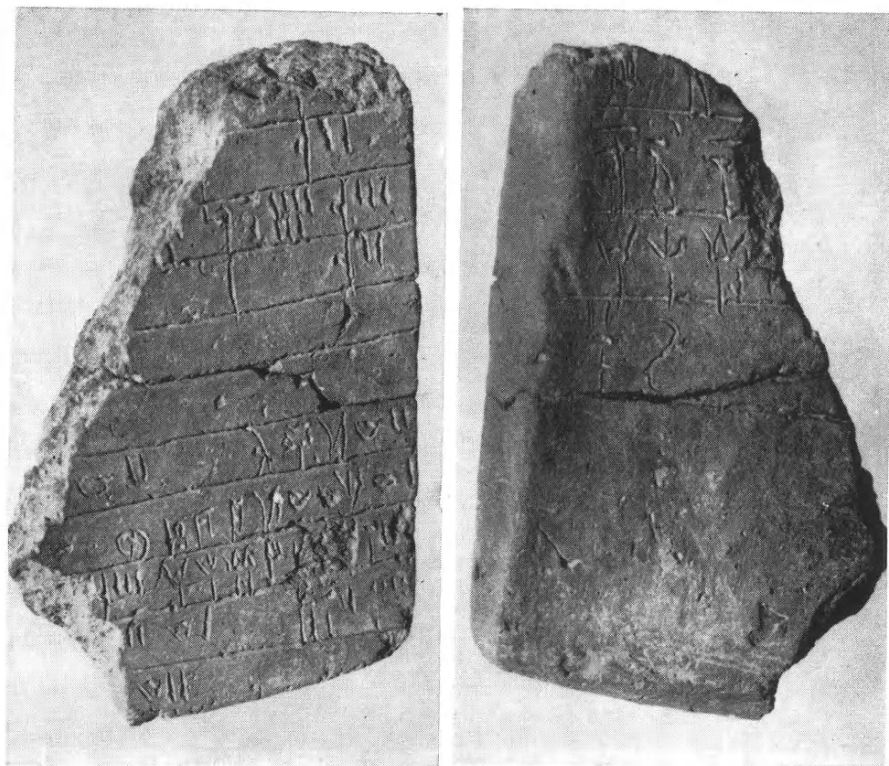
β. Ὅστεϊνη βελόνη καὶ διάφορα ἀντικείμενα.

α. Στεφάνη χαλκή ἐκ τῆς βορείας κλιτύος τοῦ λόφου καὶ χαλκοῦν περιάπτον ἐκ τῆς ΥΕ ΠΠ' ἐπιχώσεως τῆς περιοχῆς τοῦ ἐλληνιστικοῦ πύργου.

β. Ἀκέφαλον λίθινον εἰδώλιον ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2 δωματίου.

α. Ἐνεπίγραφος πινακίς ἐκ τῆς βορείου κλιτύος.

β. Ὑδρία καὶ οἰνοχόη τῶν ὑστάτων χρόνων τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου.

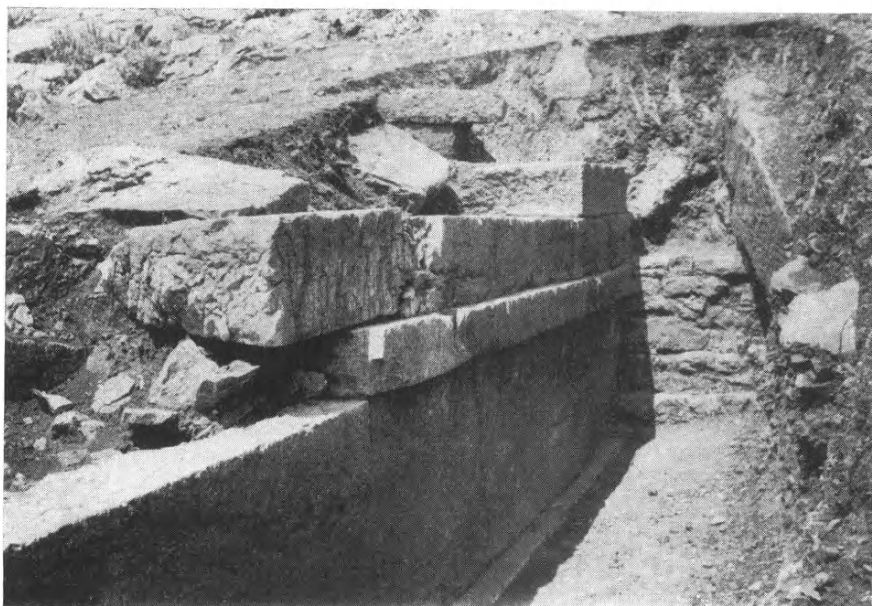
α. Τοῖχοι ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν (I), εἰς τὴν δευτέραν (II) καὶ εἰς τὴν τρίτην (III) οἰκοδομικὴν φάσιν τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου.

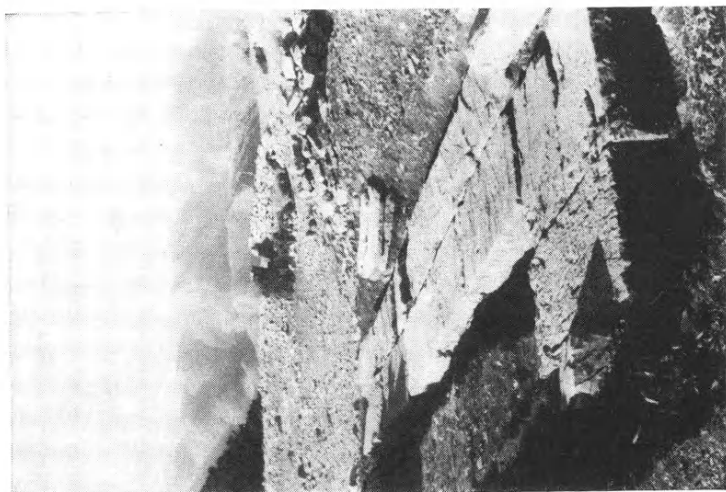
β. β, γ Τοῖχοι τῆς ἀρχαιοτέρας οἰκοδομικῆς φάσεως τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου.
δ. δάπεδον τοῦ δωματίου βγ. ε. θεμέλιον καὶ πυρακτωθὲν τμήμα πλινθοδομῆς
τῆς Οἰκίας Τσούντα. ε. Ἑστία τῆς δευτέρας οἰκοδομικῆς φάσεως.

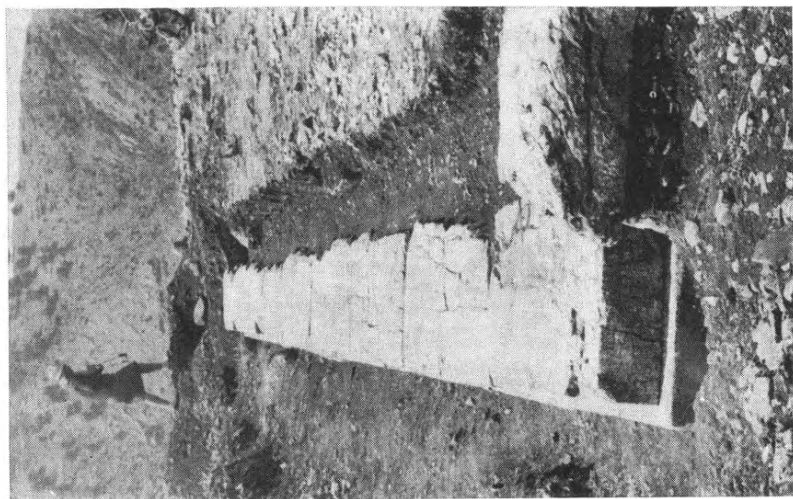
α. Ν. πλευρά θεμελιώσεως (βάθρου) τοῦ ναοῦ.

β. Τελεστήριον Β. πλευρά.

β. Τερά όδός.

α. Τελεστήριον Α. πλευρά.

Λευκάς, 'Εκκλησία 'Οδηγητρίας, 'Ανατολική όψη.

α. Λευκάς. Ἐκκλησία Ὁδηγητρίας. Τοιχογραφίαι τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου.

β. Λευκάς. Ἐκκλησία Ὁδηγητρίας. Τοιχογραφία Ἀναλήψεως.
Λεπτομέρεια (Ὁμιλος Ἀποστόλων).

α. Λευκάς. Ἐκκλησία Ὁδηγητρίας. Τοιχογραφία Ἀναλήψεως.
Λεπτομέρεια (ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Ἅγγελος).

β. Λευκάς. Ἐκκλησία Ὁδηγητρίας. Τοιχογραφία Ἀναλήψεως.
Λεπτομέρεια (Ἅγγελος ἱπτάμενος).

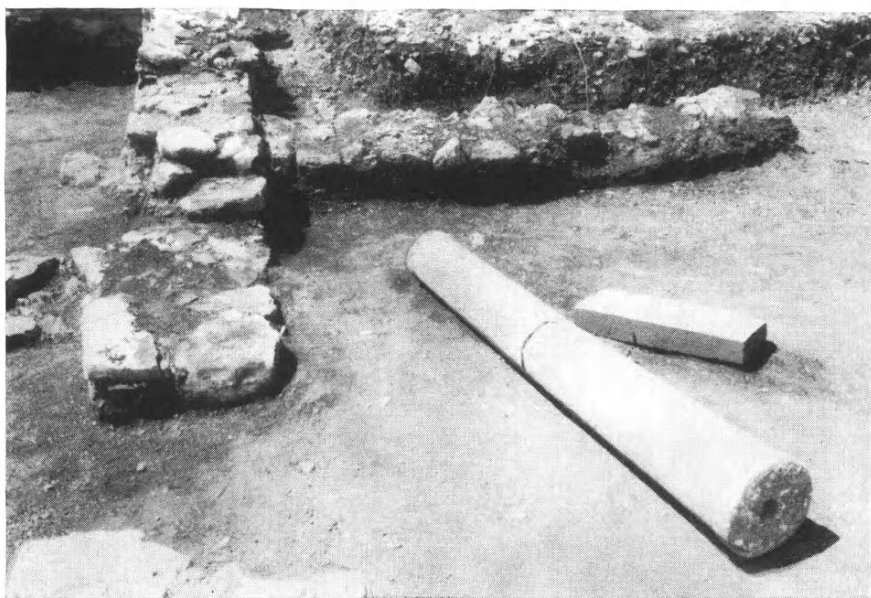
α. Λευκάς. Ἐκκλησία Ὁδηγητρίας. Ἀποτειχισθὲν
πινάκιον. Ἑσωτερικὴ ὄψις.

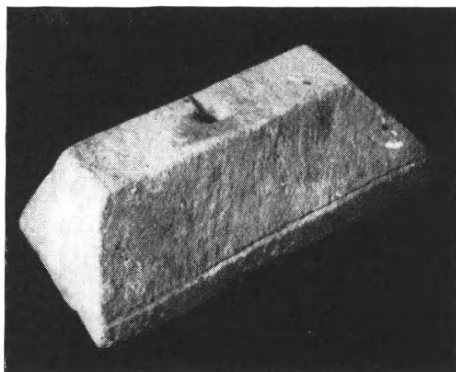
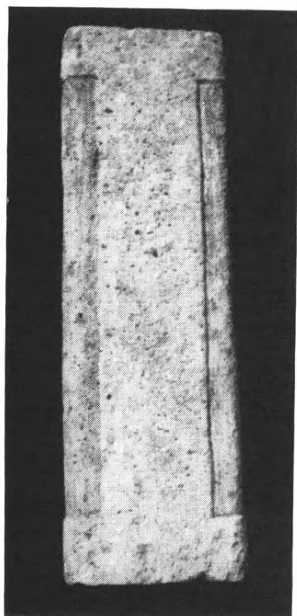
β. Λευκάς. Ἐκκλησία Ὁδηγητρίας. Ἀποτειχισθὲν
πινάκιον. Ἐξωτερικὴ ὄψις.

α. Τὸ παρὰ τὸν ἐξωνάρθηκα τῆς βασιλικῆς προόσκημα ἀπὸ Δ.

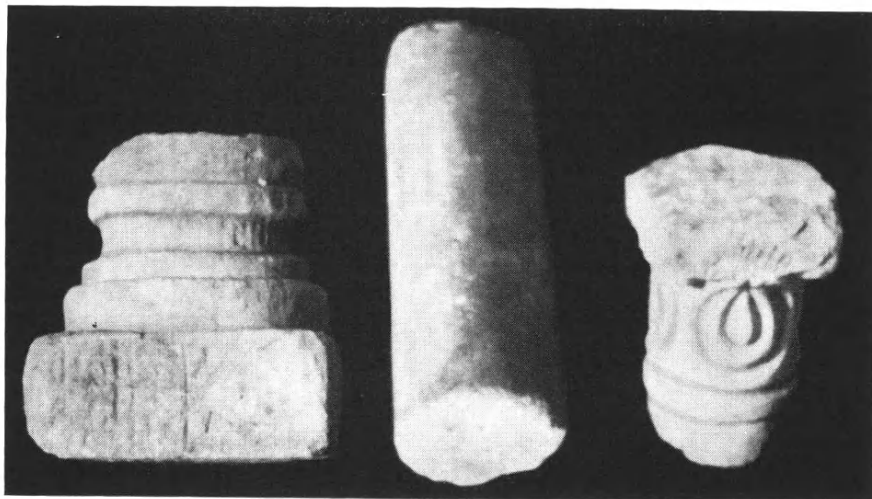

β. Μαρμάρινος κίων.

α. Ἀμφικιονίσκος παραθύρου.

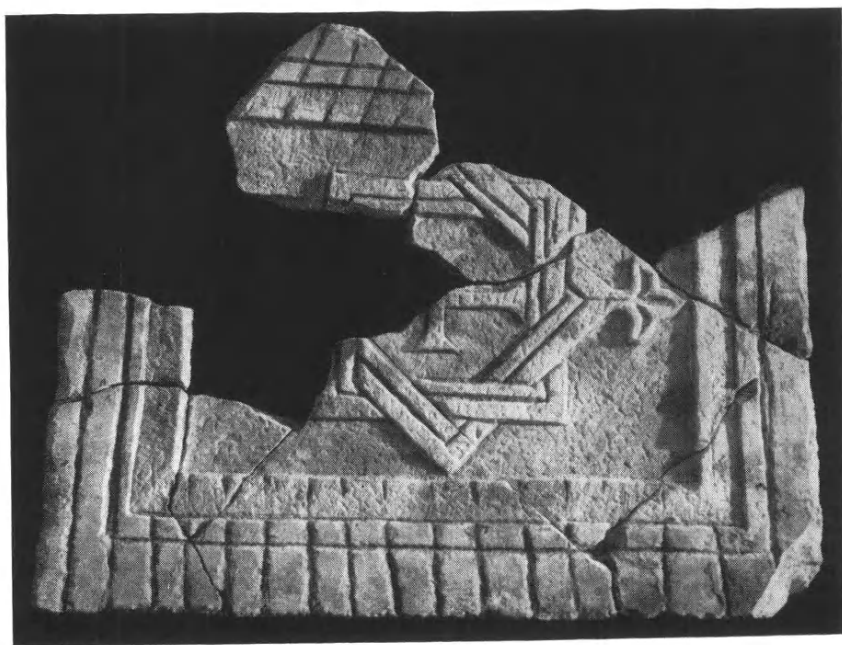
β. Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου παραθύρου.

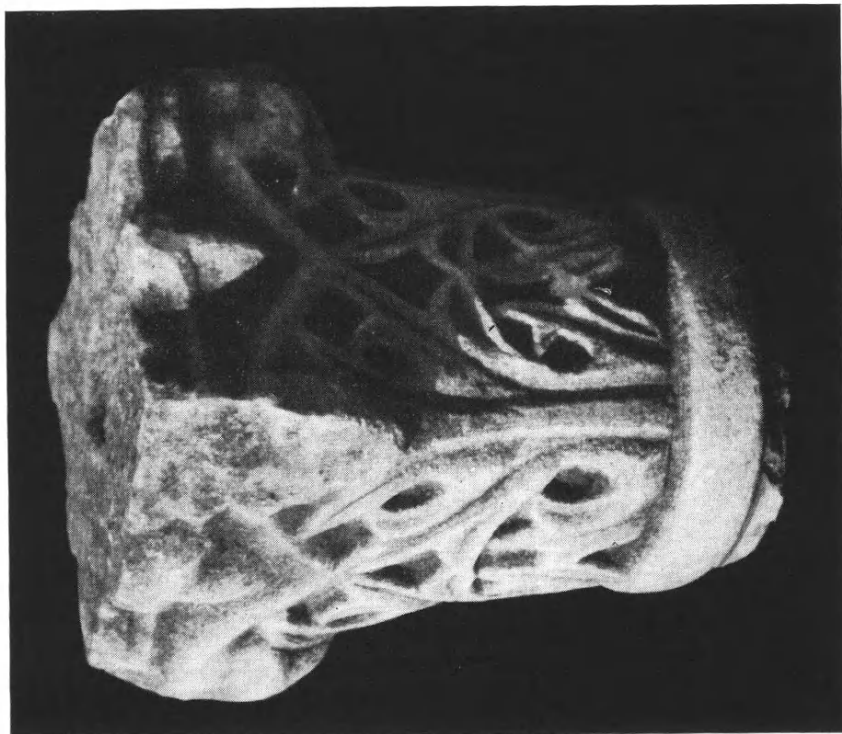

γ. Βάσις, τεμάχιον κορμοῦ καὶ κιονόκρανον ποδὸς τῆς Ἀγίας Τραπέζης.

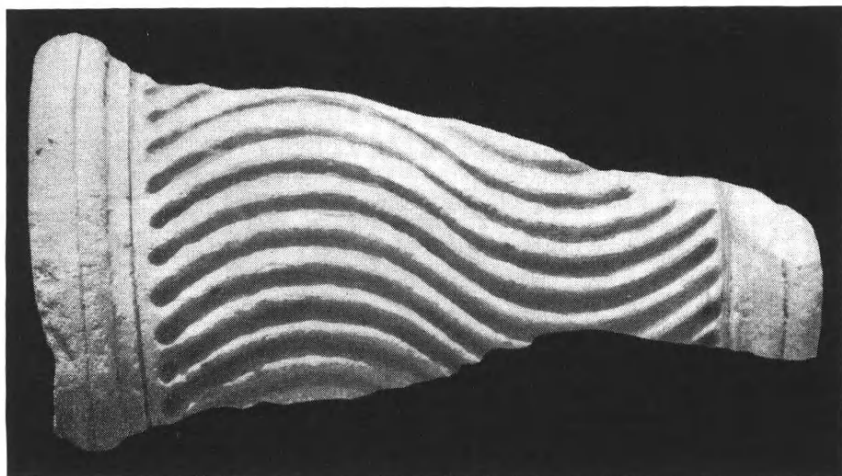

α - β. Ἀμφύγλυφον θωράκιον.

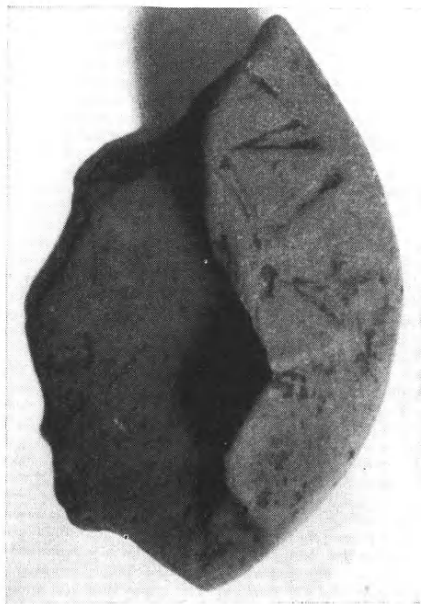

α. Κιονόκρανον κίονος τοῦ κιβωρίου
τῆς Ἁγίας Τραπεζίης.

α. Τεμάχιον θωρακίου ἐξέδρας
Ἀμβωνος.

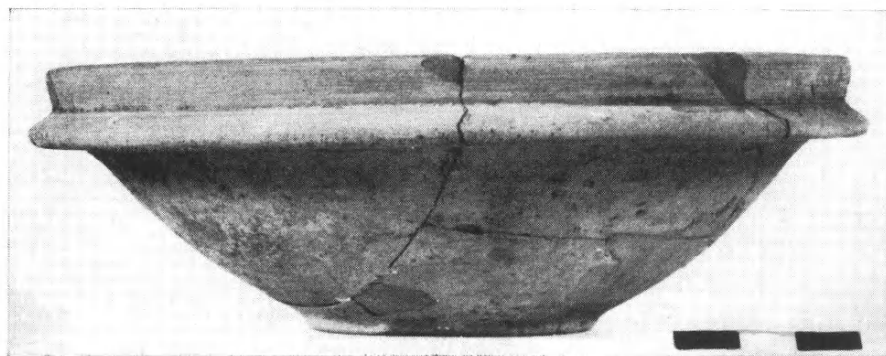
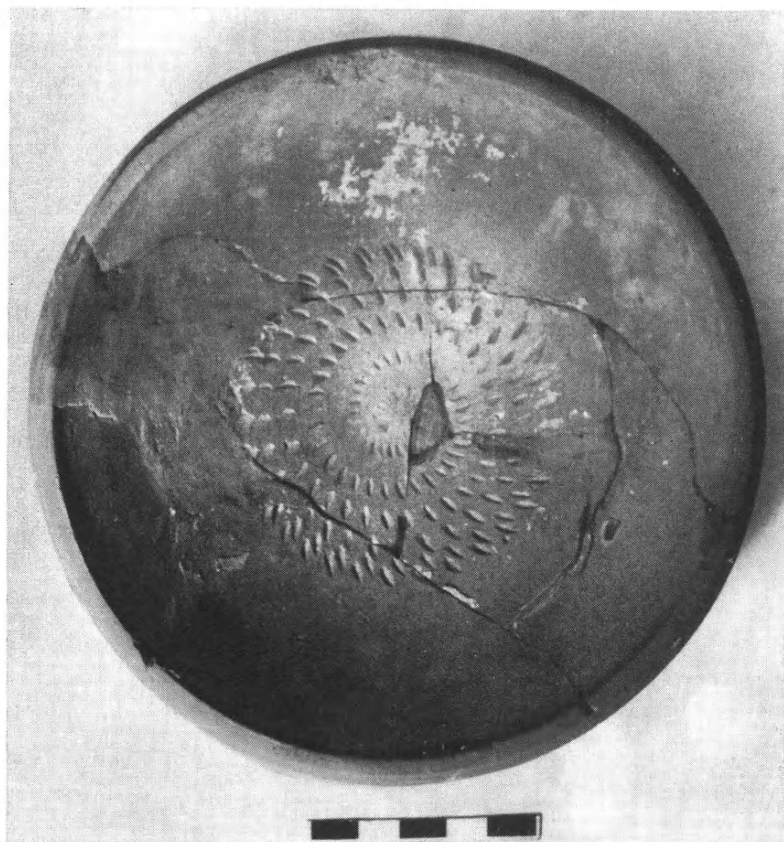
α - γ. Παλαιοχριστιανικοί λύγνοι.

α. *Ανω τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης.

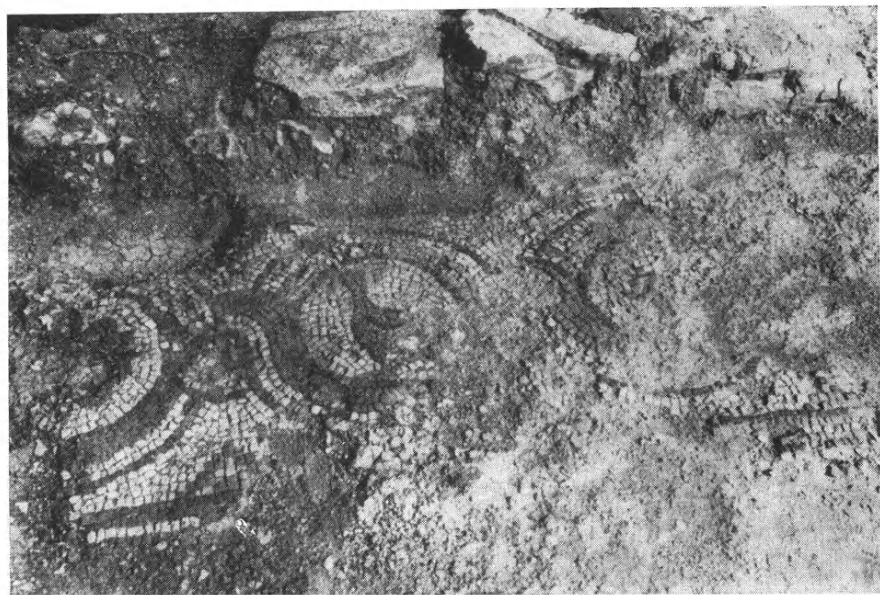
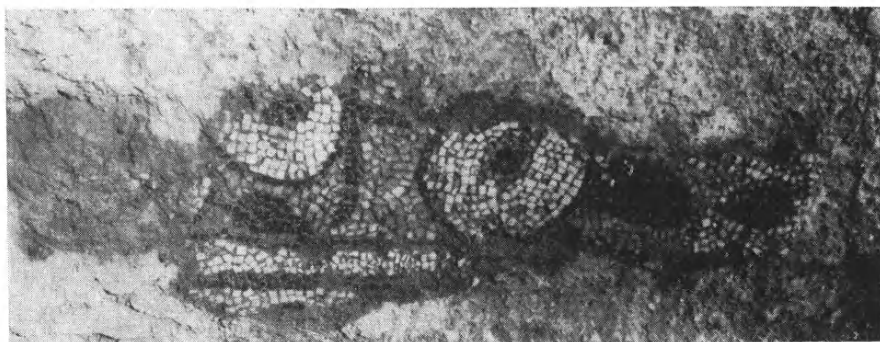
β. *Αποψις περιοχῆς βασιλικῆς (;) Β Κεφάλου.

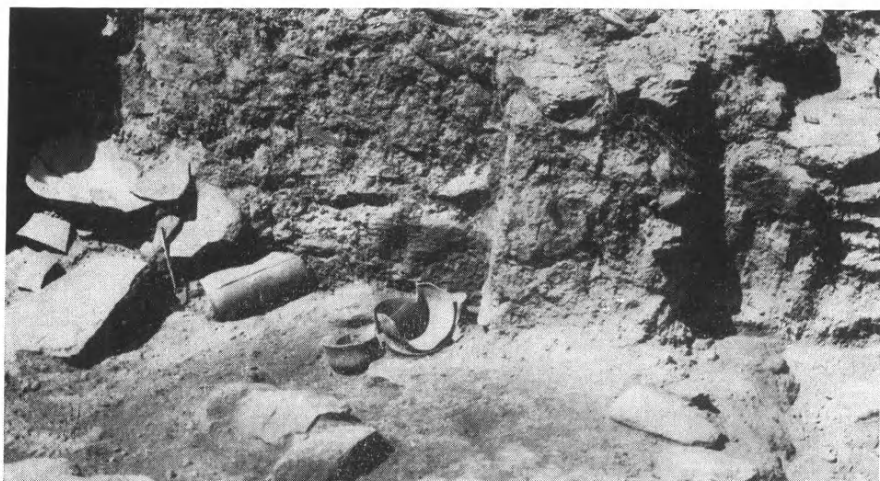
α - β. Πηλίνη λοπάς.

α. Χαλκοῦν νόμισμα.

β - γ. Τμήμα ψηφιδωτοῦ βασιλικῆς (;) Β Κεφάλου.

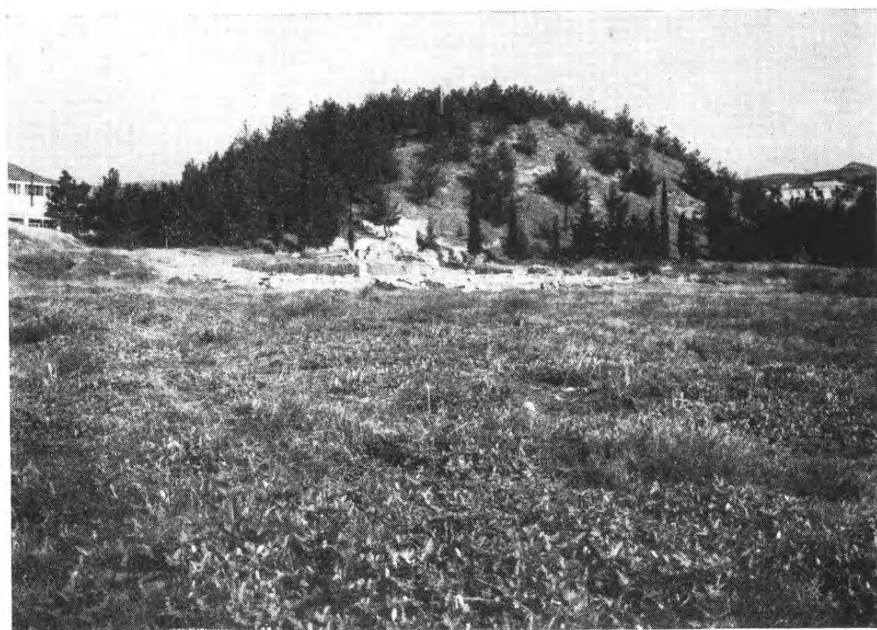
α. Ἀποψις τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ δωματίου 12. Διακρίνεται μία ἔσωτερικὴ ἀντηρὶς καὶ ἀγγεῖα ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

β. Κυλινδρικὸν ποτήριον μετὰ τριῶν καθέτων πλαστικῶν ζανόνων (ἐκ τοῦ δωματίου 12).

γ. Ἀγγεῖον τοῦ ρυθμοῦ Α3α ἐκ Σέσχλου (ἐκ τοῦ δωματίου 12).

α. Ὁ χώρος τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ὁ λόφος τῆς Πυράσου.

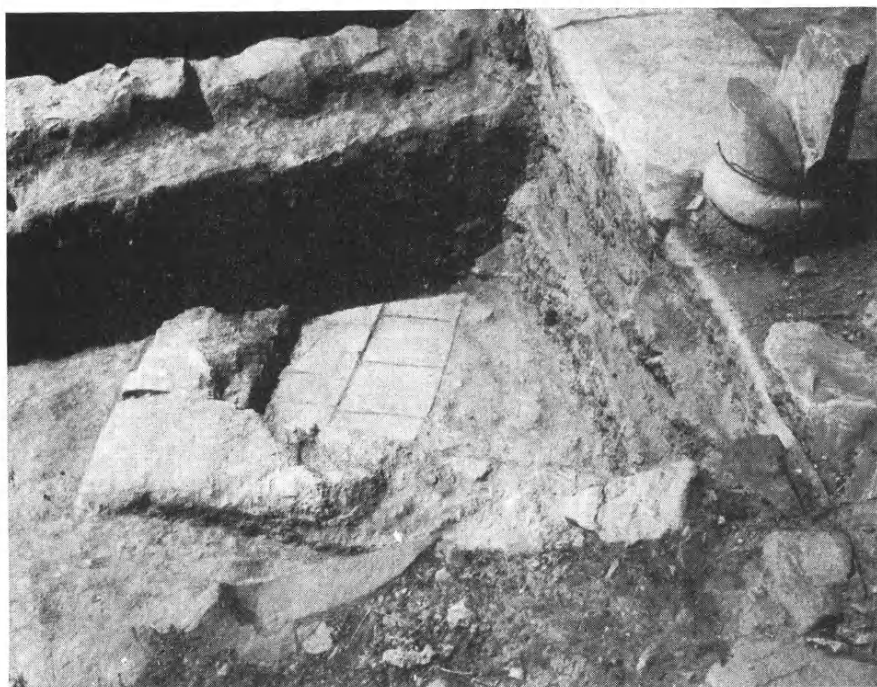
β. Οἱ τομεῖς ΤΒ καὶ ΤΒ1 πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

α. Οί τομείς TB και TB1 μετά την ανασκαφήν.

β. Οί τοίχοι 68 - 4 και 68 - 5 και ὁ ἀγωγός.

α. Πλακόστρωτον δωματίον ὑπὸ τὸν ἀγωγὸν καὶ τὸν τοῖχον Κ5.

β. Οἱ τομεῖς ΤΓ καὶ ΤΓ1 πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

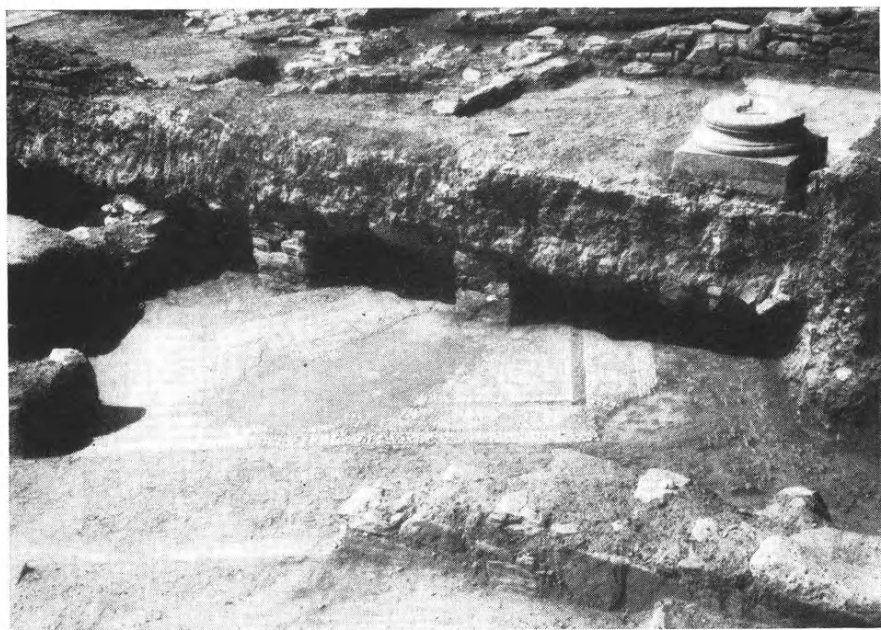
α. Οί τομείς ΤΓ και ΤΓ1 μετά τήν ἀνασκαφήν.

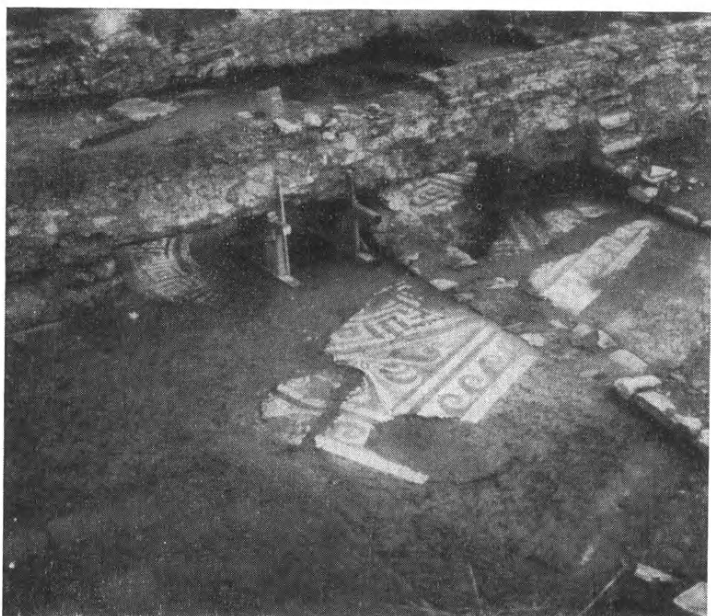
β. Τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ ψηφιδωτοῦ καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ τοῖχος 68 - 13.

α. Τὸ ψηφιδωτὸν καὶ οἱ τοῖχοι Λ3 καὶ 68-13.

β. Ὁ τοῖχος Λ3 καὶ οἱ κατασκευασθέντες πεσσοί.

α. Τὸ δυτικὸν ἥμισυ τοῦ ψηφιδωτοῦ πρὸ τῆς ἐπισκευῆς.

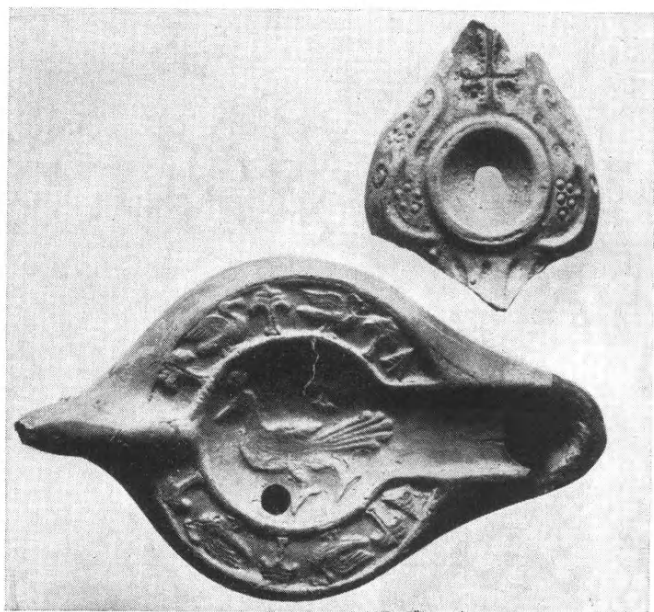
β. Τὸ δυτικὸν ἥμισυ τοῦ ψηφιδωτοῦ μετὰ τὴν ἐπισκευήν.

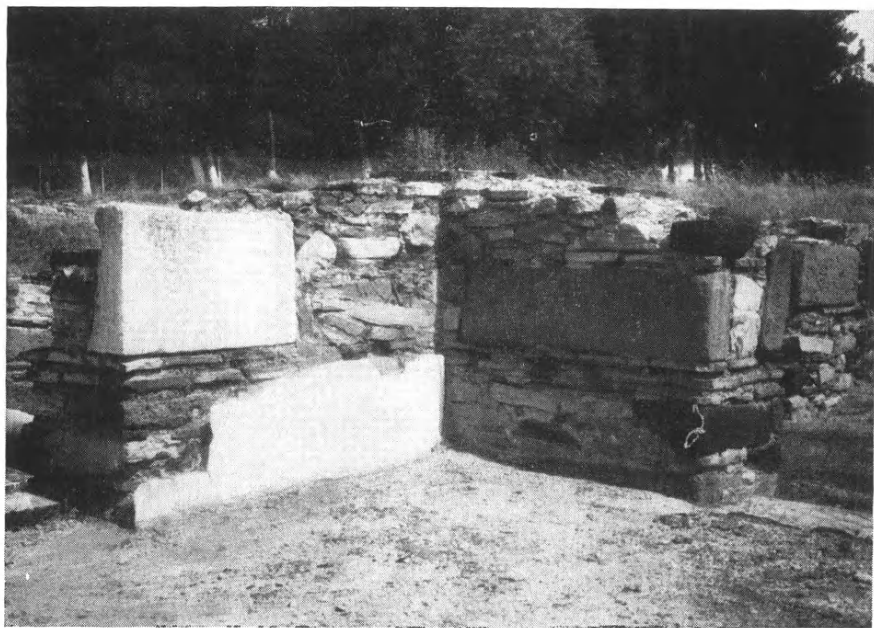
α. Τὰ τρία δάπεδα εἰς τὸν χώρον τοῦ μαγειρείου.

β. Ὁ τομεὺς T - 66 ἀπὸ Βορρᾶ.

α. Παλαιοχριστιανικοί λύχνοι.

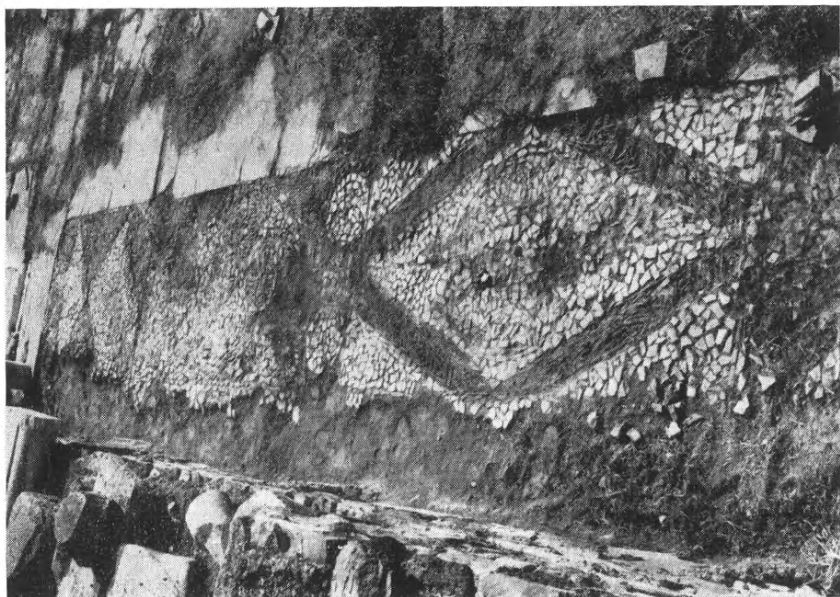
β. Βασιλική Α. Ἐπισκευή τοιχοδομίας καὶ ὀρθομαρμαρώσεως.

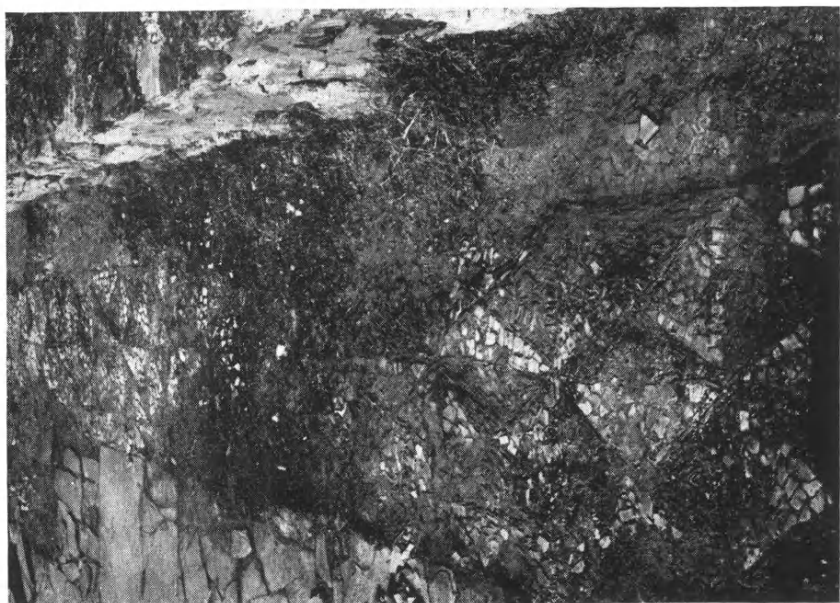
α. Βασιλική Α. Τὸ πάτωμα τοῦ βορείου κλίτους πρὸ τῶν ἐργασιῶν.

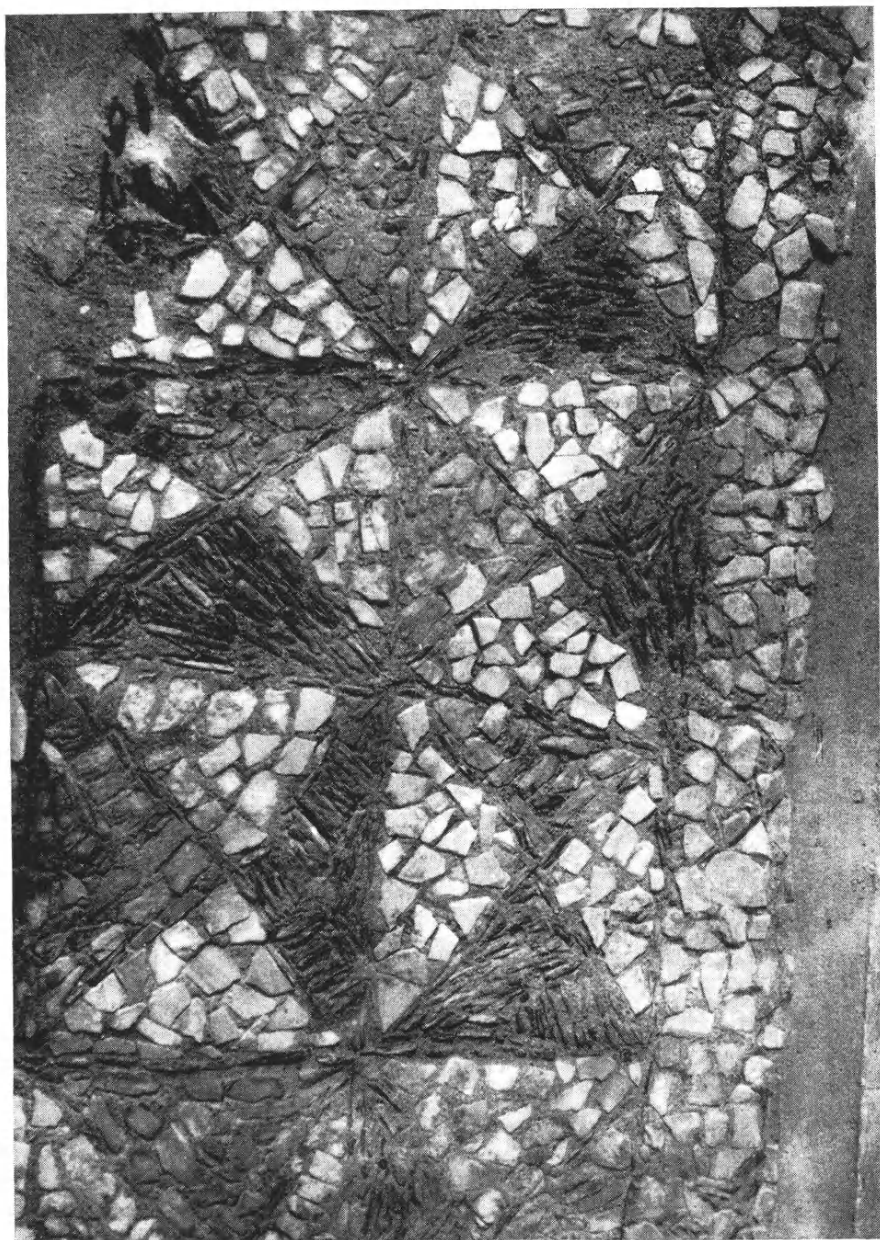
β. Βασιλική Α. Τὸ πάτωμα τοῦ βορείου κλίτους μετὰ τὴν ἐπισκευήν.

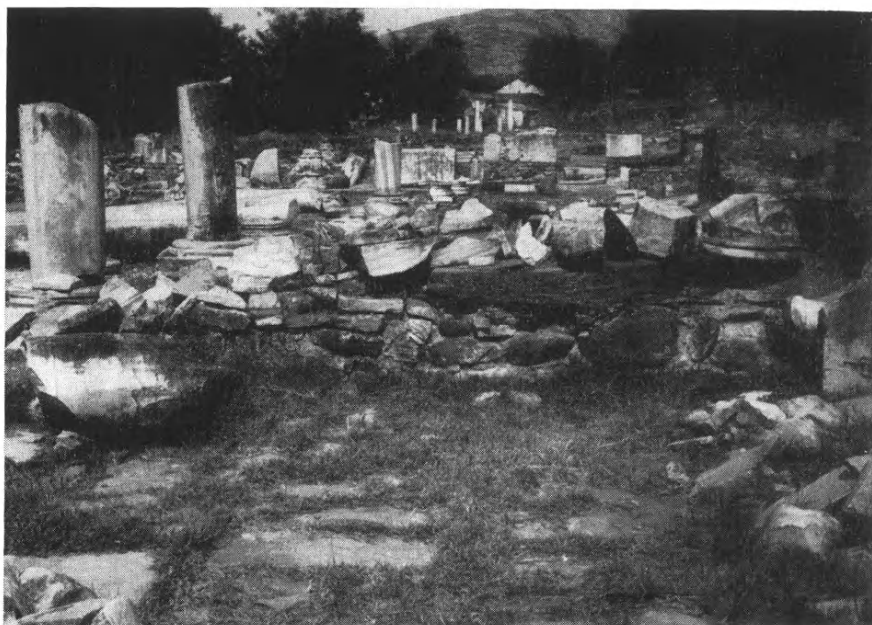
β. Βασιλική Α. Ψηφιδωτὸν τοῦ βορείου κλίτους
κατὰ τὰς ἐργασίας.

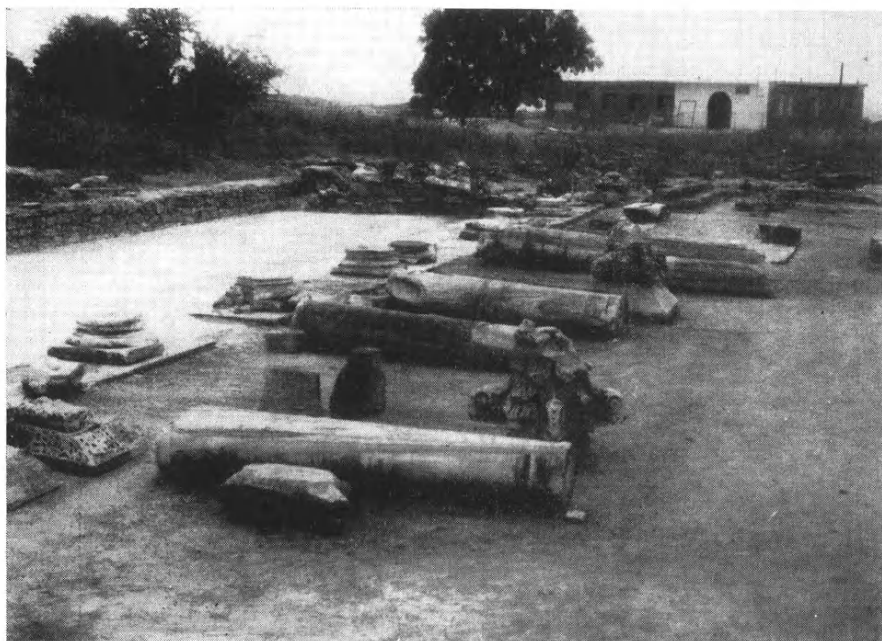
α. Βασιλική Α. Ψηφιδωτὸν τοῦ βορείου κλίτους
πρὸ τῶν ἐργασιῶν.

Βασιλική Α. Ψηφιδωτὸν τοῦ βορείου κλίτους μετὰ τὰς ἐργασίας.

α. Ἡ βασιλικὴ Α πρὸ τῆς τακτοποιήσεως.

β. Ἡ βασιλικὴ Α κατὰ τὰς ἐργασίας.

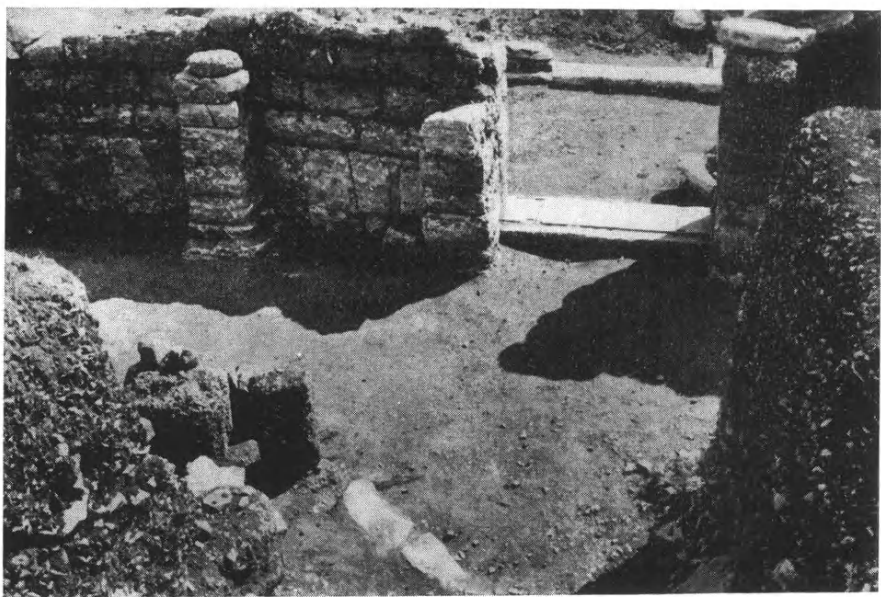
α. Συγκολληθὲν κιονόκρανον τῆς βασιλικῆς Α.

β. Συγκολληθὲν ἐπίθημα τῆς βασιλικῆς Α.

α. Ἀποψις ἀπὸ Δ. τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ Βουλευτηρίου.

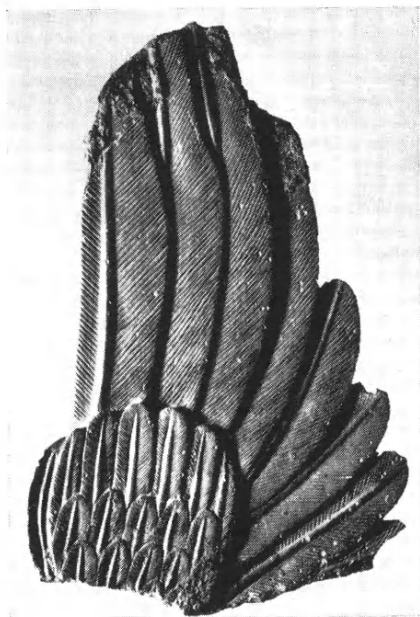
β. Ἀποψις ἀπὸ Βορρᾶ τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ Βουλευτηρίου.

α. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κατωφλίου τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου μετὰ τὰ κατά χώραν εὑρήματα.

β. Χαλκοῦς ὀλίγκος τῆς ἀνατολικῆς θύρας.

γ. Τμήμα χαλκῆς πτέρυγος ἀετοῦ.

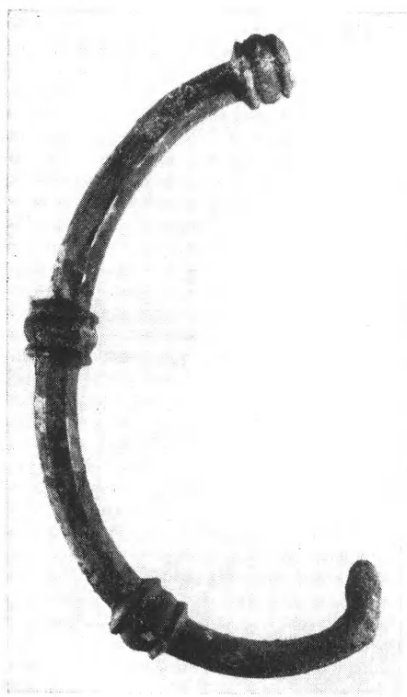
δ. Χαλκῆ λαβὴ τῆς ἀνατολικῆς θύρας τοῦ Βουλευτηρίου.

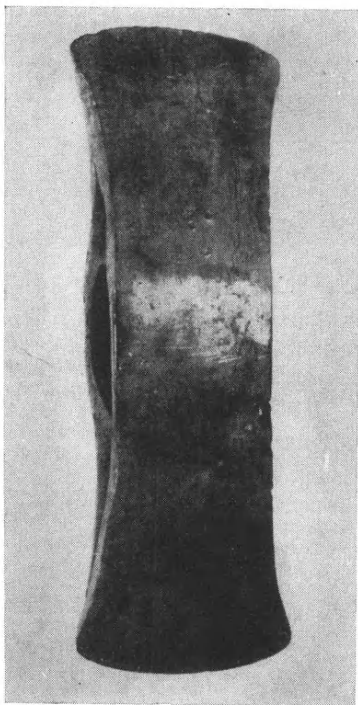
β. Σφραγίσμα κεραμίδος με μονογράφημα.

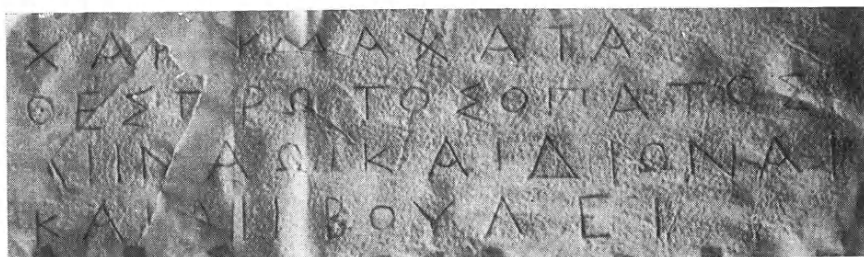
δ. "Οστρακον με χαρακτῆρ ἑπιγραφῆς (Graffiti).

α. Χαλκῇ κινητὴ λαβὴ θύρας.

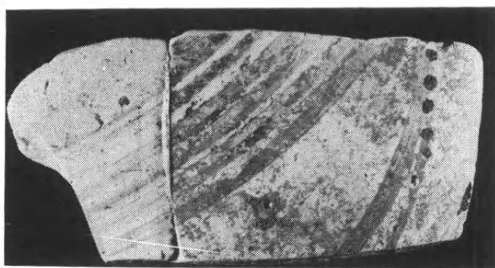
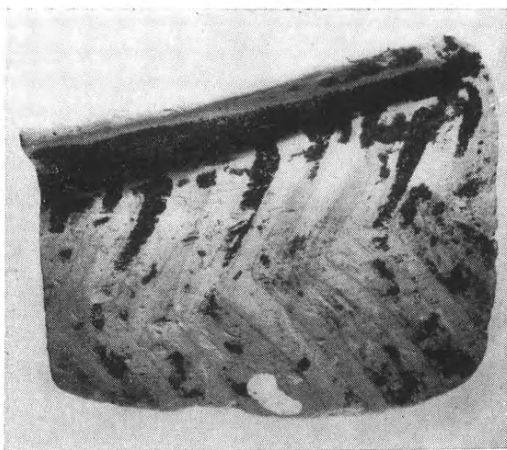
γ. Χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς.

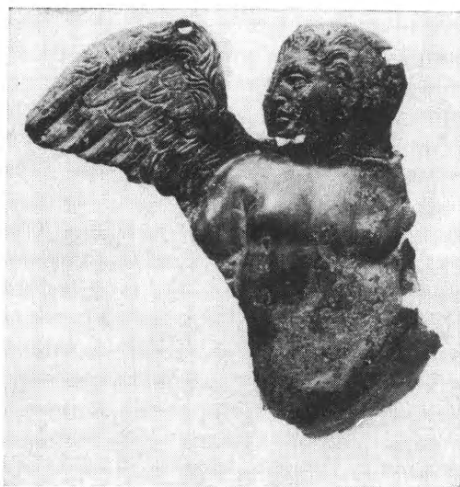
α. Ἀναθηματική ἐπιγραφή Χάροπος.

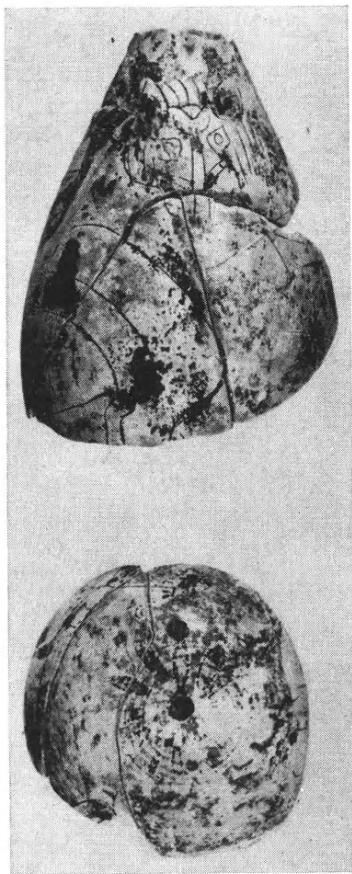
β - γ. Μολύβδινον ἔλασμα ἐνεπίγραφον (β, ἐρώτησις, γ, ἀπάντησις).

α-γ. Μυκηναϊκά ὄστρακα τῆς ΥΕ ΙΙΙ περιόδου.

δ. Χαλκοῦν ἔλασμα με ἑκκρουστον μορφὴν Ἑρωτος.

α. Κορινθιακός ἀρύβαλλος.

β. Σφραγιστικός κύλινδρος ἐκ πηλοῦ
ὑστερογεωμετρικῶν χρόνων.

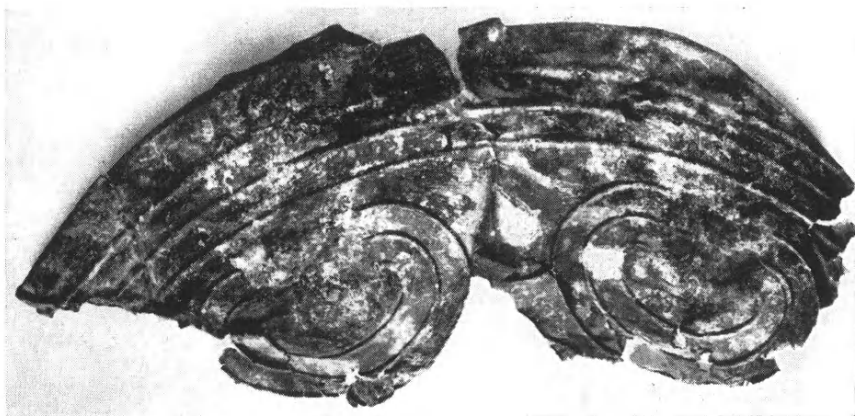
γ. Ἀνάπτυγμα τοῦ ἀνωτέρω κυλίνδρου.

α. Σφραγιστικός κύλινδρος ἐκ πηλοῦ Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

β. Αἰγιναιὸς στατήρ τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου π. Χ. αἰ.

γ. Τμήμα χαλκῆς μακεδονικῆς ἀσπίδος τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π. Χ. αἰ.

α. Ἡ πύελος μετά τοῦ ἡμικυκλικοῦ ἀγωγοῦ, δρώμενα ἀπὸ ΒΔ.

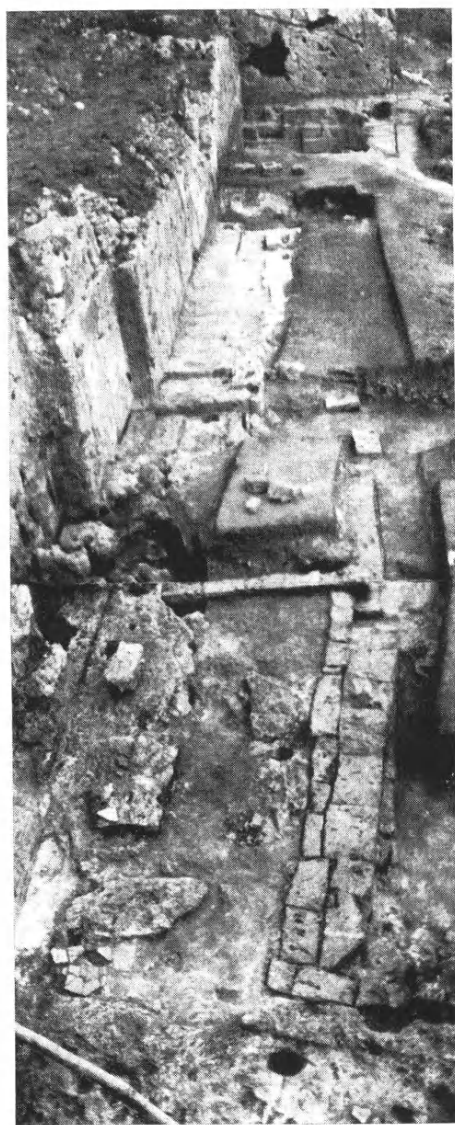
β. Ὁ ἀγωγὸς κατὰ τὸ σημεῖον τῆς πρὸς τὰ ΝΔ. κάμψεώς του.

α. Γενική ἄποψις τοῦ Νυμφαίου ἀπὸ Ν.

β. Λείψανα λατομίας καὶ κατασκευῶν κατὰ τὸ βόρειον τμήμα
τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου.

α. Δυτική ζώνη του ανασκαφέντος χώρου από Ν.

β. Λείψανα κατασκευῶν κατὰ τὸ νότιον ἥμισυ τῆς δυτικῆς ζώνης ἀπὸ Δ.

γ. Τεχνητὰ λαξεύματα καί, ἄνω ἀριστερά, λείψανα τῆς κρηπίδος τῆς στοᾶς κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς στοᾶς, ἀπὸ Α.

β. Ή κορηίς τῆς στοῶς ἀπὸ Ν.

α. Νυμφαῖον Ναούσης. Λεῖψανα κατασκευῶν.

Ἀποψις τῆς δυτικῆς ζώνης τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, ἀπὸ Β.

α - β. Τεμάχια ἐκ δύο τύπων σίμης.

α. Νυμφαῖον Ναούσης. Πηλίνη σίμη μετὰ λεοντοκεφαλῆς.

β. Νυμφαῖον Ναούσης. Γωνιακὸν τεμάχιον σίμης, τὸ ὁποῖον ἔφερε γοργόνειον.

γ. Γοργόνειον ἐκ σίμης τοῦ Νυμφαίου Ναούσης.

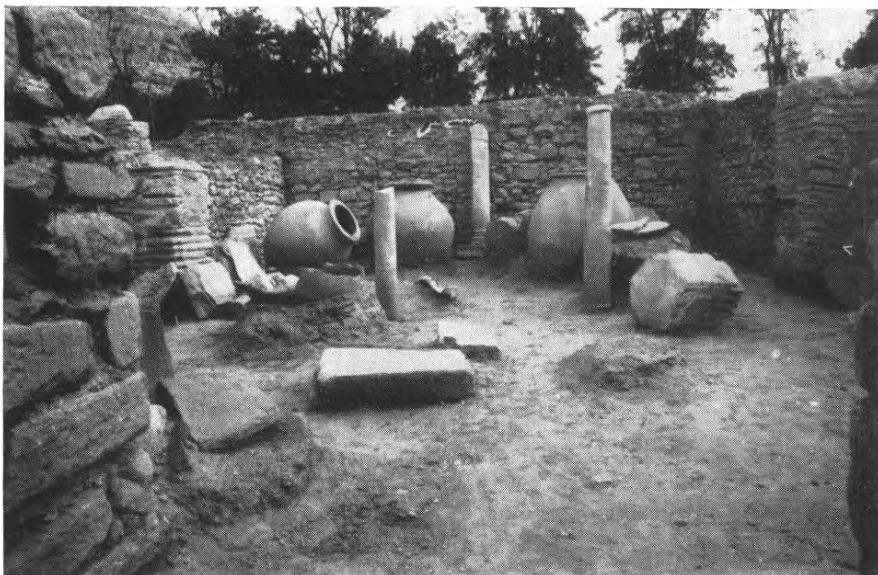
Ἀποχετευτικός ἀγωγὸς εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν
τοῦ χώρου ΧΙΙ.

α. Κλίμαξ καὶ μαρμάρινα μέλη ἀνευρεθέντα εἰς τὸν χώρον XXXVI.

β. Ὁ ῥοχός XXXVI κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς.

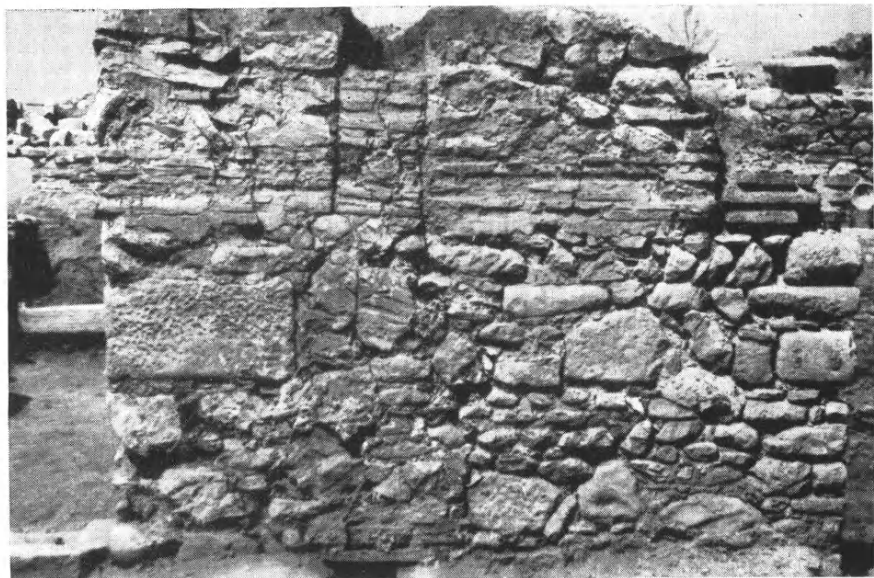
α. Οἱ ἐντὸς τοῦ χώρου XXXVI πίθοι καὶ κίονες.

β. Τμῆμα πλινθοκτίστου γενέσεως τόξων.

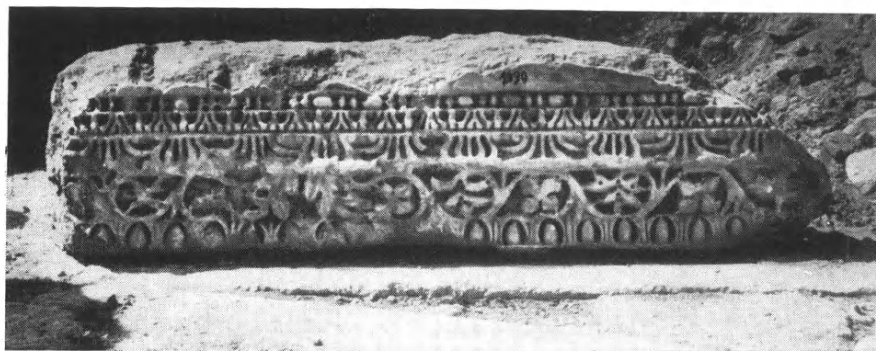
α. Τὸ δωμάτιον XXXVI μετὰ τῶν νοτίως καὶ ἀνατολικῶς αὐτοῦ εὕρισκομένων χώρων. (Διακρίνονται οἱ μαρμάρيني οὐδοὶ τῶν παραθύρων.)

β. Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ χώρου XXXVII μετὰ τοῦ ἐντοιχισμένου εἰς αὐτὸν ἀγωγοῦ.

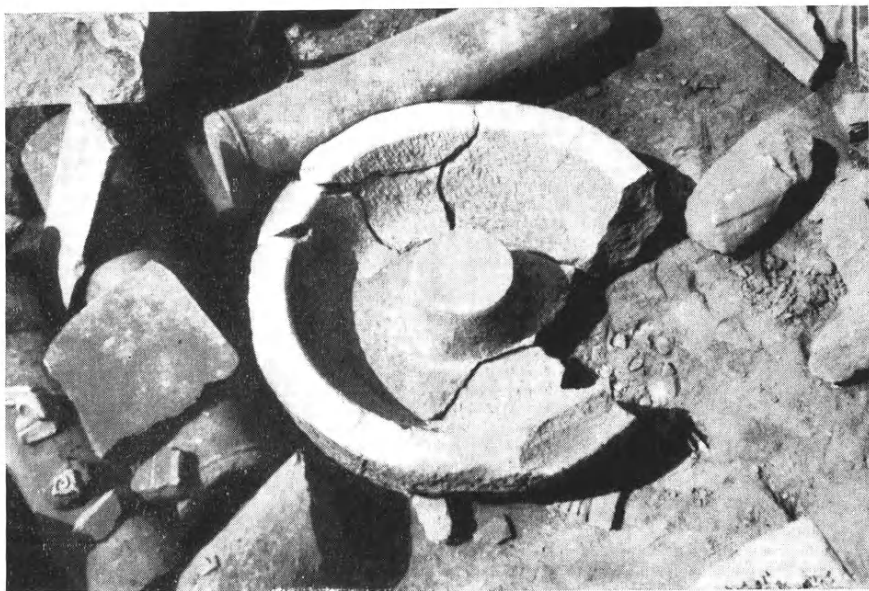
α. Τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ ἐντοιχισμένου εἰς τὸν δυτ. τοῖχον
τοῦ χώρου XXXVII.

β. Τμήμα ὑπερθύρου μετὰ διακοσμήσεων εἰς τεχνικὴν Sidamara.

α. Χῶρος ἀνατολικῶς τοῦ πυλῶνος τοῦ αἰθρίου.

β. Κυκλική μαρμαρίνη λεκάνη.

α. Γενική άποψις τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας.

β. Μερική άποψις τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας.

α - β. Βόρειος τοίχος μήκους 50 μ.

α. ΒΔ. γωνία - πύργος (;).

β. ΒΔ. γωνία ἐσωτερικῶς.

α. Ὑποψὶς τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀπὸ Βορρᾶ.

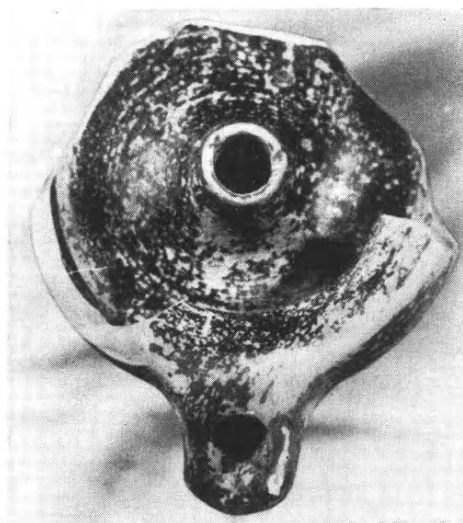
β. Τὸ χώρισμα καὶ ὁ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ ληνός.

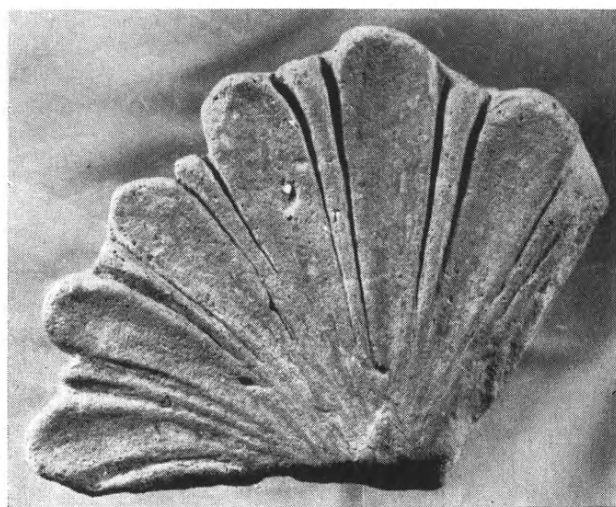
α. Τμήμα χείλους πίθου με ἐγγράρατα στοιχεία.

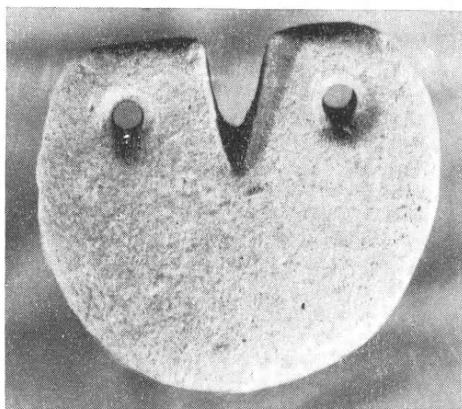
β. "Οστρακα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

γ. Λύχνος.

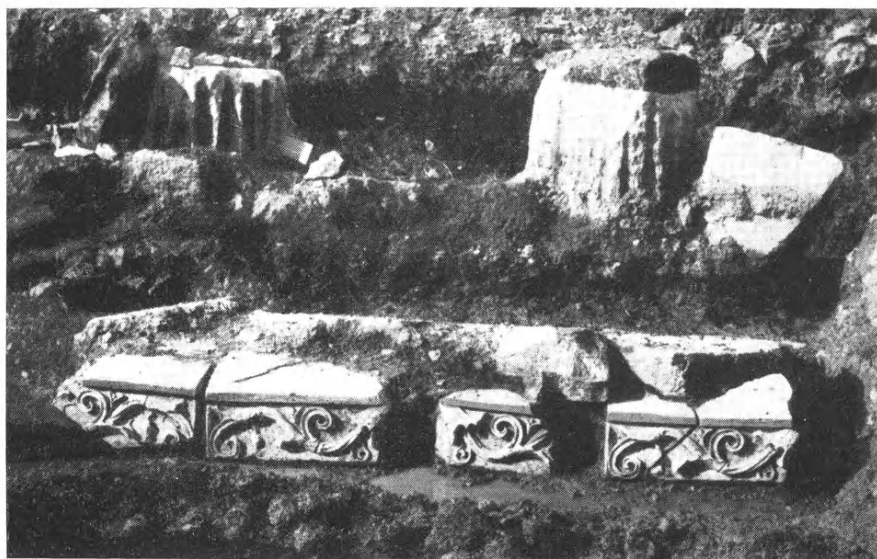
α - β. Ἀχροζέραμοι.

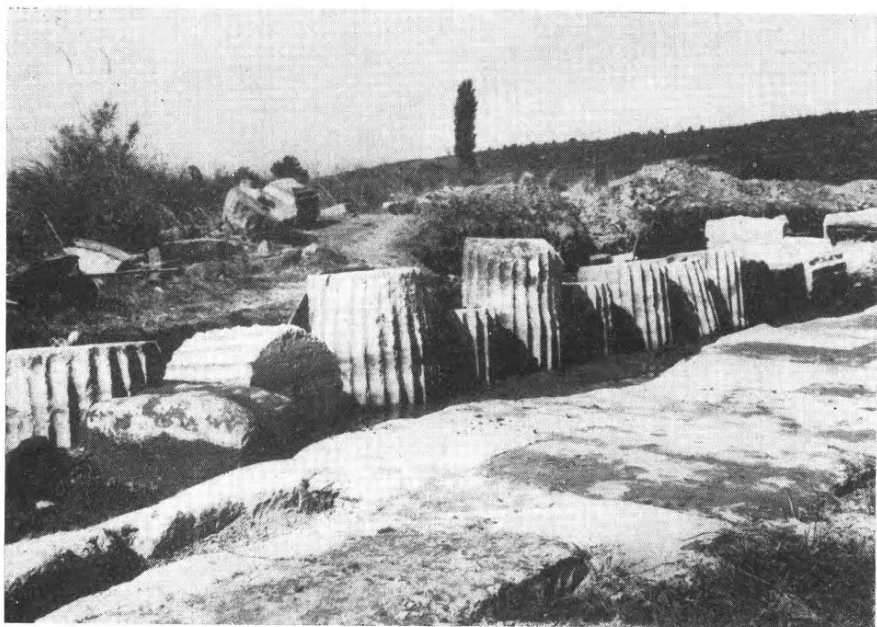
α. Ἀγνύς.

β. Παραλία Θρακικοῦ Πελάγους.

α. Τεμάχια σίμης.

β. Σφρόνδυλοι ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Μέσων.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ ἀπὸ Ν.

β. Ὁ ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς ἀπὸ Νότου.

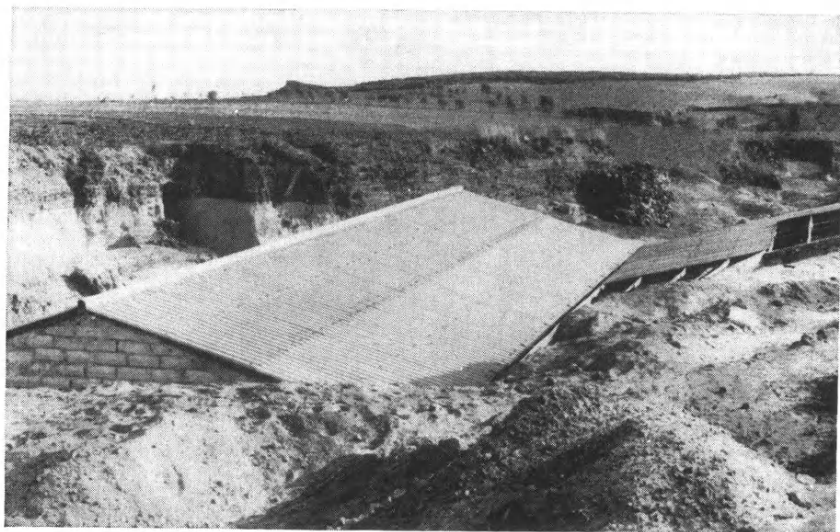
γ. Ὁ ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς ἐπενδυμένος διὰ σκυροκονιάματος.

α. Ἐργαστήριον καὶ φυλακεῖον τῆς ἀνασκαφῆς.

β. Τὸ ὑπόστεγον τῆς Ἀποθήκης Ἀρβανίτη 1 ὑπὸ κατασκευήν.

α. Τὸ ὑπόστεγον ἀπὸ ΒΔ, ἐφοδιασθὲν διὰ στέγης ἑλληνίτου.

β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὑποστέγου ἀπὸ Ν. Ἀριστερὰ δρὰτὰ τὰ Δυτικὰ διαμερίσματα τῆς Ἀποθήκης Ἀρβανίτη 1.

α. Μπρόνου 1α από Δυσμῶν. Ἀριστερά τὸ προϊστορικόν,
δεξιὰ τὸ μεταγενέστερον κτίσμα.

β. Πέργερου. Χριστιανικὸν κτίσμα μετὰ παλαιότερου
βάθρου εἰς δευτέραν χρησιμοποίησιν.

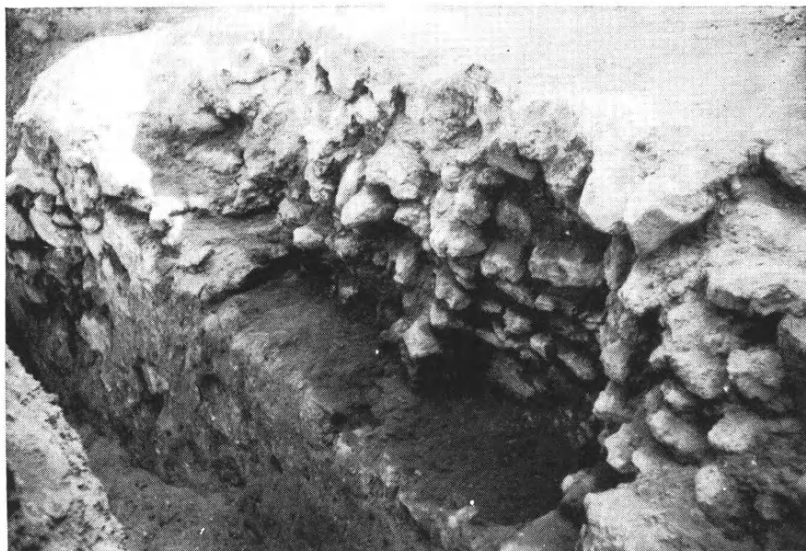

α. Μυρόνου 2. Πανοραμιατική θέα από Ἀνατολῶν.

Ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω : Τὸ χωρίον Ἀκρωτήρι, τὸ φυλακεῖον, τὸ ὄρυγμα τῆς νέας κοιτῆς τοῦ χειμάρρου καὶ ἡ ἀνασκαφή τοῦ τμήματος Μυρόνου 2.

β. Μυρόνου 2. Ἀνω : Δυτικὸν τμῆμα τῆς ἀνασκαφῆς. Κάτω : Ἡ ἄλλοτε κοίτη τοῦ χειμάρρου. Πέριξ τοῦ ἀλεξιηλίου ὁ χώρος τῶν τοιχογραφιῶν.

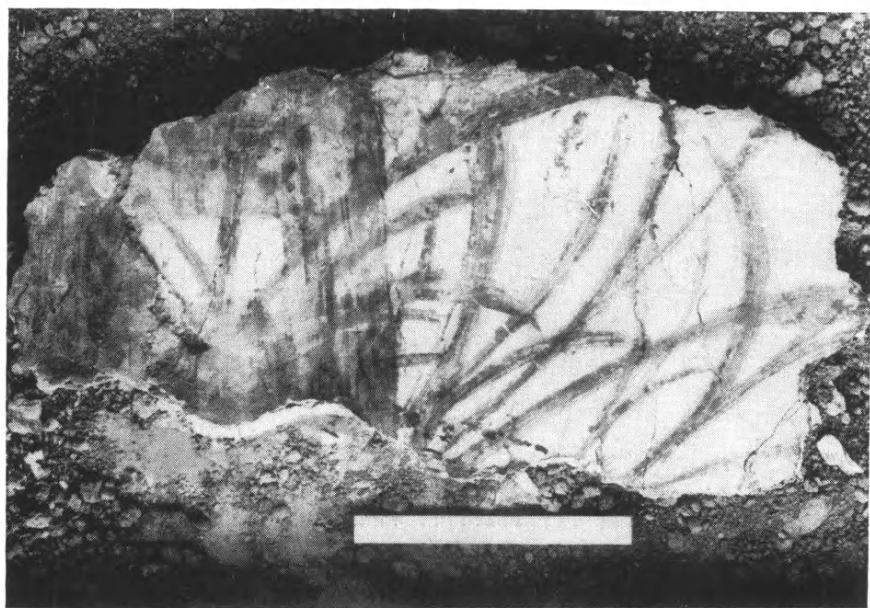
α. Μπρόνου 2. Κόγχαι τοίχου ἔνθα εὐρέθη τμήμα διατρήτου πελέκεως.

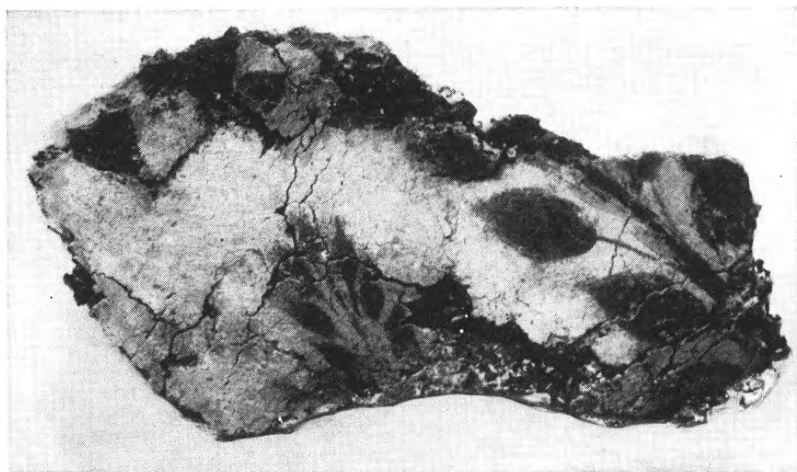
β. Μπρόνου 2. Λίθινα ἐργαλεῖα ἐκ τῶν βαθυτάτων στρωμάτων.

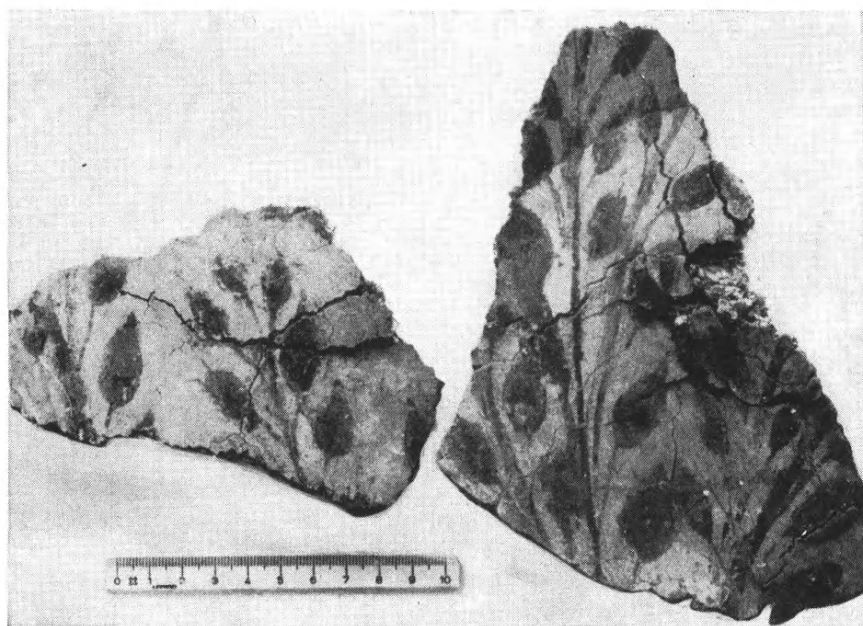
α. Μπρόνου 2. Πίθος πρὸ τῆς συγκολλήσεως.

β. Μπρόνου 2. Τοιχογραφία (τὸ δεξιὸν ἥμισυ καθαρισθέν, τὸ ἕτερον ἥμισυ ὡς εὐρέθη).

α. Μυρόνου 2. Τοιχογραφία. Πρασινούχανα μυρτοειδή.

β. Μυρόνου 2. Τοιχογραφία μ. ροτειδών.

α. Μπρόνου 2. Ἡ κλῖμαξ ἀπὸ Β.

β. Μπρόνου 2 ἀπὸ ΝΑ. Τὸ πλακόστρωτον ἄνω πάτωμα καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτὸ τοῖχος τοῦ πατώματος τούτου.

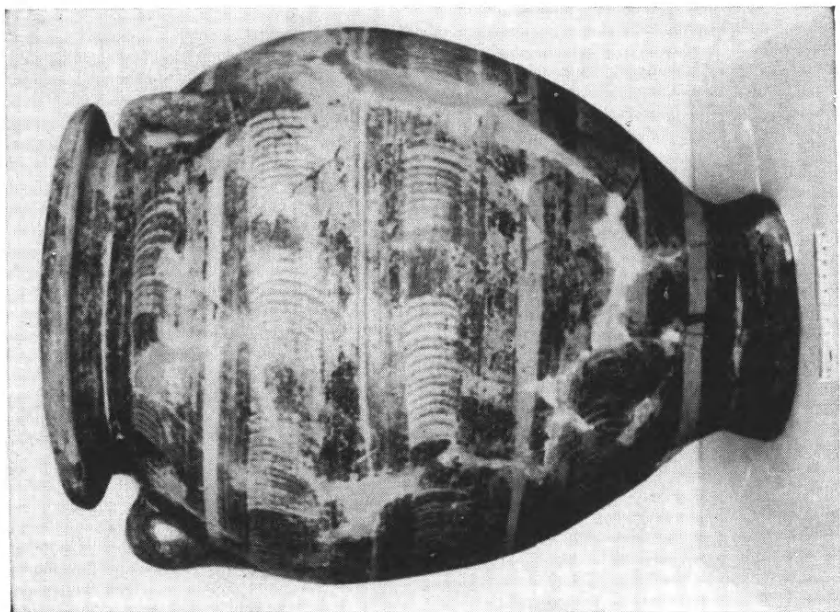
Μπρόνι 2. Άνω πάτωμα από Ν.

α. Μπρόνου 2 από Ν.

β. Μπρόνου 2. Πλακόστρωτον από Δ.

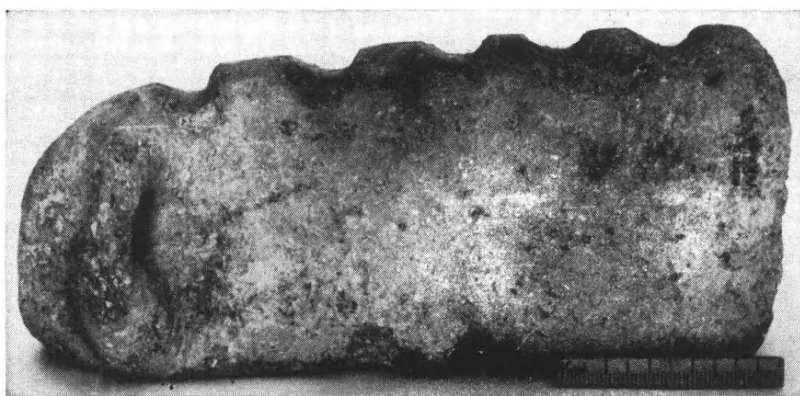
β. Μπρόνου 2. Πίθος.

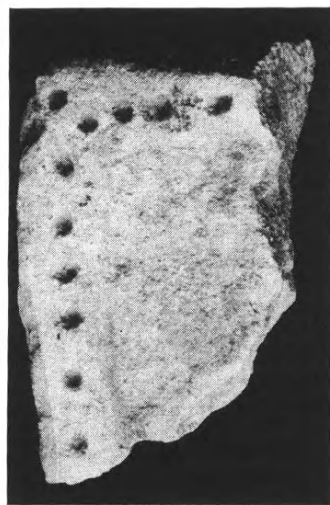
α. Μπρόνου 2. Ήθμός.

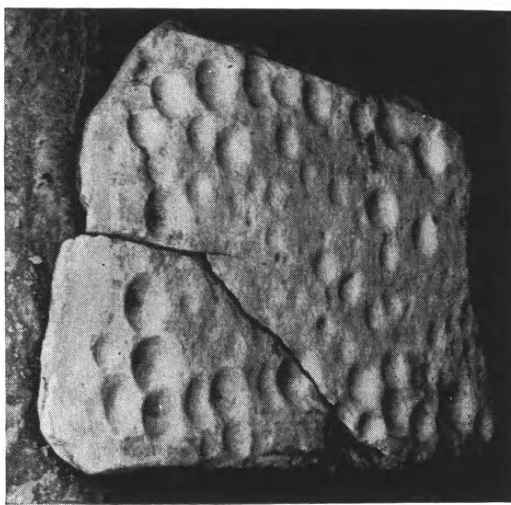
α. Μπρόνου 2. Κυλινδρικός ήθμός.

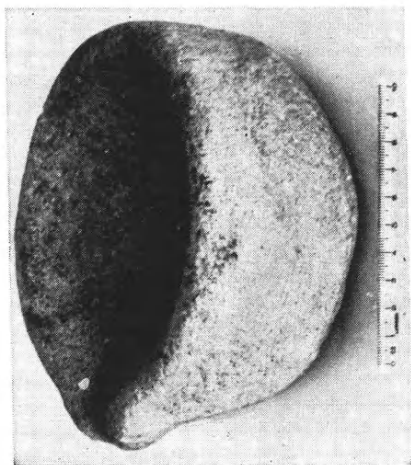
β. Μπρόνου 2. Κρατευτής.

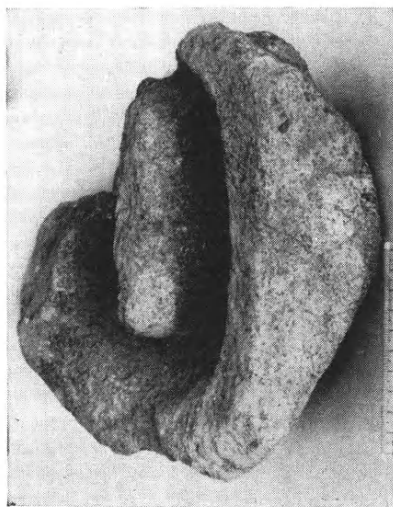
α. Μπρόνον 2. Λιθίνη τράπεζα
προσφορῶν ἢ κέρονος.

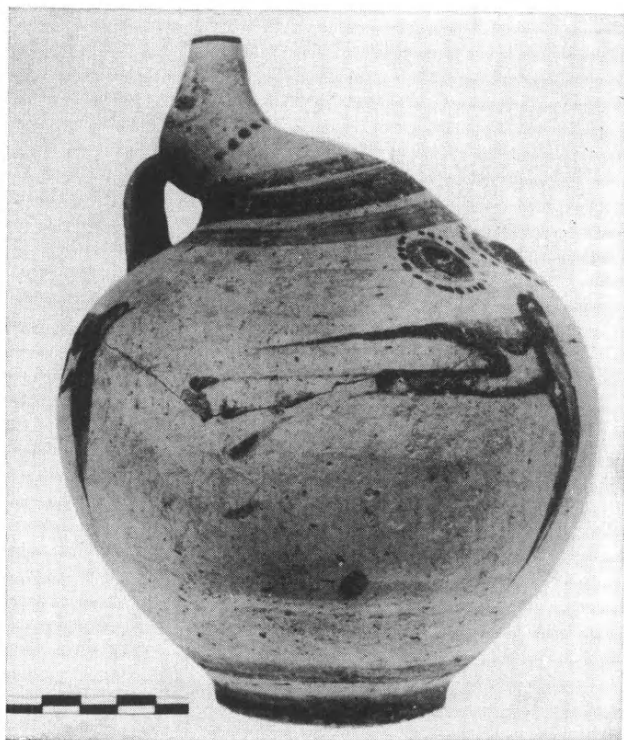
β. Μπρόνον 2. Ἀνατ. θεμέλια. Πλάξ
μετὰ κούλοτήτων.

γ. Μπρόνον 2. Λιθινον σκεῦος.

δ. Συνοικία μεταξὺ Μπρόνον 1 - 2.
Ποτιστήριον περιστερῶν.

α. Μπρόνου 2. Ἡ μαστοπρόχους τῶν χελιδόνων.

β. Μπρόνου 2. Κύμβη δελφίνων.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη ἀπὸ Β. Ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος δεικνύει καλῶς τὸ σημεῖον ὀριζοντίας δοκοῦ τῆς ξυλοδεσιᾶς.

β. Ἀρβανίτη 1. Β. αὐλὴ ἀποθήκης ἀπὸ Δ. Μετακίνησις καὶ κατάχωσις μίδρων.

α. 'Αρβανίτη 1. Τὸ ΒΔ. τμήμα τῶν τοίχων τῆς 'Αποθήκης.

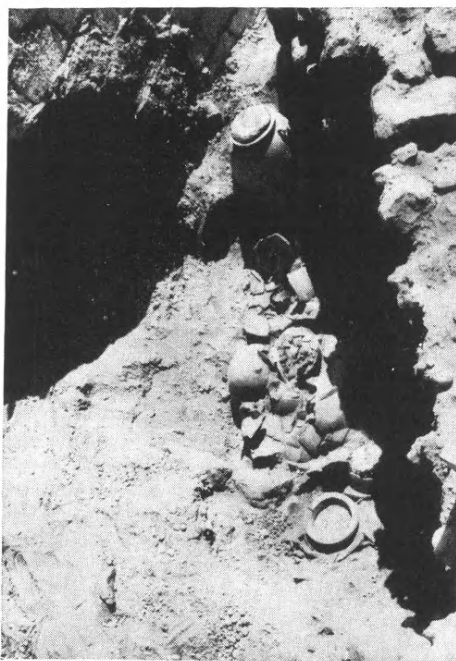
β. 'Αρβανίτη 1. 'Αποθήκη 3 καὶ Δυτικὰ διαμερίσματα ἀπὸ ΝΑ.

α. Πίθοι καὶ ἀγγεῖα ἐντὸς τῆς Ἀποθήκης 2, 3 (Δυτικὴ πλευρά).

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2.
Σταθμίον ἐντὸς κυάθου.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 3. Ἡ κατωτάτη
ὁμὰς ἀγγείων παρὰ τὸν Δυτικὸν τοῖχον.

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 3. Σμῆνος τῶν «ἀγγείων τοῦ ρυτοῦ».

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 3. Ρυτόν (λεοντοκεφαλή).

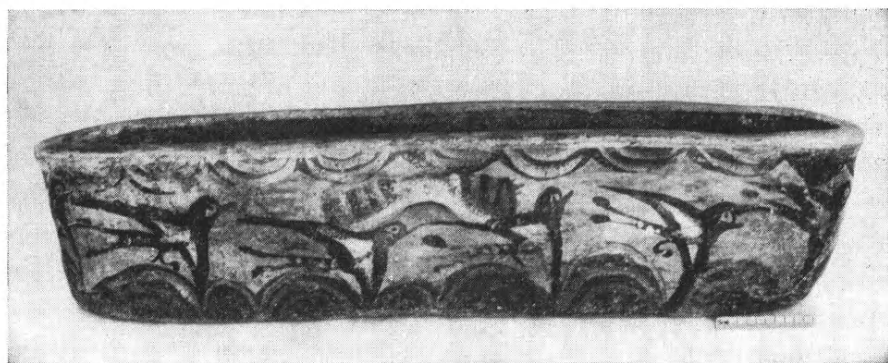
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 1. Μικρὰ ἀναθηματικά ἀγγεῖα.

Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2. Ἀγγεῖα πλησίον τοῦ δαπέδου.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2. Ἡ κύμβη τῶν χελιδόνων ὡς εὐρέθη.

β. Ἡ κύμβη τῶν χελιδόνων.

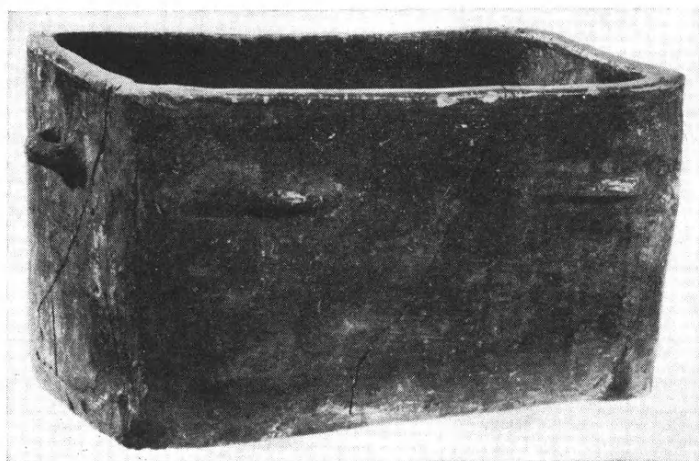
α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2. «Λιβανωτοῖς» καὶ ἀγγεῖα.

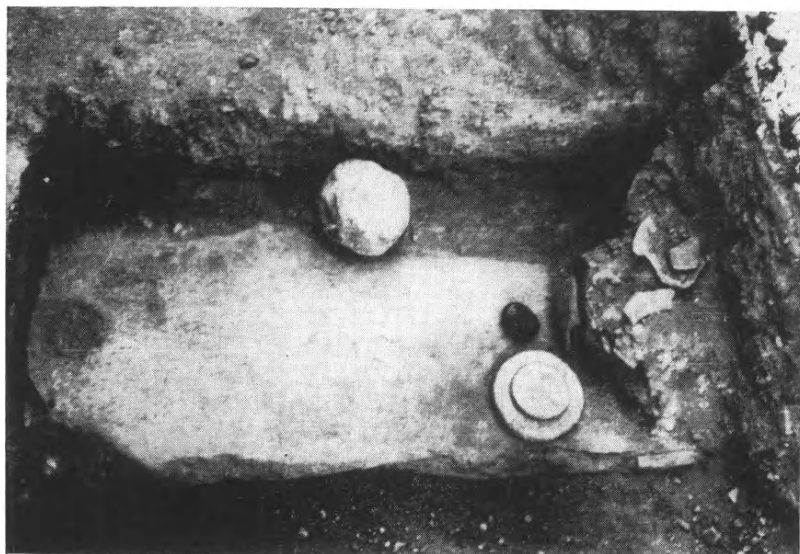
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2. Ἡ «λιβανωτοῖς»
μετὰ τῶν συνευρεθέντων ἀγγείων.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2. Γραπτὸν κονίαμα.
Σπείρειται ἐκφυόμεναι ἐκ πλαισίου.

β. Ἀποθήκη 2, 2. Ἡ «λιβανωτρὶς» μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν.

α. Ἀποθήκη 2, 2. Πλάξ μετὰ σταθμίων.

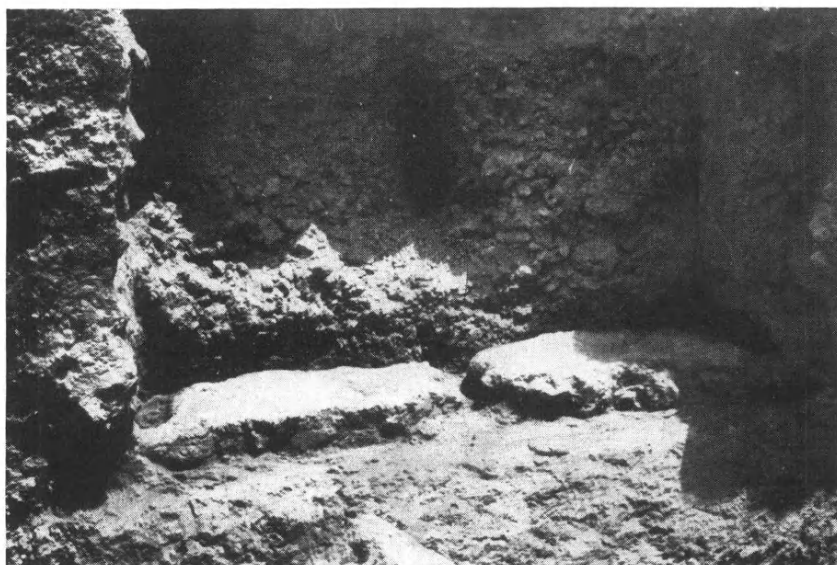
β. Ἀρβανίτη 1. Κατώφλιον παραθύρου Ἀποθήκης 2.

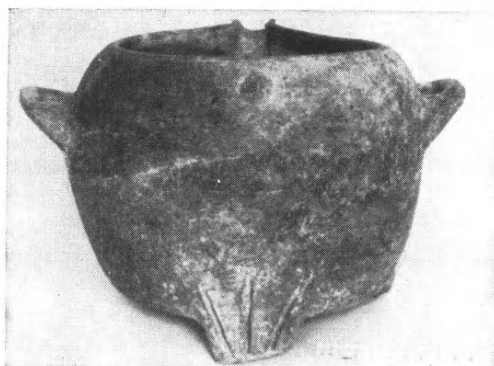
α. Παράθυρον Ἀποθήκης 2. Δύο σφαιρικά πύργοι.

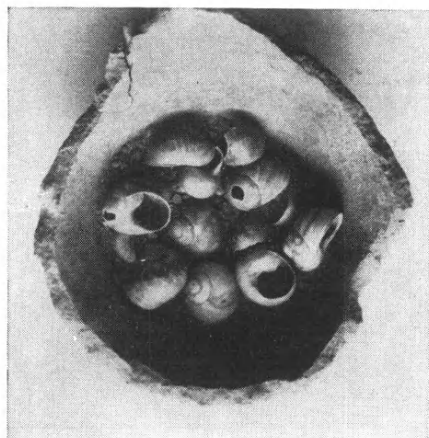
β. Παράθυρον τῆς Ἀποθήκης 2 μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀγγείων.

α. Ἀρβανίτη 1. Κατώφλιον τοῦ παραθύρου τῆς Ἀποθήκης 2.

β. Ἀρβανίτη 1 (3, 1 «παράθυρον»). Χύτρα εὐρεθεῖσα ἐπὶ ποδιᾷ (;) παραθύρου.

γ. Ἀρβανίτη 1 (Ἀποθήκη 2, 3). Κοιλίαι ἐντὸς ἀγγείου.

α. Ἀγριάνιτη 1. Ἀποθήκη 3, 3 (ἦτοι τὸ Δυτικώτατον τμῆμα αὐτῆς)
κατὰ τὰ ἀρχικὰ στάδια τῆς ἀνασκαφῆς.

β. Ἀγριάνιτη 1. Ἀποθήκη 3, 3. Οἱ δύο πίθοι τῆς ἄνω εἰκόνας.

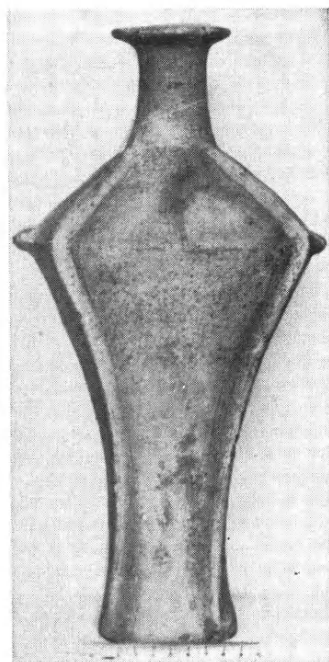
Ἀρβανίτη 1. Ἡ Ἀποθήκη 3, 3 ἤτοι τὸ Δυτικώτατον τμήμα αὐτῆς διαρκούσης τῆς ἀνασκαφῆς.

α. Ἀγγεῖα τῆς Ἀποθήκης 3.

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 2. Πίθος φέρων ὡς πῶμα ἐπίμηκες σπονδικὸν ἀγγεῖον.

γ. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 2. Ἀγγεῖον μετὰ νευρώσεων.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 2. Σωρὸς ἀντῶτων ἀγγείων καὶ πρὸς χους.

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 1. Πίθοι.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 1. Ὁ πίθος με τὰ κρίνα.

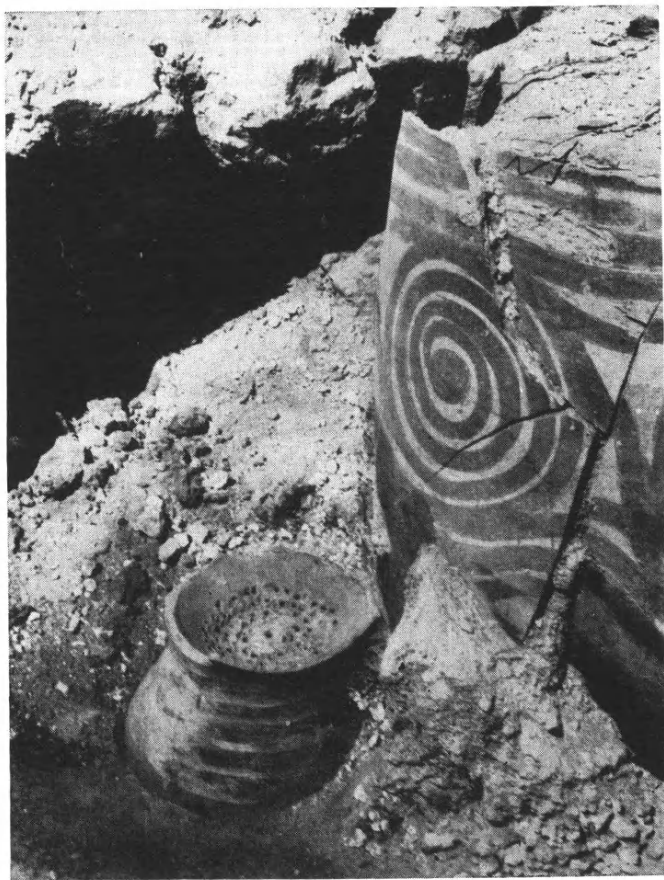
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 1. Ὁ πίθος με τὰ κρίνα κατὰ χώραν.

α. Ἀρβανίτη 1. Εἰδώλιον ἐντὸς τοῦ πίθου
τῶν κρίνων (3, 1).

β. Ἀρβανίτη 1. Τὸ εἰδώλιον ἐκ τοῦ πυθμένος τοῦ πίθου
τῶν κρίνων (3, 1).

Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 1. Πίθος καὶ ἡθμός.

α. Ἀρβανίτη 1. Τμήμα τῆς Ἀποθήκης 3, 1.

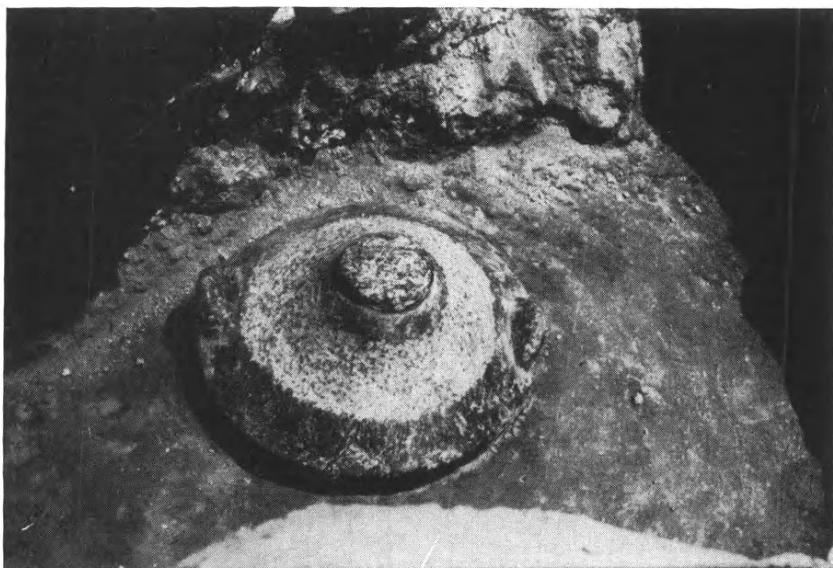
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 1. Λίθινος λύχνος καὶ ἄλλα σκεύη.

β. Ἀρβανίτη 1. «Μαγειρείον». Λεκάνη,
χυτρώπους, παρόθυρον.

α. Ἀρβανίτη 1. Νότιος διάδρομος. Πλάκες
ἐκ τοῦ ἄνω πατώματος.

α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3, 1. Λύχνος στεατίτου ὡς ἔκειτο
ἀνάστροφος ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

β. Ἀρβανίτη 1. «Θυρωρεῖον».

α. Ἀρβανίτη 1. Δυτική Συνοικία. Ἀσάμινθος.

β. Ἀρβανίτη 1. Δυτική Συνοικία, δωμ. 1. Μυλόν.

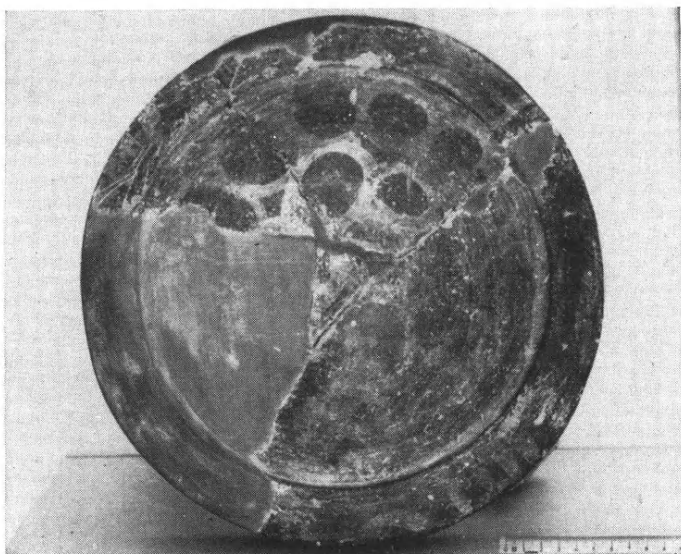
α. Ἀρβανίτη 1. Δωμάτιον «Μαγειρείου». Δύο παράθυρα.

β. Δυτική Συνοικία, δωμάτιον 2.
Ἡ μαστοπρόχους τῆς κριθῆς.

γ. Δυτική Συνοικία, δωμάτιον 3.
Πίθος ὡς εὐρέθη εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου
τοῦ ἄνω πατώματος.

α. Δυτική Συνοικία, δωμ. 2. Τράπεζα προσφορών.

β. Δυτική Συνοικία, δωμ. 2. Πρόχους μετά τρήματος
εἰς τὴν λαβὴν.

α. Ἀρβανίτη 1. Δυτική Συνοικία, σῦριγξ. Παράθυρον καὶ θύρα.

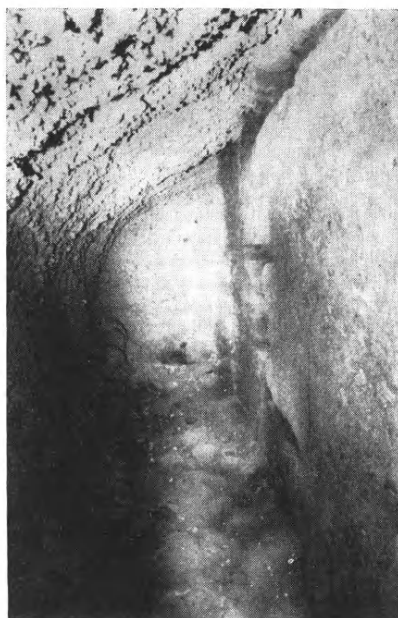
β. Σῦριγξ. Παράθυρον καὶ θύρα ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ δωμάτια 1 καὶ 2.

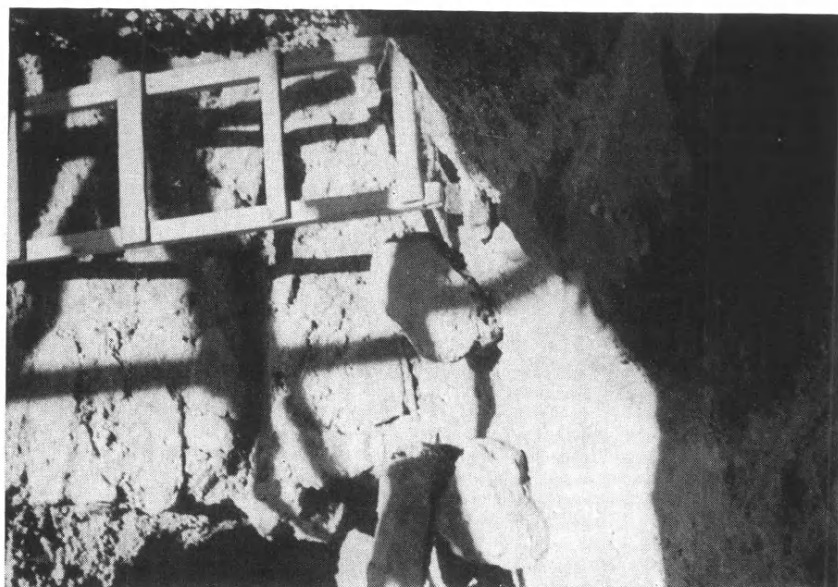
α. Ἀρβανίτη 1. Τεμάχιον στέγης. Οἷζημα δυτικωτέρας ὁδοῦ.

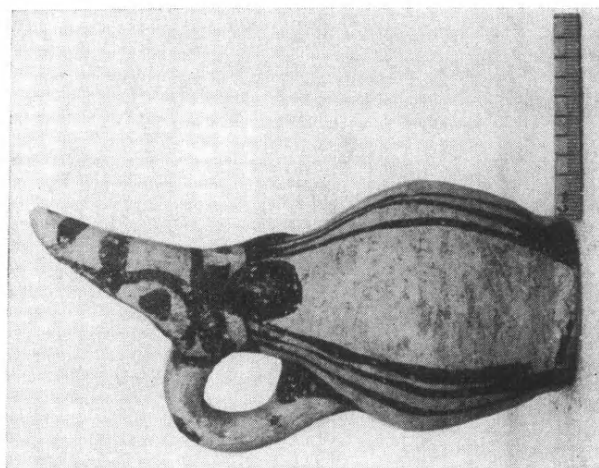
β. Σῦριγξ. Ἡ γωνία τῆς Δυτικῆς Οἰκίας. Ἐμφανῆ τὰ κενὰ τῆς ξυλοδεσίας.

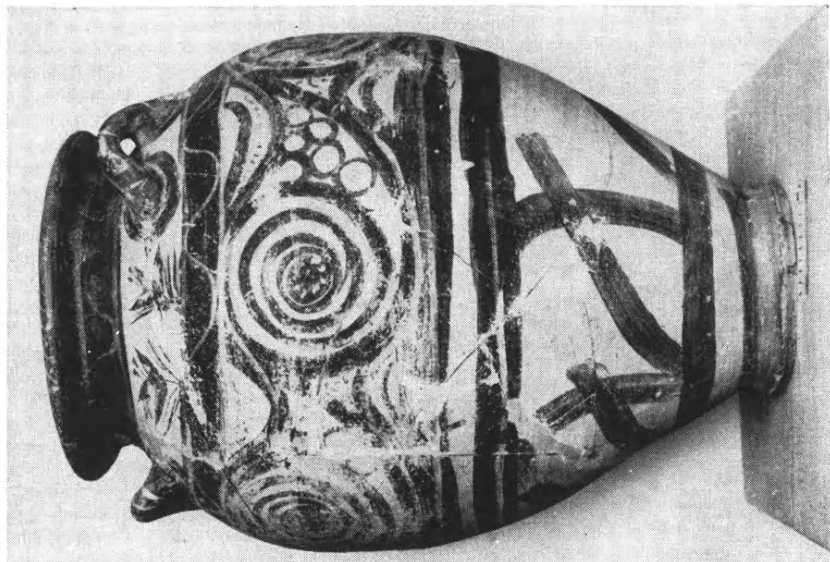
γ. Σῦριγξ. Τὸ ἐσώτερον μέρος. Ξυλοδεσία καὶ παράθυρον φαίνονται καλῶς ἐπὶ τοῦ τοίχου.

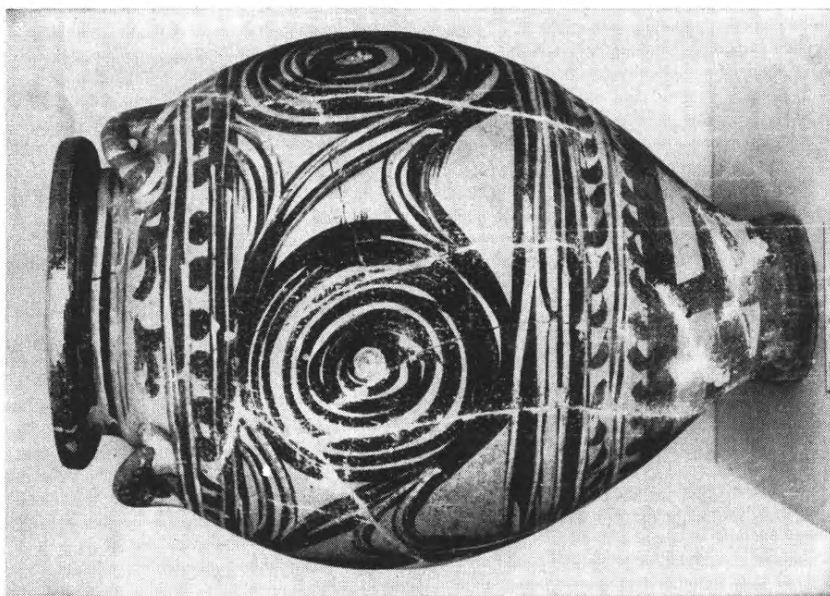
β. Τοίχοι ἐντὸς τοῦ σκάμματος τῆς δεξαμενῆς πρὸς Β.
τοῦ στεγαστροῦ ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου.

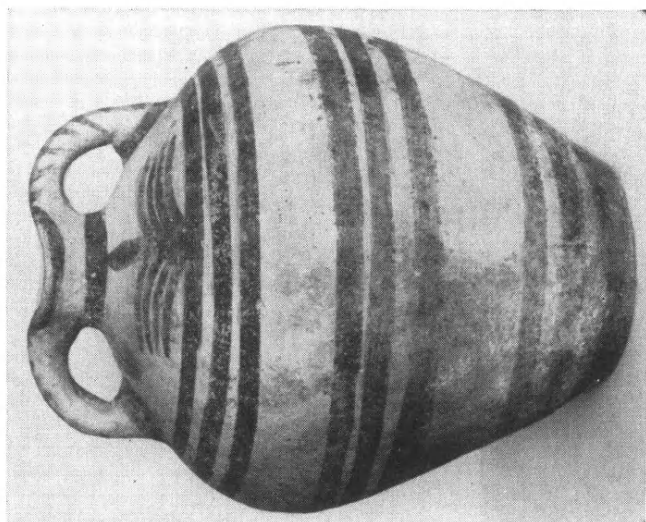
α. Ἐνόφθαλμος μαστοπορόγους ἐκ τῆς
«Οἰκίας τῆς καπνοδόχου».

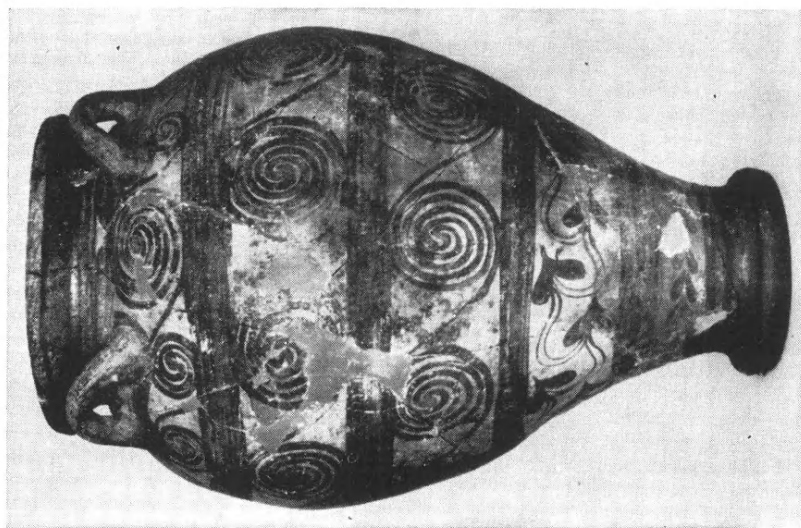
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, β. Πίθος.

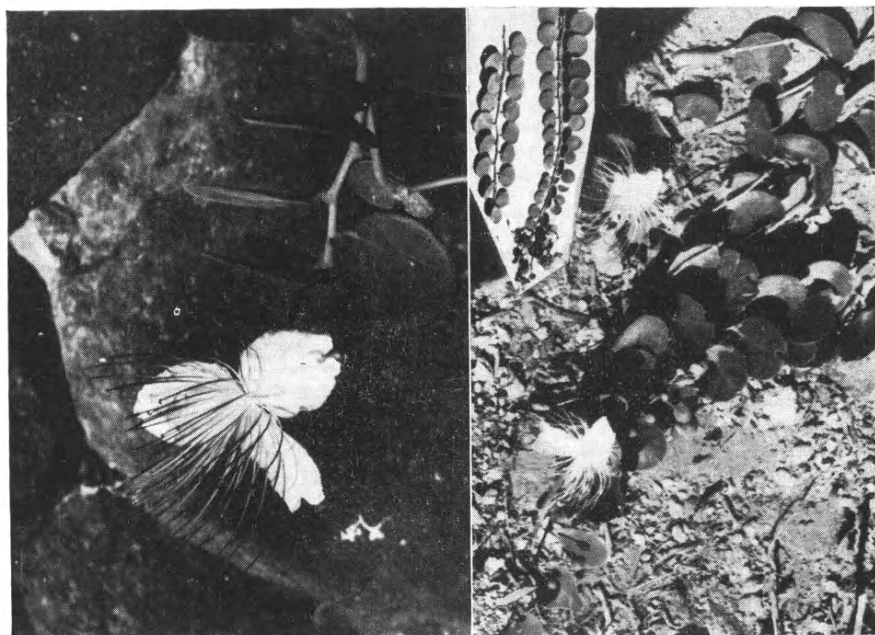
α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, β. Πίθος.

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀμφορεύς.

α. Πιθαμφορεύς ἐκ τοῦ ἄνω πατώματος τῆς
Δυτικῆς Συνοικίας (δωμ. 3).

α. Θήρα - Ἀκρωτήρι. Καππάρες.

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 2. Ἀσκὸς εὐρεθεὶς παρὰ τὴν κύμβην τῶν γελιδόνων.

γ. Ἀρβανίτη 1. Προχους μετὰ λευκῆς διακοσμήσεως.

α 1. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 2. Μικρά σκυφοπρόχους.
2. Ἀρβανίτη 1. Σκυφοειδὲς ἀγγεῖον.

β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 3. Πιθάρια εὐρεθέντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

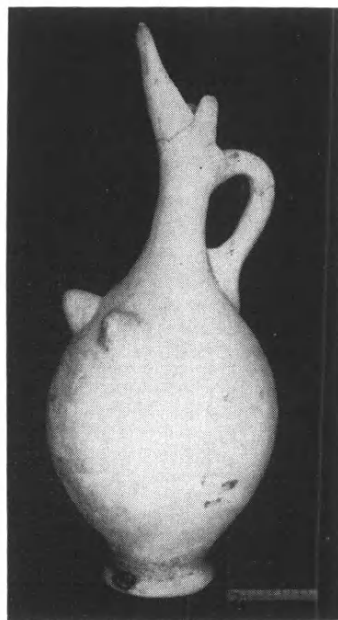
α. Ἀρβανίτη 1 (Παράθυρον 2, 1).
Χοῦς, ἥτοι ἀγγεῖον - μετρητής.

β. Μυκῆναι. Προόχους ἐκ τοῦ λάγκου Β III.

α. Ἀρβανίτη 1. Δυτ. δωμάτιον 2.
Ἡ πρόχους τῶν κριθῶν.

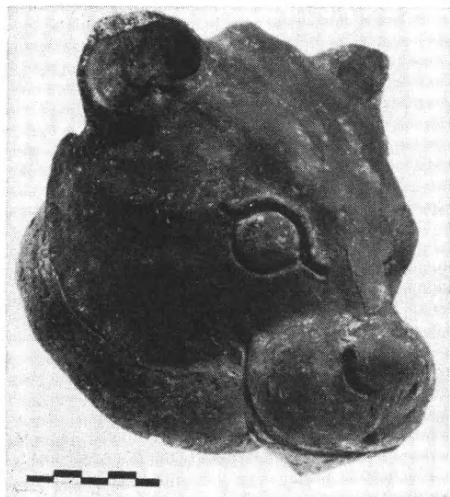
β. Ἀρβανίτη 2, 1 (Παράθυρον).
Μαστοπρόχους.

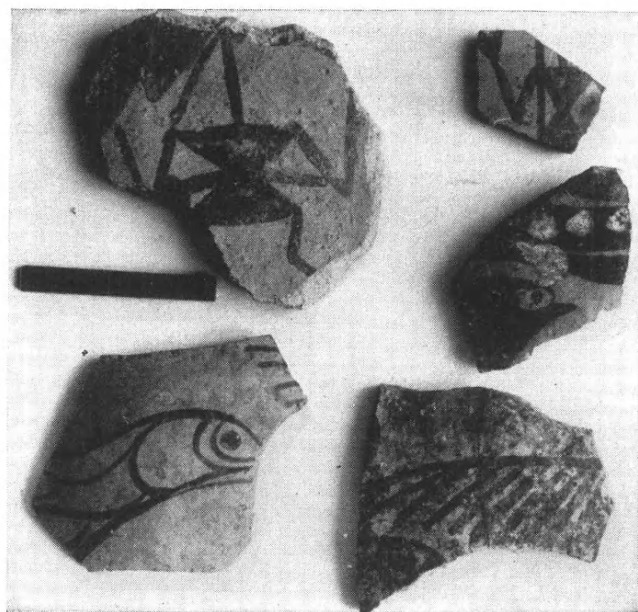
γ. Ἀρβανίτη 1. Ἐνόφθαλμος πρόχους καὶ μαστοπρόχοι.

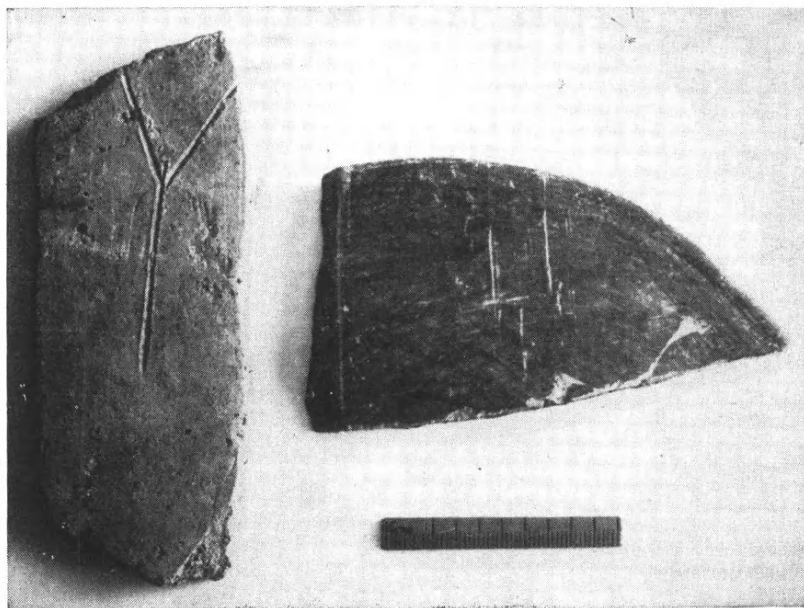
α. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2. Τεμάχια τῆς πολυχρόμου
πρόχου τῶν χελιδόνων εὐρεθέντα ἐντὸς πίθου.

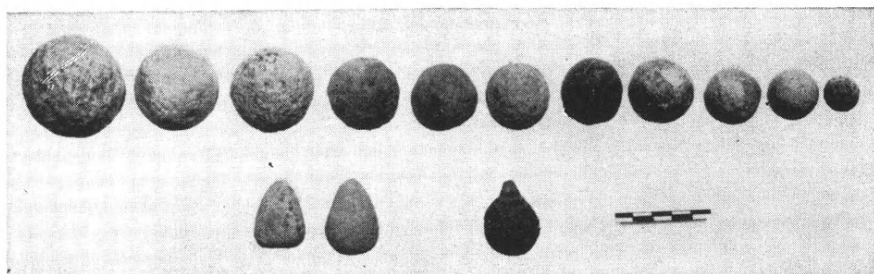
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀποθήκη 2, 3. Ρυτόν.

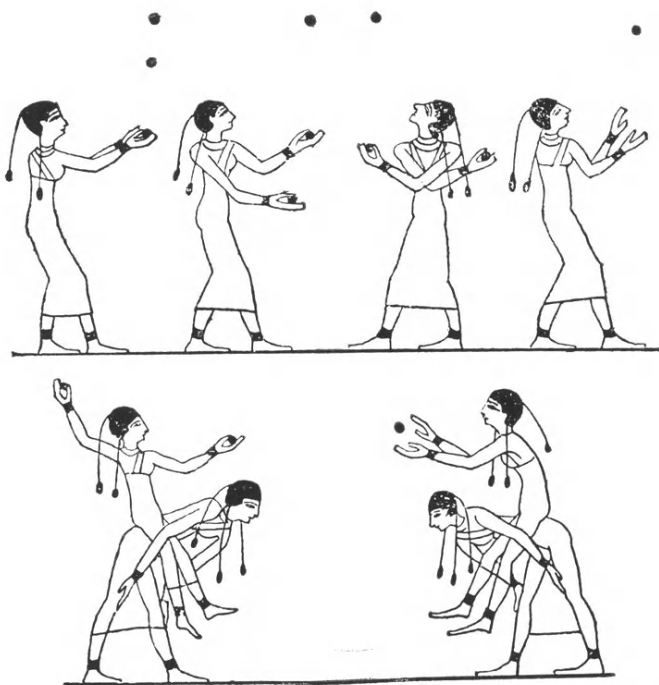
α. Ἀρβανίτη 1 καὶ 3. Κεραμεικὴ εἰκονιστικὴ.

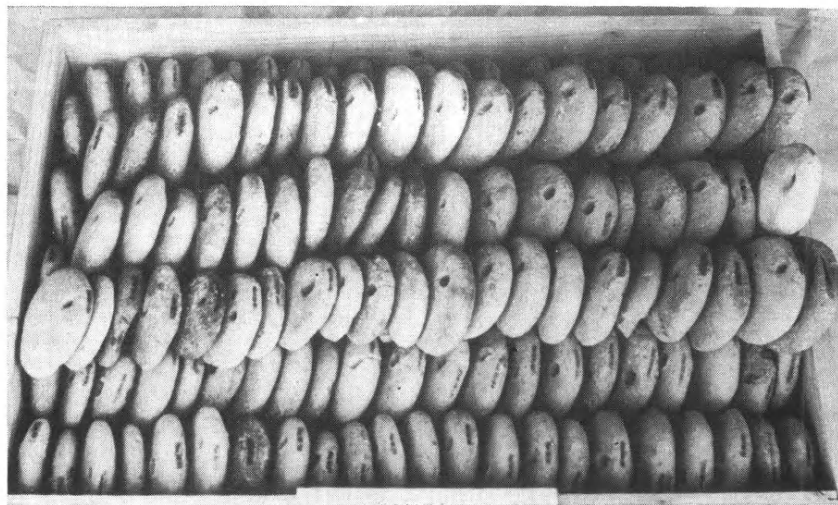
β. Ἀρβανίτη 1. Σημεῖα γραμμικὰ Α.

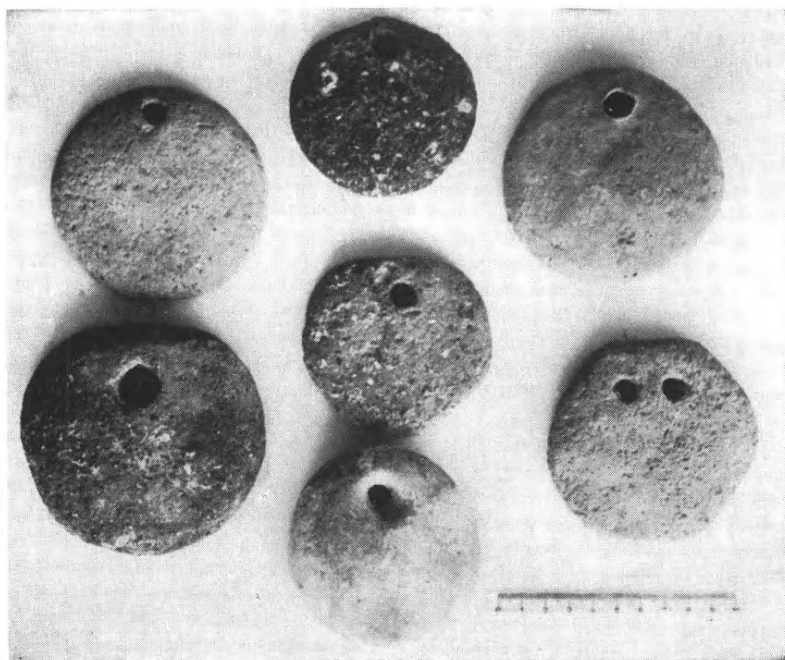
α. *Αρβανίτη 1. Λίθινα καὶ πήλινα σφαιρικά ἢ κωνικά ἀντικείμενα.

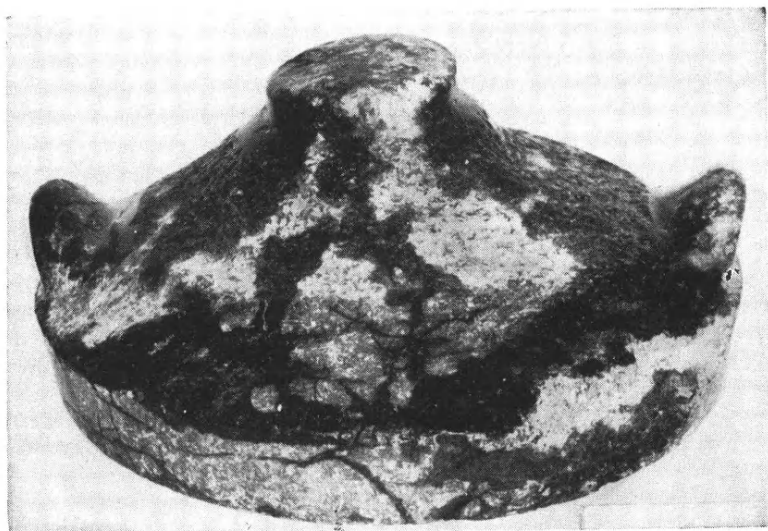
β. Παίγνιον βόλων. Αἰγυπτιακὴ τοιχογραφία τοῦ Μ. Βασιλείου
ἐκ Βενὶ Χασσάν.

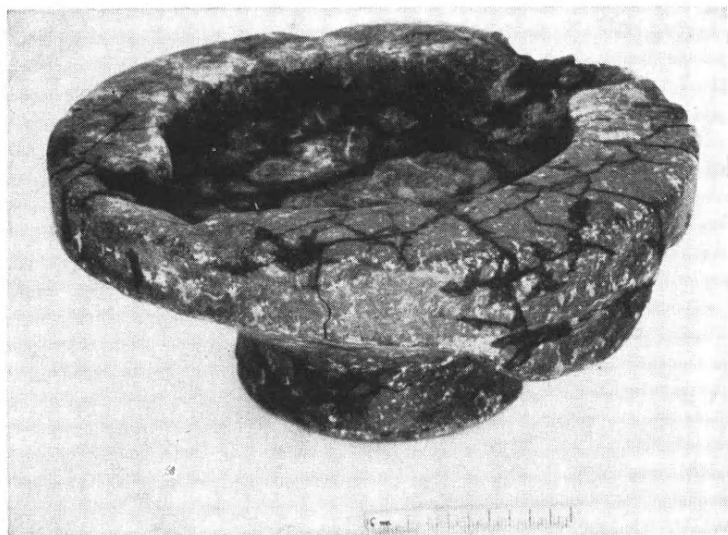
α. Ἀρβανίτη 1. Ἀγνυθες.

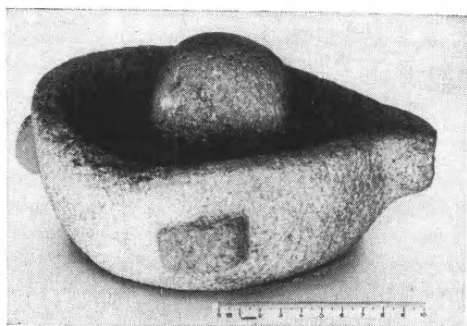
β. Ἀρβανίτη 1. Ἀγνυθες.

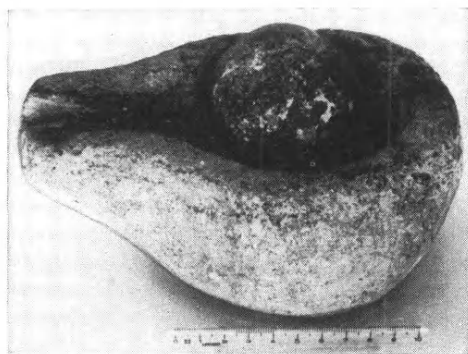
α. Ἀρβανίτη 1, 3, 1. Λύχνος ἐκ στεατίτου.

β. Ἀρβανίτη 1. Λύχνος.

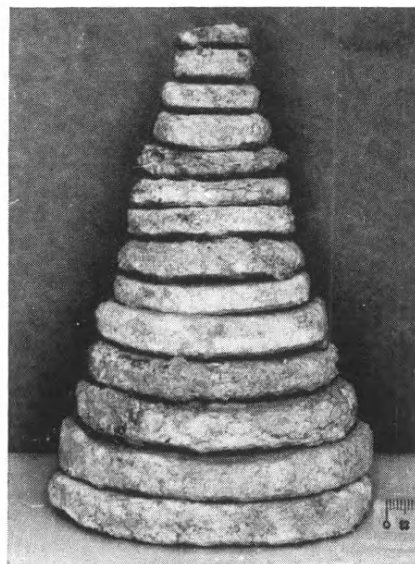
α. 'Αρβανίτη 1. Τριπτήρ.

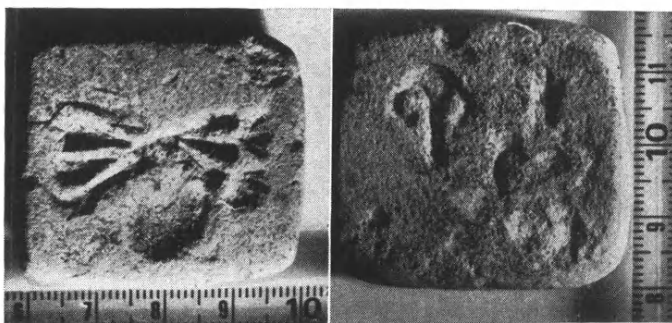
β. 'Αρβανίτη 1. Τριπτήρ.

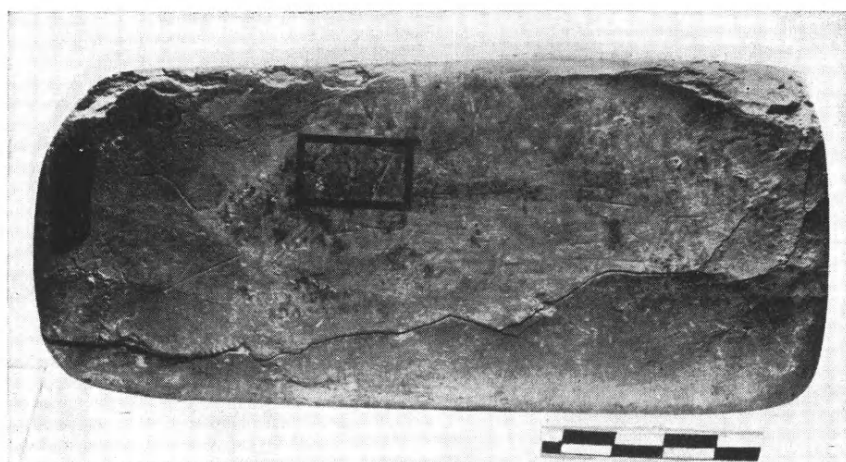
γ. 'Αρβανίτη 1 β, 1. 'Ιγδίων λίθινον.

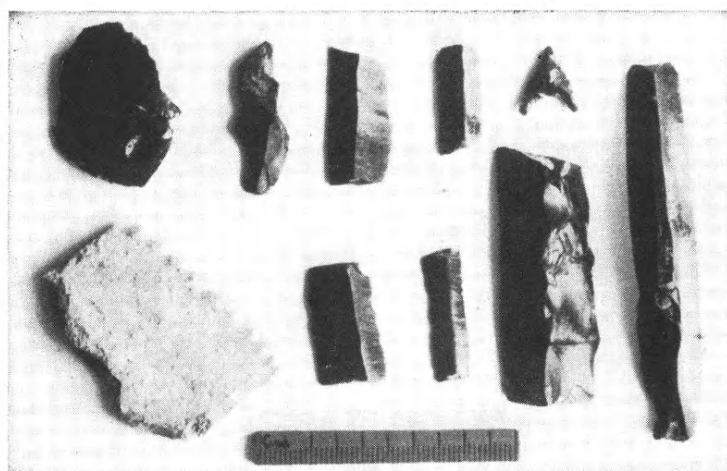
δ. 'Αρβανίτη 1. Σταθμά.

ε. 'Αρβανίτη 1. Σφραγίς (φωτογραφία τοῦ ἐγκοίλου πρωτοτύπου).

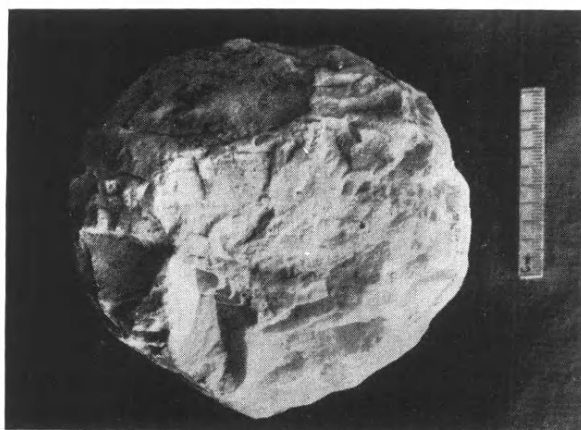
α. *Αρβανίτη 1. *Ακόνη (;) σχιστολίθου.

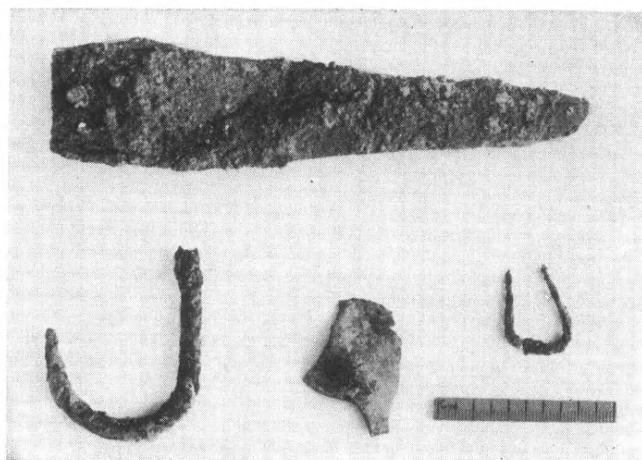
β. *Οψιανός και πυρίτης.

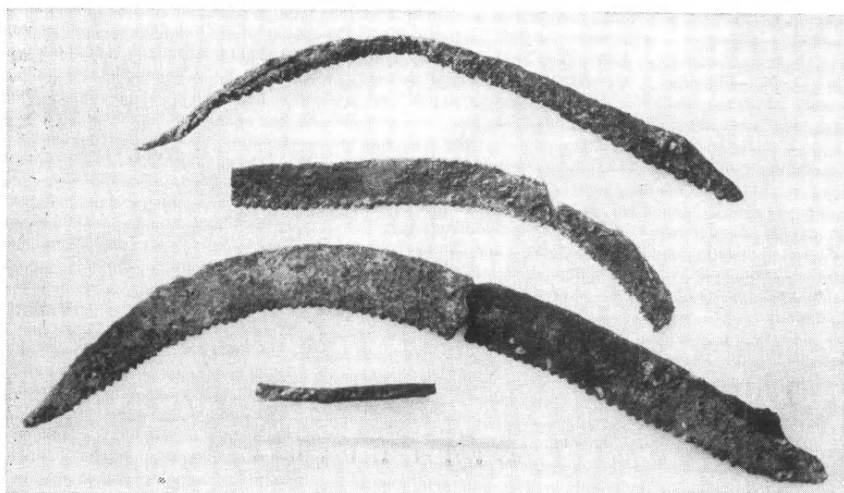
γ. *Αρβανίτη 1. Σταθμά λίθινα.

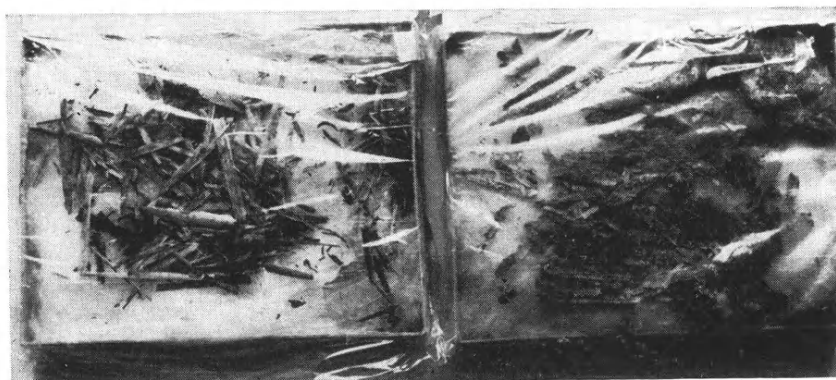
α. Ἀρβανίτη. Ἀποθήκη 2, 2. Τριπτήρ ἢ σταθμίον.

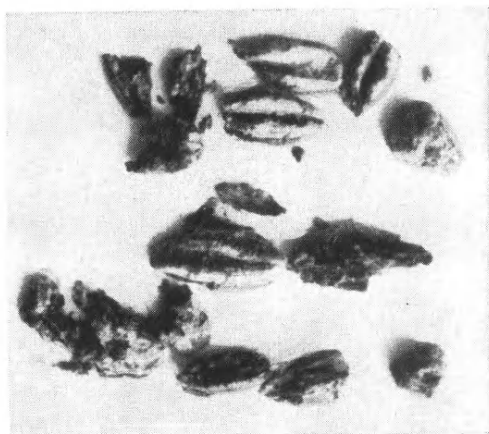
β. Ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ.

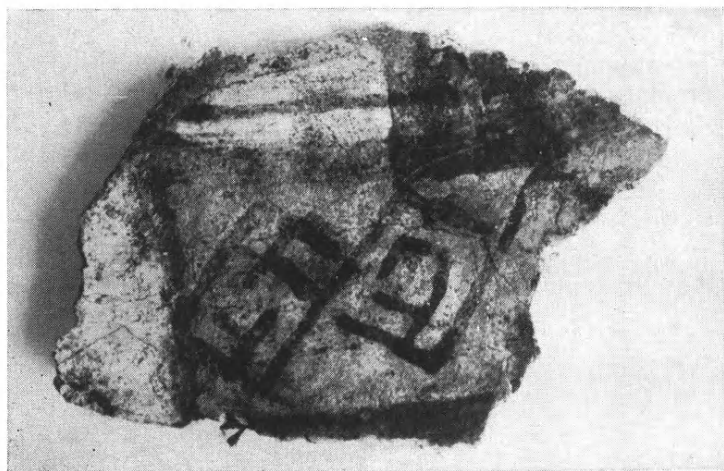
γ. Ἀρβανίτη 1. «Θυρωρεῖον». Δρέπανα καὶ σμίλη.

α. Μπρόνου 1 καὶ Ἀρβανίτη 1. Ἄχυρα.

β. Ἀποθήκη (3, 3). Κόκκοι
κριθῆς ἐντὸς ἀγγείου.

γ. Ἀρβανίτη 1. Τοιχογραφία.

α. Ἡ κλιμακωτὴ ἀτραπός.

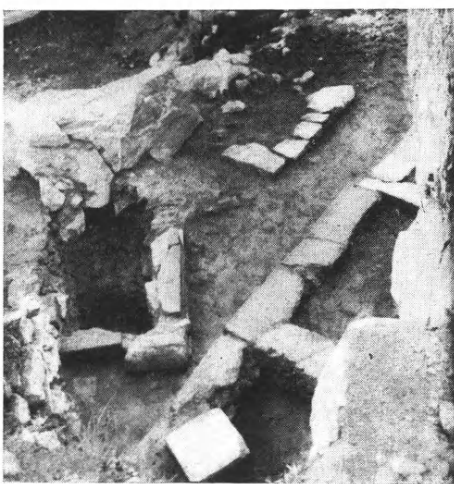
β. Ταφή παρὰ τὴν κλιμακωτὴν ἀτραπὸν.

γ. Ταφή παρὰ τὴν στροφὴν τῆς ὁδοῦ.

δ. Ὑστεροαρχαϊκαὶ ταφικαὶ κατασκευαί.

α - β. Συστάς αρχαίων τάφων.

γ. Θολοειδής κατασκευή.

α - β. Ἀγγεῖα εἰς τὴν θολοειδῇ κατασκευῇν.

γ. Θολοειδῆς κατασκευή.

α. Μελανόμορφος αττικὸς σκύφος.

β. Ταινιωτὴ κύλιξ.

α. Μελανόμορφος κρατήρ.

β. Ταινιωτή κύλιξ.

α. Ἀρχαϊκὴ θηραϊκὴ πυξίς.

β. Συμποσιαστής.

α. Πλαστικόν ἄγγειον.

β. Εἰδώλιον δαιμονικῆς μορφῆς.

δ. Συμποσιαστής.

← γ. Εἰδώλιον καθημένης θεᾶς.

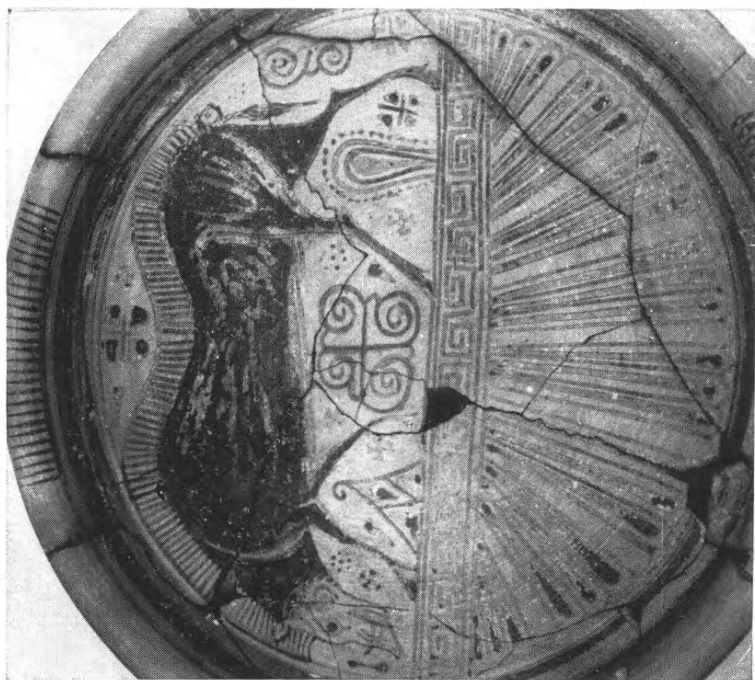
α. Μελανόμορφος υδρία.

β. Μελανόμορφος ὄλπη.

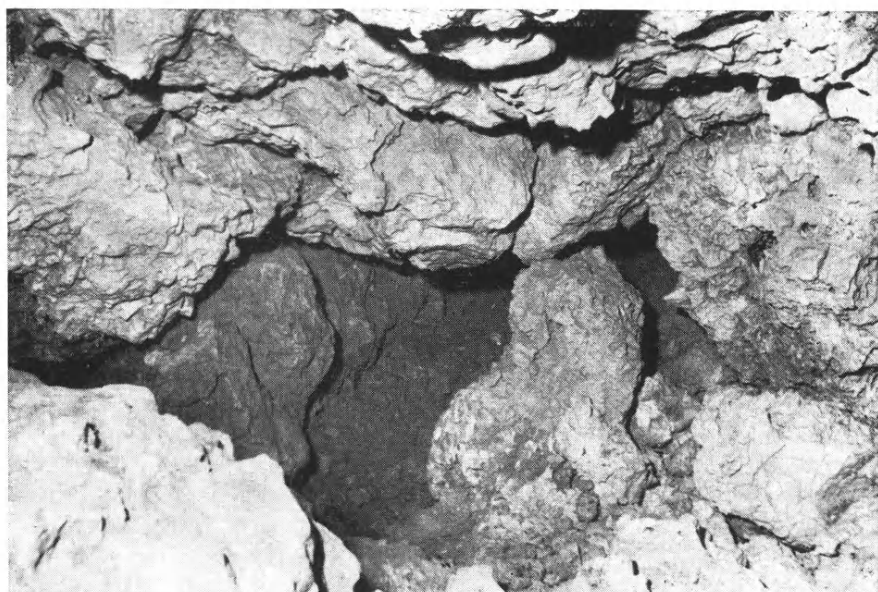
γ. Ταινιωτή κύλιξ.

α - β. Ροδιακά πινάκια.

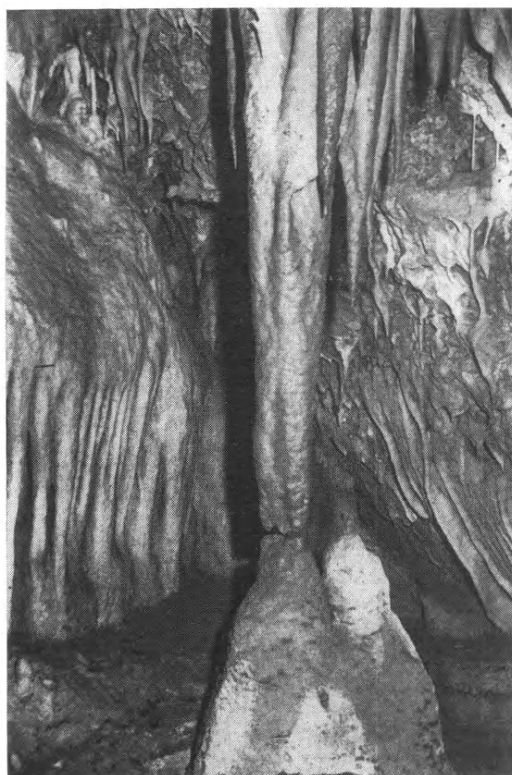
α. Ἡ δίοδος πρὸς τὴν αἴθουσαν Β.

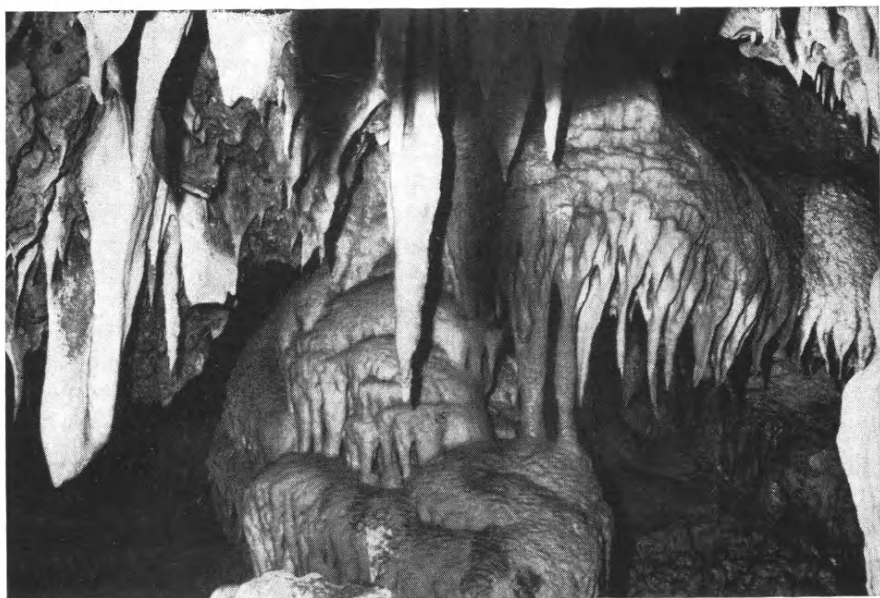
β. Ἡ δίοδος πρὸς τὴν αἴθουσαν Γ.

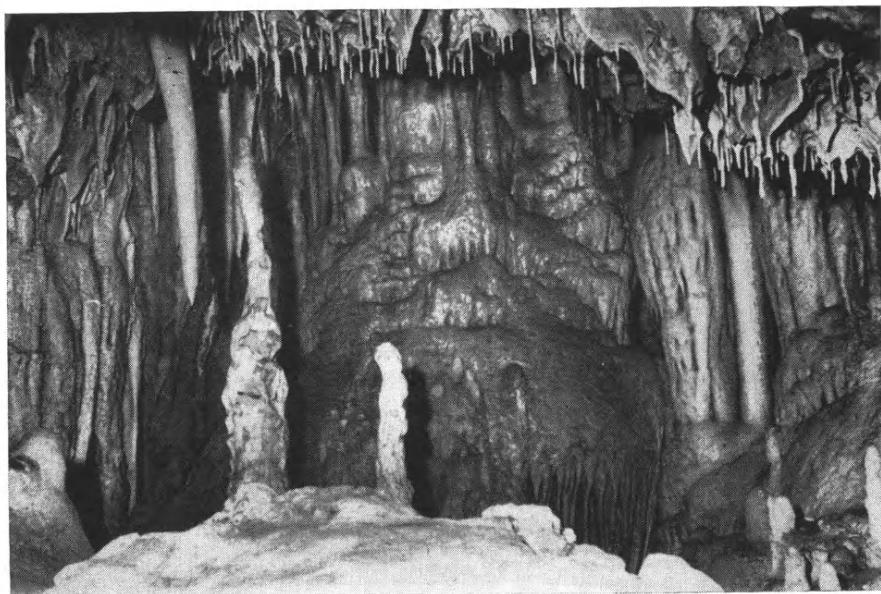
α. Ἐκ τῆς αἰθούσης Γ.

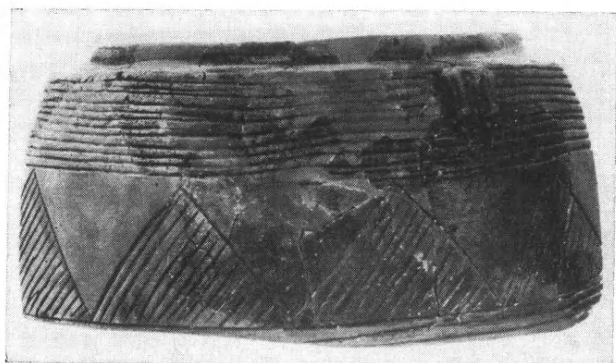
β. Ἐκ τῆς αἰθούσης Ε.

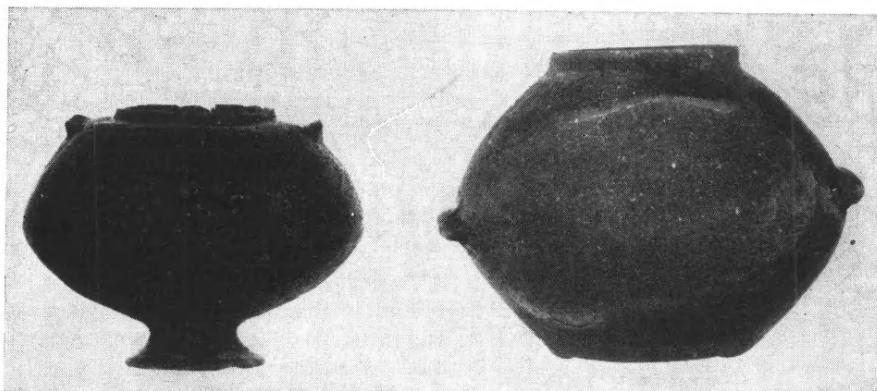
α. Ἐκ τῆς αἰθούσης Ζ.

β. Ἐκ τῆς αἰθούσης Ζ.

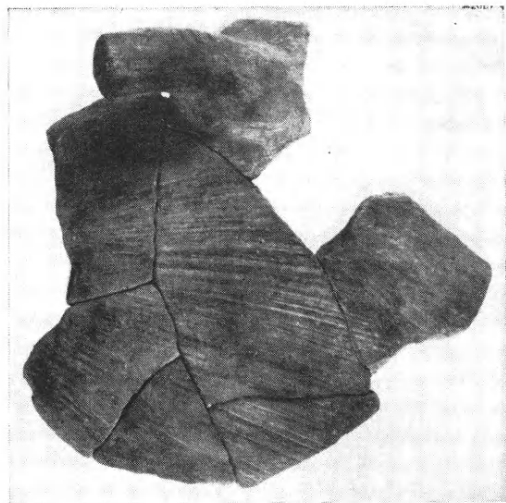
α. Ήγχάρακτος πρωτομινωική κεραμεική.

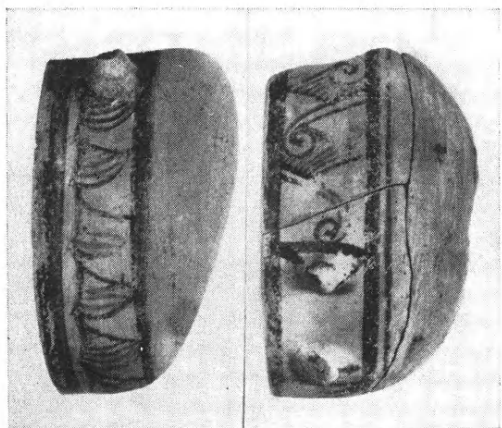
β. Πρώιμος πρωτομινωική κεραμεική.

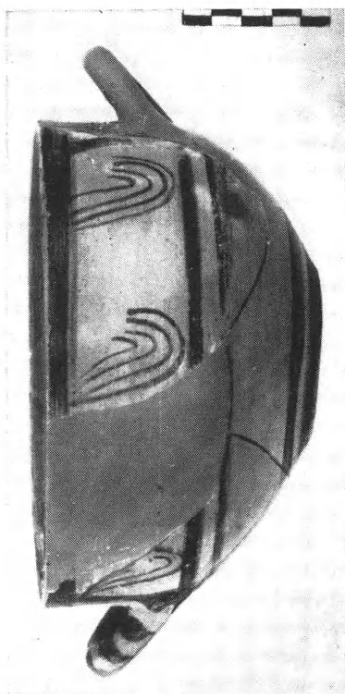
γ. ΥΜ ΙΙΒ κεραμεική.

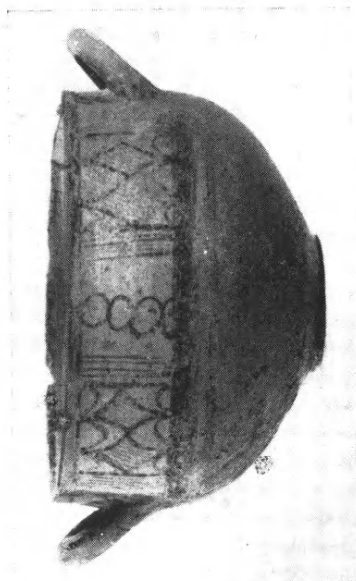
α. Πρώτος προτομινωτή κεραμική.

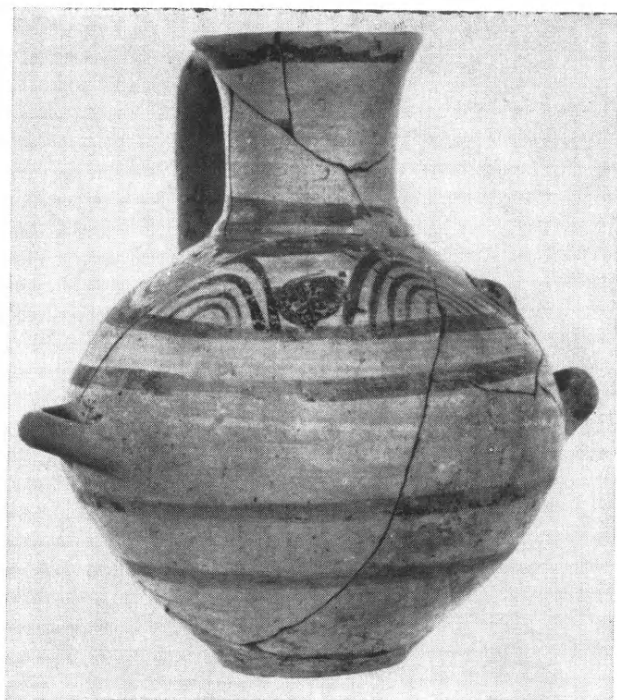
β. ΥΜ ΙΙΒ κεραμική.

γ. ΥΜ ΙΙΒ κεραμική.

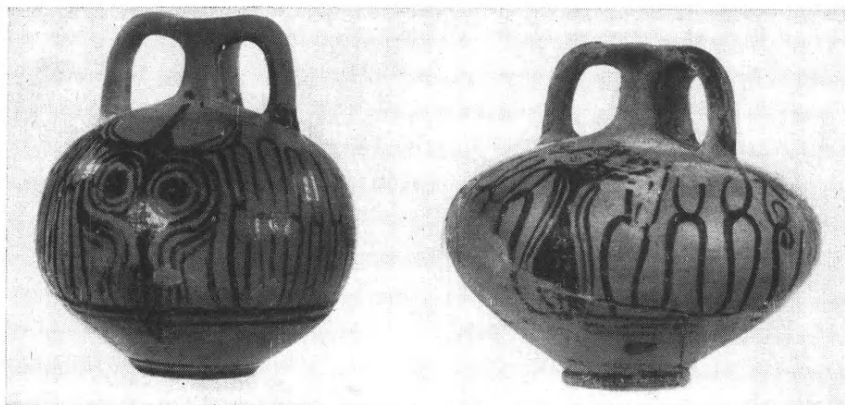
δ. ΥΜ ΙΙΒ κεραμική.

α - β. ΥΜ ΠΙΒ κεραμεική.

α - δ. ΥΜ ΙΙΒ ξεραμευζή.

α. ΥΜ ΙΙΒ κεραμεική.

β. Άνω μέρος ψευδοστόμου αμφορέως μετά γραμμικής Β γραφής.

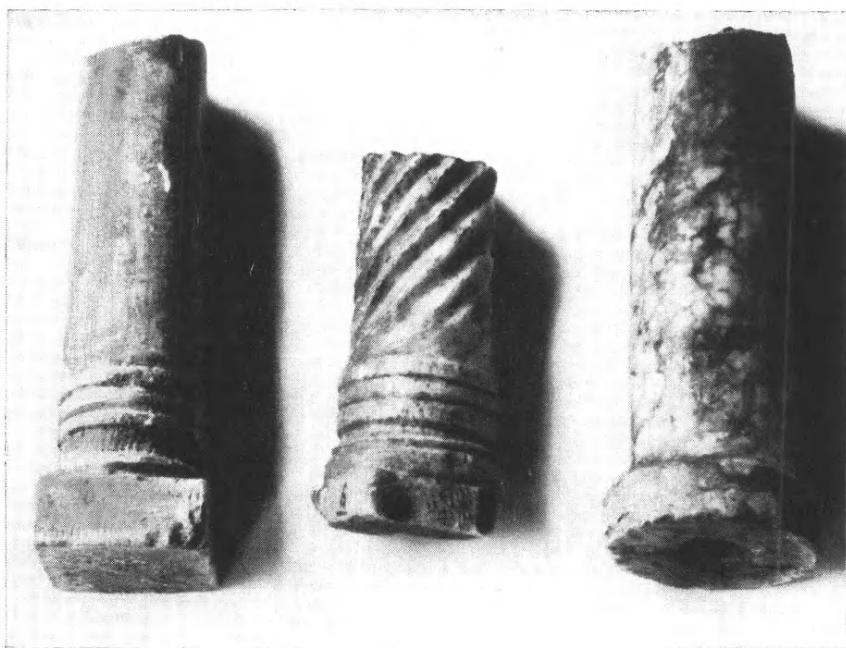
α. Τμήμα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τῆς νοτίας ἀψίδος
μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως.

β. Ἀνδρικός μαρμάρινος κορμός.

γ. Τμήματα χειρὸς καὶ γυναικείας
κεφαλῆς ἐκ δύο διαφόρων ἔργων.

α. Τεμάχια κιονίσκων ἐκ μαρμάρου.

β. Τεμάχιον θωρακίου τέμπλου.

γ. Ἀνω τεμάχιον βάσεως περιρραντηρίου.

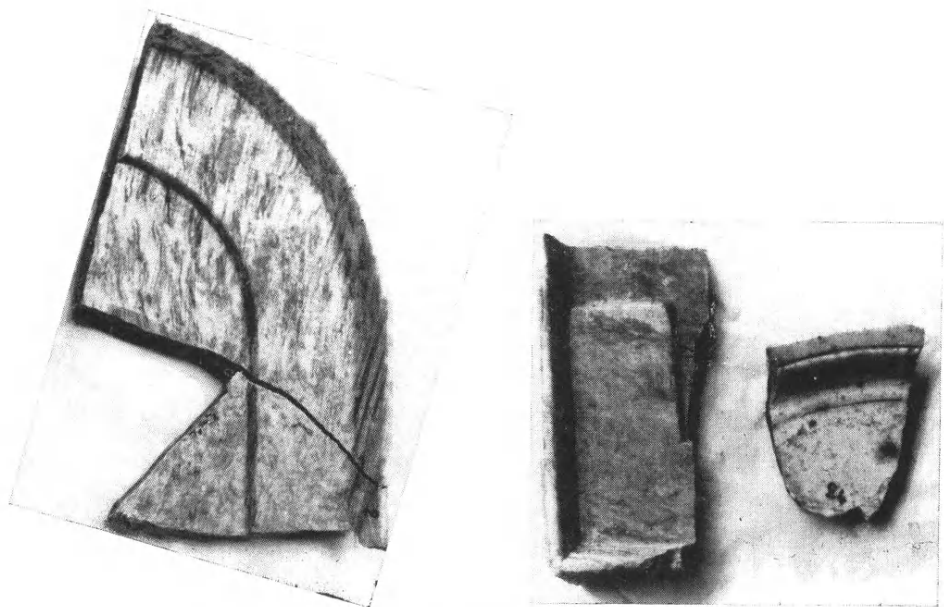
α. Θραύσματα κορινθιακῶν κιονοκράνων.

β. Ὑδραυλικὸν κονίαμα ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βάθους τῆς βορείας ἀψίδος.

α - β. Κορινθιακά κιονόκρανα.

α - β. Τεμάχια ημικυκλικής τραπέζης προθέσεως.

γ. Πήλινα ἀγγεῖα οἰκιακῆς χρήσεως.

α. Τὸ τρίβηλον.

β. Ὁ νάρθηξ μετὰ τοῦ τριβήλου καὶ τοῦ ἱεροῦ εἰς τὸ βάθος.

α. Κορινθιακά κιονόκρανα.

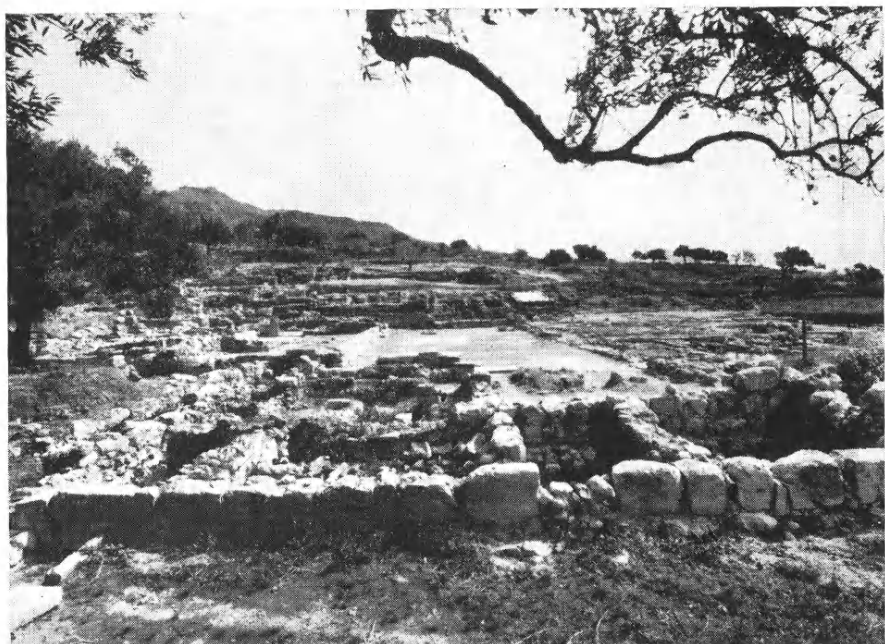
β. Ρωμαϊκά νομίσματα.

α. Γενική άποψις τοῦ ἀνακτόρου κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου, ἀπὸ Βορρᾶ.

β. Γενική άποψις τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ ἀνακτόρου, ἀπὸ ΒΑ., κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου.

α. Γενική άποψις τοῦ ἀνακτόρου ἀπὸ ΝΔ. Εἰς τὴν κλιτύν τοῦ λόφου τὰ νέα ἀνακαλυφθέντα ἀνακτορικά κτήρια.

β. *Η ΒΑ. πύλη τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν φέρουσα ὁδὸς τοῦ λιμένος, ἀπὸ Βορρᾶ ὁρωμένη.

β. Ή ΒΑ. πύλη τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἡ περιοχή τῆς,
ἀπὸ Βορρᾶ.

α. Ή πρὸς τὴν ΒΑ. πύλην φέρουσα πλακόστρωτος ὁδὸς
τοῦ λιμένος, ἀπὸ Ἀνατολῶν.

α. Ἡ περιοχή τῆς ΒΑ. πύλης καὶ ἡ πέραν αὐτῆς πρὸς Δυσμὰς ἐπεκτεινομένη ὁδὸς λιμένος, ἀπὸ Βορρᾶ. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον ἡ γωνία τοῦ μεταγενεστέρου κτηρίου.

β. Ὁ παρὰ τὴν ΒΑ. πύλην τοῦ ἀνακτόρου χῶρος LXVIII, ἀπὸ Ἀνατολῶν.

α. Γενική άποψις από ΝΔ. προς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ἀνακτόρου καὶ τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου, ὅπου τὰ νέα ἀνακαλυφθέντα ἀνακτορικά κτήρια.
Εἰς τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον τὸ «ἰσχυρὸν κτήριο».

β. Γενική άποψις από ΝΔ. προς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν καὶ τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου, ἐνθα τὸ «ἰσχυρὸν κτήριο».

α. "Αποψις από Δυσμῶν πρὸς τὴν κυκλωπέου δομῆς νοτίαν πρόσοψιν τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου».

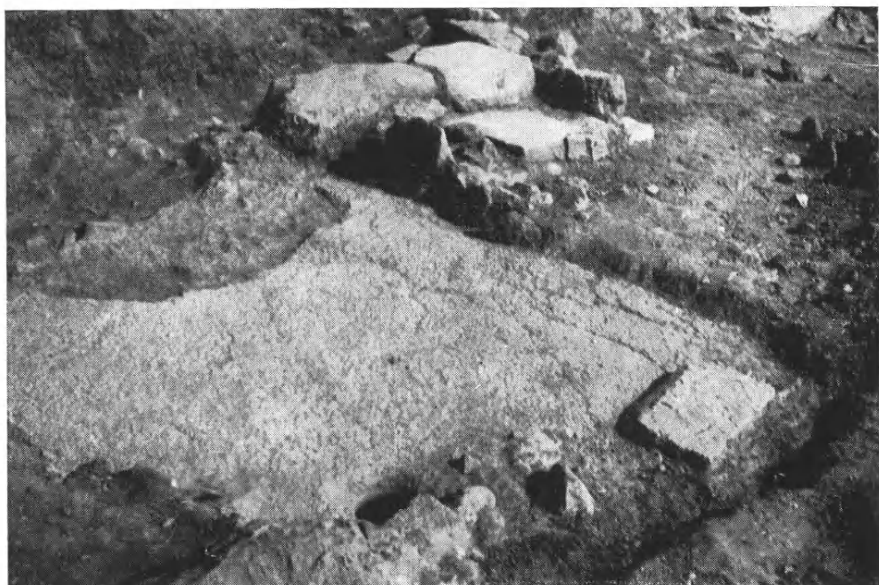
β. Ἡ ἀνατολικὴ πρόσοψις τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» ἀπὸ ΝΑ. Διακρίνεται ἡ βαθμιδωτὴ πρώτη εἴσοδος καὶ ἡ κρηλὶς τῆς κλίμακος πρὸς τὴν τετοιχισμένην δευτέραν εἴσοδον. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὸ ἐξωτερικὸν κτήριον.

α. Ἡ δευτέρα εἴσοδος τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» μετὰ τὸ φράγμα τῆς ἀπὸ Δυσμῶν. Διακρίνεται εἰς τῶν διαχωριστικῶν τοίχων τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κτηρίου.

β. Τὸ μικρὸν δωμάτιον Δ τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» μετὰ τὸ ἐκ χαλिकासβέστου δάπεδον καὶ τὸν συλλεκτῆρα, ἀπὸ ΝΑ. Ἀριστερὰ ἡ κλιμακίς τῆς τρίτης εἰσόδου.

α. Τὸ μικρὸν δωμάτιον Δ τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» καὶ ἡ παρ' αὐτὸ
κλιμακίς εἰσόδου, ἀπὸ ΒΔ.

β. Ἡ ἀποθήκη - ἀποθήκης Γ τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου» μετὰ τὸ περιεχόμενον
αὐτῆς κατὰ χώραν, ἀπὸ Δυσμῶν.

*Η αποθήκη - αποθέτης Γ με τὸ περιεχόμενό της, ἀπὸ Α. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀναστρόφου πίθου.

α. Μέρος του περιεχομένου της αποθήκης - αποθέτου Γ,
ὡς εὐρέθη, ἀπὸ Δυσμῶν.

β. Ἀνεστραμμένος πίθος καὶ ὁμάς ἀγγείων τοῦ δοματίου Α
τοῦ «ἰσχυροῦ κτηρίου», ἀπὸ Ἀνατολῶν.

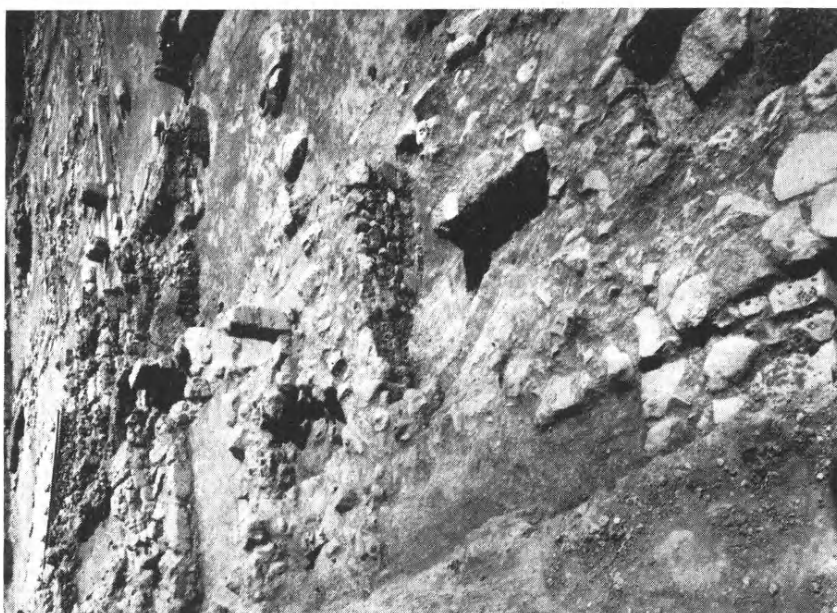
α. Ὑποψις ἀπὸ Ν. πρὸς τὴν κλιτὺν τοῦ ΝΑ. λόφου, ὅπου τὸ «ἰσχυρόν κτήριον» ἀνασκαπτόμενον.

β. Γενικὴ ὕποψις ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς τὸ μαγειρεῖον καὶ τὰ ἄνω τούτου κατὰ τὴν κλιτὺν ἀνασκαφέντα διαμερίσματα.

α. Τὸ ἕνω τῶν διαμερισμάτων τοῦ μαγειρείου οἰκοδομικὸν συγκρότημα, ἀπὸ ΝΑ. Εἰς τὸ πρῶτον δωμάτιον τὸ εὐρύχωρον δωμάτιον.

β. Γενικὴ ἄποψη ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς τὸ ἕνω τῶν διαμερισμάτων τοῦ μαγειρείου οἰκοδομικὸν συγκρότημα. Εἰς τὸ βάθος ἡ ἀνατολικὴ πτέρυξ τοῦ ἀνακτόρου.

α. Γενική άποψις από ΝΑ. πρὸς τὴν δυτικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου καὶ τὰ κατὰ τὴν κλιτὸν τοῦ λόφου οἰκοδομικὰ συγκροτήματα τοῦ ΒΔ. τομέως καὶ τοῦ «λοξοῦ πτηρίου».

β. Γενική άποψις από ΝΑ. τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος τοῦ ΒΔ. τομέως καὶ τοῦ ΒΑ. τούτου «λοξοῦ πτηρίου».

α. Ἡ κλιμακίς καὶ ὁ χώρος Θ τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος τοῦ ΒΔ. τομέως, ἀπὸ Δυσμῶν.

β. Ὁ παρὰ τὴν κλιμακίδα τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος τοῦ ΒΔ. τομέως χώρος Θ, ἀπὸ ΒΔ., μὲ μέρος τῶν ἐπὶ τοῦ τόπου ἀνευρεθέντων σκευῶν.

α. Ὁ ἐν πίνακι 159β χώρος Θ τοῦ ΒΔ. συγκροτήματος μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τῶν ἀνευρεθέντων σκευῶν ἀπὸ Βορρᾶ.

β. Γενικὴ ἄποψις τοῦ «λοξοῦ κτηρίου» (Οἰκιῶν D - E Hogarth) ἀπὸ Νότον.

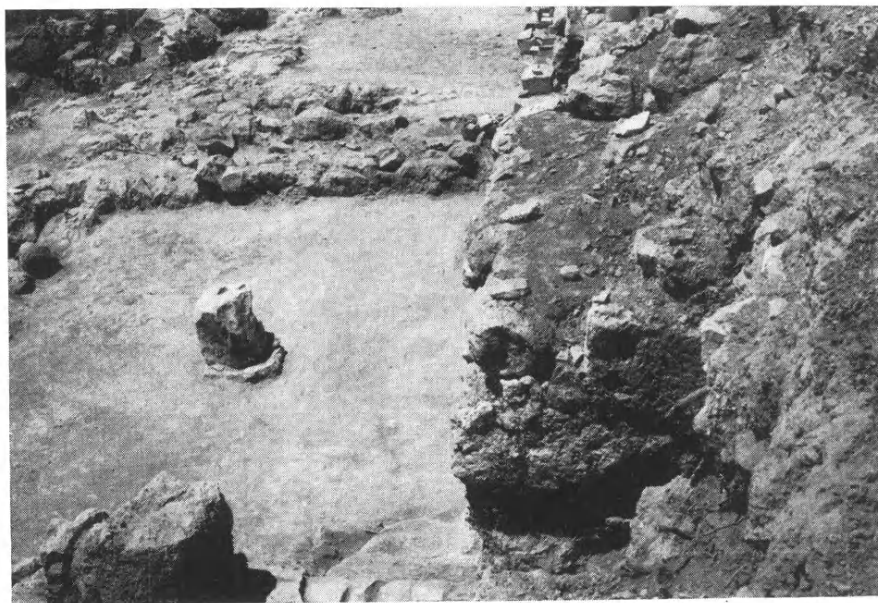
α. Γενική άποψις τοῦ ἀνακτόρου ἀπὸ Βορρᾶ, μὲ τὸ «λοξὸν κτήριον»
εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον.

β. Ὁ ὑπὸ τὸ δάπεδον συλλεκτὴρ τοῦ δωματίου Ε IV - V
τοῦ «λοξοῦ κτηρίου», ἀπὸ ΝΑ.

α. Ἡ ἀποθήκη τῶν πίθων Ε Ι τοῦ «λοξοῦ κτηρίου», ἀπὸ Δυσμῶν.

β. Τὸ δωμάτιον τοῦ πεσσοῦ Δ Ι τοῦ «λοξοῦ κτηρίου», ἀπὸ Ἀνατολῶν.

α. Ἡ βαθμιδωτὴ ἀνατολικὴ εἵσοδος τοῦ δωματίου τοῦ πεσσοῦ D I, ἀπὸ Δυσμῶν.

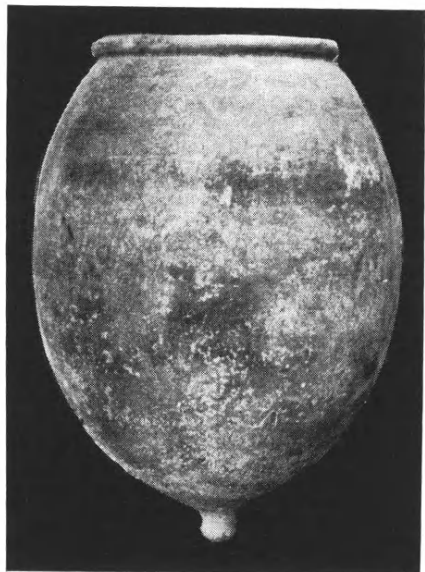
β. Ἡ κλῖμαξ καθόδου εἰς τὸ δωμάτιον D II τοῦ «λοξοῦ κτηρίου», ἀπὸ ΝΔ.

α. Τὸ εἰς θέσιν Πελεκητὰ μινωικὸν λατομεῖον πωρολίθου, με χαρακτηριστικούς ἀναβαθμοὺς κοπῆς τοῦ ὕλικου.

β. Ἀπομεμονωμένος λατομημένος βράχος εἰς τὴν περιοχὴν Πελεκητὰ τοῦ μινωικοῦ λατομεῖου πωρολίθου.

α. Πίθος ἐνεπίγραφος ἐξ Ἀγιῶν Παρασκιῶν.

β. Λίθινον φωλεόσχημον ἀγγεῖον ἐξ Ἀγίου Μύρωνος.

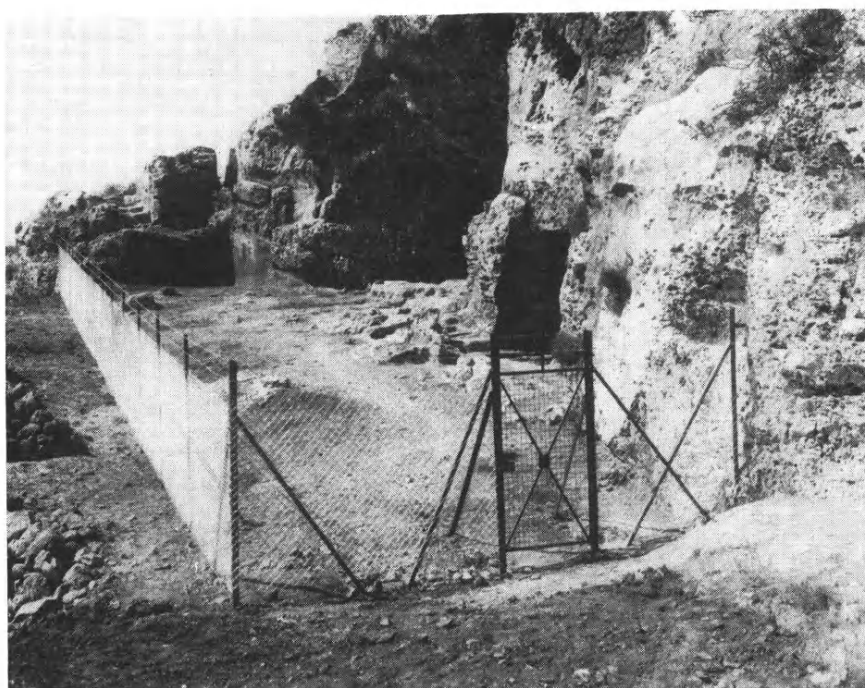
γ. Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς ἐκ τοῦ τάφου Καλοχωραφίτη.

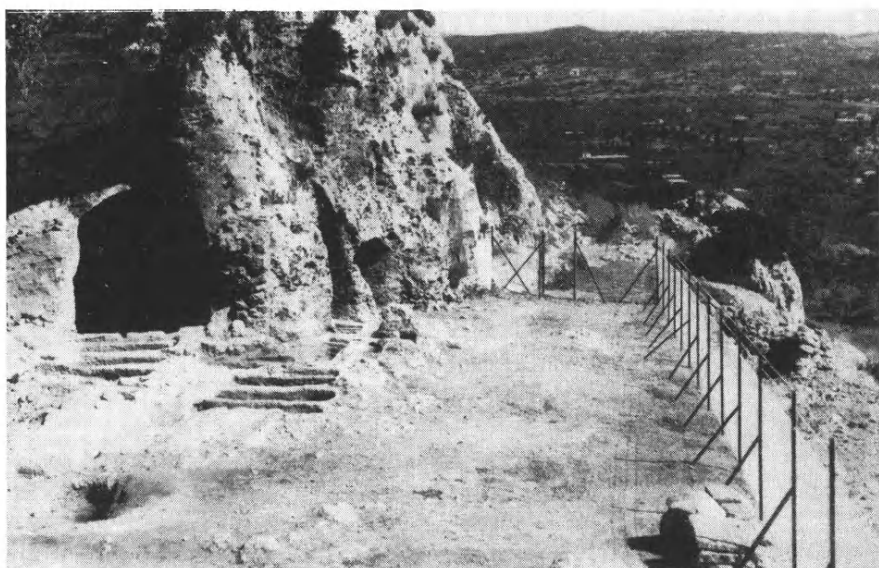
α. Τεμάχιον ἀναγλύφου πίθου ἐκ Λύττου.

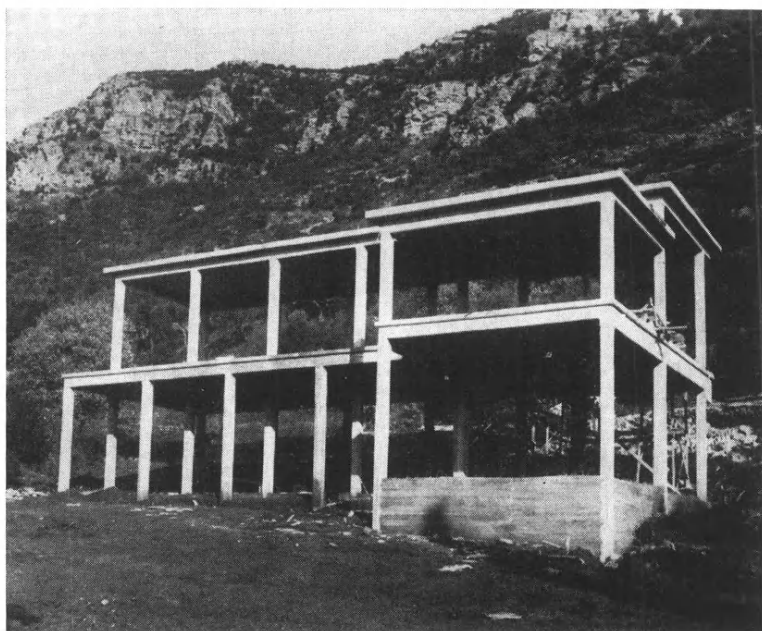
β. Λάρναξ ἐκ τῆς παραλίας Γουβῶν Ἡρακλείου.

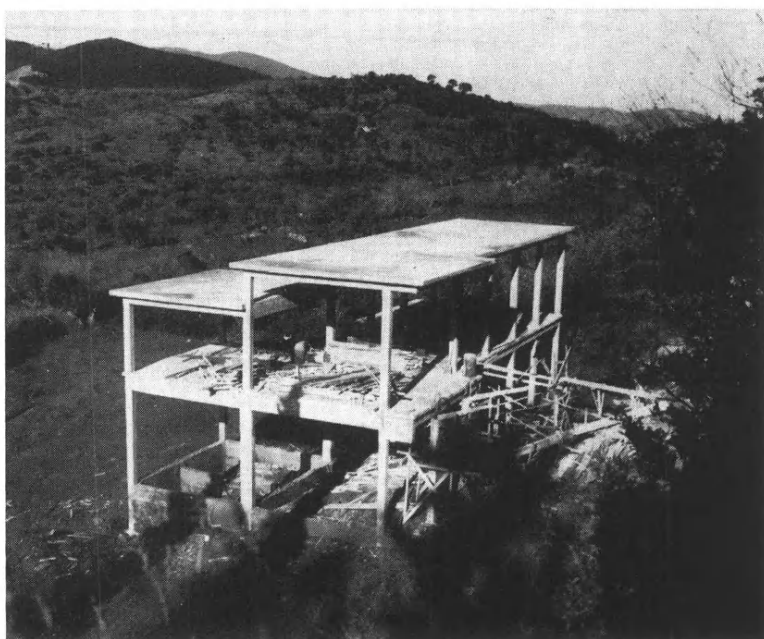
α. Τὸ πρὸ τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ κοιμητηρίου Ἁγίου Ὀνουφρίου Μεθώνης ἐκτελεσθὲν περίφραγμα.

β. Διαμόρφωσις τοῦ πρὸ τοῦ κοιμητηρίου Μεθώνης ἀνδῆρου.

α. Ὑποψὶς τοῦ ἐκτελεσθέντος σιδηροπαγοῦς σκελετοῦ τοῦ μουσείου Μεσσήνης ἀπὸ Ν.

β. Ὑποψὶς τοῦ σιδηροπαγοῦς σκελετοῦ τοῦ μουσείου Μεσσήνης ἀπὸ Α.